I. ÉVFOLYAM. SZÉKESFEHÉRVÁR 1917. NOVEMBER 15.

DIÁK-TOLL

SZÉPIRODALMI KÖZLÖNY.

Egyes szám ára 40 fillér. Kézirat gyanánt szerepel.

Megjelenik kéthetenként. Szerkeszti: KODOLÁNYI JÁNOS.

A tiszta jövedelem a Főcéliskolai ifjusági segélyegylet pénztára javára fordittatik.

PAJTÁSOK!

Azt hiszem, az ilyenféle ujság nem „ujság“ előttetek. Legfeljebb azon lehetne csodálkozni egy kicsit, hogy annyi bukott és eltemetett ős után, ime, megint kardot és pajzsot ragad egy s nem átall a sorompók közé ugratni. Annál inkább, mert a vitéz nem dorongot pörgető, csillagot rugató Toldi, hanem csak afféle szürkeruhás „jó vitéz“ szegény, amilyen csapatostul lézeng a földön.

De hát illik, ugy-e, hogy megmutassa, milyen programm van irva lovagi pajzsára?

Bevallom, én Fehérvárról sohasem voltam jó véleménnyel. Mikor idekerültem, rögtön láttam, hogy álmos, poros hely, még pedig annyira poros, hogy a Madách emlegette piramisokat bűvészi gyorsasággal födné el a szélkavarta millió porszem. Szó, ami szó, biz' ez igy van. Meg kell nézni azt a tömeget, mely vasárnaponkint az Önképzőkör padjain zúg. Van ott olyan tisztelt tag, ki „Borszem Jankót“ olvas, más a „Magyar Könyvtár“ valamely csinos sárga füzetét böngészi s mikor a mennyezetrázó szavalat elhangzik, méltóságosan felall és „uk-muk-fuk“ lebirálja a szavalót. Jóllehet talán semmit se hallott az egészből, kijelenti, hogy a szavalás őt nem hatotta meg. Vannak olyanok, akiknek szinét se látja az ember tiz hónapon keresztül s vannak, akik télen járnak a diákság e köztársasági ülésére — melegedni. Bizony, sokan vannak a meghivottak, de kevesen a választottak!

Hát ezen akarunk néhányan változtatni. Szeretnénk ott lenni mindenütt, ahol intelligens diákok vannak s tetteikben utat jelölni, akaratukat irányitani a célunk. Szeretnénk benneteket, Pajtások, leszoktatni a felületességről, szeretnénk felnyitni a szemeteket, hogy megláthassátok a magatok küzdőterét. Mert szép a küzdelem, neveli az embert s megtanitja a maga lábán járni. Szép, mert a munkában ugy vágyunk, mintha követ fejtenénk: napról-napra uj anyagot lelünk és hordunk össze a lelkünkben, amelyből majd lassan a jövő Magyarország férfia fog kialakulni. A mai kort a repülőgép, tehát a fölfelé törekvés jellemzi. Hát nem utálatos, sőt vétkes dolog megfenekleni a mindennapi élet szürke sarában?

Pajtásaim, csak tettvágyat ismerünk, s ennek ellenkezőjét: a lajhárságot. Aki szereti a munkát, aki érdeklődik diáktársadalma sorsa iránt: barátunk. De aki hűen követi a „mit bánom én!“ elvét, aki begombolkozik s tovább álmodja az éjszaka álmait: ellenségünk s amellett, hogy sajnáljuk szegényt, még el is éri sorsa, ha most nem, később. Nem fog érvényesülni.

Ifjú, kedves Fausztok, üdvözlünk. Jöjjetek; a huszadik század magyar fiai ne legyenek Oblomovok!

Kodolányi.

oooooooooooooooooooooo

Erzsébet királyné

nevenapja is elérkezett. És átvonul lelkemen a nemzet borus láthatárának sok nehéz felhője, hallom a dörgést, látom a villámot. De látom egyszersmind azt a vékony, fehér kezet is, mely a magyar izzadó homlokát megsimogatja, letörli a verejtéket, a hallom azt a lágy, bársonyos hangot, mely vigasztalja a harcban megtöröttet. Érzem Erzsébet egész szent nagyságát — és érzem, hogy ezt egészen, a maga teljességében átérezni nem tudom..

Most is görnyedünk a sors kemény csapásai alatt, most is izzadunk, most is szükségünk van a vigasztalóra. Szenteljünk pár percet Erzsébet királyné emlékének, hogy letörölje veritékünket, meg simogassa barázdás homlokunkat.

Mert erősen hiszem, hogy megesik a szíve rajtunk, bármilyen boldog a hely, ahol van.

K. J.

IRODALOM.

Dal egy őszi estén...

Megláncolta a várost nagy, lomha szürkeség...
Parányi cseppek hullnak a fényes háztetőkre,
S e kék vizek opálos, nyugodt sok apró tükre
Csillogva, fényleli a lámpák rőtt szemét...

Sötét kapuk mögött Éjszaka lopva lappang
S lehellete elszáll hűvösen, mint az átok
S megborzongat velőkig (mint mikor dédanyátok
Lidércnyomásos éjjel megjön halott alakban...)

S előbújva végre hosszu, koromszín köntösében;
A háztetőn cikázó rézdrótokat rikatja
Keservesen és hosszu, kinos pillanatig.

S reményeim didergő, összebujt kis csapatja
Lelkem parázs-tüzénél melegszik sirva, mig
A holt betűket lassan, elgondolkozva mérem...

Kodolányi János.

Zúg a harang...

(Dal).

Zúg a harang, búg a harang
Szomorú a hangja;
A faluban egy kis lány az
Esküvőjét tartja.
Mig Ő engem hitegetett
Mást zárt a szivébe...
Hej, pedig ez az esküvő:
Az Ő temetése!

Baranyai László.

▽▽▽

Harangok.

(Rajz).

A falu végén szalmakunyhóban lakott a nagybeteg, hetvenéves Árendás szüle. Egyedül élt, rajta kivül csak egy vén, sánta komondor, meg a szürke macska osztozott a szegénységen. Volt egy fia is, szép, magas, okosszemü asztaloslegény, de elvitték azt is ugy, mint most a harangokat. Isten a tudója, hol-merre van. Régen irt már a lelkem, pedig hogy várja levelét az öreg.

Egy borus, hüvös őszi reggelen kint az udvaron tett-vett Árendás néne.

— Ugyan szüle, mondta a szomszédasszony, áthajolva a rozzant keritésen, tuggya má kéed, mi történt az este.

— No? Kérdezte az öreg.

— E'vitték a harangokat.

— Ne beszélj! Oszt' minek? Csodálkozott az anyóka és letette a vékát, melyben zöldséget mosott az imént. E'hasadtak.

— Nem a' hanem a Pétör gyángyi mondja, köllenek a csatába.

Erre csak eltöprenkedett a néne. Mire kell ott a harang. Tán a holtakat temetik el vele.

— Há gondul kee? Kiáltott a szomszédasszony. Öntenek belüle ágyut. Ugy ám. Oszt' lűnek véle.

— Istenöm, hát má a haranggal is lűnek... Mijen rossz a világ... Hát má most hogy visszék az embört az utósó utra... Hogy ezt is mögértem... Hej, hej.

Siránkozva vette fel a vékát s lassan becsoszogott a házba. A sánta komondor leeresztett farokkal, bicegve követte.

* * *

Multak a napok és az emberek már szinte hozzászoktak ahhoz a kis élesszavu lélekharanghoz, mely testvérei helyett a delet meg az esteli imádságot, olykor meg a misét hirdette.

Csak az anyóka siratta a harangokat. Nem tudott megbarátkozni a gondolattal, hogy harangszó nélkül viszik oda ki, honnan többet vissza nom tér. Ugy sincs, aki elkisérje, fia a harctéren, rokonai a másvilágon, hát legalább a harangok elkisérnék. De igy! Mint az átkozottat, úgy viszik majd. Csöndben, harangszó nélkül.

Hát ezért él az ember? Hogy még a harangok szavát is elvegyék az urak, akik a fiát már elvették? Hogy senki se kisérhesse a koporsóját?

Sírt az öreg, ha erre gondolt, pedig sokat gondolt. Nem fog a koporsója után menni senki, senki... Harang se lesz...

És mindig hüvösebb lett; esett az eső, kopaszok lettek az akácok. Estefelé haragos felszél kerekedett és zugott, jajgatott az ajtó előtt, hol a vén komondor feküdt elnyulva, csak a szemei szikráztak. Aztán ujabb és ujabb szélrohamok nyargaltak elő a sötétből s megrázták a kicsiny, papirral beragasztott ablakot, meglobogtatták a mécsest az asztalon s az anyókát is megborzongatták. Ez fekete kendőjébe burkolózva kopott imakönyvet forgatott.

És azután kialudt a mécs, s sárga macska felugrott asszonya ölébe s ottfont, dorombolt addig, mig az álom el nem nyomta. A néne pedig lassan-lassan lejebb csuszott a széken, feje hátracsuklott, kendője lehullott a válláról. Ő pedig

nem nyult le érte, mereven, leesett állal bámult a sötétbe. Az örök sötétbe . . .

* * *

Reggel megcsendült a lélekharang. Sikongott, kiáltozott, el-elkapdosta hangját a szél. Előbujt a novemberi nap is, beragyogta a templomtornyot, a zörgő fákat, aztán benézett a szalmakunyhó udvarára.

Nagy csoport lármázott ottan. A jáger, a mester, Kentler az egyházfi, külön csoportot alkotott. Néhány öreg szüle bent a házban Árendásnét öltöztette, az ajtó előtt asszonyok beszéltek nagy hangon. Csizmadia Váczi most lépked át az ut sarán, otromba csizmákkal.

— Jó rögge't. Üdvözölte a jágert, a tanitót meg Kentlert.

— Aggyon Isten.

— Alázolgája. — mondta a mester.

— No, mit szagunak annyira az asszonyok? — Tapogatta Váczi.

— Meghalt az öreg Árendásné, azt öltöztetik odabent.

— Annak hái kámpec. Ejnye, azt a kirelejcomát, hagyitok mingyá a dögjét?

Néhány gyerek az öreg komondort huzta-vonta, azokra ripakodott Váczi János.

— Hát oszt' mibe.

— Fenye tuggya, Elaludt.

— Oszt' ki temetteti el?

— Fenye tuggya. Van föd mindenhun, keed meg elási ingyön is. Szólt a jáger.

— A mestör ur eléneköli. Tette hozzá az egyházfi.

Igy aztán vigan megalkudtak.

— Hát a kutya? Vetette föl a jáger.

— Az a Kentleré! Legalább ketten sunnyognak a templom körü. Pászolnak is, mi? — Lármázott Váczi és nem sajnálkozott az öreg halálán senkise.

* * *

Vitték a szülét, végig az utcán. Koporsója után ballagott a pap meg a mester, azokat követte a sánta eb. Szőre gubancos és pászkos volt, farkát lelógatta, zavaros szemeivel félve pislogott az emberekre. Csak kullogott, biccegett előre. És a lélekharang, sirt, rikoltozott.

— Mi a', Váczi sógor? Szólt át a keritésen egy gazda. Mit néz kee?

— Most visszék az Árendásnét.

— Temetik?

— Hát nem is lakodalombal Nevetett Váczi.

És lassan mozgott előre a koporsó. A lélekharang pedig csengett, sikongott a novemberi levegőben.

K. J.

Reformeszmék.

Egy mosolygószemü fiu állt a szerkesztő elé a VII. osztályban.

— Maga a „Diák-Toll" szerkesztője? Kérdezte.

— Én, sóhajtottá a hosszuhaju szerkesztő.

— Akkor bemutatkozom: Bunda János vagyok és öszinte barátja akarok lenni a lapnak.

A pénztáros is odaszimatolt, kezében tartva a nyugtakönyvecskét.

— Bizonyosan előakar fizetni. Harsogta.

— Nem. Szólt Bunda lesujtó tekintettel.. Én ennél többet hozok. Tervet. Egy óriási, bábeli tervet!

— Perpetuum mobile! Rikkantotta egy magas, szelidárcu fiu.

— Nem. Az én tervem az, hogy autonomiát kell adni a diákságnak. Már évszázadok óta nyögünk járom alatt. És az autonomia kérdése most aktuális dolog. Hát tessék meggondolni.

— Van történet-filozofiai értelme, — szólt történészünk, kinek a „Világtörténelem epirammákban" c. korszakalkotó munkája már sajtó alatt van.

— Óriási dolog. Képzeljék el, ha a diákság képviselőket küld a konferenciára s ott megvédi érdekeit. Képzeljék el, hogy akkor senki se lenne „érintve". Képzeljék el!... Lármázott Bunda.

— Ha tréfálni akar, menjen el az Önképzőkörbe! Szólt a szerkesztő.

— Nem tréfálok. Sőt kérem a Szerkesztő urat, tegye a lapjába tervemet.

— Ezt mzg is igérte a hosszuhaju szerkesztő s mert épen csöngettek, erősen betemetkezett a fizikai füzetébe.

Bunda János terve azonban itt van az olvasó előtt. Gondolkozzék rajta!

Humorista.

Adakozzunk elesett hőseink özvegyei és árvái javára.

Mátyás király esete.

Mátyás királynak megadatott, hogy minden száz évben megtekinthesse a világot és szeretett honát, Magyarországot. Az időt ő odafenn, a Menyország különböző rekeszeiben és egyetemi könyvtáraiban töltötte: hol Szent Péterrel tarokozott; hol tornát vivott Nagy Lajos komával, hol pikketezett Szapolyai Jankó ura öccsével; többnyire azonban politizált Kossuth Ferenccel.

Szegénynek legtöbbet a csuklástól kellett szenvednie, különösen az utolsó években. Mikor egy-egy nagyot csuklott, mindig mélyen fellélegzett és sóhajtott:

— Bizonyosan emlegetnek odalenn!

Végre elérkezett az 1917. esztendő és az a nap, melyen ujra lemehet kedves Magyarországába és megtekintheti rég (100 éve) nem látott szülőföldjét.

1917. február X-án tehát jelentkezett az Urnál, a ki nagyon kedvelte őt.

Az Ur nem volt jó kedvében. Épen akkor érkezett hozzá a telefon értesités Amerika és az Unio állásfoglalásáról.

— Rossz dolgokat fogsz látni, otthon te Matyi! Tudd meg, hogy a földön nem megy minden olyan simán, mint a hogy innen látszik. Nem szivesen engedlek! Miska! hozd csak ide a statisztikát!

Ez a megszólitás Mihály arkangyalnak szólt, a ki elkérte egyik kopott ruháju menyországi napidijnoktól az 1917-i statisztikát és felütötte a piros-fehér-zöld szin alatti oldalt.

— Hány lélek jött Magyarországról?

— A magyarok közül Uram! Kettő. Egy borbély és egy póstás.

— Igen, emlékszem már, — mondá az Ur. Ezek voltak a legártatlanabbak.

— Az egyik csak három embernek vágta le a nyakát, a másik pedig csak két darab pénzeslevelet sikkasztott el.

— Talán tévedésből irták fel ide? kérdezte Mátyás király.

— Nem fiam, — válaszolt az Ur, miközben száz redő gyült homlokára — e két ember volt a magyar holtak közt a legártatlanabb.

— Nem hiszem, — állitotta Mátyás király.

— Jól van, felelt az Uristen, adok neked három napot. És ha azalatt három jó, vagy mondjam egyetlenegy jó embert találsz, akkor megadom a békét, a mit annyian kérelmeznek tőlem.

Nosza Mátyás király meg tömte makrapipáját, ráült lovára, melynek utódából rég kolbászt csinált a háboru alatt a kolozsvári lóméészárszék és hipp-hopp, lenn volt Magyarországon.

A határon harcolt épen a muszka. Mátyás király odament, hogy buzditsa magyar utódait. De előbb ravaszul felöltözött bakának, lovát, a deli ment, kolozsvári szobrában rejtvén el.

* * *

Péter Ferenc és Ferenci Pál a 21. honvédgyalogezred két érdemes, közlegénye, nagy barátságot kötött a lövészárokban. Mindenen megosztoztak; a krumplin, konzerven és szép leányon, söt még a puskagolyón is. — Mátyás király ugy került a hires bakák közé, hogy mikor Kapor őrmester fűbe harapott, felvette annak öltözékét, kimaszkirozta jómagát Kapornak és beállt a legények közé.

Rögtön fülébe jutott Péter és Ferenci barátsága és keresztényies viselkedése. Szemmel kisérte őket és meglepően jó tapasztalatokat szerzett.

— Tehát kettő — mondogatta magában és beirta neveiket a zöldkönyvbe. De a reggeli roham után nagy zaj, veszekedés zsivaja rázta fel pihenéséből. Rögtőn felkapta a fegyverét és sietett oroszt ölni. Nagy csodálkozására azonban nem volt sehol sem ellenség, hanem a katonák harsogó kacaja közepett verekedett Péter és Ferenci.

— Nesze dohány! — mondta Péter és hasbavágta Ferencit.

— Áruló mondá Ferenci — ellopta az őrmester ur dohányát.

Mátyás király csodálkozva látta, hogy igen nagy protekcióval szerzett 8-assa eltünt a zsebéből. És ekkor undorodva fordult a el csatatér küzdő fiaitól.

* * *

Ment hegyen-völgyön, árkon-bokron. Haza érkezett a nagy városba, Budapestre. Mit látott ott? Nagy lisztboltokat.

— Ahán! itt osztogatják a lisztet, az élelmet. Itt jó lesz megpihenni.

De rögtön észrevette tévedését. Az emberek verekedtek, kapkodtak. Mikor már nem volt több liszt, mind elmentek, kivéve a sebesülteket és holtakat. Mátyás király odament egyik halotthoz:

— Mi bajod fiam?

— Grün Mór, a disznó, fejbevágott. Mátyás király továbbment, mig valamibe

meg nem botlott. Egy pár gyémántfülbevaló volt, a mi egy hadseregszállitóné füliből lógott ki.

— Ki ez az ur és ki ez az asszonyság, tán csak nem a miniszter? — Kérdezte egyik járókelőtől.

— Dehogy uram! — felelt a kérdezett — ez sokkal nagyobb és gazdagabb ur! Ez a hadseregszállitó!

Végre elérkezett Mátyás király a sorozó bizottsághoz. Hatalmas ur volt az elnök. És mellette más nagy urak voltak. De Mátyás király csodálva látta, hogy sokszor más ember, egy pupos, vagy sánta lép elő, a helyett, a ki kéne. És azt ennek a révén felmentik a katonakötelezettség alól. Rögtön felvilágositotta erről az elnököt, hogy tud-e eme hazaárulásról? Erre feltekinte az egyik ur és igy szólt hozzá:

— Mért avatkozik be magasabb emberek dolgába. Menjen a . . . Na kell ötven korona?

Mátyás király most már dühösen távozott. Ment, mig egy üzlet elé ért, a melyet igen sokan látogattak. Nagy keresztek voltak kitéve biztatón és hivón. Kint nagy kocsik mentek lassan és Mátyás épen meg akarta kérdezni, hogy mehet egy kocsi ily lassan?

— Hogy megy . . . de nem folytathatta, mert az örmény közbe vágta:

— Nagyon jól megy az üzlet, kitünően megy! Minten nap átlag ötven temetés.

Mátyás király csalódottan ment ekkor szülővárosába. Ott meglátta gyönyörü szobrát és ez enyhet adott fájó keblének. Egyszerre csak — midőn már elérte a szobrot — csalódott sóhaj tört ki kebléből.

— Kinizsi! jó hivem, hová lett az egyik sarkantyud? Igy megcsufolva lenni! Megálljatok gazok!

De csilapitotta haragját és megkérdezte egyik fiutól, a ki ott állt:

— Mondja kérem, hova lett Kinizsi sarkantyuja?

— Rekvirálják a fémeket — mondá.

— Az elöljáróság vette le?

— Nem. Privát rekvirálás. Háboru van. — Szólt a suhanc és egy hógolyóval megdobta a szobrot.

— Bitang! — mondá Mátyás és derekában kettétörte a fiut. Ezután lóra termett és neki rontott a nagy világnak, behunyt szemmel. Több kemény csapást érzett magán, mig lova kidőlt alóla és ő is lerogyott.

Véres volt keze-lába. Az ellenséges katonák bekötözték sebeit és italt adtak neki. Haldokolt, de abban a bolnog tudatban, hogy talált keresztényeket.

— Kik vagytok? — kérdé a király.

— Orosz katonák — mondták ők. De bizony nem jószántunkból. — Jobb volna folytatni azelőtti életünket. Tunguz rablók voltak.

* * *

Mátyás király nemsokára meghalt. Odafenn aztán elmondta esetét.

— Nincs jó ember a földön!

— Tudom én azt jól, — mondá az Ur — láthatod, hogy a békét nem érdemlik meg.

Tarsoly Sándor.

Ady Endre és Móricz Zsigmond.

I.

A mult század második felének irodalma, két nagy egyéniség ellenállhatatlan hatása alatt állott. Az egyik Arany János a versre nyomta rá a maga bélyegét; a másik, Jókai a regényre. Mind a kettő ugyszólván páratlanul állott saját műfajában. Arany az alföldi magyar paraszt nehézkes, meggondolt, óvatos, félénk, szenvedélyt magába folytó, minden hevesebb rázkódtatástól visszariadó, szemérmetes temperamentumát hozta magával. Jókaiban a lateiner pályákra szorult, földnélküli, kisvárosi életet élő kisnemesség nyugtalanabb, szélsőségekre hajló, korlátokba nehezebben beilleszkedő, mobilissabb, a felszinen több hullámzást mutató, de kevésbé mély természete testesült meg. Arany arra hivatott, hogy keveseknek, e kiváló szellemeknek, a művészi élvezőknek, a férfiaknak költője legyen.

Jókai a nemzet nagy sokaságának, különösen a nőknek költője. Arany a maga benső forrongásait magába folytja, csak akkor, hozza napvilágra művészi formában, ha objektivizáltan, a személy kapcsolatok elhomályosulásával tudnaki előtörni. Jókaiban ebből a férfias, visszahúzódó szemérmetességből nincs semmi, ő szabadjára ereszti egész lényét. Két ilyen különböző egyéniség természetesen két különböző iskolában folytatódott. Aranynak volt ugyan iskolája, de nem voltak benne tanitványok. Az utána jövő generációnak nem volt egyetlen jelentékeny költője, aki közvetlen utódjának tekinthető.

Jókaiból már inkább indult közvetlen feljődés; az ő nyomába lépő generáció kezén, Mikszáthtól a 90-es évek iróin, Bródy Sándoron, Gárdonyin, Herczeg Ferencen át egészen Móricz Zsigmondig, a magyar regény és novella fejlődése alig képzelhető nála nélkül.

A magyar életnek és az iró társadalmi helyzetének az átalakulása szükségképen megérett az irodalma is.

Mintha Dévénynél uj kapu nyillott volna meg a nyugati légáramlatok számára. Európa irodalma forrongott. Ekkor vivta meg harcát, egyelőre teljes diadallal, a francia naturalizmus, ekkor nyomultak be ellenállhatatlan erővel Európa tudatába a nagy orosz irók, ekkor tört be Ibsen szelleme, mely felkavarta az egész szinpadi irodalmat. Ezek a hatások aztán először teljesen megzavarták, alapköveiből kiforgatták, a magyar irodalmat aztán pedig nagyot löktek rajta.

A 90-es évek eleje élénk mozgalmat jelent ebben a fejlődésben. Egy sereg uj tehetség nyomult be majdnem egyidejüleg az irodalomba.

Mikszáth ekkor tért át a novellára és regényre. Ambrus Zoltán ekkor kezdte meg a Midás királlyal regényei sorozatát, Kiss József ekkor ébredt öntudatára saját lyrai hangjának. Az ekkor fellépő Herczeg Ferenc a mindjobban városiasodó gentry rajzával igyekezett népszerü, ily elemeket keresni, Gárdonyi Géza uj szinben állitotta be a falusi paraszt és a falusi félintelligencia életét.

(Folyt. köv.)

A zenekar

ugy látszik, kezd halottaiból feltámadni. Mikor e mondatot irom, különös érzés bizsergeti a szivemet. Hát mégis csak igaz lenne, amit néhányan már régóta álmodunk? Amiről lelkes szavakkal beszéltünk az Önképzőkörben és folyosókon, majd kitörő izgalommal sürgettük, vártuk, majd keserü lemondással lemondtunk? A háboru . . . Hallottuk gyakran. De hátha mégis lehetne? Hisz' épen nem vagyunk hiányában jó zenészeknek, sőt *kiváló* zenészünk is akad!

És most elönti e sorok irójának lelkét az öröm. Mégis sikerül. Istenem, milyen szép Vörösmarty meg Arany ünnepet ülünk a zenekar hangjai mellett! Milyen lelkig meghatott, tüzzel, tetterővel teltszivü fiuk hagyják el a vén folyosókat, a sötét kapuboltot!

Milyen... De hátha nem is lesz a dologból semmi? . . .

. . . És a szomoruság a másik érzés, mely az öröm mellett elfog.

—l—s.

oooooooooooooooooooooooooooooo

GLOSSZÁK.

Mint a zsoké izzad fárad, akadályokat küzd le, hogy lovát elsőnek vigye a célhoz (vagy őt vigye a lova?), olyanformán vagyunk mi is a lapunkkal.

Te, nyájas olvasó, ki most a kályha mellett ülsz (nem merem melegnek nevezni, nehogy azt mondhassák, hogy képtelenségeket irok), vagy valamelyik órán lapunkat a pad alá dugva élvezettel (?) olvasod nem is képzeled, hogy mennyi izzadságba, futkosásba, kérésbe, a mi hosszuhajú szerkesztőnknek még könynyébe is került az.

Szegény, jobb sorsra érdemes szerkesztőnk most is izgatottan nyargal fel s alá a szerkesztőségben és a bajuszát rágja. Bizonyára azon töri a fejét, hogy mi lesz lapunk további sorsa, mert hátra van még a legutolsó s legnagyobb akadály: olvasóink közönye.

A tizenheteseknek volt művészestélyük szombaton meg vasárnap a szinházban. Kritizálni már a jótékony cél miatt sem kritizálhatjuk, de különben is kritikán felül áll; dicséretre pedig nem szorul. Mint annyiszor, ugy most is megmutatták, hogy nem csak a mannlicher áll jól a kezükben, hanem a művész tolla is; nem csak ott kint állják meg a helyüket, hanem a világot jelentő deszkákon is dicsőséget tudnak szerezni a tizenhetesek nevének.

Kabaré-önképzőkör. B. figyelmébe ajánljuk a Magyar Tud. Akadémiának ezt a legújabb szóösszetételt. Határozottan eredeti, jól is hangzik, csak egy hibája van, hogy a kabaré, meg az önképző-kör kizárják egymást, ha kabaré, akkor már nem önképzőkör, hanem éppen ellenkezője, de ugy látszik ez egyeseknek mindegy. De nézzük komolyabban. Valakitől hallottam az önképzőkörünkre, hogy „Kabaré-önképzőkör". És igazán valami ilyenre való törekvés kapott lábra a gyüléseken. Ennek véget kell vetni. Aki kabarézni akar, az ugyan ne menjen kabaréba, de legalább az önképzőkört se tisztelje meg megjelenésével, vagy pedig ha eljön, ne kabarézzon. Bizony jó lesz meggondolni a dolgot.

b. i.

A Szent Imre ünnepély nagy reményeket keltett mindenkiben, akik a gimnázium efajta ünnepeit ismerik. S valóban, ugrált a szivünk, mikor a zenekar Bach „Estharang"-ját játszotta. Simán és finom lendülettel dolgoztak a fiuk, — egy goromba kürt azonban untalan belerikoltott az összhangba. Ez nagy kár volt. Miért játszik az, akinek nincs jó füle? A szavalat nem sokat ért. Mátray igazgató úr pompás beszéde azonban elragadó volt s nálunk nagyobb emberek dicsérték. Mi csak annyit mondunk, hogy boldogok vagyunk, mert biztos kezek mutatják fejlődésünk utját.

Úgy az énekszámok, mint az udvaron játszott zenedarabok tele voltak gixerrel s a fiuk nem birták szusszal a crescendókat. Emellett kissé szinpadias volt a gyüjtés — zeneszóval.

Hanem azért a gimnazistákat melegen üdvözöljük.

K. J.

Jegyezzünk hadikölcsönt.

KÖRÖK.

Ismét lezajlott egy önképzőköri gyülés és nem is a legcsendesebben.

A jegyzőkönyv felolvasása után Szabó VI. o. tanuló tartott felolvasást a francia forradalomról. Dolgozata kezdetleges, de a többség első fokkal jutalmazta meg. Ez után Kodolányi János felolvasása következett volna, de ez közbejött okok miatt elmaradt.

Az inditványok során Bruck meginterpelláljа az ifjusági elnököt, hogy miért nem tart egy pár felolvasást, meg miért vannak oly kevés számban a pártoló tagok. Én azt mondom, hogy jobb lesz, ha Bruck nem töri magát ilyesmivel és megvárja, mig az elnök urnak kedve szottyan egy felolvasásra.

A pártoló tagok tényleg kevesen vannak. Reméljük azonban, hogy az ujonnan megalakult tisztikar nagyobb szorgalmat fejt majd ki a tagok verbuválásában, mint az előbb. Erre szükség is van, először, hogy a tagok már az alsóbb osztályoktól kezdve megszokják az önképzőkör életet, másodszor, hogy az önképzőkör anyagi viszonyait egy kissé felemeljük.

Ezután szegény laptárosra került a sok. Bruck a VIII. osztály nevében felall és bevádolja a laptárost, hogy ők nem kapnak lapot. Hát persze, hogy nem kapnak, ha nem mennek érte. Gondolhatják, hogy a laptáros nem hozza majd a helyükbe a lapokat. Különben is menjenek egy pár lépést és nézzék meg a hirdetőtáblán, ott majd megtudják, mikor van lapkiosztás.

Gerendai VII. inditványozza, hogy a laptár kibővitésre vegyen a kör egy pár használt folyóiratot. Az idő előrehaladottsága miatt a döntést a következő gyülésre halasztották és ezzel a gyülés véget ért.

Kl. I.

Fizikai-kör. A legutóbbi gyülés már nem aktuális; várjuk az újat, akkor majd arról is.

b. I.

Gyorsiró-kör. Már három gyülést ért meg az ujjászülető gyorsirókör. Mint Naszályi is emlitette, a tagok szorgalma szokatlan nagy. A multkori vitairó versenyen is nyolcan vettek részt, a legutóbbi levelező versenyen is körülbelül annyian voltak. Ugy-e, ugy-e mennyit tesz, ha jó kezekben van a vezetés. Ugy a tanár-elnök ur, mint az ifjusági elnök rajta vannak a a kör fellenditésén.

Évvel kapcsolatban dicsérettel emlékezünk meg az ifjusági elnök ama követésre méltó tettéről, hogy 10—10 K-t tüzött a kezdőknek és vitairóknak jutalmul. A pontarány szerint lesz eldöntve, hogy ki kapja meg.

A legutóbbi gyülés műsora ellen lehetne valamit szólni, mert akit sem a rendkivül érdekes jegyzőkönyv felolvasások, sem pedig az előbbi verseny birálata és visszaolvasása nem érdekelt s a legujabb versenyeken nem vett részt az ugyancsak unatkozhatott. De reméljük, hogy ez először és utoljára történt. b. I.

Önképző-kör. Bizony, ott még nem simultak el egészen a legutóbbi fejfordulás hullámai. De mégis, mégis kezdenek a tagok magukhoz térni csekély kivétellel s van rá remény, hogy a munka megindul. Itt is az ideje, hisz' körmünkre ég az őszi szántás, — hogy fogunk a nyár felé aratni?!

Halottunk Telegdiről egy csinos felolvasást és birálatot Lánczostól s hallani fogunk még talán mástól is. E sorok irója is köti az ebet ugyancsak. És a Vörösmarty-ünnep előkészületei is erősen zúgnak s némely csöndes fizikaórán hallani lehet az énekkar buzgó zsongását. Mondják, a zenekar se utolsó formában van, — egyszóval majd eljön a békés munka saisonja. Legalább én most már úgy remélem, sőt várom.

De nem lehetett volna, uraim, ezt a Turán hecc nélkül elérni?...

K. J.

A Vörösmarty-ünnepet december 1-én tartjuk, hogy hány órakor, még nem tudom. Abban azonban egészen bizonyos vagyok, hogy jól fog sikerülni, — hála a lelkesedésnek. A műsor a következő:

1. Szózat, énekli az ifj. kar.
2. Vörösmarty emlékére, irta Kodolányi J., szavalja Melczer Ernő VI. o. t.
3. Hubay „Mazurka", Weber „Walzer". Hegedűn játsza Tattay György VII. o. t., zongorán kiséri Pető Nándor VIII. o. tan.
4. Vörösmarty, az ember. Irta és felolvassa Kodolányi J.
5. Fóthi dal. Zenéje Thern Károlytól. Előadja az énekkar.
6. Szép Ilonka. Melodráma, zenéje Erney Józseftől. Szavalja Bruck Pál VIII. o. t., zongorán kiséri Friedman Kató VI. o. tan.
7. a) Dal Komsaktól. b) „Jönnek az oroszok". — Volkmann Jenő vázlataiból. Előadja a zenekar.

Belépti dij csekély egy korona.

Jegyezzünk hadikölcsönt.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

T. S. Kolozsvár. Mit szólsz a dologhoz? Egy bolond százat csinál — és ez rajtam is bebizonyosodott. Vagy rajtad? Kritikát kérek.

B. S. Nagyenyed. Az első fecske megérkezett, csodára épen ősszel. Reméljük, hogy nyarat hoz. Irj!

H. S. Pécs. Rádférne egy kis dorgatórium. Tőled levelet, öcsédtől novellát kérek okvetlen. Üdv!

Többeknek. Lapunkat kölcsönadni — nem szabad!

ELŐFIZETÉSI ÁRAK:

Egész évre (20 szám) 4.—

Fél évre (10 szám) 2.—

Egyes szám ára: 40 fillér.

SZERKESZTŐSÉG:

Székesfehérvár, Tobak-utca 2 szám.

Mindennemü postai küldemény

Kodolányi János fenti cimére küldendő.

DEUTSCH ÁRMIN KÖNYVNYOMDÁJA

SZÉKESFEHÉRVÁR

Várkapu-u. 6. (Hungária-kávéház mellett).

Elvállal mindenféle nyomtatvány készitését a legegyszerübbtől a legdiszesebb kivitelben, gyors és pontos szállitással.

Nyomatott Deutsch Ármin könyvnyomdájában, Székesfehérvár, Várkapu-u. 6.

1921. febr.

Kiáltás

Jaj!
Az erdő fái dermedőn remegnek,
a földön szijjas vonaglás lendül a Végtelenbe.
Véres koponyák egymásra garmadázott piramisa
új Bábelként ostromolja az Eget.
Apró életek vitorlás hajói vértengeren futnak
és szárnyaszegetten rogynak a mélybe.
Semmi sem szilárd.
Béna lábaink alatt hullámokat tengerez a föld,
apáink ránkgyujtották a tetőt
és rémült sziveinket gyilokkal verik át.

Jaj!
Tikkadó ajkunk nem merül a remény forrásába,
maradék erőnket porba gázolja az éhség.
Mi, nyomorult fiatal vének hiába didergünk, fázunk,
véres sebeinket kékre marja az apai bűn.

Jaj!
Gazok, gazok, nemzedékgyilkos ősök
Mit tettetek?
Hullahegyeket domboltatok közénk és a Jövő közé,
most körben forgunk és nincs menekülés
a bibliai pokolból, soha!
Mit tettetek?
Hol van glóriás hitünk?
Hol van a sugaras szeretet?
Hová lett kezeinkből a csattogó munka acélkalapácsa
és nyári éjszakán az epedőszavu drága gitár?
Hol van szülőhelyünk sok remegő, illatozó berke
és a vetés? A vetés? Hová lett a vetésünk?
Nem ont már tűzszinü bort a piros venyige
és ütemes dalainkra sarkantyut nem pengetünk.

Jaj!
Vér, vér,
ordító némaság.
Halál, bűn, pusztulás, hörgés, átok,
éj, éj.
A bomlott Föld halottakkal rohan az Űrben
és mi testvéreink testén tespedünk felmart ajakkal.
didergőn, kimerülten
s undorodás olvadt ólma égeti bensőnk

Jaj!
Fejünket a sivár homokba temetjük.
Muljon el minden!
Vágtasson a Föld, ki az örök temetőbe,
és ti legyetek átkozottak, gyilkos apáink,
legyetek átkozottak, átkozottak!

Kodolányi János.

Krónika 1921. febr., 2. sz. 26-27.

14.

Ellenségim üdvözlése

Az igazságnak útjában van az élet;
és az útjának útja halhatatlanság. (Péld. XII. 27.)

Jó jelnek mondtam. Tenmagadon zorgess
és a kutatónak: Tenmagad keresd
és a harcosnak: Tenmagaddal harcolj
és a kacagónak: Tenmagad nevesd.

Bátor bölcseseget szerul-szerte szortam
jóra-utatókban megütköztetek
csűrtök is sznig raktam elégséggel
mégse voltam kedves vadar — köztetek!

Mert az Uton járók nektek átkozottak
csőkra kardot vontok véres válaszul
de bújtok a harcon tegnapi sötétbe
s villantásotokban vesztőhely lapul.

Már búsan dacolva szent soha-bukásig
meghalni nem láttok holt-előttetek
Ember vagyok, Isten és Végtelen vagyok
elhallgathatok bár: meg nem öltetek!

Szúrjatok le: szívem vérfagyott sebével
harsogom az Eszme győzelem dalát
halottan is holtra gázolom a Multat —
koldusok! No jertek! Lássuk. Talpra hát!

KODOLÁNYI JÁNOS.

Krónika 1921. jún. 6. n. 88.

1921. szept.

AZ ŐSZ ELÉBE.

Mind olyan fáradtak vagytok?

Ősz. Ősz.
Még egyet alszunk csak
és akkor csillagok és falevelek hullnak.
És magyar akácok magyar sorsot prófétálnak
a pusztán.

Ősz.
Igen. Már sápad a fanyar maradék-nyár,
mert így van a Törvényben
és ez nem Dél
és nem hujjázó hazája termő csóknak
és a gyümölcsnek.
Köd. Bánat.
És csend.
Mostoha tarolása rügyeknek.
S már fáj a Nap. Fáj a fény. Fáj a lélek
s az úton kacsák álmodnak a porban.
És megáll minden:
megdermednek a vonatok
meghalnak a hajók
megbénulnak a gyárak
elnyujtóznak a földek
megállnak a szivek
és reszket a köd.
Ősz.

Mind olyan fáradtak vagytok?

Tudom: most már nem jön az Ember
aki fáj bennem
és nem jöhet mert nincs.
Most már magam is fájok magamnak
és ösz van
ősz
és elég már mindenből
elég.
Unalom. Ősz. Itt nem lesz már soha semmi.
Az úton kacsák álmodnak a porban.

Menjünk.
Olyan fáradtak vagyunk mindnyájan
s ami ezután jön: a tetézett halál lesz csupán.

Kodolányi János.

Magyar Írás 1921. szept., 6. sz. 142

A nap fiai.

Mert a teremtett világ sóvárogva várja az Isten fiainak megjelenését.
Rom. VIII., 19.

Fehérek az arcaink
tüzes nyilak koszoruzzák
elüzzük a Tegnapok borongó borját,

Szent szemünkben zeng a fény
s lázad Holnap — himnuszokra
Mi vagyunk az Ujnak csipkebokra.

Térdre gyáva Tegnapok!
Bennünk ég az Uj szerelme
atyánkat a Napot visszük zászlós
győzelemre.

Félre Gyász a porba most!
Ember! föl a drága dalra
a hozsannás Életet visszük diadalra.

Mi vagyunk a Nap-fiak
vig jövendőt hord a vállunk
Napból jöttünk és a Napba szállunk!

Kodolányi János

Krónika 1921. szept., 9. sz., 130.

1921. nov.

SZÉKELY JENŐ: A HAZUGKIRÁLY.

(Regény. Kultúra kiadása.)

Mondanivalómat nagyon röviden és egyszerűen összefoglalhatom már az első 25—30 oldal után: *tucatmunka.*

Az elején még reménykedtem is, hogy a kezdet pszichológiátlansága után letisztul s formábantartalomban elfogadhatót ad. Sajnos, csak a végén mertem bevallani, amit már az elején is tudtam: szomorú taposómalom ez a könyv, amelyben lassan-lassan felőrlődik minden igéret. Apró, egyhangú, bosszantó pepecselés, pontosan megismétlődő, banális, szexuális jelenetek. Végül már némi ügyes, rutinos miliőrajzocskával is beértem volna „regény" helyett, vagy egy-két kortörténeti dokumentummal, — de a szerző csukott szemmel és süketen vezeti hisztériás hősét, vak a világtalant; nem hat rá semmi, 1920—21 rettenetes súlyát nem veszi a vállára, hogy segítsen felvinni a Golgotán, megy, megy, szervetlenül kikapcsolódva belőlünk és „süketen csirázva hagymaként a föld alatt" (a boldog ember), beszél mániákus makacssággal monotón-szárazon-színtelenül, könnyek és kacagás nélkül, beszél önmagának s 1921 Emberét meg nem látja és meg nem érti.

De hát Székely Jenő talán nem akart kortörténeti dokumentumokat adni. Jó. Nem is akarta bizonyos ember-rétegek véres különségeit meglátni és megláttatni. Jó. Nem akarta meghúzni előttünk a jövő horizon-vonalait, nem akarta feltépni a bennünket fojtogató ködöt sem, jó, jó, — *de hát mit akart akkor?* Be akarta bizonyítani, hogy hazugságaink csak addig vonzanak, amíg igazságokká nem váltak? *Nem hiszem, hogy ilyen szentimentális ócskaságra pazarolt volna 290 sűrű oldalt!* Nem, nem hiszem, hogy ezt a régen kinőtt és elnyűtt köpönyeget akarná megfoltozni s a jámbor olvasó nyakába teríteni! Ne mondja senki, Székely se.

Inkább arra kell gondolnom, hogy hibás szempontból néztem a dolgot s a szerző intím, finom vallomásai ezek a sűrű oldalak, vallomások, amelyek líraiságát, szubjektív ízét banális, szürke, fáradt és dinamikátlan mondatokkal leplezi, vallomások, amelyek vérző magként húzódnak meg a közönséges héj alatt! Igen, ez az! Ezt a föltevést bizonyítja egy-egy nagyon őszinte, gyónásszerű hely, például: „Jó kocsis lett . . . ennyi az egész" — és máshol: „Az a baj, kérem, hogy az emberek mindig többre törekszenek a mesterségüknél". Úgy van, vallomások.

Kodolányi János.

Magyar Hírl.
1921. nov. 8. sz.
200—201.

18

Az Erő himnusza.

Örökké változó örök Egy
tenmagad ható Oka
tenmagad erős Törvénye
végtelen hullámu Folyam
óh Erő!

Indulsz dübörgő futással a kezdet soha-napjának
boltivei alól
megszülöd a dolgok Rendjét.
Nemzed a forrótestü Aranyat
és a napszámos Vas becsületes karjait.
Agyékodból szakadt a koldus Ólom
a siró Gyöngy
a kegyetlen gyilkos Gyémánt.

Te nyujtod roppant kezeid a Tölgyben
és a zugó Hársak között is csak magad suttogsz.
Te beszélsz a futkosó Avarban
a Harangvirágban te harangozol.
Hangod harsog a Zuhatagban dübörögve
a Patak tükrén is te mosolyogsz.

Te adsz meleget apró tüzhelyeink Parazsában
te borulsz a gomolygó mennyre iszonyu éjszakán
véres ostort, jaj, te kanyargatsz néha az égen
és te kiáltod dörgő szóval:

P o r s z e m a p o r b a!

Apró bölcsőnket a Földet ringva guritod
felszitod lángját a kegyelmes Napnak
zugó rohanással Rendszereket hordasz
és Férgeket a Világokban
és a Férgekben Világokat.

Oh Erő!
Te vagy a Semmi és a Minden
te vagy az Akarat
te vagy, aki v a n és sohasem v o l t.

Atyám!
Zümmögő dalom eljut hozzád a Végtelenbe
és kiáltó szavam a Végtelenen tul
(mert a Végtelenbe fut minden.)

Krónika
1921.
nov.-dec.,
11-12. sz.
161-162.

Belőled szakadt gyermeked vagyok
benned vagyok
és te énbennem vagy.
Szólsz általam és én szólok általad.
Örökké dalolom:

N a g y v a g y t e é s h a t a l m a s
h o r d o z ó j a a V i l á g n a k, Ö n m a g a d
a z I d ő k t e l j e s s é g é b e n.

Örökké dalolom:

C s a k t e v a g y,
é s r a j t a d k i v ü l n i n c s m á s c s u p á n t e.

Örökké dalolom öröktől fogva. Amen.

Kodolányi János.

1921. dec.

JŐJJÖN EL A TE ORSZÁGOD.
(IGY IMÁDKOZOM.)

Káin-homlokunkra testvérünk vére bélyegződött.
Eltávozott tőlünk az égbolt és a Nap
és kihullottunk igazgató ujjaid közül.

Mégis!
feléd lobogózzuk a kezeinket
soha-jobb vágyunk téged keres.
Új töréseinket esőzze kegyelmed
mosolyos pillantásod kövesse bő megvirágzás.
Mert a vérből elég már! elég!
mert a tűz már vakra fáklyázta szemeinket!
mert a halottakban megütköztek jóra-lábaink
és megundorodtunk embertelen magunktól
a megvetés nyálas undorával!

De ha ezután is testvér-sorsokra kell vetnünk a
kardok élét s életre törve törhetünk csak a kenyérből:
búsulásod a mát romozza tegnappá
mi se legyünk válogatottak szemeid előtt
sujtoló öklöd meg ne csitítsa zsolozsma
vesszünk!
s a minden-romokon jöjjön el végül
a te országod.

Kodolányi János.

Magyar Írás 1921. dec., 9. sz. 208.

1922. febr.

FIATAL IRÓK KÖNYVEI

1. SIMÁNDI BÉLA: TÉL ÉS MÁS ELBESZÉLÉSEK. (Kempfner Sándor, Budapest). Az epika dermettségében jólesik a megállapitás: uj iró elbeszélés-kötete. — Az elbeszélés itt nem nyugodt, hömpölygő, szélesvonalu epikát jelent, Simándi még nem jutott el — s hangján érezzük, nem is fog eljutni soha — az irói impasszibilitáshoz.

Tulajdonképpen epikus formában megnyilatkozó lyra ez; az iró szive átdobog a sorokon s a szavakon át egy belső életet élő ember halk zokogását halljuk. Koncepcióban néha naiv, mesterség szempontjából néha kissé ügyet-

2. KODOLÁNYI JÁNOS: ÜZENET ENYÉIMNEK. (Szerző kiadása.). Egyenetlen és megkuszált kötet. A szerző nyilván irói fejlődését akarván dokumentálni, kötetét — annak nagy kárára — régi és uj verseiből állitotta össze. Igy a kötetből hiányzik egyrészt a hang egysége, másrészt — különösen a régi versekre áll ez — nagyon sok gyenge vers került a könyvbe. A kötet erősségét a költő ujabb versei jelentik, ezek között van egynéhány határozottan erős és szép vers (Jöjjön el a Te országod, Az én halálom, Az Erő himnusza) s ha ezekből állitotta volna össze kötetét, a versek nagyon érdekes portrét adtak volna irójukról. Igy azonban a régi, reminiszcenciákkal telt versek a kötet összhatását teljesen lerontják s az olvasót megakadályozzák abban, hogy tisztán lássa az iró arcát.

RAITH TIVADAR.

Magyar Írás
1922. febr.,
2. sz. 46-47.

28

(**Üzenet enyéimnek.**) Sok kegyetlen életcsapáson, gyötrődésen, fiatalkori nélkülözéseken keresztüledződött, de el nem fáradt, magabizó ember mély érzései, sokszor valóban üdén, erős szeretettel csengő egyszerű szavai ez a verskötet, mit *Kodolányi János* küld melegséggel, rokonsággal az övéinek. Nem a mártiroskodók, nem a nyomoruságukkal hivalkodók kapaszkodó fajtájából való. Fájdalmát, szenvedését nem mondja el, az önmagától, természetesen cseng ki sorai mögül, eldugott szavakból. Versformákban nem jár eltaposott utakon. Eredeti, kedves keresetlenséggel rójja egymás mellé a szavakat s tán a német expresszionisták formaujításaihoz áll a legközelebb. Dinamikai erejével különösen a *Duna felé* cimü költeményében válik ki izmossága. A könyv a szerző kiadásában jelent meg Budapesten. *(Borbély Andor.)*

Magyarság 1922. máj. 14.

109. A. 10.

1922. jún. 16.

KODOLÁNYI JÁNOS:
ÜZENET ENYÉIMNEK

Kodolányi János huszonöt verse alapján még nem lehet képet rajzolni e fiatal költőről. Annyi kétségtelen, hogy nagyot, komolyat akar, reméljük, sikerülni fog neki. Költeményei nagyjában két csoportra osztathatók: kötött formájú és prózai versekre. Az utóbbiak teljesen olyanok, mint amilyeneket e nemben mostanában írni szokás, kivéve azokat a meglepően friss, egészséges részleteket, amelyek minden modorosság és nyelvtani nyaktekerés nélkül is újak és látható jelei Kodolányi tehetségének. A prózai versek között is van azonban egy, az Erő himnusza, amely (bár befejezését nem tartom eléggé magasnak) hatalmasan és átölelően árad. («Te nemzed a forróvestű Aranyat és a napszámos Vas becsületes Karjait». stb.

Zárt formában írt versei általában készebbek, jobbak. Egyáltalán nem művészkedők. Ezekben is van valami frisseség és ez erősebben hat így, kötött formában. Néhol szürkék, gyerekesek, néhol nagyon finomak, néhol ötletre dolgoznak, de csaknem mindenütt őszinték, közvetlenek. Izmos, egészséges szonett a Csillagvárók és a kötet legszebb verse A boldogok. E jó paraszti vers súlyos keménysége és egyszerűsége sok apró hibát megbocsáttat, mert sallangtalan s mert mögötte egy őszinte, melegszívű, egész ember keserűségét érezzük.

SZABÓ LŐRINC

Nyugat 1922. jún. 16.
12. sz. 835.

SÖTÉTSÉG

(Délbaranyai tanulmány.)

Móricz Zsigmodnak ajánlom.

December volt.

Sápadtan, sárgán és kanyargó füstoszlopot eresztve imbolygott a mécsláng, a két kis ablakon zörgött a szél s hosszú árnyékok és fojtó párák csapódtak a gerendás mennyezetre. A téglából rakott, frissen meszelt tűzhelyen óriási fazék burgonya főtt és fanyar illattal töltötte meg a nyomott, forró levegőt. Magasra vetett ágyak duzzadtak a melegben, kopott aranyozású falitükör csapzottan izzadta ki magából a ráhulló vaksi fényt, a falakat gőzcseppek verték ki s hályogosak voltak az apró ablaktáblák sötét szemei.

És a szél konok zörgése, a tűzhelyen sustorgó, zümmögő burgonyásfazék moraja álmos és egyhangú melódiába olvadt a fonó asszonyok orsóinak berregésével.

A menyecske beszélt.

— Mári neném, — mondta és vékony, barna arcát a vén szomszédasszony felé fordítva halkan és rövideket köhécselt, de ujjai szüntelen fürgeséggel tovább eresztették a fonalat —, én csak aszondom, megveri az isten, aki megtessze. Biza megveri. Lá, akkor is azt tudtam: nem élök fön többet, hogyhát azomba meghalok, mikor az az átkozott vén banya megkúrát. Akkor fönfogadtam: én nem. Többet nem. Ha tizönkettől ád az isten, azt se bánom, maj fönneveködnek. De én többet nem. Egy nyommá se mehessek ennen, ha megteszöm.

Kétségbeesett keménység és kálvinista erő volt a szavaiban s a három öregebb asszony megbotránkozva ingatta a fejét.

— Látitok-e, — szörnyűködött a menyecske anyja szapora orsópergetés közben —, úgy-e, hogy csak bolond ez a Juli?

— Az én időmbe bezög nem így vót. — Kerepelt éles hangon a napa. — Láttá vóna engöm. Rosszabb vótam a cselédná is. Zsuzsa így, Zsuzsa úgy, hajnaltól estig cíbátak napamasszonyék. Nem úgy, mint tegöd. Osztán lá ett vagyok mast is, megtartott az isten.

— Biza Juli, meg kee foganni a jó szót.

— Há a fenébe még egy gyerök? — Rikácsolt tovább a napa. — Ki gyözné vaj? A Józsikára se jut annyi vagyom, hogy beléfúna. Osztán mast még egy? A rosseb? Csak akkéne.

— Megver az isten, megver, meglátik, — hajtogatta a menyecske és sápadt ajka reszketett.

— Ver a fenét! Engöm se vert. Ett vagyok lá mast is.

— Az isten azér adta az emböri eszt, hogy éjön vele. Az embör nem patkán, se pocok, hogy únos-untig hullajsa a kölykét. Nohát. Arra való az esz, hogy éjünk vele. — Magyarázta a szomszédasszony.

Juli ismét feléje fordult:

— Hát Mári neném is eekövette?

— Vaj melyőnk nem, kegyös lányom? Lá az embör egyre szaporodik, a föd meg nem. Sok száj, sok kenyér. Így van ám. Jaj, verágom, ha minnyát megszülné az asszon, akit meg kéne, há lennénk? Mi jutna az örökségbű egynek-egynek? Ett van lá a te urad is. Hogy gürcöl, futosgál, túri a födet, vásárra men, tesz-vösz, kocsmába se jár, osztán még se lesz annyikátok, hogy a Józsinak elég lenne.

— Igaz, igaz, — bólogatott a másik kettő. — Lá hutyan kibeszéli.

— Osztán neköd is mennyit kee futosgáni loakhó, marhákhó, még vasárnapod sincs. Hát a fonás, szűés, mosás, meszelés, igaz-e?

— Igaz, igaz. Való.

Nyug 1922. szept. 1. 18. sz. 1076–1090.

1922. dec.

Nagy János halála.

(Délbaranyai tanulmány.)

A vasárnapi ebédet főzte Nagy János anyja s ahogy alacsony, gömbölyű alakja ide-oda surrant a szobában, kövér, meztelen lábikráit vídáman verdeste a fehér bikla. Karján könyökig felgyűrte a rékli ujját, fehér lenvászon kendővel kötötte hátra a fejét, a bikla övébe szakasztóruhát dugott, hogy tésztagyúrás közben be ne lisztesődjék s így kerek, egészséges arcával olyan fiatalnak és fürgének látszott, mintha csak harminc és nem negyvenöt éves lett volna. Kis kerek fateknőben lisztet állított a gyúródeszka szélére, tojást vett elő az ágy alól, lekergette a sámodiszéken szunnyadó vén tarka macskát, oda tette a széket az asztalhoz s ráállt, hogy könnyebben gyúrhasson. Gúlába öntötte a lisztet, fészket nyomott a közepébe, tojást ütöt bele. S közben vékony, áhítatosan elnyújtott hangon énekelt:

„Niiincs má szíívem félelmeéére,
Neéézni sírom fenekeéére...“

A lánya pedig templomba készült, övig meztelen testtel alsószoknyában mosakodott a tűzhely mellett, fehér bőrén csillogó szappanhab és víz úszott, rozsdabarna dús haja csomóban függött le az arca elé, ruganyos, vastag lábikráját sárga harisnya, sárga cipő magas, csizmaszerű puha szára fedte. Szótlanul locsolta kerek, pirosbimbós mellére a vizet, kék erei meglátszottak gömbölyű alsókarján.

Nagy János pedig ott ült az ablakban és nézte őket.

Egyik kezét az ablakdeszkára tette, a másik fáradtan pihent a térdére fektetett öreg, szakadozott bőrbe kötött Biblián. A bágyadt, aranysárga októberdélelőtti napfény ferdén tűzött be a muskátlikkal rakott kicsiny ablakon s megvilágította a beteg legény egykedvű, sovány barna arcát, keskeny ajka fölött a kis fekete bajuszt, ragyogó ívet vont domború, dudoros homlokára és félrefésült csillogó fekete hajára. Nagy János, beesett mellel görnyedten hajolt a fakó, rongyos, öregbetűs Biblia fölé, de nem olvasta; elmélázott. Néha a tésztátgyúró fürge kis asszonyról, a mosakodó izmos fiatal leányról kitévedt a szeme a napfényben sütkérező udvarra s elnézegette a vén diófa rozsdásan hulldogáló száraz leveleit, melyek szeliden himbálózva estek a földre. Ludak hívó kiáltozása hallatszott, vödörcsörömpölés, lovak dobogása, másként pedig vasárnapi csend volt s az ég halványkék foltjai ünnepiesen fénylettek át a lassan-lassan kopaszodó faágak között.

Aztán megint a nővérére pillantott. Az szaporán törölgette arcát a piros-

Arany Kalász 1922. dec.,
1. sz. 25–39.

csíkos lenvászon törülközőbe, majd a falon függő poros tükör elé ment, esetlenül és keményen vetette meg a lábát, mintha kévét emelne; kissé szeplős arca előbukkant a kendő mögül. Csillogó barna szemével gyönyörködött a tükörképben. Lassan gombolta fel ingvállát s kemény melle kiduzzasztotta a vászont. Hegyes állát fölemelte egy kissé, keskeny ajkai egymásra szorultak, egész lényén az erős, szélescsípőjű asszony kacér gőgje ömlött el. Nagy János dióbarna szemére szomorúság borult, elfordította arcát s megint csak kinézett az udvarra. Görnyedt púpos hátát köhögés rázta meg, harákolt, leköpött a földre s a vér finom cinóberszine felpirult a sima agyagon.

A leány undorodva tekintett rá.

— Mámeg pöködsz he! — mondta türelmetlenül éles hangon. — Mindég csak azt kee látani, hogy bérondítod a házat!

— Lányom, lányom, — korholta szeliden az anyja — ne bándd mámeg ütet. Látod mejen beteg.

Nagy Jánost jólesően simogatta meg az anyja szava. Komoly arcát hálásan emelte rá, aztán szigorú pillantást vetett a hűgára. Az éppen tornyozta a haját.

— Igaz, igaz, Juli, — mondta rekedten s megköszörülte a torkát — a háznak tisztának kee lenni edebent. A te házad is tiszta?

— Ej, ne papój megen! — kiáltotta a leány felcsattanó haraggal, szemei szikráztak, vékony szája vonaglott, amint a bátyja nyugodt, szomorúan komoly arcába nézett. — Nem áhatom má ezt az életöt, nem áhatom tovább!... — S most hisztériásan nézte a piros vérfoltot a földön, arca eltorzult, mérhetetlen undor, útálat, elkeseredés fogta el, nyugtalansága szinte kiduzzasztotta meztelen, vastag fehér nyakát. — Mindön áldott nap így men ez má évek óta!... Mindön nap, hajnaltul estig. Ezt kee látani mindég. Meg haagatni a papolását... Nem lehet ezt má kiáni az istennek se! Csak haaná meg má, hogy ne is látanálak, heptikás bolond!

— Julim, Julim! Mit bántod hát? — könyörgött az anyja. — Nincs neköd bélátásod? Hát beteg az, szegén, a jó isten áldjon meg!

Nagy János mosolygott. Fáradtan, nyugodtan legyintett, mintha bogarat hajtana el az arca elől. Köhögött.

— Haggya, édös — mondta aztán. — Nem tuggya ű, mit beszél, mit cseleköszik. Az egész elete ojan. Beteg. Inkább, mint az enyém. Mer én má nem halok meg, de ű még meg se született.

A leány leeresztette mindkét karját s könnyekbe hajló könyörgéssel fordult az anyjához.

— Szój má neki, édös, ennek az útálatos varacskos békának, hogy ne nézzön mindég... ne papójon mindég... Hallod! — kiáltott rá magánkívül — ne nézz hát, dögöj meg, mit nézöl? Ki vagyok én, hogy mindég-örökké nézöl, ha ötözök?! Hogy a rosseb enne meg má, te kehös bolond!...

Haragosan ment a szekrényhez, föltépte az ajtaját és leakasztotta a rózsaszínű fodros selyemruhát. Mogorván szedte ki az akasztókampót, lehajította az asztalra s megint a tükör elé állt. Anyja ezalatt békességet akart teremteni köztük.

— Ne víjjatok mindég, he. Te is, János, hanná békit neki, tod mejen szája van. Hogy elkapatta apád. Te meg, Juli, ne bántanád mindég, látod me-

jen beteg, tavaszig se hűzi szegén. Nem rossz gyerök ű, a légynek se vét. Mit bántitok egymást mindég, he? — S közben szaporán gyúrta a tésztát, hogy a biklája ide-oda lengett ütemesen mozgó csípőjétől. — Osztán csak az én életömet keseréttitök vele, ha mindég maritok egymást.

A leány belebújt a suhogó ruhába s most kényesen rendezgette magán. Nagy, izmos teste, széles csípője még duzzadóbbnak látszott, a melle domborúbbnak, barnaharisnyás lábikrája teltebbnek, mint az előbb. Széles fehér nyaka büszkén hordozta a fejét, alacsony, szeplős homloka, kissé hajlott orra meg-megvillant a tükörben, ahogy nézegette magát. Esetlen volt, de erős, kemény és egészséges. Dédelgető kézzel kötötte derekára a selyemszalagot.

— Te csak papój a Máté Márinak — mondta gúnyosan és a tükörben gyönyörködve. — Az szívesen haagati a bolondságodat. Örül rajta, hogy ejen is akad neki, a rongyosnak. Ütet nízd, úgyse nízi sönki. Legalább neköd egy kutya, hogy kebélbe jár-e, vagy nem. Mást úgyse kapná. Összepászótok.

Nagy János csak mosolygott. Olyan nyugodt, megbékült és csöndes volt a mosolya, amilyen csak az értő embereké szokott lenni. Megköszörülgette a torkát.

— A Máté Mári, az szűri a te szömödet — mondta. — Mer az tud gondókonni is, meg fönérzi legalább, amit elgondóni nem tud. Te haragszó rá, meg más is, a te fajtád. Mer tik kívűrű akasztitok magatokra az ékességöt, nem belűrű. Osztán úgy mentök a vásárra, ahon eladitok magatokat szömnek-fülnek, de nem kaptok bíza érte sömmit. No, mast hát aggasd magadra a láncot, gyűrűt, karkötőt, plüskabátot — beszélt mosolyogva és átható tekintetét megint ráfüggesztette az aranyláncát csillogtató leányra. A lánc sárgán folyt alá Julis széles, rövid, rágottkörmű kezéből és apró, csillogó aranyfoltokat vetett a füstös mennyezetgerendákra s a megint haragra lobbanó leány finóm reszketését vibráló kígyózással árulta el.

— Te útálatos! Te dög! — csattant fel Juli. — Én viszöm magamat vásárra, he? Én adom el magamat szömnek-fülnek? Hogy a rosseb egyön el, te heptikás kutya, hát aki vasárnap templomba men, a vásárra men he? — Arca eltorzult, gyűlölettől szikrázó szemét a harag tehetetlen könnyei öntötték el. Az aranyláncot a szoba sarkába hajította, hogy szinte süvöltött, ökölbeszorított kezei a levegőbe emelkedtek, izmos karján visszahullott a rózsaszín selyem. Rikácsolt. — De hogy a rosseb egyön meg, a rosseb egyön meg! Minek is hoztad, édös, a velágra ezt a heptikás dögöt, látod miket beszél, még osztán ű, aki azt a lafancos Máté lánt bűji örökké... Mer az is csak ojan, mint ű; mondd, — förmedt hirtelen a nyugodt Jánosra — mit fizető neki eccör-eccör he? Mer ingyér csak nem áll össze veled, ejen dögrovásra jutott féleszűvel?! Fűűj, meddig tart még az ejen élet, meddig tart?!

— Juli! Mi az te! Mast meg még rész is? Nomá, ejent ki ért valaha! — sápódott az anyjuk.

Nagy János csak mosolyogva, de komolyan nézte a nővérét. Az levágta magát egy szalmaszékre s dühében sírt. Az asztalra borult, begombolatlan ruhája alól kifehérlett a melle, vállai görcsösen meg-megrándultak. A bátyja elnézte őt. És az anyját is; az rosszalón csóválta a fejét gyors tésztametélés közben. Aztán komolyan szólt, rekedt hangjából a szeretet bíztatása csendült:

— Juli, ösmerj má magadra. Nízz má eccör a másik tikörbe is. Látod,

34

én má hama etthallak tegöd, osztán nem igön akad más utánam, aki *így* szeressön, ahogyan mast vagy... osztán nem mondi ám, hogy ösmerj má te is magadra... — Itt köhögés fogta el, sokáig ugatva rázta, úgy hogy dudoros homlokán verítékgyöngyök támadtak, barna arca kipirult, szeme könnybelábadt. Harákolt, köpött s a vér megint felpirult a földön. Azután kimerülve lihegett mozdulatlanul, szemét lehunyta, arcát fáradt sápadtság fagyasztotta merevvé, mintha meghalt volna. De csakhamar sóhajtott, kinyitotta a szemét s előbbi nyugodt mosolya visszatért keskeny ajka szögletébe. Folytatta: — Tom, te azér engöm kitűrná ennen, ha magam is el nem mennék oda, ahonnét gyüttem... Mer én tom, hogy te ki vagy...

— Haagass! Haagatol? Megölek! — kapta fel a fejét Juli irtózattal és dühhel. — Dögöj meg!

— ...hogy te ki vagy, régön tom... és mégis szeretlek tegöd... te szegén tesvéröm... mégis... — nagyon elkomolyodott, meg-megpihent. — Osztán azér gyűlösz te engöm, mer mégis szeretlek... Mer mindön fertelmességid mellett is az isten lakozik benned.

— Édös! — könyörgött a leány ismét félig eszelősen, fölemelte haragkönnyes arcát az anyjára, ki most már szintén bosszúsnak látszott. — Édös! Meddig haagathatod ezt az útálatost? Tegöd nem bánt ez a méjség sok papolás he? Szój má neki, az isten rohassza el, mer bizon-bizon megcsúnyél tűle az embör!

— Ne haagass rá, az istenét a fülednek! — csattant fel az asszony s ledobta a kést az asztalra. — Megszokhattad má tűle! Mit ordétasz mindég, mint akinek a szemét vesszék? Nem látod, mejen bolond szegén? Lehetne bélátásod neköd is, lá nem vagy beteg! Meg kee veszni közöttik, annyirán vínnak.

Ismét munkához látott, tovább metélte a tésztát. A leány síránkozott. Közben megkondult a református templom mélyszavú avéttharangja s Nagy János elmerengve hallgatta a szeliden lengő-bongó harangszót. De a nővére megint fölemelte az arcát.

— Má hűzik! — mondta az orrát szíva. — Mast má akár maraggyak is etthon, a rossab enné le a pofádat. Mejen az arcom ni, tisztös-tisztára összegyűrte a sírás. Ojan vagyok, hogy ki se léphetök az úccára...

Fölkelt, a tükör elé állt, szomorúan nyomkodta az arcát s vörös szemeit törölgette. János megint rátekintett és átható nyugalommal rámosolygott.

— Ojan sírást szeretnék má látani tűled, amék nem csúfétaná el a képedet — mondta csöndesen s megint kegyetlen köhögés fogta el. Sokáig kínlódott, vállai vonaglottak, arca kivörösödött, vékony, hosszú kezei levegő után kapkodtak. Mikor megcsillapodott, lehunyt szemmel süttette magát a bágyadt októberi napon. Egy légy rászállt verítékes homlokára s csak akkor ment el ismét, mikor a fáradt, elernyedt fej megmozdult. Egy darabig révetegen bámult maga elé, aztán lassan összehúzta lapos mellén a kabátot. Sóhajtott.

Juli ezalatt púderos dobozt vett elő a szekrényből s egy darab vászonnal púderozta magát a tükör előtt.

— Maj tán leszöl te is ojan helyzetbe, — mondta Nagy János színtelen hangon — hogy mint aki nagy hídon men át, elfolyni látja maga alatt az életet és osztán nem tartozik egyik parthon se... Szeretném, ha akkor úgy rénná, hogy megszépűj tűle.. azután osztán csak mosolyogni tunná, de réni

1922. dec. 35

sase, mer csak az sír, akibe tisztátalanság vagyon... a tiszták sírása öröm és...

Juliból ismét kitört az indulat. Arca eltorzult, dereka kiegyenesedett. Földhözvágta a púderosdobozt, hogy szétesett s a fehér por finom felhőként szállongott a betűző napsugárban.

— Dögőj meg! Dögőj meg! — sikoltotta magánkívül. — Semmi közöd hozzám! Semmi közöd az életömhő! Kit ítész te meg, nyavajás féleszű?! Kit nízöl bolondnak? Júj, meg kee csúnyéni mamá!...

— Juli! Juli! Mit törődsz vele? Ne réjj má, nem mond ű rosszat, csak bolond. Mamá rajta van megen...

— Nem állom ki, édös, nem áhatom! Vagy én mék ennen, vagy ű men! De ezt má nem áhatom, a dögöt!

— Ne bándd, úgyse éri meg má a tavaszt szegén... Addig má csak kibírod no...

— Dögőne meg má!... Ne is látanám!...

Ekkor döngő lépések hallatszottak odakint s a kilincsre kemény markolású kéz ütött. Idősebb Nagy János lépett a szobába. Vastag piszkos csizma volt a lábán, kék kötény előtte. Magas, izmos termete, sajátságosan esetlen, himbálózó járása a lányáéhoz hasonlított, barna komoly arca, dióbarna szeme s a viseltes kerek kalap alól is meglátszó értelmes homloka főbb vonásaiban a fiúéval egyezett. Törtető ember létére még vasárnap se volt nyugta, karjain fel volt gyűrve a kék ingujj; szíjjas, eres karok voltak ezek, kemény munkában edzettek és piszkosak.

Most mogorván, himbálózó lépésekkel ment a szoba közepe felé. Jobbkezében egy tekercs vékony kenderkötelet tartott. Éles szemei fürkészőn villantak körül a házban s felesége fokozott buzgalommal fejezte be a metélést; kezeivel szétszórta a tésztát a gyűródeszkán, majd lelépett a kisszékről s megkotorta a tüzet.

— Ez nem jó lesz kútájáshon — mondta a férfi s hangja rekedten, de erősen zendült. A kötélcsomót kissé megemelte. — Másikat kee hozni valahonnét, mer a rudazókötelemet bánom. Tésztát főző, asszony? — kérdezte bosszúsan.

— Má föl a tőtöttkápiszta ni — mentegetőzött a kis gömbölyű asszony s fürgén lépkedett ide-oda a házban.

A férfi rövid, futó pillantást vetett az ablaknál egykedvűen Bibliát olvasó legény görnyedt, sovány, púpos alakjára. Vonásai még mogorvábbak, sötétebbek lettek. Aztán meglátta a tüntetően szipogó, vörösszemű nagy darab lányt a begombolatlan rózsaszín selyemruhában, a földön heverő púderosdobozt, végül, mintha mágnes vonná, szeme a sarokban heverő aranyláncra tévedt s egy pillanatig csodálkozó, kérdő, majd haragos szeme felvillant.

— Hát a jóistenét az anyátoknak, — kezdte nagy lélekzettel — mi a rosseböt csinyátatok ett megen? Mit keres az a lánc a söprű mellett, he? Hát azér dógozzak, lőtok-futok még vasárnap is, azér szerzöm a pézt, azér akasztom rátok még a csillagokat is, hogy osztán a sarokba szórgyátok? Mit rész te lán megen?

Juli szeméből újra kibuggyant a könny. Féloldalvást gyűlölködő pillan-

tást vetett a bátyjára. Aztán meg-megszaggatott mondatokban, vonagló szájjal beszélt:

— Én má nem áhatom tovább ezt az életöt... Én nem bánom, jobban elmék ennen örökre... Mindön percömet megkeserétti ez a naplopó nyavajás bolond... Má templomba se mehetök tüle!... Aszondi, szömnek-fülnek eladom magamat, aszondi, utolsó szajha vagyok, templomba is csak azér mék... aszondi... aszondi, hogy még a sírás is csak csúfét, nem való rám a lánc, meg a plüskabát... Aszondi... aszondi.,, mer ű nyavajás, púpos, azér én se ötözhessek fönn tisztösségesen!... Járgyak én is biklába, kebélbe, mint az az utósó Máté lán!... Aki még ején dögnek is odaadi magát?!... Jó van, nem bánom!... — kiáltott fel zokogva. Mikor János nyugodt mosolyát és apja folyton haragosabb arcát látta, fülig elfutotta hazug élete miatt érzett szégyene, Ett a plüskabát! Ett a grenadén! Ett a rókaprém! Horgya ű! Viselje ű! Agygyátok a Máté lánnak! Neköm nem kea! Elmék ennen, ebbű a ronda eletbű! Elhajt a bátyám, egy nyavajás, púpos naplopó hajt el!... Egy falu bolondja!... Ett van mindön!... Elmék ennen, mér idegönná is jobb!...

Az asszony ijedten állt a tűzhely mellett, leeresztett kezében a főzőkanalat tartotta, szája többször szólásra nyílt, de csak akkor mondhatott valamit, amikor minden szanaszét hevert a földön.

— Mék hát a nagyobbik bolond?! Juli, tisztára megcsúnyétá te lán?! Mit viszöl véghön,te nebántsvürág? Igy akarod fönnbosszantani apádat? Jűj, neköm!

Az öreg sötéten nézte őket. Szeme sajnálkozón pihent erős, nagy lányán, aztán gyűlölettel fordúlt beteg fiára. Az nyugodtan nézte a fölfordulást, Juli viselkedése örömmel töltötte el.

— Ugy, úgy Julisom, — mondta szelíden — mast helyösen cselekszöl, csak tűzre velik... aztán így szörgy ki magadbű mindönt, ha fáj is... veszétsd el az eletöt, hogy eletöt nyerhess...

— Ölég! — ordított az apja s egyet lépett felé, szemei szikrázva meredtek a tiszta, nagy diószemekbe s keze ökölbe gyűrődött. — Ne papój megen, az istenét, mer agyonvűglak! Ha má nyomorút vagy, ha má nem dógozol, ha ingyön eszöd a kenyeret, hát legalább hadd azokat békén, akik nem nyomorúttak, mint te! Mit bántod azt a lánt mindég, ha men valahá? Mert te nem mehetsz? Mer te kiestél a velágbul?

A leány áthatóan nézett apja arcába s szemében megértés és szomorúság tükröződött.

— Édösapám, — mondta rekedten s arcára az izgalom pirossága terült — ne ordétson... mink más-más malomba őrletünk... Az én országom nem e velágbű való... jól tom én, mit mér beszélök...

— Hadd má, János, — lépett békítőleg az urához Nagyné — lá bolond szegén, mindég is az vót!... Ennek a lánnak se vóna szabad úgy fönvenni a beszédjét... Hadd beszéjjön!...

— De az istenét, — vert a mellére az ura és hangja recsegett — az én lányombű nem tesz csúfot! Egy jóravaló lányom van, abba mán csak nem hagyok belégázlatni ejen ingyenélő bolonddal... Eddig csak meghűzta magát, ha ráordétott az embör, de az utóbbani üdőbe mindég jobban elkapati magát... maj adok én! Elhajtlak a háztű, csak ne lássak rendöt!

1922. dec. 37

— Régön nem vagyok én má ett, — mondta a legény és hosszú csontos kezével legyintett. — Régön levetkőztem én má a lefekvéshön... Tom, nem is lesz nehéz az elaluvás...

— Hallja, édösapám? Hallja? Csak nem hagyi ám! — kiáltotta Juli. — Régön levetkőzött...

— Hát te csak annyiba veszöl minket, — nyujtotta el a szókat az apja. — Te csak így becsülöd meg az apád házát! Az én házamat! Nem ölég, hogy fönforgatod a békességöt, még tetejébe kutyába se veszöd azt, aki ingyön tartott, etetött, ruházott, gyógyétott...

— Meggyógyétott engöm az isten...

— Hát akkor ergye csak az istenhön! — csattant fel a férfi s karját az ajtó felé nyujtva dühösen meredt a fia képébe. — Ergye! Ergye ennen! Ölég vót belülled! Torkig vagyok, torkig! Pusztuj a házamtú! Hallod?

Egy pillanatig döbbent némaság terült a szobára. Az asszony ijedten pillogott. Juli arcán először öröm futott át, aztán meghökkent. A nagy csendben csak a tűz pattogott halkan és duruzsolt a fazék. A legény elsápadt, melle elszorult, szemét a földre szegezte. Aztán behajtotta a Bibliát s lassan fölkelt. Tekintete végigfutott az arcokon, köhögés rázta meg púpos vállát, köpött, aztán csöndesen mondta:

— Nem nehéz neköm etthagyni, amit má etthagytam. Nagyobb elé mék a nagyobbnál, aki megláti a tisztaságomat...

Botját kereste, födetlen fejjel indult.

— Kifelé! — ordította az apja s jobbjával megkanyarította a kötélcsomót. — Ölég vót má belülled.

—János! János! — állott közéjük az anyja rémülten. — Há kűdöd szegént! Legyen eszöd, nem látod mejen beteg? Nem látod, hogy bolond? Osztán ebbe a hidegbe!

— Kifelé! — ismételte a férfi. — Még csak az kée, hogy kivergye ennen a lányomat! Dögöjön, ahon akar, másra úgyse való!

A legény lassan ment ki a szobából. Arcán az izgalom láza égett, köhögött mentében s vért köpött a földre. A küszöbön megfordult, szeretettel vetette tág barna szemét a családjára s végül Julisra nézett. A nagy, rózsaszinruhás lány dacosan elfordította a fejét s övét igazgatta. Aztán eltüntek a szeme elől, maga mögött hagyta a nagy csendet, átbotorkált a konyhán s kilépett az udvarra.

Szinte szédült a tiszta, hűvös októberi levegőtől. Erős köhögési roham fogta el, fuldoklott, úgy érezte, hogy összeesik s görcsösen kapaszkodott meg az ajtófélfába. Majd lassan-lassan csitült a köhögés, könnyes szemét, verejtékes homlokát szelíd szél simogatta, ereje ismét visszatért s botjára támaszkodva ment a kapu felé.

Az udvaron már minden el volt készítve a kútásáshoz, gerenda, csiga, vödör hevert az ágas mellett, távolabb, az istálló végében gőzölt a trágyadomb. Ahogy János görnyedten, véznán, hajadonfővel ment a napsütésben, lábai körül táncra kerekedtek a száraz, zörgő diólevelek, a szellő megforgatta őket vídáman s a legény is megnyugodott, megvidámult; úgy érezte, hogy minden jól történik úgy, ahogy történik.

Kiment a nyitott kiskapun. Az utca csendes volt és néptelen. Tisztára

söpört gyalogjárók húzódtak a zsuptetős, árkádos házak előtt, itt-ott tyúkok kaparásztak a porban, kutyák sütkéreztek a bágyadt napon. A lombtalan szederfákon árnyéktalanul sütött át a napfény. És a református templom tornya is idelátszott a falu közepéről, a harang megkondult s ekkor a fehérre meszelt, cifratetejű torony mintha megkomolyodott és mély férfihangon beszélt volna.

Nagy János olyan gyenge volt, láza annyira fűtötte, hogy alig tudott menni. Egy pillanatig tanácstalanul állt egy helyben, nem tudta, merre menjen most már, ami a háta mögött volt, az végkép és örökre lezárult mindenestül, előtte pedig ott várakozott a biztos halál, ismeretlen, de immár nem borzalmas alakjában. Gyönge lábai mégis elindultak, ment a faluvég felé, ki a szülőhelyből, ahol annyira fölösleges volt az ő erőtlen, púpos alakja és érthetetlen papolása. Ahogy ment, néha-néha elővette a köhögés, ilyenkor forgott előtte a napfényes utca, szemét könny, homlokát veríték öntötte el s a kiköpött vért mohón itta fel a vérivó föld. Aztán lassan tovább ballagott, mellén összehúzta vékony kabátját és sóhajtott.

— Csak mielébb megnyugodhatnék a te kezeidben, — mondta suttogva önmagának. S a halál, mint jóleső, boldog nyugalom tűnt fel most előtte a végtelen, zsibbasztó fáradságban. Egy pillanatra keserűséget érzett a lelke mélyén azok iránt, akik kiverték az útszélre, de ekkor megpillantotta a kutyájukat, aki boldog futással szaladt utána s körülugrálta. Erre fölülkerekedett benne a jóság, mosolya visszatért, szeretettel simogatta meg a fekete lompos kutyát s csöndesen beszélt hozzá:

— Hát csak utánam gyütté, Buksikám... Te csak mégis szeretsz engöm ... Ergye szépen vissza, osztán emlékezz meg rúlam... Ergye hát...

De, ahogy tovább ment, a kutya csak követte s barna szemével föl-fölpislogatott rá.

Egy kerítéstelen udvaron át lement a kertek fele. A ház régi, kopott talpasház volt, az öreg Szép szüle háza; udvarát fölverte a gyom, istállója, színje bedőlt, a zsuptetőt verébhad húzta szét, egyike volt a pusztuló, kiveszett ormánsági fészkeknek. Miközben Nagy János áthaladt a kihalt udvaron, eszébe jutottak gyermekkori emlékei és gondolatai a kivesző családokról, az a megmagyarázhatatlan szomorúság, ami kiskora óta elfogta, valahányszor ilyen házakat látott, most is ránehezedett a lelkére s szeme elsötétült. A szüntelen nyomába kullogó fekete kutyához fordult s gondolatait megint csak kiöntötte előtte:

— Így van e, Buksi kutyám, — szólt rekedten — mahónap ilyen ház lesz a mi házunk is... nem lesz mér ugatni, biza... mer nem látik az eletöt és az igazságot...

Egy-egy szót vetve a kutyának, fáradtan, leroskadni akarón ment lefelé, ahol a fák sárga koronái aranylottak.

— A gazdád is csak így tevött... Hiúságot hajszót, amirű azt hitte, ez az elet... Nem gondót fön sömmit... Nem látik űk a magik pusztulását... Osztán aki hirdeti, előbb-utóbb kiverik, csak ujan magadfajta kuvasz ha kíséri szegént...

— Biza, biza, édös kutyám, aki a hívságot keresi, azt megöli a hiúság... Aki az Urat keresi, annak mindöne megvan... Sajnálom űket, igön sajnálom... Mer ha űk engömet nem is, de én szeretöm űket...

— Nem bánom, mer én tiszta vagyok... Engöm nem érhet most má

1922. dec. 39

baj, csak az örök verradat öröme... Mindön jó van, Buksi kutyám, anyámat megrékatom egy kicsit... apám maj elfeled... a Juli, szegén, bá sase tunna megszabadúni a szömömtül... A község peeg... neköm má nem számos... örömmel megyök ki belülle... falu bolondja...

A kertek alá értek. Messze el lehetett látni a fatörzsek között, a nap bágyadtan sütött át a kopaszodó ágakon. Alma- és barackfák sárga-piros lombjai ragyogtak körösekörül, az ágak közt gyümölcs mosolygott s a szél egy-egy mozdulására szelíd keringéssel hullottak a fonnyadt levelek. Már beköltözött néhány cinke meg ökörszem, ezek finom zörgése közepette ugráltak a bokrokban. Ellenben egy kimagasló diófa csupasz felső ágait kavargó varjúcsapat lepte meg, szinte feketedett tőlük a fa, amint verekedve, károgva ültek rá és lebbentek fel néha róla.

Sárga levélréteg födte a gyepet is. Olya puha lépés esett rajta, mint a szőnyegen. Nagy János lassú lépései még jobban meglassúdtak, a csend, melyet csak a levél zörgése, a varjak károgása s olykor-olykor a saját köhögése zavart csupán, a bágyadt őszi napfény szelíd melege, a sárga és piros szinek sok-sok változata nyugodt, megbékélt álmodozásba ringatta. Mintha nem is azokon a nyomokon járna, melyeket magányos szemlélődései, elmélkedései alkalmával gyakran elkeseredve, lázongva és gyülölködve taposott. Egynek érezte most magát mindennel, jót-rosszat átölelő szeretet töltötte el, így, közvetlenül a kikerülhetetlen halál előtt nagy öröm nyugalma szállta meg s mély, barna szemében a bodogság könnye ragyogott.

— Falu bolondja... mégis én vagyok a boldog... — mondta a kutyának, de az már nem törődött a kiáradó szavakkal, elcsatangolt a jól ismert helyen és vidáman kapart egy vakondokfészket.

Nagy János a kert végébe ért, a faluszélen elhúzódó dülőútra. Teljesen kifáradt. Roskadozva ment az ősi, hatalmas, kidőlt tölgyfához, ahol ezelőtt is nagyon szeretett üldögélni csendes, forró nyári napokon. Az óriási törzs mohlepetten, ágak nélkül hevert a gazos partszélen, szilánkos tövén még most is meglátszottak a villámcsapás üszkös nyomai. A beteg legény kimerülve vergődött át a gazon s lassan, nyögve leült a faderékra. Most megint előfogta a köhögés, rázta, mintha a tüdejét akarta volna kiszakítani mindenestől, a vér ellepte keskeny ajkát, halántékán és térdére nyomott hosszú kezein vastagra feszültek az erek. Szédült és szeretett volna lefeküdni, puha, tiszta ágyba, csendesen és örökre. Egy pillanatra eszébe jutott az anyja, látta, amint alacsony, gömbölyű alakja ide-oda surran a szobában s fehér biklája ütemesen veri meztelen lábikráit. Olyan jól esett volna most, ha megsimogatja a homlokát, megkérdezi, hogy nehéz-e a halál s olvas néhány verset Pál apostol leveleiből. Aztán fáradtan, pihegve nézett végig a földeken. Jobbról a keresztalakban elterülő falu tulsó vége látszott, aranysárga és lángvörös gyümölcsfák közül kifehérlett egy-egy pitvar oszlopa. Messze a sellyei országút húzódott szürkén, szántások, száraz, letördelt kukoricasorok váltakoztak egymással, balról a Nyáraskert zöld gyeptáblája mosolygott s hosszú nyárfák hervadt levelei lelkendeztek a suttogó szélben. Mélységes csend, vasárnapdéli elhagyatottság borult az ősz haldoklásában sápadó vidékre. A nap szeliden, gyengéd melegséggel szórta sugarait a beteg legény görnyedő alakjára, meztelen fejére. Két karjával lassan-

lassan a kidőlt fa szilánkos tuskójára borult, szemére álom szállt s a csendben és magányban kimerülten elaludt...

A nap erősen nyugovóra hajolt már, hosszúra nőttek a szétszórt vadkörte és őserdőkből ittmaradt tölgyfák. Bágyadt rézvörös sávok húzódtak át a földeken, messze halványan kéklettek a szlavón hegyek. Harapós őszi szél suhant át a kukorica és burgonya táblákon, végig megkavarta a kertek sárga fakoronáit, megzörgette a málna és ribizkebokrokat. A varjak fekete falkákban rekedt károgással vonultak át a tájon. Esteledett.

Nagy János lassan bontakozott ki a kábult álomból. Megmerevült tagjait erőtlenül nyujtóztatta. Eleinte nem tudta, hol van, aztán eszébe jutott minden, arcát fölemelte s ekkor látta, hogy nincs egyedül. A fatörzsön Máté Mári ült maga alá húzott telt lábikrákkal, fekete kendőben didergő vállakkal, halványkék áttört kebél takarta lenvászon bikláját, nagyrózsás vasárnapi selyemköténye kivirult az esti napfényben. Mikor Nagy János fölébredt, a lány feléje fordította tágszemű szabályos barna arcát. Egymásra néztek s Mári csak nehezen tudta megdöbbenését elnyomni, ahogy a legény nagy, égő szemeit, beesett arcát látta. A kissé hajlott erős orr most olyan ridegen és komoran emelkedett ki a meghúzódott arcvonások közül, hogy szinte félelmetes volt. S a mosoly is, mely a lány láttára szeliden csillant meg vértelen, keskeny ajka szögleteiben, a legény utolsó örömét adta hirül.

— Hát te meg ett vagy? — mosolygott Nagy János. — Együttél búcsúzni he?

— Mér nem mégy má haza, János? Hideg van ede kívű. Ergye. — Aggódott érte Márika s könyörögve unszolta a szemével.

János legyintett.

— Maj haza mék. Most igön jól érzöm magamat, mint aki úgy megkönnyebbültem. A köhögés se bánti úgy a mejjemet... Tán ehös is vagyok... De azért csak maradjunk ett, nem igön tok menni... Meg nem is akarok...

Nagyon gyengének látszott és didergett. Összehúzta sovány nyakán a kabátot, elrévedezett messze-messze a szeme s a rézvörös napfény megcsillámlott síma fehete haján.

Márika aggódva tette kezét Nagy János karjára.

— Ergye, — könyörgött — ne késértsd az istent. Nem is kellött vóna kigyünnöd mamál Igön beteg vagy te ahon, hogy itt üdögelj. Gyüjj hát, maj én segétök...

Fölállt, derekát kiegyenesítette, ringó csípőjéről szélesen hullott alá a térdigérő halványkék-virágos kebél. Megsimította sötétlila, pirosrózsás selyemkötényét.

— Üjj le, — mondta Nagy János csendesen s csak nehéz erőlködéssel, zihálva tudott lélekzetet venni, hangja teljesen elszintelenült. — Még szeretnék neköd egyet-mást mondani... Üj le...

Máté Mári leült. Szétbontotta fekete pamutkendőjét s Nagy Jánosra akarta teríteni.

— Hát legalább ezt... Osztán majd csak érted gyün anyád...

— Hadd, — mosolygott a legény — neköm nem kee sömmi... Ha gyünnek, ha nem, az má nem számos... Lá, még a kutya is elhagyott...

41

1922. dec.

Egy darabig hallgatagon gondolkozott, aztán fakó szavai lassan hullani kezdtek megint.

— Azt akarom még mondani, hogy meg ne feledközz arrú, amit hallottá tűlem. Nem tudtam elmondani mindönt, mer magam se régön tom, amit tok. Hogy az embörbe az isten lakozik... és ez az élet csak véka, amék el akari rejteni a velágosságot... de a vékát nekünk magunknak kee félreállétani, hogy a velágosság velágoskodjék azoknak, akik a házba vannak... Megemléközzé arrú, hogy ti vattok a velág velágossága... és ujan legyön a te életöd, hogy velágoskodjék mindönkinek. Én vagyok az út, igazság és az élet, mondotta az Ur... Megemléközzé, hogy az Ur benned lakozik és te vagy az út, igazság és az élet... Ojan legyön a te életöd, hogy el ne rejthesse benned az Urat és ojan legyön a te halálod, mint a találkozás ünnepje...

Megpihent. A leány figyelmesen, mély komolysággal nyitotta rá kék szemeit s elmerült a legény ragyogó barna szemének mindjobban felgyűlő fanatikus tüzébe.

— Sok rosszat mondanak rád az embörök, — folytatta megint Nagy János — kikövezzék az útadat, tüskés a nyelvük és megverte üket a péz vakssága... de te azér szeresd üket, mer bennük is ég a velágosság a véka alatt. Megemléközzé rűllam, engöm gyerkőce koromtú üttek-dobtak, de most mégis megláttam üket és nincsen gyűlölet bennem erántik. Mer a halálba az elsők utósók lesznek és az utósók elsők... Azér én hálákat adok nékik, mer ük utósóvá tettek, hogy most első lehessek...

Köhögés tört rá, a vér kiserkedt a száján, de nem is vett már róla tudomást. Önkéntelen, megszokott mozdulattal törölte száját a kabát ujjába, arcára ismét kiült a mélységes boldogság nyugalma, szeme égett s ahogy végighordozta az alkonyat színeiben úszó tájon, nagynak, büszkének és erősnek látszott.

— Mejen szép ett mindön! — tört ki belőlle az elragadtatás. — Nízd, mejen messzire lehet látani, mejen méjség nagy messziségbe men le a nap, mejen magasan van az égbőtt!... Mejen aprókák vónánk mink elt, embörök, ha nem vóna bennünk az isten nagysága!...

Mindketten elmerengtek a vidék esti szépségén. Sokáig nagy-nagy csend vette körül őket, csak a varjak károgtak ritkuló csapatokban. Mári akkor is a messzeségbe bámult, amikor Nagy János ismét megszólalt:

— És én mamá utójára nézöm a velágot... Elmék ennen a napon is tűl, az ég bőttján is tűl, ahonnét mindön együtt, a nap is, meg a főd is, meg az égbőtt is. Gyakran mutasztotta meg neköm a Sátán ennen, errű a göcsrű a szép velágot... Hánszor szerettem vóna, ha nem kéne etthanni! De mamá látom a műlandóságot, csak én nem műlok el sose és az én istenömné lesz neköm a hejem...

Csak most rezzent össze a leány mindarra, amit Nagy János mondott.

— Nem kee még neköd így beszéni! — kiáltott fel szomorúan. — Meggyógyész te még! Nem nyúgoszol te meg ejen hama!

Nagy János mosolyogva legyintett. Nagyon gyönge volt, alig tudta tartani magát a fatörzsön, de boldog nyugalma szeliden ömlött el rajta.

— Márika, minek a hazugság neköm? Ujan jól érzöm magamat, ujan könnyüd a testöm, vídám a lelköm!... Neköm nem kee a hazugság... Csak az hazudik, aki gyönge, én peeg igön-igön erős vagyok...

— Nem mondom, van azér, amit sajnálok — mondta egy kis szomorúsággal és szemét a leány szabályos barna arcára vetette. — Szerettem vóna, ha az embörök meghaagatik, amit hirdetök nékik... Bíza, nékik lett vóna jobb, ha bévesszék az Evangéliomot. Mer vaj gyün-e utánam hama másik ojan, aki lélökkel akari körösztöni üket, nem vízzel?... Fáj egy kicsit, mikor rájik gondolok. Sönki, sönki nem szeretött engöm. Mindönki bitangnak látott, a nyomorúttságomat látták, rét, mező, kertökajja, rezula vót a társalkodó pajtásom... Sönki se látott épeszűnek... jába adtam a lelkömet nekik, csak fölhörrent utánam az értetlenség. Nem tuttam megrövidéteni az útját sönkinek, jába akartam. Kivertek. Megnémétottak. Peeg fű, fa, verág, csillag azt ordétti, amit én csak susogni tuttam!

Szeme sarkában egy-egy könnycsepp csillogott, átszellemült sovány vonásain lobogott az elragadtatás. Mári csak nézte, nézte ezt a hatalmas embert, kék szemén át magába ömlesztette a gondolatait s nem tudta elhinni, hogy talán, mire a nap lemegy, hidegen, némán és mozdulatlanul fog feküdni az avaron. Mégis csak tovább vígasztalta.

— Aszondod, János, nem vót sönkid... Peeg, lá ett vagyok én, én tudtam, ki vagy, én megértöttelek... és mindég hitöt teszök rád mindönki előtt...

— Igaz, igaz... — felelte kínos köhögését valahogy legyűrve Nagy János. — Igaz. Te igön-igön jó vótá hozzám. Lehet, tán csak szánakoztá rajtam. Csak szépéteni akartad az eletömet. De mindegy, te tod, a te dógod...

— Nem, nem! — vágott közbe hevesen a szomorú leány. — Ne beszéj ejent! Én tegöd...

— Jó, jó. A te dógod, mennyire értötted meg az eletömet... Én..., Én köszönöm a jóságodat... Tán, ha má nem leszök, lassan-lassan kimen a fejedbű...

— Nem nem! Sase men ki!

Kezét János karjára tette, kék szemét elöntötte a könny. Fogadkozása hevesen tört elő a lelkéből.

— Sase feledöm el!... Mindég eszömbe lesző! Fönverágozom a sírodat...

János mosolygott. Szemét fáradtan lehunyta s nehezen emelte meg a kezét.

— A hóttakat temessék el a hóttak — suttogott fakó hangon.

Szótlanul ültek sokáig. Máté Mári összefogott kezeit a térde közé szorította, szomorúan nézte maga előtt a füvet. Arcát lágyan világította meg a hanyatló nap. Himzett papucsán egy hosszú, bronzhátú bogár mászott fürgén, a nyárból itt maradt késői hírmondó. Nagy János pedig lehunyt szemmel, mozdulatlanul ült, mint a szobor. Majd rettenetes köhögés rohanta meg. Szinteszinte elfulladt bele. Meggörnyedt, vonaglott, verejték és könny úszott sovány, kipirult arcán, csapzott fekete haja a homlokába hullt, csontos kezeit görcsösen szorította a térdére. A határba pedig lassan-lassan sötétlila ködsávok ereszkedtek, a nap fénye elfakult, óriási barna szörnyetegekké nőttek a fák s az elhagyatott földek siváran színtelenedtek bele az alkonyatba.

— Fektess le — mondta Nagy János halkan s megtörölte véres száját. — Igy, a fődre ni, osztán... hadd vessem a hátamat a göcsnek...

Mári fölugrott, emelte a nehéz testet. Nagy János nyögött, zihált, szemei le-lecsukódtak. A leány betakargatta kendőjével s leült mellé a földre. For-

1922. dec. 43

más lábszárai kilátszottak a bikla alól, egyik térde gömbölyűen mosolygott az avár között. Dédelgető szomorúságában nem vette észre. Lágyan törölgette János homlokát, riadt szeme aggódva leste a kimerült arcot.

— Hogy jobb? Hogy tegyelek he? Igy jó lesz? — kérdezgette szüntelenül.

Nagy János bólintott. Félig feküdt, félig ült, hátát a faderékhoz támasztotta, beesett melle sipolt és zihált. Csontos jobbkezével legyintett, kinyitotta a szemét s belebámult a ködök mögé már félig leereszkedett vörös napba. Márika a száját leste.

— Mondd meg apámnak, Márika, — suttogott a legény — hogy nem bánom, amér kivert, meg is bocsátom néki, mer néki is igaza vót. Az anyám ne réjjon utánam, mer én velik maradok a velág végezetéig. A Julinak azt izenem: sose feledje el a szömömet, valahánszor a tükör elé áll, érözze, hogy nízöm, amint cicomázi adott-vevött testét... Te meg, aki jó vótá hozzám, hallgattad a beszédömet, ki ne gyűjj a temetőbe, ne ütess verágot a tetemöm fölé... mer én nem halok meg... én föntámadok...

Mindezt a lenyugvó napba meredve, szakadozottan, sipoló és hörgő mellel mondta. Amint a szinte hangsúlyozatlan szavak egymásután komolyan lehullottak vékony ajkáról, a mélységes csendben úgy hangzottak, mint megmásíthatatlan törvény. A leány lecsüggesztette barna fejét, arcán csillogva peregtek le a könnyek, szája vonaglott, vállait megrázta az elfojtott zokogás.

— Megbocsátom mindönkinek, amit vétött — folytatta Nagy János szent komolysággal. — Akik a púpomat csúfolták, veszítsék el a lelkök púpját... Akik bolondnak néztek, veszítsék el a vakságot... Akik útáltak, akik nevettek engöm, botránkozzanak meg magikon... Legyön áldás és békesség rajtik, verrassza fel rájuk az isten a napot egyaránt, adjon nekik nyúgodt álmot éjjel, hozzon esőt a vetésikre és melegöt az aratásikra... Ne keressenek sömmit az Uron kívű... és talájanak meg mindönt...

Mély sóhajtás hörgött és sipolt fel a melléből. A leány eltakarta arcát és zokogott.

— Akik kivertek ede az útszélre, talájanak hajlékot az Urnál... — folytatta. De aztán feje lecsuklott, erei kidagadtak, vér szökött arcába s fuldoklón köhögött. Kezével levegő után kapkodott s ujjai görcsösen mozogtak. Majd megnyugodott, fejét a fatörzsre támasztotta, sápadt arca az acélszínű égre meredt. Márika félénken nézte. Könnyei végigfolytak az arcán. S ahogy elnézte a sovány, lehunytszemű sápadt arcot, a nagy, domború homlok hátravetett boltívét, a kissé hajlott orrot, az ajkak szelid, keskeny vonalát, az áll előreugró csúcsát és a kicsiny, fekete bajuszt, olyan szépnek, olyan csodálatosan megragadónak és szentnek látta ezt a fejet, mintha Krisztus-fej lett volna. Találkozásaik itt a tölgyfánál, a fanatikus tanítások valami végtelen és örök szépségről, a mosolya, a komoly, mély barna pillantása, mozdulatai, sajátságos legyintése, kissé rekedt, fátyolos hangja, kifejezései mind-mind, akár a felriasztott méhek, egyszerre felrajzottak a lelkében. És látta most ezt az embert, amint örökre el akart némulni. Nagy diószeméből nem sugárzik többé a szeretet, szomorúság, fájdalom és elmélyedés sokféle színe, meleg parazsa és égő tüze. Csontos, hosszú keze is megmerevül, nem legyint vele többé, mintha bogarat hajtana el az arca elől; meghal, meghal és nem lesz ezután soha...

A leány arcát fájdalom ostorozta, szája vonaglott, kék szemét újra meg

újra elöntötte a könny, végigfolyt szabályos barna arcán, feje lecsuklott, egész testét rázta a mélységes, keserű zokogás. Most látta Nagy Jánost igazán a maga valóságában, most szerette volna megtartani az élet számára, a maga számára, hogy becéző gondoskodással vehesse körül, óvja és melengesse, hallgassa, a szavait és új szépségekre nyissa meg a lelkét. Mindezt érezte, de nem tudta volna szavakba foglalni. Csak ráborult Nagy Jánosra, fejét odaszorította annak hegyes, kemény térdeire és zokogott keservesen.

Nagy János lassan nyitotta ki szemét s arcát csodálkozva fordította a zokogó leány felé. Tág szemmel nézte egy darabig, hideg kezén érezte a lefolyó meleg könnyeket, térdén az odanyomott puha arcot. Látta a sírástól meg-megrázkódó leány izmos derekát, a fehér bikla alól kibújt formás lábszárat, haja vastag barna fonatban kígyózott végig a hátán s lekonyult a gyepre. Sokáig nézte így fölülről mozdulatlanul. Forróság öntötte el a belsejét, mélységes ragaszkodás fogta el egyetlen barátja iránt s torkát összeszorította valami.

— Márika! — mondta rekedten s balkezét a leány fejére tette. — Márika! Te sírsz...

Máté Mári nem válaszolt. Most már hangosan tört fel a zokogása, görcsösen fogta át meleg karjaival a legény térdét s a csukló sírás ijesztő komorsággal verte fel a csendes határt.

— Márika! — szólt megint Nagy János elfogódva. — Ne sírgyá, Márika... Az én öröminnepömön nem szabad sírnod...

— János!... János!... — tört fel a leányból kétségbeesetten. — János!...

Ismét némaság terült rájuk. Nagy János előrehajtott arccal nézte Máté Márit, szomorúság és szeretet tükröződött rajta, balkeze önkéntelenül simogatta a leány puha, sima haját s nem tudott szólni. A nap lehanyatlott, csak lila és rézvörös ködsávok maradtak utána, hűvös szél sepert végig a földeken és a kerten, a Nyáras-kert magas nyárfái zúgtak. Nagy folt varjú vonult rendetlen csapatba a rezula felé. S a hangos zokogás görcsösen vergődött tovább.

Végre megint megszólalt Nagy János.

— Márika, ne réjj... Ergye haza szépön... Haggyá engöm mast ett. Az én sorom az, hogy ett érgyön a halál, egyedül, egymagamba.

— Nem! Nem! — kiáltott fel Mári. — Nem hallak! Nem hallak ett!...

— Az én sorom ez, ne tedd mássá — folytatta halkan. — Haggyá ett. Én nem félök. Én erős vagyok... Erős vagyok!... — ismételte makacsul s körülnézett a tájon. Ahogy a nap lement, egyszerre sivár, rideg és puszta lett a vidék, a köd kezdett leereszkedni és gonoszul süvöltött a szél a kopaszodó ágak között.

— Nem szakaggyunk mink el azér egymástú, Márika — folytatta a legény. — Romlott tetemöm men csak a földbe... Én élök és az én atyám béföd engöm az ű szeretetével...

— Mit hagyok én ett? — susogta hosszabb hallgatás után s tovább simogatta a leány fejét. — Sömmit. Kilépök a börtönbül... és elmarad tűlem a rabság... Levetöm a betegségöt.... a hidegöt, a lázt, a mocskot, az üldöztetést, az értetlenséget... nem leszök botrányků a botránkozóknak... Könnyűd ez neköm.

Az est lassan és hidegen ereszkedett rájuk. Nagy János meg-megszakí-

45

1922. dec.

totta szavait, mély szemére szomorúság borult néha. A leány zokogott tovább és nem nézett rá.

— Nem vótak barátim, nem vót testvéröm... Nem vót szeretöm, gyerökim sincsenek... Ami az embört edehúzi, nem vót meg neköm az eletbe... Nem csókót meg sönki sose... Nem ösmertem asszont... Sönkié se vótam, te réssz, csak, Márika, te se engöm sératol... magadér sírsz...

Most fölemelte Máté Mári könnyben úszó arcát, az est homályában csillogó kék szeme kétségbeesetten kereste János szemét. A szók szakadozottan csuklottak fel a lelkéből.

— János!... János!... — tördelte. — Te nem hassz meg... Nem igaz, te nem haasz meg! Tegöd nem tesznek a födbe!... Kigyüssz még ede máskor is! Beszész neköm a szeretetrű, meg az eletrű!... Beszélöd a napot, hódat meg a velágot!... Kigyüssz ede hozzám, beszélöd a fákat meg az állatokat!... János! Jánoskám!... Ne hagyyál ett engöm!...

Ujra a legény térdére fektette arcát, izmos, karcsú teste vonaglott, a könnyek átnedvesítették a legény pantallóját. Az döbbent csodálkozással nézte. Torkában ismét érezte a forróságot. Kezét levette a leány fejéről s csak most tudta meg, hogy rajta volt. Hirtelen megcsapta a sima haj illata, fájdalmasan metszett a lelkébe, egyszerre érezte, hogy térdén puha asszonyarc fekszik, asszony dereka vonaglik előtte s a formás, izmos, kedves láb az avar között asszonyláb, a Márika lába. Asszonysírás vergődik a csendben, őt siratja Máté Mári... A forróság elöntötte egész belsejét, mintha új életre pezsdült volna a vére. „Márika! Márika!" — csendült fel a lelke mélyén s csodálatosan megrendült egész valójában. Ismeretlen érzés volt ez, erősen, fájdalmasan, de mégis jólesően markolta át a lelkét. Mikor ismét a síró leányra nézett, mintha nem is az előbbi leányt látta volna. Lassan-lassan valami új távolság merült fel Márika alakja mögött, szavai, mozdulatai, pillantása, hangja új tartalmát és színt nyert, amit eddig Nagy János még nem vett észre. Fölényes erőt érzett magában, felülről, végtelen szeretettel és gyöngédséggel nézte a leány kedves alakját, ereiből eltünt a közeledő halál dermedtsége, nem volt most púpos, beteg és esendő... Kezét lassan, akarattal, a vakmerőség remegő tudatában tette ismét a puha fejre.

— Márika! Márika! — mondta halkan, de nem tudott mást mondani, ebben érezte gondolatai egyedül érthető és megfelelő kifejezési formáját. — Márika!...

Ekkor hirtelen lecsapott rá a betegség tudata. Köhintett néhányat, kabátujját végighúzta a száján s érezte rajta a vért. Összerázkódott, riadtan bámult maga elé, mint akinek az arcába csaptak. Kezei elzsibbadtak, a szél dermesztőn metszett rajta végig.

— Márika! — szólt rekedten. — Mi lesz most má?...

— Nem haasz meg, János, nem haasz meg — sírt föl hozzá a leány s arca reményt és lemondást tükrözött egyszerre. — Én nem engellek, János, nem hallak. Haza segétlek, magam futok a Borgyús Márihon még mamá... Magam főzök dialevél-förödőt... Apólak éjjel-nappal... Összemennyünk lakni, nem ütnek-dobnak eztán... Nem verhet ki sönki a kert alá... Jó lesz? Ugy-e jó lesz, he? Meggyógyísz te még, meglátod... Osztán együtt legyünk és szeressünk egymást!... Ugy-e János, Jánoskám?!... Ugy-e? Szój má.

Majd, hogy Nagy János dermedten, sötét arccal bámult még most is maga elé, tovább siránkozott, beszélt és könyörgött.

— Jaj, mér is nem marattá otthon! Mér is nem tuttunk má elébb összekerüni!... Mér nem törőttem veled má eddig! Jaj, istenöm, istenöm, nem lenné ett mamá ni... Ki lesz má eztán, ha te nem leszöl? Há lesz a te szeröd, ha béhunyod? Gyüjj, én segétök, elmennyünk haza...

Fölállt, Nagy János hóna alá nyúlt, emelte volna, de a legény meg se mozdult, csak szomorúan legyintett egyet s nézte, nézte a lányt, mintha most látná először s magával akarná vinni emlékét az útra. Nézte síma gesztenyeszín haját, könnyes kék szemét, lehajtott hosszúkás arcát nézte és remegő finom száját, domború mellét és csípőjéről szélesen aláhulló rövid ruháját simogatta a szemével, alásiklott a lábaira s hímzett papucsáról ismét visszatért a szeme... Most nagyon megnézte a lányt. Hidegülő kezét a térdére nyugtatta s így nézte csendben. Eszébe jutott a nővére, látta, amint dühös mozdulattal a sarokba vágja aranyláncát s úgy érezte, hogy jó lenne a világ minden aranyát erre a jó, erre a szép, erre a szerető lányra akasztani... Barna nyakára láncot, kerek csuklóira karperecet, rövid ujjára gyűrűt, puha hajára csillogó fejéket s ő oda akgatná mind, amit erős karjával szerezne, amit a búzáért kapna... De lélekzete elakadt, dermesztő fagy simította végig a testét, feje le akart esni, szemei előtt kétszeres homály, a kettős est homálya takarta el a könnyesarcú lányt. Kezét ökölbe szorította, fölemelte fejét s világosan látta mindennek a végét.

Elhomályosodtak a rőttszinű ködsávok, elnémultak a varjak, hideg est borult a tájra. Zúgtak a jegenyék a szélben. Falevelek zörögtek körröskörül. S Nagy Jánost siváran vette körül az ismeretlen halál előérzete s a nyár, az élet, a tájak, a serény munka ezer látott, eleven, színes emléke, az örökre eltűnő szerelem melegsége, Mári sok-sok alakban, amint ül a törzsön és elmerengő szemmel figyel, amint jön a gyümölcsfák alatt és színes kötényén vibrál az árnyék és napfény, amint kerek fateknőből baromfit etet a kút mellett, kenyeret szel az asztalnál, fehér emlőjéből gyermeket szoptat... És aztán látta ismét maga előtt sírni keservesen és gyámoltalanúl s hallotta a szavát:

— János! Ne hagyjál ett János! Jaj, istenöm, segéts hát meg, ne vedd magadhon!...

Nagy János hátrahajtotta fejét a fatörzsre s a sötétülő eget nézte. Arcán vonaglott a belső tusakodás, elnyúló testén a megállni nem tudó élet.

— Istenöm, — mondta halkan s levegő után nyitogatta a száját— de nehéz a te körösztöd.

Majd minden erejét összeszedve, fölemelte a fejét, ökölbe gyűrte karjait, térdét felhúzta s nagy kiáltásra nyitotta a száját, de csak rekedt hörgés szakadt ki belőle.

— Éni akarok!... Éni akarok... — tördelte halkan, feje hátraesett, szemei az égre szegeződtek, karja, lábszára elernyedt, melle nem mozdult többé; meghalt.

Körröskörül besötétedett a tájék, ködös derengésben úsztak a földek és fújt a szél. A fák zúgásában elvegyült Mári síró csuklása, alakja csak sötét foltnak látszott, amint a fatörzsön ülve lefogta a halott üveges szemét.

Messziről a kert sötét fái alatt felbukkant Nagyné fehér biklája. A fiáért sietett, hogy hazavigye.

Kodolányi János.

1922. dec.

Kodolányi János: „Üzenet enyéimnek.“ A Sötétség néha Dosztojewskis tollú irójának nem a vers az igaz eleme. Kemény, exakt, megállapítani tudó, látó és teoria alkotásra is kész hajlamai nem férnek el a verseiben Minél szabadabb a formája, annál kodolányisabb lesz, annál inkább érvényesül szóösszeválogató, helyzet-

teremtő, megflgyelő és a novella vagy vagy talán a regény „objectiv lirá-ját“ megalkotni tudó képessége. Mind. ez nem jelenti azt, hogy formában irt verseiben is ne tudna sikereset alkotni, sőt hogy egy-egy kifejezetten is lirai verse ne volna sikerült. A „Valaki“ című vers kedvesen könnyed és érzelmes.

Mikor teoria-alkotó kedve talajt talál, a verse is szép, képeiben kifejező és gazdag lesz. Ha kifosztanak is — fejtegeti az „Üzenet a partról“ című versben — legalább megálmodhatom, hogy odavesznek.

. . . mert megmaradt az álom
az álom, hogy bár mindörökre
homokba vész a lábnyomom
jön, jön a bus csoda
— — — — — — —
mind, mind a tornyok összedőlnek.

Az „Evangelium“ című vers is a megállapításokat adó szakokban szép és nem a lirai részeiben.

Jaj undorító minden, álnok, aljas,
hiába korbács, vagy testvéri csók
egyforma férgek vagyunk mind a [hányan
undok csirák és apró vérszívók.

„Az én halálom“ című versben már a költőgondolkozó mutatja éles profilját.

. . . valahol ernyedt száj sóhajt a [szélbe
valahol halkan sirnak pergő, gyön- [gyöző könnyel.
És fejem vérző rózsákkal koszo- [ruzva pihen az estben
mint folyondáros templom, honnan [az Isten már elment.

Egy Isten nélküli templom, mely még mindig Istent jelent, egy lélek, élet nélküli test, mely még mindig lelket, életet jelent, . . Az élet meg-

szűnése, erőfeszítés megszűnése. a ledobott iga csattan a földre és én erőfeszítés nélkül könnyen a suttogó semmiben a sikongó lélekharangban élek tovább.

„Az Erő himnuszá“-t már a tudatosan gondolkodó dolgozza ki a novellista tollával és erejével. „Indulsz dübörgő futással a kezdet soha-napjának boltívei alól“ vagy „Apró bölcsőnket: a Földet. ringva guritod“ „végtelen éter terein pontos pályába csavarulnak a bolygók“.

Az „Üzenet enyéimnek“ bepillantást akarna engedni az élete valamely komoly és az övéivel szakító fázisába. az egyetlen konkretum is teoretikus izű és csak annyit mond, hogy :

Bocsássátok meg az ősök bennem [bolyongó ösztönét
mely unott utakon jobbat keresni [kerget.

Viszont emberrel foglalkozó psicheismerete ugyanezért valószinűleg metafizikai készültségét átélése gyönyörű sorokra kényszeríti :

örökké távolfényű szemek
örök-más pályákon rohanó lélek- [csillagok.

Naturalista megfigyelő és a természetesnek tartottat és éppen ezért el nem mondottat is észrevevő és új világításba helyezni tudó képességének érdekes példája :

vagy elfelejteni mindent s *elltörölni* [*szememről a régi rajzot*
s ha lemosni lehetne a régi esték [fürdető fényét róla.

A szemen rajzok vannak, utóbb a lélekben is adódnak, új árnyalattá válnak később a szemen. Ő ezt látja és minuciózus munkává dolgozza ki az irásában.

Kodolányi költőnek is értékes, erős. érdekes és az irásaiban erősen elmélyedőt örömmel és jóérzéssel jutalmazni képes egyéniség.

Dr. Kóródy Imre.

Arany Kalász 1922. dec., 1. sz. 61–62.

1923. febr. 16.

61

A kutyánk

Írta: Kodolányi János

Az est barnán és súlyosan ereszkedett. Kint megmegújuló erővel süvöltött, zúgott és dörömbölt a szél, az ablakok recsegtek s az üvegtáblákon pattogott és gyöngyözött az odavert eső. Valami egyhangú, kísérteties zúgásba fonódott össze a százféle zaj, de kiharsogott belőle a ház előtti mély árokban dübörgő szennyes víz rohanása.

Összebújtunk a sötétben. Odahúzódtunk az aligalig derengő ablakhoz, székeinket szorosan egymás mellé állítottuk s nagy, barna gyerekszemünk és vékony arcunk riadtan bámult ki a vigasztalan őszbe. Húgocskám nem mert az ablakdeszkára könyökölni, mert kint a fák sötét szilhuettjei között hosszúkezű, szarvakkal éktelen törpék, manók és ördögök hajladoztak, veszekedve tépték egymás haját. röhögtek és visítottak, bőgtek, zokogtak és ujjongtak az ágak közt s néha meg-megkocogatták az ablak üvegeit is. Sőt olykor tisztán láttuk egynek-egynek az arcát, amint odanyomta az ablakhoz, megvillogtatta piros szemeit, ránkmeredt, majd hirtelen eltűnt. Ezért hát a húgocskám a vállamhoz bújt, puha gesztenyeszín haja az arcomhoz simult és keze a kezembe. Nagy, tág szemén acélosan borongott a sötétülő égbolt fénye. És nem igen mert beszélni sem, csak néhanéha kérdezett valamit, mögöttünk pedig csend volt, nyomasztó, sóhajokkal és titkos zörejekkel teli csend, mintha valaki mélyen aludna s ritmikus lélekzete muzsikálna halkan a sötétben. De ott villogott a kályha két rút, vörös szeme is, halványvörös foltot vetett a padlóra s fényezte a bútorok élét. Így aztán csak ültünk mozdulatlanul. Én, az okos, kinyujtott kézzel mutogattam a fákra, a homályba vesző dombokra s a dombok fölött vadul rohanó barna felhőkre, belül titkokat láttam és remegtem tőlük, mélységesen ringatóztam és szédelegtem belé, de kifelé, a húgocskám nagy, csodálkozó szeme felé, bátor voltam, bölcs, nyugodt és magyarázó.

— Most persze föltámadtak, — mondtam csöndesen. — Ez az ő idejük. Nézd meg, nyáron láthatsz-e csak egyet is? Úgy-e, nem?

— Nem, — rebegte a húgocskám félelemmel és áhítattal.

— Ilyenkor lejönnek a Zengő csúcsáról farkasok medvék, kutyák, macskák lelkei, akik már meghaltak, tudod, és fönt az erdőben nagy vihart támasztanak. Aztán fölszállnak a szélen az égre, egymást kergetik, hajszolják, nyargalnak egymás hátán, csatáznak, tudod, mint mikor még éltek. Nézd, ott milyen nagy fekete medve rohan. a nyelve kilóg, mekkora talpai vannak, hogy nekimegy ni most annak az oroszlánnak, ráugrott a hátára . . . Látod, Ila, ezek csinálják azt a nagy lármát, sírást, üvöltést . . . a manók, meg az ördögök pedig nevetnek és pörölnek a fákon . . .

Húgocskám hallgatott s mélységes csodálattal bámulta a nyargaló felhőalakokat. a fagak közt ügyesen himbálózó manókat és ördögöket. Újabb szélroham süvöltött le a mecsekről, a síró, zokogó, bőgő és kacagó hangok új zűrzavara fagyasztotta meg bennünk a lelket s húgocskám közelebb bújt. Én bátorítottam őt. de magamat még inkább.

— Ezek állatok lelkei, — mondtam legyintve — ezek úgy élnek most is, mint idelent, félnek az emberektől . . .

— Az ördögök is? — Reszketett Ila kérdése.

— No, azok meg egymással veszekednek . . . azok rosz emberek voltak és ördögök lettek. Tudod, a vén Slégliné is az lett . . . láttad, mikor halott volt, milyen kemény volt az arca és bajusza is volt neki . . . Hát az veszekedő ördög lett. A Bájer Jocó meg, akit agyonütött a Zengőn a fa, bömbölő ördög. Mert az mindig, mindig bicskázott a kocsmában. Nem is a fa ütötte agyon. Biztosan a Zengőn megfogták az ördögök.

— Nem bántanak minket?

— A, dehogy! — erősítettem magamat. — Hisz ezek itt svábok voltak és ismernek minket! Nem igaz?

Ila hallgatott. Nagyon eltöprengett ezeken a titokzatos, világosodni nem akaró dolgokon. Félelme nem szünt meg, sőt növekedett.

— De, Jancsi, — susogta a szél tombolása miatt alig hallható hangon —, mi lesz a jó kutyákkal, meg a jó emberékkel? Azok is a Zengőn vannak?

Megdöbbentem.

— Nem, azok nincsenek a Zengőn. Máshol vannak . . .

— Azokat nem lehet látni?

— No, persze, néha. Karácsonykor. Már láttad is. Emlékszel?

Ila nem emlékezett. Most már sírásra húzódott az arca. Éreztem a beálló sötétségben.

— A mama hol lehet? — kérdezte riadtan és na-

Pesti Napló 1923. febr. 16. 37. sz. 3.

gyon árván, úgyhogy a szívem elfacsarodott. — Hol lehet a mama? A Zengőn?

Eszembe jutott magas, karcsú alakja, fekete hajjal koronázott intelligens, vékony arca, rajongó és megfoghatatlanul eltűnt lénye... S nem tudtam biztosat mondani róla... Üresség támadt bennem.

— A mama, — hebegtem szomorúan és szemembe könnyek facsarodtak, — a mama nem lehet a Zengőn, mert ott a rosszak vannak... Nem halt meg a mama, csak elment a Zengőn túl... nagyon messze...

— Ott is van világ?

— Azt mondják... talán van... nem tudom... De elment.

És az üresség és elhagyatottság mindent elborított. Az ég sötét volt, a fák és manók ijesztően megnőttek, hátunk mögött a szobában rémek sorakoztak fel, hogy minket megrohanjanak. És hogy tombolt, süvített, jajgatott és kacagott a szél, hogy dübörgött odalent az árok mocskos vize... Nem voltam többé férfi, nem tudtam már megmagyarázni semmit, nem értettem semmit. A Zengőn túl, igen, kell valami ismeretlen világnak lenni, amely magába nyeli a jó kutyák és emberek lelkeit, akár élnek, akár nem s nem adják vissza többé soha.

— Félek! — siránkozott a húgocskám, aztán elkezdett keservesen zokogni. — Hol a mamám?! Félek!... Jancsi!...

Torkom összeszorult. Sírva fakadtam. És akkor lemásztunk a székekről, gyámoltalanul, zokogva, segítő kéz után sikongva topogtunk a sötétben, elvesztettük egymás kezét, nem láttuk egymást... Csak sírtunk és hívtuk az anyánkat tétován.

Ekkor a kályha sarkában ásítva és nyögve kelt fel a mi öreg vizslánk, legjobb barátunk s a sötétben kopogó körmökkel hozzánk jött. Nedves orrát egyenként törölte a ruhánkhoz, kedvesen dörmögött s mi most egymásra akadtunk. Egyszerre öleltük át a kutya nyakát, kétségbeesett zokogásunk csendes, megbékülő sírásba csitult, majd hárman, a húgocskám, a kutya és én, halkan elaludtunk a szőnyegen...

... Van-e világ a Zengőn túl, — most az tudom. De kell hogy legyen, mert elveszi és nem adja vissza többé a jók lelkeit. Nektünk, gyermekeknek, nem marad itt egy-egy kedves kutyánk, aki nem ártott meg velünk semmit, de jó vele elcsittulni és hűsége révén egymásra akadni a félelmes, sötét szobában.

63

1923. máj. 23.

Utközben.

Írta: Kodolányi János.

Lassan, álmosan haladt a vicinális az őszi délután ereszkedő homályában.

Kint csendesen esett az eső. Finom, vékony fátyol borult a sikságra, tejszínű köde takarta a lombjavesztett elszórt vadkörte- és tölgyfákat, melyek magányos bánattal gyászolták a nyár multát. Messze-messze kék erdők vonala ködlött át a vizgyöngyös ablaktáblákon. Egyhangu ütemben ringott a szük vagon, át ezen a vadvizes, sáros, szintelen és már-már sötétbevesző tájon. Az ég is egyhangu, végtelen esőkkel terhes szürkeség volt csupán.

Bent a kocsi fapadjain sáros cipőjű, vizeskabátu parasztok és vastag pamutkendőkbe burkolt, piszkos bikláju asszonyok ültek. Maró pipafüst, ázott birkabőr és fokhagymaszag töltötte meg a szük, alacsony helyet, fullasztó hőség vont hályogot az ablaküvegekre, melyek a ritmikus döcögésben meg-megzörrentek. De a hőség ellenére sem vetette le senki a kabátját, sem a kendőjét, sőt a fehér lenvászon áll- és homlokkendő is ott simult két öreg, ráncosarcu szüle ezer ránca körül.

Mindenki beszélt, a sok rekedt, kiabáló, éneklőn hangsulyozott mondat zagyva zugássá olvadt össze. Néha egy-egy káromkodás, harsogó röhej, szenvedélyes ellentmondás bukkant fel érthetően a zürzavarból s ilyenkor egy kampós bot is le-lekoppant a köpésekkel borított padlóra. De aztán folyton hullámzó folyamma vált ismét a beszélgetés, a vonat döcögése, az eső egyhangu kopogása álmos morajt vegyitett közzé és az est lassan-lassan ráterült a torzonborz bajszokra, bárányborsüvegekre, kendőkre és ölben tartogatott kosarakra.

Nyilt az ajtó s himbáló, sárgafényü lámpással a kalauz lépett be rajta. A kocsi közepére ment, meggyujtotta a monyezeten levő kerek olajmécsest és most egyszerre derengő, finom, sápadt fény vonta be az embereket, a kosarakat, a hályogos ablakot. Egyszerre elüit a zaj. Mindenki a hosszu, sovány, mosolygós kalauz felé fordult.

— Edeje vót má, kalóz ur, — kiáltotta egy deresbajszu, süveges férfi — ha már fizessünk, lássunk is érte!

Egy öreg szüle a kendővel bekötött kosárba nézett.

— Ejnye, kalóz ur, de meleg van ett! — szólt reszkető hangon. — Mire Pécsre érgyünk, megfúnak a tikjaink.

— Má meleg. Nem jába csak sok a péze az államnak. Füt is bezög.

— Rosseb egye meg. Van a mi bőrünkön. Lá, fürt emelik a tarifát.

Méltatlankodás futott végig az embereken.

— Azám. Igaz. Rosseb egye üket.

A kalauz letette a lámpát, cigarettát csavart.

— Hja, bizony. Igy van. Drága mára minden. — Szólt nyugodtan.

— Má az — mondta egy fiatal férfi köpött. — Az én lányom is, a Julizadik szekérozott egy nyakláncér, még a mult hétön nem vettem egyet Pécsön. Tuggyátok, mit áttam érte! Tizenötezerhet. Azt.

Az asszonyok sopánkodtak:

— Hej-hej! Tizenötöt! Még ejnt!

— Maguk tehetik — szólt a kalauz s meggyujtotta a cigarettáját. — Mett lám, ha drága a ruhafélé, drágán adják a buzát. A buza ...

Egyszerre éktelen lárma támadt. A férfiak hadonásztak. Az asszonyok a fejüket ingatták.

— Hát persze! Mindég azt verik a pógár fejéhön!

Temesvári Hírlap

1923. máj. 23.

133.17.1-2.

– Csak a pógár! Mindég a pógár!

A fiatal férfi fölugrott, öklével hadonászott a füstben, hangja szenvedélyesen sikácsolt.

– A buza! Mindön a buza miatt drága. Hát a pósta? Hát a vonat? Hát az adó? Az semmi? Mindég csak a pógár, a buta paraszt? Vaj ki eteti azt a sok ingyönélő városi népet? Ki szánt, vet, arat, kapál az ü hasikér, a hasik istenét? De a rosseb egye meg a hasikat, gyünne csak kapáni egy is, tudom ellianná az uri formája!

– Az! Mikor nagy munkatévő idő van.

– Az Isten rohassza el!

Az öregasszony reszkető, éneklő hangon beszélt:

– Lá, a petrójom is mejen drága. Meg a só is hogy fönment. Sase hittem vóna, hogy ejent érgyünk ...

– Mút hétön Vajszlóba egy kis portékát néztem az Adlerná — mondta sebesen egy menyecske — osztán biza nem adta háromször nékün métörét. Hát akkor hogyan adhassunk mink egy tojást két krajcárér annak a lafancos városi nacsagának?!

A kalauz csak mosolygott és szívta a cigarettáját.

– Senki se hibás. Senki se oka. Mink meg éhendöglünk.

– Hát aki ett éhön döglik, csak dögöljön is — kiabált ismét a férfi. — Menjön mindönki szántani, vetni, dógozni, maj nem döglik éhön. De lá, csak a pógárt akari nyuzni minnyá. Hohó! azt nem lehet. Mamá nem!

– De nem ám! Annak vége. Nincs má buta paraszt! — hagyták rá a többiek, bólogatva.

Egy pillanatig csend volt, vastag kék füstfelhőt eregettek a lámpa sárga fénygolyója felé. Vastag köpések csattantak a padlóra. Kint egészen besötétedett már, finom esőcseppek kopogtak az üvegen s végigperegtek rajta. A vonat döcögve futott.

– Mi van a kosárba, anyám? — kérdezte a kalauz az öregasszonyt.

Az dióbarna szemével ismét a kosárba tekintett, a kérdő alá.

– Tikot vigyünk, kalóz úr, tikot. Lá, mondtam a menyemnek — s ráncos arcát a széles menyecske felé fordította — gyüjj bé, Márikám, mondok, osztán vigyünk bé Pécsre egy-két tikot, tojást, egy kis vajat, turót, kapnak azok rajtu, meg osztán meg is fizetik, hát osztán így békinlódjunk ni, meg igön-igön keserves evvel a sok kosárral bájnolódni, de lá azér csak megéri, mer ha drága is a vonat, de megveszik az ejent áráér ... Hej, biza, biza, én má bizon csak jobban élünnék otthon ni, ejen törődött magam-

fajta ... gyeröke sincs a menyemnek ... az uram ...

A vonat hirtelen zökkenéssel megállt, úgy hogy az emberek a falnak vágódtak. A kalauz az ajtónak esett, a kosarak majdnem lehullottak a polcról. Mindenki fölugrált. Bambán meredtek egymásra.

— Mi az? Mi történt? Hát értünk? — kérdezték össze-vissza.

— Jaj neköm! Tán katasztrófa! — siránkozott a menyecske.

Kint sötét volt. Esett. Az ablakok alatt emberek futkostak s a kalauzok sápadt lámpája villan meg elmenőben. A kalauz fölkapta a lámpát s ajtót nyitott.

— Megnézem — szólt — még nem lehetünk Okorágon ... — s kiment.

A fiatal férfi utána. A nyitott ajtón hűvös, nedves levegő áramlott be s fölkavarta a füstöt.

— Nyilt pályán vagyunk — szólt egy öreg paraszt a pipája mögül.

— Vaj mi lőtte a gőzöst?

— Mekkorát zökkent! ...

Kínos várakozásban teltek a percek. Kimeredtek az ablakokon, de semmit se láttak. Végre bejött a férfi, csizmájáról letoppantotta a sárat, kabátjáról lerázta a vizet s az ajtót becsapva szólt:

— Láttatok má ejent? Az okorági Sánta Zsuzska elgázlatta magát.

— Hőjnye ... Ne beszéj ...

— Az. Má későn vették észre. Ott feküdt a singön. Osztán úgy járt-e.

Leült. Mély csend borult rájuk egy darabig. Aztán megszólalt az öregasszony:

— Aaa, aaa, hát osztán az zökkent vóna ... Vaj mér tevött az ejent ... Egyetlán vót, megvót mindöne ... Mejen kabátokat vevött az apja, cipőt, láncot ...

— Aszondik, az uraság kocsisá: szerette — szólt a menyecske lassan.

— A bolond.

— Hát, rossab a bolondját! — mondta a fiatal férfi. — Akkee neki. Mast ett van. Három fertájjal ne szeresse a kocsist.

— Mindöne megvót.

— Még annak. . .

Sipolás hallatszott, a vonat lassan elindult ismét. Aztán egyenletes döcögéssel sietett az okorági állomás felé. Bent a kocsiban megint megszólalt az öregasszony:

— Meg kes má itatni a tikot. Tisztára elpillenek. Embörök, keetök szoktak egy kis italt vinni útra üvegbe. Adhatna valamék, hadd itatnám meg a tikomat.

— Nem horgyunk mink vizet! — nevetett az öregember lassan.

— Nem ám — kiáltotta a fiatal. — Aggyatok bort neki, hadd rugjon bé! Van még a hegyön elég.

Hangosan, jóízüen nevetett rá mindenki. S a vonat Okorágra ért.

Éjféli mise

Írta: Kodolányi János

Az ég sötét volt, szinte fekete, a kert felől komor fenyegetésbe hajló; rekedten károgó varjak meg csókák verődtek foltokba alatta. Mármár estébe hajlott az idő, a fák kopasz ágai szürkén, koldusan vesztek homályba, lassanlassan szomorú csend, álmos megdermedés borult a földre, hallgattak a zsúptetős, vertfalú talpasistállók, a kútágas, a néptelen tyúkól rozzant deszkái, az egész udvar, az egész világ. Minden mintha keményre fagyott volna, akár a hepehupás, vízöntéses talaj, olyan élettelen, csöndes, halálbahajló volt. Nem lehetett abrakoló lovak horkolását, kérődző tehenek nyugodt, békés bőgését, időjós kakas érces kukorékolását hallani. Még a trágyadomb helye is üres volt. A pusztuló gazdaság csendben, életjel nélkül várta a havat.

Az öregember a kert felől jött, s bizonytalan lépései tétován botorkáltak a csontkemény rögeken. Szikkadt inai már nem töltötték feszesre a fekete pamutharisnyát, bocskora elől felhajlott és kócmadzaggal volt összefűzve, piszkos bő gatyája szomorúan lógott le csípőjéről és olyan volt, mintha bikla lenne. Háta görnyedten hajolt a föld felé s minden lépésnél meg-megzökkent a feje. Zsíros, kerek kalap volt a homlokába húzva, nyakát a rongyos suba gallérja takarta, úgyhogy arcából csak a deres, csapzott bajuszt lehetett látni. Fát cipelt az öreg, egy terő aprófát a vacsorához s ez görnyesztette meg annyira. Jobbkarjával ügyetlenül magához szorította a facsomót, baljában a fejszét vitte. És egykedvűen, lassan, didergőn cammogott a pitvar felé.

Most odaért, föllépett a lépcsőn s barna, szikkadt, ráncos arcát végighordozta a hóterhes égen. Kiégett apró szemei pislogtak. Majd a vakolatlan falra, töredezett mellvédre, kicsorbult, málló árkádoszlopokra tévedt a tekintete s fogatlan szája halkan motyogott valamit. Aztán ledobta a fejszét.

Ekkor nyílt az üveges ajtó s nagyhasú, kerekarcú vénasszony lépett ki rajta. Mocskos biklája, vetettkapcája, fehér harisnyája megmutatta, hogy senkise visel rá gondot. Egyik kezében félig meghámozott burgonyát tartott.

— Gyüjj bé hát! Samu! — szólt türelmetlenül. — Mit bámészkodó!

— Csak azt néztem, — rezzent össze az öregember — hogy hát a tél tisztára levessze a falat. Lá, megen hó lesz ni.

— Má igaz! — zsörtölődött az asszony. — Mahónap ledűl, osztán nincs aki gondozza!

Az ember bosszúsan forgatta a fejét, mintha a fülével szerette volna a felesége hangját elkerülni.

— Jó van má, no! Fenézzön meg! Kitart. még mi éjünk...

Avval féloldalvást befelé iparkodott a konyhába. Az asszony becsapta az ajtót s most az ura után fordult. Homály volt már a konyhán, a poleokon álló fazekak, tányérok elrejtették a színeiket épúgy, mint mocskukat. Az öreg ember görnyedten sietett a szoba felé, de az asszony utána pörölt.

— Hát! Mast szedöd a lábadat, mi! Peeg nem úgy van ám. Hon vannak a loak? Hát a morhák? Csikénk vaj van-e egy is? Mindön bédül, rogyik, szakad, mahónap úgylehet ágynak essünk, annyika erőnk sincs, hogy segéthetnénk magunkon... szomszédot kee hini, ha valami nehéz dolog eléadi magát... ő meg azt beszéli, hogy jó van ez így...

— Nem azt beszélöm... hallod!... — fordult felé dörmögő hangon, reszkető alázattal s még jobban meggörnyedt a piros, haragvó asszony előtt. — Én csak azt beszélöm, hogy nekünk mindegy má... kitart, amíg éjünk...

— Mahónap egy kolány tejet se tuggyunk a szánkhon vinni, — folytatta keserűen az öregasszony s még most is csak tartotta a kezében a burgonyát, — osztán sönki, sönki a nagy égvelágon nem segét rajtunk. Sönkink sincsen...

Már-már sírásba fult a szava: szipogott, bal kezefejével végigtörölte az orrát s az asztalhoz fordulva ismét dologhoz látott. Az ember csöndesen motyogott:

— Má megen rágyütt... Nem hagyi a köszvénye... — avval ajtót nyitott.

Pesti Napló 1923. júl. 15. - 157. sz. 1-2.

— Mit beszélsz? — kiáltott utána a feleége.

— Csak azt beszélöm, — nézte a földet, — hogy most megrakom a tüzet... osztán főzhetöd a... — utolsó szavait már nem mondta ki, sietett a szobába s ott ledobta a fát a földre.

Csend volt. Az öregasszony szipogott, hámozta a krumplit. A padkán levő vödörből vizet meritett, tett-vett a folyton sötétedő konyhán. Bent az ember zörgött, rakta a tüzet a vastűzhelyen.

Leszállt az est. Távol kutyaugatást lehetett hallani, amint kocsi zörgött el az utcán. Néha meg a varjak lármáztak. Az öregasszony mécsest gyujtott, bevitte a krumplit a szobába s lábasban a tűzre tette. Lassan barátságos meleg terjengett a szűk helyen, melyet alig-alig világitott meg a tökmagolaj sápadt lángja. A tűzön sistergett a burgonya, szagával betöltötte a savanyú, dohos, fokhagymás levegőt.

Egy darabig csendben főzött az öregasszony s az ura ott gunnyasztott a kályha mellett egy alacsony széken. De, ahogy egészen leborult a téli est, nagy sóhajtással újra csak megszólalt az ember:

— No, lá csak nem lesz sáros a karácson. Ojan hó lesz má hónap estére, fenézzön meg...

— Az! — kapott a szón az asszony.

Mély lélekzetet vett, egyik kezét nagy hasára tette, úgy keverte a másikkal a sistergő burgonyát.

— Az! Lesz. Csak lá, mink maradgyunk megen csak magunkra. Ett nem ünnepöl sönki. Ett nem várgya a karácsont sönki. Ett nem süt kalácsot, nem súrol, meszel sönki...

Az ember rázta a fejét, domború barna homloka ráncba szedődött a fehér haj alatt.

— Jó van má, Zsuzska... Ne beszéd megen... Nem is kee ett a kalács sönkinek... Nem kee nekünk a meszelés se... Jó van így...

— Ha leűjünk enni, — folytatta az asszony mély keserűséggel a hangjában — sönki se üi közünk... Még ezt a kis burgonyát is ett jobban enném, ha vóna... vóna valaki...

Megint csak birkózott a könnyeivel. Alig-alig tarthatta vissza, hogy a lábasba ne hulljanak. De mégis erőt vett magán s miközben a párolgó ételt letette az asztalon a mécses mellé, akadozva mondta:

— Gyüjj hát enni... Samu..

Odacihelődött. Lassan kinyitotta a bicskáját, kenyeret hasitott, háromszöget vágott belőle s késével a krumpliba mártotta. Most, ahogy a mécsvilágnál ide-oda forgatta fogatlan szájában az ételt, nagyon nyugtalannak látszott. Apró szemei röpdöstek, nem pihentek meg a feleségén, sűrűn fújta a burgonyát s konokul hallgatott. Az asszony azonban nagyszomorúan csak tovább hajtotta a magáét s alig evett egy-egy harapást.

— Vaj ki tuggya, nem utósó karácsonyunk lesz-e a mastani? Vaj megérgyünk-e a másikat? Osztán lá, nekünk öregségünkre még csak... még csak nem is innep az innep... Nincsen sönkink...

Most már kicsordult a könnye. Letette a villát, vizes szemével a mécsbe bámult, sűrűn szívta az orrát, könnyei legördültek széles ábrázatán. Az ember konokul hallgatott.

— Nincs má neköm örömem ebbe az életbe!... — Siránkozott az asszony. — Nem ért az én életöm sömmit... jába gyüttem a velágra ni... Még az állat eletinek is több haszna van...

Fölhajtotta a biklája szélét, az orrát fújta. Sokáig zokogott.

— Jó van, Zsuzska, — motyogta végül az ember türelmefogytán, — egyél, osztán feküggyünk... Fenézzön meg...

— Ezt értöd! — kiáltotta az asszony utálattal s könnyei folytak. — Egész eletünkbe az vót a te beszédöd, hogy együnk, osztán feküggyünk! Jaj neköm! Ejenkor látom, hogy kid vótam én neköd! Én attam enni, velem gyütté feküni... Jaj, én istenöm, istenöm, gyerököm meg nem lehetött, mer te sokat akartál enni!...

Az ura is letette a kést, nyelt és komoran mondta:

— Asszon, szünj meg má! Fenézzön meg hát! Ez neköd inneplés... Nem lett, osztán vége.

De az öregasszony már nem látott a keserűségén kívül semmit. Bütykös kezeit az arcára nyomta, úgy zokogott, beszélt, köhögött.

— Azér nem lett, azér, mit szépétöd! Jaj, csak má meg ne érném a gyüvő karácsont! Jaj neköm! Ejenkor látom, hogy jábavalóság vót az egész eletöm! Meddűségre kárhoztatott ez az embör!

És zokogott keservesen. Leborult az asztalra. Egész teste meg-megrázkódott. Az ember gyámolatlanul, de bosszúsan nézte.

— Zsuzska no! Szünj meg má... Zsuzska... — hajtotta egyre.

— Nem szűnök! — mondta emelt hangon s vizes arcát az ura felé fordította. — Nem szűnök! Te se szüntél a vagyom miatt engöm szajhává . . . szajhává tenni! . . . Mer az vagyok... az vótam . . . Ejenkor látom, karácsonkor . . . mer nincsen gyerököm! . . .

Új zokogásba kezdett. Mélységes keserűsége megdöbbentette az urát. Az lehajtotta a fejét, hallgatott. Így, mély csendben mult az idő, a krumpli kihűlt, a tűz pislogott. Végre megszólalt az ember!

— Ne rijj má, Zsuzska... hallod Zsuzska... jobb má nekünk így e . . . Nincs gondunk . . . Úgyis meghaljunk má hama . . . Szerettelek én tégöd, fenézzön meg . . . De lá, így lett e . . .

— Hon vannak a loak? Hon vannak a szép fehér morhák? Ki javétti meg, ami összedűl? Ki néz a dolog után? — sírta az öregasszony. — Hon a vagyon? Hon az egész elet? Hát azér vót mindön, azér, hogy késő öregségömre még kalácsot sincs aki süssön, kimeszelje a házat, osztán karácson este az . . . asz-asztalomhon üjön? . . .

— Zsuzska . . . te . . .

— Ezér lettem én asszon? Ezér szenvettem, dógoztam, gürcőtem keservesen? A pézér, a roesebös pézér? . . . Jaj, jaj én istenöm, mér is étem meg ezt a mái napot! . . .

— Zsuzska! . . .

— Haggyá engöm! Mast utójára haggyá! Idegön vagy te neköm má aztán, nem köllesz se testömnek, se lelkömnek... Ezt kee megérni az utósó . . . talán utósó innepön! . . .

Elfordult, zokogott.

Hallgattak. A férfi szájában keserűvé lett a falat. Csak nyámmogott, nézett maga elé. Csend volt.

— Zsuzska, — mondta aztán. — Jó van má, ami megvan, má megvan, fenézzön meg... Ha magunk vagyunk is, de, de... — nem tudta, mit mondjon. Kifogyott az igazságból. — Fenézzön meg! — tette utána. — Van három fertájunk...

Az asszony nem szólt, csöndesen sírdogált.

— Van három fertájunk, kiadjunk felibe, — folytatta s megint elakadt. — Meg aztán... meg hát, másunk nincs ugyan, de hát... ez ölég... fenézzön meg...

Mikor idáig ért, már egészen elveszett a hangja. Szeme bizonytalanul járt ide-oda s végül megpihent a sublaton. Régi, sárga kép állt ottan, pécsi fotografia, egy magas, déleg barna legényt ábrázolt bő gatyában, kerek kalappal a kezében, meg egy biklás, selyemkötényes kövér, kerekképű lányt... Mindez csak úgy rémlett a mécsvilágnál. Aztán lassan fölkelt, áttipegett a szobán s leakasztotta subáját az ajtó mellől.

— Kimék, körülnézök, osztán bezárom az ajtót, — szólt csöndesen és kiment.

A pitvarban hideg levegő csapta meg. Behúzta a nyakát s körülnézett. Feketén borult az égboltozat a földre s finoman, halk zizegéssel csett a hó. Lent már csillogó fehér takaró lepte az udvart. Kilépett a puha, ropogó héra s most a fehérségben meglátta a néma, öreg istállót, lejjebb a szint, a tyúkólat, a kútágast és mindez olyan csendes volt, olyan békés, olyan szép. A roppant zsúptetők fehérek voltak, fehérek, nem látszott semmi hijjuk, fehér volt az üres tyúkól teteje, a ferde kútgém csúcsa, az udvar végig, végig fehér volt s nem látszottak a kemény, fekete göröngyök. Az öregember csak állt a hóesésben s fehér lett az ő kalapja és válla is. És ahogy ott állt, úgy szeretett volna valamit mondani valakinek, talán csak annyit, hogy esik a hó... de egyedül volt, egyedül a végtelen fehérségben.

Vékonyan, lelkendezve szólalt meg a pápista harang. Éjféli misére elsőt harangoztak. Zengett, bongott, örvendezett a nagy csendben. Akkor fordult meg az öregember, hogy visszamenjen s szeme ismét az istállóra, az üres istállóra tévedt. S ekkor öreg szemeiből neki is kicsordultak a könnyei.

Kodolányi János: A mozdonyvezető

Finoman, nyirkos szemekben csapódott a novemberéji eső a mozdony kerek kémlelő ablakaira. Néha metsző szél hasított keresztül a nyitott fűtőház mellvédjén, tomboló rohamokkal verte be az esőt, aztán ismét a sötétbe mult. Ilyenkor hallani lehetett a harsogást, mellyel a hatalmas fekete, szögmellű, izzadt gép átszelte a viharhullámokat s két éles, rőtt fénynyalábot vetve az éjszakába, csattogó futással vitte a kivilágitott, ringó, meleg kocsisort.

A mozdonyvezető görnyedten húzódott meg a sarokban, egy, a szűk feljáró és a forró tűzszekrény közt levő kis faládán. Hegyes álla makacsul előreszegült a sápadt olajmécs világánál, sovány, borotvált arcából hideg, kéken ragyogó szempár meredt a bakancsok orrára. Sapkáját a homlokába húzta s így, maga elé meredve, sokáig didergőn cigarettázott. Aztán rövid mozdulattal kihajította a parázsló csonkot s kemény, fakó hangon szólt:

— Na, hát mi az? Hogy állunk?

Erre a fűtő befordult a mellvédről, csontos arcát, torzonborz csapzott bajuszát megtörölte kérges kezefejével s a tűzszekrényhez lépett.

— Nem állunk, — mondta barátságos basszushangon s a libegő világosság ráhullt mosolytól ráncos arcára. — Nem biza, gépész úr. — Letörölte a manométer izzadt, kerek üveglapját s a nyugtalanul remegő mutatót nézte. — Jól van, gőzbe nincs hiány. Vizünk is van. Teljes sebesség, he-he-he! Pontosan beérünk.

A gépész uj cigarettára gyujtott.

— Az, rosseb egye meg, pontosan. — Szólt keserűen. — Ez a mi dolgunk: percre berohanni egyik helyrül a másikra, hogy azok ott hátul, — s hüvelykével a csattogó kocsik felé bökött —, egy fillért se veszítsenek.

Köpött, aztán mélyet húzott a füstből. A hosszú, csontos fűtő lassan babrált a csepegő csapok, csövek, karok és rudak közt, aztán kinyitotta a tűzszekrény kerek vasajtaját s most egyszerre dübörgő hőség s az izzó szén vakitó fehérsége csapott ki a két olajos-kormos emberre. A fűtő hosszú fokok árnyéka óriásivá nőtt, ráfeküdt a szerkocsi szénhalmazára s a kalauzkocsi felső, vizes peremére. Ő a kotrókampó után nyult s a hosszú vas csörömpölve szaladt most a harapós torokba. Aztán előkapta a lapátot hosszú, széles mozdulatokkal szenet hajított a tűzre, becsapkodta az ajtót s akkor megint hideg sötétség terült a szűk helyre.

— Hát igaz, igaz, — felelt lassan s meghúzgálta a sapkáját, — ilyen időben nem valami kellemes a gépen lenni. De hát ezt hozta a sors.

Ő is leült egy tuskóra, a tulsó fal mellett. A gépész megvető pillantást vetett rá. Füstölt.

— A sors! — húzta el gúnyosan, — az állitott minket ide, mi! Szamárság. A gyávaságunk állitott ide, tudja, a gyávaságunk! Azok ott hátul elég bátrak voltak hagyni minden becsületes gürcölést, a fenébe s mertek gazemberek lenni. De mi! . . . — legyintett. — A lelkiismeret . . . a munka . . . a pontosság . . . a szent kérges tenyér . . .

A fűtő bagót nyomott a foga mögé s csendesen bólintott.

— Hát, hm . . . van benne valami . . .

Uj, dermesztő szélroham süvitett keresztül a gépen. A két ember összeborzongott, nyakukat behúzták a kék ruha ráncaiba, csak a szemük csillogott, meg a gépész cigarettája. A mozdonyhidon vágtatott át, egy pillanatra a följáró résén megcsillant az opálos vízhát. Aztán egyhangú csattogással robogtak ismét a nyirkos, esőverte éjszakában, fekete akácholttetemek szilhuettjei között.

— De lám, élni csak köll, — ejtette a szavakat lassan a fűtő. — Asszony, gyerekek . . . itt legalább szenet kap az ember . . . Az is sokat ér . . .

A gépész fölcsattant.

— Marhaság! — kiáltotta az ő szintelen hangján s hátralökte a sapkát, hogy széles, értelmes homloka szabadon barnállott. — Ilyen gyávák miatt didergünk mi itten, mint maga. Hát azok ott hátul tán fűtésért kapják a milliókat, mi? Azok ott gépet vezetnek, váltót állita-

RUDNAY GYULA: TÁNCOLÓK

Hétkrajcár 1923. júl. 15. 7-8. sz. 204-206

nak, fékeznek, oszt azér kapnak szenet, mi? Azok! . . . Azok ott ujságot olvasnak, manikürözznek, udvarolnak, esznek, puha ülésen ringatóznak, egyik üzletet kötött Bécsbe, a másik itt köt, a harmadik örökölt, a negyedik . . . a negyedik . . . — és undorral köpött megint.

A fűtő alázatosan nézte. Lelógó bajsza tisztelettől remegett.

— Hát . . . hm . . . van benne igazság, — dörmögte lassan. — De lám, olyiknak fődje is van, olyiknak meg nincs . . .

— He-he-he! — kacagott gúnyosan a gépész. — Ki osztotta el? Mi? A sors?

— Hát . . . hm . . . a sors. Persze.

— Nyavalyát! Hogy maguk nem tudnak gondolkodni . . . A gyávaság miatt van így ni, megint a gyávaság miatt! Nézze csak, — s fölemelt karjával kimutatott a sötét, vigasztalan éjszakába, — ott kint vannak a fődek . . . száz, meg ezer, meg millió hold . . . ki ezé, ki azé . . . és most, míg itt bennünket a fene majd megesz, míg a szél tombol, az eső ver, míg sokan árokszélen húzzák meg magukat, azok . . . azok ott döglenek a dunyha alatt, a kályhában ég a tűz, bevilágitja a szobát s ők alusznak, alusznak nyugodtan . . . Mért? Mert ők a bátrak s mi vagyunk a gyávák . . .

Lebámult maga elé, álla néha idegesen megrezzent, szeme hideg volt, keserű. A fűtő is szótlanul ült, most, a bagót rágta és elmélázott. A gépész erőszakos jelleme ráncbaszedett s nem tudta szóljon-e. Nem mert.

Hosszú hallgatás közben rohant, csattogott, száguldott a gép a meg-megharsanó szélben. Néha magas, fekete fák suhantak el odakint, néha csendes, álmodó, didergő kis tanyák. A végtelen, barna síkság komoran terült bele a sötétbe.

— Persze érkezünk, — kezdte megint a gépész, elővonva nagy, nehéz óráját. — A társaságot nem éri baj. Nem éri kár. Akinek a nagyanyja haldoklik, odaér az örömre pontosan. Aki a börzén spekulál, odaér. De hát, — kérdezte, kezében az órával, — hogy is lenne, ha egy nap mi nem törődnénk tovább az idővel? Ha nem lennénk gyávák és földhöz mernénk vágni az óráinkat? Mi? Hová lenne minden gyorsvonat, tehervonat, hajó, meg a többi rabság? Ha csak egyszer lenne bátor az ember . . .

A fűtő tisztelettel csóválta a fejét, vastag bajusza nyugtalanul mozgott.

— Furcsákat gondol a gépész úr . . . — dörmögte lassan. — Ebbe a ronda időbe minden eszibe jut . . . De má az nem jó lenne . . . Csak tréfaság . . .

— Az. Tréfaság. Ha valaki a maga bátorságát emlegeti, csak tréfál. — Szólt keserűen.

A beszélgetés elakadt. Unalmas rohanásban lassan vánszorogtak a percek. Néha-néha vetett egy szót egymásnak a két ember. És a nagy gép pontos, ritmikus gördülése egyenletesen szakitotta meg az esős, szeles éjszakát.

— Hétkor kilépek, — mondta a fűtő — meleg szobával vár az asszony. Hörpintek féldecit, aztán lefekszek alunni . . .

— Állati sor, — szólt megvetően a gépész. — Nekem nincsen családom. Református pap vót az apám, én má lecsúsztam . . . Csak a gondolatot ne örököltem volna. Magának jobb.

Fölállt, dermedt tagjait nyujtóztatta, hogy szinte ropogtak. Cigarettát vont elő, rágyujtott s széles molle mohón szívta be a maró füstöt.

Hajnalodott. Alig észrevehető derengés terült a földre. Most még sivárabb, hidegebb, elhagyottabb volt a tájék, mint sötétben. Mindenfelé árva, szélverte akácok, néma tanyák, kútgémek rémlettek elő a derengő homályból.

Eddig apró állomásokon haladtak át megállás nélkül, folyton előre, tovább, tovább a város felé. Szürkén mentek egymás után hátrafelé a néma telegráfoszlopok. A gép lihegett, csattogott, fáradtság nélkül rohant, gyöngyöző teste feketén nyomult előre.

A gépész is, a fűtő is gyűrött, piszkos, sárga arccal meredt maga elé a hideg hajnalban. Az előbbi mogorva volt, sötét keserűség lapult meg a szája szögletében, vékony szemöldöke dacosan lehúzódott hideg szemére. Könyökével támaszkodott a vasfalnak, térdeit összeszorította, úgy állott. A másik görnyedten ült a tuskón s kedvetlenül rágta a bagót. Sűrűn köpködött.

Elől, kissé jobbra, a látóhatár szélén villogó, reszkető fénypontok tüntek fel. Millió szines csillag a földön. El-eltüntek, előbukkantak, közeledtek, lassan-lassan szaporodtak a csillagok, átjárók alatt csattogott el a vonat, hidon dübörgött át . . . [illegible] dombok, tornyok, kémények mutatták a közeledő várost . . .

A gépész jobbról, a fűtő balról hajolt ki a metsző szélbe.

És a mozdony két rőtt fémnyalábja rásuhant a vizes sínre, lent a töltés alatt vadvizek csillogtak, fák rázták ágaikat . . . elől pedig feltünt a szemafor tiltó karja.

A fűtő behajolt s a fék vaskarjához nyult. De ugyanakkor behajolt a gépész is, hidegen ránézett, fölemelte tiltó tenyerét és így szólt:

— Hagyja. Tovább megyünk.

A fűtő rámeredt. Bajsza rángott.

— Mi? Tiloson áll! . . .

— Bemegyünk. — Hangzott nyugodtan. S odaállt a tűzszekrény elé, vértelen ajkait összeszorította, két kormos kezét ökölbe gyűrte. A fűtő dermedten nézte. Aztán kihajolt a mellvéden. Köröskörül lámpák ragyogtak az esőfátyolon át. A szemafór karja lehajlott, piros lámpa himbálózott rajta a szélben s a pályatesten is, alig észrevehetőn, a város lámpatengere előtt, ott égett egy finom, vérvörös pont, a pályán veszteglő vonat lámpája.

1923. júl. 15.

A fűtő egész testében remegett. Fogai összeverődtek. És csak nézte, nézte kimeredt szemmel azt a rettenetes, vérvörös foltot, ezt a vértengert, mozdulni se tudott. De a gép, a ringó kocsisorok rohantak tovább.

Aztán világosság gyult benne. Beugrott, a vaskarhoz akart lépni. Arca eltorzult, szája odvasan mozgott . . . De a gépész sápadtan, hidegen, gúnyosan meredt rá.

— No, gyáva! — szólt kegyetlenül. — A sors! . . . A sors állított ide . . . Mi? . . .

A fűtő kétségbeesve akart a torkának esni. Aztán megfordult, kihajolt a gépen. Egy pillanat volt már csak az összeütközésig, lent rohant a töltés. Most, most kellett volna azt az embert leütni, lelökni innen! De nem volt ereje hozzá. Nagy lélekzetet vett s elálló szivvel nézett le a töltésre. Nem mert leugrani. Fagyottan állt . . .

Még látta a rettenetes véres csillagot, a megvillanó lámpasorokat, a gépészt, aztán esett, esett a végtelenségbe és szemei előtt sötétbe fordult az összeszakadó világ.

A régi óra

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

A régi órát egy forinton vettük,
Mikor még gyermek voltam s volt anyám;
A régi órát cifraságnak vettük,
Hogy díszelegjen hát a ház falán.
A régi órát véletlenül vettük
— Egy hórihorgas ember adta el —
S mert rózsa nyílt a számlapján vídáman,
A sváb cseléd vihogva rakta fel.

A régi óra oly csodálatos volt,
A konyha széles, hófehér falán!
Vírult a rózsa rajta s minden este
Fehér kezével húzta fel anyám.
A sétálója vertaranyból készült
S a nyári napban egyre villogott,
Mellette még a legszebb habverő is
Oly ócska lett, oly árva és kopott.

Így függött most az óra és mutatta
A rózsatépő, illanó időt;
Elment anyám, meg is halt nemsokára,
Míg lábnyomára fű és dudva nőtt.
Az óra megmaradt, a vén cseléd,
Múlt és jövő közt percek hordozója,
Söprővel kormányozták, hogyha késett,
Vagy megbolondult forradalmi módra.

Egymástól messze élünk most mi ketten,
Az óra még falumba' jár, ketyeg;
De csúf időkben csúf lett és mogorva,
S a szíve rozsdás, zörgő és beteg.
És csúf idők múlását megmutatva
Itt élek én is, nem remélve már...
Ó, gondoljatok rám, ha otthon egyszer
A régi óra csendesen megáll!...

Az Est 1923. júl. 2. 162. sz. 6.

1923. júl. 2.

Ballada

Írta: Kodolányi János

És szólt a lány: »Tied leszek,
Ha oly erős a vágyad —
Eredj sietve, szótlanul
És öld meg az anyádat!...«

S megöltem az anyámat. —

És szólt a lány: »Tied leszek,
Ha oly erős a vágyad —
Eredj előbb, hamar, hamar
És fojtsd meg az apádat!...

S megfojtottam apámat. —

»Testvéred is, barátod is
Terhére vált a Földnek —
Ó menj, siess, a kedvemért
És öld meg őket, öld meg!...

És könnyű lett a Földnek.

És végre szólt: »Hisz én vagyok
A célod, álmod, vágyad —
Eredj tehát a kedvemért
És öld meg az arádat!...

Megöltem az arámat.

És most hiába törtetek
Feléje rogyva és vakon,
Mert soha, soha sem tudok
Átlépni a halottakon,

A drága, bús halottakon!

Pesti Napló 1923. júl. 31.
170. sz. 5.

1923. aug. 15.

Visszatérés

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

A nap már lebukott a kertek mögött, csak izzó tüze égett még, mint lobogó máglya. Acélkéken ragyogott az égbolt, fecskék szálldostak fent, magasan s távolról hallatszott a csorda kolompjának egyhangú, ritmikus kongása. Köröskörül nagy-nagy csend suttogott s a rózsák illatozva virítottak az utak mentén.

A festő széles gesztusokkal magyarázott, nyírott feje, nagy, előreálló orra élénken mozgott a lombok között, hangja csendes volt, de szenvedélyes.

— A színtávlatról írott tanulmányom hamarosan elkészül. Azt olvasd el, öregem! Olyan dolgokra jutottam, hogy . . . hogy az a barom, irígy Darabos Makszi hasraesik tőle! Csak várj. Most új korszak kezdődik. Különben meg kell már jönnie a renesszánsznak az egész vonalon. Az egészen! Új puritán szellem fog érvényesülni a művészetben. Az irodalomban már érzik is. Te! — kiáltott fel és megállt, kezét a barátja széles vállára tette, míg jobbszemét összehunyorítva, annak hegyes szakállos, szelíd arcára szegezte tekintetét. — Mi a fenét akarsz itt, ezen a buta helyen? Hát nem tudod, hogy új korszak kezdődik most, nagyobb, mélyebben szántó, fenségesebb, mint akár a francia forradalom?! Széchenyi korszaka kismiska ehez. Most indul a megváltás az egész vonalon. Új erkölcsi élet, új társadalom, új művészet, harc az egész földért, harc az emberért! Mi az istent akarsz te itt? He?

Kérdőn meredt Balogh István mély, dióbarna szemébe. Az zsebredugta a kezét s vállat vont.

— Jó, jó. Ez így egészségesebb.

— Marha! Gyere föl. Kiállítunk. Az az irígy Darabos Makszi hasraesik. No . . .

— Egye fene, — legyintett Balogh s tovább ődöngött az úton, míg rendkívül szép, boltozatos homlokán megcsillant a lebukó nap piros sugara. — Jobb így. Békésebb. Meguntam azt a tülekedést, ahol minden politika.

— De hát dolgozol-e? Így nem lesz belőled semmi. Pedig milyen sokra tartanak még most is. Senkinél sincs meg a kompozíciónak az a logikus, kemény zártsága, mint nálad. Gyönyörűen indultál. Emlékezhetsz, az a hülye Darabos Makszi, aki a magyar fiatalság vezéralakjának nevezi sajátmagát, milyen sárga lett, valahányszor beléptél a kávéházba; akár egy kantalup dinnye . . . S egyszer csak eltünsz. Nem lát senki. Felmegyek abba a polóska-kaszárnyába, hát azt mondja a vénasszony, elmentél feleségestől-asszonyostól, a lakást már kiadta, legalább nem bőg többet a kisgyerek... Szóval: se te, se a család. Gyere föl. No! ... Szerzek lakást ... Kiállítunk ...

Ismét megállt egy vadrózsabokor előtt s meggyőzően meredt a barátja szemébe. Nagy orra olyan kedvesen csunya volt; úgy szimatolt, mozgott és meredt előre, mintha teljesen különálló lény lett volna. Balogh István maga elé bámult, sokáig, egy kicsit szomorúan, aztán ismét legyintett.

— Egye fene. Jobb így. Utálom azt az országot, ahol minden politika. Itt is lehet dolgozni, sokat fejlődtem . . . igaz, nem sokat festek... de majd. Majd azt is. Most tudja isten...

A »Nagyorrú« ezalatt összecsipett szemmel nézett a sűrű gyümölcsfák alá, ahol friss, meleg zöld színek váltakoztak a lombok mély lila árnyékával, s ezek a dús színek szinte ragyogtak az esti égboltozat hátterén. Jobb hüvelykujjával kis félköröket írt a levegőbe s arcán, a nagy orr körül, keményen vésődtek ki a vonások. Egész lénye elárulta az ízig-vérig harcrakész, egy célra termett embert.

— Hát, — szólalt meg aztán —, nem jössz. Marha vagy. Kár volt megházasodnod. Ámbár a feleséged igazán pompás asszony, a kis fiad ... bár nekem lenne olyan flacskám! ...

Sokáig járkáltak gondolataikba merülve. A »Nagyorrú« fütyürészett, meg-megszagolt egy bíborpiros, kifeslett rózsát, a sötétülő, nyugaton halványzöld eget és a lehajló fákat, me-

Magyarország 1923. aug. 15. 183. sz. 3.

lyek alatt percről-percre mélyebb és sötétebb lett az árnyék. Végül megállt és fölkiáltott:

— Te kérődző marha! Gyere föl! Kiállítunk. Az a hülye Mukszi hasracsik.

Most Balogh István is megállt és magyarázni kezdett.

— Nézd, komám, én megmondom: nekem elég volt. Nem bírja a gyomrom azt, ami ott megy. Politika minden. Marakodás. Utálom. Harcosnak mentem föl, éheztem, rongyos voltam, hittem és kiábrándultam. A velencei kiállítás is ... Heh! — Köpött egyet. — Most művelem az apósom földjét, korán kelek, jóízűt eszem, a család is nő ... sokat gondolkodom is, ámbár beszélni nem szeretek, nem is tudok ... nagyon sokat fejlődöm belülről, hidd el ... majd egyszer festek is megint. De Pest! Nem. Elég volt. Utálom. Sok volt a politikából, így jobb ...

Ismét legyintett, majd mosolyogva nézett föl az égre.

— De ideje már vacsorálni. Fent van a vacsora-csillag.

Távol szekerek zörögtek s a bokorban madár csipogott.

A »Nagyorrú« még két napig maradt Baloghnál. Ez idő alatt vagy odakint csavargott vázlatkönyvével a határban, vagy ingujjban, mezítláb s ecsetjeit az ingéhez törölve festett a tornácon s oly éktelen fütyülést csapott, hogy visszhangzott belé a ház. Majd lecsapta a palettát s káromkodva, hosszú léptekkel járt le s föl félóráig.

Balogh rendesen a mezei munka után járt; javában arattak már s a lángolva ömlő napfényben dőlt az aranysárga kalász. Ebédnél aztán találkoztak, a »Nagyorrú« festékes ujjakkal, zöld meg pirosfoltos ingben és az orra is rendesen cifra volt; Balogh letörölte magas homlokáról az izzadságot s komolyan ült az asztalnál. A kis szőke gyermek rendesen anyja ölében rosszalkodott, belenyúlt a pohárba, lerántotta a tányért és visított a cseresnye után. A »Nagyorrú« ilyenkor hangosan nevetett, Balogh ellenben bosszankodott.

1923 sept. 8.

Különös nevetés

Irta: Kodolányi János

Hatéves voltam, mikor először láttam halottat. Addig sohasem volt részem ebben a látványosságban, mert Rézi, a tenyeres-talpas sváb cseléd szigorúan vigyázott ránk gyerekekre, nehogy véletlenül megszökjünk, ha valami öreg sváb jobblétre szenderült, s megnézzük... Bizonyosan róla álmodtunk volna.

Úgy történt a dolog, hogy egy illatos, napfényes májusi délután szokatlan ünnepélyességgel állított be a játszópajtásom: Horn Jocó. Kissé szakadozott ruházatán, poros mezitlábain és lekvároс képén komor méltóság és férfias nyugalom ömlött el. Egyik mászatos ujjával a háta mögé bökött s szívott egyet az orrán. (Zsebkendőt ugyanis nem szokott használni.) Minthogy sváb magyar volt, kissé kerékbetörve, német-magyar keveréknyelven adta elő a következőket:

— Meghald a Storch Lajos. Haszte schon khért? Ná? Liegt hám... Megnézink.

Én azonnal beleegyeztem. Az eset különösen érdekelt. Storch Lajos egyidős volt velünk, sokat játszottunk együtt. Eleven tömzsi fiúcska volt, odakint lakott a várkonyi erdőn, ahol »jäger« volt az apja. Megjelenésének az adott különös érdekességet, hogy csúcsos zöld »jägerkalapot« viselt, hátul pörge tollal, nyáron gyönyörű nagy páfránylevéllel járt, mely olyan volt, mint valami csodaszép legyező s a gesztenyésben gesztenyelevelekből koszorúkat tűzdelt magára. Ezért tiszteltük. Nem vertük meg. Az erdőről mondott meséit óraszám hallgattuk. S most íme, a Storch Lajos meghalt.

Egy csöppet sem szomorodtam el, bár tudtam, hogy ilyenkor ez már úgy szokás. Megpróbáltam, de nem ment. Inkább az izgatott, hogy most milyen lehet hát a *halott* Storch Lajos?

Rövideson fölkerekedtünk s a kert várfelőli oldalán kimásztunk a kerítésen. Hugomnak nem szóltunk semmit, mert ő lány, neki nem való az ilyesmi, meg el is árulna, a nők elárulják az embert. Ketten csontunk hát „mélyen a vár alatt", mely zordon barna falaival ránehezedett a dombra s a moh nem tudta honőni ágyugolyó-ütötte csorbáit. Megkerültük a várat, átvágtunk a falu alatt húzódó vetéseken, térdig gázoltunk bele a búzába, pipacsot szedtünk, seregélyt hajigáltunk, az ég bárányfelhős kupolája vidáman kéklett fölöttünk, ordítoztunk s nyelvünket öltögettük a mezőn *távolabb* dolgozó lányokra. Csakhamar kikapaszkodtunk a völgyből s szapora gyaloglás után, tüskön-bokron átgázolva, amerre rövidebb, beértünk a várkonyi gesztenyésbe.

Mintha templomba léptünk volna: a vastag fa-oszlopok komoran tartották a zöld boltozatot körös-körül, a virágok piros és fehér gyertyái friss illatot árasztottak s az itt-ott átnyilazó napfény aranycirádákat festett a sötétzöld kupolára s a barna avarra. Most mi is téptünk páfrányt, gesztenyelevélből hosszú láncot tűztünk s derekunkra öveztük, megkoszorúztuk a fejünket, úgy értünk a Storch Lajosék háza elé.

Ezt a kis házat, — fehér, oszlopos pitvara volt, tetején galambok bújtak, csöpp udvarán egy diófa állt s annak vízszintes ágáról elárvult hinta függött, — túlról rengeteg tölgyerdő övezte, óriási fák álltak amonnan, sötét labirintusok alól kakuk, vadgalamb és feketerigó szava csendült s az egész környéken egyetlen embert nem lehetett látni. A hancúrozástól izzadtan lihegtünk s nem tudtuk, mitévők legyünk. Végre Jocó, akin már nyoma sem volt a komoly méltóságnak, torz vigyorgással bökött az ajtó felé:

— Kemmer. De Spitzbub isz drin!...

Óvatosan léptünk a házba. Csend volt. A konyhában senki. Legyek zümmögtek az asztalon. A sarokba támasztva Storch bácsi egyik vén mordályra szundított. Horn Jocó egy cseréppipára akadt, rögtön az agyarára kapta, köpött, úgy nyitottunk be a »szép szobába«.

Pesti Napló 1923. sept. 8. 202. sz. 1–2.

Egy pillanatig ámulva álltunk a küszöbön. A besötétített szobában két sápadt, libegő gyertya közt ott állott a koporsó, benne Storch Lajos feküdt lehúnyt szemekkel, mellén keresztbefont kézzel s meg se mukkant. Fején, mint nekünk, gesztenyelevélkoszorú, mellette, mint a mi kezünkben, széles páfránylevelek, lábánál erdei virágokból kötött csokor és feszület. Mintha aludt volna. Az első meglepetés után odamentünk hozzá s miközben gyertyafénytől belibegett arcát néztük, nem féltünk semmit.

— Der Kerl slaft! — mondta végül Jocó. — Na, schámal, wie kanst tu pipálni!...

Azzal kivette szájából a makrapipát s a némán, nyugodtan alvó Storch Lajos merev ajkai közé dugta.

Ellenállhatatlan kacagás csendült ki bennünk. Ott álltunk halott pajtásunk ravatalánál, akinek állapotából nem értettünk semmit. A gyertyafény pajkosan lobogott mindhármunkon. S a nyitott ajtón behallatszott a feketerigók kacskaringós füttye.

Storch Lajos a páfrányok és gyertyák közt merev arccal, komolyan pipázott.

Mikor kinevettük magunkat, körülnéztünk a sötét szobában. S ekkor váratlan dologra bukkantunk: egy ágyon hanyattdőlve, nyitott szájjal, lelógó kézzel csöndesen, mélyen ott aludt a Storch Lajos anyja. Nagy melle egyenletesen pihegett a piszkos rékli alatt, széles, kerek arcán még piros könnycseppek csillogtak. Csepűszőke haja kibomlott a kendője alól.

Egymásra néztünk, aztán őrá.

Arcán mély fájdalom vésett redőket. Szeme alól kivárgott a könny. Mélyen aludt, kimerülve, holtfáradtan. S álmában fölsóhajtott néha, mint hosszú sokogás után a gyermek. Szegény asszony.

S most egyszerre megértettük, hogy az a kisfiú a páfrányos, virágos koporsóban meghalt, *meghalt* s ahogy megint egymásra néztünk, arcunkon megfagyott a pajkos nevetés. *Dermedőn mosolyogtunk egymásra.*

1923. szept. 15. 69

A BUMBÉKOS SZÜLE

— REGÉNY —

I.

Apró csoportokban várták a harmadik harangszót és csendesen, vasárnapi elnyugvással beszélgettek. A férfiak lehúzódtak az iskolaépület sarka felé, külön a feketeruhás, rövidbundás legények s külön a csizmás, hófehér kis köténnyel s kerek ünneplős kalappal vasárnapivá tisztult vénemberek. Ezek politizáltak, az időjárás, vásárok állapotát vitatták, azok a piperésen le- s föl sétáló, összeakaszkodott selymes barnacipős lányokat nevették vagy hallgatták a csoport közepén mosolyogva beszélő vállas, nyugodt legény szibériai történeteit.

A templom kőkerítése mellett az öregasszonyok csoportosultak. Vakító fehér bikláik, fehér lenvászon vetettkapcáik ünnepi makulátlansága jólesően vált ki a felhős, naptalan, kopár, locspocsos télvíz-szürkeségből, mely rengeteg sarával és unalmával már hónapok óta elborította a falut. De a fehér ruhákból úgy tüntek elő a ráncos, szikár arcok és kezek, mint a szomorú útmenti kopasz fák, csendesen, monoton zörgéssel az élet egy-egy elkésett, hűvös és halálszagú szélrohamára.

Végig a kissé megszikkadt gyalogjárón, fel a Magosdi-utca felé, lassú lépésekkel jöttek az újabb csoportok, kerülgették a piactér fekete sártengerét s gyarapították a harangszóra várók beszélgető csapatát. Földresütött fejjel jött egy-egy öregasszony, szorosan a kerítések tövébe húzódva, ahonnan jobban lefolyt a víz, egyik kezükben a zsoltárt és fehér lenvászon kendőt szorongatták, másikkal a biklájukat óvták a kerítés nyálkás deszkáitól s dehogy néztek fel, csak a szemük sarkából vetettek gyűlölködő, botránkozott pillantást a viháncoló, suhogó lányok után.

Szép Zsuzska is a templomba iparkodott. Magas, csontos alakja előre hajlott egy kissé, fekete kendővel bekötött fejét ő is áhitatosan lehajtotta s nagy, lobogó fekete szemei alig-alig pillantottak fel néha a szikkadt gyalogjáróról. Finom, szabályos, barna, életvert arcán, keskeny száján a magába merült töprengés mély vonalai és éles szögletei sötétlettek, cifrán kivarrott bárányborsubája zsírosan és sárgán takarta délceg, ringó, most min-

Kékmadár 1923. [szept. 15.]
10. sz. 24—33.

den lépésnél ide-oda biccenő felsőtestét, nem valami tiszta biklája lassú ütemmel verte izmos lábszárait. És a lábai csodálatosan kicsinyek voltak, formásan feszült rájuk a fehér vetettkapca, keskeny, kedves kis lábak voltak, idegesen finomak és puhák. A keze is, immár ráncosodó barna keze, mellyel a zsoltárt, összehajtott lenkendőt s a kis csokor hóvirágot szorongatta, nagyon kicsi, formás és puha asszonykéz volt, valamikor meleg és sima is, most tán hűvös és száradó bőrű.

Különös vasárnap reggel volt ez a mai. Szép Zsuzska mélyen szívta magába az esőverte föld szagát s mintha nagyon távoli ibolyamezők illata kószált volna ezen a szürke, sáros februári napon. Ma frissebbnek, ruganyosabbnak érezte magát, kéjesen nehéz volt a báránybut bunda, derekában mintha az asszonybaj húzó, finom fájdalmát érezte volna; arcához emelte a hóvirágcsokrot, beleszagolt s hirtelen eszébe jutott az a kép, mikor mint fiatal lány ment a templomba, talpig fehér lenvászonban, ibolya- és hóvirágcsokorral a kezében. Nagyot sóhajtott, — hej, hej, — motyogta félig hangosan, nyelvével érezte elől kihullott két foga rését, a tar faágak közt végigsuhanó hűvös szélre megborzongott s összébb húzta magán a régi báránybut subát.

Az iskola előtt neki is föltünt a Szibériát mesélő vidám, magas legény s egy percre elpihentette rajta a szemét. Csinos volt a piros-barna, frissen borotvált, hegyes, fekete bajuszkával ékes férfiarc, erősek a széles vállak s ahogy a csoport köszöntve utat nyitott neki s a legény örömmel rámosolygott és jónapot kivánt, Szép Zsuzska áhitatosan hajtotta le a fejét s barátságosan vontatott hangon köszönt: „Jaó napot, édös fiam!" Emlékezetében kutatott utána. Vaj ki lehet? Nem ismeri. Tán vidékfaluról jött be? Azok szögletesebbek. Nem tudta. A hangja, ahogy a háta mögött folytatódó beszélgetésből hallotta, nagyon ismerős volt, valamikor, valamikor, sok évvel ezelőtt beszélt hozzá már ez a hang . . . de hol? Most egy érthetetlen mondat csendült utána:

— A Koltsák is igért persze mindönt, fűt-fát a népnek, de bezög, amikor bément valahá, akasztott, égetött, akár a vörös . . .

Ez olyan különös, zavaros, érthetetlen dolog volt,

1923. szept. 15 71

hogy bizonyos tiszteletet ébresztett Szép Zsuzskában a beszélő iránt. Most már érzett annyit, hogy a legény Oroszországból jött, de ki? Végtelenül kínozta a kiváncsiság. Sorra vett mindenkit, aki háborúban volt. De nem találta ki. Igy futólag meg se igen nézhette, visszatekinteni meg szégyelt. Hát csak ment a templom felé s ismét arcához emelte a hóvirágot. Nem volt szaga, de a tavasz friss lehellete áramlott belőle s hűvösen érintette az arcát.

Az asszonyok húzódtak előle, de mégis mosolyogtak rá, mint a fütykösre gyáván vigyorgó kutya. Különböző hangon, panaszosan elnyújtva, szinte nyögve szakadt ki belőlük a köszöntés, ő pedig gyűlölettel, éppoly nyögve fogadta. Ugy megsóhajtoztak, nyögdécseltek, mintha mindenük leégett volna; csöndes pusmogással hajoltak egymáshoz s közben az utcát vizslatták. Szép Zsuzska közéjük állott. De érezte, mint máskor is annyiszor, hogy nem tartozik közéjük, nem hozzá beszélnek, rettegnek tőle, utálják és tisztelik, a torkába marnának s titkolják ezt, elhúzódnak tőle s kedvesen mosolyognak. Érezte földöntúli erejét, mindenhatónak tudta magát, aki a természet okos erőin uralkodik, szellemeket nyügöz le, szemmel ver, ráolvasással ront, a titkok kulcsát tartja kezében s ezek itt mind gyötrelemmel kerülik a szemét, viselős tehenükre gondolnak s istentisztelet után söprőt fektetnek az istálló küszöbére.

— Én nem tom, mi talát, — nyögte és sóhajtotta a vén Biró Juli s nagy fekete pamutkendőjéből csak szürke hajának egy kócos fürtje és vízben úszó réveteg szeme látszott ki, — de mint aki minyös-minnyá epémet a számba érzöm . . . a bélöm meg, mint aki úgy ki akar szakanni . . . E valami olyanos keserű betegség . . . Jaj neköm . . .

Az orrát szitta, pislogott, vizes szemeivel pislogott s a többi is mind el kezdte mesélni a baját:

— Engöm is vaj mi érhetött, uramisten, — panaszkodott vékony, szenvedő hangon a Punak Zsuzska, — lá, tennap még a kotyosomat se tudtam megütetni, annyika erőm se vót . . . Csak úgy elröbbent előttem a ház, ahogy lehajutam . . . azt tudtam, azomba ott ér az elmulás . . .

— Biza, biza. Nem vagyunk má mink se olyanok, mint még amikor csikászni mentünk a rétekbe, osztán boncig jártunk a hidegvizbel . . .

— Neköm meg még verrasztani is kee az éccaka,

mer viselős a tehén, osztán mindég várgyunk má, hogy ellik . . . Gyerünk ejen derékkal e . . . — siránkoztak összevissza.

— Bezög jó ezöknek, — sistergett az irígy gyűlölet a kacagó, selymes, divatlap után öltözött lányok felé Punak Zsuzska szájáról, — ezök azt se tuggyák, mi az élet . . . Őtőznek, viháncónak, a templom is vásár nekik . . . El kee má veszni a világnak . . . mink öregök kénlódjunk, ük bajikat se érzik . . .

— Hej, biza, biza . . .

Ahogy így kicsordult belőlük a baj, vénség, ahogy ott dideregtek, fájlalták minden tagjukat, s egymást iparkodtak túlnyögni, túlsóhajtani, Szép Zsuzska is érezte minden izében, hogy beteg. A lábikráin levő sebek sajogni, lüktetni, égni kezdtek, térdébe nyilallt a hasgatás, szemét lehunyta, kezében megszorította a hóvirágot s beszélni, beszélni szeretett volna a bajáról . . . de vékony száját összeszorította s hallgatott. Titkos volt a baj és mindenki tudta . . . Miért mondja el? Ezek épp olyanok voltak annak idején, ki a Kiserdőn, ki a kertek alatt csatangolt éjjel, ki a bokrok tövén, ki az asztag mellett szeretkezett az erősebbel vagy hazugabbal, csak hát ezek férjhez mentek aztán, őt meg elhagyta hol az egyik, hol a másik, vagy ő hagyta el őket . . . Most itéletet mond róla a háta mögött az is, aki valamikor titkon elmesélte, hogy hogyan gyűrték le a szalmára nyári éjjel . . .

Föltekintett. Nagy, fekete szemét gyülölettel vetette a most jövő Csecsi Márira, erre a köhögős, piszkosbiklájú, zökkenve lépő, vékony vénasszonyra, ki szenvedő arcát, örökké könnyes diószemét mindig csak úgy féloldalvást emeli az emberre, mintha elmetszették volna a jobboldali nyakizmát. Csecsi Mári a szomszédja volt, valamikor, régen, karcsú, gyenge lány, vékony kezű és arcú, első táncos, akinek rezgőstánc közben úgy remegtek kemény, gömbölyű csecsei a fehér lenvászon-ing alatt, hogy máig is Csecsi Márinak hívják érte. Az ő — Szép Zsuzska — szeretőjét hajlította el a táncával, attól is lett gyereke, a Lajos; azóta gyűlöli halálosan, mert azóta romlott meg az élete . . . Lobogó szeme tövis módjára szegeződött a ráncos, gyámoltalan arcra, míg édeskés hangon ismét megkérdezte a kínos kérdést, esztendők óta minden találkozáskor a legjobban gyötrőt és kínozót:

73

1925. szept. 15.

— No, Mári, hát mi van a Lajoskával? Gyün-e? Él-e?

Kiváncsian leste a másik arcát. De az asszonyok közt zsivaj támadt s a Csecsi Mári is kividámult, kiragyogott, féloldalvást hajtotta a fejét s elmosolyodott.

— Hát lá etthon van! — kiáltotta valaki avval az örömmel, hogy ujságot mondhat. — Ni meggyütt!

— Meg áááám! Etthon van!

— A Lajoskám? — nyújtotta el a szót Csecsi Mári s megnyalta a szája szélét, mintha cukrot szopogatott volna. — Te még nem is hallottad? Meggyütt az este szegén, megám . . . Egész Nagyoroszországot béutazta, úgy ért ede . . . Jaj, peeg má azt tuttuk, el is temették szegént! . . .

Mindenki kapott az eseményen. Csecsi Mári köré csoportosultak, száraz kezüket keresztbefonták nagy, pufadt hasukon, fogatlan szájuk nyitva felejtődött s szemöldököket feltolták alacsony, görbe homlokukon a hajukig. Szép Zsuzskát elöntötte a harag. Hát mégis megjött. Kilenc év után mégis itt van. S ez a heptikás senki most neveti őt és neveti a többi is mind. Egyszerre világossá lett számára az iskola előtt mesélő legény mivolta. S milyen derék, piros, vállas legény lett . . . Ennek a gyalázatos heptikásnak a fia, akit táncközben akárki fogdoshatott, markolázhatott . . . De nyájas kifejezést öltött az arcára, orrához emelte a hóvirágot, égő szemére hunyta a szemhéját, hogy ne lássanak semmit s halkan mondta:

— Meg-e? Tennap? No lá csak, mindég is mondtam, egyször csak beállét . . . No lá . . .

Ezer kérdéssel rohanták meg az anyát. Az egyszerre megnőtt, kivirult, fölpezsdült s szemét büszke szeretettel, könnyesen nyugtatta a másik csoportban vidáman mesélő nagy fián. Szép Zsuzska avval a kiváncsisággal hallgatta, ami minden ujság iránt megvolt benne, de sebei iszonyúan égtek és viszkettek, Csecsi Márit szerette volna megtiporni a sárban, letépni kis kócfejéről a kendőt, mert ez a csúfság esett rajta . . . Fia van, milyen fia; neki nincs. És most a fiával díszíti fel magát, holott ez az ő fia is lehetett volna . . . A gyűlölt, hazudozó, leselkedő szomszédasszony.

— Osztán hutyan gyütt? — kérdezte ő is.

— Hon mindenütt is járhatot szegén! — csodálkozott Biró Juli.

— El se fáradt belé!

— Nem az ugyan.

— Én istenöm, istenöm! — sóhajtott hangosan Punak Zsuzska s a végén nyögött, — mejen méjség nagy messzi vót is a Lajoskád!

— Mejen rémisztő péz is kellött ekkora útra.

— Biza, biza, — mesélte a felmagasztalt Csecsi Mári, — kellött is. Ahutyan mondi, mejen méjség nagy pusztákon gyüttek átal, hogy a gőzös csak men, men ottan, osztán napokig meg se áll . . . Hogy má azok a hidak is a vizekön csupa nagy faderék, osztán abbu van összeróva a híd, a vonat meg ott men legfönt, magosan . . . — száraz kezét megemelte egy kicsit, arcán áhitat terült szét . . . — Azok a rengeteg erdők, högyek, améken átalgyütt . . . hogy csak három nap is fát meg bozótot lehet látani, meg őzet, szarvast . . .

— Hát akkor nincs is ott mindég haó, — jegyezte meg valaki.

— Má hutyan vóna! Azok a legszöbb, legzamatosabb ómák, kőrfék, dönnyék nyőnek ottan . . . A havat csak úgy mondik, akik ott se vótak . . . Szép ország az, gazdag főd, jó velág . . . Ott ki annyi fődet szánthat, amennyit megbir . . . Nem hajti le róla sönki . . . Ott más velág van, mint ett, — sugta csendesen s mint aki nagy-nagy titkokat tud, de a fejével játszik, bütykös ujjait a szájára tette s félénken pillantott át a tulsó soron békésen ballagó két szerb katonára. Az asszonyok elámultak, belemerültek a nagy messziségek csodálatába, mérhetetlen tisztelet támadt bennük a nagy földet járt ember s annak anyja iránt, szeliden ingatták a fejüket és sóhajtoztak.

— Osztán a péziket meg, azt a drága sok aranpézt, akit rublinak mondtak a muszkák lá, akik ett vótak . . . az aranpézt a csizmájik talpába dugták, hogy ki ne fosszák belülle a vörösök . . .

— Aranpézt! . . . — ámultak.

— A csizmájikba! . . .

Mintha sárga, csillogó aranyak közt turkálnának, hökkenve bámultak maguk elé . . . Mindnyájuknak volt őrzött és féltett aranypénze, ezüstje meg sok, de aranyon járni . . . Lőrincz Lajos aranyon járt . . .

— Vaj alhatott-e tülle?

Szép Zsuzska egy lépést kiebb lépett a csoportból, összevonta magán a bundát, elnézett végig az utcán s

75

1923. szept. 15.

fekete, nyugtalan szemei megpihentek a másik csoporton. Ott is Lőrincz Lajos a hős, ott is azt hallgatják bambán, annak a kedvéért lófrálnak alá s föl a cicomás lányok . . . Elnézte. Magas, domborúmellű, új kalap a fején, új rövidbunda rajta, néha elmosolyodik egy-egy tudatlan kérdésen s megpödri a bajszát . . . Szép, derék ember. Az ő fia is lehetne . . . Milyen nagyot nőtt, szépült, hogy kiteljesedett. Még kamaszkorában volt szinte, hogy egy estén reszketve, pirosan és csikorgó foggal akarta leteperni a nagy, híres Szép Zsuzskát, nem félt a rontástól . . . Szép Zsuzska egészen átfült ettől az emléktől, hirtelen minden részlete elébetünt az évtizedes esetnek . . . Akkor hazakergette a fiút: ergye anyádhon . . .

Összerezzent.

— No, Zsuzska, meg ne veszeszd a gyerököt! — szólt rá fogatlan nevetéssel Csecsi Mári, de a nevetése mögött ott remegett a félelem minden rontástól.

— Mint te az apját! — nevetett vissza Szép Zsuzska s valami hallatlan izgalom futkosott a gerincén. Magában mondogatta: ergye anyádhon, ergye anyádhon . . . — s mintha annyi esztendő multán is megmaradt volna benne valami szűzi, valami, amit nem téptek át s ami most felingerelte. Az asszonyok nevetését már ismét nem igen hallotta, szorongatta a fehér csokrot, arcához emelte, lehunyta nagy égő szemét s Biró Julihoz fordult:

— Látod-e, mejen szép hóverág . . . — mutatta neki a csokrot, — mejen szép fehér bumbékok . . .

— Hej, hej, régön vót ez má a mi kezünkbe való, — sóhajtott Biró Juli, didergett, jobban beleburkolózott a nagykendőjébe s tappogott, — mink má nem tudjunk, éjünk-e hónapig . . .

— Jó, akinek van valakije, — sóhajtott Szép Zsuzska is.

Ekkor megkondult a harang, az avétt s komoly szava búgva lendült át a hűvös, szürke februári levegőn. Igyekeztek az iskolásgyerekek be az iskolakapun, mentek az összeakaszkodott cifra, boás, sárgacipős lányok is befelé, takarodtak a férfiak is... Bement Lőrincz Lajos a tulsó ajtón, társai előreengedték, mint valami királyt s ő nyugodtan, habozás nélkül elfogadta. Ők még nem siettek befelé. Csecsi Mári folyvást mélyebben merült az oroszországi csodákba, már szinte ott élt, látta és tapintotta, amit el-

mondott, a többiek beléfelejtkeztek az erdőkbe, pusztákba, ámultak a faluról-falura nyargaló bolsevik lovasokon, Koltsák fehér díszruháján és villogó aranypaszományain, Moszkva zenélő tornyán . . . Nem értettek semmiből semmit, Csecsi Mári maga se, csak azt érezték, hogy szép . . . És az aranyrubeles csizmát nem felejtette senki.

A cseveteló asszonyokhoz újak jöttek, új kérdések új meséket szültek, a falu minden asszonyát izgatta az ujság s ezek a vénasszonyok itt még az ősi idők tiszta kiváncsiságával itták a szineket, az élet más és másképp megnyilatkozó árnyalatait. Szép Zsuzskában azonban föltámadt az utálat; ő különben is kevésszavú, elvonuló asszony volt, gyűlölettel látta a szomszédasszony dicsőségét, gyötörte a sok értetlen beszéd, a távta kimeredő képek, a csodálkozó sóhajok és nyögések, ezek az apró, ravasz, gyáva és rettegő piszkos kis bikla- és kendőcsomók, akik fölött messze kimagaslik ő még most is . . . Gőgösen rántotta össze magán a zsiros bundát, arcát a virágcsokorra nyomta, s fekete szemét Csecsi Márira, az örökkön gyülöltre villantva, befordult a kapun.

Áradt kifelé az éles, szárnyaló énekszó. Ércesen zengtek a torkok. Mögötte a felkavart szapulásokat érezte. Magas, csontos termetét kiegyenesítve, lobogó karikás szemét lesütve, haraggal, komor-nyugodtan lépett a hangözönbe, beállt hátul a helyére, fejét lehajtotta s felháborodott lelke a nagy, zúgó énekszón megcsillapodott.

Csoszogás, kongó lépések, dobaj a kóruson, ki-ki igyekszik a helyére, izmosodik, lendül, harsog az ének, a nagy, fehérre meszelt, négyszegletű templomban szürkén és didergetőn borong a februárdélelőtt, csupán a szószék vörös bársonya s az urasztal terítője izzik melegpirosan és tompa aranysárgán. De az ének melegít, az uristenhez való nagy és zengő kiáltás átfűtötte a sziveket, mindnyájan egyek voltak s elült a gyülölet, harag, a jóság ösztönös vágya töltött be mindenkit s szép Zsuzska most megint egynek érezte magát az Uristennel, megtölt annak mindenható erejétől, tudta, ha elmondaná az igéket, minden beteljesedne.

Csodaszép, gazdag férfihang búgott fel s minden sor végén és elején hosszan szólt egymagában, mint az estéli fuvolaszó. Sőt az együttesből is diadalmasan kihangzott s forrón, tisztítón süvöltött át a lelkeken, mint a szemetet

1923 szept. 15. 77

kisöprő, jótékony esőt hozó nyári vihar. Szép Zsuzskának csontjáig állott a borzasztó gyönyör. Mintha lánykora tombolt volna át rajta. Forró esték jutottak eszébe, amikor magasan a távoli erdők fölött úszott a sápadt hold, buza- és szénaillat áradt szét a ködös mezőn, halkan zummogtak a jegenyék s ezüst leveleik remegtek a finom szélben. Fájdalmas, reszkető ölelkezések támadtak föl, amelyek után messze-messze harsogott, búgott és zengett az énekszó kint az éjszakában. Szomorú temetésekre gondolt, havas utcán, ereszkedő alkonyatban látta a menetet s hallotta hosszan és fájdalmasan sírni a zengő férfihangot, rég elfelejtett, ősrégi halottasénekek jutottak eszébe és régi-régi, eltemetett szerelmes dalok . . . A Lőrincz János hangja. Egészen az volt. Soha még ilyen megdöbbentően, fájdalmasan nem támadt fel a lánysága . . . Ahogy most Lőrincz Lajos odafent énekelt, egészen megelevenítette előtte az apját. Keserűen markolt az emlék Szép Zsuzska egész lényébe, fájt és édes volt ez, eleven és mégis örökre elmult, boldogság volt és mégis sírni lehetett rajta.

Arcához emelte a virágot, egész testében megremegett, kéjes fájdalom és forróság futott át rajta, ajkát összeszorította és elnyomta a könnyét. Lassan ült le a helyére s kinyitotta zsoltároskönyvét. De amíg keresgélt benne, önkéntelen visszamerengett a multba. Ismét megelevenedett előtte a régi falu, a hangos fonó, ahova szeretkezni jártak, meghalt emberek, asszonyok, akkor még fiatalok és vígak, most kinn a temetőn porladók. A dalegylet, ahol szép régi énekeket tanított az öreg mester; Lőrincz János, Lőrincz János, az ő néhai kedvese, kit elcsábított tőle Csecsi Mári . . . Azóta se volt senkije, csak jöttmentek, nem szeretett senkit, csak mindenkit . . .

Lábain égtek a sebek. Nagyon esett és szomorú volt. Már nem lehet megmásítani semmit.

Ahogy fölzendült a dicséret, ő is éneklésbe fogott. Különös, most vizsgálta a saját énekét. Vajjon a reszkető, bizonytalan hang az-e, ami régen volt? Ugy vette észre: az. Bátrabban énekelt, áhitatosan, szomorúan, s úgy látta, nagyon szép most a hangja, simul a Lajoséhoz, lágy, tiszta és hajlékony.

— Most is különb vagyok, mint akárki, — gondolta büszkén s öntudatos nyugalma visszatért.

Végigénekelte az istentiszteletet s úgy érezte,

mintha ujjászületett volna. Lelkében összekavarodott a sok régi-régi emlék az orosz erdők és puszták, végtelen kék vizek képével s nem tudta miért, ez olyan jólesően vasárnapivá tette ezt a vasárnapot.

II.

Aztán lassan elfelejtette az egészet.

Ahogy ott ült a kis gerendás szobában s a kötényébe öntött aranysárga kukoricacsöveket morzsolgatta, úgy elringatózott, elfelejtkezett a csöndben, hogy nem is tudott magáról. Gépies, megszokott mozdulatokkal törölgette le a csörgő kukoricaszemeket a csutkáról, félredobta ezt a kályha mellé s másikat fogott.

Kint lassan ereszkedett az este. Finom, egyhangú eső esett, halkan kopogott a kicsiny ablaktáblákon s cseppekbe gyülve gyöngyözött végig rajtuk. Csak mint valami fátylon át lehetett látni a kopasz faágakat s a barna, mélységes híg sarat. A földes szobácskára boruló csendben csupán a falióra ketyegett és halkan duruzsolt a vastűzhely. Lassan-lassan homályba vesztek a butorok, csak az ajtófélfán lógó törülközőkendő fehérlett furcsán és halványan.

Szép Zsuzska ölébe ejtette a kezét s elmerengett. A baromfiak már bizonyosan elültek odakint, majd bezárja az ólajtót, más gondja nincs; a földjei felébe kiadva, lova, marhája sohase volt . . . a kis kertet még nem kell megásatni . . . Sivár dolog is ez, most harap egy-két falatot, aztán lefekszik. Egyedül és ez még jó is. De tán másképp is történhetett volna.

KODOLÁNYI JÁNOS

(Folytatjuk)

1923. dec.

79

A BUMBÉKOS SZÜLE

— REGÉNY —

(Folytatás)

Sóhajtott. A tűz duruzsolása és a félhomály felriasztotta a képzeletét s most a férfiakra gondolt, kik úgy belégázoltak s annyira magára hagyták. Eszébe jutottak sorra, ahogy az első: Lőrincz János után következtek; ki meghalt, ki nem, a kocsis, a segédjegyző, a káplán, a nagy tohonya plébános, a géplakatos, ki vele csalta a feleségét, a bérlő, kinek menyasszonya volt Pécsett, a sok új, más és másképp ugyanaz az ember, kik mind újabb izgalmat hoztak és nagyobb ürességet hagytak maguk után, a részegek, durvák és mosdatlanok, kiknek ezerféle módon tudta odadobni magát, kik ezerféleképp fogadták tőle ugyanazt s messze földön híressé tették őt.

De ma, ezen a csöndes, esős alkonyaton, mintha üres és hiábavaló lett volna minden. Valami enyhe szomorúság ereszkedett rá. Az évek egymásután elillantak, ruganyos fiatalsága, nagy élete elmult, a háza üres, gyermeke nincs, minden, ami megmaradt: egy csomó szőrös, állati, barna vagy téglavörös pofa kavargó emléke csupán és a sebek.

Lasan fölállt, meggyújtotta a mécsest és befüggönyözte az ablakokat. Most sápadt fény terült a szobára, nagy barna árnyékok libegtek a mennyezetgerendákon s az ágy fölött egy cifra Petőfi-kép, mintha a felnyújtott karját mozgatta volna. A macska leugrott a szalmaszékről, nyújtózott, ásított s mosakodni kezdett. Szép Zsuzska lassan lépkedett a libegő sárga világosságban, az egyik magasra vetett ágy végéből kis zacskókat vett elő s a tűzhelyen zümmögő fazék vízbe vetett a száraz növényekből. Halkan suttogott hozzá; nagy, sötét szemeit lehúnyta, leeresztette a kezét s míg szája titokzatos babonás szókat mormolt s élesvonású barna arcára sötét árnyékot vetett a kendője csücske, nem hallatszott más, csak a halványan derengő ablaktáblákon permetező eső kopogása, a tűzön zummogó fazék s a halk, ritmikus pusmogás moraja.

Aztán kibontakozott abból a révületből, melyben ismét egynek érezte magát a mindenséggel. Fölvetette égő

Kékmadár 1923. [dec.] 11. 27.

79 – 87.

fekete szemét, nagy sóhajtás szakadt ki a melléből, s egy piszkos fakanállal megkevergette a fazék tartalmát.

— Én istenöm, istenöm, — mondta hangosan s nagyot nyomott volt a lelke, — segélj meg! . . .

Leült, szemben a méccsel, ölébe tette a kezét . . . Üres, rettentően sivár volt körülötte minden.

Enni kellene, de nem kivánta; csak hamar, hamar le akart feküdni a hűvös ágyba s nem hallgatni így az égő mécs mellett a nyomasztó, halántékaira ülő egyedülvalóságban. Sehol soha egy kéz, mely felé tólta volna az ennivalót, mely egyetlen egyszer testvériesen megszorította volna az övét . . . kegyetlen, sivár egyedüllét, mintha végtelen puszta kellős közepén állana s nem kiálthatna maga mellé senkit . . . Egyszer az erdőn jött keresztül, régen, Páprádról tartott hazafelé s a nyári égbolton vastag, nyomasztó felhők sötétlettek, az éjszaka komoran ereszkedett le a világra, sehol egy tücsökszó, sehol egy folt világosság, csak itt-ott rebbent a fák közt valami fölriadt madár, halkan zúgott a nem is érezhető szél s kábító virág és esőszagot vert a faoszlopok útvesztőjébe . . . s ahogy szaporán lépkedett a szívszorító, sötét erdőben, távol, a fák közt halvány ezüst fénnyel látta derengeni a korhadt fatörzsek lidérctüzét s látta a kigyókirályt is, amint két másikkal együtt gyémántkövet fujtak a koronája számára. Akkor megrogytak a térdei s minden izében zsibbadás futott szét rajta, végtelenül árvának, esettnek és elhagyottnak érezte magát ott az ezüstösen derengő, mélységes erdőben s emlékezett, hogy forrón kivánta már a vihar kitörését, csakhogy a csendtől és zúgó magánytól szabaduljon. Most élénken és megdöbbentően jutott eszébe ez a régi eset s mintha most is az erdő duruzsolását, a galyak titkos koppanásait hallotta volna, szive összeszorult s az elviselhetetlen magányban már másodszor sóhajtott föl hangosan:

— Én istenöm, istenöm, segélj meg! . . .

Kínos töprengés után elkezdte lehúzni sáros vetettkapcáját és vastag harisnyáit. Fehér, még formás, gömbölyű lábikráin előtüntek a szomorú sebek; nagy, duzzadt, vörösszélű kelésekkel volt borítva alul a bokája környéke, melyekből sárgán csillogó genny szivárgott. A vászon, mely rá volt csavarva, piszkosan, gennyesen hullt a földre; a macska odament, megszagolta, aztán megrázta az első

lábát s elszaladt. Szép Zsuzska nyomkodni kezdte a sebeket, nyögött, arca elsötétült és száz évesnek látszott. Aztán a tűzhelyről levette a kis fazekat s addig kevergette, míg egy kissé ki nem hült. Vászondarabbal lassan mosogatni kezdte a folyó kelevényeket, eléktelenített lábát keresztbevetve a térdén, hogy ruganyos, fehér lábikrája földuzzadt, kínos lassúsággal mosta, mosogatta az undorító szégyenfoltokat, melyek mintha a lelkén keresztül ütköztek volna elő látható formában. Majd a másikat kezdte ilyen módon kurálgatni. Ez még csúfabb és riasztóbb volt, néhány sárgán és vörösen szinezett kelevény körül apróbbak burjánzottak, foltosan lepték el a sima, lágy, fehér bőrt, mint a gyomok, melyeket kiirtani nem lehet, mert a talajba mélyen beleszakadt gyökerük szárat hajt újból. És Szép Zsuzska ilyenkor érezte mindig, hogy egész testét méreg itatja át, ez folyik minden izében, gyülemlik meg benne itt-ott s megrohasztja a húst, ahol kitör. A fájdalom mély vonásai vésődtek ajka szögleteibe, orra szomorúan és árván nyúlt előre a fejkendő alól s homloka közepén mély árkot szántott az undor. Most, ezen az estén, undorodott magától. Mi lesz belőle, ha izenkint rohad le minden tagja? Hogy fekszik majd a ronda, büdös ágyban, megutálva a házőrző ebtől, a macskától is, hogy válik szét az agya és csontja veleje . . .s hogy tekintene rá Lőrincz János, az ő néhai kedvese? . . .

A függönnyel takart vakablakhoz ment, piszkos, törött bögrében zsírszerű kenőcsöt vett elő, az asztalra tette s most ujjával vigyázón kenegette a sebeket. Majd lenvászonnal becsavarta a lábát, bekötötte s az orvosságos edényeket ismét visszatette a vakablakba.

Még esett az eső, kopogása sokkal hallhatóbb lett a már teljesen sötét ablaküvegeken. Szép Zsuzskát annyira hatalmába kerítette a búskomor rettegés, hogy sokáig habozott, vajjon kimenjen-e bezárni a tyúkokat s a konyhaajtót. Mintha szellemek bújtak volna meg az árnyékok mögött, vicsorognának be az esővizes ablakon. Végül mégis arra gondolt, hogy ellophatnának valamit ebben a zavaros világban s elszánta magát. Fekete pamutkendőjét a vállára terítette s óvatosan kiment a pitvarba.

„Az Ur neve véd meg engöm,
Bé ne gyertök, gonoszok . . .“

— mormogta, miközben mereven kibámult a sötét, hűvös udvarra. Az ágakon átsuhanó széltől sűrűn hullottak a vízcseppek, az eső finoman, csendesen suhogott s az ereszről ütemes csettegéssel csurgott a víz. Minden fekete volt, a zsuptetős ólak behúzódtak a sötétbe, mint nagy, fekete állatok s a gonoszok riadtan menekültek az udvar zugaiba. Szép Zsuzska látta és érezte őket, a mindenünnen rávillogó szemeket érezte magán, de most már bátrabban, nyugodtabban lépett le a lépcsőn s indult meg a csöndes esőben az udvar felé. Átlépkedett a halványan csillogó tócsákon, közben még betámasztotta a rozzant pajtakaput is, mert bár nem volt benne semmi, mégis azt hitte, ellophatnának valamit . . . vagy fölgyújthatnák a haragosai . . . hiszen csak a szalma alá kellene dugni a csóvát . . . És hátha tán ezt érzi ő ma este, hátha ma éjjel fogják fölgyújtani? Mert boszorkány, varázsló.

Már fölzaklatott képzelete látta is a fekete éjszakában lobogó tüzet, látta önmagát fuldokolni a keserű füstben s a vérpiros ablakokon látta bevigyorogni a gonoszokat... Annyira erős volt ez a látomás, annyira fölkorbácsolta egész sajgó, fájó valóját, hogy remegés fogta el, félelem duzzasztotta meg halántékain az ereket s úgy érezte, futnia kell, kell, de gyökeret vert a lába . . .

Nem bánta volna a tyúkólat, csak a varázslat eresztette volna . . . Imádkozott szédülő kétségbeeséssel . . . Rémülten kapaszkodott a pajta deszkafalába s mélyet lélekzett a nedves, friss levegőből. Ekkor valahonnan csikorgás hallatszott, valahol távol egy kutya ugatott s a tulsó udvaron, a rozoga kerités mögött lámpa villant, egy magas, fekete alak himbálóan vitte át az udvaron, a sárga fény arcába csapott s megvilágította a fiatal férfiarcot. Szép Zsuzska egy pillanatig meglepődéssel bámult rá, úgy érezte, valaki föltámadt ezen a különös estén, valaki, akihez hozzábújhatott az idegen földön . . . Aztán megvilágosodott előtte minden, egyszerre nyugalom szállta meg, az esős homály kitisztult előtte s odaát olyan melegen, barátságosan fénylett a tovahaladó lámpa, melyet finom selyemszálakkal font körül az eső, olyan biztosan lépkedett a magas férfi, még vidáman hegyesen valami lágy, idegen nótát is kezdett fütyülni s a dal kivirult a sötétben, mint valami kedves, kék virág az erdő mélyén.

— Te vagy az, Lajoskám, — mondta félig magának,

1923. dec. 83

csendesen s már nem volt egyedül, megtalálta magát, elindult a tyúkól felé, bezárta a lármás, rikácsoló baromfiakat s nyugodtan indult vissza a házba. A szelid, vidám orosz nóta áthallatszott a szomszédból s nyomon követte kedvesen.

Mikor már ismét a szobában volt, vette csak észre, hogy nem zárta be a konyhaajtót. Ugy érezte, megerősítette Isten s már nyitott ajtónál is tudna aludni . . . De azért a tolvajok, rablók miatt mégis visszaindult a konyhába, hogy bezárja az ajtót. Még kettőt se lépett, mikor nagy robajjal, vizesen, csatakosan rontott be a páprádi bérlő s megállt az ajtóban.

Görnyedt, pupos zsidó volt, borotvált arca gyűrött, szája gúnyos, lefittyedt, orra vékony és kampós, mint a karvalyé. Vizes puhakalapja alól vastag, kerek szemüvegek villogtak s a szemei úgy bújtak meg aprón, sárgán és bárgyú leselkedéssel, mint két horog. Botjára dőlt, szájából bor- és pálinkabűz áradt, kigombolt kabátja löttyedten lógott le róla s a mécs halvány világánál vastagon villogott az aranyóralánca. Lábán térdigérő csizma volt.

— Na, Zsuzska, hát adol-e? — kérdezte rekedten, ballábával berugta maga mögött az ajtót s alacsony, rézsutos homlokán hátralökte a kalapját.

Szép Zsuzska csak nézte, nézte ezt a részeg embert. Legbelül egy kicsit még ott remegett benne az iménti szörnyű ijedelem, a maga-megutálása is, de azért nyugodtan állt szemben vele. Annak sárga horogszemei lázasan akaszkodtak a ruhájába, meztelenre vetkőztették, éhesen szántottak végig a testén s most, most először érezte Szép Zsuzska, hogy milyen kegyetlenül szaggatják ezek a kampók. Arca lángba borult, féktelen utálattal nézte a nyomorultat; az röhögött, félkört kanyarított a karjával, furcsán lépett egyet s dalolni kezdett:

— Megy a kocsi . . . megy a kocsi . . . sej, agyagér . . . agyagér . . . Zsuzska, du biszt, vi ejne blume, he-he-he-he . . . na, szeretlek én, fiam józanon is ám, az istenedet . . . — Éles, sárga szemeivel rámeredt, vizslatta az arcát, tétován az asztalig jött s vastag, nehéz gyűrűkkel felékített sovány kezét az asztalra tette. A gyűrűk sárgán ragyogtak, a gyémántok szikráztak vörös és kék tűhegyes sugarakkal . . . és az erek vastagon futották be a szőrös, he-

gyes körmökben végződő sovány barna kezet . . . Az arca hülye, ravasz, éles és petyhüdt volt egyszerre s a szemüvegei ijesztők. Szép Zsuzska most látta őt, látta mindenestül s a rekedt, borszagú röhögés, mint vád csapott le rá.

— Az a marha tanácsos . . . hát nem egy marha? — kezdte ismét a bérlő s egyet köpött. — Olyan egy kehes, himpókos dögöt sóztam a nyakába, hogy magam is megbántam . . . Ő mondja, én vagyok egy szerbbarát, egy büdös zsidó, jó, én azért mégis sajnáltam őtet, vissza csináltam az üzletet; jó, legyek én egy szerbbarát, büdös zsidó, de a lóhoz ő nem ért és mégis én sajnáltam meg őtet, én egy ilyen zsidó vagyok . . . he-he-he . . . Na, gyere, te szajha, aki vagy, feküdjünk, hónap megyek át Moszlavinára, hozok neked halat . . . Most is kapol halat, hónap is egy halat, mi? . . . Még mondják, hogy én vagyok egy zsugori, büdös zsidó. Ilyen szív, mint nekem van . . . — Bal mellére tette eddig az asztalon nyugtatott gyűrűs kezét, a földre bámult s minthogy Szép Zsuzska még most sem tudta, szóljon-e s mit mondjon, leült egy székre, sóhajtott, maga elé meredt, miközben alsó ajka lefittyedt s szája szögletein úszott a nyál. Szép Zsuzska önkéntelenül a görényre gondolt, amint nézte ezt a görbevállú, horgasszemű embert. Megborzadt, mikor arra gondolt, hogy ez feküdt vele egy ágyban, ennek adta oda magát számtalanszor . . . s eddig még soha, soha nem vette észre, milyen ronda, görbe és undorító. A nyálas röhögés hülyén szakadt rá ördögi arcából, vastag, kerek szemüvegei éles aranyvillogással fénylettek a mécs hajladozó lángocskája mögött. S ekkor Szép Zsuzska lelke mélyén hallotta az orosz dal lágy, idegen csengését finoman, légiesen, eszébe jutott az iménti jelenet odakint, a különös rettegés, a vigyorgó, horgasszemű pofák meg-megvillanó sárga szemükkel, a tűz képe s a kerítésen túl nyugodtan himbálódzó szelid lámpafény . . . S a füttyszó most tisztán, vidáman és kedvesen csendült meg a fülében.

Fölegyenesedett, szemben a görnyedő férfival. Az asztal, a mécs és az egész világ volt köztük. Az asszony úgy merült az undorodásba, olyan kétségbeesetten, mint az áradatbaugró. Hangja reszketett.

— Perlesz úr, — mondta erőszakolt tisztelettel, — maga rossz helyre gyütt máma. Én nem vagyok az, akinek maga engöm gondul . . .

1923. dec.

Perlesz álmélkodott, aztán röhögött. Jóizűen, tele szájjal s a térdét csapkodta.

— Nini, te vén dög? . . . Te vén tarisznya! . . . Perlesz úr a te Jakabkád, te meg vagy egy szűzlány?! Rosseb, te vagy a híres Zsuzska, én meg vagyok a Jakab! . . .

És úgy nevetett, hogy szemüvege alól kicsurrant a könny, röhögése fuldokló harákolásba veszett s csontkezeivel a levegőbe kapkodott.

— Nahát, nahát, hallottátok? a kicsi . . . A drága, aki vagy! . . .

Szép Zsuzskát elöntötte a harag és az undor bíbora. Rikácsolt:

— Perlesz úr! . . . Menjön ennen! Menjön, amég meg nem báni . . . — parancsolt, könyörgött, menekült, s úgy érezte, most valami olyat akar lerázni magáról, ami örökre ráragadt.

De a férfi vigyorral nézte a magas asszonyt, kinek melle kidagadt, szeme feketén és nagyon égett, arca lángolt a szégyentől és dühtől. Meztelenre vetkőztette pálinkás és boros fantáziájával, nagyszerű, veszett ölelkezések jutottak eszébe ezzel a híres ölelővel, ingerelte a meglepő ellenállás és kitünően mulatott.

— Nem báni meg? Te drága! Tu züsz! . . . — vére az agyába tódult, rekedt torokhangok törtek elő a száján, bizonytalanul fölállt s kezeit kinyújtotta az asszony után. — No, no, te drága, te szép, te . . . te . . . Rosseb engem, ha nem neked van a legszebb láb, a legszebb comb . . . Gyere, na, na gyere, ne játsz, he-he-he, én kivánlak, azért jöttem ebbe a rohadt sárba, vízbe . . .

Lépett felé, gyűrűs kezét az asztalra támasztva, másikkal felé nyúlt, de az asszony kimeredt szemmel, iszonyodva nézte, mint a halottat, aki nem akar veszteg maradni a földben s minden sebe égett, sajgott, lüktetett. Hátrált a férfi előtt. Az ment utána, nyála szomjasan úszott, tántorgott, kalapja hátracsúszott a fején s a gyér világosságban fénylett pergamenszerűen ráncos, szögletes homloka.

— Ne! . . . Ne ! . . . — sikított az asszony. — Perlesz úr! Menjön! Nem állok jót! . . .

— Én jót állok . . . Na, Zsuzsa! Vessz meg, te dög, vagy te egy apáca? Már nem lehet! . . .

— Megverlek! Megátkozom a feleségödet is! Elpusztítlak, te, te átkozott, te varangy! — rikoltozott az asszony s folyton hátrált. A férfi fölgerjedt indulattal lihegve, hadonászva követte, a fokozódó ellenállás fokozta támadó kedvét s a haragvó, lángoló asszony csak korbácsolta vérét.

— Zsuzska, Zsuzska! — hajtogatta magánkivül százszor is, kalapja legurult, kapkodó kezén a gyűrűk élesen villogtak, megmarkolta az asszony karjait, feszülő erővel magához rántotta s szájával kereste a száját.

Szép Zsuzska érezte magára dőlni a bor- és dohányszagú testet, kezeit a bérlő mellének feszítette s nagyot lökött rajta. Az asztal csikorgó robajjal zuhant odább, egy szék végigcsattant a földön s a mécs darabokra hullott a lezuhanó sötétben. Most az asszony teljes erejéből a karját markoló kézbe harapott, lélekzete elállt, erei kidagadtak s a harapás dühében végigcsiklandozott a hátgerince. De a részeg nem eresztette, rekedten hörgött a fájdalom kéjében, mint a csődör, ereje megsokszorozódott s ahogy egymásba hemperedtek a földön, elnyelte őket a mocsok örvénye. A nagy-nagy csendben és sötétben csak az eső permetező kopogása, az asszony fogcsikorgató dühe s a férfi lihegő hörgése hullámzott.

Aztán, mint a megerőszakolt szűz, kétségbeesve ugrott föl az asszony s szédült a sötétben. Torkát csuklás fojtogatta, zúgó agyában összevegyült a düh és undor néma sikoltása az orosz dal csengő melódiájával s szemei elől nem tűnt el Lőrincz Lajos vidám, fiatal, barna arca. A földön álomba terülő embert fölrugdalta s hangtalanul lódította az ajtó felé, föltépte az ajtót, lökte ki a konyhára, a konyháról a pitvarra . . . Az a nagy erőfeszítés után rongyként támolygott, nyála ráfolyt Zuzska kezére s bután dadogott:

— Vesd meg az ágyamat! . . . Asszony! . . . — motyogta rekedten és a hűvös, esőtől illatos pitvaron visszatérő józansága ellenállásra sarkalta, de Szép Zsuzska letaszította a lépcsőn s a nagy test nyögve terült a fekete sárba.

Bezárta az ajtót. Megállt a szobában. Egész teste forró volt, feje lángolt, szemei röpdöstek. A dörömbölés, dulakodás után most végtelen, ritmikus csend terült a szobára. Kezeit lüktető homlokára nyomta s ahogy lassanlassan csitult a vére, annál tisztább vonalakkal rajzolódott

elé a részeg bérlő s a legény arca a sötétben. Lehajolt, hogy az eldőlt szék után tapogasson s ugyanakkor látta is magát a földön Perlesszel; torkát fojtogatta a könny, vigasztalanul piszkosnak érezte magát, leborult a síma agyagra, tenyereibe temette arcát s hangos zokogásra fakadt.

— Én Istenöm, Istenöm, — kiáltott fel önmaga előtt is különös hangon ebben a visszhangzó csendben s könnyei omlottak, — mér is tuttam megérni ezt a mai napot! . . .

KODOLÁNYI JÁNOS

1923. szept 18. 87

Lámpás Jóska

Írta: Kodolányi János

Ez a név nem azért ragadt rá az öregre, mert világított nagy kopasz fejével, hanem mert saját bevallása szerint az Isten őt azért küldte, hogy »lámpást gyujtson embertársai szivében«. Ezért bejárta a környéket s bunkós botjával megkocogtatva a pitvar tégláit, harsány jónapot ordított s akár jött ki valaki, akár nem, rázendített szívfacsaró hangon a lámpásgyujtó énekre.

Mikor énhozzám beköszöntött, kánikulai forróságban pihegtek a fák, a nap izzó lávája lezuhogott a menekülni nem tudó szomjas kertre s a baromfiak tátogtak és szárnyukat lebegtették. S Lámpás Jóska mégis hajadonfővel járt a napon. Olyan fényes és piros volt a feje, mint egy hatalmas paradicsom. Csak éppen a körszakálla volt fehér, azaz inkább olyan meghatározhatatlan földszinű, mint mikor a paradicsomra rászárad a sár. Lengo rongyain átfújt a szellő, kellemesen és vidáman. S kellemetlen foghagymaillattal súlyosodva menekült tovább.

Minthogy tudtommal süket volt az öreg, tenyeremből trombitát formálva rábömböltem a keszeg, féloldalvást csoszogó atyusra:

— Jóska bácsi!!! Mért nem hord kalapot?!

Megrázta a fejét, mintha méh dünnyögne a füle körül. Szelid, vizes szemei pislogtak. Végre kitalálta, hogy mit kérdeztem, lehajtotta a fejét s botjával az ég felé mutatva, fölvilágosított:

— Alázatbul. Mer én római katolikus vagyok.

S rögtön utána megint fölszegte a fejét, belenézett a kék messzeségbe s elorditotta magát:

— Jaó napot, erőt-egességet kívánok erre a házra, minden lakójára, ragyogjon fölötte tündöklés lámpája!...

Olyan rettentő erővel harsogta el ezt a köszöntést, mintha sötét tengeren kilométerekre adta volna hírül, hogy íme, itt ember van, aki nem tud és nem akar egyedül lenni, emberek után kiált s Isten áldását könyörgi rájuk. Csodálatos volt ez a kiáltás. Az öreg egyszerre testetlenné vált, kiment magából, szent rémülésbe esett s míg az előbb még szelid, vizes szemek gyermeki ártatlanságtól és pálinkától mosolyogtak, most kimeredtek a messzibe, arca megkeményedett, mély barázdáin végigremegett a belső elragadtatás tüze s széles, rongyokkal itt-ott befedett mellkasából bőgve törtek elő a gajdoló hangok. Ilidog állt a csontjába annak, aki hallotta.

Belebődült a melegben tunyán szendergő lélekbe s a titkos boltívek alatt remegő visszhang támadt:

»De mikor Úr Jézus Pétörrel ez Ődön járt,
Jeruzsálom városába szállást nem talált.
Menj el, Pétör, menj el az város végére:
Ott lakik egy özvegy, Veronika asszony,
Kérdözd meg tülle, adhatna-e szállást,
Egy éjjeli hálást
Az Úr Jeézusnak az ű érdömiér?«

Megköszörülte a torkát, mert most nagyon is mélyen szállt le a hanggal, egyik lábát kissé előretolta, mellét kivetette, jélezvén, hogy most viszont nagyon magasra kíván emelkedni. Tüdejét teleszívta levegővel s zordonon bömbölt tovább:

»Mért nem adnék szállást, egy éjjeli hálást
Az Úr Jézusnak az ű érdömiér?!
De van én nőköm házom, három vetött ágyom,
Egyiket Úr Józus tisztöletire föl-jálom,
Az Úr Jézusnak az ű érdömiér!...«

Itt Lámpás Jóska megint mélyen leereszkedett s szünetet tartott. Botja végével nagy, tányérforma, poros lábainak a bütykeit piszkálta. Sóhajtott. Elmerengett az egyszerű románc tiszta és megható befejezésén. Ezt már csöndesen, könnyekig meghatva, monotón dünnyögéssel zengte el:

»Az Úr Jézusnak az lábánál kel föl
Tündöklő Hódvelág,
Az fejénél megy le
Ragyogó Napvelág...«

Mély csend. A fecskék csicseregtek. Lámpás Jóska megtörülte verejtékes homlokát, elvette és szó nélkül összehajtogatta a pénzt, aztán így foglalta össze klasszikus egyszerűséggel a tanulságot:

— No, hát megmutasztotta magát a Krisztus... A lábánál kött föl a Hód, a fejénél ment le a Nap. Mer a Veronika nem tudott sömmit, ű azt hitte: no, csak egy kűdús.

Köpött, sóhajtott.

— Hanom a Szodoma meg a Gomora nem eresztötte bé, hát el is pusztát kénkűes tűz által! Annak a helyén lett a Balaton.

Ismét trombitát formáltam a kezemből s elorditottam magam:

— Ki csinálta ezt a verset, öreg? Mert én ezt el akarom mondani a pesti barátaimnak!!! Tán maga?!!

Lámpás Jóska értetlenül meredt rám. Aztán megsértődött. Szemöldökei fölszaladtak a homlokára:

— Ki csinyáta vóna? Megtörtént ez, uram, nem köllött csinyáni!... Nem hazudok, én. Római katolikus vagyok...

S dohogva, megsértve mászott le a lépcsőn. Izzó feje mint lámpás ragyogott a napfényben.

Az Est 1923. szept. 18. 209. sz. 7.

1923. szept. 21.

Fáradtság

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Fekete Károly váltóőr hátratolta fején a vasúti sapkát, melyen kopott szárnyaskerék fityegett s fejét a tenyerébe hajtotta.

Sohasem érezte még magát ilyen fáradtnak. Egész teste tompán bizsergett, szemei előtt cifra karikák kergetőztek, fogai között ólomnehéz volt a kurta pipa, úgy érezte, mintha minden tagját ólomba öntötték volna. S nem volt semmi gondolata, semmi vágya, nem akart semmit, csak aludni, aludni szeretett volna ott az asztal mellett, úgy, ahogy ült, tenyerébe hajtott fejjel, örökké, végtelenül.

Fülén, mint távoli mennydörgés, dübörgött az óriási pályaudvar zaja. Ebben a forgatagos, sötét, sivár zürzavarban olyan volt a magas, skatulyaszerű, csupa-ablak őrház, mint valami fényszóró a tengeren. Körüskörül fekete éjszaka terült a világra, melyből kék, zöld, sárga és piros fénypontok villogtak, egy-egy robogó, csattogó és süvöltő szörnyeteg rohant elő, megremegtette az őrház falait, ronda és nehéz szénfüstöt okádott be az ablakon s rohant tovább az üvegesarnok, vagy a nyilt, végtelen éjszaka felé. Távolabb az ide-oda tolegatott kocsik döcögtek. S mindezt a lármát túlharsogta a telefón visitó csengője, egy jelzőkészülék állandó, egyhangú csilingelése s valami olyan mindent átható morgás, amely a földrengést szokta megelőzni. Ezek a zajok kegyetlenül doboltak arra Fekete Károly fülén, belekalapácsolódtak fájó, fáradt fejébe, visitottak, orditoztak és röhögtek, mint valami rettenetes malom csikorgó kövei s őrölték az agyvelejét meríthetetlenül. A mennyezetről lógó villanylámpa sárga vigyorgással hintette fényét a váltóállító emelőkarokra, a telefónra, csengőkre s Fekete Károly behúnyta a szemét. Érezte, hogy valami jó meleg folyam ömlik a fejére, körülsimogatja puha hullámaival, de megrettent; ez az álom! — gondolta s anélkül, hogy szemét kinyitotta volna, két ujjával révetegen kezdte húzgálni lekonyult bajszát, hogy el ne aludjon.

A következő percben feleségé hangját hallotta:

— Ne bántsd a papa bajszát, Laci! Nem látod, hogy álmos szegény? Álmos, fáj a feje.

— Milyen jó asszony ez a Mari, — gondolta mosolyogva Fekete Károly, lüktető fejét mélyen a vánkosba fúrta s a következő percben már nem húzta Lacika a bajszát, hunyt szemén szeliden verődött át a petroleumlámpa fénye, jólesően hallotta a Mari varrógépének furcsa berregését. Már-már elaludt, mikor az alig kéthónapos csecsemő, a kis Margit, élesen visitani kezdett. Riadtan tekintett föl s az őrházban találta magát.

— Elaludtam! — mormogta rémülten s a veszettül csengető telefónhoz nyult.

Megsimitotta verejtékes homlokát. A telefónban hangzó utasításokat alig hallotta, úgy fájt a feje. Letette a kagylót, összeszedte minden erejét, hogy tóves emelőt ne találjon mozditani s beállitotta a külső 7-es vágány váltóját. Aztán leült s kimeredt a nyitott ablakon.

Sokáig nézte a vibráló fénypontokat. A pályaudvaron túl, messze, most kelt föl a hold, mintha valami óriási vörös ívlámpát húztak volna föl az ég nagy üvegboltozatára. Fekete Károly kihúzta vastag nikkelóráját s rápillantott.

— Tizenegy-negyven, — gondolta. — Mingyárt itt lesz a 365-ös...

A vonat így, mint szám, jelent meg a képzeletében s rögtön utána ez jutott eszébe: — Háromszázhatvanöt lépcsőn kell felmásznom, mig hazaérek...

Előtte ásitott a külvárosi bérház sivár lépcsőháza. A gáz libegő lángja bugva égett s megvilágitotta a piszkos korlátot, a lépcsőfokok végtelen sorát. Fekete Károly uekifohászkodott a lépcsőnek s ment, ment, ment, gépiesen rakta egymásután fáradt, súlyos lábait, lépett tizet, százat, ezret s a lépcső nem akart fogyni. Pedig úgy szeretett volna

Magyarország 1923. szept. 21. 212. sz. 2.

lefeküdni már! Előregörnyedve ment fölfelé, a lépcsőház megnyult a magasba, folyton újabb és újabb fokok következtek, a gáz kiállhatatlanul bőgött s noha késő esto volt, mégis durrogva porolták odakint a pokrócokat. Fekete Károly elkeseredve ment fölfelé s a durrogás folyton halkabb lett. Végül fájó nyaka, lábai, gerince nem bírták tovább álmos fejét s elhatározta, hogy leül és kipiheni magát.

Alig ült le egy lépcsőfokra, mikor előtte termett a házmesterné. Óriási hordóalakú feje volt s sivítva ripakodott a váltóőrre:

— Nem takarodik innen, az istenit magának! Ha részeg, feküdjön le! . . .

Fekete fölugrott s szemeihez kapott. A pipa kicsett a szájából. Szemben a hold már valamivel magasabban állott s derengő fényt vetett a pályaudvar titokzatos, lámpákkal telehintett fekete vonalaira. És a telefón visított, rikácsolt, követelőzött.

— Rohadt élet! — csapott öklével az asztalra Fekete s száraz torkát fojtogatta a keserűség. — Kisiklatom! Aztán lefekszek!

Zörögve akasztotta vissza a kagylót s az ablakhoz lépett. Összefonta mellén a karját. Nem nyúl a váltóhoz. Elég volt. Nincs tovább. Föllázadt benne a pusztákon szabadon csatangoló állat. Letöri a jármot a nyakáról.

Ahogy ott állt, dübörögve közeledett a 365-ös. Sistergett, zúgott és csattogott a gép. S mikor az ablak előtt elsuhant, vidám köszöntés csendült Feketére:

— Szerbusz, testvér! — s a gépen kihajoló férfi még intett is neki a sötétben kendőként megvillanó kezével.

Fekete Károly pillanat alatt a váltóhoz ugrott. Megragadta az emelőt s lihegve, bűnbánó arccal fordított egyet rajta. Aztán megállt és fölsóhajtott. Mintha valami nagy, gyönyörű hőstettet hajtott volna végre.

A feje lüktetett, fájt, de a lelke erősebb volt és nyugodt.

1923. okt. 28.

Rettegés

Irta: Kodolányi János

Belépett a szobába és megállt. Olyan bizonytalanul érezte magát; a feje fáradtan kóválygott és ólomnehéz volt, szeme fájt, végtelen számoszlopok ugráltak előtte, valóságos bakugrásokat tettek s hol egy szám, hol egy-egy kövér, duzzadtajkú pofa villant ki közülök. A gyomra undorítóan émelygett. Szédült.

Sokáig állt ott egy helyben. A befüggönyözetlen ablakon bevilágított az uccai gázlámpa fehér fénye s merev rajzokat vetett a mennyezetre. Csend volt, a külvárosi szűk, apró uccák nehéz csendje, mit csak a távol közlekedő villamosok duruzsolása és egyhangú csengetése szaggatott meg. S a szobában nehéz tömegek váltak láthatókká a félhomályban. Egy-egy bútor, az elkészített ágy fehér párnái; a könyvespolc lexikonjainak egy-egy aranyozott húta halványan csillogott... A levegő nehéz volt, füllledt, kiszipolyozott.

Kovács Kálmán nem gyujtott világot. Fáradt mozdulattal vetette magát az ágy mellett levő székre, lehajolt s a cipőjét kezdte kifűzögetni, miközben a kalapja még a fején volt. Arra gondolt, hogy tulajdonképpen mi az ördögnek is robotol ő reggeltől estig. Minden nap föltette magának ezt a kérdést, mindennap azzal a tudattal, hogy nem fog megfelelni rá. És reggel hozzáfogott ismét a lélekölő tornához a számoszlopokon és számlétrákon a halvány villanyfény mellett dohányfüstben és ázottcipőszagban.

De ma úgy érezte, hogy nem bírja tovább. Nem a fizikuma, hanem a lelke nem bírja. Nincs miért bírnia. Üres az élete. Gyermeki hit kellene, ami nélkül nem válhat hőssé még egy kis hivatalnokember sem.

Most annál élénkebben foglalkoztatták ezek a dolgok, mert a kávéházban egy barátjával különös eszmecserét folytattak. Arról volt szó, hogy lehetséges-e társadalmat pusztán gazdasági alapon megszervezni, avagy kell oda az ember metafizikai megérzésein föléépülő hit is, valami anyagon túli mag? Ami körül az élet minden tapintható mozaikköve elrendeződik, az ember minden cselekvése kikristályosodik? Kovács Kálmán nagyon keserű volt, fanyar lehangoltság, fáradt, kihasznált lelkéből fakadó merev megnemérzés és érezni nemakarás ült az agyán s a tagadás álláspontjára helyezkedett s legyintve mondta:

— Hát azt hiszed, ha a gyomrom meg nem követelné, tennék csak egy lépést is? Vagy csak egy tollvonást abban a börtönben?

— Most igazoltad az én állításomat! — kiáltott föl a másik s boldogan csapott a márványasztalra. — Látod, hogy hit nélkül semmit sem tehetsz? És hát a gyomrod... Kérdem én: vajjon meddig tudsz *csupán* a gyomrodért dolgozni? Meddig?

Kovács Kálmán előtt élénken ott volt a barátja széles, fekete, buldogforma arca és apró fekete szeme. S ez a kép furcsán keveredett össze a táncoló számokkal és kavargó, elmosódó kövér kereskedőpofákkal.

— Úgy látszik, — gondolta — nem bírja a természetem ezt a szűk falatért folytatott sivár, buta robotolást...

Közben levetkőzött, beledőlt az ágyba s fejét két tenyerébe fogva a vánkosba fúrta. Nem akart gondolni semmire. Egész lénye émelygett valami megmagyarázhatatlan, keserű undortól. De hiába feküdt nyugodtan, csendben, a kóválygó számoktól nem tudott szabadulni. Valami végtelen fehér papírlapon ugráltak, mint a bolhák, végigbizseregték egész kinyujtott testét s nem hagyták megfogni magukat. Az idő éveknek látszott. Végre belátta, hogy nem tud aludni, hanyattfordult, keresztbe tette mellén a kezeit s mély lélekzetet vett.

— Legjobb lenne így meghalni... — vélte szomorúan. — Úgy sincs célja semminek. Mert mit is akarhat velem a világot mozgató *Gondolat?* Van-e? Butaság. Az élet kegyetlen butaság. Azért van, hogy legyen. Jobb volna, ha nem lenne...

Hirtelen úgy érezte, mintha valami nagy fekete macska ugrott volna az ágyára nesztelenül s most a paplan alól kilátszó lábujjait akarná megharapni. Egész testén végigborsódzott a rémület. Föl akart ugrani, de nem mert. Összeszorított fogakkal várta, hogy mi lesz. Félt kinyitni a szemét, mert érezte, *tudta*, hogy ha megmozdul, belemar a fekete macska. — Természettudományos nevelés! — villant át az

Pesti Napló 1923. okt. 28. 244. sz. 1.

agyán s mintha lelke legmélyéből gúnyos nevetéssel nézte volna önmagát. De a helyzet tűrhetetlen volt. Erőt vett magán s elszántan fölült. Megtapogatta az ágy végére akasztott nadrágját s elmosolyodott. Ám csodálatos: visszafeküdni nem mert mégse. Ellenben újra fölkerekedtek a számok, halántéka lüktetett s valami zagyva cikkre gondolt, amit egy képes hetilapban egyszer éppen hogy átfutott s meg sem értett egészen. A cikk arról szólt, hogy az ember lelke valami finom fluidum volna, amit le is fotografáltak egy halodkló ember halálának pillanatában. És hogy a zsenik ilyesmit sugároznak ki a fejükből; ezért ábrázolják a szenteket glóriával. S amint ezek a dolgok megfordultak Kovács Kálmán elméjében, egyszerre csak az anyját látta feküdni a divánon, csontos hófehér keze összekulcsolva a mellén, mozdulatlan fejére fekete kendő volt borítva. Így látta feküdni a tudóvészes asszonyt még diákkorában számtalanszor. De most finom, derengő aranysárga fénynyalábot vett észre, mely reszketve, félénken tört át a fekete kendőn. Kovács Kálmán szíve elfacsarodott. Végtelenül fájdalmas volt ez a kis reszkető fénykéve. Most egyszerre szerette volna nagyon megsiratni az anyját. De a félelem visszafojtotta a könnyeit. Homlokára hideg izzadság verődött, didergett, a gyomra kóválygott s fejében dörömböltek a számok. Az a kellemetlen gondolata támadt, hogy minden sarokból figyelik. Mintha köröskörül szellemekkel lett volna tele a szoba. — Úristen, — gondolta — milyen jó lenne gyermeknek és tisztának lenni!

Nagy elhatározással fölkelt s miközben térdei meg-megcsuklottak, az ablakhoz menekült. Sietve tépte föl és tárta ki az ablakszárnyakat és kihajolt az utcára. A hűvös éjszakai levegő betódult a szobába, körülfolyta félmeztelen didergő testét s a mellét simogatta. Köröskörül magas, komor házak sötétlettek s az ég egy keskeny szalagján ragyogtak a hideg csillagok. Kovács Kálmán mélyen beszívta a friss levegőt s egy kissé megnyugodott. Könyökölt a kemény párkányra. Valami nagy fölemelkedést érzett magában. S egyszer csak szégyenkezve kapta magát rajta, hogy a *Mátyusnak* elfelejtett mondatait recitálja öntudatlanul, de hiba nélkül.

23

1923, nov. 15.

A gyűrűk

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

A fiatalember megállt s belebámult az ékszeresbolt kirakatüvegébe. Így, a ködös szürkületben, különösen szomorú volt az elmosódó tükörkép. Mintha a két végtelenségben állott volna a fiatalember: mögötte ködbeveszett az Üllői út még lámpátlan nyiladéka, fölötte végtelen magasságokig boltozódott a láthatatlan ég és alatta mélységek nyíltak a vizes aszfalt csillogó tükrében. Alakját a napok óta hulló finom köd fátyolszerű szövevénye burkolta körül. Mintha valami rettenetes, láthatatlan pók szálazta volna össze teljesen s ebben a hűvös, gyilkos pókhálóban függne a végtelen tér közepén földtelenül a lába alatt és mennytelenül a feje fölött.

Amíg kopott képmására meredt, amelyen átcsillogtak a sápadt, sunyi aranytárgyak, a vékonyan lefolyó láncok s hideg gúnnyal villogó gyémántszemek, zsebében tartott keze önkéntelenül a két karikagyűrűvel játszott. Halkan csörögtek a gyűrűk és síma, gömbölyű, szelíd tapintásuk fájdalmas volt és leverő.

A fiatalember végül is határozott. Meghuzogatta sapkája szélét, felhajtott kabátgallérját visszagyűrte s lyukas cipőjéből kicsoszogta a beszivárgott vizet. Aztán benyitott a keskeny ajtón.

Ott ült az ékszerész, jobbszemére nagyítóüveget csiptetett s előregörnyedve egy kis asztalka fölé, amely az utca irányában állott, elmerülten piszkált valamit egy acélcsiptetővel. Amikor a fiatalember belépett és köszönt, pár percig oda se hederített. Aztán fölvetette vörös szemöldökkel és vörös szakállhajtával áztatmitatt széles arcát, szemeit összehúzta s végigszántott velük a fiatalember kopott ruhába bujtatott hosszú, sovány alakján.

— Mit akar? — kérdezte ridegen s a vizes, néptelen utcára sandított. A kiejtése idegenszerű volt, mintha szláv vagy jiddisch lett volna az anyanyelve.

A fiatalember nyugodtan nézte éles pillantásával. Apróra megfigyelte duzzadt arcát, vörös szélű szemeit, alacsony, összenyomott homlokát és vörös szőrszálakkal benőtt széles kezeit. A nagyon szegény, nagyon alulkerült emberek cinikus nyugalmával nézte. S arcán a szegények gőgje szomorkodott.

— Két gyűrűt hoztam, — mondta udvariasan és sapkáját az üvegpultra tette, majd zsebében a gyűrűk után kotorászott. — El akarom adni. Ön vesz aranyat, igen?

Az ékszerész letette nagyítóüvegét s a szeme sarkából ismét gyanakodva végigfürkészte. Ez a fürkésző vizslatás vérig forralta a fiatalember önérzetét s vékony arca tűzbe borult.

— Mi az? Tán fél, hogy lelövöm? — kérdezte ingerülten. — Éles tekintete az elsápadt ékszerészre meredt.

— Nem. Nem félek, — dadogta az gyáván. — De nem kell gyűrű. Nem veszek. Menjen máshová.

S rosszul palástolt izgalommal ismét szemére nyomta a nagyítóüveget, de az többször is lehullt róla s végül kénytelen-kelletlen a kis asztalon heverő szerszámok közé turkált.

A fiatalember egyszerre mosolygó fölénnyel csapta fejére a vizes sapkát. Hallatlanul erősnek és tisztának érezte magát. Egész lényén vibrált a gúny. A szemében, intelligens borotvált arcán, hosszú, sovány kezein és a hangján legfőképpen, ezen az éles, okos, keserű hangon. »Mi lenne, ha ráijesztenék? Csak úgy játékból. Mint a macska...« — futott át

Magyarország 1923. nov. 25. 267. sz. 3-4.

az agyán. S szemtelen merészséggel szólt, a szavakat színpadiasan elnyújtva, mintha nem is ő beszélne, hanem élesen megfigyelne valakit, aki az ő szájával szól.

— Ú-ú-úgy? Akkor hát ön hazudik.

— Én? Micsoda beszéd? — kiáltott föl rekedten az ékszerész erre a szokatlan hangra. — Hogy gyön maga ahoz? Mi?

— Hazudik, — mosolygott gúnyosan a fiatalember s gyönyörködött a vörös fej tűzzel váltakozó sápadtságában. — Mert ön egy táblán azt hirdeti, hogy aranyat, ezüstöt és platinát a legmagasabb áron vesz... gyémántot... he-he! Most meg azt mondja, nem vesz. Hát ezért hazudik.

S kezét a nadrágzsebébe dugta.

Az ékszerész meglepetésében csak a száját tátogatta, de hang nem jött ki a torkán. Aztán fölugrott s rákvörösen hadonászott szőrös ökleivel. Ordított. Félelmében ordított. A rongyos fiatalember gúnyos nyugalma rettegéssel töltötte el. Remélte, hogy a nagy hang kiverődik az uccára, csődület támad s a nyugtalanító idegen kénytelen lesz odébbállni. Míg furfangos kis agya így szűkölt a gyávaságtól, rettegő szemei az ékszeres polcokon csillogó holmikon röpdöstek s fényükben a szerető anya gondos figyelme és óvása siránkozott. A fiatalember szeme is a polcokra tévedt, majd találkozott az ékszerészével. Mindketten észrevették, hogy egyet gondolnak. S a fiatalemberben valami mély gyűlölet villant most fel, de alig vette észre.

— Ki maga? Ki maga? Hogy mer maga? Veszek, vagy nem veszek! Semmi köze hozzá! Magától nem veszek! És takarodjék! És ... és ... és ... — tátogatott.

— Úgy! — mondta ismét a fiatalember, vége el-

1923. nov. 25.

öntötte a homlokát s az, aki még az imént gyönyörködve figyelte a saját szájával beszélő idegen önönmagát, most visszahúzódott s lelke idegen fele lökte ki a szókat ellenőrizetlenül. »Nyomorult disznó! . . .« — gondolta s ujjai ökölbe facsarodtak. — Úgy! Én hozok két gyűrűt, maga meg gorombáskodik? Hogy takarodjam? Ki vagyok? Festő vagyok, hallod, nincs vásznam és nincs festékem, hallod, elloztam a menyasszonyom jegygyűrűjét, meg az enyémet, hallod, te . . . te uzsorás! — Hangja önkéntelenül és meglepő módon könnyessé vált, torka elszorult s végtelen szomorúnak látta a szürke, sötétedő utcát. Letette a gyűrűket az üveglapra s most egyszerre megkönnyebbült. A nehéz gyűrűk koppantak és halványan könnyeztek az üvegen. — Itt van. Vegye meg. Ne lopja az időt.

— Maga lopja az időt! — ordította az ékszerész. — Maga! Fizesse meg!

— Nincs egy vasam se, — szólt hideg gúnnyal a fiatalember s elhatározta, hogy nem ragadtatja többé úgy el magát. Undorát lenyelte. Mosolygott. — Aztán micsoda erkölcs az, hogy maga a hivatására fordított időt . . .

— Micsoda örkelcs! . . . Micsoda örkelcs! . . . — ordított amaz kétségbeesve, mert nem támadt csődület az utcán s nem tudta, mit jelent a rosszul kiejtett szó.

A fiatalember nevetett. Zsebredugta a kezét, hajlongott.

— Örkelcs! Örkelcs! Ha-ha! Mit akar maga itt! Hisz magyarul se tud!

— Tudok! Tudom!

— Mérje le a gyűrűt, apám, aztán gyerünk. Hamar. Nem érek rá itt nyelvórákat adni.

— Fizesse meg, akkor leméretem! És fizesse meg az időt! És mutassa az igazolványait! Mert rendőrt hívok!

A fiatalember homloka ismét bíborba borult. Az ékszerész fenetelen aljassága föllázította. Míg szeme a két könnyező gyűrűn függött, — egyikbe egy drága lánynév, a másikba az ő neve van belevésve — vad fantáziája kéjelgett azon, hogy milyen jó lenne ezt a gazdag, piszkos embert két lábánál fogva meghúzgálni a hátán, villogó ékszerei között. Ránézett. A vörös, nagyszájú, nyomotthomlokú arc verejtékes volt. Rikácsolt.

— Fizessen! Igen! Lopja az időmet! Fizessen! Szőrös ökle a fiatalember orra előtt hadonászott.

— Fizesse meg! Micsoda erkölcs! . . .

»Mi lenne, ha egy kicsit megfognám a nyakát? Csak úgy . . . Aztán nevetnék és itthagynám . . .« — gondolta s a következő pillanatban torkonragadta a vörös ékszerészt. Ujjai akaratlanul, kéjjel kapcsolódtak a puha, szőrös nyakra és nevetett.

— No. Csak egy kicsit . . . he-he!

A nagy test vonaglott, karjai szétütöttek a pulton s a két gyűrű legurult a padlóra. De ezt már csak akkor vette tudomásul, mikor az ékszerész elkékült fejjel zuhant le keze alatt. Ellereszteté és ujjai fújtak. De még mindig nem érzett semmi megillettődést. Csak nevetett.

Kilépett az utcára s arcát megcsapta a hűvös est. Szitált a köd. Az aszfalt tükrén lámpák és kocsik ragyogtak.

— A gyűrűk odabent maradtak, — gondolta a fiatalember s mosolygott, mintha valami tréfát követett volna el. — De . . . vissza már nem megyek értük . . . Mint macska szokott az egérrel . . . az egérrel . . . , — recitálta öntudatlanul és reszketett.

Hideg volt.

Az Üllői út két végtelen lámpasora, mint óriási nyakék, kígyózott végig a lomha város elaludt testén.

96

Anyaság

Írta: Kodolányi János

Az arca egészen eltorzult, mint a fölingerelt majmoké. Ez a tizenötéves, jól megtermett lány olyan volt, mint a macska és a gorilla keveréke. Valamikor kékszínű egy szál ingforma ruhájából puhán és ruganyosan domborodtak ki az idomok, dereka hajlékony volt, de nem vékony, combjai teltek és rövidek, meztelen lábikrái formásak és futásra termettek. Gömbölyű, kicsiny mellei most haragtól hullámzottak. És az arca! Mintha valami isteni szobrász durván kinagyolta volna az ösztönös, természetes jóság szobrát, aztán alacsony, állati homlokot hámarintott volna a széles orr, széles száj, éppen csak jelzett, de ki nem simított arcvonások fölé s a homlokra furcsa, vízszintesen futó redőket. Barna, fénytelen, csepűszerű haja benőtt a homloka közepén. S így az állat eredendő jósága és bosszúsága zagyván keveredett össze a vonásokban, a művész megúnta a vesződést, szerszámait elhajította s maradt az embernek induló fej tökéletes majom.

Most rövid ujjait ököbbe facsarva, szikrázó szemekkel meredt a körülötte ugráló, nyelvet öltögető és visítozó gyerekhadra. Döngette a mellét s hadarva rikolto-zott:

— Egyen meg benneteket a rosseb! Egyen meg! Egyen meg!

Zihálva kapkodta a levegőt s minél jobban verte a mellét, annál dühösebb lett. Erős fehér fogait kivicsorgatta s apró barna szemében lángolt a düh, gyűlölet és bosszúvágy. De ez még harsányabb röhögésre és ugra-bugrára ingerelte a fiúkat.

— Mikor mégy férjhez, Maris? Ki vesz el, Maris? Bolond Maris, bolond Maris, bolond Maris!

Köveket kapkodott föl, haja széthullott s a nyári szél beloverte vad arcába. Furcsa köralakú mozdulattal hajigálta a követ. S rekedten, kipirulva visított:

— Vrrifh!! Jíífh!

Maris közvetlenül egy sárgára festett csinos uriház ablakai előtt dobálózott, visított és káromkodott. A délutáni napfény vibrálva ömlött a csendes uccára, a fehér parasztházak és aranyzöld szederfák soraira s úgy villogott a sárga házfalon, a melegben kitárt ablakszárnyak üvegén, hogy Maris hunyorgott. A következő percben gyermeksírás zendült a fehér ablakfüggöny mögött.

Maris visszakapta a lélekzetét, alsó ajakát beharapta, úgy figyelte a megsiramlott gyermek panaszos, keserves rívását. Alacsony homlokán fölszaladtak a ráncok. Ököbbe markolt piszkos kezei ernyedten hullottak vissza. És szemében egyszerre fölcsillant a kíváncsiság.

A következő percben óvatosan lépett a nyitott ablakhoz s benézett rajta. A fiatal asszony, ki ollabent vigasztalgatta tízhónapos fiacskáját, most az ablakhoz jött s Maris felé tartotta az ünyaszült meztelen, szőke, kövér kis gyermeket. Maris tágranyílt szemmel bámulta. Sokáig szólni se tudott a gyönyörűségtől. Néha-néha megrázta a fejét, mintha legyek bántanák. Végül megszólalt rekedt hangján:

— A nénié ez . . . ez a kis baba? Hm? — hadarta sebesen. — A tiéd, néni?

S lelkesen, szinte átszellemülten bámulta hol a gyermeket, hol a fiatal, büszke asszonyt.

— Az enyém, Maris. Ugy-e szép? Ni, milyen szép! Állj csak egyenesen, fiacskám, mutasd meg, milyen nagy legény vagy . . . Ugy ni! Ekkora legény vadok ám én! Azsám! Látod, Marisz néni? — gügyögte az anya s színes nyári pongyolájában, dús hajával olyan volt, mint egy mosolygó királynő. És a gyermek! Hogy játszott selymes bőrén a napfény! Milyen széles volt a melle, aranyszőke fürtökkel leöntött feje hogy kacagott a napon, hogy ragyogott nagy, tiszta kék szemei! Egymásra néztek és Maris vonásai egyszerre meglágyultak, szelíd, emberi jóság tükröződött rajtuk. Mosolygott.

— Néni, — mondta, — nekem is lesz ám ilyen szép kis fiam! Nem hiszi?

Az Est 1923. dec. 2. 273. sz. 9.

1913. dic. 2.

Orsós Léni

Írta: Kodolányi János

Botját a sarokba állította és nyögve leült. Rongyai alól feketén nyúltak ki sovány, lőcsszerű lábszárai s nagy, lapos talpai sárosak voltak. Úgy ült ott, mint egy kiszáradt múmia, térdéről lelógott fekete keze s kimerültségében zihált és pislogott.

Nyolcvanöt esztendős cigányasszony volt Orsós Léni. Háromnegyedszázados csavargás, éhezés és nyomor vésett mély ráncokat csontos arcára, haja megfehéredett a szélben és napsütésben odakint a szabadban, fényes barna szeme mélyen besüppedt a füsttől és vénségtől s már tapogatnia kellett fényes nappal is, ha a botját kereste. Szegény Orsós Léni immár nem volt messze a mennyországtól.

A konyhában sustorgott a zsír, megölt baromfiak hevertek a földön s a fiatal parasztlány mezítláb, egy szál szoknyában frissen és duzzadón járt-kelt, szeplős arca, meztelen válla és karja gömbölyű volt, ingválla alatt reszkettek kemény mellei. Rosszkedvűen nézte Orsós Lénit.

— A rosseb hozott megen tegöd is... Mit adjak, he? Sömmi sincs!

— Jaj, édös lányom, szerelmetes lányom, — sóhajtott Orsós Léni, — hát akkor mit csináljak? Végig gyüttem a falun, sehun se adtak még egy krumplit se. Itt van üresen a cúka ni...

Megemelintette piszkos zacskóját s csüggedten ejtette vissza. Maga elé bámult a földre. Könnyezett.

A lány leforrázta a csirkéket s kapkodta le a tollakat.

— Minnyá kódus ede gyün!

Az Est Háromaskönyve... 1924.

109–111.

99

1923

Mink tartsunk őket? Rosseb enne meg mindön szegént! Mamá egy percig se nyughat, akinek van valamije.

— Igaz édös lányom, igaz, — bólogatott a vénasszony. — Sok a szegén... Neköm is mind a két fiam odaveszött a háborúba, nincs aki keressön... Hét kis unokám sír mindönnap, hogy szülikém, szülikém, mikor lakjunk má jól, szülikém, beteg vagyok az éhségtől!... Én igaz Istenöm, mit adjak nékik? Hunnan vegyem? A lán tizennégy esztendés, most is úgy jár, ahogy az annya megszílte, azon meztelenül, mindég mondi: szülikém, hogy menjek a férfiak elejbe, hogy níznek rám? Jaj, az én igaz Istenöm könyörülne má meg rajtam!

Zokogott. Sovány kezeibe temette az arcát, könnye lefolyt rajta s a padlóra hullt.

— Ne piszkétsd a pallót! — riadt rá dühösen a lány. — Sömmi sincs.

Orsós Léni tovább zokogott. Girhes vállai meg-megrándultak.

— Mit adjak nektök, édös fiaim, mondom nekik, a lelkemet adjam? Hiába adom, nem laktok jó vele. Nem őtözhettek belé... Pedig annám én. Csak az én igaz Istenöm el ne vette vóna a fiaimat!... De hát a szegény ember, a szegény cigány pusztút; dögöj cigány, pedig semmije se vót!... Miér? Kiér? Hét unokám most sír, sír... Jaj, én Istenem, végy magadhoz!...

Csak sírt, sírt, kimerülve a koldulástól, vénségtől és szomorúságtól. S a szegény asszony pihegő zokogása furcsán vegyült össze a zsír szapora sistergésével. A lány, akit bosszantott a sok munka közben panaszkodó cigány, dühösen csupálta a baromfit. Hogyne bosszankodott volna: nyolc kaszásnak kellett ebédet készíteni.

— Jobb, fujtanák vízbe mindön szegény gyerökit! — Dohogott. — Mink tartsunk mindön nyomorultat! Akinek van valamije, le akarik róla húzni. Sömmi közöm hozzá! Mink is úgy éjünk, ahogy tuggyunk. Minek annak gyerök, aki nem tarthati el? Fujtsa vízbe!

— Igaz, lányom, igaz... De lá nem lehet. Nincs rá lelköm...

És, ha már nem kapott semmit, legalább ki akarta magát sírni, megnyugtatni fáradt testét és lelkét a padlón s szívni a jó zsír- és hagymaszagot... Bámult, bámult a rongyaira, elernyedt a jóleső pihenésben és sírásban s aszott képén lassan pergett a könny.

— Hát legalább hadd nyugodjak egy kicsit... Tán má úgyse tart sokáig az élet... Megkönyörül rajtam az én igaz Istenöm... — motyogta.

De fölcsattant a lány:

— Ezt ugyan nem! Rosseböt! Maj hogy ett büdöséts a házba! Sömmi sincs, osztán menj!

Orsós Léni alázatosan hajtotta le a fejét. Egy percig nagy csend volt. Aztán a botja után tapogatott s nyögve, kínosan, támolygón állt föl. Sóhajtott. Szedte a zacskóját.

— Igaz, édös lányom, igaz...

— motyogta. — A szegény: büdös... Na, Isten áldjon... Frőt, egészséget... Majd ledülök a partoldalon. Csak az én igaz Istenöm könyörülne rajtam!...

Elcsoszogott, csak a fanyar, kellemetlen illat maradt a házban.

Talán megkönyörül az Isten Orsós Lénin s viszi egyenesen az égbe s maga mellé ülteti jobbfelől. Az unokáknak meg juttat makkot, kökényt, gombát, míg fölcseperednek... s visszaemlékeznek majd apjukra s nagyanyjukra: Orsós Lénire.

115

1924. jan. 1.

A mérleg

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Bizony, barátaim, nem egészen úgy van ám az. Mindenki cselekszik olyasmit, hogy azután bátran a tükörbe köphet utána!

Esett az eső és én ott álltam a külvárosi utca végén. Fáztam, éhes voltam s köröskörül olyan végtelenül sivár volt a környék, amilyen csak a fáfán, sáros, gyárkéményekkel teletüzdelt budapesti külváros lehet, zizegő, süvöltő novemberi reggel. A szürke égboltozat ráfeküdt a szétszórt, hatalmas épülettömbökre s a szél kegyetlenül rúgott át a síró telefóndrótokon.

Dermedező kezzel szorongattam egy szatyrot, melyben a barna községi kenyér szerénykedett. Ez a darab kenyér volt egyetlen vagyonom. És néha teljesedhetetlen vágyaim netovábbja. S ezt a darab kenyeret, ezt is megrövidítette az a gazember, aki a községi kenyér kimérésével foglalkozott. Hetekig figyeltük: naponta liét dekával kaptunk kevesebbet. Kiszámítottuk a csaló nyereségét is. Kitünt, hogy egész vagyont harácsolt össze a szegény munkásnép filléreiből. S ezt nem tudta senki.

Sohasem fogom elfelejteni ezt a sivár, hűvös novemberi délelőttöt, amikor reszketve a dühtől és hidegtől, ott álltam az utcán, kezemben a kenyérrel s képzeletben feljelentettem, állásából kidobattam, lakásából családostúl kihordattam az alávalót, aki hónapokon át csöndesen és tervszerűen nyúzott s rövidített meg egyetlen sovány vagyonkámban is: a napi egy kilo barna kenyérben. De most már elég volt. Nem türök tovább. Be fogok rontani a boltba, egyenesen a mérleghez lépek, megfogom és torkomszakadtából rendőrért kiabálok. A rendőr belép, lefoglalja a mérleget, megméri a kenyér súlyát — és a gazember ülni fog. A tárgyaláson úgy beszélek majd, mint Demosthenes. Felesége, gyermekei sírnak. Én azonban irgalmatlan leszek... hiszen nekem is van feleségem, gyermekem! Tönkre akarom tenni azt az embert! Egyetlenegyszer én is kemény leszek és annál inkább, mert kereskedőről van szó. A kereskedelem lényegénél fogva erkölcstelen foglalkozás, a kereskedő szükségképpen moral insanity-ben szenvedő lény. Krisztus kiverte őket a templomból, én sem cselekedhetem most másként. Megmutatom! Megkátom! A gazember.

Dobogó szívvel indultam a községi kenyerestolt felé. Néhány lépéssel kiértem a szabad útra, melyen túl sivár mezőségek, azokon túl ismét gyárak feküdtek, a rettentő város egész ridegsége ólálkodott körülöttem, a szél mellemnek feszült, süvített a fülem mellett, tépte a kabátomat és csontig metszett. Keserű dühöm robbanásig fokozódott. Könnyek facsarodtak a szemembe, lovagolt rajtam és sarkantyúzott az irtózatos szegénység s a szélbe, esőbe, novemberbe és sivár egyedülvalóságba hangtalanul ordítottam bele a társadalom elleni vádjaimat és bosszúvágyamat minden kereskedő és kenetteljes tőkepénzes iránt.

A bolt az út baloldalán állott és csakhamar odaértem.

Elfúlva, vizesen és feszülő halántékkal rontottam be az ajtón. Ordítani akartam, hogy a boltos észbe ne kaphasson. De arcomat kellemes meleg és kenyérillat csapta meg, a polcokon sárga és piros kenyérek duruzsoltak, pörköltkávé szaga virult a konyha felől... Igen, ezeknek az embereknek *konyhájuk* volt, kávét ittak reggel a *saját* asztalukon, a *saját* székükön ülve s közben fűtöttek, ahogy fűteni szokták azok, akiknek otthonuk van. S az iménti kiabáló handabandázó, dinamitos harag helyett valami csendes útálat és fogcsikorgató, kéjelgő, alattomos düh tolakodott föl bennem. Most fojto-

Magyarország 1924. jan. 1. 1. sz. 3-4.

gatni szerettem volna, hogy kezeim közt *érczszem* a kereskedő torkát.

— Mi tetszik? — kérdezte tartalmatlan udvariassággal a kis zömök boltos, aki nagyon tótarcúnak látszott s szláv fején szintelen volt a haj, széles orra alatt a bajusz, szemöldökei alatt a pislogó szem. Két kezét a pultra támasztva, üresen mosolygott.

Bennem nagy lángot vetett a dühös cselekvés. Kenyeremet a pultra dobva, mindkét kezemmel megragadtam a mérleget s hogy önbizalmat öntsek magamba s haragomat is növeljem, hangosan ordítottam a képébe:

— Csaló!

Elsápadt, látszott rajta, hogy izmai elernyednek.

— Csaló! — Kiáltottam ismét s attól kezdve kettévált az énem, egy cselekvő és egy hidegen megfigyelő valaki nőtt ki belőlem, dühöm elpárolgott s inkább útálat vigyorgott bennem a gyáva ember iránt.

— Miért... tetszik ezt mondani? — dadogta fehéren.

Nem üt pofon! — állapítottam meg örömmel és undorral. Finom ujjaim ösztönszerű mozgással tapintották a mérlegserpenyő alját s a másik pillanatban már a kezemben is volt egy vékony, hosszú rézlemez.

— Ezért! — toltam orra alá a bűnjelet.

Lehajtotta a fejét és hallgatott.

Én mosolyogva néztem vergődését. A földre meredve le s föl kezdett járni s a levegőben pattanásig feszült az izgalom. Végre megállt s gyámoltalanul rámnézve kérdezte:

— Igaz... és most... mit akar velem?

Érdekes, bármilyen nyugodt voltam is és bármennyire megfigyeltem mindent, mégis gondolkodás nélkül szóltam és cselekedtem végig.

— Hahá! Úgy-e? — Lármáztam nagy hangon s vertem a pultot. — Most igen! Bál van!

1927. jan. 1.

Mióta csal maga, mi? Mennyit nyúzott le a vevőkről? Van pofája? Csupa szegény ember lakik itt, gyárimunkás, kishivatalnok s maga... maga!... Mi. Hónapok óta figyelem. Most megvagy. Hívom a rendőrt, egy héten belül úgy kiröpül innen családostul, mint a szemét! Tönkreteszem, érti, tönkreteszem! Igen!

Egész testében remegett összeráncolt homlokom fénye alatt.

— Én nem tudom, fogok-e enni holnap, fázom, nincs egyetlen értékem, amit el ne adtam volna... és ez!... ez!... fűt, eszik, megvan mindene... és engem!... engem!... Gazember!

— Nézze, — kezdte ő fakó hangon s többiben hangtalanul tátogott — én... én gazember vagyok.

— Helyes. Belátja. Tehát ki fog innen röpülni.

— Megérdemlem. De... én visszafizetem az ön kárát... és esküszöm, nem csalok többet. Hiszen az a fő, hogy ne csaljak.

— Ez igaz, — mondtam én s tudtam, hogy itt nem kell komédiázni, rendőr, aztán vége. De akkor már cselekedett bennem a sátán.

— És én esküszöm... esküszöm...

— De hát azok, akiket meglopott? Mert itt nem rólam van szó. Hanem több száz szegény emberről.

— Igaz... De hát azok nem tudják, hogy én megloptam őket. Nézze, nem tudom ki ön, szegény ember, belátom: hibáztam, igaza van... de ne tegyen tönkre. Visszafizetem a kárt. Sőt... adok mindennap ingyen egy kiló kenyeret.

Könyörögve hajtotta oldalt a fejét és könnyezett. A polcokon piruló rengeteg kenyér mosolygott és illatozott, mint a magát kellető ruganyos testű kokott. S a meleg kávészag simogató volt, mint a csók. De beláttam, az a másik ném belátta, — hogy nem szabad ellágyulnom. Gőgösen intettem.

— Mit gondol, ki vagyok én? Meg akar vesztegetni? *Egy kiló kenyérrel* akar megvesztegetni? Rendőr! — S az ajtó felé mentem.

A boltos kétségbeesett mozdulatot tett.

— Ne! Ne! Legyen szíve hát! Családom van...

— Nekem is.

— Gyermekeim vannak...

— Nekem is.

— A becsületem ... Hová legyek? Adok, amit akar. Mennyit akar? Maga szegény ember ...

— Épen azért. Rendőr!

Kezét tördelte. Sírt. Könyörgött. És én nem szántam egy csöppet sem ellenkezőleg: utáltam, már nem törődtem vele s tudtam, hogy ha megmenekül, ezután is csalni fog... És mégis, egész hidegen, cinikusan aljasultam hozzá s lettem a cinkostársa. Tízezer koronáért elálltam a feljelentéstől.

Mikor leszámolta a pénzt, — akkor még de nagy összeg volt! — a kegyes jóltevő és irgalmas emberbarát pózával nyúltam utána. Gúnyosan nevettem magamon. De ő, a boltos, egyszerre hideg lett, kemény és kimért. Úgy nézett rám, mint magához hasonló gazemberre s ahogy leereszkedő méltósággal köszöntem neki, rám se hederített.

Odakint elgondolkoztam; őszintén tettem mérlegre önmagamat.

Ezt az embert tönkre kellett volna tennem családostul, világos, ez lett volna az egyedül morális cselekedet. És így is akartam. Most is így akarnám. De nem tettem tönkre — tízezer koronáért! Gazember vagyok.

Hanem? Igen, barátaim, részesültem abban a pénzben, amit a boltos másoktól ellopott. S alkalmat adván neki, hogy tovább lopjon, én is vele együtt lopok az ő háta megett még ma is. Kinek a mérlege volt hamis? Azt hiszem, az enyém is hamis volt!

118

Falun

Irta: Kodolányi János

A református pap ott ült a könyvekkel rosszadásig rakott hosszú asztal mellett és borotvás tokájába vágott ablak betűzte a kis Evangéliumot. Textust keresett a temetésen mondandó beszédhez. Hatalmas vállán már ott oszladozott a redős fekete palást, kerek tarfején a selyem-bársony süveg s hasznos meditációba merült orrán villogott a pápaszem. Néhanéha kitekintett a szemben levő ablakon, de nem látta a hatalmas akácok októberi arannyal dúsan rakott haldokló ágait. Háromnegyednégyre járt s a szelíd nap már nyugovóra hajolt.

Hegedűs bácsit kellett ma eltemetni, ezt a világéletében haszontalan, kocsmajáró, szájas, pénzsóvár parasztot, a kegyetlen templomkerülőt s a pap bizony legszívesebben a kemény, zordon citátumok közül választott volna, hogy hadd mondhatta volna el egyszer istenigazában a véleményét, de... nem szabad megbotránkoztatni senkit még az igazsággal sem. Ezért lenyelte elítélő gondolatait s dús, kenetteljes, bő igéket fűzögetett egymáshoz az elhúnyt ragyogó erényeiről.

A pitvarban cipők kopogtak: jött a harangozó, az verte sánta ütemben a téglákat, mert egyik lába rövidebb volt, mint a másik s valamé ortopéd-zseni araszos fapótlókot szegelt a bakancsa talpára. Hát az kattogott.

A harangozó hatalmas ősz bajusszal ékesített bárgyú arca bevigyorgott az ablakon s érdes hangja gorombán bődült át az üvegtáblákon:

— Nohát! Lesz-e temetés? Ránk estelődik!

(Ezzel a »nohát«-tal szokták gúnyolni, mert ha valamit kért a szomszédjától, az így hangzott: — »Nohát! adjatok...« — s ezt lehetett érteni a *nohát*nak nevezett amerikai szőlő büdös, de közkedvelt borára is.)

— Mingyár mák! — Kiáltott vissza a pap époly stentori hangon.

— Nohát! Mer úgy ne járjunk, mint a mútkor is, hogy sütét éccakára végeztünk. Lá, hatkor lefekszik az embör. Mit kell fizetni a temetésér?

— Másfél kiló hús, másfél liter bor, az összesen tizenötezer korona! — Kiabált a pap.

— Nohát. Maj megmondom.

Azzal elsattogott. Kis idő mulva a pap is ment, karjára vetvén palástja szárnyát. Mert közben elkerítették a tanítót valami ismeretlen tartózkodási helyről.

Gyönyörű hanyatló napfény aranylott az alacsony házikók zsúptetején s a lombhullató fákon. Szent békesség és csend mindenfelé. Az elhagyott uccán alig megy végig néha-néha egy görnyedt vénasszony, vagy pipázó paraszt. A halványkék égen károgó varjak lebbentek át néha s egy hosszú jegenye ágaira ültek.

A sánta harangozó már fölkalimpált a toronyba s most kikönyökölve egy keskeny ablakon a magasságos párkány alatt, pipája mögül hosszúakat köpött lefelé s bámulta a gyászoló ház udvarán történő dolgokat. Egy csizmás ember fölkiáltott hozzá:

— No, de közel vagy az úristenhöz!

— Közelébb van má az öreg Hegedüs! — És leköpött.

— Nem indúnak még?

— Nem, a roseb üket. Még mindig beszél a nagytiszteletű. Mit tud beszéni annyit!

— Hásze azér húzi a fizetést.

— De ejenkor má úgyse használ sömmit.

A csizmás ember odébb állott, ő meg csak tovább bámuldozott, pipált és könyökölt odafent. Egyszer azonban fölcsendült a nagyájtatos ének s erre megköpködte tenyereit, nekirugaszkodott a háborúból írmagnak maradt egyetlen harang kötelének, rárántott keservesen s az éles harangszó kondulva röppent világgá a hagymaforma toronytető alól.

Ugyanakkor szólalt meg a hazatérő csorda kolompja is a poros uccán, szelíd tehenek vertek aranyló felleget a nap utolsó sugaraiban s az énekló halotti menet összetalálkozott a komoly állatseregg l, a zengő harang a zörgő kolompnal. De falun élet és halál közötti nincsen olyan tragikus különbség. Tovább horgolt a részvétlen halotti ének, a sír felé imbolygó porhüvely arcán tán még pálinkaszagú furcsa mosoly torzult most is és egy címeres hatalmas tinó hosszan, elnyujtott nyakkal utánabőgött a menetnek.

Csakhamar elnémult a harang is. A harangozó lebotorkált a toronyból és hazament enni.

Pesti Napló 1927. jan. 5. Y. n. 3.

1924. jan. 9.

Elviszik a Valdit

Irta: Kodolányi János

Volt nekünk egy vén hosszúszőrű angol vízalánk, akit Valdinak neveztek. Ez volt a mi legbecsületesebb és legvidámabb pajtásunk. Sőt barátnak is nevezhetném. Fenkölt jelleme, nemes törekvései, törhetetlen hűsége, általában egész erkölcsi kiválósága szinte megkövetelik számára ezt a megkülönböztetést. És én most, tizennyolc esztendő multán, a »barátunk« szó teljes mélységének és gazdagságának tudatában mondom őt *bardtunknak*.

Valdival estek a legjobb játszások. Amikor reggel a gyűlöletes mosdást és öltözést elvégeztük, kellőkép kiszipogtuk magunkat s változatlanul kitűnő étvágyunkat eloltottuk, első gondunk volt megkeresni a Valdit. Rendesen a ház előtt szundikált a napverésen. Félszemével mosolyogva ránkpillantott (csak úgy a pillák alól csillogott ki sárga szeme), méltóságteljesen ütött egyet-kettőt a farkával a földre s mikor mi nagy hühóval szaladtunk hozzá: »Szorbusz, Valdi! Jóreggelt, Valdi! Hogy aludtál, Valdi?« — lassan fölült, irtózatosat ásított (akár egy sváb paraszt, ha nem pipálhat és nem beszélhet), s mancsaival kitörülve szeméből a csipát, barátságosan köszönt:

— Mmü-mü-ü-ö!

Egy-kettőre rajta lógtunk. Először kedveskedtünk neki. Csavargattuk széles, lapedőalakú, hideg füleit. Nyomogattuk öreg, küszvényes csontjait. Vakartuk a hátát s ő furcsán vigyorgott, szája a füleitől nyílt s hátsó lábával a hasát vakarta. Nevettünk. Végül a magunkkal hozott csemegéket adtuk neki ilyenformán:

Lopott szalámit, sonkát vagy szalonnát tartva kezünkben (s ezt előbb megszagoltatva vele), húgocskám — nő lévén s hivatott parancsoló — rákiáltott Valdira:

— Setz' dich!

Valdi a száját nyalva, leült. Sóvár szemeit hol a csemegére, hol miránk szegezte. Ekkor orrára tettük az ételt s míg szorgalmasan figyelmeztettük őt, hogy:

— Pfuj! Pfuj! Nem szabad! — Valdi, akár egy kínai zsonglőr, egyensúlyozta orrán a szalámit. Hosszas kínzás után végre megadta húgom az engedélyt:

— Friess!!!

S a zsíros falat pillanat alatt eltünt Valdi mélységes torkában.

Megjegyzem, ezeknek a szavaknak értelmét mi nem tudtuk. Csak a Valdi tudta. Ő német anyanyelvű volt.

Micsoda hancúrozás következett ezután! Milyen lótás-futás, lárma, porfelhő, baromfiak rikácsolása! Valdi tégladarabot, rongybabát, sapkát, a kocsis makrapipáját, lókefét apportírozott és szedett szét. Fölültünk a hátára s lehemperegtünk róla. Kocsiba fogtuk. Nadrágot-kabátot húztunk rá, vagy szoknyába öltöztettük asszonynak (a sváb Rézi szoknyájába), rúklit adtunk rá, bekötöttük a fejét kendővel s kétlábon sétáltattuk, közrefogva. Bájosan lépkedett, föltartotta kissé nagy orrát s asszonyi ruházatához csepet sem illő mély, férfias torokhangon ugatott. Halálra nevettük magunkat rajta.

Hát így voltunk mi a Valdival. Kölcsönös megértés és szeretet jellemezte a köztünk levő viszonyt.

Mint az elmondottakból is kitünik, az öreg Valdi minden vénsége mellett is bohém volt, cselekedeteire a humor napsugaras derüje ragyogott s akkor is hajlandó volt mókázni, amikor kiut a vadászaton komoly munkát követeltek tőle. És ezt nem tudta neki megbocsátani ez a lapos, haszonleső, robotoló társadalom, mely csak zsarnokokat és rabszolgákat tűr meg, de elnémítja a vidám és szabad szellemeket.

Egy nap hallottuk, amint apám, hosszú, sovány ujjaival csavargatva a cigarettát, így értekezett Jungmannal, az erdőőrrel:

— Agyon kéne lőni ezt a dögöt. Nem hall már

Pesti Napló 1924. jan. 9. 7. sz. 2.

semmit. Csak játszani tud. Azért meg nem tartom.

— Ahogy gondolja a tekintetes úr. — mondta Jungmann s taszított egyet a puskáján. — Tudok én egy nagyszerű német kölyköt, májfoltos, nagyfülü, azt kell kinevezni helyette. Mert biz ezt a vénség mellett el is rontották a gyerekek.

Elrontottuk! A mi aranyos Valdinkat! Akinél jobb lelket hiába kerestek volna . . .

Mindamellett elérte a végzet. A becsületes, vén, bohém kutyák végzete.

Éppen játszottunk vele, mikor megjelent Jungmann a puskával és Fischer bácsi, az irodaszolga. Utóbbi hosszú zsineget hozott.

— No, tyeregek, — mondta Fischer bácsi — most aztán mely a Faldi . . . Megfogjunk. Fiszi a Jungmann. Faldi, komm! Kriegst Kugl.

Húgommal ráborultunk a Valdi okos, vidám fejére s ordítoztunk:

— Nem engedjük a Valdit! Nem hagyjuk ugyonlőni! Ne-e-em!

— Nem mégy el, Valdi! Ne félj. Nem hagyunk Valdika! . . .

De hiába volt minden. Csak annyit engedtek meg a zord férfiak, hogy utoljára ődíszítsük a mi jó barátunkat s elbúcsúzzunk tőle.

Zokogva, sűrű könnyhullatás között szedtük le az orgonabokrok legdúsabb, legillatosabb, leghatalmasabb virágfürtjeit. Körülfüzdeltük a nyakravalóját hófehér és halványlila orgonával. Aztán a fejére borultunk, hosszú fülein lefolytak a szívünk legmélyéből fölszakadt könnyek s tehetetlenül vergődtünk a kegyetlen, rideg élet követelése előtt.

Aztán elindult Jungmann a Valdival. Szegény azt hitte, hogy vadászatra viszik. A kapuban mosolyogva fordította felénk körülvirágozott fejét s csodálkozott azon a kétségbeesésen, mellyel mi a hidegen villogó puskacsövet néztük. A szeme nyugodt volt, jóság és végtelen szeretet ragyogott a mélyén.

1924. febr. 2.

Furcsa vásár

Irta: Kodolányi János

A piactér sarkán lévő »nagyboltba« bebaktatott Csőszi bácsi, gutaütött ballábát ütemesen veregetvén a fagyos rögökhöz, s a küszöb elváslatott gerendájához. Kegyetlen januári szél és több évtizedes kortyolgatás csípte téglavörösre sovány parasztképét a meleg sapka alatt, nyáron is didergő béna balkezét kopott gubájába ásta. Éppen ez a didergő balkéz kényszerítette most, hogy természete ellenére is a boltba kocogjon. Mert noha háromfertályos kisgazda volt s kerek milliócskákat adott annak rendje-módja szerint kosztba, ez a vásárlási terv, ez a kesztyűvétel most, mégis fölkavarta egész kedélyvilágát. Az a bitang zsidó most ... most húzza le a bőrét, most csapja be, most röhög a markába és ő nem tehet ellene semmit, hiába minden óvakodás, ott játssza ki, ahol nem is gondolja és ő tudja ezt s mégis bemegy, mert a didergő balkéznek kesztyű kell nyáron is, nemcsak ilyen szirogyos-bősz hidegben, rongyba hiába takargatja.

Egy pillanatig elnézte a jeges úton bókolgató fekete varjakat, melyek olyan begyesen, gőggel és buta nagy orral sétálgattak, mint papi cécó idején a vastag plébános és kanonok urak, a boltajtó fölött sután harangozó ekeés ásóvasakat; azon gondolkozott, hogy mivel pótolhatná a rongy kesztyűt, hátha ... kiforditaná a másik kezére valót! Igen ám, de akkor meg azon nem lesz. S vajjon mennyit lesz pofája kérni a zsidónak? Hát most már mindegy. Drágát és jót nem érdemes venni, mert minek ruházza ő az örököseit! Valami olyat, ami olcsó s kiszolgálja, amíg él.

Nagy elszánással benyitott a csilingelő ajtón.

Jó meleg volt a boltban, egy hatalmas, rozsdás vaskályha ugyancsak dörömbölve, izzadva dolgozott a pultok által szabadon hagyott négyszög közepén, még hosszú bádogkéménye is ropogott belé. És a szövetek, skatulyák, üvegek, szappanpiramisok, mázas edények, láncok, istrángok, ostorok, fűrészek, dohánykorongok, pelenkagumik, pamutdöngök, névtelen és láthatatlan holmik drágaságos garmadája között ott ült a pultnál Spierer Aladár, a fiatal, borotváltarcú kereskedő, aki minden jóltápláltsága mellett is rendkívül eleven, ügyes, határozott embernek látszott, egészséges volt, vidám s állandóan mosolyogva panaszkodott. Ott ült tehát a melegen s egy idősebb, szikár zsidóemberrel — az apósával — beszélgetett. Ez amolyan falusi, becsületes magyar zsidó volt, csizmában járt, egyenes volt az orra, nagy a szürke bajusza, pompásan értett lóhoz, marhához, földmíveléshez, politizált, mint akármelyik paraszt s bátran elmehetett volna magyar parasztszámba is, ha nem lett volna okos és emellett nem járatta volna az *Egyenlőség*-et. Csőszi bácsit jólesően ölelgette, simogatta a kellemes meleg, jónapot mondott s elhatározta, hogy nem siet a dolgával, leül a tűz mellé s beszélgetőzik egy kicsit arról a csongrádi esetről, drágaságról, hiszen okos ember ő, bíró is volt valaha, három fertálya, két háza van, meg aztán így barátságosabb lesz a zsidó, nem kér annyit — s a fűtőzés nem kerül semmibe. De a boltos ravaszabb volt (döglene meg!), udvariasan jött felé, nagyhangon köszöntötte s borotvált arcán gúnyos-szíves mosoly játszadozott.

— Jónapot, Csőszi bácsi! Magát is látjuk már?! Kerüljön beljebb! Mit parancsol, mi jót adjunk?

Ennyi udvariasságot más egy év alatt se mond.

De nem lehetett rátérni a csongrádi esetre, ámbár az üres szék felé ódalgott is. Azért keserves kertelésbe fogott.

— Bégyüttem magához. Pirer úr, mer hogy erre jártam, osztán megnizöm micsinyál ... mondok. Hanem de jó meleg van idebé, nem is hinné az embör, ha úgy ránéz erre a hitván

Pesti Napló 1924. febr. 2. 28. sz. 1-2.

kályhára, hogy mejen jó melegít. — Leült a szókre, sóhajtott, köpött. — Jába, csak jó magának Pirer úr, edebé van a melegön, áruli a sok cikköket, fiatal is, baja sincs . . . Nem úgy, mint má én, aki beteg is vagyok, fiatal se vagyok . . . Lá, tennap is elestem az uccán, olyan gyönge vagyok . . . Láthatta talán maga is . . .

— Láttam, — bólintott Spierer s gúnyosan mosolygott, Csőszi bácsi szenvedélye a bor lévén, sőt gutaütésének oka is. — Sajnos, elég gyakran megtörténik.

— Hát meg, — bólintott rá nyugodtan s torkát köszörülte, köpött. — Gyönge vagyok. Nem soká élök . . . El is mék örömest . . . — szipogott.

Spierer azonban nem volt barátja sem a szeszillatú, sem a hazúg ellágyulásnak, apósa is bosszankodva rágta a pipája végét, ezért újból erélyesen megkérdezte:

— Mivel szolgálhatok, Csősz bácsi? Halljuk.

Nem volt kibúvó. Meghuzogatta balkezén a rongyokat, arcát elszántan fölvetette.

— Hát, ha olyan sürgős, megmondom röviden: ez a balkezem ni, akit szél ért ezelőtt öt esztendővel, maga is emlékezhetik rá, nyáron vót . . .

— Igen, igen. Szóval kabátot akar. De nem tartok.

— Nem azt akarok én, Pirer úr, nem kabátot. Hogy má ez a kezem ni, a beteg, nem tűrheti a hidegöt . . .

— Vegyen kesztyűt, — szólt közbe pipája mögül a csizmás, míg Spierer már tűkön ült, dobolt a talpával, de dobolt ujjaival is a pulton, csak gúnyos mosolya maradt a régi.

— Hát azt akarnám én, hogy má vennék, ha vóna a bótjába! — Igenelte nyugodtan Csőszi bácsi.

— Van, van, persze, amennyit csak akar, — örvendezett Spierer s egyszerre komoly lett. — Mátyás! Vedd le a kesztyűket, férfikesztyűket, egy-kettő! A legfinomabbat.

Skatulyák zörögtek, egy eddig láthatat-

1924. febr. 2.

lan inas létrára siklott, megint lesiklott, hozta a kesztyűket. Csőszi bácsi nagyon kellemetlenül érezte magát, rettegett az összegek goromba nagyságától, oda is mondta az inasnak:

— Nem kell a legfinomabb, csak olyan nekem való, aki nem nagyon drága.

Csak akkor jutott eszébe, hogy bizonyosan nem is a legfinomabbat hozzák, csak őt akarják becsapni. Erre megnyugodott. A kesztyűk úgy hevertek előtte összefűzve, mint a halak. Barnák, szürkék, fehérek, ötujjasak, egyujjasak, puhák, vékonyak, vastagok . . . . Válogathatott. A kereskedő könnyedén rakta elébe, már ismét mosolygott s a habozó paraszt szeme közé nézett.

— Ez itt silányabb minőség, de magának ezt nem is adom, ez nem való jobbfajta népeknek. Itt van ez, cseh áru, kitünő, meleg, valódi gyapjú, erős, mint egy medve, akár puska elé tarthatja. Ez, ez itt, egy olasz áru, egy valódi prima kis kesztyű, ilyent adtam a hídvégi papnak, máma is bánom, olyan olcsón; de magának kivételesen még odaadom annyiért, hogy legyen egy jó kesztyüje, na! Itt van egy másik remek kis kesztyű, igen, ez egy garantált angol dolog, merinói gyapjú, ebbe aztán mehet akár az északi sarkra, ez egy örök darab. No! Itt is van még, amelyik tetszik, válasszon, Csőszi bácsi.

Rámeredt. Csőszi bácsi pedig a kesztyűkre. Nézte őket sorba, tapogatta, mint a disznók hátát a piacon, mustrálta, mérlegelte. Nem kételkedett benne, hogy olasz, cseh, meg angol áruk, ehez nem értett, csakhogy melyik legyen az igazi? Nagy kínnal, halálos némaságban fölpróbálta a barnát, nyitogatta ujjait, levetette, fölhúzta a feketét, odasántikált az ajtóhoz, nézte, forgatta, szinte izzadt belé. Alaposan meg kellett hányni-vetni a barna és fekete kesztyű közötti különbséget. Nagy, szédöntő percek voltak ezek. Végül is a barna előnyei győztek.

— Hát ez lenne, — ment vissza kegyetlen sántitással, hogy szánalmat ébresszen maga iránt. — Osztán mit kóstál?

— Ez? ez? Nem drága. Potomság. Magának tizennégyezer korona, de csak magának. Megmondtam.

Csőszi bácsi majdnem elvágódott... Agyára tódult a vér, habozott. — Tizennégy! . . . — mondta. — Tizennégy... A'ssok.

Kezdődött az alku, a végtelen, unalmas, gyalázatos harc. A bolt az a hely, ahol senki sem szégyenli magát. A kereskedés az a foglalkozás, melynek eleme a hamis kártya: a hamis szó. Spierer szaporán, derekasan megdolgozott, Csőszi bácsi hidegen, csöndesen beszélt.

— Nem adhatom alább. Így is csak magának, kivételesen. Ha akarja, na, most megkaphatja tizenkettőért. De ne szóljon egy szót se. Na.

— Ezöret, — mondta a paraszt. — Ezöret adok. Többet nem.

Spierer és a csizmás hangosan röhögtek. Az inas nyerített. Mert, hogy mást ne mondjunk, ezer korona megfelelt egy darab tyúktojás értékének. De Csőszi bácsi nem szégyelte magát. Emelt hangon folytatta:

— Én szegén, nyomorúlt, beteg embör vagyok, nem adhatok annyit érte. Ha akari, hát ezörér mögtartom.

— Vigye! — mondta a csizmás zsidó dühösen. — Marha paraszt!

— Azt is úgy, hogy *csak a félpárt* . . . A balkezemre valót. Mer a másik még jó, csak ez rongy. Ha úgy edeadi, hát még ötven koronával megtódom a félpárt: ötszázötfen. A másikat meg elteheti, ha valakinek a jobb hibázik . . . .

Erre szó nélkül visszapakolták a kesztyűket. Leverő látvány volt. Csőszi bácsi méltatlankodva ment kifelé, mögötte az inas vihorászott.

— Büdös zsidó, — dörmögte Csőszi bácsi. — Lenyúzná az embör bőrit, ha hanná . . .

124

A TŰZNEK NEM SZABAD KIALUDNI

Furcsa, kényelmetlen érzés nyügöz le, mikor ezt a könyvet kezünkbe vesszük. A lepergett háború mennydörgése, a nemzeti-szinű görögtüzek hazug villogása, nagy tragédiákban elbukottak holttesteinek cifra szóvirággal való megkoszorúzása, vér- és tósztáradatok, hadisegély és pezsgő, tiszta lelkesedés, förtelmes lopások chaosza rémlik vissza bennünk. Félünk: vajjon nem tántorodott-e le Móricz Zsigmond, ez a nagyon nagy, igaz és bölcs ember az egyetlen lehetséges álláspontról akkor, amikor a földrengés minden álláspontot kivetett helyéből, nem süketült-e meg a hazugságok rivalgásában, nem vakult-e meg a görögtüzek fényében... Mert minden könyv gyanús, amit a háború alatt írtak, minden örömünk, ami a háború alatt megdobogtatta szivünket.

Egymásután támadnak föl újra kedves ismerőseink: az öreg nagysága, akinek most ássák ki felesei a burgonyáját, a kofa, amint házsártos férjével nehéz talicskát tolat, svarom-kályha mellett beszélgető katonák, hamis baka, aki piros menyecske szemébe kacsint... s mind az életükért, kenyerükért, családjukért aggódó, remegő, robotoló emberek. Móricz Zsigmond az ő egyszerű, mesterkéletlen módján vezeti őket elénk, amint a háborús Magyarország feszült levegőjében zihálnak. És épen ez a lélekzés, ez a fuldoklás árulja el: szegény kis parasztok, kofák, katonák, gyermekek számára nem természetes levegő ez. Olyanok ők, mint a szárazra vetett halak: tátognak, a szívük görcsösen vonaglik, néha egyik-másik valahol Debrecenben nagyokat kiált, hogy: «Győzni kell, győzni muszáj...» —, a másik, kivénült solferinói hős, úgy illegeti magát, mintha ez neki való volna, ez a puskaporfüstös égbolt, de hangjukból hiányzik valami, mozdulataik nem harmonikusak, megzörren és megbicsaklik bennük a kivülről beléjükhelyezett rugó. ⟨Levél, A csata napja, s még egy-két tipikusan «háborús» novella⟩. De a többit bátran kiemelhetnénk korukból, környezetükből, vagy ki sem kell emelni őket, az otromba staffázs magától lehull körülöttük, a háború puszta külsőséggé süllyed, hogy meleg, tiszta kis emberi szívük időn és téren át csorbitatlan fénnyel és élességgel ragyogjon. Ez a vonás ennek a könyvnek legértékesebb vonása. A háború csak a látóhatár szélén mennydörög, «rettenetes nagy, kétélű kardjára támaszkodva idemosolyog...» ⟨Öreg legények bevonulása⟩, nem gázol át az embereken, nem veti ki őket gondolkodásuk szűk körforgásából, nem döbbenti meg őket, mint Henri Barbusse Le feu-jében, de hazug handabandára se vetemednek. Arról persze sok szó eshetne pro és contra, hogy az emberek valóban nem változnak-e a történelem folyamán általában s nagy katasztrófák alatt különösen, arról azonban nem, hogy Móricz Zsigmond, ki a hatalmas Tündérkert-ben mutatta be azóta az ember változhatatlanságát, ebben a pesszimisztikus, csüggesztő emberlátásban valóban hisz.

Ebben a könyvében találjuk magyarázatát annak is, hogy Móricz Zsigmond miért nem írta meg a magyar Le débacle-t, a magyar összeomlást, holott bölcsesége, pszichológia-tudása, ereje és nyelve, szinte kijelölik erre a prófétai és történelmi tettre. Líránk megteremtette a Halottak élén-t, epikánk nem. A líra és epika természetén kivül felel erre Móricz Zsigmond emberlátása. Nagy katasztrófák hullámverésének egy-egy finom rezgése jut el csak az egyénig, ott ismét elcsitul s marad az ember túl minden korlátokon, mit idő és történelem vont, az, aki volt annakelőtte. Lényeges, belső változások nincsenek. Csak a formák rezdülnek új kaleidoszkóp-figurákba, amint a kaleidoszkóp rázója hatalmasan fordít egyet-egyet mozaikjain.

KODOLÁNYI JÁNOS

Nyugat 1927. febr. 15. 4. sz. 267-268.

1924. febr. 24.

Kerekes búcsúja

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Másnap reggel Kerekes nem ment az isba, hogy ellássa a jószágot. Böbék János, a menyecske végzett el mindent. Ellenben, kor a kanász is elhajtott s odabent leültek elizni, megjelent az öreg szolga, gondosan bozott bakancsban, tiszta kék köténnyel, ke szemöldökére nyomott birkahőr sapkáLábait megfontolt nyugalommal rakta a adtabb helyekre, meg-megállt, bagót igazott a foga alá, majd hosszan bámult a ház ben álló barackfára. Az ég sötétkék volt s sszú esőzés után forrón ragyogott a nap. ld gőzölgött, mintha főzték volna alulról. tt elfeküdtek a napon sütkérező tyúkok, mbok húgtak a tetőn, fecskék suhantak a indás eresz alá. És a kis barackfa ágain adtak a bimbók, mint fiatal lány mellbimpirosan s még nedvesen az esőtől.

Kerekes megilletődve nézte a fácskát. Még ge vessző volt csak, amikor ő már szolga ebben az udvarban. Szeme előtt növekeborult virágba tavasszal, lombosodott ron, ő vigyázgatta aranysárga gyümölcseit elején, hogy a gyerekek el ne hordják. Most csak igazán, mennyit nőtt, terebélyesedett, t, amikor utoljára simogatta végig öreg, a szemével.

Mert erős elhatározás dagasztotta Kerekes ét. Ő már nem gondozza tovább a vén Bö Samu lovait, marháit. Nem söpri az udvanem kaszálja a rétjét, nem tisztogatja a mölcsfáját. Elég volt. Az ő becsületét nem lja többet. Azért most fölveszi a járandóit s búcsút mond ennek a háznak, kap ő gálatot máshol is.

Megindult a pitvar felé, lassan, maga elé ve, kérges kezét összekulcsolva hátul. Néha állt, az égre nézett összehúnyorított szemvizsgálgatta, hogy lesz-e eső. A lépcsőnél ismét megállapodott, leporolgatta tiszta kötényét, bakancsát a lépcső éléhez fente, köpött és fölment a pitvarba. Bekopogott az üveges ajtón, lehúzta kopaszodó fejéről a sapkát, torkát megköszörülgette s lassan benyitott a konyhába.

Kerek asztal mellett ült János meg Juli. Sült szalonnát ettek, vöröshagymát ropogattak hozzá. Két ágy is állt ott kétfelől, egyikben rörösesíkos párnák közt mélyen besüppedt fejjel, hunyt szemmel feküdt Böbék Samu. A dunyha állig betakarta sovány testét, nyitott szája feketén odvasodott a mennyezetre. Homlokát vizes ruha borította. Mári néni búsan görnyedezett az ágy szélén, beteg kezét maga elé tartotta a rácsavart sok-sok ronggyal, fekete kendőjét könnyes barna szemére húzta, hogy árnyék borította ráncos arcát. Tányérok fénylettek a falon festett rózsakoszorúkkal, piros és kék lábosok, fazekak a polcokon, hátul még vékonyan füstölt és csillogot a nyitott tűzhely parazsa a kémény fekete öble alatt.

Kerekes köszönt. Azok fogadták. Megállt csöndesen az ajtóban, jobblábát előretolta, szemével sűrűn pislogott, mert nem igen látott a homályban. Juli fölugrott, megtörölt egy széket a kötényével s elébe tette.

— Üljön hát le, Kerekes bácsi.

— Köszönöm, — felelt tisztelettel, — nem igen érök rá.

Böbék János csodálkozva nézett Kerekesre.

— Hogy-hogy?

— Hát ... vóna helyem Ligetön az uraságná ... Má szótak egynehányszor ... Osztán vóda szegődnék. — Zavartan köszörülte a torkát, lábat cserélt, nem ült le.

Nagy csend támadt. Szótlanul eszegettek. Az ágyban Böbék Samu nyögött olykor. Mári néni sóhajtott.

— Hát csak elmen, halli-e, — mondta. — Itthagy bennünket. Peeg nem érdemös halli ked-e.

— Nem ám, — szólt János és késő lelte.

Magyarország 1924. febr. 24. 46. sz. 3–4.

126

— Azér a kis haszontalanságér az öregtű, nem érdemös. Keedöt megböcsülli ett mindönki. Tőlünk mirdig kijárt a tisztölet kednek.

Kérekes megint lábat változtatott.

— Igaz, való igaz, — bólongatott rá és sapkáját forgatta, — rátok nem is mondhatok semmit, hazunni meg nem akarok . . . De hát a Samu, — szólt az ágyra sandítva, — megen csúffá tevött tennap. Osztán hát megmotam. Én nem hallgatom el a piszkolódását, mondok. Becsületbe megöregedtem, engöm ne nevezzön lopónak sönki . . . mondok. Kapok én ejen szógálatot máshon is, abon még meg is süvegöl a gazdám. Osztán hát így lett e.

Mári néni békéltette:

— Hát mejen dolog má ez. Ett vót ked hét esztendőná is tovább, én is, a fiam is megtettünk kednek mindönt a kedvéré. Minek így elveszesztení a békességöt! . . .

— Igaz, való igaz, — bólintott ismét, — de lá osztán még rosszabb lesz a Samu . . .

Böbék János nevetett.

— Ugyan öreg, sose lesz má az embör ebbe az életbe. — És vídámán, megkönnyebbülten legyintett. — Sose! Dögrováson van ez má!

Kerekes hosszan mustrálgatta gazdája ráncos, élettelen arcát, odvas, meg-megremegő száját és ziháló lélekzetét figyelte. Aztán élmosolyodott:

— Ez? Túlél ez még minnyunkat. Olyan az most is, akár a vén tőfa. Belévágott ugyan a ménkű, de azér tovább hajt. Hát, — tette hozzá komolyan, — merhogy ü fönél, osztán még nagyobb úr lesz mifölöttünk, mint amejen eddig vót, én meg nem piszkótatom magamát tovább fúltala . . . ezér hát, mondok, kilépök, osztán megmondom: adjátok ki, ami kis járandóságom van, mer búcsút veszök tőletök . . . — Megcsuklott a hangja, kétszer is lábat változtatott, forgatta a sapkáját. Mindnyájan nagyon megilletődtek. Kerekes néha-néha nyelt, úgy mondta: — A jószágok röndbe vannak . . . tán jobb húsba lesznek maj osztán. A

1924. febr. 24.

kis üszöt nem kell kihajtani még, maj ha elmúlati a sántétást ... A Czimör most folatott, fönírtam a dátumjá krétával az ajtóra ... A lovakkal nincsen sömmi ... Maj csak meglesznek eztán is ... — Itt egészen elfogta a szomorúság, elnémult, kitekintett az udvarra. Könnybelábadt szemén megtört a napsütés, mint a gyémántokon, egyetlen jutalmán a sokévi szolgálatnak. Aztán erőt vett magán. — Hát, mondok, régi ösmerőssik, ápolójik vagyok a jószágoknak, tudom, nincs bennük hiba ... Nem is szeretöm itthanni őket, ejen gondviselőjük úgyse lesz több ... Dehát: muszáj ...

— Osztán van szíve etthanni a jószágot? Halli-e? Nem báni őket? — Próbálta megszelidíteni Mári néni nagyon elfogódott, remegő hangon.

Az öreg szolga nagyot sóhajtott.

— Szívem? — Nem lehet az embörnek mindig a szívét követni. Sajnállak bíz' én tiktöket is, meg a jószágot is ... Éjen öreg, ahon megszokik, nem men onnan szívesen. De hát má csak jobb lesz ez így.

— Keserves a hordozkodás is, — mondta János.

— Nem tehessünk róla. Így van, osztán nincs másképp. Maj megsegít az isten ... — felelt makacsul.

János fölállt.

— Hát, ilyenformán nem tehessünk sömmit. Pecg sajnájunk a dógot. — Juli, — fordult a menyecskéhez, — van péz valamennyi?

A menyecske ijedten nézett rá:

— Ha csak tenálad nincs?

— Most adott el apátok három méter búzát ni ..., — ütődött meg Mári néni.

Kerekes nyugodtan várt az ajtóban; de azok megriadtak. János a szobába ment, aprópénzt kutatott a bögrében. Mári néni az ura feje alatt turkált.

— Itt szokott lenni a kúcs a feje alatt ni... Jaj, hát vaj' há tehette? ... Nincs a vánkosa alatt ...

— Hogy a rosseb a vén zsugorit ennó meg! — Káromkodott bent János. — Ergye Juli, nézd meg a kamarába a gerenda alatt, hátha ott van?

Juli ugrott, nyitott a kamarába. Visszakiáltott, hogy nincs. Akkor tanácstalan szégyennel álltak a konyha közepén.

— Vaj' há dugta hát?

— Tennap óvasta a pézt. Osztán elkullogott a kocsmába.

— Rohassza el az a fölségös úristen!

— Éjen szégyönt. Hogy fizessük ki ezt a szegént?

— Juli, menj édös lányom, — mondta Mári néni, — szaladj át Benecze nénédhöz, az hivő, maj ád annyit kűcsön. Ergye ...

De Kerekes csöndesen elállta az ajtót.

— Jól van, — nyugtatta meg őket, — maj lesz ahogy lesz. Sose kérgyetök. Maj ha gyün pár forint valahonnan, hát megaditok. Engöm megtalátok eztán is.

Majd, hogy ne legyen terhükre szégyenükben, sorra kezet nyújtott.

— Isten álgya meg. Isten veled János. Isten álgya, Julisom ... Kivánok jó erőt, egességöt minnyátoknak. Tartson meg bennetöket az Isten, tiktöket is, meg a jószágjaitokat is ...

Könnyes szemmel szorongatták kérges, bütykös kezét.

Kikísérték. Föltette a birkahőr sapkáját, ismét bagót igazított a foga alá, köpött, fölnézett az égre. A nap már jó magasan állt, fényes bárányfelhők bodrosodtak a háztető mögül, füstölt a föld, lármáztak a verebek, csicseregtek a fecskék. Kerekes lassan indult meg kifelé. A szíve nehéz volt. Nem a pénz bántotta. De úgy érezte, most már elpusztul ez a ház, elpusztulnak a jószágok, mert ő elmegy.

128

Testvérek

Írta: Kodolányi János

Ilona előrehajolva meredt maga elé s nagy barna szemén árnyékokat kergetett a gyertyaláng.

— Én nem bírom tovább az életet, — mondta nagyon halkan, szenvedélyesen s mintegy maga-magának. Vékony kezeit a térde közé fogta s ajka megrándult. — Nem bírom. Olyan rettenetes minden. Éjjel nem tudok aludni. Csak ülök az ágyon, sajog a fejem s órákig a lámpát bámulom. Néha elővesszem a Biblíát, de nem nyugtat meg az se. Olyan, olyan boldogtalan vagyok, boldogtalan! — kiáltott föl szenvedélyesen s szemét elfutotta a könny. — Mit csináljak? Mondd, mit tegyek?

A bátyjára nézett.

János alehajtotta a fejét s gondolkodott. Tisztán állott előtte a nővére útja, olyan tisztán, hogy megdöbbent tőle. Ez a finom, beteges, büszke lány csupa szem volt s ragyogó, sugaras szeméből végtelenbe tüpő utak nyíltak. Nyugtalanító ellentétek, mélységek között hintázó lénye a szemében villódzott. S János nem tudott szólni. Hazudnia kellett volna, de keserűen érezte, mennyire hiábavaló az is. Hallgatott.

— Jósolj, — kérlelte a lány s mosolygott. — Igazán, jósolj. Úgy-é, jósolsz? No...

— Jól van, — mosolygott János is, remélve, hogy majd elfeledkezik a kérésről. — Majd... De hát nézd, Ila, mért nem mersz egyszer akarni? Mért nem teszel úgy, mint én? Hagyj itt mindent! Határozz! Aztán... ne nézz vissza többé. Menj a magad útján. Nem baj, ha koldulsz is. Én is szegény vagyok, látod, mindenem rossz; télen didergek, a cipőm lyukas, mit bánom én, ez nem fontos, a magam ura vagyok, magamnak tartozom felelősséggel, viselem a felelősséget, isten vagyok, isten! Szuverén úr! Hatalom. Céljaim vannak. Mindegy, hogy mik a céljaim, az nem lényeges, az a lényeges, hogy céljaim legyenek. Induljál el te is. Máskép elveszel.

A hangja szenvedélyesen csengett, vékony arcán kemény árnyékok kergetőztek s barna szeme, mely hasonlított a lányéhoz, fanatikusan villogott. Erélyes mozdulattal vetette hátra a haját s vékony kezével a homlokára simított.

Ilona szomorú büszkeséggel nézte.

— Igen, neked könnyű, — mondta aztán. — Te nem vagy nő. Te lehetsz szuverén...

— Butaság! — csattant föl János. — Ilyen különbségek nincsenek! Aki ilyet fölállít, hazugságot állít ember és ember közé! Az életek, igen, különbözők, de a jogok, a jogok?! Nem igaz! Ha te akarnád, te is otthagyhatnád az otthont. Úgy mint én. Élhetnéd a magad szabad életét, úgy mint én. Hogy megrágalmaznának? Hát aztán? Nem törődnél vele, úgy mint én. És vége.

Gúnyosra vált a hangja. Elhúzta a szókat.

— De ti? Ti-i-i? A jó meleg nyárspolgári fészek, a papa meg a mama, a duruzsoló tűz, a karácsonyfa, a szeretet, a hazug, rabszolgatartó, piszkos szeretet!... Belül dobol bennetek valami, feszül, mint a láva. gyötrelem minden órátok, hazugságok helyett az istení felelősséget kívánjátok vállatokra vonni, kinőttetek a fonákságok és hímezgető szentimentálizmus posványából... de akarni... merni... életet adni célért, szeretni szabadon, mint az isten... — legyintett, szemöldökei lehúzódtak sötét szemére — azt nem. Ki fogsz pusztulni. Hisztériás vagy.

Nyomasztó csend nehezedett a kicsiny, szegényes szobára, a magányos gyertya fénye libegett a könyveken és folyóiratokon. Az asztal sarkán óriási Biblia hevert s azon egy gyorsforraló-teásbögrével.

Ilona sírt. Könnyei lefolytak mozdulatlan arcán. A levegőben szomorúan lengett a parfümillat.

— A jegygyűrűd hová lett? — kérdezte János csodálkozva s megfogta a nővére kezét.

Ilona zavartan elkapta. Mosolyogni próbált.

— Az?... Semmi. — Hirtelen kitört: — Hát igen! Felbontottam az eljegyzésemet. Nem, nem bírom! Nem szerettem. A mama akarta. Azt hittem, jó lesz, meg tudok szabadulni hazulról, de nem, nem szeretem, nem tudom eladni magamat, erre képtelen vagyok! Visszaadtam a gyűrűt.

Pesti Napló 1924. márc. 9. 58. sz. 1–2.

1924. márc. 9.

— Jól tetted. No látod. Ez az első lépés. Most még csak egyet kell lépned. Szedd össze a cókmókodat, csak ami szükséges, a többit hagyd ott, aztán ne szólj semmit, lépj ki a kapun, menj világgá. Ne félj. Az ember nem pusztul ám el. Nézd... látod, én milyen erős vagyok? Milyen boldog? Senkinek a rabja. A magam ura. Látod? Nem is gondolok rá, hogy valamikor... nemrég... egészen másképp volt...

Elmerengett.

Ilona csendesen ingatta a fejét.

— Nem. Nem bírom. Ez is rettenetes volt. Ahogy ott állt és dadogott, mintha villám sújtotta volna s az állkapcsa reszketett... Mi mehetett végbe a lelkén... S a papát, szegényt... Nem, nem lehet. Elég volt neki az is, amit te... amikor te...

— Amint gondolod, — mondta keserűen János, cigarettát vett a fogai közé s a gyertyához hajolva meggyújtotta. — A te dolgod. A te felelősséged. A te életed.

Sokáig némán szívta a cigarettát s Ilona is hallgatott.

— Én nem tudok segíteni rajtad, Ila. Az embereken nem lehet segíteni. Nem vállalják a forradalom felelősségét. Én vállaltam. Te nem vállalod.

Csend.

— Mert, hogy apa, anya, testvér olyan viszonylatban van, amilyenben van, puszta véletlen csupán, — magyarázta aztán, mintegy önmagának, — és aki ezt a véletlent fontosnak tartja, hazugságot tart fontosnak. Apa, anya, testvér: hazug fogalmak. Annak jelentenek valamit, aki hisz bennük. Csak lelki rokonságot ismerek...

— Jósolj! — Vágott közbe Ilona hirtelen s égő szemét a bátyjára vetette. — Jósolj! Jancsi...

— Hát jó. Nem bánom, — szólt János kedvetlenül s szégyelte magát, hogy ilyen gyerekes komédiát játszik. De elhatározta, hogy őszinte lesz s ha nincs más mód, amivel nővérére hatni lehet, hát megpróbálja ezt.

Lassan egy ceruza utáni nyúlt, elnyomta a cigaretta parazsát s szemét lehúnyva, balkezét a homlokára tapasztva, megpróbálta teljesen kikapcsolni akaratát s kényére hagyni a ceruza finom hegyét. Gondolatai elkalandoztak, elébe tűnt az apja, akinek térdén lovagolt, anyja, ki tányérjára tette a jó falatokat, az udvar nagy fái és homokkal hintett útjai, hol annyit játszottak ők ketten: Ilona és János... A lány pedig izgatottan tette föl a kérdést:

— Boldog leszek-e?

A ceruza finom reszketéssel vibrált a papíron a feszülő csöndben. A kusza vonalai világosan jelezték:

— Nem.

— Azé leszek-e, akit szeretek?

A ceruza ismét elindult s reszketve írta le:

— Nem.

Ilona fölállt.

— Késön van. Mennem kell, — mondta keményen. — Ha otthon megtudják, hogy én itt... Még csak egy kérdést. Sokáig élek-e?

Most már határozott, sima vonalakkal írt a ceruza, röviden, kegyetlenül:

— Nem.

János is fölkelt. Egymással szemben álltak. Mindkettő mosolygott. S mindketten tudták, hogy nagyon-nagyon messze szakadtak most egymástól s ha találkoznak is ezután, véletlen lesz az és nem találkozás.

— Isten veled, — mondta Ilona, büszkén, nyugodtan és hűvösen. Csak a száját szorította össze jobban, mint rendesen.

János kikísérte.

— Mikor jössz el megint?

— Nem tudom. Hamar.

De egyikük sem hitte.

Mikor a lány eltűnt s csak ismerős parfümje szállongott utána, a fiatalember hosszan elnézte a fekete, lombtalan fák fölött merengő holdat és sóhajtott.

— Eh, lira... — mondta aztán, de kiköpött és nagyon utálta, nagyon lenézte önmagát.

Mintha csupa hazugságot mondott volna a testvérének s az az előbbi élete, a régi volt igaz, amit elhagyott.

132

PESTI NAPLÓ 1924 március 30. 13

Vasárnap

Négy új magyar regény kezdődik a PESTI NAPLÓ jövő vasárnapi számában

Harsányi Zsolt: **Az arany holló** — Kodolányi János: **Börtön** — Lakatos László: **A teve**
Lovászy Károly: **Közép-Európa legerősebb asszonya**

Két esztendővel ezelőtt *Az Est, Pesti Napló* és *Magyarország* nagyszabású irodalmi programmal lépett a magyar közönség elé: megnyitotta hasábjait az élő magyar szépirodalom előtt és ezzel felébresztette letargiájából a magyar próza- és versírást, amelyet az áldatlan gazdasági viszonyok a legsúlyosabban gúzsba kötöttek. Egyszerre föltámadt a *magyar tárca* és lapjaink egyszerre megteltek frissebbnél frissebb *versekkel*. Eseménye volt ez a megvalósított program a magyar irodalomnak és ujságírásnak, hiszen az élő magyar irodalomnak majdnem minden egyes tagja, tekintet nélkül korra és irodalmi irányra, tisztára csak a tehetség napjától vezéreltetve, tollat ragadott és megteremtette a magyar tárcának és a magyar versnek nagyszerű renesszánszát.

Lapjaink nem álltak meg ennél a sikernél. Mintegy másfél hónappal ezelőtt *kiszélesítettük programunkat azzal, hogy négy eredeti magyar regény közlését kezdettük meg egyszerre.* Novella és vers mellett ezzel utat törtünk a *modern magyar regényirásnak is*, amely a mai viszonyok között szintén súlyos válsággal küzd, mert rendkívül megdrágult a könyvek előállítása, pedig a magyar olvasóban lankadatlanul él az érdeklődés az irodalom nemesebb és érdekesebb termékei iránt. A magyar regényirás helyzetén akartunk javítani, egyúttal pedig olvasóink érdeklődését akartuk kielégíteni, amikor pár héttel ezelőtt megindítottuk *vasárnapi regénymellékletünket, amely állandóan négy magyar regényt közöl hosszú folytatásokban.* A *Pesti Napló* ezzel csak régi hagyományaihoz maradt hű, hiszen a *Pesti Napló* mindig par excellence irodalmi lap is volt, amellett, hogy politikai vezető orgánuma volt ennek az országnak, társadalmi cikkeiben és kritikáiban pedig mindig együtt haladt a magyar lélekkel és Európával. *Kemény* Zsigmond egykori lapjából, amelybe *Jókai* Mór írta néhány legszebb regényét, ma sem hiányozhatik a regényirás szine java.

Körülbelül másfél hónappal ezelőtt kezdtük meg vasárnapi mellékletünkön első nagy ciklusunkat, egyszerre négy új magyar regényt: *Földi* Mihály: *Az orvos*, *Moly* Tamás: *Csak nővel ne! . . .* *Szini* Gyula: *Az eleven bálvány* és *Terzánszky* J. Jenő: *Mike Pál emlékei* című regényt. Vasárnapi regénymellékletünket, amely lapunkból könnyen kiemelhető és összegyüjthető, *példátlan érdeklődéssel és elismeréssel* fogadták olvasóink, akiknek megértő táborát a magyar regényirás legjelesebbjeinek friss, nagyértékű alkotásai hatalmasan meg is növelték. Első regényciklusunk mai számunkban véget ér, s olvasóink lelkes érdeklődését azzal háláljuk meg, hogy *legközelebbi vasárnapi számunkban új regényciklust kezdünk közölni.*

Április 6-ikán indul meg a Pesti Napló négy új magyar regénye;

írói: Harsányi Zsolt
Kodolányi János
Lakatos László
Lovászy Károly

E négy regény összeválogatásánál is az a szempont vezette a *Pesti Naplót*, amely az előbbieknél irányította. Nemcsak arra törekedtünk, hogy mind a négy regény magas nívójú, érdekes és értékes olvasmány legyen, hanem arra is, hogy mind a négy író más-más világot tárjon az olvasó elé.

Harsányi Zsolt regénye, amelynek címe:

Az arany holló,

egy művészpályán küszködő fiatalembernek a története, aki néhány hét alatt komoly férfivá érik. Ez a néhány hét a magyar történelemnek, sőt a világtörténelemnek legérdekesebb napjaihoz tartozik, hiszen a *regény azon a napon kezdődik, amelyen Ferenc Ferdinánd trónörököst meggyilkolták és befejeződik azon a napon, amelyen a világháború első puskalövése eldördül.* Ez az izgalmas, fullasztó légkör Harsányi Zsolt regényének a világa. Maga a történet azonban, amely ebbe a komor miliőbe helyeződik, inkább napsugaras, romantikus, édes-bús és friss szerelmi történet. Ennek a szerelmi történetnek megvan az a különös érdekessége, hogy *a mult csodálatosan belejátszik benne a jelenbe, pikáns és ötletes példázat kapcsán.* Az arany holló Hollós Mátyás király gyűrűje, amelyet egy szerelmi kalandja kapcsán adományozott egyik hű emberének. Szolgálat fejében adta a gyűrűt a nagy király és a szolgálat abban állott, hogy a hű ember hazudott — egy nőért. *Harsányi* Zsolt regényének hőse is hazudik egy szép asszony miatt. Az hazudja neki a fiatalember, hogy gazdag, hogy nagy földbirtokai vannak, pedig semmije sincs. Ebből a hazugságból bonyolódik a szerelmi történet, amely férfivá érleli a kalandos fiatalembert. Szép a színhelye is ennek a regénynek, amely Budapestről indul el és a béke utolsó esztendőjének Olaszországban játszódik le.

Börtön

a címe a másik regénynek, amelyet *Kodolányi* János írt. Ez a regény különös meglepetése lesz az olvasóknak és az irodalomnak is. *Új megvilágításban állítja elénk a parasztot és a mai magyar falut.* Robusztus, öserejű írás ez, amely a mai magyar életet és központjában a mai magyar parasztot vetíti elénk. A regényben büszkén és feltarthatatlanul rohan egy ember élete azon a hamis sínpáron, azon a »vakvágányon«, melyre saját hibáján kívül a kor, a körülmények, a pénz és az embertársak állították. Útjában keresztülgázol mindenen, ami az anyagi javak elérésében gátolhatja. A gép vakon rohan, míg egyszer csak vége a józan, szilárd földre rakott sineknek, híd kellene a szakadék fölé, de már késő, a kisiklott és összetört élet örökre lezuhan a semmibe. E komor színek mellett mégis sok vidámság van a regényben, amely helyenként gúnyos is, és csak a végén csavarodik groteszk tragédiává, hogy mint egy bunkó, talán nem is nagyon szelíden, megüsse az olvasót. Ember, állat, föld keveredik izgalmas tusában össze ebben a regényben, amely szenzációja lesz a mai regényírásnak.

A teve

a címe *Lakatos* László regényének, amely a kitűnő írónak egyik legsikerültebb, legmulatságosabb, legérdekesebb és legértékesebb alkotása. Egy férfi forró, alázatos, félszeg szerelmének története a társadalmi és testi előkelőségben felette álló nő iránt, akit szívós küzdelem árán el is nyer. Ám házasságukban a jámbor és türelmes teve végigszenvedi a megtiprott férfiszív minden fájdalmát, de jósága és szinte krisztusi magasságokban szárnyaló szeretete diadalmaskodik az asszony fölött, aki bűnbánóan tér meg hozzá. A két főalakon kívül néhány markánsrajzú figura teszi színessé az érdekes regényt, amely modern társadalmi miliőben, napjainkban játszódik.

Közép-Európa legerősebb asszonya

– ez *Lovászy* Károly humoros regénye. Közép-Európa legerősebb asszonya, akiről a regény szól, hatalmas termetű erőművésznő, aki cirkuszban mutogatja magát. Az erőművésznő szakít régi kedvesével, a műbirkózó négerrel, és egy sovány, vézna festőművészre veti ki hálóját, akivel e is akarja magát vétetni feleségül. A szerencsétlen fiatalember mindenáron szabadulni akar Közép-Európa legerősebb asszonyától és rengeteg mulatságos kalandon megy át, amíg ez végre sikerül neki. A regény a cirkuszi és artistavilág furcsa kulisszatitkait tárja az olvasó elé.

Láthatja ebből a vázlatos tartalomból is az olvasó, hogy minden egyes regény más-más világba vezeti. *Harsányi* Zsolt regénye egy lélek-nek érdekes analízise, *Kodolányi* János regénye a mai magyar falu tragikus festménye, *Lakatos* László regénye modern társadalmi regény, *Lovászy* Károly pedig egy egészen új világ kapuját, az artistavilágot nyitja meg. Témáján kívül is mindegyik regény magas nívójú, érdekes olvasmány. Íróik nem szorulnak külön bemutatásra.

Harsányi Zsolt kegyeltje a közönségnek, amely már számos tapssal halmozta el őt érdekes regényeiért, finom novelláiért, szellemes kabarédarabjaiért és avatott műfordításaiért. *Kodolányi* János a legújabb írói nemzedékhez tartozik, de művészete máris mély gyökeret vert olvasóink szívében. Írásai nagyrészt itt jelennek meg lapjaink hasábjain és mindegyik írása a ritka tehetség bélyegét hordja magán. Legkevésbé szorul azonban ajánlásra *Lakatos* László, aki állandóan ott áll a legteljesebb nyilvánosság tűzfényében, úgyis mint szerző úgyis mint regény- és novellaíró és úgyis mint elsőrangú publicista. *Lovászy* Károlyt eddig főként csak krokijaiból, szatirikus verseiből ismerte a közönség, most értékes ismeretséget köthet vele, mint a modern magyar humoros regény egyik kiváló művelőjével.

A négy regény közlését április 6-án kezdjük meg és hosszú, vasárnapi folytatásokban vasárnapi regénymellékletünkön visszük a Pesti Napló olvasóinak asztalára.

1924. ápr. 6. 135

BÖRTÖN

(Első közlemény)

REGÉNY * Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

I.

Az urak beléptek a tágas meszelt szobába és érdeklődve tekintettek körül.

— Tessék, uraim, — recsegett a hátuk mögött erős, hurutos hangon Nagy Varga János — tessék az én kis viskómba fáradni!... Ne zsenérozzák magikat. Juli! Asszon! Hon vattok, rossseb az ejen vendéglátót. Gyüjjetök hát, segéljetök az uraknak.

A gúnyosan tiszteletteljes hangsúlyozások egész skálája szólalt meg ebben a néhány mondatban. S a gőg és alázatosság úgy keveredett bennük, mintha ez a gondolat húzódott volna meg a szavak mögött:

— Na, büdös vásottnadrágú, most hasra!

Maga Nagy Varga János, egy negyvenötéves, borotvált állú, nem magas, de nagycsontú, darabos ember, ott állt az ajtóban, lábát szétvetette, kék, ganajszagú kötényét le sem porolta csupa büszkeségből, barna, vastag ujjával a bajszát pödörgette s olyanformán hajtotta le a fejét, olyan hamisan, egy csöpp mosolygással, egy csöpp szánalommal, mintha végtelen magasból tekintene alá alig látható emberkékre.

Az emberkék: az urak pedig elkezdték a padlóra lerakni kézitáskáikat, köpönyegeiket, az ajtó mellé a sarokba s kellemetlenül szaglászták a díszszoba dohos, ünnepi levegőjét. Kocsin jöttek s egyikük, a járásbíró: Strimpf, kedélyes, kövér ember volt, síma kerek álla halványvörös árnyalatú, apró szemei kékek s a bajusza nyírott vörös angolbajusz; a másik úr alacsony fekete emberke, olyan, mint valami fürge rőfösségéd, kinyalt és modoros, ballábát minden mozdulatnál meglebegtette egy kicsit a levegőben s kecsesen támasztotta meg aztán a cipője hegyén, mintha kiszolgált volna egy vevőt. Dőlt belőle a finomság és udvariasság. Szemei gyors fekete szemek, aprók és élesek. Dr. Fejő ügyvéd volt ez az úr.

Most érdeklődve tekintettek körül. Nagy Varga János ott az ajtóban csak nézte őket s időt hagyott nekik a bámuldozásra. S ők csakugyan meglepődtek. Legalább is ez látszott rajtuk. A nagy, ebédlőbe való vörös plüsdiván ott gőgösködött mingyárt a lenfüggönyös ablak mellett, cifra tornyai kétfelől székesegyház tornyaihoz illő nagyralátással meredeztek s ugyanez nyilvánult meg az aurasaz egymás mellett állított két ágy vásári cifraságain. A hármas tükörrel ellátott toalettasztalon meglátszott, hogy azonmód érintetlen szüzességében áll most is a két ablak között, ahogy odaállították egy-két esztendővel ezelőtt, amikor Varga János napja kezdett fölvirradni. S a falon ott viritott Ferenc József, Vilmos császár és Mehmed szultán hármas mezőbe rajzolt téglavörös arca, körüskörül bonyolitott piros-fehér-zöld sávokkal, a tizenhárom aradi vértanú gyalog és lóháton, hupikék ég alatt, salátaszinü fák tövében, hátul kaszákat emelő gatyás parasztok tömege ordított s egy mérföldkövön, mely Mózes tábláihoz hasonlitott, díszlettek a hősök nevei. Odább meg, a díván fölött, pödröttbajuszú férfiarcok koszorúja ékeskedett, mind rendkívül komolyan, rendületlenül, sziklaszilárdan meredtek egy távoli pontra valahol a sarokban s legeslegfölül Nagy Varga János nyírott, kerek fejét lehetett látni, kétszerte nagyobb méretekben, mint a többiét, mellén feszült a katonazubbony, gallérján kétfelől egy-egy fehér csillag ragyogott, bajusza tűhegyes, egész ábrázatán zordon harciasság ömlött el, mint valami római légionáriusén. De az csak sisakkal volt olyan kemény, mint ő födetlen fejjel. Efölött pedig két kövér angyal tartott egy kacskaringós szalagot ilyen fölirással: »V.-i hősei az 1914—18-iki világháborúban«. Még két szekrény is volt a szobában, más stílusban ugyan, mint az ágyak s a padlót házilag szött keskeny pokrócok takarták. Az ablakokon belátszottak az utca bólogató akácfái, melyek rogyták a fehér virágfürtök dús hótömege alatt s a nyugodni készülő májusi nap utolsó aranysárga sugaraiban ragyogtak. Egy fénykéve ferdén betűzött a piros, hosszú és üres virágvázákra, melyek kétfelől ott álltak az asztalon s átvillanva a bennük összegyűlt döglött legyek halmazán hosszú piros csíkot hasított a félhomályban pöffeszkedő bútorokra s a meszelt falra.

Strimpf járásbíró keménykalapját a táskájára helyezte s ugyanúgy tett az ügyvéd is a magáéval, mert fogas nem volt a szobában. Aztán azzal a zavart, kényszerű mosollyal álltak szemben egymással, amely akkor ül ki az arcra, amikor nem tud mit szólni az ember, de hallgatni nagyon kellemetlen.

— Rossz az út, — szólt végre Strimpf s kövér arcát megtörölgette zsebkendőjével, duzzadt hasát pedig otthonosan előrefeszítette. — Szinte agyonrázott. Nem vagy te éhes, Béla? — fordult az ügyvédhez, ki zsebeiben kotorászva állt előtte.

— Nem. Nem vagyok, — dörmögte Fejő kedvetlenül. S a másik percben már szives öröm ragyogott az arcán, kis termetéhez illő

Pesti Napló 1924. ápr. 6. 81. sz. 15–16.
A vasárnapi számokban – 12 folytatásban

fürgeséggel fordult a házigazdához s ballábát meglebegtetve egy kicsit, cipője hegyére támasztotta. — De milyen szép lakása van, Varga úr! Milyen ízléses! Ki hitte volna. No lám. Ezek a bútorok! Sokba kerülnének, ha most kellene megvenni.

Nagy Varga János fölemelte a fejét s arcán meglátszott, hogy tudja, mire való ez a bók. De gőgje is egyszerre megduzzadt a kimért szavak mögött.

— Hát biza... Ejen bútorér, mint amojen ez, kellene mamá egy milliom.

— No-no! — Hökkent meg a járásbíró őszintén.

Varga János egyetlen hosszú, nehéz lépéssel a szobába dobbant, kiegyenesedett s miközben jobbkezével az ügyvéd feje felé kapkodott, a hangja szenvedélyesen recsent meg:

— Hát doktor úr! Nincsen igazam? Ha ez a bútor ett meg nem ér mamá egy milliomot, hát azomba vágják el a nyakamat. Nohát!

Az ügyvéd egészen összezsúgorodott a szikrázva rámeredő szemek tüzében. Készséggel csosszantott s mosolyát elnyomva felelte:

— Hát bizony. Azám. He-he-he. Igaz. Ilyen árak mellett.

De még osztán ejent nem is kap! Nem ám! Mit gondónak. Ejen bútort mamú!

Ép olyan gyors és szenvedélyes mozdulattal, mint ahogy az imént a szobába lépett, megragadta az ágy végét s rázni kezdte.

— Ez nem lotyog! Úgy áll, mint a szakrament. Mint az isten!

A két úr csak állt mellette kétfelől s most már a tisztelet és alázat egy halvány színét is vegyítették bámuló arckifejezésükbe.

Varga János pedig észbekapott s elnevette magát.

— Jaj, de hát el kell látani a lovat, marhát, mer béestelödik. Nem is mondtam, hogy tegyék le a cók-mókot. Letették? Jó. Maj osztán gondoskoggyunk vecserárú. Mer ha parasztok legyünk is, nem ébözzünk ám.

Azzal megfordult és himbálo léptekkel kiment az ajtón.

Szokása szerint egyetlen pillantással végigpásztázta az udvart s meglátott mindent. A vadonatúj kerekeskút mellett áht a kopott fekete cséza, melyen az urak jöttek. A lovakat már kifogták s bekötötték az istállóba. De alaposan föltúrták a frissen lehintett homokot, egy fiatal diófának letépték egyik ágacskáját s a kút vödrét nem eresztették vissza, amint dukál. Lejjebb az ólak körül éktelenül visítottak a malacok s a csapatokba verődött baromfiak sóváran várták az etetést. Azonban sehol senki. Az asszony, a gyerek, mintha meghalt volna. A lány dalolását ugyan hallotta a konyha felől, hamisan, vinnyogva dalolt egy városból kiplántált nótát: — Egy rongy van, egy rongy van a szívem helyén!...z, — de nem szólt neki, a lány csetlen, hamis dalolása mindig meleg szánakozással töltötte el, egy pillanatra megjelent előtte nagy, nehéz, csontos és húsos teste, szeplős arca, az övéhez hajszálig hasonló sasorral, elöntötte a szeretet lánya iránt s az imént tapasztalt rendetlenségeken fölizzott dühe annál sistergőbb lobogással irányult a fiú és az asszony ellen.

— Rosseb egye le a kezetök szárát! — dörmögte fogesikorgatva.

Egy pillanat alatt robbanásig tudott eltelni haraggal. Ma különben is erős napja volt, minden izmában nyujtózkodott a fáradtság és a dereka is fájt egy kicsit. Lassú, meg-megbicenő lépésekkel ment le a pitvar lépesőin az istálló felé.

— Hon lehet az az asszon? — dühöngött.

Odalépett a kutyaház előtt láncon vinnyogó és forgó nagy fehér ebhez s lecsatolta a láncát. Bobi mámorosan a szabadságtól ugrott Varga János nyakába s hosszú, büdös nyelvével végignyalintott a képén.

— Hej, azt a szentségös atyaúristenét a hőrödnek, — ordított föl s szemét elöntötte a vér, öklével megtörölte a száját és köpködött. — Hogy a rosseb szánkázzon rajtad!... Megáj csak! Gyere csak!

Iszonyú dühében megragadta a kutya örvét, fölemelte mindenestül az elnyúlt, borgó állatot, odavágta a földhöz, hogy csakúgy porzott; aztán rátérdelt, lenyomta a sarkánál fogva, öklével verte a vékonyát, fújt, homlokán kicsattantak a zsinórnyi erek és kigyöngyözött a verejték. Így kínozta mindaddig, míg a saját lucskában vonagló eb tajtékos szája el nem némult és félholtan hevert előtte. Akkor otthagyta. Megtörölte inge ujjával a homlokát és köpött.

— Dögöj meg! — vetette utána. — Még te is. Meg minnyá ejen, aki csak aggat!...

Ez a munka könnyített a lelkén. Törödött izmainak jólesett egy másik élet korlátlan hatalombakerítése, öntudatának az a tény, hogy rombolhat is, ha akar és élet fordul meg a kezén. S hogy ő most megölhette volna ezt a dögöt, ha nem olyan jószívű...

S már mit sem törődve a rogyottan küllogó állattal, odament a kúthoz, kiemelt egy vödör vízben hívülő palackot, hosszan ráhúzott a borból, megköszörülte a torkát s bement az istállóba.

II.

Két hatalmas, kövér muraközi pejkanca röhögött rá a cementjászol mellől. Gömbölyű faruk rengett. Térdig álltak az alomban, unalomból lecipálták a szénát és rátaposták, megszaggatták a kötőféket, kitördelték a szarvasmarháktól elválasztó alacsony deszkafal deszkáit, egyszóval: nem kisebb rendetlenséget teremtettek, mint ami odakint volt az udvaron. Jobbfelől még két sovány gebe is állott, egy sárga, meg egy almásszürkeszerű, de ennek a színét nem lehetett pontosan megállapítani, mert úgy és annyiszor rászáradt a piszok, oly régen fürösztötték, vakarták, kefélték már, hogy a farán sötétsárga, a marján fekete volt s csak a pofája meg a nyaka látszott almásszürkének. De a piszok mégis csak kevésbé látszott meg a sárgán, mert az természettől fogva piszokszínű volt. Ott álltak hát szegények szeliden egymás mellett, jóízűen harsogtatták a szénát, mit gondviselőjük jókora öllel vetett nekik a máséból s elnyüvt térdeik remegtek a hosszú út után.

Ezek a bosszantó dolgok mind csak fokozták Nagy Varga János haragját. Vendégei voltak odafönt: hagyján, azokra szüksége van most; de tetejébe: föltúrták az udvart, letörték a diófa ágát, nem eresztették vissza a vödröt, idegen lovak vannak az ő istállójában a remek muraköziek mellett, nagy csomó szénát etet meg kiéhezett gebéivel a fuvaros... Kár és rendetlenség mindenütt. Az istálló is azonmód takarítandó. Rögtön itt lesznek a tehenek a legelőről, etetni kell, fejni kell. A baromfiak... Az urak... Hol az asszony? Hol a gyerek?

Megtaszította fején a kalapot. Hátulról, a tarkójáról előre. S megvakarta hátul a fejét. Minden tagjában megint bizsergett a düh. Hiába lót-fut, robotol hát látástól-vakulásig, ilyenkor mindig éreznie kell, hogy egyedül van, egyedül, szemben az egész világgal. Ezek nem értik meg őt, ezek nem érzik, hogy nekik akar megszerezni minden elérhetőt és értékeket. Ezek... ezek szegénynek születtek s azok lesznek, mihelyt ő behúnyja a szemét. Mélyet, hosszút és keserveset sóhajtott:

— He-e-ej, azt a rohadt mindenit!

Ekkor látta meg a fuvarost, aki ott ült a sarokban egy vetet szénán és bagózott. Rongyos ködmöne olyan nagy volt, hogy kettőt is belé lehetett volna bujtatni olyan soványat, mint amilyen ő, ujjai leértek a kezefejére, gallérja az álláig meredt, piszkos fekete kenőcskalapja szétálló füléig esett, melyek olyan pirosak és hártyaszerűek voltak, mint két pipacsszirom. Hosszú, vastag és borvirágos orra barátságosan előrenyúlt, vörös bajusza lelógott s amint ott ült a szénán, ritmikusan mozgatta állkapcsait, a tüdőbajosok módján aprókat és szaporán köhögött s sovány, szőrös kezeit összekulcsolva föllhúzott térdén, rendkívül nyugodt s megelégedett és nemtörődöm embernek látszott. Oda se hederített Varga Jánosra. Még a köteles köszöntést se vetette oda. Nézett maga elé savószínű szemeivel és sűrűn köpködött. Nyilván látta, hogy a gazda csak azért vette észre először a lovakat s csak azután őt, mert ilyen sorrendben következnek ők a számára érték dolgában. Hát azért nem hederített rá.

Varga János meg szétvetette a lábát, fejét lehajtotta s úgy nézett percekig a némán bagózó atyafira. Az kényelmesen ellegyintett az arcáról egy szemtelen legyet és köpött. Egyáltalán sűrűn köpködött (ami előnye a bagózásnak a cigarettával szemben).

— Hát testvér, — mondta végre Varga János és végtelen megvetés, lekicsinylés, gőg duzzadt a rekedtes hangja mögött, — mikor adtál utóljára szénát a loajaidnak?

A fuvaros rápillantott savószemével és sercentett.

— Hát, — dörmögte bosszúsan vállvonogatva, — bizony régen vót. Ilyenforma nagy parasztnál kaptak, mint ked, az is így bánta. Rég vót.

Varga Jánost elöntötte a vér. Megköszörülte a torkát, ujjait ökölbe markolta s szerette volna megragadni ezt a kelhes ebet a nyakánál, odapüfölni a falhoz, míg szuszog, a nyomorult koldus, a nincstelen senki, a napszámos, ki szemtelenkedni mer előtte... Egyszerre kizúdult száján a düh ordítása, szemei szikrázták és öklével hadonászott.

— Mi?! Micsoda?! Hogy me-g maga... De a keserves istenét magának!... Rongy kúdús, sönki!... Kirúgom ennen, hogy kalánynyal se szedik össze...

De a fuvaros rendületlen nyugalommal rágta a bagót s hessegette a szemtelen legyeket. Oda se nézett. Csak mikor az ordítva hadonászó ember egy pillanatra megpihent, hogy lélekzetet húzzon duzzadó mellkasába, mérte végig a szeme sarkából tetőtől-talpig és nyugodtan, vérfázíló gúnnyal mosolygott. Füleiben átsütött a lenyugvó nap s most egyszerre még jobban kigyúltak, a sárga arc, a hosszú orr, a hegyes, titkos vigyorgó száj s a mély nyugalom olyanná tette, mintha az ördög lenne maga.

— Kár annyit beszélni, hallja ked. Most nincs ám katonáéknál... Ott is ilyen hős volt! He-he... Mer azt csak tudja, hogy odakint én védtem a maga házát, földjét, mi!

Varga János lenyelte dühét. Megmarkolt egy vasvillát és némán munkához látott. Elhatározta, hogy nem szól a bitanghoz. Csak hosszú sóhajok szakadtak föl a mellből. Keserű volt a szája. Mindenkinek az a baj, hogy ő gazdag. Még neki is. Mert íme: sem az asszony, sem a fiú meg nem tudja becsülni a vagyont. Hol a fenében vannak?

Amint mogorván forgatta a villával a trágyás almot s észe épúgy forgatta a mindennap ügyes-bajos dolgait, meggondolta, hogy ettől az atyaúttól tán megtudhatna valamit az ő pöréről. S a másik percben már rátámaszkodott a villanyélre, barátságosan pödörgette a bajszát és köhintett.

— Hát osztán barátom... Nem hallott valamit útközbe?... Hogy má az én ügyemrül... Nem? Az urak nem mondtak semmit?

S várakozva, bizalmasan tekintett a vékony, sárga arcra.

A fuvaros gúnyosan kacsintott rá a szeme sarkából. Legyintett.

— Mondtak valamit... Ezt-azt. Hm. — Köhintett, köpött. — Hogy aszondja a doktor: na, pajtás, ez a paraszt nagy bitang...

— Mi? Én?

— Nono..., — intette csendre a vékony uji. — Minek akarja tunni, amit a háta mögött beszélnek? Úgy köll kednek. He-he! Meg aszongya: na, pajtás, hát meg kell nyúzni a parasztot, a büdöst, ha már pörösködik. Mit pörösködik? Ki akarja fosztani az apját mindenéből. Jó. De majd mink meg őtet tépázzuk meg. He-he! A büdös gazembert, a disznót!...

Varga János ott állt a villára támaszkodva s még csak föl se hördülhetett. Hiába kételkedett a fuvaros szavaiban. Erezte, hogy mond valami igazat.

— Ezt mondta vóna! Melyik?! Az ügyvéd? Persze, hát ügyvéd... — Ámuldozott, de szégyelte magát.

— Meg aztán, — folytatta kéjjel a fuvaros, — hogy aszongya a bíró: eleget szerzett ez itthon, míg más szegény a fronton döglött, ez kórházba, miegymás... Tudja azt mindenki. Most még aztán nem elég neki, hogy él. Pörösködik. Ki akarja fosztani a szegény öreg apját. Hát csak fizessen. A büdös. Igy a bíró...

Vidám, cinikus basszusán jóízü, gurgulázó röhögést eresztett meg, amely apró köhögésbe csapott és köpködéssel végződött. Varga János rövid, mogorva mozdulatokkal látott munkához s szaporán hányta a trágyát.

— Legalább nem titok..., — gondolta és önkéntelenül dörmögte is a gondolatát. — Tudok felőlük mit gondóni... Büdös paraszt... Megtépázzuk. Hogy a rosseb...

Kirúgta az istállóajtót, beleköpött a tenyerébe s megragadta a trágyával rakott taliczka nyelét.

— Kifosztom az apámat... Disznó paraszt... Na várjatok. Maj beszélünk mink még... Rosseb egye meg azt a vásott úri formátokat!

Kitolta a taliczkát az ajtón.

Odakint még ragyogott egy-egy napsugár a fák tetején, de a tornácos ház s a rikító muskátli- és szekfűbokrok a könyöklő párkányán kezdtek már szintelenedni. A konyha felől álmatagon, hamisan, vinnyogva hallatszott Juli dala: »Hogyha eljönnél ma a kávéházba, beszélnék veled, te szőke gyerecek...« — s a fecskék az acélszínű égbolton keringtek, mállongtak...

A két úr beszélgetve ment a kert felé. Fejő doktor aprókat lépett, elegánsan, fürgén, szolgálatkészen. Egy kissé odahajolt a járásbíróhoz, akinek válláig sem ért. Hevesen gesztikulált. Strimpf úr zsebretett kézzel és befelé fordított lábfejekkel tolta előre hatalmas hasát, ajkai közt szivar füstölgött, szeme a piros gyümöcsöcsel rakott cseresznyefán andalgott. Meglátván a taliczka súlya alatt görnyedő Nagy Varga Jánost, udvariasan megálltak a robotoló paraszt előtt.

— Dolgozgatunk... Dolgozgatunk... He-he! — kedályeskedett a járásbíró. Két lába oly szétán és mereven tartotta a hasát, mintha fából lett volna.

— Vannak-e szép jószágok? Bizonyosan...

— Megnézzük a kertjét, Varga úr! Szabad?

— Kérőm!! — reccsent meg udvariasan a rekedt hangja s éles szeme sarkából megvetéssel és undorral nézett végig az urakon. — Csak tessék, uraim! Akár egy kis cserösnyét is szömözhetnek. Tudom, az ejen városi féle úrinép mindég ehös a gyümöcsre!... Mink parasztok már jobban megesszük a húst.

— Bizonyosan... Bizonyosan..., — udvariaskodott az ügyvéd.

III.

Este Juli meggyujtotta a díszlámpát. A pattogó sárga láng lassan éledezett s megvilágította a nagy darab fiatal lány szeplős, magas arcát, apró szemeit, alacsony homlokát és barna, foltos kezeit. Kegyetlenül szeplős volt Juli. Ez volt a legrettenetesebb csapás életében. Valahányszor tükörbe nézett (pedig gyakran nézett), mindig keserűen állapította meg, hogy az erdőőr, vagy a napszámos Dávid Józka lányai szebbek. Pedig azok földhözragadt, nyomorult koldusok hozzá képest.

1924. ápr. 6.

Most csinos pirospettyes nyári ruha volt rajta és fehér kötény. A lámpafény megcsillant erre az alkalomra fölvett arany nyakláncán és vastag aranygyűrűjén. Mikor a lámpa tejüveg gömbalakú ellenzőjét is föltette, belepillantott a szemben levő toalettasztal ezüstös tükrébe s megigazgatta vörösbarna, kontybatűzött haját. Így este meg volt elégedve magával, mert a tükör hazugul letagadta a szeplőket s csupán keményen duzzadó mellét, fehér nyakát s a pettyes ruha alatt duzzadó egészséges, csontos testét mutatta meg.

Az asztalt különben már megterítette; finom, pirosszélű lenvászonnal takarta be, a cifra tányérok ott ragyogtak szépen sorjában a lámpa körül s a vendégek tiszteletére előkerültek a rubinpiros borospoharak, melyekre aranyos cirádával holmi német betűk voltak kanyarítva s egy csehországi város neve: Brüx. Nagy Varga János még hőskorában vette, amikor a brüxi kórházba gyógyíthatatlan gégesorvadásával áthelyezték. Ennek már több mint öt éve s a poharakból egy se törött el.

Juli utolsó szemlét tartott az asztal fölött. Nehézkesen topogott a magassarkú, átkozottul szűk sárgacipőben, himbálózó, kacsázó járással. Itt-ott még igazított egyet az asztalon. A vendégek tányérja mellé nagy lenvászon törülközőket készített. Aztán föl-fölszisszenve a csikorgó cipő szorításától, mint valami nehéz gálya, kiringott az ajtón.

Egy pillanatig csend volt köröskörül. A nyitott ablakon akácillat és földszag áramlott be, a lámpa sárga fényköre rávetült az aradi tizenhárom hupikék és salátazöld foltjaira, a három uralkodó téglaszín arcára s a V.-i hősök zordon galériájára. A bútorok hallgattak. Csak a békák brekegtek a sötét éjszakában szaporán.

Odakint megharsant a házigazda túlzottan udvarias, rekedt hangja:

— Tessék, uraim, tessék! Gyüjjenek az én kis viskómba. Ett az ideje, hogy vacsorájunk! Mast má kinizögethették magikat a kerbe.

És becsörtettek a szobába.

Nagy Varga János jött elől, hogy kalauzolja az urakat. Ugyanaz az istállószagú kék kötény volt előtte most is. És tulajdon az a boldog házigazdai mosoly az arcán.

Strimpf és Fejő doktor zsebretett kézzel ide-oda ténfergett a szobában. A doktor cigarettát szorongatott a fogai között s mindig úgy lépkedett, hogy szemben legyen a járásbíróval. Mint a napraforgó. Éhesek voltak, s szerető simogatással pillantgattak a terített asztalra, s a lámpa meleg, aranysárga fénykörére.

Belépett Varga János fia is a boros és szódavizes üvegekkel. Az alacsony fiatalember fekete gyapjúruhát viselt, fekete haja hátra volt fésülve a fején és szabadon hagyta sima, hátrafelé lejtő homlokát. Apró barna egérszemei ravaszul és okosan csillogtak. Letette az üvegeket a padlóra s fejét kissé félrehajtva és előretolva nagy, barna kezét, barátságos, rugányos léptekkel ment az urakhoz.

— Alászolgája. Alászolgája. — Összecsapta a bokáit.

— Ááá, jóestét, jóestét... Hogy van? Hogy van?...

— Hahó. Dezső, szervusz. Na, hogy van?

— Köszönöm, he-he... Szegényösen... — Jobbkeze hüvelykujjával az orrát nyomkodta és szipogott. Ez a szokása még gyermekkorában makacsodott meg benne, amikor apja suhogós, pattogós verésekkel tanította meg az orrtörlésre.

— Na, még nem házasodunk? — kedélyeskedett a bíró és hasát veregette. — Remélem, nemsokára?... Lakzi lesz, mi?

— Bizonyára... Bizonyára... — örvendezett a doktor.

— Ráérünk. Nincs mire.

— Valami gazdag lányt. No. A Palló Honkát. Csinos portéka.

Kelletlenül szipogott, mert titkos családi álmot érintett a szemtelen bíró. Varga János is hümgetett.

— Azok nagyvalátók, — fakadt ki. — Kéne is a rossebnek. Kényös annak a bűri.

Így évődvén és játszadozván egymással, várták a vacsorát. Nagy Varga János már a kusztoráját is elővette s odafenve a nadrágjához, a tányérja mellé tette. Aztán döngő léptekkel az ajtóhoz ment s kiordított rajta:

— Asszon! Mi lesz? Hozitok-e má? Hogy a rosseb szánkázzon rajtatok!

Alig hallható gyenge, szelíd hang vegyült össze Juli rikoltásával:

— Ezömbe vigyünk... Lá, beteg vagyok...

— Vigyünk má, na, nem várhatnak egy percöt!

S rögtön ezután megjelent Juli nagy ünnepélyesen, magasan maga előtt tartotta az óriási tálat, melyben illatfergeteget árasztott az aranyos-piros csirkepörkölt. Mögötte Vargáné lépkedett mezítláb, nagy iparkodással, tiszta biklája a lábikráját verte s kendővel bekötött feje ráhajlott a habként reszkető hófehér galuskaboglyára. Arca vékony volt és szenvedő, mély, karikás szeme alázatot és félelmet sugárzott.

— Ááá! Ááá! — izgult a járásbíró és szorgalmasan nyelegette a szájában összefutott nyálat. — Csirke...

— Bizonyára... — lebegett a nők felé a kis doktor úr, ballábát egy kicsit megficánkol-

tatta a levegőben s letette a cipője hegyére. — Segíthetek?

— De mekkora lánya van, Varga úr! — csillogott a bíró szeme a barnaharisnyás, vastag lábszáron.

Juli elvonta vékony száját, fejét félrefordította és sasorra gőgösen szerénykedett a szeplők között.

— Tessék, uraim. Asztalhoz! — vezényelt a házigazda. — Csak ólyan parasztos vacsoránk van . . . de hát mink nem vagyunk urak.

— Jó ez! He-he! Jó ám! Szerénykedik! . . .

— Lá aszondik: a büdös paraszt nem eszik, csak mártogat. Tessék, ede tessék. Az asszonyok odaki esznek . . .

— Jó lesz nekünk odaki is . . . — nyugodott meg Vargáné.

A járásbíró nagy robajjal foglalt helyet az asztalnál s nyakába kötötte az irdatlan nagy kendőt. Fejő doktor fölhúzogatta nadrágját s a kendőt egyszerűen az ölébe vetette. Rövid udvariaskodás után nekifeküdtek a bő zsírban úszó falatoknak s csakhamar csupán a csontok ropogása és a fogak csattogása hallatszott. Juli és Vargáné az asztal körül sürgött, Rezső a bort töltögette és fröcskölte a gyöngyöző szódát.

— Isten éltesse.

— Szervusz.

— Egészségére.

— A hölgyek egészségére is, — emelintette poharát az asszonyok felé doktor Fejő. — Juli ismét elvonta vékony száját, fejét oldalt hajtotta s gőgös sasorra előremeredt a lámpafényben.

Még eddig egyetlen szó sem esett a pörről. Csak udvariaskodtak, ettek, körültapogatták egymást, hogy lássák, mit várhatnak egymástól. De a dolog velejét vacsora utánra hagyták, amikor a gyomrok már ki vannak elégítve s egy-egy pohár bor mozgásba hozza a nemesebb indulatokat. Most csengett a pohár, csörömpöltek a tányérokhoz vert evőeszközök, a nyitott ablakon belátszott egy-egy fürtös, bólogató akácág, beáradt a mézes virágillat és a falu nyugalmas békéje.

— Milyen csöndes, békés hely, — sóhajtott az ügyvéd, akinek volt érzéke a tiszta hangulatok iránt.

— Az . . .

És a járásbíró hátradőlvén a széken, megcresztette pattanásig feszült nadrágját.

IV.

Jóllakva és ellustulva a pörkölt, a rétesek és a bor mértéktelen élvezetétől, szivarra, cigarettára gyújtottak s kissé merev, halszerű tekintettel meredtek a falakra. Csak Varga János szeme volt tiszta és értelmes. Pedig ő reggel négykor pálinkával kezdte.

Az asszonyok leszedték az asztalt, szótlanul és átnyúlva a vendégek orra előtt. Dezső új borokat és szódavizeket hozott. Ezalatt Strimpf pajzánkodva nyúlt Juli derekához s beszédbe ereszkedett vele:

— No, Juliska, hát mikor megy férjhez?

— Maj a ross... Ejen világba! Kinek van kedve?

— Pedig minden lánynak férjhez kell menni. Így lesz belőle: anya.

Juli dühösen szabadkozott, hangja rekedten fölcsattant:

— Egyéb se kee! Maj még gyerököt! A rosseb akari! Hát hon van nekőm olyan módom, mint otthon? Nem tud engöm olyan gazdag megkérni, akihön én elmenjek. Vagy tán járjak harmados kukoricát kapáni, mint akármelyik kúdús?

— De hát a szerelem... a szerelem...

— Rosseb eszi a szerelmet! — vágta oda gorombán. — Ni a Dinka Mári is szerelömbül ment a Bárdi gyerökhön, osztán még napszámba is el kee járni!...

— Igazad van, Julis! — helyeselt az apja s szeretettel simult rá a szeme. — Sehon se leszöl ejen módba, mint ettnon vagy...

— Maga is így gondolkodik, Varga néni?

— Én szerelömbül mentem ehön a kajláhon, — mondta csendesen Vargáné.

— Aztán maga is megbánta?

— Meg én ugyan. Százszor, nem egyszer.

Ezen az őszinteségen mindenki nevetett.

Még egy kellemetlenségen kellett átesniök. Fejő doktor ugyanis a hősök arcképeire mutatva, firtatni kezdte Varga János katonai multját. Erre hosszú hallgatás feszült közéjük, a házigazda kemény, barázdás arca elsötétült. Juli kiment az edényekkel s Dezső bort töltögetett.

— Sok pézömet kóstáta a háború... — dörmögte Varga János.

— Biza, — panaszkodott a felesége éneklőn, — csak amennyit én is kőtöttem, mikor jártam utána a kórházakba, az is egy vagyon. Hát még akkor a jegyző, főbíró mennyit fönemésztött, míg haza bírtunk hozni . . .

— Gyógyíthatatlan gégebaja vót, — magyarázta Dezső.

— Bezög akkor mindönnap bément a templomba!

— Hallgasson maga, édös! — morrant rá a fia.

— Ergy a dógodra. Mit lafatyósz ett?

Vargáné nyögve, sóhajtozva kiment.

(Vasárnap folytatjuk.)

1924. jún. 22. 141

BÖRTÖN

(Nyolcadik közlemény)

REGÉNY * Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

A vénasszony nyögve fölemelkedett, botját, batyuját keresgélte, lassan csoszogott az ajtó felé. Ahitatosan gajdolt oláhul, a cigányátkok leghatásosabbjait imádkozta el, nyöszörögte, vinnyogta, sóhajtozta: fusson ki a szemetek, száradjatok el, lakjon bennetek a sátán, rohadjon el a nyelvetek, forduljon ki a szátokból a falat ... és: dögöljetek rakásra, haljon meg a beteg, sohse feledjétek a mai napot ... s ment kifelé.

— Nem haragszok, Jánoskám, nem haragszok ... Maj elgyivek hát, ha meggyógyil a Márika ... Jaj, csak hama lenne hát, hama. Segitene rajta az az igaz isten, érdeme szerint ... Isten veletek ...

S folytonosan darálva oláhul, elment. Odakint a kutya bőgve ugatta, le akarta tépni, de senki se hederített rá.

Varga János gondolkozva piszkálta fogát a kés hegyével s lelkén elömlött a szeretet lánya iránt. A sok bor, amit reggel óta magába töltött, enyhe zsongást lopott ereibe, szüntelen felajzott haragja, bosszúsága most eltespedt, hátradőlt a széken, szemét a félsötét szobában ide-oda hajladozó lányon legeltette, szemébe könny szökött s most szerette volna minden porcikáját selymekkel és aranyal ékesíteni, megcsókolgatni gömbölyű, fehér testét mindenütt, ahol ma megverte s dédelgetni, ringatni a karján, mint kisgyermek korában tette.

— Juliska, — szólt kissé rekedten s kinyujtotta kezét a lány dereka után, átölelte, magához vonta s meleg, jóleső bizsergés omlott el rajta. Tenyerét végigcsúsztatta a lány combjain s megveregette a vékony harisnyában duzzadó lábikráját. — Juliska ... Fáj-e még?

— Ne izéljön hát, — vonakodott durcásan Juli, de odadőlt az apjához. — Fáj ám! Meggyógyéthatná.

— Meggyógyétom, az istenét, meg ... Pedig látod-e, most is az a ló ... nem tudjátok ti, mi az: egy ló! Osztán az anyádra is éppen most kellött rágyünni a csúnyélásnak. De azér jó van. Én a legjobb apa akarok lenni, nem mondhassák rám a gyerökim haló poromba se, hogy rossz apjik vótam.

Egészen elérzékenyült s elöntötte a jóság. A piactéri muzsika lágyan lopakodott be a lelkébe, valami ritka, lágy, titkos bánat csirázott a nyomán, szavak kivánkoztak a szájára arról, hogy ő milyen jó ember, mennyire tele van szeretettel, szomorúsággal, milyen egyedül érzi magát a világban, ebben a sötét, hideg börtönben, ahol mindenki porkoláb s mindenki a pusztulását lesi ... Feje áhítozott a lánya ringató ölébe, vagy akárki asszony ringató ölébe, mint az anyjáéba hajdan, mikor lecreszkedett az este.

— Mit akarsz, mit vegyek? — kérdezte Juli.

— Egy grenadin-ruhát ha venne, tudja, akkor ... akkor mindön meg van bocsátva! — fontoskodott Juli tréfásan.

— Kapsz, ne félj, kosztingöt is kapsz! Csak most má sikerűjün az a hat darab főd, meg a puszta. Akkor, ne félj, megirígyőhet a világ minden úrikisasszonya.

A lány jókedvűen kibontakozott apja félkarjából s nehézkesen, mint a vastaglábú tavaszi borjú, bokázott ki az ajtón. Hamisan vinnyogta:

— Egy rongy van, egy rongy van a szívem helyén! ...

— Én meg elmék Szikláékhon, — állt föl Varga János, zsebretette kését és kalapja után nyúlt. — Megbeszélöm, hogyan lehetne pézt kapni, akár kosztra is valahon ... Váltóra.

Kimentek. Bezárták az ajtót.

Az esti levegő illatosan áradt a szobába, halkan zengett a muzsika, mintha az erősödő kék holdfény hárfázna. S mégis nagy, halotti csend volt a derengő szobában s a beteg asszony meg se mozdult.

XXIII.

Amikor Juli botorkálva benyitott és meggyujtotta a mécset, tízre járhatott az idő. Még dunnyogta a nótát, amit a piactéren muzsikáltak: »Nyáreste volt, pacsírta szólt a fán ...« s egy kovácslegény udvarlására gondolt, aki szegény volt és gazdagon akart házasodni, hogy műhelyt nyithasson. A kovács pesti jasszkifejezésekkel bájolta el a falu lányait, de egyéb sikere nem is volt, mert senki sem szánta rá magát a gazdagabbak közül, hogy hozzámenjen.

A mécs libegő világossága szelíden hintette be a szobát s a szinte ijesztő csendet a folyosón végigmenő Varga János lépteinek dübörgése verte föl. Aztán elcsitult az is.

Juli még jobbról-balról nézegette magát egy darabig a tükörben, aztán lebontotta kontyát, vetkőzni kezdett. Mikor csak egy szál ing volt rajta, elfújta a mécset s derengő holdfényben az ágyhoz ment. Közben önfeledten mosolygott a kovács bókjain: »Bukok magára ötmillió ficcsért!« — visszahajtotta a dunyhát s lábát az ágyra téve hangosan szólt:

— Húzódj beljebb, ödös, hadd feküggyek le!

Pesti Napló 1924. jún. 22. 122 sz. 13-15.

De anyja némán feküdt és nem húzódott beljebb.

— Édös! — lökte meg a lábával Juli. — Nem hallod hát? Ergye beljebb.

Vargáné nem szólt. A csend végtelen tompán feküdt a szobára és köröskörül aludt a világ.

Juli most befurakodott a dunyha alá s odább akarta tolni anyját. Az asszony merev volt, mint a viaszbáb, nehéz és hideg.

Rémült sikoltással ugrott föl a lány. »Édös! Édös!« — kiabálta elborzadtan, megfogta anyja vállát, megrázta, aztán visszafojtott lélekzettel figyelte az üres csendet, majd fölüvöltött, mintha szívenütötték volna, irtózva didergett egész testében s még érezte a merev, hideg, zordon hulla borzasztó érintését.

Szűkölt és a gyufa után kapkodott. Végre sikerült meggyujtania a mécsest, fölkapta, az ágyhoz futott vele s magasra emelve a beteg arcába világított. De az már nem volt beteg, leesett állal, ami valahogy szomorú, bamba kifejezést kölcsönzött neki, nyitott szájából kilátszó hiányos fogakkal, fönnakadt és üveges fehérjével visszafordult szemekkel bámult a mennyezetre, egyik keze a mellén feküdt, a másik mellette a lepedőn. A mécses világa mély árnyékokat vésett rá s még jobban kiemelte élesen fölmeredő orrát.

Juli fagyottan nézte egykori édesanyja és csecsemőkorától fogva kedves, meleg hálótársa irtózatosan üres, részvétlen és viaszszerű arcát, száraz zokogás tört fel a melléből s görcsös ujjai szinte elejtették a mécsest. Majd hátrálni kezdett, nekiütődött az asztalnak, rátette a világot s visítva, lebontott hajjal, egy ingben rohant ki a tornácra.

— Édösapáááám! Édösapáááám! — ordította magas, rekedt, felnyujtott hangon, szinte megőrülve az iszonyattól. — Édösapáááám!!!

Varga János azonnal kirontott a tornácra. Juli vérfagyasztó hangja azt a hitet keltette benne, hogy tűz van, irigyei, haragosai végre megtették, amit régóta rettegve várt; fölgyujtották az istállót. Tán éppen az a vén cigányasszony. Megfogadta: ha most megmenekül, mindennap templomba megy s minden szegénynek ad alamizsnát. Rohant kifelé ingujjban s Dezsőnek visszakiáltott a küszöbről: »Gyüjj hát, ág a ház!«

— Mi az? Mi az isten?

— Gyüjjön, — lihegte Juli dideregve, s egy szál ingét szemtelenül lengette a szél. — Meghalt az édös . . .

— Mi az isten! Má azt tudtam: ég a ház.

— És én mellé feküdtem, mellé feküdtem! — visította Juli hisztérjásan, borzadtan s szeme kerekre tágult, mint az őrülteké.

— Gyüjj hát no, mit sikonyász ett! — mordult rá Varga János dühösen. — Tán meg se nízted jól. Él az.

Akkor már Dezső is fölrántotta a nadrágját, cipőjét s jött kifelé. Mindnyájan megindultak a tornácon, elől Varga János, aztán Dezső, leghátul Juli. A szobában füstölve égett a mécs, a halott asszony ott feküdt a libegő világosságban hegyes orral, fehér szemmel, lelifedt állal s a belépők fölött messze-messze elnézett nyugodt bárgyúsággal és megdöbbentő, hideg békével.

Úgy halt meg, ahogy élt. Csöndesen, semmi zajt, semmi föltünést nem okozva, becsületes lelke és szeretete nem akart már előre szomorúságot, zavart, lótást-futást, esetleg költséget okozni, meghalt szerényen s nem akadályozott senkit a muzsika élvezetében, a kölcsön hajszolásában, az udvarlásban, meghalt és félig-meddig ki is hűlt úgy, hogy nem is tudtak róla, sőt azt se igen tudták, hogy beteg . . . S most már nem törődött semmivel.

Juli az ajtóból nézte, nem mert bemenni, Varga és Dezső az ágyhoz mentek, némán nézegették sokáig.

— Mári! — kiáltott fojtott hangon és reménytelenül Varga János. — Mári! Nem hallod? Meghalt . . .

— Meg . . ., — mondta Dezső is fakón. Az első percben valami büszkeségféle ágaskodott föl benne, hogy íme, neki most nincs anyja, árva lett s őt most sajnálják. De aztán átsuhant rajta a veszteségokozta űr hűvös szele. Aki szoptatta, ringatta, lekváros kenyeret adott neki, megóvta néha apja szörnyű haragjától, fehér kis nadrágot varrt a számára, ingeket később a munkához, bő tejföllel főzött túróstésztát külön őneki, salátát öntött, katonáékhoz súlyos csomagokat küldött és ha útra ment, pecsenyét, ecetes paprikát, kalácsot adott útravalónak . . . *az édes anyja* — meghalt. Megölte a butaság. Az apja és Juli butasága. Lelke elnehezedett, mellét feszítette a düh. — Ett van. Föntámaszthat. Maga őte meg most föntámaszthatá! — szólt reszketve az apjához s hangja megcsuklott.

Varga János elsápadt.

— Én . . . én őtem meg anyádat? — hebegte értetlenül s ahogy feleségé ijesztő, bamba képét nézte valami mintha megpattant volna benne, valami mintha történt volna . . . Aki együtt kapált, aratott, szüretelt vele, télen

font, szőtt, varrt, foltozgatott ... s néha egy-egy kellemes órára egyesült vele éjszaka ... utana ment Pozsonyba, Brüxbe a háború alatt, jó és rossz időben mellette volt, a felesége volt ... És ő ölte volna meg? Lehetett neki hatalma a babonálás ellen? Vagy azért ölte meg, mert a hat darab földet nem akarta hagyni a testvérének — puszta igazságból? Fölborult benne a lélek. — En őtem meg? — ordította.

Egymásra meredtek ott az ágy végében szikrázó szemmel, mint két halálos ellenség. A mécs világa sötét árnyékokat kergetett arcukon, reszkettek és mellkasuk nehezen zihálta a levegőt. A halott részvétlenül bámult fölfelé a mennyezetre.

— Maga! — vágta ki Dezső. — Támassza föl!

Varga kereste a szavakat. Szerette volna agyonütni a fiát, de hasztalan gyűrögette öklét, karja nem engedelmeskedett.

— A lovahon el tudta hivatni a doktort, akkor azt se tudta, mihon kapjon, féllábon táncolt, mer hát a ló ... *a ló!* A maga loaja! Az édös meg ett feküdt, halódott, rá se nizött! Csak a ló, a maga loaja! — Szavaiban, melyek görcsösen törtek föl a torkán, fájdalom, gőg, utálat és keserű gúny hullámzott. — Támassza föl! Támassza föl! Maga isten. Maga mindöntudó. Maga hatalmas. Mér nem támaszti föl?

— Hogy mersz te az apáddal! ... az apádat! ... az apadnak! ... te! te! Ezömbe agyonvánglak! — üvöltött Varga fölemelt ökölle!.

— Üssön! Ezt érti! — szállt szembe a fia és arcán lefolytak a könnyek. — Üssön no! Ugysincs apa. Nincs fiú. Csak farkasok vannak. Vagy maga, vagy én!

Varga János összeroppant. Csak a szavak tartották még valamennyire. De a hangja mintha remegett volna. Ökle lehullott.

— Nincs is fiú!... Nincs fiam!... En őtem meg? Hát tudtam én, hogy meghal?

— A lovárul tudta?

— Ett csak az isten... az isten... Ki tudhet róla?! Megbabonázták. A fődmiatt... — csuklott föl rekedten.

— Hát a föd? Kell magának a föd?

— Nektök...

— Egye meg! Nem köll. Mast ett van. Babonázták!... Tudta, hogy meghal. Hát a lova? Hát az ügyvéd? Csak az édös nem! Annak nem vót.

— Miattatok. Miattatok nem vót! — esett össze hazugságai lágy ingoványán Varga János, kétségbeesve pillantott a halottra, de rémülten elkapta a szemét. Feje lehullt. — Mast má... akasszam föl akár magamat...

Az ajtónál egy ingben zokogó Juli hisztérikus visítása összekeveredett Dezső kegyetlen, fájdalmas kiáltásával:

— Menjön!... Akassza!... Jobb is! Gyilkos!

— És én melléje feküdtem!... Melléje feküdtem!... Jaaaaj!!!...

Dezső zokogott.

— A lova! Mindég csak a lova! Nem vót ennek se felesége, se apja, se testvére!... Csak lova! Nem vót gyeröke! Csak lova, disznója, marhája! Szegény édös... A lova vót az istene! Azér vót péz. Marháér, disznóér vót péz. Pörre is vót péz. Az édösre nem vót... Csak a lova, csak a lova...

— És én mellé feküdtem! Jaj, mellé feküdtem!...

— Mit csinyát mast, mit csinyát? Megbabonázták! A föd miatt. Azt is az miatt! Maga miatt. Meggyógyélhatott vóna. De a lova, *a loaja*, az istene az istállóban!... Az! *A parasztnak*...

— Jaaa-a-a-aj! Mellé feküdtem, istenöm! ö-ö-öm!!

Varga János ott állt halálsápadtan az ágy végénél, gyermekei zokogását úgy hallotta, mintha nagyon-nagyon messziről szűrődött volna hozzá, ha megszúrják, nem érezte volna. Fejét a mellére ejtve maga elé bámult s azt tudta csak: minden összeomlott körülötte, minden.

XXIV.

A temetés nagyon szép volt. Egész sereg siratóasszony üvöltözött, abajgatott a koporsó mellett, nagy tömeg verődött össze az udvaron, ott nyüzsögtek egész a kertkapuig, sőt kint az uccán is rekedtek nagyon sokan. A pápista gyerekek fölkapaszkodtak az ölfa tetejére, onnan hajigálták egymást. Eljöttek Juli barátnői káprázatos nyári ruhákban, Varga János kisgazda-társai, gyermekkori pajtások és rengeteg asszony, vének és vénebbek, csámpásak, fogatlanok, rokkantak, puffadthasúak és töpörödöttek. Egész felhő kerekedett a hangos sóhajokból és valóságos duruzsolás a titokban kárörvendő, vagy kritizáló megjegyzésektől.

Maga Varga János nagyon üres, egykedvű arccal állott a koporsó végénél barna ruhájában és tisztára kefélt fekete kalappal. Dezső elegáns feketében volt és könnyezett. Juli viszont remekbe szabott fekete ruhában, fejére csavart fekete fátyollal keltett irigylést a lányok közt; igaz, hogy ez természetes, mert a ruha à la *vízesés* volt megvarrva és sárga félcipő tette még feltűnőbbé. Juli dülöngve zokogott, olyan hangosan, hogy kihallatszott az uccára. Hiszen *a halott ránézett*, sőt még ott is feküdt mellette! Még ebben az esztendőben meg fog tehát halni. A lányok egy része vi-

szont azzal magyarázta a hangos üvöltözést, hogy így akarja mások figyelmét fölhívni a ruhájára. Volt azonban a lányok közt sok, aki nem törődött Julival, hanem inkább Dezsőt sajnálgatta és szívesen megvigasztalta volna.

A pap ékesen öblögötte a halotti beszédet, fekete palástját oly szélesen, méltóságosan suhogtatta a ragyogó napfényben, olyan bő, ékes igéket rebegtetett meg gordonka hangján, hogy szem nem maradt szárazon. Harsányan zengtek az iskolásgyerekek s mikor a gyászmenet megindult, elől vitték a *Polgári Olvasókör* fekete zászlaját.

Belekerült a temetés vagy kétszázezer koronába.

Nagy Varga János sem azalatt, míg a holttest otthon feküdt a ravatalon, sem temetés közben nem beszélgetett senkivel. A koporsót, szemfödelet Dezső rendelte meg. Ő ment a tanítóhoz, paphoz, harangozóhoz, mindenüvé, ahol megnehezítik a világból való elköltözést. Nem váltottak egy szót sem. Dezső elfordította fejét, ha apját, vagy a félőrült Julit meglátta. De a házban korlátlanul rendezkedő s a halottat ellátó Kálló Zsuzskával se törődött. Ép így Varga se. Ő nem igen volt a házban. Odalent lib-lábott az udvaron, nekiállt fát vágni, kisöpörte az ólat, istállót, megvakarta az egyetlen, szomorú lovat, megkefélte, szénát vetett neki, nagy csöndben, komolyan s elüldögélt az abrakos teknőn órákig. Tenyerébe nyugtatta az állát s a ló üres helyét bámulta. Rengeteget cigarettázott. Szüntelen csavargatta bütykös, lassú ujjaival a komisz dohányt. Nem evett egy-egy falat kenyéren kívül semmit. Ellenben annál rendesebben ivott. Szinte percenként ballagott a kúthoz, emelte ki a pintes üveget és húzott belőle, sőt éjjel, mikor cigarettázva hevert az ágyon s bámulta az ablak kék négyszögeit, sűrűn le-lenyúlt a vékony pálinkásüvegért is a sarokba. Egész testében valami rettenetes, nehéz fáradtságot érzett, kétfelől a halántékát mintha pántok szorították volna, a torka száraz volt s úgy vélekedett, hogy a bor, pálinka nemcsak erőt ád, jókedvet, hanem álmot is égő, fáradt, de lecsukódni nem tudó szemeire.

A temetés előtt rengeteg bort megivott s úgy állt a koporsónál, úgy hallgatta a papot és az éneket, ment az uccán, állott a gödör szélén, mintha furcsát álmodott volna. Csak mikor a lezuhanó rögök tompán megdördültek a koporsó fedelén s Juli, mint az őrült fölvisított, villant eszébe hirtelen rendkívüli élességgel, hogy őt is így fogják majd temetni nemsokára, de ez nem döbbentette meg, úgy hatott rá, mintha valami idegenről lett volna szó, aldott sorsa teljességgel nem érdekli. El is feledtette azonnal az egészet s a fekete zászló fölszűródó hegyét nézegette meredten.

Szinte terhére volt a szertartás. Mi a fenének ez a buta komédia, — gondolta végül és szeretett volna már hazamenni. Minden oly ostoba és üres volt körülötte, mint egy bábszínház. Olyan bábszínház, ami őt soha nem érdekelte. Hagyják már a fenébe, úgyis mindegy. Kinek csinálják?

Alig várta, hogy megindulhassanak hazafelé. Nehéz léptekkel ment Juli mellett, (Dezső elkallódott valamerre s egyedül ment), de ép így mehetett volna a tulajdon holttestе, vagy egy faderék mellett, annyira nem hederített semmire sem. Szomjúság kínozta s szüntelen a bor kellemes fanyar szagát érezte az orrában.

Otthon rendetlen volt a ház, széttaposott virágok és levelek födték a padlót, görbe szeg került a lába alá, a küszöb mellett kalapács hevert és a fülledt levegőben idegen ruhák, deszka, gyaluforgács, koszorú és hullaszag terjengett s olyan nehéz volt, hogy Varga János szinte megfulladt s ki kellett mennie a szobából.

Szinte menekült a kúthoz. Megkönnyebbülten öntötte a bort magába és cigarettára gyujtott. Aztán megint ivott. És ismét. Amíg az üvegben volt.

Este Kálló Zsuzska hívta vacsorázni. A szobában már úgy-ahogy rendet teremtettek, fölsöpörték a sok virág- és művirágszemetet, kinyitották az ablakot és a kályhán sistergett az étel. Juli még mindig fekete ruhában ült egy széken, két kezét a térde közé fogva maga elé bámult és a szeme vörös volt. Dezső nem volt a szobában.

Zsuzska asztalra tette a húst és kenyeret. Leült s kékpelyhes vastag ajkait szorosan összecsukta. Hatalmas, vállas teste nyugodtan dőlt el a széken. Odakint megcsendült az esti harang, szóltak a tücskök. Juli szipogott.

— No, János! Egyél hát! — kínálta vastag hangján az asszony.

Varga János egyszerre megint érezte a koporsó- és hullaszagot. Gyomra megfordult, kábult fejét szorítani kezdte valami; szédült. Szótlanul fölállt, fejére tette a kalapot s vontatott, bizonytalan léptekkel kiment az udvarra.

Körőskörül tiszta, csillagos ég borult a világra, a kelő hold fénye derengett már a kert fölött s elvétve egy-egy kutya ugatott. Varga János ide-oda ődöngött az udvarban, cigarettázott s a feje mintha tisztult volna. Majd meggyujtotta az istállólámpát s rendes szokása szerint benyitott az istállóba.

A megmaradt ló árván röhögött felé a jászol mellől. Varga János leült, letette a lámpát. Hallgatta a tehenek békés kérődzését, a ló horkolását, dobogását, valahol egy egér mozgását... Az üres alom csörgedt s ő megint

érezte az irtóztató ürességet. Megint csak kiment, megkereste az üveget és ivott.

Éjszaka egyik oldaláról fetrengett a másikra. Dohányzott. Szája már keserű volt, undorító, feje mint egy hordó: nehéz, üres és zúgó. Hogy elaludjék, megint csak pálinkázott. De valami súlyos kábulásnál egyéb nem ereszkedett a pilláira.

Észrevette, hogy Dezső sem alszik a másik ágyon. Valami meleg szeretet, egyesülési vágy áramlott föl benne az egész világ iránt.

— Dezső, — mondta idegen, halk, rekedt hangon, — aluszol?

De nem kapott választ. Mély, üres és részvétlen csend vette körül.

Másnap, harmadnap ugyanúgy történt minden.

Már napkeltekor kiment az istállóba, tettvett, leült az abrakosvályura, nézte a ló üres helyét, cigarettázott. Lement a harmatos kertbe, ahol egész gyöngyfüzérek sziporkáztak a fű között aranysárga, kék és bíborpiros színekben. Rigó, vadgalamb, fecske lármázott, búgott, fuvolázott körüskörül, az út mentén rózsa és viola illatozott s a veteményeságyak gondosan gyomlálva, megkapálgatva várták a gazdasszonyt. Varga János fölnézett az égre, mint máskor szokta, de aztán észrevette, hogy nem tudja: mit néz. Minden olyan volt körülötte, mintha idegen világba zuhant volna, oly üres, értelmetlen, céltalan. S megint csak visszament az üveghez, új bort szívott a hordóból s megpróbált kedvet, erőt meríteni belőle.

Elment haza Kálló Zsuzska s most még üresebbé vált a ház, ha ugyan lehetett már üresebb. De mégis, legalább tudomásul vette, hogy nincs itt. Juli nem főzött. Ki-ki azt evett, amit talált. Nem beszélt senki. Néha váltottak egy-egy rövid szót, de Dezső akkor is a földre nézett. Varga János nem ment sehova, tompa, alkoholos kedélyállapota nem foszlott le róla egy percre sem s ha mégis tisztult a feje, kétségbeesett bizonytalanság lepte meg, menekült, maga sem tudta: kitől, honnan, miért, itta a borát s nem törődött semmivel.

Néha, mintha ismét lázasan parancsolni akart volna, sürgő-forgó léptei hol itt, hol ott döngtek. Aztán egyszerre megszünt az is. Fölmeredt előtte a nagy-nagy üresség. Miért? Minek az egész? Hát aztán?

— Most má meg kell tunni maj, mi lesz az árajánlat eredménye..., — mondta egyszer, de zavaros szeme messze elbámult önnönmagába s mire a mondat végére ért, már nem törődött az egésszel.

Szikla Jóska jött el s Dezsővel együtt kimentek a kukoricába. Este aztán ujságolta Szikla:

— Remök a kukorica, János. Ez az utóbbani esső... hajjaj, csudálatos hasznot tevött!

Varga János úgy nézett a barátjára, mintha azon túl látna valamit messze s legyintett:

— Megkapálhatitok. Ha lesz, lesz.

Majd azt kezdte magyarázni Szikla Jóska, hogy vagy adja el a megmaradt lovat és vegyen két gyöngébbet, vagy keressenek neki párt. Így semmi haszna.

Varga János ijedten tiltakozott s szeméből élénk gondolkozás furcsa, lappangó tüze csapott ki.

— Minek? Minek annak pár? Hadd legyön úgy. Olyant má úgyse kapnánk, mint amilyen az elébbeni vót!

S kis szünet után csöndesen hozzátette:

— Jó má annak úgy is.

XXV.

Aztán lassanként megszokottá vált az új állapot, Dezső is, Juli is belezökkent a rendes kerékvágásba, az élet sodorta őket napról-napra s mert a jószág is, a föld is megkövetelte a magáét, nekik reggeltől-estig azon kellett lenniök, hogy azt meg is kapja. Így a munka lépésről-lépésre csöndben végezte a maga gyógyító munkáját a beteg házban s Dezső néha fütyörészgetett is halkan, Juli megpróbált dalolni, ha elfeledkezett magáról s már gyakran lehetett hallani a káromkodását, ha valami nem ment úgy, ahogy akarta:

— Hogy a rosseb ennó ki a szíved koporcát!

Varga János is megpróbálta a munkát úgy, mint azelőtt. Nagy erőfeszítéseket tett, késő estig járt-kelt, erőlködött s ha napkeltekor fáradtan és összetörve nem akart tudomást venni azokról a dolgokról, amik történtek vele, megitta a rendesnél kétszer-háromszor nagyobb pálinkaadagját, kiment az istállóba, a jószág körül foglalatoskodott, lucernát kaszált a kertben, rendbetette az udvart, ivott, dohányzott, mintha kezdett volna is visszatérni energiája, munkakedve, rugányossága, De aztán egészen más percei is voltak. Például ha leültek enni s Juli asztalra tette az ebédet, nem vett ki a tányérjára, hanem a lábasból mártogatott, bökdött fanyarul. Az ételek éppenséggel nem voltak olyanok, mint amilyeneknek lenniök kellett volna. Ízetlen, sótlan volt minden. S gyakran fölforgatta gyomrát a hirtelen ráömlő forgács- és hullaszag. Lecsapta kését s kiment a szobából.

— Mér nem eszik? — kiáltott utána Juli elkeseredve. — Má mégen fut?

— Nem kell, — vetette oda röviden; kiment az istállóba s ráült az abrakosvályura. Cigarettát csavart s bámulta a néhai ló üres helyét percekig.

Máskor az asztalnál rájuk nehezedő fülledt hangulatot érezte a mellére feküdni mázsás súllyal s ki kellett menniе a szabadba.

Szemei alatt széles sávok húzódtak s különösen méllyé tették amúgy is magába merülő szemét. Arca megnyúlt, elszíntelenedett, szürkülő haja mintha hátrább húzódott volna halántékáról s termete megrokkant. Ha úgy oldalról elnézte az ember, amint lehajolt fejjel maga elé bámult, mélyre vésett arcvonásain töprengést, szomorúságot és fáradt egykedvűséget lehetett látni.

Megtörtént, hogy kikiáltott az ajtón:

— Adtál a disznóknak, Mári?!

Aztán észbekapott, sóhajtott, köpött a meny az üveghez.

Valami olyan furcsa viszony kezdett kialakulni közte és a családja között, mintha nem tartozna közéjük. Ezt különösen Dezső érezte meg. Bár néha annyira megsajnálta az apját, hogy szerette volna megölelni, mégis amikor szólnia kellett hozzá valamit, szavai ridegekké és kimértekké váltak akarata ellenére is, nem nézett a szemébe és soha sem ejtette ki azt, hogy: »édesapám«. Ilyenkor haragudott önmagára, keserű lázadás torpadt föl benne önmaga ellen, fogát csikorgatta s nem tudott tisztába jönni magával. Csak mikor Varga János félig részegen támolygott végig a folyosón, vált erősebbé az undor a sajnálatnál s fordult el megvetőn az apjától.

Varga János kiment a földjeire is. Végigjárta a búza-, zab-, rozstáblákat, a kender- és lenföldet, a kukoricát s hosszan elnézegette. Gyönyörű verőfényes nap ömlött el a tájon, apró felhők bodrosodtak a magasban, itt-ott hessegett a sáska s a vetést halk szél fodrozta ezüstös hullámokba. És Varga János egyszerre magára döbbent: miért jött ő ide? Kié ez a vetés? Kié a föld? Mit akar vele? Kié az égbolt, a felhők, a fák?...

És iszonyú üres, sivár, kongó volt körülötte minden. Megfordult és elment haza megint.

Attól kezdve aztán nem tudott többé hozzányúlni semmihez. Értelmetlenül bámulta maga körül a világot, mint aki elveszített minden mértéket, minden szilárd pontot és szemei számára nincsen többé távlat, színek és utak. Nem foglalódott számára rendszerbe az élet, nem voltak vágyai és tervei, egyetlen szándéka maradt csupán: inni, lehetőleg minél többet.

Egyszer Dezső látta, hogy nekibotlik a kőrakásnak, de azért csak megy a kúthoz és issza, nyeli a behűtött bort. A fiú türelme fölborult. Utálatát és megvetését nem tudta már lenyelni, dühe fölkerekedett a nemrég zsarnok, most napjtól részegés parázst ellen s gorombán rákiáltott:

— Nem vót elég mamá, hó? Most má az se jó, ha tökrészög? Mindég csak iszik, mindég?

— Mi bajod van vele, ha iszok? — emelte rá merev szemét az apja s mintha arcán az egykori gőgös felsőbbség egy halvány sugara villant volna át.

Dezső letette a vasvillát.

— Az a bajom, ha tunni akari, hogy ez így nem men tovább! Amíg nem ivott sokat, legalább dógozott. De müte meggyilkóta az édöst, má dógozni se akar. Mindig részög, mint a disznó. Mér nem dógozik?

Varga János megütötten állt. Csodálkozás is, valami mélyen parázsoló gyűlölet is kergetőzött az arcán.

— Mér nem dógozok? — kérdezte. — Minek dógozzak? Kinek? Nem dógoztam eleget — hiába?...

— Ett vannak a fődjei. Felé se néz. Ett a ház, jószág. Ett a pusztabérlet. Ett a pör! — kiabált Dezső keserűen.

— Neköm nincs fődem. Nincs házam. Nincs sömmim...

— Ett a *loaja* is! — vágta szíven Dezső fájdalmas gúnnyal, úgy, hogy eltorzult Varga arca tőle. — Se eladi, se másikat nem vesz. Ez így nem mehet. Inkább búcsút mondok örökre. Ez nem élöt. Igyon el mindönt. Osztán mehet az istenhön!

— Mehetök! — biccentett keserűen Varga János és köpött. — Az. Mehetök...

Elhallgatott. Fölment a lépcsőn, benyitott a balkéz felől nyíló kamarába és sokáig motoszkált.

Dezső pedig szaporán látott megint munkához. Bármennyire bántotta is az a sok undorító akadály, amit édesapja napról-napra konokabbul gördít az életük elé, de dolgoznia kellett, most már kettő helyett is. Anyja halála sok tekintetben »komolyabbá« tette, — mint ahogy a ridegséget, törtetést és nagyralátást szokták virágnyelven nevezni — nem tréfálhatott és naponta százszor is meggondolta, hogy mi lesz akkor, ha apja tökéletesen elissza minden energiáját és belepusztul? Ezek a gondolatok mindig gyakrabban tértek vissza, míg egy nap fölfedezte magában azt a titkos örömet, hogy apja halála esetén korlátlan úrrá válhat, *háza, földjei, jószágai* lesznek, *lova* lesz, megszabadulhat Julitól, feleségül veheti szíve választottját s *megmutathatja* mindenkinek, hogy pusztabérlő lesz az apja segítsége nélkül is. — ha előnyükre dől el az árverés, — irigyei lesznek, könnyű lovakat hajt homokfutón, sápad a falu — és nem parancsolhat neki az isten se! Ezért megkettőztette erejét, pontosan négykor kelt minden nap, szóltanul

1924. jún. 22.

dolgozott s mindig közelebb és közelebb érezte magát céljához: szorgalmas, szívós, kitartó munkával nemcsak föntartani, hanem gyarapítani is a vagyont, folytatni a pört ha kell: egyedül is, — *nem ő kezdte*, de ha már így van: kár lenne elveszteni! — hogy arra kerüljön a sor, minél több kerüljön majd a maga kezébe.

Szép nyári délután volt, a nap kezdett nyugovóra hajlani, Dezső elkészült az istállókkal s kiment a kapuba a jószágot várni. Elhaladt a kút mellett s akkor jutott eszébe az apja. Jó néhány óra múlt el azóta, hogy a kamarába bement s nem látta visszajönni. A borosüveg is azonmód volt a vödörben, ahogy Varga János akkor otthagyta. Hol lehet? — ötlött Dezső eszébe és kíváncsian ment a kamarához. Benyitott. Senki. Csak a sonkák, oldalszalonnák, bicikli, szíjak lógtak le a menynyezetről s a falak mellett hombárok, zsákok, bödönök, lim-lomok. De az apja nem volt sehol. Akaratlanul is a padlásföljáróra nézett. A következő percben lábujjhegyen szaladt föl a pengő deszkalapokon s a padlásra lépett.

Először nem látott semmit. A hatalmas padlás régi gerendáin pattogott a cseréptető, amint a forró napfény szünésével összehúzódott. Mint valami homályos, hosszú alagútban: a levegő nyomott volt s az uccáról halkan hangzott be a kocsizörgés, gyermekek zajongása s a tojásszedő zsidó képtelenül magas kiáltása, mint éles sípszó: »Tóóóójáááást! Tóóóójáááást! . . .« Azután az északi oldalon, éppen szemben egy félköralakú padlásablakkal, melynek szélén pajkos verebek ugráltak, meglátta az apját. Kötélen függött és elernyedt teste rongyként ereszkedett le, mozdulatlanul.

Dezső megcsuklott. Rámeredt a halottra. Egyszerre megértette az apját. Minden ízében, szavában, mozdulatában tisztán állott előtte és élesen. S elömlött benne a fölfakadó szeretet. Már hiába volt.

Aztán a késéhez kapott, hogy levágja a holttestet és közel ment hozzá. Varga János előrebukó arccal hamuszürkén, kék ajkakkal, kimeredt szemmel, mely üres volt és üveges, bámult ki a fák fölé nyíló padlásablakon a napsugárral pásztázott messzeségbe, amerre a halvány rózsaszínű felhők úsztak. Karjai és lábai súlyosan lelógtak. Kék köténye ott volt a derekán, pantallója előtt.

Elment a börtönből mindörökre.

Nyugatról akkor kígyózott a vonat halk, távoli zakatolással át a mezőn a falu felé. Hófehér puha füstöt lökdösött maga mögé vidáman. Varga János bámult a kék Mecsek felé és nem látott semmit.

(VÉGE.)

A csányi harang

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Kedves barátom, ne haragudj, de minden terveim, számításom, elhatározásom dugába dőlt. Úgy látszik, te már predesztinálva vagy a gimpli szerepére, te már ilyen planétában születtél, kedves öregem s halálodig az én ügyeimben fogsz futkosni, még hozzá hiába. Most íme nagykeservesen szereztél nekem lakást, kétszobásat, kerteset, olcsót, csöndes kis azilumot, éjt nappallá téve futkostál utána, reketre alkudtad magad érte, édes öregem, én azonban tudatom veled, hogy nem megyek, maradok, mit bánom a lakást, kertet, csöndet, idegen, békés arcokat, melyek nem háborgatnának, mit bánok én mindent, édes öregem, most már látom, hogy ebben az undok fészekben fogok elpusztulni, megfeketedni, eltűnni, itt esznek meg a kaján parasztok, a pletykák, a vad pézsmaszagok... A csányi harang miatt. Mert én meg ilyen planétában születtem.

Most, hogy ezt a pár sort írom neked, kedves öregem, hűvös áprilisi reggel van, mogorva, felhős, vigasztalan. Csak nem akar kitavaszodni! Mindhiába visszatérnek a téli felhők, a vonító szelek s itt előttem a nagy kopasz szederfa úgy sír, hajlong, mintha menekülni akarna innen, de valami nem eresztené a gyökerét. Borzongok a hidegben, ahogy a tornácon körmölök, a tornácon, mert máshol nincsen számomra hely, minden fenekestől felfordult a házban, ládák, bútorok, kosarak egymás hátán, amint a hurcolkodáshoz elkészítették őket, a csupasz falak ridegen konganak, csak ezen a szellős helyecskén szoríthatok papirom és tintám számára egy kis zugot egy deszkán. Mert minden úgy volt tegnap estig, édes öregem, hogy megyek. Végre! Végre megszabadulok hát ettől a nyavalyás falutól, végre békességem lesz, nem turkálnak többet legintimebb belügyeimbe, nem nézik: mit eszem, nem találgatják: mibe került a ruhám, nem sugdossák, mit csináltam a forradalom alatt, nem csámcsogják: menynyi lehet a jövedelmem ... Hiszen itt nőttem föl köztük, sajnos, mindenki ismer. Mindettől megszabadulok. Házamat kiadom bérbe. Meghalni se jövök errefelé. Egye meg a fene. Tollamat, papirjaimat (nem tőzsdei papirok), könyveimet viszem innen. Bútoraimat is. Örökre kitörlöm emlékemből ezt a falut, azokat a házakat, melyek tövében hajdan golyóztam, a kéményeket, melyekre sok-sok éven át láttam visszatérni ugyanazokat a gólyapárokat így tavasszal (már visszajöttek!), a ligetes, nyárfás, dombos határon átkanyargó gyalogutakat, a Feketevíz rezdülő tükrét, a füzeket és szitakötőket és lepkéket, a felhőfodros baranyai égboltot, elfelejtem én, el én, édes öregem, mert olyan emberek élnek errefelé, olyan hazugok, sunyik, ragadozók, kereskedők ... Szóval: ahogy írtam. Boldog voltam, kedves barátom. Új világ. Új emberek. Nem ismer senki. Nem fájok senkinek. Naponta találkozom veled és elvégre te meglehetősen értelmes ember vagy, nem fogunk unatkozni ...

Igy volt ...

Mi köze mindehhez a csányi harangnak? Tudnod kell, édes öregem, hogy a csányi harang még csak nem is a mi harangunk; Csány a mi falunkkal szomszédos kis ormánsági falu, kertek közt megbujó apróság, poétikus, igénytelen és paraszt. Olyan, mint a többi Csány. Semmit se jelent, azt se tudod, hogy a világon van és része ennek a sivár, földhözragadt magyar életnek. Hát tegnap este, egész napi kalapálás, cipekedés, porszívás után kijöttem ide a tornácra, hogy kifujjam magam s elszívjak egy cigarettát. Még egyszer, mondtam, jól megnézem ezt az udvart, kertet, mielőtt elmennék innen, hiszen nem azért, mintha sajnálnám, a fene egye meg, van ilyen máshol is, de hát ... Tudod, öregem, hogy van ilyenkor az ember, bizonyára te is elszántad magad itt-ott, hogy: no most már elég, megyek ebből a fészekből, únja testem-lelkem ... és utoljára megnézegeted még egyszer a helyet, ahol talán soha egy kellemes napod nem volt. Ez nem szentimentálizmus. Tudom, fiatal gyerek koromban megsirattam a kórházi szobát, ahol két hónapig kedvükre kínoztak, nyúztak, bödösséggel tartottak az orvosok. De mondom, nem érzelegni mentem a tornácra, csak bát kimentem. Szomorú dolog ez, kedves barátom, így hurcolkodás előtt látni az otthont ... Mintha a ház haldokolna, elröppenni készülne belőle a lélek. Akaratlanul is Puskin hasonlata jut eszembe a halottról és az üres házról ...

Magyarország 1927. máj. 8. 86. sz. 3.

1924. máj. 8.

A konyhaajtón nem árad ki a készülő vacsora illata, nem harsog a zsír sistergése, a leszerelt, barátságos lámpa helyett csak egy libegő gyertya vet halotti fényt a csupasz, hideg falakra . . . Kimenekül az ember, valami szorongatja a testét, megáll a tornácon, cigarettára gyujt s üres aggyal bámul ki az udvarra. Ott álltam és bámuldoztam. Hűvös, de szép tavaszi este volt, a nap már lebukott a kert mögött s a hosszú lila felhősávok és kósza fekete faágak között cinóbervörösen izzott az ég. Igazi baranyai alkonyat volt. Szelíd, színes, álmodozó fákkal dúsan átfestett kép. S a langyos levegőben édes ibolyaillat áramlott, olyan édes, mint első, diákkori szerelmünk emléke s oly félénk, mint amilyen az a szerelem volt. És az a csend, az az áhitatos csend! Édes öregem, tudod milyen az a csend, amely szellősuhogásból, távoli kutyaugatásból, milliónyi béka ritmikus brekegéséből és a szíved dobogásából tevődik össze? Ez egy kicsit komikusan hangzik, de így van. Tudod, én nem vagyok pénzember, kereskedő . . . Elkábított az az imádkozó csend és a lassan leboruló szürkület.

Egyszer csak megszólalt a csányi harang.

Mély, komoly, zenélő búgással himbálózott át a hang a sötét földeken. Néha elszárnyalt messzire, alig dünnyögött úgy, mint valami apró dongó. Majd meg visszalengett, kitárulkozott, mint az orgonaszó, egybeáramlott az illatokkal s eszébe juttatta az embernek halott édesanyja simogatását. Édes öregem, ez nem bolondság, de csányi harang, amely úgy belézengjen az emberbe, olyan szelíden, rezgőn, búgón, mint valami szférikus muzsika, amiben úgy benne legyen élet és halál, szeretet, bánat, tisztaság... nem, barátom, csányi harang, — ez csak Csányban van és csak itt fakaszt könnyet az ember szemében.

Most már megérthetsz.

Hát édes barátom, én sokszor megeskűdtem, hogy elmegyek innen. Most is. De nem megyek most sem. Nem lehet. Inkább feszítsenek itt keresztre, csak a csányi harang szava enyhítse haldoklásom szomjúságát.

Pedig tudom: holnap már a leghajmeresztőbb hazugságokkal magyarázzák maradásomat ezek a hazug, ragadozó, kereskedő és profánajkú emberek.

150

Regina néni

Írta: Kodolányi János

Az öreg zsidóasszony kiállt a boltajtóba, kiköpködte a tökmag héját s fekete szőrrel fedett bal kezefejével végigtörölt a száján. Karvalyorra rahajlott gúnyos metszésű ajkára, vastag szürke szemöldöke alatt élesen és ijedten pillogott a szeme, hosszú szőrbokrokkal benőtt álla előremeredt s ezen a gúnyos, hideg, éles fejen úgy ült a szürke kis konty, mintha csupa fösvénységből valami kopott, szűk, penészes bóbitás-sapkát viselne Regina néni.

Most még a szokottnál is szakadtabb, lomposabb volt, nagy puffadt hasán piszkos szoknya lógott, alig födte bokáig s pipaszár lábán lecsúszott a lyukas pamutharisnya, lúdlábán ferdén lógott a kicsámpált cúgoscipő, mint két nagy sárkolonc. Ahogy ott állt a boltajtóban, rágta a tökmagot s előregörnyedve figyelte az uccát, egész lényén valami különös izgalom, rémület, gyámoltalanság reszketett.

— Jaj nekem, — mondta hangosan, mély dönhögéssel, — hunnaj szedek, én most embert?

Csakugyan, véges-végig kihalt, álmos, néma volt a falu. A lángoló nap vakító sugárözönt ontott a meszelt házakra, a katolikus templom előtti hársfakoronák rogytak a nehéz fény és illatzuhatag alatt s a torony aranykeresztje szikrázott. Egy-két ballagó iskolásgyereken kívül csak a porban fürdő tyúkok vittek valami lassú mozgást ebbe a forrón vibráló, búzaérlelő nyugalomba.

— Senki..., — dörmögte a vénasszony s lesántikált reumás lábaival a lépcsőn. — Kisfiú!... Gyerek!... Hon van anyád?! — rikácsolta.

A kisfiú tovább gombozott.

— Hogy a ménkü csapna meg, — motyogta Regina néni.

Már vígasztalanul vissza akart fordulni a hűvös boltba, amikor egy asszonyt pillantott meg. Rá-megbénult, elhült s szinte holtan rogyott össze. Mert még ha keresztény lenne, de . . .

És az öregember szemei nyitva voltak, irtózatosan nyitva s hiába tettek rá egy-egy ezüstpénzt: csak fölpattantak újra.

Egész bizonyos, hogy Mári nem fog aludni az éjjel. De hát csak nem hagyja ezt a tehetetlen vénasszonyt egyedül, akármilyen is?... Most már nem intézett semmit a malomban: egye fene. Nem mosott: mindegy. Föláldozta a délutánját. Majd csak megtérül. De hogy ezzel a halottal kellett vesződnie: ki hálálhatja azt meg?

Nyugovóra hajolt a nap, mire mindennel végeztek. A lepedőbe csavart holttest ott feküdt a divánon, még a falat szalonnát, kenyeret is kivájták a fogai közül. Szegény Regina néni, mekkora csapás, milyen hirtelen jött, az élettársa, akivel évtizedeken át jóban-rosszban együtt vesződtek, milyen csapás is, istenem... Szegény öreg asszony, jó, hogy meg nem bolondul bele...

— Na, Mári, hát most már itthon lesz a flam is, — mondta a vénasszony sóhajtva. — Istenem, az még nem is tudja, mi történt itt nálunk... Jaj, jaj...

— Akkor hát én most elmék, — szólt megkönnyebbülve Mári s kendőjét megigazgatta. — Most má a tésasszony maga is meglesz addig . . .

A vénasszony lassan ment utána a sötét boltba s mint egész délután, most is gondosan figyelte apró zord szemével, hogy nem lop-e. Mári várakozón állt sokáig.

— Megájjon, — mondta suttogó dörmögéssel Regina néni. — Adok hát valamit... Na, itt van, fogja... Vigye a kisgyereknek . . .

S mintha aranyat dúgna az asszonynak, vigyázva, gyorsan, kapkodón odanyújtott egy kis stanicli cukrot, öt szem savanyút.

Olyan arccal, mintha nem is várna köszönetet érte.

Az Est 1924. jún. 17.
118. sz. 9.

1924. jún. 17.

azonban ott tartották. Szinte valami bárgyú szédületben, álomban tett-vett mindent.

— Jaj, láti-e, Mári, láti, a szegény uramat! Így megvert bennünket az isten! Mit tegyek én szegény öregasszony. A fiam nincs itthon. Este gyün csak meg. Magam vagyok. Csak ezek a lábaim ne fájnának, de alig léphetek. A kezem is ni milyen dagadt. A büdös cselédünk, fogja meg az isten átka, még a mút héten itthagyott. Egy se akar megmaránni nálank. Jába füzeti az ember. Azelőtt nem így vót. Fogja csak meg szegént, tegyük arra a kanapéra. Muszáj lesz a sifonbul elővenni tiszta lepedőt is, letakarni, hogy a bogarak ne lepjék. Jaj, jaj. Ilyen csapás...

— Meghalt az úr! — rikácsolta természetellenes hangon Mári.

— Tudja, szalonnát evett szegény... aztán csak hátra izélt... Mi az, mondom, mi lelt? De csak nem szólt az, tudja, semmit. Jaj, jaj. Osztán senki sincs, tudja. Azért nézek valakit, mondok, majd meghálálom . . . Húzzuk csak le a csizmáját . . .

Ide-oda bicegett a szobában, éneklő hangon, önmagán szánakozva beszélt, közben köténye zsebéből szüntelenül szedte a tökmagot, rágcsálta és köpködte a héját. Szőrös álla s bajúszos ajka állandóan mozgott, billegett, akár a tyúk hasa. Dirigált és nyögött.

Közben a hullát letették a dívánra, lecibálták csizmáit, nagy üggyel-bajjal levetkőztették s belecsavarták a tiszta lepedőbe. Mindez rettenetes munka volt, nemcsak azért, mert a súlyos, tehetetlen holttest sehogy sem akart engedelmeskedni, hanem azért is, mert a kihülő, merevedő hulla minduntalan hozzáért Márihoz hol a kezével, hol a bajszával s szegény sánta asszony ilyenkor kiabált, integetett az asszonyra, ki úgy törtetett, mintha jobblábával mély gödörbe lépegetne.

— Mári! Máriii! — visította. Majd mély hangon: — Mekkora nagy baj van nálank! — (Így mondta: *nálank.)* — Gyüjjön hamar, az isten is megáldi. Megfizetem a fáradságát. Nagy baj van. Jaj, nekem!

A sánta asszony ferdén állt:

— Jaj, tésasszon, nem érök ám rá. A malomba van dógom.

— Gyüjjön hát! Nincs itt senki. Jaj, szegény uram, jaj nekem! Micsoda baj szakadt a fejemre!

Erre már odabóklatott Mári.

— No! Mi az, tésasszony.

Kiszáradt szemmel, zokogáshoz hasonló hangon, sóhajtva, nyögve mondogatta:

— Jaj, jaj! Gyüjjön no, ne féljen no! Szegény uram! Azt is elveszi tőlenk az isten! Jaj, csak ez a lábam ne kínozna annyira, még evvel is megvert az isten! Jaj, gyüjjön csak.

A hűvös, petróleum-, fűszer- és vászonszagú boltból három lépcsőn kellett a lakásba kapaszkodni. Bent a szobában is hűvös volt, a leeresztett zsalukon alig szűrődött be a napfény. De az asztal mellett rettenetes látvány bontakozott a sötétben vakoskodó szem elé: az öreg zsidó hátrahanyatlott fejjel ült a széken, csizmás lábait elnyujtotta, kezét lelógatta a földig (egyikben még szorongatta a bicskát, másikban a füstölt libaszalonnát), kalapja elgurult a vaskályháig. S az arca milyen szederjes volt, fehér bajsza milyen csapzottan borult félig nyitott szájába, melyben még ott volt a falat.

Első pillanatban Márinak lefagyott a lába. Megdermedt. Aztán a menekülés ösztöne kerekedett fölül benne. Eltorzult arccal sápódott s hátrált az ajtó felé. A vénasszony parancsoló hangja, monotón jajveszékelései és panaszai

152

Kodolányi János

Látogatás a „Börtön" írójának nádfödeles otthonában

Püspökladány, június hó

Vézna, sánta, kemény kis ember, sápadtbarna, beesett arc, átlelkesült szemek és sátoros nagy haj: *Kodolányi János. Huszonöt éves, író.* Könyve még nincs piacon (csak sajtó alatt, *három is!)* de úgyszólván az egész ország ismeri a nevét. »*Börtön*« című parasztregénye, melynek közlését vasárna pfejezte be a *Pesti Napló, rendkívüli feltűnést keltett.*

Most Püspökladányban él, feleségével, *Csőszi* Matilddal, egy »fajából kinőtt«, életerős parasztlánnyal, akit *Vajszlón,* Baranyában, halálos ágyán kitagadott az apja, mert Byront olvasta, »holott« *érdeklődésével is hordhatta volna a trágyát az istállóból!* Ugyanez a sors érte a férjét is: házassága magára vonta az egész rokonság pápai átkát. *Őt is kitagadta az apja,* aki egyébként se tudta akceptálni fia progresszív elveit. A kitagadás nem fáj neki. Dolgoznak, emelkednek s tudják, hogy kivágják magukat abból a koldusságból, amibe a tehetős szülők haragja taszította őket.

Kodolányi János

(Erdélyi József rajza)

Jancsika, Jucika, irógép

Két szép gyerekük van. A másféléves *Jancsika* már vígan totyog és cipeli ölében az udvar egyetlen árva tyúkját; a nyolchónapos *Jucika* azonban még csak gőgicsél abban a bölcsőnek kinevezett, *gyalulatlan deszkaládában,* amelyben édesanyja gondos keze jó vackot vetett neki. *A deszkaláda fődele,* keresztbefektetve két vízszintes, párhuzamos lécen, *íróasztalul szolgál az apának.* Kint a tornácon. Előtte futó szőlő; azontúl a kiégett agyagos udvar, amelyen a gyom is alig él meg.

— *Kitünő íróasztal,* — mondotta frissen, jókedvűen *Kodolányi* János, mikor meglátogattam püspökladányi nádfödeles otthonában, — kitünő, *csak írógép kéne rá.* Akár kimustrált is. Mert fene *nehéz ilyen gyenge szemmel papírra körmölni egy harmincíves regényt!*

Balra nagy deszkaláda. Tele görcsös fatuskóval. Ezt még Vajszlóról hozták magukkal.

— *A könyveimet eladtam,* mert kellett a pénz a hurcolkodásra. De kinek kellett volna ez a rengeteg görcs? Elfért a vagónba, elhoztuk.

Kelenföldtől az Isten országáig

Megnézzük a lakást. Hűvös szoba, kevéske bútorral; aztán pitvar és konyha. Búboskemence. *Villany nincs.* Az asztalon kékhasú petróleumlámpa áll. És — képzeljék! — vízvezeték sincs. Még kút se. *Kodolányiné negyedórányira jár vízért az ártézi kúthoz. Ő főz, mosogat, mos, vasal, takarít, gyereket dajkál, bevásárol, ás és gyomlál, ő látja el a konyhakert dolgait.* Pedig szép, nagy az a kert: van benne krumpli, paradicsom, tök, dinnye, szőlő, mák, minden. Csak ép *padlót nem súrol.* Azt is csak azért nem, mert *nincs.* A szoba is, a konyha is *földes.*

— Egész jól élünk mi itt — mondja *Kodolányi,* — jobban mint

Az Est 1924. jún. 29.
128. sz. 4.
b Sz.L. EMLÉKEZÉZEK ÉS PUBLICISZTIKAI IRÁSOK. Vp., Osiris K. 2003. 75–79.

1924. jún. 29.

Vajszlón, meg Pesten... 1922 novemberében jelent meg *Sötétség* című hosszabb elbeszélésem; *ez felkeltette többek közt Móricz Zsigmond érdeklődését.* Soha el nem múló hálával gondolok rá. Akkor kimondhatatlan nyomorúságban éltem, Pesten, egy fűthetetlen kelenföldi deszkabódéban. *Néha három-négy napig nem ettem.* A Jancsika már megvolt; ő is, sokszor, *estig egy falatot sem kapott.* Az éhségtől *összecestem az uccán. Máskor a villamosban.* Kutya se törődött velem. A feleségemet meg csak bizgatta az anyja, hogy menjen haza, *hagyjon engem faképnél.* Vissza is mentünk Vajszlóra, 1923 májusában. *Nem hozzájuk!* Csak mert olcsóbb volt a falu, s a gyereknek is kellett a jó levegő.

Erkölcs, paraszt és erő

A tornácon telepedtünk meg.

— Irnokoskodtam — folytatja *Kodolányi* s egyre büszkébben, keményebben cseng a hangja. — Megírtam *Szép Zsuzska* című regényemet, amely *a közel hetekben jelenik meg az Athenaeumnál.* Novellákat, tárcákat. Az *Athenaeum* még áprilisban elfogadta *Föld és pénz* című kötetemet. Mindig jött valami honorárium, nem vesztünk éhen. Augusztusban elkészült a *Börtön.* Ezt is az *Athenaeum* adja ki. *Iszonyú ambíció ébredt fel bennem* és teljes erővel nekifeküdtem, hogy megvalósítsam a programomat. A *Börtön* után *hozzáfogtam az Isten országa* *című nagy regényemhez. Ma is dolgozom rajta.* Ezt jövőre közli a *Pesti Napló.* Novelláim is kitesznek egy vaskos kötetet. Hivatásomat abban látom, hogy *közreműködjem az isten országának megvalósításában.*

— Tolsztoj...?

— Olyasféle. Őskeresztény értelemben. Tudniillik, *szentül hiszek az emberiség fejlődésében.* Nem vagyok materialista, a világot egy isteni gondolat megtestesülésének látom: bennünk valósul meg a világ értelme, a lét célja. *Meg akarom az embert ismertetni önmagával.* Kimutatom, hogy *bizonyos életformák fizikailag és erkölcsileg csődbe juttatják az embert.*

És órák hosszat fejtegette, bizonygatta az igazát: *más nép kell, más paraszt, kultúra és lélek.*

— Lesz valaha? Egyelőre egy kis *civilizációnak* is örülni lehetne.

— Az ősfoglalkozás mellett is elérhető a *tökéletes* élet: ott állni a kultúra legmagasabb fokán!

— Pusztán *életnek* elég tökéletes a paraszt élete ma is.

— De szellemileg!

Nem tudtunk megegyezni, csak abban, hogy a szellemi »isten országa« *ma is megvan,* a parasztok között is, de csak a *kivételeknek.*

— *Egyre több lesz a kivétel.* Hiszem. Hiszek az evolucióban és kell hogy értelmet adjak az életemnek.

— *Adsz* egy értelmet, de ez nem az értelem.

— Mindegy; kielégít. Elméletben mindez zűrzavar, de *cselekedetekben, könyvekben, alakokban valóság...* Te tagadod a *kategórikus imperatívuszt?*

— Az erő és energia imperatívuszait nem. De látnod kéne, hogy az erkölcsi imperatívusz a világ ezer-

féle harcaiban *sehol sem érvényesül, csak ahol érvényesülésre kényszerítik.*

— Az én életemben érvényesül.

— Az más. *Saját* magunkkal szemben mindig érvényesül a *saját* erkölcsi imperatívuszunk.

— Nem tudom, *hol lennék enélkül.* Hányszor álltam a Ferenc József-hídon, hogy belevessem magamat. Mégis mindig összeszorítottam a fogamat és azt mondtam, hogy a kutya keservit, mégis *megmutatom, hogy én! Mások* beledöglesztheteik, de *én magamat soha!*

Fontos apróságok: pénz, pénz

— Hogy másra térjek át: ha megélsz és legszebb reményeid lehetnek is, hogy *viseled az: a sok lemondást, amit az itteni élet hoz magával?*

— *Nem könnyű,* így, minden kényelem nélkül, de hát viselem. *Számomra ez biztosítja a függetlenséget.*

— Kényszerlemondás! Ültünk mi egyszer autóba, fel a Gellért-hegyre; láttam, *hogy feltámadt akkor a méreg, meg a vágy a civilizáció áldásai után!*

— *Hegyre mentünk: örültem, hogy kitalálták.* Hiszen gyalog nem bírtam volna menni. A lábaim, nézd ezeket az elgörbült rüsztcsontokat (*Acchilles-inzsugorodás* a neve); anyámtól örököltem. *Nem járok a talpamon. Csak rettentő fájdalommal és nagyon keveset tudok mozogni.* Évek óta nem bírok *orthopéd-cipőt* venni, mert *arra már nincs pénzem.*

— Nem lehet kiszakítani...?

— *Másfél milliót?* Miből? De hát mit csináljak? Majd lesz egyszer! — És szenvedélyesen folytatta: — *Majd lesz még minden, még házam is!* De addig? Kínomban már majd kicsordul a könnyem. Ha tudnád, mit szenvedek, míg innen kiérek az állomásra. *Akárhányszor már négykézláb akarom volni magamat.* És ha lemegyek a Piac térre, csurog a verejték az egész testemről. Ezért nem hordok télikabátot. Fiatalkoromban operáltak: *egy birkaint varrtak be meghosszabbításul a lábamba.* Ez teszi egyáltalán lehetővé, hogy járjak.

— Más baj nincs? Ez a soványság...

— Szívem nagyszerű. *Tüdőcsúcshurutom tavasszal tüdővészbe ment át.* Egyvalaki jóvoltából *tengődtem másfél hónapig, aki akkor sok előleget adott.* (Már ledolgoztam.) Ez a két pesti év következménye volt, abból az időből, amikor, mondtam már, napokig nem ettem és elájultam a villamosban. Akkoriban egy *ismert közéleti kultúrférfiú,* akitől állást kértem, mikor a *Sötétség* megjelent s akit *egyik kitűnő kritikusunk ajánlólevelével kerestem fel...* Tudod, mit csinált? *Adott, a nyomorult, kétezer korondt!* Meg is kérdeztem tőle: *Harisnyapénz ez, igazgató úr?* És nem vághattam a szemébe, mert *nem volt pénzem — villamosra.* Mérgemben aztán vettem helőle ezernyolcszázért *egy pár harisnyát* a feleségemnek...

A ház mögül előkerült valahonnan a házigazda. Ránkköszönt. Ő nem itt lakik, hanem egy másik házban. *Van neki még több.* Ezt, amelyikben most *Kodolányi* lakik, szeptemberig, nemrégiben vette búzáért, harminc juhért, meg egy hasas tehénért. Megnézni jött a pesti vendéget. És megkérdezni: lesz-e eső, *mert a két ciklonból Ladány egy szemernyi esőt sem kapott.*

Aztán tovább ballagott a derék kun gazda, aki respektálja ugyan, de nincs tisztában vele, miféle furcsa ember lakja a házát. Az elöljáróság azonban már többet tud. Tudja, hogy *író* és *hírneves ember* Kodolányi János. Igaz, hogy *neki könnyű tudnia,* hiszen a *törvényes* írásokon kívül *Baltazár* püspöktől és az *Athenaeumtól.* még egy harmadik helyről is *külön bizonyítványokat kívánt* annak igazolására, hogy valóban *közhasznú íróember kért tőle pár héttel ezelőtt letelepedési engedélyt* az Arány János uccában!

Szabó Lőrinc

155

1924. jún. 29.

A vén ember

Írta: Kodolányi János

A következő napokban csodálatosan csendes volt.

Szívós szervezete annyira legyőzte az utóbb csapást, hogy bár lassan és erőlködve, tudott járni s elhagyhatta az ágyat. Meleg kötött inget vett a pusztóruha alá a bárányszőr mellény takarta örökké didergő testét, kerekre gyűrve kezeivel húzott magára a a, melegebb déli órákban kiült a napra a pitvarban. Nem veszekedett. Szótlanul elmerengett itt a napfényben, vagy a bakancsa orrát bámulta komoran, vagy az udvarra tétova lépegető tyúkokat szemlélte. Nem követelte más a bort se. Asztalánál ülnek szüreszelte a borát fogyasztva, nem ígérte kívánságait semmiben. Kikérdezgette, hogy gyógyul-e már a Kis öccs lába, ennek-e jól a diétnak, metszi-e a Dombi a szőlőt s mikor kezdi el vele. Röviden és kelletlenül válaszolt a válaszok, mert nem igen hitte a válaszokban. Csak a feleségére volt boldog nagyon.

— Láttok-e, mejjen más lett szátok, — mondta az öreg háta mögött, — mejjel csudát csinál vala az itteki... Hogy megmászott a gondoltja is...

De ha valaki beszélt hozzá valamit, mintha nem hallotta volna. Csak gondolkodott, töprengett. Nem vágott közbe, ha a feleségére egy más fajtabeli furcsaságait részletezte előtte Mari néni. Pedig azelőtt menten kifakadt az türelmetlen dühe. Most hallgatott. Csak apró-legtelő vadsága maradt a régi. Bizalmatlanul villogott a szeme, ha elment mellette valaki, ha szóltak hozzá, vagy ránézett.

Harmadszor — a menyecske éppen kiseprűkét vetett ki a kőtényből a napon — megkérdezte tőle egy öreg:

— Most lesz a lőrinci vásár, hej

— Most ám, — felelt Juli.

Bőbek Sámu hallgatott. Botjával a pitvar tégláit piszkálta.

— Mit akart tunni? — ártatta a menyecske.

De az öreg rá se hederített.

Később a kamarában kotorászott. Mikor kijött, mogorván megkérdezte a feleségétől:

— Tu! A Kerekest kifizettétek má!

— Nem azt ugyan. Miért? Nálad a pénz.

— Hát akkor, — mondta Bőbek nagyon komolyan s zsebéből pénzt szedegált elő, — itt a béte... Adjátok neki... Nem vettem le sőmmit, — szólt felemelt hangon, — mint csupán a szénát trahat felit, akit ellopott.

Azzal megfordult és csoszogott sem törődve az öregasszony »Sámu!« kiáltásaival, kibotorkált a konyhából.

A következő napon megint ősére fordult az idő s Bőbek Sámu a fűhely mellett fagyadozott hetek óta. Mint egy öreg, kiszáttellű macska, úgy szunyókált a napsugáron. Csak villogó, hideg, vén szeme mutatta, hogy él, olyan mozdulatlan volt.

— Nem én má és én életem sőmmit, — motyogta egyszer és a pillantása szomorúvá vált. — Sőmse vadhatom, vaj fűnőlök-e rezzel. Amim van is, nem élvezhetőm. Csak az maradt meg, hogy mindenkivel jót tettem, aki megérdemlé...

Este csendesen verte a hajtatót az eső. Az öreg csurgóján szobrozott a víz. Bőbek Sámu a tűz mellett ült, az öregasszony bibliát olvasott a mécs mellett, ha szólt valamit, szótta a pipát. Csak a menyecske ácsorgott, magában valami szomorú dalt dúdolt, mint fűzfán kakukmadár a körgő [illegible]. Hirtelen Bőbek Sámu felemelte a fejét.

Pesti Napló 1924. jún. 29. 128. sz. 1–2.

— Ti..., — szólt vontatottan, — hát most lesz a lőrinci vásár?

— Most. Szerdán, — vetette oda János.

Böbék Samu kis szünetet tartott. Barna homlokát ráncok barázdálták, bajusza lelógott, valami nagy gondolat hánykolódott meg az agyában.

— Nem kéne valami a feleségödnek, János? — mondta szelíden.

— Kellene ám, — heveskedett Juli. — De nagyon is. Csak nincs mibül.

— Mit akar kee? — fordult oda János.

— Gyerökeim, — mondta Böbék Samu s hangja remegett, — tik mindig kedves gyerökeim vótatok... ede hallgassatok... én má nem soká viszöm az élet köröszt jét... — Elakadt, a torkát köszörülte, köpött, szeméből kibuggyant a könny. — Má nem is ebetök jözött... Etthagyok mindönt az utódoknak... érzöm mindön tagomba a halált...

Mári néni is elérzékenykedve emelte föl fejét a bibliáról.

— Dehogy halsz, embör, má csak ne beszéj ejent. Lá, hogy megerösödtél. Ojan leszö, akár a makk. Csak bízni kell az isten akaratában...

Böbék Samu legyintett.

— Azt én tudom jobban, nem te... Én érzöm... Ez a hideg, aki énbennem bujkál... a halál hidegje... — nagyot sóhajtott s iparkodott erőt venni magán. — Hát én tudom, hogy etthagyok mindönt hamar... Nektök gyűtöttem, éjtetök dógöztam, fáradtam, hát nem sajnálöm. Azt is tudom, hogy senki rosszat rám nem mondhat, mer én iparkodtam mindönkön segöteni...

— Osztán mit akar evvel? — türelmetlenkedett János. — Ezt má eléggő hallottunk!

— Ne parancsógass te az enyémbe! — tört ki Böbék Samu megvillanó szemmel. De legyőzte indulatát s éneklő hangsúlyozással folytatta: — Hát csak azzondom, ott az almáriom kúcsa, mast kielégítelek bennetöket... — Bütykös ujjaival előkotorta zsebéből a fiók kulcsát s reszkető kézzel, reszkető ajakkal nyujtotta Jánosnak.

— Úgy, úgy, embör, — helyeselt az öregasszony. — Ezt má régön kellött vóna... Ük a fiatalok, hát hadd virgódjanak ük, hadd gazdákodjanak ük...

János nem akarta elvenni a kulcsot.

— Csak pör lesz ebbül... Veszeködés.

— Jó van, bolond! — lármázott Juli és nagy csörömpöléssel rakta egymásra a tányérokat. — De én nem futosgálok ezután mindön garasér! Inkább etthagyok mindönt, rosseb egye az ejen kódus életöt!...

Erre János mégis csak elfogadta.

— Nem kell pörlekönni, — folytatta Böbék, — a békesség áldás a házon... Soase vijjatok egymással... Hát csak annyit akarok mondani, fiaim, hogy neköm juttassatok annyit, amennyi a hátralévő napjaimra kell... Nem tart soká, fiaim... — S megint könny lépte el a szemét. — Hama etthagyok mindönt, ami mast még az enyém... Egy-két nap talán az egész életöm...

Ismét reszelte a torkát, köpködött, kezefejével a szemét törölgette. Senki se beszélt, hallgatták az esővíz csobogását.

— Csak ezt a jót akartam még tenni nektök... — nyögte aztán remegő szájjal. — Ne mondhassátok, hogy rossz vótam... Osztán, ha nem lenne, ha nem lenne akkor eső, elmehettök a lőrinci vásárba, venni egyet-mást magatoknak... legalább neköm is hozhattok egy pár kesztyűt, ez má nem melegét sömmit...

Juli kapott a gondolaton.

— Úgyis kee sok mindön. Most legalább vehessünk ezt-azt. Soase hittem vóna, hogy megéröm ezt a napot.

És vidáman dúdolgatott tovább. Böbék Samu pedig maga elé meredt és nem szólt többet egy szót sem.

157

1924. júl. 13.

Bosszú

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Szerdán reggel János felkészült a feleségével s bár szomorú, ködös volt az ég, a hajnali vonattal elutaztak a lőrinci vásárra.

A jószágokat a rongyos Dombi látta el helyettük egy liter nagypénteki babért s ugyancsak egy liter tejért. Így is drága volt, mert a többit hozzálopta. Bár tudta ezt Böbék Samu, most még se veszekedett miatta. Korán felkelt s té-tova biccegett a házban szótlanul. Gyakran benyitott a kamrába, ott motoszkált a szűr körül. Mint a vesztét érző vad, ahogy bokorról-bokorra jár, úgy lézengett ő is mogorván szobába-kamrába. Majd az istállóba nyitott be s nézegette a jószágokat, melyek ma itthon maradtak. A lovak visszaröhögtek rá az unalmas, felleges csöndben, a borjúk kibámultak az ajtón és bőgtek, a tehenek álmosan hevertek az almon és kérődztek. Böbék Samu közéjük bukdácsolt, megnézte, hogy jól megkötötték-e őket. A kapáló pejesikók és kövér muraközi lovak kötőfékét is hosszasan vizsgálgatta. Az öregasszony csodálkozva kérdezte többször is:

— Mi van veled embör?

De Böbék Samu nem hallotta a kérdést.

Ebédre tojást sütött a felesége, de hozzá se nyúlt. Kerülve a pillantását is, lement a pajtába, ott vizsgálódott; kukoricaszárat húzgált össze egy rakásra a pajta közepén, kotorgatta a földet takaró széna és szalmatöreket, bámulta a csupaszon meredező fedélgerendákat, melyek közt lármás verébcsapat tanyázott s összeturkálta a tető zsupkötését. A szecskavágót is megtapogatta, a vesszőkosarakat felforgatta, nyugvás nélkül motoszkált, sántikált mindenfelé. A rongyos Dombi utána óvakodott s megállván a nyitott pajtakapuban, nézegette Böbék forgolódását.

— Na, mégse ázott el a lőrinci vásár, — mondta.

De Böbék Samu mogorván nézett rá.

— Mit csinász ett? — Kiáltott rá. — Nines neköd ett sömmi keresetöd.

— Hát csak ett vagyok. Nem kell még itatni, osztán azt várom.

— Ne várgy te sömmit. Nem kell itatni. Maj itat a János, ha meggyün, ergye haza.

— De mikor gyün a János?! Este... — — Csodálkozott Dombi.

Böbék Samu véréres szemmel ripakodott rá:

— Hát osztán, mi közöd hozzá? Ergye haza, haza, azt mondtam!

Az dünnyögve ment a házba és megkérte a nagypénteki babot. Aztán elment. Az öregasszony nem tudta okát adni ennek a furcsa viselkedésnek s lecsoszogott az ura után.

— Hát embör! — Lépett a pajtába. — Mér kűtted el a Dombit he! Ki itasson? Lá, én tehetetlen vagyok... — s bizonyságul felemelte bebugyolált kezét. — Mit csinász ett? Mit húzod-vonyod ezt a sok...

— Ergye ennen! — Kiáltotta Böbék vadul. — Mit sunnyogó te utánam?!

Mari néni elrémülve bámult az urára. Régen látta ilyennek, mint most. Szörnyű erővel teljesen állott az összehordott száraz törek, kukoricaszár és venyige mellett, vérben forgott a szeme, keskeny ajka és deres bajusza reszketett, béna balkarja meg-megvonaglott. És egyenesen állt, mint valami szikár facsonk.

— Ergye ennen! — Ordította. — Ergye, mer megbánod! Agyonváglak, ha bé nem mégy.

— Embör! — Riadozott az öregasszony. — Mi van veled? Mi ütött beléd?

De már zúgva repült felé az elhajított bot és szétütött az udvaron bogarászó tyúkok között.

— Agyoncsaplak, te dög! — Ordította Böbék. — Pusztulj ennen!...

Már felkapta a száraz galyakon heverő fejszét, gyorsan, tetézett erővel. Mári néni menekült, sikoltozva. öreg lába minden inát megfeszítve. Kendője lehullott, ősz haját szanaszét

Magyarország 1924. júl. 13. 140. sz. 3-4.

szórta a hűvös alkonyati szél, beteg kezét magasra emelte s úgy bukdácsolt a sáron. Böbék Samu torzult képpel vonaglott utána.

— Agyonvláglak! Agyonvláglak, ha kigyűsz! — Lihegve állt meg s úgy fenyegette az asszonyt. — Ma má számolok veletök, zsiványok!... Ki ne gyere, mer kettőbe hasétlak!... Dögöj meg!...

Alkonyodott. Az éles levegő körül simogatta forró fejét. Reszketett. Mári néni bement a házba, onnan hallatszott ki jajgató zokogása. Körösköröl a csapatokba verődő baromfiak tekintgettek rá, ijedt szemmel. Böbék Samu újra erősnek, úrnak, hatalmasnak érezte magát. Ledobta a fejszét s bement az istállóba. Leráncigálta a súlyos szerszámokat s görnyedve, egyenkint cipelte a lovak közé. Eloldozta a röhögő lovakat, nyakukba kanyarította a hámot, nyögve és izzadva húzta szorosra a haslót. Meg-megállt, izzadt homlokát törölgette, majd új erővel bújtatta lovai fejét a kantárba. Aztán megfogta félkézzel a zablakarikát, vezette ki az egyiket, a másik utána ballagott.

Mári néni rémülten nézte az ablakból, de kimenni nem mert. Szolgagyámoltalanság verte bilincsbe. Soha nem cselekedett az erőszak ellen, most sem. Imádkozott.

Böbék Samu pedig a nyitott szinben álló szekérhez vezette a lovakat. Ügyetlenül fordította őket a rúd melló. Elkeseredett erővel rakta fel az istrángokat, kapcsolta be merev ujjaival a gyeplőt, tette fel az ülésdeszkát. Szinte elfulladt a nehéz, szokatlan munkában. Könyökét, fejét összeverte a lőcs, a lovak ideoda kapkodó orra, de nem érezte. Körme visszahajlott a vastag szíjjakon, de nem bánta. Elvégezte, amit akart.

Közben lassan-lassan sötétedett. Az uccán várni kezdték a jószágokat. Böbék Samu pihent volna, de sietnie kellett. Bekötözte az istállóajtót, majd a pajtába ment.

Hallgatózott. Senki. Gyufát vett elő, szalmacsutakot sodort, meggyujtotta. Óvatosan dugta a máglya alá. Vékony füst csavarodott

159

1927. júl. 13.

a félhomályban s lomhán, kéken terült rongyokba a gerendák közt. Apró lángok ropogtatták a kukoricaszárat és rózsét, vibráló sárga fény táncolt a kosarakon, szecskavágón, megvilágította Böbék Samut, amint előrehajolva nézte művét ... Vékony tűzcsíkok szaladtak szerteszét a földön s bújtak a zugokba. Sűrű füst verte ki fészkeikből a rémült vereboket s éles csiripeléssel röpködtek odafent. Böbék Samu sötét mosolygásra torzult, reszketett minden tagjában, ahogy most a máglya csúcsán pattogó lobbal kanyarult fel a tűz. De szemeit a sűrű füst marni kezdte s kint a tűz szagára nyerítettek a lovak, így hamar kiment. Reszkető kezével becsapta és betámasztotta a kaput. Most a lovakhoz!

A pajta eresze alól már mindenütt szivárgott a füst s keserű szagával megfeküdte az épület környékét. Böbék Samu rikoltozni; tombolni szeretett volna, mint legénykorában, bajnalbanyúló, zengő dáridókon. Milyen muzsikája lesz itt a tűznek! Milyen lármája a pusztulásnak! Hogy dörög a láng, hogy jajgat a harang, hogy sír a forró levegő! Hgy omlik össze minden, ami az övé volt! Rekedten csillapítgatta a horkoló lovakat, mellét döngette a szíve, fejét indulatok nyomták és zúgott a vére. Megragadta a gyeplőt, hamar a kocsira vergődött.

Ekkor lobbant ki a zsúptető közepén magasan és vörös borzalommal a tűz. Körül a szomszédoknál kiáltások verték fel a csendet. De minden csak távolról rémlett most, mint valami nehéz, izgató álom. Megrántotta a gyeplőt s nyaktörő fordulattal rohant a kocsi keresztül az udvaron. Hová? — nem tudta. Előre. Fogai csikorogtak, szeme véres volt, ahogy a bomlott nagy lovak vitték, ragadták ki az örökségből. Egy pillanatra megvillant előtte a felesége, amint kezét tördelve görcsökben vonaglott a pitvar könyöklője mögött s nem tudott szólni, nem tudott jajgatni, lépni se, csak beteg kezét tartotta maga elé s nyitott szájjal falta a levegőt. Hallotta a tehenek, borjúk rettenetes bőgését, a csikók tombolását. De mindezt csak egy pillanatig. Aztán eltünt mögötte az udvar, kint volt az ucca két fehér házsora között, amelyeket bevilágított a hatalmasan fölkelő tűz fénye.

Kiáltozó emberek hadonáztak a mindjobban megvaduló lovak előtt, karjaikat lengetve. A legelőről hazatérő barmok fölemelt farkkal nyargalásztak szanaszét. Ugattak a kutyák. Rohanó asszonyok tüntek el a kocsi mellett, amely jobbra-balra hánykolódó farral, sükettő dübörgéssel táncoltatta Böbék Samut. Percek alatt kiért a faluból és a sarat freccskelő lovak most vitték, ragadták a csöndes, egyenes, sötétbenyúló úton előre.

Megkondult a harang, az esti szél szanaszét hajtotta, lengette a földeken, ahogy suta kongásokkal élesen ütött a csendbe egyetegyet. Bíborfény hosszú sávokat vetett a barna nyárfák szemközt rohanó sorain. Böbék Samu torkát most marokba csavarta a rémület. Rekedten hörgött, fel akart állni, de a bőszült lovak lobogó sörénnyel, lobogó farokkal ragadták tovább, nyelték az utat s szemét-arcát sárral dobálták tele.

Elégtelen sokáig tartott ez a rohanás. A harang mind távolabb kongott, a fénynyalábok halványultak előtte a sárban. De a kocsi megtöretlen hatalommal dübörgött tovább.

A nyárfasor fekete glédája megszünt, szanaszét alvó fák guggoltak a legelőn s a dülő végén finom csillogással bukkant fel a Dráva. Ott volt a lejárat a révhez.

Böbék Samu már elvesztette a gyeplőt.

A lovak hatalmas ugrásokkal vitték a lőcsbekapaszkodót. Rongyos szerszámuk átfordult rajtuk, verte a lágyékukat. S Böbék Samu előremeredt a közeledő, hatalmas és nyugodt folyóra, az ezüstös villogásra, a sötét partra s egyszerre nyugodt lett, hideg és elszánt.

Megtörölte sáros arcát, meztelen fejét s utoljára nézett vissza a vörösen lobogó égre. Kék szemén megvillant a tűzfény, ahogy búcsút vett az éjszakába zuhanó tájtól.

De a házat — nem örökölte utána senki.

160

Pörpatvar

Írta: Kodolányi János

Amikor a szürke, lompos felhők kezdtek fölhasadozni nyugaton, a pápista torony kék orma mögött s a szelíd április-délutáni nap visszamosolygott a sárral borított uccára, Böbék Samu a kapu felé sántikált. Hatvanötesztendős feje minden lépésre biccentett, ahogy gutaütött ballábát előre dobta, jobbkezével görcsös botjára nehezedett s vörös bakancsa meg-megcuppant a bő sárban. Nemezsapka födte azt a szürkülő fejet s Böbék Samu ráncos, sovány és szigorú arca konok merevséggel tekintett alóla a földre.

A kapuban megállt, körülnézett. Nagy csend ült az uccán. Végig esővíz húzódott a keréknyomon s a halványzöld rügyekkel borított eperfák tövén lomha kacsák bogarásztak a tócsákban. Egy-egy ház előtt az emberek csoportosan várták a hazatérő jószágokat s politikáról tereferéltek. De Böbék Samu most nem ment oda közéjük. Fáradt mozdulattal ereszkedett a kis padra, a lábát elnyujtotta, hátát a ház falának vetette s hideg, apró kék szemével a bomladozó felhőket kezdte vizsgálgatni. Hiába, nagyon kegyetlen tavasz volt a mostani. Hűvös szél hasogatta a csontjait s bár béna, szélütött balkezére gondosan ráhúzogatta a rongyos fekete pamutkesztyűt, mégis mintha le akart volna fagyni. A nap aranysárga fénye zsugori volt és hideg. Böbék Samu didergett. Mint öreg, kopott, keselyű úgy gubbasztott a nedves padon s szemezgette a felhőket, melyek szürkén, nagy hullámokban gomolyogtak az alacsony égen s elfödték néha még azt a kevés napfényt is, amire az öreg teste-lelke már hónapok óta úgy áhítozott.

Most egyszerre megélénkült az ucca. Nagy lármával jöttek a lovak s csattogó patájuk szanaszét fröcskölte a híg sarat. Ordítozó gyerekhad utánuk. Böszülten ugattak a kutyák, a megriasztott csikókat bekeríteni akaró parasztok káromkodtak. Böbék Samu szolgája lelkendezve iparkodott ki a kapun, hosszú, öreg lábait hasztalan kényszerítette futásra, a nehéz bakancsok megkötötték a mély sárban; így hát karjait lengette a nyerítő pej csikók elé s hangos szavakkal próbálta kiválasztani őket a csapatból.

— Hóha! Muclkám! Ne-ne! Rohasszon el a Jehova! Ne-ne-ne! Ett a kapu, rosseb egye ki, nem látó?! Céda, ne-ne! Vakúj meg!

Böbék Samut elfutotta a harag.

— Hon a gyerök? — csattant fel. — Há vitte az isten! Soh'sincs ett, amikor szükség vóna rá!

És fölemelte a botját, hadonászott a csikók felé ő is. Azoknak volt eszük, bekanyarodtak az udvarra s hangos nyerítéssel, lobogó sörénnyel tüntek el a ház-saroknál.

— Mindég így van, — mondta az öreg Kerekes, a szolga. — Megriaszti üket az a sok bitang kölök, osztán majd a lábikat törik, annyirán futnak. No, csakhogy ett vannak, — tette hozzá, két ujjával odvas szájába nyult, megigazgatta benne a bagót és köpött egyet. — Igaz, hogy a János jobban való má az ugra-bugrára, mint én, de hát nem baj má no. Etthon vannak. Mast csak a borgyúval ne legyön baj. — Kis szünetet tartott, megfordult s ballagtában mondta: — Bekötöm hát üket.

— Há ment a gyerök? — kiáltott utána Böbék.

— Ki tüggya. Tán a Bóbáékhon. Megnízi a diznókat.

— Mámegi Osztán ki bízta meg vele?

— Mi tok én belé? Nem az én dógom. Neköm má csak a lovak után kell futosgáni, az a dógom, — dörmögte méltatlankodva s megint köpött. — Osztán a bérömet se adik ki levonás nékün.

Böbék Samu ezt nem hallotta. Mindamellett dühös pillantást vetett Kerekesre a sipka alól s tovább zsörtölődött:

— Ett a sok föd. Mind én szörüztem. Ett a sok szép jószág, mind én szörüztem. Dógoztam egész eletömbe, kijártam az eletoakoláját . . . Mégse tudgyák föngondóni, mi az. Soh' sincs ett, mikor gyünnek a jószágok. Soh' sincs ett! Kujtorog. Rosseb a kujtorgó lábát!

Dühösen rángatta fagyosodó kezére a rongyos kesztyűt. Nagyot sóhajtott, felnézett az égre, aztán maga elé a földre s mintegy sajátmagának mondta:

— Nem ezöknek való a vagyon. Inkább fön kéne gyujtani, minthogy ezök húzzák-vonnyák az ólyémet!

Pesti Napló 1924. júl. 27. 152. sz. 2–4.

1924. júl. 27.

Az öreg Kerekes bement. Böbék Samu pedig botjával némán szurkálta a földet s elgondolkodott. Ősz bajusza alatt vékonyan, szigorúan húzódott a szája, mint valami keskeny, titokzatos acélzár. Szeme tarkában összeborosodtak a ráncok, sapkája széle alatt hosszú barázdák hasadtak a homlokán. Most a borjúk jöttek, lassan, meg-megálliva s az öreg fölvetette fejét. A három tinót kereste a csordában. S ahogy megpillantotta őket, arca még szigorúbb kifejezést öltött. Ott ment a három fehérszőrű tinó egymás után, rövid szarvukkal ékes fejükkel minden lépésnél bólingattak, sovány oldaluk sáros volt s a farkuk csabakos. Az egyik megállt, visszafordult s hosszan elbőgte magát, aztán iparkodó léptekkel mentek be a kapun. Böbék Samu hirtelen felállt s utánuk ment. Végigsántikált az udvaron, félszemmel a tornácra pillantott, ahol a menyecské mosta a fejőkét s mogorván bebotlott az istállóba. Kerekes a tinókat kötözgette s hirtelen hátat fordított az ajtónak. De Böbék Samu már elkezdte a rendes estéli mondókát:

— Minek annyi széna azoknak a borgyúknak! Alig termött, osztán mégis folyik a pazálás!

— E csak nem sok? — kurjantott vissza a szolga. — Ni mejen az ódalik. Maj bédül, ojan sován. Ni ett is a csipőle hogy kiáll, kalapot lehetne rájik akasztani.

— Akkor hát há lesz a sok széna, he? Ki vissze el azt a sok szénát?

— Ki essze meg? Tán én?

— Lopók! — lármázott Böbék. — Lopók kőst kell éni! Minap níztem még a boglyát, há má alig van belüle, a marhák meg soványsk. Lopók!

Kifordult az ajtón, megállt s úgy pörölt, mintha valamilyen ellenséges hatalommal szállott volna haroba. Néha föl-fölkapta a botját s egy-egy szónál nyomatékul a földre ütött vele. A tyúkok riadtan menekültek közeléből, a kapun befordúló tehenek megállitak s bambán meredtek rá. Böbék Samu pedig rekedten kiabált:

— Tisztára kifesztik az embört! Fizetőm a sok pizt, osztán mégis meglophak. Mindönkiltőn jó vagyok, számtú vonom el s falatot, mégis meglophak. Tolvajok vesznek körű, széthúzik-vonyik mindönmet. Hess el tik! — ordított a tyúkra, mely az istállóba akart beóvakodni. — Dögőj meg! Szétpeperi a szénát. Törjön le a peperő lábad! Ezt a sok tíkot is haszontalanú etetik. Tisztára kifosztik az embört.

A pitvar felé sántikált, fölkiabált a menyecskének:

— Juli! Mámeg ett vannak a galambok. A falu minnyá galambját én etetöm. Három méter búzát hurcótak el a pallásrú.

— Mér nem röpü kee utánik, osztán hajti el ennen? Nem csőszkődhetök a háztetőn! — felelelt Juli ingerülten s kilottyantotta a vizet a fejőkéből.

— Há! Megenni a sok szép kenyeret, azt tuggyátok! De bezög neköm kell megőrizni. Ett tartlak bennetöket rakásra. Semmit se tesztök! Minnyát én etetöm. Osztán mahónap má a galambok túrnak ki a sajátumbú. Dögőnétek meg rakásra!

— Dögőne ám kee!

— Fön kéne gyűjtani mindönt, nem ám nektök hanni! — ordított már most olyan hangon, hogy messze elhallatszott s az ucán kíváncsi asszonyok és gyerekek kezdtek gyülekezni a kapuval szemben. — Mámonap nem mehetök bé a sajátomba se. Kilopik a szömömvilágát fényös nappal. Megvert engöm az isten, aki ojen tolvaj népet rakott a nyakamra! Dögőjetök rakásra!

S a szitkok és káromkodások leírhatatlan özönét zúdította ki a szájón, hogy szinte sistergett benne a düh, a tehetetlen rombolási vágy s a kesorűség, hogy egyszer meg fog halni s ezek a tolvajok lesznek urak az övében.

A szomszéd kerítéseken fejek ágaskodtak át, a kapuban bámész arcok vigyorogtak. Egy kutya megállt Böbék Samuval szemben s telhetetlen haraggal ugatta. Hátán kefeszerűen állt az ordas szőr, szeme gyűlölettől forgott. A szomszéd kutyája volt. Kölcsönösen utálták és ismerték egymást. Böbék egyszer beszorította az ebet az istállóba s ostorral addig verte, míg bele nem fáradt a kegyetlen munkába s kóválygó fejjel és véres szemmel kellett leülnie egy fejőszékre. Nem szenvedhette a kutyákat. Azóta a Bundás messziről megismerte halálos ellenségét a sántikáló lépésekről s ha botja ütemes koppanásait hallotta a gyalogjárón, kirohant, szembe-

fordult vele s addig ugatta, míg be nem rekedt. Böbék Samu most a botjával hadakozott ellene. Szitkokkal halmozta el.

— Dögöj meg! — ordította magánkívül. — Dögleszlene meg az isten! Mit ugatsz? Rosseb egye ki a nyelved koporcát. Gyüjj csak az istállóba, agyonverlek, te dög. Juli! Mért nem hajtitok el ennen. Nem hallitok?

— Csak hadd ugasson! — kiáltott vissza Juli. — Ugassanak ketten.

— Rágyütt az öregre! — vihogott kívül az asszonynép.

— Megen sokat ivott.

— No szegén Mári nene. Van mit hallgatni megen az öregtü.

Mári néni, Böbék Samu felesége, jött már kifelé a zajra. A pitvarban megállt. Ősz haja kibomlott a fekete kendő alól, riadt szeme szomorúan tekintett ki szenvedő arca sok-sok ránca körül. Valamikor kövér lehetett, mert arcsontján petyhüdt redőkben torlódott meg a bőr. Jobbkezét rongyokba bugyolálta, mert rosszindulatú kelevény kínozta már hónapok óta, biklája piszkos volt, egész lénye fáradt, szenvedő, igénytelen. Megállt a pitvar boltíves árkádja alatt s lenézett az udvarra. Szikkadt kezét maga elé nyujtotta, miközben beteg jobbját úgy tartotta félig behajtott karral, mintha a szive lett volna, oly gyámoltalanul, oly tisztelettel és félelemmel.

— Hát embör! — szólalt meg dorgáló hangon. — Ejen csudát kell tenni? Így csúfá kell tenni magadat? Az egész falu előtt? Mi talát megen he?

— Mi hát! Nem láti, hogy részög? — kezdte a menyecske.

— Nem igaz! Nem vagyok részög. Egy csöppöt se ittam még mamá.

— Hej-hej, hát ejjent kell tenni? Mikor gyün meg az eszöd, hallod-e?

— A bor bánti, meg a fösvénség. Az vesze el az eszét, — nyelvelt Juli a pitvarban. — Így men ez mindön nap. Csák má lehetne megszabadúni tüle!

— Má az istállóba kezdte, — jött elő Kerekes egy vasvillával. — Hogy há teszöm a szénáját, minnyát ellopom, osztán a marhák meg fönfordúnak éhön. Még hogy én vónék a lopó! Hogy alig van má széna, aszondi, a marhák meg rosszak. De ü soase adi ki a bérömet levonás nékün. Osztán én vagyok a lopó! Hát a Kántorék szénáját ki lopi? Nem tennapelőtt este húzgáta ü maga? Tán ott is én vagyok a lopó?

Mári néni gyámoltalanul csóválgatta a fejét.

— Hej-hej, mit cselekedtök má! Ejent kee beszéni?!

— Osztán a galambok! — kerepelt Juli. — Hogy három méter búzáját ettek meg a palláson a galambok! Meg a tikok! Meg hogy dögöjünk meg rakásra, aszondi, mind az üét pusztítsuk... De dögöjön ám meg ü, a vén lafanc! Ejen embörrel egy födél alatt lakni rosszabb a megcsunyélásná! Meguni az embör az életét is e mellett a vén kutya mellett!...

Mári néni hasztalan iparkodott békességet teremteni. A lárma, káromkodás nőttön-nőtt. A kutya ugatott és inyét mutogatta. Böbék Samu állta a pört. Az összegyült nép között hadonászott, éles, rekedt hangja túlharsogta az össze-vissza kiabálást, ugatást, röhögést s annak tudatában, hogy a maga örökségén áll, a saját háza előtt s ezek itt mind jövevények, a készből falók és készre várók, elhatározta, hogy mindenkivel leszámol. Szikár teste előregörnyedt, béna karja meg-megrándult, hideg kék szemét néha vér futotta el s idegesen táncolt a bajusza.

— Minnyát kiveröm innen! Ezt a tolvaj szógát is, meg tégöd is! — suhintott Juli felé. — Jó vótam, tartottalak benneteket, büdös kódusok, de tovább má nem tartlak!

— Adja ki a bérömet! — kiáltott oda Kerekes és a vasvillát a földbe szúrta. — Ede a bérömet! Úgyis csak kötélrevalót adott.

— Elmék örömest! — lármázott Juli s a fejőkét kihajitotta az udvar közepére. — Ett a rongya! Úgyis megbántam, hogy ede gyüttem. Nem leszek a kee kapcarongya, tuggya!

— Hallgassatok hát! Hallitok-e? Mire való ez?

— Kiét hajgálod te! Takarodj ennen. Ki a házambú!

— Ki is!

— El ennen!

— El is!

1924. júl. 27

A bámész nép röhögött. Gyerekek a kutyát kapták ugatásra. De Böbék Samu nem engedett.

— Várjatok csak..., — és mocskos szavakat kurjantott a menyecsko felé. — Nem esztek tik az enyémbű ... Jába gyütté ede te is, te szajha, nem lakó te soha az én házamba többet ... Maj megmutatom én ... Nem fejöd te az én tehenemet ... Nem ölöd te az én tikomat ... Nem zabálod te az én búzámat ... Maj megmutasztom én, megájatok ... Mindég jó vótam, akár a falat kenyér. A vérömön étetök, azon híztatok. De mast leszök rossz. Maj megbánitok ti még ezt, csak várjatok.

— Mi oz mámog? — csattant fel a kapuban s egy fiatal paraszt tört utat a bámészkodó embergyűrűn.

— Vinnak apádék, — szólt egy öregember.

— Mulat az öreg.

Böbék János betörtetett az udvarra. Hegyes, barna bajusza indulatosan rángott, arcát vörösen futotta el a szégyen. Megállt szétvetett csizmákkal, mogorván körülnézett. A kutya egyszerre odább sompolygott, leült a fal mellé, várt. Mindenki elhallgatott, fojtott némaság terült az udvarra. Kocsi zörgött el a kapu előtt, majd a gyerekek lökdösték egymást. Böbék János ökölbeszorított kézzel nézett végig az arcokon, majd apjára tekintett.

— Menjen bé, osztán fekügyön le, — mondta erőszakolt nyugalommal.

— Kinek parancsósz te? Hon parancsósz te?

— Jó, jó. Ez nem ede tartozik. Menjen bé...

— Kinek parancsósz te? Kinek a házába vagy te úr? Kinek a kenyerét...

— Menjen bé! — szólt nyomatékkal Böbék János és összeszorított fogai szinte csikorogtak. — Engöm ne tegyön kee csúfá.

Böbék Samu kiegyenesedett, farkasszemet nézett a fiával, botját lassan fölemelte s minden szót élesen hangsúlyozva, nagy szóval beszélt:

— Az a szajha, a feleségöd, — s a pitvarra mutatott, — mindönnek elmondott. Peeg ojan vótam, akár a falat kenyér. Hát én mast má nem türök meg a házamná ojen népségöt, mint amejenök tik vagytok. Ett a kapu, — bökött az ucca felé, — osztán mehettök ennen.

Az ember csak állt egy helyben, aztán legyintett s most már türelmetlenül mondta:

— Asztontam, vén bolond, menjön bé! Maj' elintézzük ott. Nem az uccára tartozik ...

— Tom, mit akartok! — ordított az öreg. — De mast nem! És eztán se! Ha meghalok, akkor se! Soso! Föngyütom, de nem lesz a tietök sömmi! Inkább föngyütom, de nem adom nektök!...

Megindult kifelé. A lézengők csoportokra bomlottak. Böbék Samu keményen fogta a botot, makacsul bicegett minden lépésné', ahogy béna lábát előredobta, majd maga után rántotta. A kapuban megfordult.

— Kihajtik az embört ... Szökni kell! ... De maj nem így lesz esztán ... Mire meggyüvök, ne lássak ett sönkit! Mer bizon-bizon rátok gyütom a totót! ...

— Menjön a kocsmába! — süvöltötte utána Juli.

Ez a hang mindig fölkavarta a vérét. Most is megrebbent a szeme dühében. Fölemelte a botot. Valami nagy mondás kívánkozott ki a száján. Ki is nyitotta, de csak levegő után kapkodott vele. Megtámolyodott, szigorú arcán rémület felhőzött. Rá akart támaszkodni a botra, hanem a karja könyökben megbicsaklott s hiába kapott markával a hig levegőbe. Elvágódott a sárba. Nagyot csattant a nehéz test, ahogy után elfeküdt szétgórált végtagokkal, messze gurítva a zsíros nemezsapkát s megmártva a deres, kemény fejet a mocsokban. Kezével fölmarkolta a földet s vetett egyet magán, mint a féreg, de nem tudta acéllá erőszakolni bomló inait. Megfeküdt hanyatt, nyögött egyet, zavaros szemével a sötétülő égboltra meredt, majd fölhúzta térdben a jobblábát, míg a másik úgy hevert odább, mint valami kidőlt, szúette tönk.

Egyszerre élénk riadalom támadt. A gyerekhad szétrebbent. Itt-ott egy asszony fölkiáltott. A kutya fölugrott ültéből s megint ugatni kezdte a heverő vénembert. Majd mikor látták, hogy zelesett ám az öreg, odatódultak köréje s nézegették.

— Búcsúzik a Böbék Samu, — mondta egy kékkötényes hosszú férfi.

Halkan vihogtak.

— Segítsetök hát!

— Segít a rosseb. Ő se segítött sönkin.

De ekkor Mári néni tipegett le a pitvar lépcsőjén s bebugyolált kezét maga elé tartva lelkendezett a nagy sietségben.

— Jaj, jaj! Mi van evvel az embörrel! Hadd mék hát oda . . . Eresszetök. Jaj, jaj, mejen csapás ez megen . . . Juli, gyüjj hát lányom, segéts . . .

Odament, körülljárta, zokogott. Tipegett a nagy test körül jóbbra-balra, beteg kezét szünetlen maga előtt tartotta, míg a másikkal meg-megragadta az embere ruháját.

— Jaj, segéjetök hát, bé kell vinni . . . Jaj, neköm, ett hal meg ni a sárba, ha bé nem vígyük . . . János, Juli, gyüjjetök hát, nem bírom magam! Juli, gyüjj édös lányom... Ne nízd, hogy mejen vót...

De a menyecske nem mozdult. Böbök János lenézett az apjára s csak ennyit mondott:

— Hadd legyön ett, — azzal elballagott odább, zsebretett kézzel nézte a csoportosulást.

Senkise nyujtotta ki a kezét, hogy segítsen. A férfiak rászóltak az asszonyokra:

— Eregy fejni! Nem érünk rá a báméskodásra.

Ök meg csoportokban ballagtak át a túlsó uccasorra. Ott pipáztak.

A szegény öreg asszony meg zokogott, jajgatott s félkézzel cibálta emberét. Messzire elhallatszott a jajgatása, ahogy segítségért könyörgött fiának, menyének, a szolgának s isten büntetését látta ebben a sok pörpatvarért.

— Jaj, minek veszeködtetök mindig! — jajongott a nagy csendben. — Soa sincs annak jó vége! Minek ittá mindég! Jaj, istenöm, istenöm, há legyek én szegén gyámótalan? Hogy vigyem bé ezt a nagy, nehéz embört?

Végre egy öreg napszámos jött a feleségével. Mári néni nazarénus volt, hát eljöttek segíteni. Nagy sajnálkozások közt, öreg karjaik minden erejét összeszedve, sikerült fölemelniök a félholt Böbék Samut s bebotorkáltak vele a házba.

Kerekes hazament, a kutya elkullogott s üres és néma lett az udvar. Besötétedett, a kertek alatt ritmikus zenébe fogtak a békák s messze, a kenderáztatónál kurrogott a vízityúk. A házban halványan sárgállott a mécses.

165

1924. júl. 31.

Édes Fiam!

Írta: Kodolányi János

Édes Fiam, bizony, hát hogy is kezdjem ezt a levelet, amiben vádolni akarlak Téged és mégis Neked lesz igazad, sajnos, már mi közöttünk nem lehet újra megépíteni az aranyhidakat. Kimondom, édes Fiam: én nem megyek többet haza és főképpen: nem megyek többet oda, ahol Te vagy.

Elválunk.

Nézd, ne haragudj, édes feleségem ezért a kegyetlen és kemény szóért, de félig-meddig már megbarátkozhattál vele. Mint ahogy lassan és nehezen bár, de én is megbarátkoztam. Hiszen éppen Te voltál az, aki már évek óta: összeházasodásunk óta, hajtogatod ezt a válást, emlegeted a szükségességét, épúgy, mint ahogy az öngyilkosságét is szoktad. Hát csak az történik, amit Magad is akartál.

Én, édes Fiam, belefáradtam már a magyarázatokba, békítésekbe, könyörgésekbe, hiszen három éven át mindig én voltam az, aki Téged megkértelek. Belefáradtam abba, hogy okosabb legyek Nálad. Legalább néha-néha Te is úgy tehettél volna, mintha okosabb lennél nálam. De Te csak sírni tudtál, fölkelni az asztaltól, bezárkózni, vagy lemenni a kert végébe, vagy a kút kávján óraszám ülni tragikus képpel, avagy elmondani újra és újra, hogy elválsz tőlem, öngyilkos leszel, nem éled túl az én szerelmem múlását... Hát most már nem megyek utánad, nem könyörgök, nem békítelek. Legyen, ahogy lesz. Belefáradtam. Belevénültem. Az energiáim más, fontosabb feladatokra kellenek.

Elválunk.

Hiszen Te magad mondtad ezt, mikor tegnap délben kifogásoltam, hogy a garnírung kozmás és megint alaposan megborsoztad a fasirozottat, pedig én nem szeretem s hogy a levesben légy van. Ez mind igaz volt, úgy-e, s Te mégis egy-kettőre megorroltál, mint multkor is, amikor későn volt ebéd s elkéstem a hivatalból, meg azelőtt, mikor a kis kutyát megverted s én dühbe jöttem ezért s megtiltottam, hogy üsd. Pedig mindig nekem volt igazam. Te azonban ezt sohse láttad be, hanem ilyesmit mondtál:

— Jó, látom, hogy már nem szeretsz. Én azonban nem fogom bevárni, míg egészen elhidegülsz. Majd segítek én ezen. Nem vagyok gyáva. És meg fogod bánni, hogy így bánsz velem...

Úgy-e, édes Fiam, öngyilkosságra gondoltál?

Aztán meg:

— Jó, jó, csak menj is, nem baj, inkább élj külön, hiszen már úgyis vége mindennek...

És sírtál, magadba zárkóztál, nem jöttél vacsorázni, nem feleltél a kérdéseimre, pedig én közeledni akartam, csak hát nem olyan hűhóval, mert a jelenetek terhemre vannak. S Te makacsul merültél a tragédiákba s én hányszor, de hányszor csikorgattam a fogamat dühömben, káromkodtam s szerettem volna összetörni azt a sírásban görnyedt drága válladat, édes feleségem, Te pedig süket voltál és vak...

Egy légy a levesben, egy kis kozma, bors: és már öngyilkosság? A kutya a folyosóra piszkít: és már válás? És könyörgések, esküdözések, hogy: de azért én szeretlek Téged s tíz perc mulva magam is elfelejteném, nem kell tragédia, unom és utálom, már túl vagyok rajtuk, csókolj meg és vége...

Hát most már nem bírom tovább édes Fiam, hogy minden kifogásolt, kozmás leves vagy döglött légy miatt újra és újra Romeó szavaival valljak szerelmet, aggódjam az életedért, kapacitáljalak, hogy ne ugorj a kútba...

Egyedül fogok élni, egy csomó szép, forró emlékkel a szívemben. Feleségemnek tekintelek ezután is és nem foglak megcsalni. Nagyon szeretlek. És a buta sors, a kozmás garnírung: nem tragikomikus ez? De már mindegy; én oly fáradt, annyira fáradt vagyok, hogy nem is írom már tovább, gondold, ahogy tudod, hiszen annyit magyaráztam már három év alatt!

S nagyon sok feladatom van, amit elém szabott a sors, amit el kell végeznem, nem játszhatom tragédiásdit. Most az egyszer értsd meg, édes feleségem.

Az Est 1924. júl. 31. 155. sz. 8.

Árnyékok

Irta: Kodolányi János

A fiatalok bent aludtak a fölsőházban. János mély, egészséges, hosszú hortyogása egyenletes ütemekben hallatszott át a függönyös üvegajtón, melyre vibráló fény- és árnyéknyalábokat vetett a konyhaasztalon pislogó mécs.

Mári néni álmosan üldögélt Böbék Samu ágyán. A sápadt világosságban megmélyültek sötét ráncai, bánatos szeme az ura arcán nyugodott. Balkeze fáradt nyugalommal az ölében pihent, pergamentszerű, fényes, barna bőre szárázon csillogott, jobbját most is maga elé tartotta a rácsavart rongycsomóval. Böbék Samu szemei pedig kéken, hidegen villantak, mint a tű hegye, ajkait szorosan összezárta. Homlokáról hiányzott a vizes ruha; szabadon, barnán domborodott a vánkosok közt és gyér haja kuszáltan hintette körül az öregség derével.

Mélységes csend volt, melyen ritmikusan hullámzott a hortyogás és finoman szűrődött át az éjszaka ezer hangja. Távol zengtek a békák. Tompa kutyaugatás hallatszott, valahonnan egy másik felelt rá, mélyen és kimértan. Majd a szomszédban elbődült egy álmos borjú, unottan és megelégedetten. Minden aludt, pihent; köröskörül csupán a tányérok és fazekak árnyékai libegtek a polcokon s finom szél susogott a nyitott kémény fekete öblében.

Az asztalon mosatlan edények és zöld hagymaszárak hevertek, a mécs libegő fényében egymás árnyékába húzódva.

Mári néni egyre az urát nézte, mélységes árnyékú szemével s nagyon lassú szótagolással suttogott. Mintha valaki súgta volna az éj csendjében, hogy mit mondjon, olyan magára figyelésével beszélt.

— ... mer látod, embör, most má ett az idő, hogy magadba fordúj te is. Nem tudhati sönki, mikor éri el az ítélet keze, főkép ha úgy van valaki, mint te vagy. Mit ér má a te életöd? Még egésségös emböré is csak árnyék ezön a világon: meglippen, oszt elmúl. Hát akkor a tied? Lá, úgy-e nem mozdéthatod a tagodat? ...

— De mozdéthatnám, — dörmögte makacsul Böbék Samu.

— Hát akkor csak mozdétsd, — hagyta rá nyugodtan Mári néni. — Én nem bánom. Máma mozdétod, hónap nem mozdétod. Mindön az úr kezébe van. Lehet, hogy főnész, lehet, hogy megnyugoszol. Ki tudhati. De akár főnész, akár nem, meg kell másétanod a gondolatodat.

— Mindég jó vótam, mindenkihön, — ágaskodott Böbék Samu s a szeme villogott. — Nem mondhat rám sönki sömmit! ...

— Hej, embör, hát vaj melyik istenteremtése mondhati ezt magárú? Éjent má csak ne beszéj, hallod-e. Nam vagytok mindnyájan tiszták, mondta az Úr. És te má elfeledted, hogy apád is a te kezedtű mút el?

— Nem igaz! — vágott közbe Böbék Samu. — Hazudol. Úgy esött le a kocsirú kint a mezön ...

— Úgy ám, mer te a lovak közé csaptál, osztán a feje meg beleakadt a fa ágába ... Tudtad te, mit kell tenni, hogy beléjuss az örökségbe ...

— Hazudol! — hánykolódott Böbék riadtan. — Nem úgy vót!... Hallgass má...

— Hát arra emlékszöl-e, — beszélt nyugodtan, félelmetes erővel az öregasszony, — hogy hányszor rúgtál meg, amikor viselős vótam? emlékszöl-e, hogy mivé tetted az életömet, hogy két órát futottam esőbe tüskön-bokron, te meg maradtál a hegyön a kocsival, osztán hótra ittad magadat? Emlékszöl-e, hogy szó nélkün dógoztám a mezön, te meg a kocsmába ittál? emlékszöl-e.

— Haagass! Haagatol-e hát?

— Meg kell látnod azt a sok rosszat, amit egész életödön cekövettél, — folytatta Mári néni meggyőző hangon. — Nem tudhatod, mi lesz a sorsod. Én eltűrtem mindönt, szó nélkün tettém a kedvedre mindönt. De most má be kell látanod, hogy az életöd nagyon szántfatt. Ett az isten verése is a nyakadon. Ha főnész, még újra kezdhetöl jót is, rosszat is. Kezdhetöd me-

Pesti Napló 1924. aug. 17. 169. sz. 1–3.

1924. aug. 17.

gen a fukarkodást is. Hanem gondód meg, embör, hogy a főd alá csak pucér testödet vihetöd magaddal. A péz is, meg a vagyon is, meg a cseleködetöd is, ett marad minnyá.

Mári néni nagyot sóhajtott. Bús csend terült rájuk. A mécs füstölt. Böbék Samu komoran bámulta a gerendákat.

— Ett marad, — nyögte aztán. — Nem viszök velem sömmit. Azér nem kell annyit papóni ett, te bolond. Legalább hadd dögőnék meg nyugodtan.

— Látod, embör, nem így kell beszéni, — folytatta új erővel az öregasszony. — Mast má nem vóna szabad szinesködnöd. Kínlódtam veled egész életömön, nem vót hozzád soase egy rossz szavam, peeg lehetett vóna elég. Hát ma má meg kell gondónod, hogy ett vagy ám a végén, osztán mahónap kukacok esszék a tetemödet, a lelkedön meg ítéletöt vesznek. Mer nincsen semmi olyan elrejtött dolog, amelyiknek meg nem kell jelöntetni, mondja az Úr. Te peeg sokat cseleködté, amiér nem áhatsz helyt. Apádat megőted titkon a vagyonér . . . Feleségödnek, gyerökidnek soa nem adtá sömmit. A másét eeszántottad . . .

— Nem igaz! . . . — hánykolódott dühösen Böbék. — Hazudol!

— A szóga bérit levontad . . .

— Nem igaz! Meglopott a zsívány, azt vontam le!

— Megloptad a szomszédot, megloptad a . . .

— Nem igaz! Nem igaz! — dühöngött Böbék Samu, fölemelte a fejét, villogó szeme vérben forgott, jobbkezével a cifra dunyhát markolászta. — Pusztúj ennen! Ergye alunni! Mit akarsz ett?

Mári néni meg se mozdult.

— Aki istentől vagyon, hallgatja az én beszédömet, mondja az Úr. Te nem akarod hallgatni . . .

— Nem akarom. Nem kell a te beszédöd. Pusztűj ennon!

— Csak várgy egy kicsit. Elhajtottad a szógát . . .

— Minek ment el ennon?!

— Még csak a bérit se tuttunk neki meganni. Úgy ment el kifizetetlen. Hát van tebenned isten? Nem bánt az tégöd, hogy az a magadforma öreg úgy ment el ennen, akár a varázslócigány? Bizony, bizony, megver érte az Isten.

— Megvert, amikor elvettelek tégöd.

— Vót egy lányod, — folytatta Mári néni s a könnyei lassan peregtek le ráncos arcán. — Férhön adtad egy krajcár nékün . . . Hattad, hogy nyomorogjon, gyárba dógozzon, te meg ettél-ittál etthon. Mikor könyörögtem, hogy segéjünk rajtik, azt mondtad, hogy az ura dóga, nem a tiéd . . . Te meg a kúcson háltál, mindönnap a pézödet számótad, kocsmáztál . . . Szegén Márikám . . . — siránkozott az öregasszony s bebugyolált jobbkeze rongyaiba törölte az orrát. — Mejen sokat szenvedtem . . . mejen sokat könyörögtem, sápódtam . . .

Csöndesen sírdogált. Böbék Samu dühösen nézte.

— Nem érdömöl mást. Fement ahon a naplopó bitanghon, akinek még kenyere se vót. Nem is ment férhön, mer csak összeát vele!

— Szerették egymást . . .

— Éljenek meg belüle. Neköm nem gyerököm. Szajhának nem adok.

— Ejent kell mondani, embör? — jajdult fel az öregasszony. — Nem azt mondja-e az Úr: szeressétök ellenségeiteket és jót tegyetök és kőcsönt adjatok, semmit abból nem várván? Peeg ű nem vót neköd ellenségöd soase. Inkább ojan jó, csöndes lán vót szegény Márikám . . . nem vétött az senkinek . . . szegén lán . . . vaj látom-e még ebbe az életbe? . . .

— Én meg az ojan erkölcstelennek nem adok! Jó vótam, mint amejen apának csak kell lenni. De nem ismeröm lánvomnak. Azér ne beszéd má ezöket a dógokat. Ergye alunni!

— Nem fog rajtad segéteni sönki.

— Nem is kell. Egész életömön mindönkin segétöttem. — nyögte büszkén, — de rajtam nem kell segéteni.

— Mindönkiön kell . . . Mindönki rá van szorétva a segítségre, még az a császár is . . .

— Én nem. Azér hallgass má! Megen bolond vagy. Csak má szabadúnék meg tüled. Mindég papósz, osztán nem dógozol sömmit.

Mári néni hallgatott, szomorúan, görnyed-

ten. Fáradt szemében szünt a könny. Csak a hörtyogás hallatszott a szobából egyenletesen. Kint, messze, gyors ütemben zenéltek a békák. A mécs álmosan füstölt. Mári néni feje mind mélyebben hányatlott a mellére, beteg kezét az ölébe nyugtatta. Csöndes sírását nyugodt lélekzés váltotta fel. S az öregasszony félig a dunyhára dőlve, mélyen, a gyermekek álmával elaludt.

Böbék Samu szemei nyugtalanul villogtak fel a gerendára. Nagyon töprengett valamin. Kint pedig megszólaltak a harsány kakasok.

Nagyon sokáig röpködött a vén ember nyugtalan pillantása ide-oda s nem állapodott meg sehol. Gondolatai az öregség miatt szűkült köreikben pihenés nélkül nyargaltak. Jobbkeze öntudatlanul gyűrte a csíkos dunyhát, mintha tenyerét valami nagy cselekvés vágya csiklandozta volna. És finoman reszketett a vékony szájára boruló deres bejúsz.

Percek, negyedórák múltak. Mindenki aludt, a mécs is elalvással küzdött, csupán Böbék Samut kerülte el a tiszta álom.

Végre, nagy elhatározással, összeszorítva sertével borított állkapcsait, jobbkönyökére emelkedett. Béna balkezével nagynehezen lecibálta magáról a dunyhát, felült az ágyban. Keserves dolog volt, de úr akart még lenni egykor engedelmes inain. S mert nagyon akarta, sikerült is valahogy: apró meg-megpihenésekkel, mély, elkeseredett nyögések között lassan-lassan kihúzta lábát az ágyból, a hideg téglára tette. Sovány, aszott teste didergett az ingben. Szőrrel borított szíjas lábikrái esetlenül lógtak elő a földszínű gatyából. Feje reszketett. Úgy ült ott, komoran bámult a mécs fogyadozó világába s háta mögött óriás fekete árnyék rémlett föl a meszelt falra. Mári néni mélyen aludt a behorpadt dunyhán.

Aztán erőt vett magán Böbék Samu s előregörnyedve nehezedett szívós jobblábára. Fölállt, remegve kapaszkodott az asztalba, melyen megcsörrentek a nyugalomból fölvert edények. Béna ballába maradozott alatta, de ellenállásra kényszerítette s egészen kiegyenesedett. Most, ahogy így végignézett magán: a nyitott ingből kibukkanó esett, bozontos mellén, hosszú gatyában lötyögő szárain, egész romladozó önmagán, hideg szemére árnyék húzódott, fekete gonddal meredt maga elé, mintha mélységes üreg nyílott volna meg előtte. Köröskörül zengett az alvók félelkezete, fáradhatatlanul muzsikáltak a békák s el-elvétve ismét megszólaltak a kakasok bús trombitái.

Böbék Samu lassan, görnyedten, kinyujtott tétova jobbkezével mindenbe kapaszkodva, megindult a kamra felé. Jobblábát előredobta, balját maga után húzta és ment, ment, tengőlengő járással, mint a meglékelt hajó. Elérte a kamrát, lenyomta a vaskilincset s óvatosan visszanézett az ágyra. Mári néni aludt nyitott szájjal. Nem riadt fel az ajtó halk nyikorgására sem. Böbék Samu újult erővel nyomult be a sötét kamrába, hol gabonatartó nagy hombárok húzódtak meg a homályban, sonkák függtek a gerendán mint alvó denevérek, régi lószerszám szíjai mint kígyók lógtak a falon s egy szűr, akasztott ember módjára, élettelenül lógatta rojtos karjait két teli zsák fölött. A mécses alig-alig küzdött meg a sötétséggel s az ajtóval szemben levő kis rácsos ablakon bevillogtak a hideg csillagok.

Az öreg nyögve leült egy zsákra. S míg folyvást kitekintgetett a nyitott ajtón, idegesen figyelt a sarokban zörgő egerekre. A nyitott ablakon friss éles tavaszi levegő áramlott a dohos zúgba s a didergés arra kényszerítette Böbék Samut, hogy megint talpra álljon s ne nyujtsa hosszúra a pihenőt. Fölerőlködött hát, a szűr bekötött ujjába nyúlt s pálinkás üveget húzott ki onnan. Remegve kortyantott az üvegből; mohón, kiégett szomjúsággal, hosszan, hogy könnybelábadt a szeme. Majd visszadugta az üveget s ujságpapírba csomagolt krakkóit meg kenyeret vett elő. A kenyér kemény volt már, de ízét megadta az, hogy egyedül, titokban ehetik belőle. Megnyomkodta a krakkóit; jóféle hentesáru volt, néhány napos ugyan, de illata ingerlő, színe pompás, formája hibátlan. Fogával nyitotta ki a bicskát, most már nem didergett, a pálinka forrón járta át ereit. Befalta az első falatot, a többit a szemével ette.

1924. aug. 17.

Néhány nap óta nem volt része ebben az élvezetben, most gyönyörrel evett. A magáét, az egyedül övét, amit nem evett a többi soha . . . Nyelte a gyorsan rágott eledelt. Ki-kinézett az alvó asszonyra. Azután megint ráhúzott a forró, tiszta szilvóriumból. S közben egészen felvidult.

Egyszer azonban megállt az evésben, mintha a torkán akadt volna a falat. Arca elkomorodott megint, nagyokat nyelt. Szédült. A krakkói elvesztette ízét. Összeborzongott. Ivott a pálinkából; de az sem segített, szájában keserű nyál futott össze. Valami olyan érzés fogta el, hogy egyszerre megint nagyon veszendőnek látta magát. A függő sonkák, a tetemes hombárok, a szíjak, a sok heverő lim-lom, az ablak hideg, kék négyszögei olyan idegenül vették körül ebben a homályos zughan, mint furcsa eltűnő álomképek. A sírbolt nem lehetett sivárabb és vigasztalanabb. Látta, hogy a törvény kimondatott fölötte; ami addig van, csupán üres komédia.

Nyögve dugott vissza mindent. Még a kulcsot vette csak elő, az ócska almárium kulcsát. Nehezen találta meg a kulcslyukat a régi, kidobott bútoron, de mikor kihúzta a fiókot, mohón dugta kezét a zörgő papírpénzek közé. Számlálni szerette volna, hogy megvan-e mind a kilencvenezer korona, de sötét volt, így megelégedett avval, hogy hosszan turkált a bankókban. Ott érezte valamennyit. Keserűen tapogatta őket, alájuk nyomta a kezét, levelezgetett a halomban, míg bele nem fáradt. Akkor bezárta a fiókot s kezében a kulccsal megint leült a zsákra. Most már nyugodtabb volt. Arcán, melyre rávetődött a mécsvilág, elszánt akarat tükröződött, szeme hideg fénynyel meredt a lábujjaira.

De nagyon fáradt volt a megerőltetéstől és izgalmaktól. Elaludt a zsákon csendesen.

Mikor az ólomszínű hajnal beragyogott a rácsok között s ébredezni kezdtek a madarak, Mári néni arra ébredt, hogy nagyon fázik és megfájdult a nyaka. Akkor találta meg a dermedt Böbék Samut a zsákon, nyitott szájjal ült s kezében a kulcsot szorongatta. A mécses még pislogott az asztalon.

170

Öregek

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Ismerek egy vénembert, igazi utolsó mohikánját az ozmánsági törzsnek. Szikár, ráncosarcú, őszhajú férfi, könyes szemei hidegen csillognak a millió finom szarkaláb között, bozontos szemöldökléccei a vén farkas zordságát bélyegzik arckifejezésére, vékony, fekete-inas lábain bő fehér lenvászon gatya fityeg, derekán lenvászon kötény, fején zsíros fekete kalap, mint valami nagy gomba. Szótlanul, lesütött szemmel bandukolgat a napsütötte uccán, nem köszön senkinek, nem siet és nem izgul, még az égre se tekint föl, nem érdekli az időjárás. Túl van a kilencvenen. Már csak azt várja, hogy elérje a századik esztendőt. Akkor aztán fölcsap százesztendős jövendőmondónak s kinek-kinek megjósolja a sorsát. Szerelmeseknek szerelmet, fáradottaknak halált.

Senki sem látta őt szaladni soha. Vihar érhette, nem sietett. Enni, inni hívhatták, nem változtatott baktató tempóján. Ment előrehajtott fejjel, némán, konokul és ikráit verte a lenvászon gatya.

Ő még a régi-régi parasztok közül való. Nemcsak arcán, de bizalmatlan kemény leólmozott lelkében is ott a rideg jobbágyprofil. A talpasház-építő, csikászó, saratgázoló ősormánsági paraszt ő. Múzeumba illő díszpéldány.

Az ilyen kiaszott vénember immár nem érdeklődik semmi iránt. Sokkal jobban ismeri az életet, semhogy valami megcsodálásra méltót találna benne. Az égbolt? Vetés? Születés? Halál? Olyan egyformán szürke és buta dolog mindez... Észre sem veszi. Csak éli a maga egyhangú, vegetatív életét.

Egyszer a fiával beszélgettem, mikor csodálatos dolog történt.

A már maga is javakorabeli férfi, kinek felesége, két családja volt s hazatérvén az orosz fogságból, tovább gazdálkodott az apai jusson, az a speciális »kisgazda politikát« fejtegette, mely megdöbbentően rideg, kegyetlen józansággal shylocki önzésével oly halálos ellenséget nevelt a földtelen emberből, amikor az elhagyott, csendes ucca jóllakottan álmos házacskái között futva közeledett a vénember. Száraz, vékony karjait szélmalomként lóbálta, úgyhogy néha vissza-visszaomlott az ingeujja, bő gatyái repkedtek a szélben, bocskora csattogott, haja körülcsapdosta előreszegett fejét. Mint a hullámok taraján vágtatva törekvő ladik, olyan volt. S percről-percre jobban össze kellett szednie az erejét. Gyorsan közeledett. Inai nehezen és megfeszítve dolgoztak. Már látni lehetett céklavörös képét. Tüdeje zihált. És mi megdöbbenve néztük.

Végre odaért.

Minden tagjában reszketve és támolyogva állott meg, fogatlan száján sípolva tört elő a lélekzet, egyik bocskorával a másikra lépett s percekig elfúlva pislogott ránk. Dúltan, mint az őrült.

— La-jos! — Tördelte aztán s erősen megnyomta az első szótagokat. — La-jos!... Gyüjj hát! La-jos!... *Csi-kaó-lesz! Gyüjj no!*

Csikó születik...

Csont-bőr, bagariaszín vonásain elömlött a büszke gyönyörűség, kihevült arcán öröm és türelmetlenség izzott, apró vizes szemében valami szent áhítat és szorongás keveréke csillogott. Ha gyermek születne, — mi az, ugyan ki se lépett volna az ajtón... De a ló, a ló, a csikó születése!...

Sarkonfordult és lélekszakadva indult vissza.

Az öregember élete már csak gasztronó-

Magyarország 1924. aug. 31. 180. sz. 3.

1924. aug. 31.

miai élvezetekben bővelkedik. Meg is becsül mindent, ami valamilyen vonatkozásban, vagy kapcsolatban van az ivással. Szederérés idején például gondosan ponyvára szedi a fák alá terült érett szedret s becipelve a kamrába, vagy színbe, szépen félrehajtja a hordót takaró pokrócot, elhessegeti a zümmögő legyek millióit s miközben kissé virágos orra élvezettel szaglássza az erjedő gyümölcs szédületes alkoholszagát, a híg szedret nagy locsogás közt a hordóba önti. Ebből készül az a rengeteg pálinka, amit reggel-délben-este férfiak és nők egyaránt isznak, két éves kortól fölfelé. E ténykedés már tisztára az öreg ember dolga. Meg is látszik minden mozdulatán, hogy feladatának fontosságát ismeri s már előre összefut szájában a nyál a későbbi élvezetek gondolatára.

De az igazi, az igazi... mégis csak a bor! A szőlő! A haszontalan, rosszszagú, goromba amerikai »noc«. Csendes, halvány, ökörnyálas őszi napokon ki-kiballag az öregember a határba s tőkéről-tőkére járva mustrálja az érő gerezdeket. Lenvászon kendőt is visz magával. Azt gondosan leteríti a tőke alá, nehogy a lehulló szemek kárbavesszenek. Aztán elővesszi kusztoráját s vigyázva, mint a törékeny holmit metszi le a fürtről s teszi a kendőbe. Majd bütykös ujjaival összefogván a kendő négy csücskét, hazacsoszog a kinccsel.

— Jaó bora lesz az idén ennek a noának, — motyogja könnybelábbadó szemmel s fogatlan ínnyével csámcsogva eszi a nemtelen büdös szőlőt.

S a bágyadt nap részegen bágyadoz a piruló szőlőleveleken. A határ fölött már kárognak a varjak s a csillogó, finom ökörnyál olyan, mint valami nagy-nagy szemfedő remekbe készült csipkéje.

172

KODOLÁNYI JÁNOS REGÉNYE

A kéz nélküli Rafaelek serege nyüzsög ma, az úgynevezett „igazi" irodalom papjaként a fórumon. Mindenki próféta s mindenki kesernyés: mert mindenki félreismert és az a nagyon kisszámú közönség, amelyik akár smokksságból, akár érdeklődésből olvas, nem érti a szót, nem tud mit kihámozni a sok sületlen értelmetlenségből. Mindenki újat, teóriákat hirdet s állít fel, ahelyett hogy dolgozna, és hivatott kritikusra bízná az osztályozást.

Nekem mindegy, minek neveznek kritikusaim. Tudom az értékemet, munkáim súlyát, mert megmértem magamat, írásaimat – a többi az olvasók dolga... Gondolom, Kodolányi János is így él és dolgozik. Gondolom, őt is érdeklik a ma problémái, de nem bántja a pepecselő álesztéták, parfűmös kékharisnyák, doktriner apostolok ájtatos ostobasága, amikor tizedrendű problémákon nyargalva vetik szemére naturalista formalizmusát.

A *Szép Zsuzska* naturalista írás. Zola úgy magyarázta ezt a formát, hogy lelkeket teremt vele... Tehát gondolatot teremt és végeredményben az egyetlen mindenható művészi út ájtatos gyaloglója: az etika szolgája. Kodolányi János, a fiatal író csupa energia, fiatalos vadság és ez a regénye időrendi sorrendben első hosszabb lélegzetű munkája. Tehát magán viseli alkotója minden erényét, minden sajátos művészi ökonomiáját és hibáját.

A mai magyar falut rajzolja meg a könyv, olyan markáns vonalakkal, olyan kísértetiesen éles színekkel, mint kevés magyar író. Nem hazudja akácfás boldogságnak a falut, sem ordítva kártyázó vagy részeges fetrengőnek, mint annyian mások. Figurái nem is vasárnapi parasztok, akiken az ünnepi mosdatás szaga felhődzik: emberei élnek, könyökölnek, tamás-

Szegedy Csondor: HALLGATÁS KÖZBEN. Kgy., 1965.

173

1924. nov. 9.

kodnak, esznek, dolgoznak és szeretkeznek... Teremtményeiben nyoma sincs a strindbergi „Wahnsinnpoesie"-nek, amelylyel nekiszabadított magyar írók, magyaros bajusszal, magyaros ruhával, őrjöngő Rolandokat szültek.

A *Szép Zsuzská*-ban Lőrincz Lajos a mai parasztlegény megjárta Szibériát, átverte magát vad távolságokon, és a senyvesztő szenvedések új embert faragtak belőle. Az egész magyarságot képviseli ez a figura, azt a kemény, eszes fajtát, amelyik nem akarja és nem is tudja onnan folytatni útját, életét, ahol olyan szörnyű útjelzőt rakott le a háború. A Lőrincz Lajosok kemény öklű, néha kíméletlen fiatalok, akik szemrebbenés nélkül gázolnak át mások kunyhóján, testén, akár törvényes segítséggel, akár az áltatás, szerelemvallás csábításával.

Kodolányi János hozta a magyar irodalomba ezt a magyar figurát, talán megnyitja vele szemét a magyar falura ruccanó, témát kereső városi íróknak.

A *Szép Zsuzska* tulajdonképpen nőiesített Turi Dani, Móricz Zsigmond *Sárarany*-ának ragyogó falusi színei adják meg a zamatát. A *Sárarany*-ban a sár, a sírás s a gond is csak ünnepi dísz, pompázó dekórum a nagy férfi-tigris idealizált figurája kedvéért. A Szép Zsuzska falusi hetéra, falusi Magdolna, babonás, bűnében is szemérmes, öregedő, gyönyörű anya-állat, aki a Lőrincz Lajosok megejtő fiatalságát s tobzódó akaratát üdvözli megváltóként. Sárban, hóban, könnyben, piszokban magasztosul fel ez az asszony, és koldussorsában sem más, mint ami volt: ájtatos, babonás, veszendő asszony.

Két hatalmas festmény a regény két főalakja. A kísérő figurák légiója is csupa élettel nyüzsög körülötte. Perlesz úr Shylock-rajza mesteri. Punák Zsuzska, Csecsi Mária és a többi mind szokatlan, nagy örömet szereznek az olvasónak. Az öröm a felfedező boldogsága: új embertípusokra bukkan, új földre,

amelynek létezéséről sohasem tudott és amelynek felfedezése nagy nyereség mindenki számára.

A baranyai magyarság furcsa életét robbantja elénk Kodolányi János. Az egyke vidékét, az ormánságit. Furcsa a tájszólása és furcsa: az ősi magyar nép mennyire nem tud magyarul! De a fiatal író nyelve zengő, friss és buja. Beszédjének ősereje gyakran számumi erővel söpör végig a szabadjára engedett szenvedélyek rögzítésénél... Máshol meg: halk, csöndes, festői.

Kodolányi János első könyve maradék nélkül állítja elénk ennek az új, friss, magyar írónak az egyéniségét. Ír majd még súlyosabb mondanivalókról, kollektív világszemlélettel regényeket, de tán egyik sem lesz döbbenetesebb fényképe indulatainak, mint a *Szép Zsuzska,* amelyik nagy nyeresége a háború utáni magyar irodalomnak.

Miskolc, Reggeli Hírlap. 1924. november 9.

A kádi tanácsa

Írta: Kodolányi János

Tavaszi virulások idején, a Mekkába való nagy elindulákor Csönd-hegyek között találkoztam a bölcs kádival

— Szálem! — üdvözöltem őt. — Megbocsáss a háborgatásért.

— Beszélj, fiam. Hallgatlak, — mondta szelíden, miközben fehér füstöt eresztett a csibukból, megsimogatta szakállát s szemöldökeit bölcseség-szarvas homlokára szalajtotta.

— Mekkába iparkodom, óh kádi, hogy én is hadsi lehessek. De nem tudom az útat. Igazíts el, kérlek.

A bölcs kádi kivette szájából a csibukot, szemöldökeit ismét levonta a szemére, majd így szólt:

— Fiam, nehéz útra, hosszú útra indított Allah. Nem hiszem, hogy meglásd Mekkát. Hanem azért megmondom, merre menj. Hát nézd: a Csönd-hegyekből egy sivatagra érsz, azon vágj át mindig abban az irányban haladva, amely az árnyékoddal ellenkezik. A sivatag homokja sárga és forró, sárga az ég is; de mégis legforróbb az éjszaka. Kín lesz a járás, de ne állj meg, édes az álom, de ne aludj, menj, menj, szünet nélkül előre. Akkor egy oázishoz érsz, ahol gyönyörű húri vízzel kínál...

— Húri?

— Igen, fiam, a legszebb, mert legelső. De te meg se lásd, menj tovább.

— Tovább?

— Igen, fiam, Allah nevében. Nemsokára kóbor beduinok közé kerülsz s azok kifosztanak, meztelenre vetkőztetnek, úgy bocsátanak el. De te ne félj tőlük, mert csupán azt akarják, ami *rajtad* van. Add nekik. Ám találkozol szíves, barátságos törzsekkel is, ezeket kerüld. Ezek azt akarják, ami *benned* van.

— Értem.

— Hallgass, fiam. Azután apáddal fogsz találkozni, aki az útszélen hever, aki nyomorék, aki soha meg nem látja a próféta városát. És vizet kér tőled; ne adj neki. A botodat kéri, ne add neki. Menj tovább. Majd az anyád könyörög, hogy ne siess, fogd le haldokló szemeit, melyek ím nem látták meg a Várost. Ne állj meg, ne hallgasd meg. Találkozol férfiakkal, akik melléd szegődnek s kidőlnek az úton: meg ne állj eltemetni őket; asszony szegődik melléd, aki drága lesz neked, mint a nyíló cseresznyeág s megtermékenyül a szemedtől s az útszélen vajúdván nem lesz többé a te társad: meg ne sirasd. És...

— És?!

— Hallgass, fiam. Akkor kemény lesz a talpad és nem égeti a homok, fekete a bőröd és nem pattog fel többé, mélyre húzódik a szemed és erős lesz, mint a sasé, vékonyak az inaid, mint az acél és kemények... a vállad nem érzi fájdalmaid terhét. De vissza ne nézz, míg meg nem láttad Mekka minaretjeit. Most menj. Allah vezessen.

Megköszöntem a bölcs tanácsot és elbúcsúztam, illedelmes hajlongással. És hallottam, — már messze járván — amint utánam kiáltotta a legbölcsebb tanácsot:

— Fiam, vissza ne nézz! Csak vissza ne nézz.

— — — — — — — — — — — — — —

És csakhamar kiértem a sivatagba.

Az Est 1929. szept. 21. 197. sz. 10.

1924. szept. 28. 175

Egy szeptemberi estén

Irta: Kodolányi János

Nem történt azon a különös szeptemberi estén semmi, de azért elfelejteni sohasem fogom. Életem egyik legszomorúbb, legszebb őszi estéje volt.

Akkoriban már minden elveszett. A román csapatok, dúsan koszorúzva virággal és gally-lyakkal, kissé rendetlenül, de büszkén vonultak végig az Üllői úton, be az ország szívébe. És abban a vidéki városban sem volt maradhatásom tovább; mert egy ragyogó, napfényes reggel kitekintvén a város szélén álló ház elsőemeleti ablakán, szörnyű képet láttam: két fölakasztott ember tunya holtteste függött a dombok felé húzódó országút szelíd akácain, két emberé, akik tegnap még remegve melengették kis didergő életüket, aggódtak gyermekeikért s nem tudták megérteni, micsoda világtörténelmi erők kegyetlen játéka söpörte őket körbekörbe a föld roulette-jének fehér és vörös kockáin . . . Most kifordult szemekkel bámulták a végtelenbe vesző utat és az örök dombok napfényes lankáit. Az émelygés, mely elfogott, hetekig markolgatta a torkomat. Hátam mögött a két hulla utánam nyujtott nyelvével, előttem a románoktól lepett főváros félelmetes kaoszával, indultam neki a világnak, egyedül, földúlva, kétségbeesve.

Egyetlen ember volt Budapesten, akit barátomnak vallhattam s akiről tudtam azt is, hogy hol lakik. Mikor a Délivasút piszkos épületéből riadtan kimenekültem, már estére hajlott a nap, a Vérmező hatalmas sikján hosszú árnyékok hevertek, mint egymásmellé fektetett hullák. A házak ablakain vörös sugarak véreseppjei csurogtak. Visszataszítóan sivár, fonák, cinikus és megtépett volt körös-körül a város. Még ott ordítoztak a falakon és palánkokon felejtett kommunista plakátok, a menetelő vöröskatonák, a gépkerekek, a rongyos asszonyok képei, de már mellettük álkereszténységet csöpögtek, bosszút lihegtek, pogromot imádkoztak, hazafiságot tösztoztak az újak. Sehol egy megnyugtató pont az utcákon, sehol egy igaz igéret, sehol a lappangó jóság legcsekélyebb jele. Ficsurak és suhogó dámák, autók román tisztekkel és új politikusokkal, kik mintha igéreteik paripáján vágtattak volna s emlékezetemben a két akasztott ember képével, amely mindenütt ott vibrált, táncolt, remegett, mintha pokoli kép vetítette volna elém erre a pokoli városra. Távol és közel fölbúgott néhány gyárkürt, elgondoltam, hogy most román fegyveresek között tódulnak ki a kormos munkások a kapukon, mások dologtalanul, kábultan lézengenek, futnak, bújnak, börtönökben véreznek, erdők szélén rothadnak . . . Úgy láttam, ez a bűnös város megérdemli Szodoma sorsát, Magyarország pedig, fájón, büszkén, megalázottan szeretett hazám: az ebek harmincadját . . .!

Megtudakoltam valakitől a barátom utcáját, kis szűk budai utcát s elindultam gyalog. Nagyon fáradt voltam, nagyon szomorú, nagyon kivert. Hol fogok aludni az éjjel, ha barátomnál nem alhatok? Mindegy. Mi lesz holnap. A világ vége. Mindegy. Majd én is meghalok.

Huszonegyéves voltam akkor!

Mentem föl, föl, kanyargós utcákon, macskafejes köveken, földszintes és egyemeletes régi házak között, kidőlt kapukon át mocskos udvarokba láttam, néhol elő-előtünt a romlott várfalak egy-egy darabja... Lépésről-lépésre növekedett az a reménytelenség, mely vigasztalan fátyolába takart. — Majd a barátom! — próbáltam erőt önteni magamba, majd az megölel, megcsókol, vacsorával kínál, megpihentet, megvigasztal... S tovább bandukoltam.

Végre, már beesteledett, egy zöldkapus, alacsony ház elé értem. Félénken, óvatosan nyitottam be az udvarra. Áhítatos csend fogadott. Kis kerek asztal fölött halkan susogott a hárs, parányi virágágyak körül üveggömbös rózsafák álmodoztak, érzelgősen sóhajtottak a kispolgári árvácskák és verbénák. Ide hát nem tolakodott be a gyűlölet ordítása, a haszonlesés hegyes karma, a hazudozások szenteltvízhintője... Csend, polgári béke, hárs, üveggömbök, verbénák és kerek uzsonnázó asztal... Jó lesz itt Vörösmartyt olvasni s behegeszteni a fiatal, tiszta lélek sebeit!

Ábrándozásomból egy falusi cseléd megtermett, piros, egészséges, szinte búzavirág-

Pesti Napló 1924. szept. 28. 203. sz. 3-4.

szagú alakja riasztott föl. Köszöntem, szégyenlősen fogadta.

— Boda Gyula itt lakik? — kérdeztem.

A lány előbb hosszan és kellemetlenül végigméregetett s csak azután mondta:

— Itt.

—Beszélhetnék vele?

Ekkor egészen közel jött hozzám s komolyan a szemembe nézett.

— Maga nem látszik olyan rosszfélének, magának megmondhatom: a fiatalúr már két napja elment, mert a fiatalurat valaki, haragosa feljelentette bosszúból, osztán ni milyen világ van máma, hányan henteregnek a Duna fenekin... Maga barátja? Nem is tudjuk, hová ment, valahova túl a Tiszán...

Lesujtva meredtem magam elé. Hol alszom? Mihez fogok holnap, holnapután, mi lesz velem ebben a fölkavart városban? Sötéten meredt rám a közelgő éjszaka.

A cseléd, úgy látszik, megdöbbent reménytelen és fáradt arcomtól. Barátságosan kérdezte:

— Nem ide való?

— Nem, nem... Őhozzá jöttem... de hanincs... Most merre menjek?

— Baj, ha nem tudja a járást. Én elkísérem a Pálffy térig, ott lesz villamos...

Nem tehettem mást, a fejem tompa volt és kábult, ösztönösen visszafordultam, megindultam ki a kapun, úgy, ahogy jöttem. A cselédet otthagytam az udvaron.

És ott álltam a hosszú, macskafejes kövekkel borított keskeny uccán, melyre már teljesen leszállt a szeptemberi est.

Igazi budai este volt; langyos szellő fujdogált, az égen már csillagok pislákoltak itt-ott, bár még nem enyészett el egészen a lenyugvó nap utolsó halványzöld reflexe, előttem és mögöttem pedig tétova gázlángok libegtek az alacsony házak során. Léptem, léptem, mentem, cipőim hidegen kopogtak a néptelen uccán. Hová? Hogyan? Meddig? Egy szűk mellékuccából inasok tódultak ki visitó lármával és röhejjel, hátbaverték egymást, egyikük szájharmonikán az *Internacionálét* játszotta. Szinte a falhoz tapadva mentem tovább... Aztán egy kis ház nyitott ablaka mellett megálltam, csak éppen, hogy ne menjek. Szomjas voltam és fáradt. Az ablakon lámpafény ömlött ki s lányok turbékoló, kacér kacagása zengett. Majd zongorahangok pendültek meg ügyetlen kis lánykezek alatt és egy férfi, borbélylegénypózolással megeresztette a hangját:

Egy rongy van, egy rongy van a szivem helyén!...

Elkeseredve továbbmenekültem.

A sötétség növekedett. Már majdnem összerogytam, nem volt célom és nem volt értelme, hogy menjek... Ekkor egy sarkon valami térre bukkantam, láttam odalent a Dunapart millió lámpáját szikrázni, a hidak ívét aranyos gyöngyökkel áthajolni a Duna tükrös tömegén, a szaladgáló villamosok fénybogarait, autók fehér tűzkígyóit s hallottam a dörömbölő, zúgó, morajló lármát, mely a Város fénykódei közül fölmorgott. Leültem egy sarokkőre, szemben ezzel a gigászi eleven tömeggel, egyedül, egyedül.

Nem kérdezte tőlem senki, mit akarok itt. Nem simogatott meg a szemével senki. Testvéreim, ismerőseim, barátaim mind lesüllyedtek valahová a fekete látóhatár mögé, minden lesüllyedt, hogy annál jobban kiemelkedjen az a kő, melyen ültem és az én irtóztató árvaságom.

Messze-messze megszólalt a román katonazenekar, a szellő idegen melódiák idegen, vad, buja ritmusait sodorta hozzám. A lámpák vibráltak, a Duna csöndesen ringatta a fénycsókokat, melyek mintha a beléfojtott parti testvérek visszaderengő lelkei lettek volna. Nekem pedig egysszerre eszembe jutott halott anyám simogató keze, arcomat térdeimre nyomtam s meg-megrázódva, mélyről felszakadó könnyekkel, hangosan elkezdtem zokogni.

1924. okt.

A szobor.

(Egy hivatalnok érzelmes története.)

Mihalikné asszonyság bedugja fejét az ajtón.

— Die Möb'l'n sind hia, pitte!

— Áá, gut, i' keh' kleich, — mondta Péter. Ott ült a rendetlen szobában; csupasz falak meredtek rá, a sarokban függö-lámpa hevert porlepetten, a szoba közepén asztal ácsorgott, meglehetös csinos ebédlöasztal, kalapácsok szekerce, drótcsomó szögek, mindenféle csavarok és mutterok rajta csodás chaoszban, a fal mellett szőnyegtekercs, mint valami nagyképü ügyvédi diploma, — szóval: olyan állapot mindenütt, amilyen az uj, bútorozatlan lakásokban szokott lenni. Itt ült hát Péter a maga nyugodt, szöke, kékszemü fölényével s levelet irt az asztal sarkán. Most, hogy az asszonyság ismét visszavonult, még befejezte a mondatot s elégülten; mosolyogva fölállt. Kivülröl máris hallani lehetett az emberek bakancsainak dobogását és hangos, vezénylö szavakat.

— Ott hátu emeld! No most! Hadd gyüjjön! Hóó rukk!

— Hátu, az istenit, mer megakadt! Hadd gyüjjön!

Már az ajtó elött dübörgött a lárma. Péter kisietett. Három ember egy sima, világos szekrényt cipelt föl a lépcsökön, az elöszoba ablakán beáradó koratavaszi napfény csillogva siklott ide-oda a sikos felületen. Itt vannak a bútorok!

— Wohin soll'n's, pitte? — Csipogott az asszonyság, ki valósággal lázban volt.

— Há tegyük?

Péter most élvezettel intézkedett. S meg nem szünt a csacsogás, a lárma, a csikorgás, folyton újabb és újabb bútorok tüntek fel a lépcsö sarkában, most csinos, faragott diófaasztal, ismét szekrény, székek párosával egymásra ültetve sorakoztak az elöszoba-fal mentén, hangos vezényszavak közben szaporodott a sok holmi. Három szoba van. Az egyik, a legbelsö, az ö szobája lesz, igen, Annuskáé, ez éppen megfelel. Széles ablakon ki lehet látni a dombokra, majd odaáll napsugaras reggelen, rózsaszin pongyolában s mosolyogva kinéz. Ahá, már aratnak az emberek! Ott lent, a dombon innen, a sikságon, bizonyosan aratni fognak, mert hiszen föl van szántva a föld. S ö kinéz reggel. Ráomlik a napfény frissen és aranyosan, a szöke hajára, fehér arcára, vállaira... Igen, a nagy kék szőnyeg az ö szobájába kerül, Annuskáéba. Annuskáéba! Aztán a nehéz, csillogó rézágy. A kis éjjeliszekrény mellé. A márványos toilett-asztalka amoda, a két ablak közé, hogy lássa magát a tükörben, ha fésülködik. Kék, hosszú függönyök, sárgaréz tartón. Nosza, létrát hamar! S már szétvetett lábakkal állt a létra, egy kékkötényes ember kimért kalapácsütésekkel buksifejü kampösszöget eresztett a falba.

— Aggya most ide a rudat, Jóska bácsi.

— Gyerünk!

Egymás után fölkerültek a függönyök. Az üres, kongó helyiség kezdett barátságos képet nyerni. Nagy szőnyeg nyujtózott a padlón. Lassanként minden a helyére került. A hintaszék is ott állt már a sarokban, a zongora... nem, az a közbülsö szobába megy, a nappaliba. Ott játszik majd Annus esténkint. Hopp, nincs kottatartó! No, majd szerzünk. Tán bambusznádból?... Nem, azt Annus nem szereti, inkább mást. Valami rózsafa inkább megfelelne; — majd meglátjuk. Ni, milyen kedves kis fészek lesz igy! Még a villany...

Uj írások [1924. okt.] 8–15.

Mihalikné asszonyság méltóságos léptekkel jött.

— Tie Leute, pitte...

— Megyek.

S már sietett segiteni, mert a zongora nehéz volt; ledobta a kabátját s ingujjban dolgozott. A nagy dromedár bútor lustán himbálózott a levegőben, mindennek nekiment, tompán morogtak belsejében a húrok...

— Jóska bácsi!... Kee csak nyög, de nem emel!

— Dehonnem... az istenit!...

— Húzd meg! Na most!...

— Tekerd belé a lábakat!

Aztán az emberek sóhajtva törülgették a homlokukat. A zongora sötéten állt a helyén. Mögé, a sarokba, pálmatartó állvány került, egy kis kimagasló polccal... A szobor helye! A szoboré. Ott fog állni a karcsú polcon, kiemelkedve a pálma sötétzöld legyezői mögül. A kis fehér lányfej. Hamuszürke háttér, sötétzöld keret, alul a zongora fekete tömege... Nehéz sötétzöld függönyök... Igen, igy jó lesz.

A nagy munkában mindenről megfeledkezett. Csak az járt a fejében, hogyan tetszik jobban Annuskának. Annuska szemeivel nézett. Annuska lelkével érezte meg a szinek és bútortömegek hatását. Mikor az asszonyság enni hivta, — a rendetlenség miatt csak a konyhaasztalon terittetett, — nem törődött vele; leült az elhagyott levél mellé s irt. Annuskának. Itt minden csak őt szolgálta. Minden őt várta, őrá gondolt minden, az ő szelleme lengett a legkisebb zúgban is. Irt. Már a második ivet. Mit tudott irni? S milyen gyermekes, tiszta naivsággal? szivta hozzá az alsó ajkát, szivta idegesen a cigarettáját.

De aztán, — óh, Istenem — hozták a szobrot, Jóska bácsi cipelte ládába zárva...

— Há tegyem, tensúr? Mer' hogy e is ide való, mondok.

Az előszobában óvatosan letette s maga látott hozzá a kibontáshoz. Vésőt feszitett a fedél alá. Csikorogva engedtek a rozsdás szegek, a résen bekukkanva már látni lehetett a finom forgácsot... No, még... Jóska bácsi kiváncsian nézett le a pipáján keresztül s szipákolva élesztette a parazsat. Péter térdenállt és erőlködött. Végre!

S finom, illatos forgácsfészekből előkerült a szobor. Sima, fehér márvány. Csupa finomság, haja, mint a hab, vállacskái, keble a vékonyfodros ruha rajta... Mellszobor. Ideges, vékony, könnyű vonalak. Szinte remegnek a kicsiny orrcimpák. Csodás, hajlékony alkotás, vér lüktet benne... Milyen drága, keskeny ajkak! Egy kicsit mosolyog, egy kicsit gőgösen magába zárkózik...

— No-né! Kűkép! Ki fene hitte vóna!

— Scheen, das is' wahr... — mondta az asszonyság is, kit a kiváncsiság szimata elővonzott a konyhából. — Hipsch.

Péter diadalmasan vitte be s lassan, megfontolva, olyan arccal, mint amilyennel a kártyások gusztálják a lapokat, odaállitotta a fekete zongora mögé... Aztán két-három lépést hátrálva, nézegette. Pedig még nincs is alatta a pálma. S már is milyen pompás. Ugy kiválik a sarok sötét, árnyékos hátteréből, mint valami éjszakai jelenés. Óh, de isteni kecses kis vállak! De ifjan, duzzadón és mégis finomkán emelkednek a mellei... Hegyes állacskáját egy kissé pikánsan felemeli... Oh, óh, mindjárt leszökken a pulpitusról s két-két ujjával felcsipve a szoknyáját, táncolni kezd. Bizony Isten megtenné, ha szoknyát is faragtak volna neki! Épen olyan, mint Annuska. A fehér márvány mintha szőke lenne. Szőke, dús haj. Az arca? Épen olyan. Kétoldalt szelid gödröcskék. Finom orra. A szája, édes kis szája. A fülei. Pont olyan.

Most, hogy néhány hét után ismét épségben viszontlátta szeretett kincsét, nem tudott betelni a nézésével. Pedig ilyen volt eddig is. Ugyanez a már-

vány, ugyanaz a mester faragta, ugyanolyan kacér, gőgös, fehér kis alakocska... szóval: az, ami, vagy *aki* volt, tökéletesen az. De mégis, itt másképp fest. Most megkapta az őt megillető helyet, a zongora mögött mint valami kis görög Isten a forrás melletti templomocska félhomályában. Éjjel, a szellemek idején, odaülhet a zongorához és játszhat halkan, lenyomva azt a pedált, melytől a húrok hárfaként muzsikálnak, zümmögnek. Megteheti, — miért ne? *Ilyen* szobor, — mint Annuska, — megteheti, sőt énekelhet is hozzá, miért ne? Olyan finom, halk melódiákat, mint a régi órák. Olyan finomakat, hajlékonyakat, mint amilyen maga ez a szobor...

De mégis, még egy pillantást vetve rá, végül a dolga után ment. Most az ő szobáját rendezték. Bordó, sötét szőnyeg a padlón. Széles, egyszerű könyvállvány. Ide rakja a könyveket; egy sor lexikon, aztán az oroszok, aztán a franciák, aztán a németek, — ezek eredetiben persze, — aztán a csillagászati, vegytani munkák... Igazán szégyen, de ezeket még mindig nem ismeri eléggé. No, most majd hozzáfog... Két polc a magyaroknak, aztán a többit még ide-oda, egész csinos lesz Majd kérdi Annuska:

— Mit olvassak, Péter?

— Ezt, vagy azt, ezt a Turgenyevet, pompás dolog; vagy ott van Daudet.. — szóval: tanácsolgat neki. Esetleg föl is olvas, mikor kézimunkázik. Persze igen szép lesz ez. No, majd meglátjuk. S tovább intézkedett. Ide, az ablak mellé kerül az íróasztal. Írni ugyan nem igen szokott, de mégis... így dukál. Aztán a rézágy, a *másiknak párja*, épen olyan sima, egyszerű és nehéz. Ezt oda kell tenni a szoba mélyébe, szemben a kályhával, hogy téli estén rávilágítson a tűz; mert ez nagyon kedélyes és megnyugtató. Most a nagy karszékek a dohányzó asztalka köré... Ez mind még szegény apjáé volt. Szegény apjáé... Örülne most, látván a fiát végre tisztességes, kultúremberhez méltó állapotban... No, hála Isten, csakhogy...

És elment a nap s elmentek a munkások. Csupán Mihalikné asszonyság maradt, meg a szobor. Csend lett. Mihalikné kis petróleum lámpát hozott be az ebédlőbe, — (mely a két hálószoba közt volt), — kis lámpát, minthogy a villany még nem működött. S Péter fáradtan leült. Körülnézett. Most már intelligens képe volt a szobának, ámbár... no de az majd magától jön, lassan lecsiszolódik, ami most még nem tökéletes. Pálma is lesz. Ha pedig Annuska... óh, Istenem, a diványra hímzett párna kerül, a lámpára gyöngyös csengő, a zongorára izléses takaró, a pohárszékre egy-egy karcsú váza, csupa női kéz után megszülető dolgok, apró csecsebecsék... Mindjárt másképp lesz. Egészen csinos. Otthonias.

Az asszonyság behozta a cók-mókot, fölteritett egy személyre.

— Magának nem terít Mihalikné? Teritsen magának is — mondta Péter. Most nem akaródzott egyedül vacsorálni.

— Abe', pitte, I' bin so a unverschömte Person... — szabadkozott az asszonyság.

— No, csak jöjjön, ne szerénykedjék.

És ketten vacsoráztak. Mihalikné szelid méltósággal, alig szólva pár szót a maga wieni jargonján (tudott pedig magyarul úgy-ahogy, de „gyomrából megvetette". Hja, neki is voltak elvei.) — Péter pedig lassan beleringatózott egy szép illúzióba. Ha majd Annuska ül vele szemben, Annuska...

S nagyon boldognak érezte magát. S miután befejezte Annuska levelét s lámpával a kezében eleget gyönyörködött a zongora mellett, szobájába vonult és lefeküdt, — Isten nevében.

Minthogy egy keskeny, hosszú kertecskét is kapott a lakással, a háromheti szabadság pedig, mit lakásának berendezésére engedélyeztek, nem járt le, majd minden idejét a kertben töltötte. Közelben látszott a fák közül kiemelkedő gyár, ahol ő könyvelő volt, kastélyforma épület sok furcsa toronnyal és a tulsó

feléből kinőtt hosszú kéménnyel; aztán még csinos, emeletes munkásházak is voltak a közelben és az udvarokon, a házak körül terebélyes hársfák. A kertjében gyümölcsfa is volt, egy vékonyka körte — és egy cingár cseresznyefa. De még lehet belőlük valami. Az első gyümölcsöket minden évben Annuska fogja megkóstolni. A cseresznyét a körtét. És este sétálgatnak az illatos hársfasoron. Pompás dolog az, elhúzódik egészen a gyárig, egy magas kőpalánk mellett. Vajjon kell ennél szebb életet kivánni?

És buzgón ásta a kertet. Hogy már az idén legyen, ami még lehet, ami még nem késő. Mert Mihalikné, — a vén szatyor, — sok pénzt fölemészt, bevásárlás cimén, — pedig alig néhány hete szolgál; hát még ha megszokik?! Szóval: ügyesen, körültekintéssel meg lehet oldani mindent. Be lehet rendezni az életet. Lám, van tisztességes állása, — nem, azt nem lehet mondani, — de mégis... jól megél belőle. Van lakása is, egész helyes, világos, rendes lakása, fent az emeleten. Ablakai a kertre néznek. A kertben lesz ennivaló. Később majd valami baromfiféle is lesz. Minden lesz. És egy édes, finomarcú, szőke kis asszony is lesz. Annuska. Ahogy most ásott a meleg napfényben, visszaemlékezett azokra a szép időkre, melyeket Annával töltött. Mert nemcsak a növények, de az emlékek is kicsiráznak a napsugárban s megnőnek, egész erdővé lesznek. Ki hitte volna, hogy ilyen hamar „emberré" lesz, önálló, biztos-fegyverzetű emberré? Mikor Annuskától elbúcsúzott s utoljára szoritotta meg a könnyező kislány kezét, még álmodni se merte volna, hogy ilyen jól megy minden.

— Visszajövök, Annuska, — mondta akkor bizakodva, remegő hangon s maga is csodálkozott, hogy hiszi amit mond. — Egyszer visszajövök...

— Igen, igen, de mikor? Soha se lesz ilyen jó barátom.

— Visszajövök, *én* mondom.

— Nagyon sokára lesz az...

Aztán hallgattak egy darabig. Szomorúan. A kis városon túl friss illatok keltek sárnyra s bekószálták a csendes utcákat. Hűvös tavaszi este volt... Annuskaz összehúzta a vállán a kendőt.

— Be kell már mennem, Péter, — mondta csöndesen. — Isten vele...

— Annuska, — szólt ekkor Péter és szive hangosan vert. — Ne felejtsen el... Visszajövök... De... ha mégis... izé, valami szerencséje... szóval; ha a jövője biztos... szóval: úgy gondolja, ha valakihez feleségül... szóval: ahogy magának jobb. Én most nem tudom kifejezni magam... De maga megért engem. Szóval: ne kösse le magát, én se kötöm le, nem, ahogy magának jobb. De visszajövök...

És aztán olyan üres lett körülötte minden, annyira fájt a szive, olyan keserves volt utoljára látni a könnyű ruháját és a keskeny cipősarkát a kapuban és olyan gyenge volt akkor a jó Péter és becsületes, hogy kicsordúlt a könnye... De, lám, jóra fordult a sorsa. Itt van a gyárnál. Bebútorozta a lakást. Kertje van, pénze van, jövője van. Hisz nem kiván ő sokat, csak mindig ilyen biztos, jó, emberi megélhetést. Nos, az pedig itt van, dolgozni tud...

Hogyan is lesz? Megvárja, mig rendes kerékvágásba jut a dolog. Mikor úgy megy az élet, mint a gépek ott a gyárban, lesz napirend, lesz cseléd, Mihalikné is betanul, még kottatartó is lesz, teaszűrő is lesz, szóval: ahogy kell lenni. Ez megtörténik, — no, mondjuk, pesszimista számitással, mert az nem árt, — úgy nyár végére. Akkor ismét kér egy havi szabadságot s elutazik. Vesz két gyűrűt, karikát. Fekete ruhát öltöz a szállóban és selyem nyakkendőt köt. Elválasztott szőke hajával, kis bajszával egész ünnepélyes alak lesz... Aztán kocsiba ül, — mért ne, most megengedheti magának, pláne ilyen alkalomkor, — s elmegy Annuskához... Az öreg bátyámuram megszorongatja a kezét, — hogy van, hogy van, igazán szép, hogy eljött, tessék, barátom, üljön le, rögtön szólok a kisleánynak...

1924. okt. 121

KODOLÁNYI JÁNOS: A SZOBOR

— Ne, ne, köszönöm — mondja ő. — Egyelőre kedves bátyámurammal volna dolgom. Tudniillik azért jöttem, — folytatja bátran s az öreg szemébe néz, — hogy megkérjem a kislánya kezét. („Kedves lánya", ez merev!) Semmi másért.

Egy darabig hallgatnak. Szivják a cigarettát. Aztán az öreg mosolyogva kérdi:

— Nos és mit szól a leányom? Mert én nem avatkozom a szivügyeibe. Nem, ebben a tekintetben modern ember vagyok, kedves öcsém. Azt tartom, hogy bizonyos szabadságot kell... persze, persze.

— Ami azt illeti, ne aggódjon kedves bátyámuram. Itt már csak öntől függ a dolog...

— Oh, akkor örömmel! Hogyne. — S feláll, ünnepélyesen a mellére öleli... Isten hozott édes fiam! Hozzád szivesen adom a leányomat! Persze, persze...

S elővesszi a gyűrűket. Annuska bejön, az anyja is bejön... Egész egyszerűen megy minden. Eljegyzési lapokat nem nyomtatnak, minek? Kimult a divatból és ostobaság. Csak az ujságban teszik közzé, — *„minden külön értesítés helyett!"*

Aztán — farsangkor — meg lesz az esküvő. Annuska fehérben, mirtuszszal, hosszú fátyollyal, olyan könnyed, mosolygó és finom, mint a szobor odabent. Oh, Istenem, menyasszony, édes, hófehér kis menyasszony!... Van-e szebb gondolata az Istennek?! És mikor kézenfogva bevezeti a házba...

— Látod, ezt neked csináltam. Ugy rendeztem be a számodra, hogy *itthon* légy... Te vagy az áldott, jó szelleme itt mindennek. Ott a zongora, itt a szobor, az én legkedvesebb tárgyam, nézd: mennyire hasonlit hozzád! Nézd, hogy rádmosolyog, hogy örül, amért ilyen drága kis társa van! Eddig ő uralkodott a házban helyetted. Most menjünk tovább. Ez a te szobád lesz, minden van benne, csendes kis puha fészek és az ablakból ki lehet látni a dombokra. Ott hátrább erdők vannak. Ugy-e milyen kedves? Most gyerünk az én szobámba...

— Hát... külön fogunk lakni? — Kérdi elpirulva s lesüti a szemét.

— Természetesen. Amúgy nagyon közönséges. És igy nem korlátozom a szabadságodat, Annuskám. No, csak nem vagyunk tán a középkorban? Az élet minden apróságában finomaknak, sőt gourmandoknak kell lennünk. Hanem most lássuk az én szobámat, Látod: ez komoly, sötét kis barlang, férfinek való. Ott vannak a könyvek, csupa szép dolog, most sokat kell ám olvasnod! Majd én még megszerzem az ujabb dolgokat... Jár a *Nyugat*, meg az *Uj Idők*, ha akarod, megrendeljük a többit is; talán a *Má*-t, az roppant mulatságos. Minden szabad időnkben olvasunk. Persze nem a megcsömörlésig, nem, az ostobaság. De minden házasságnak szellemi alapon kell nyugodni. Mert az egy élőlény: megszületik, fejlődik, csendesen megöregszik s meghal. Akkor aztán a szellemi kapcsok tartanak, mikor az érzékiek már megbomlottak. Okos asszonyka vagy, tudom, hogy megértesz...

— Milyen szépen gondoltál mindenre, Péter! — mondja boldogan.

— Igen, gondoltam. Megtanitott rá a keserves élet. És te vagy minden kincsem. Te pótolod mindazt, amit elvesztettem, ifjúkori ambiciómat, vallásos hitemet, bizalmamat az emberekben... Te vagy már az ambicióm, a vallásom, a bizalmam... Ugy rendeztem be az életem, mint a lakásomat. És úgy állsz az életemben, mint ott a zongora mögött a szobor...

Leütötte az ásót. Boldogan elmerengett. Lefelé hajlott a nap, hosszu sávok aranyozták a dombokat, tavasz volt, habos virágoktól duzzadtak a fák. A gyár mögül vonat rohant elő s dübörögve kigyózott a város felé; élesen sivitott és a hang bolyongott a dombok közt, halkult, elhalt....

* * *

Mi az, hogy Annuska nem ir? Múltak a napok. Semmi, semmi. Ő a levelek ívelt küldte, igérete szerint. Aprólékos figyelemmel irt az életéről, néha szinte gyermekies naivsággal. Annuskát a testvérének érezte. Mért nem ir? Beteg? Csak pár sort... Haragszik? Mivel bántotta meg? És hosszú, bocsánatkérő levelet irt. Megtiltották? Nem, az öreg urambátyám régi stilusu ember létére sem akadékos. Titokban irhatna. Nem illik? Pfuj! Ostobaság. Mi lehet, mi lehet?

Ideges volt. Az irodában háromszor irt le egy szót, ceruza helyett a tollszárat hegyezte ki. A gyárlak kezdték mogorva embernek tartani, ki nem sokat törődik senkivel és a köteles viziteket se végzi. Ez nagy bűn. Töprengve dolgozott a kertben estefelé. A lakása napról-napra üresebb lett, valami nagyon hiányzott belőle. Bizonyos várakozás ült a bútorokon. Mi lesz? Minden faragás, a függöny kacskaringós mintái egy-egy kérdőjel. Már nem vacsorázott Mihalikné asszonysággal; — a vén szamovár! — gondolta. — Nem kell, hogy a fülembe duruzsoljon gyalázatos bécsi kiejtésével. Ez sértette az asszonyságot s most még önérzetesebb méltósággal járt fel és alá a házban.

Este pedig megállt a szobor előtt, melyet ragyogó sugárral hintett be a villanyfény. Sötét árnyék borongott a sarokban, feketén, nyugodtan állt a zongora és a pálma nagy kezei lekonyultak... És a csendben igy gondolkozott Péter:

— Mért nem irsz? Mért kinzol annyira? Mi történt veled? Az Isten áldjon meg, ne légy olyan kegyetlen!... Látod, itt állok magam, társnélkül az üres házban és az üres világon. Mindenem te vagy; érted, mindenem! Érted-e? Tudod-e, mit jelent egyedül lenni?... Nem tudom, mi történhetett. Nem látok be a lelkedbe. Lehetséges?! Nem, nem, én nem csalódhatom benned! Te most is az a vidám, drága, szőke kis barátnőm vagy, aki voltál, csak történt veled valami. Valami baj, ugy érzem. De mi, mi?;

És a szobor finoman, kicsit gőgösen, a sötét levelek mögül bájosan félrehajtott fejjel nézett le rá, kecsesen s kacéran, mintha le akart volna szökkenni a polcról és két-két ujjával felcsipve a szoknyáját, alig érintve a padlót körül akarta volna táncolni a szögletes, szomoru árnyakkal tarkitott szobát...:

Lefeküdt és nem tudott aludni. Olvasott és nem tudott olvasni. Végül fölkelt és a nyitott ablakba könyökölve, kibámult Sötét volt. Halványan vibráltak a csillagok, fekete háztömegek és távoli dombok feküdtek a homályban. Valahol, — talán a közeli kis folyóban, — békák izengették s ez szinte zenei ritmust vitt az éjszakába. Hűvös és illatos volt a levegő... és Péter öklére nyomott állal kimeredt a sötétbe, mozdulatlanul, szomoruan. Nem tudta mihez fogjon. Ez az állapot szinte égette. Képzeletben beszélt Annuskához. Képzeletben levelet irt neki, melyben tegezte és szenvedélyes kitörésekkel halmozta el; kegyetlennek, hűtlennek, kacérnak nevezte, kiöntötte minden keserűségét. Majd a másik végletbe csapott. Szentimentális lágysággal kérlelte, elmondta minden bánatát és csalódását, ami már érte az életben... Ne, ne hagyja el most ő is, mikor végre a boldogság előtt áll!

Végül elálmosodott, lefeküdt s álmában megkapta, amit ébren olyan nehezen és olyan hiába várt: nagyon hosszú és nagyon kedves levelet Annuskától...

* * *

Múltak a napok. Még mindig bizott és reménykedett. Most nem irt Annuskának, mert a hallgatás — gondolta — némely esetben mindent megmond. S csakugyan, egy nap kis művészkártyát talált az asztalon, Annuska hegyes betűivel. Megdobbant a szive és mohón olvasta:

„Mért nem ir? Olyan jól esik a levelét olvasni. Hát már Maga, a legjobb barátom se gondol rám? Sokszor üdvözli A"

Ennyi az egész. Se több, se kevesebb!

KODOLÁNYI JÁNOS: A SZOBOR

De mégis valami. Az ő lapja, az ő vonásai, ő gondolt rá, legalább arra a rövid időre, mig megirta a lapocskát. Oh, milyen önző! Mért kivánt többet? Nem az-e a fontos, hogy semmi baja; és még most is „legjobb barátja" Annuskának? Nem az-e a fő, hogy nem felejtette el?

És rögtön leült, irt. Hálálkodott a kis lapért, jó angyalának nevezte Annuskát, megirta, hogy milyen nehéz napjai voltak és bánatát csak a szobornak mondhatta el. Hogy már kételkedett Annuskában egy kicsit... Élvezettel boldogan irt, hosszan, egészen belemélyedve s utána ugy érezte, mintha ujjászületett volna.

* * *

És az idő tovább ment. Péter egy reggel arra ébredt, hogy lent, a munkásházakon és vasuti sineken túl, aratnak. Az emeleti ablakból éppen odalátott. Igen, a ragyogó reggeli napfényben férfiak és nők mozogtak, egy egy piros kendő pipacslott a sárga buzában... Arattak, mert vetettek. Ahogy ott állt az ablakban s arcát megcirógatta a friss nyári levegő, nagy érzések dagasztották a mellét. Aratnak! Derékig érő buza dől rendre a csillanó kasza előtt. Térdig meztelen lábu lányok szedik a markot. Nehézkes férfiak gyűrik, tördelik kévébe. Az égen apró felhők úsznak... Csak kitartás, előre! Az aratás ideje mindenki számára eljön.

S már ismét tervezgetve ment a palánk melletti hársfasoron. Az úton tyukok lézengtek, egy nagy sárga kakas férfiasan kidüllesztett mellel hosszan kukorékolt, itt-ott emberek siettek a gyár felé, a tulsó soron most nyitott a borbély... Az élet megindulása pezsgett mindenfelé. A szép élet!

De este ismét megállt Péter a szobor előtt.

— Látod, — gondolta mosolyogva — még nincs semmi baj! Irt a kis lány, nem sokat, sőt mondhatnám: keveset, de irt. Nem szabad sokat követelni. S ezután bizonyosan többször megteszi. Annuska nem az a lány... Tapintatos és érzékeny. Lám, megérezte, hogy szomorú vagyok. Oh, drága kis asszonykám!..

És a szobor finoman mosolygott. Keskeny ajkacskái kedvesen, gondolkodón, de tán mégis inkább könnyedén, — ezt nem lehetett hamarosan eldönteni — és ingerlően szorultak egymásra... Oly édes, oly kacér és hófehér volt! Annuska... Pétert bolond vágy szállta meg. Oh, ha most, csöndes este a karjába zárhatná, szorosan a remegő kislány derekára font erővel s ajkára tapaszthatná az ajkát, kiszivná a lelkét!... Óvatosan körülnézett. Csend volt. Mihalikné aludt már a konyha melletti kis szobában... Sárga fényt szórt a lámpa, a bútorok árnyai bársonyosan simultak a falakra... Hűvös, isteni levegő áradt be a nyitott ablakon... Péter lassan széket húzott a zongorához. Remegő térddel gyorsan, határozottan felállt. Behunyta szemét s átfogva a márványfejet, ajkát a keskeny, kemény ajakra szoritotta... Ah, hideg volt, hideg! Lányajak, hideg és érzéketlen. Kiábrándulva leszállt a székről és szigorúan megszidta önmagát...

* * *

Mindjobban közeledett a nyár vége. S mindig idegesebb lett. Jön, jön a nap, jön szeptember s akkor .. akkor! .. Vonatra ül. Elmegy. Megkéri a kezét...

Erről ábrándozott. Hajnalban már kiment a környékre, bejárta a dombokat, bolyongott a közeli erdőben, vagy hosszan bámulta a lent, balkézről elterülő várost, jobbkézről a gyár tömör, fáktól körülvett épületeit, a sikságot, a kis folyó csillogó szalagját és a távoli zöld lombokat. Friss napsugár ömlött el a vidéken, valahonnan egy cséplőgép halk, dünnyögő búgása hallatszott... Egy ház kéményéből vékony füst kacskaringózott lassan a tiszta égre... És bolyongott tovább. Reggelire otthon volt és sietett a gyárba...

Este pedig sokáig ábrándozott a szobor előtt. Gondolatban beszélt hozzá. Hogy Annuska hallgat; de nemsokára látni fogja, elmegy, eljegyzi, az övé lesz.

Meghozza tavaszkor, kis társat hoz, a szobor mását! Istenem, milyen meglepetés lesz... Nem is célzott rá soha. Hogy csodálkozik majd!

S mikor igy egyedül volt a fehér lányfejjel, — nem tudta megállni, gyermekes gyengeség fogta el és ismét megcsókolta a szobor ajkait, fanatikus áhitattal, bolond vággyal...

* * *

Nem sokkal elutazása előtt volt.

Meleg délután levett kalappal ment haza a gyárból. Jó kedvvel, sietőn. Csak öt napi szabadságot adtak, — azt is azért, mert a dolgot fontos családi oknak tekintették, — de nem baj, semmi baj, kényelmesen elintézheti igy is! Meg kell vele elégednie. Ez is jobb a semminél.

Felsietett a lépcsőn. Mihalikné asszonyság fogadta:

— A' Prief hab'n's bekom'n, pitte.

Péter szive megdobbant.

— Na, und wo is' denn?

— Auf 'm Schreibtisch, pitte.

Bement. Az irógasztalon — csakugyan! — levél feküdt, levél. Annuska irta. A vékony, hegyes betük... Szinte mosolyogtak a beözönlő délutáni napfényben. Remegő kézzel forgatta egy darabig, aztán óvatosan felbontotta. Kihalászta...

Kis ujságdarab hullott az asztalra. Levél is volt, de azt későbbre hagyta. Vagy rosszat érzett?... Egy pillantással átfutotta; elfehéredett...

Ugy érezte, mozog a padló, összedől minden. Nem hitt a szemének, szóról-szóra olvasta: „— — — Annuska — — — Jegyesek — — — Minden értesités — — —" Kihullott kezéből a papir. Dermedten, mozdulatlanul állt. Aztán beszélni kezdett...

Mi ez? Mi ez?

Eljegyezték.

Vége!...

A szoborra pillantott. Mosolyogva, finoman, kacéran, egy csipet gőggel nézett vele farkasszemet a fehér lányfej. — Eljegyezték!... — dadogta rekedten s hónapok vágya, tervezgetése, jövendő évek boldogsága zúdult a lelkére... Aztán kegyetlen fájdalom és állati bosszú lepte meg. Gyöngyöző homlokkal a zongorához ugrott és vad kezelbe kapva a szobrot, magasra emelte. — Vessz el hát! — kiáltotta s minden ereje, kinja, feltartott karjaiba szökött, szinte kiáradt, mint az elektromosság; arca elborult...

Csattanás!

A márványfej darabokra törve hevert a padlón.

És minden erejét kladván, sokáig maga elé bámult Péter, — majd lassan lehajolt, fölemelte a drága szobor összetört részeit s ajkát a hideg, finom, keskeny, már nem emberi ajkakra szoritotta — és kicsordultak a könnyei...

Kodolányi János.

185

1927. okt. 12.

A megölt mese

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Az író befejezte novelláját, szépen alákanyarította nevét s a tollat letéve, fáradtan dőlt hátra. Két napi fejgörcse most engedett egy kicsit, szeme az elvégzett munka után káprázva, de mosolygósan tekintett a petróleumlámpa sárga fényébe s egész törékeny lényén elömlött a befejezett teremtés nyugodt gyönyöre. Az utóbbi időben sokat dolgozott, szinte egész nap el se mozdult nagy regényének kéziratcsomója mellől, tetejébe ez a butító fejgörcs is nagyon megkínozta, — s ő mégis, mégis, ezeken felül, s a napi munkán túl megírt egy bájos, eleven kis novellát... Szép teljesítmény ez, *alkotás* ez, két-három ember teremtődik meg és él elpusztíthatatlan életet a mesében. Mindig rendkívül örült, ha egy-egy kész munka került ki tolla alól. Úgy örült, mint a kis gyermek, ha sikerül bicskával csigát faragnia s az tetszetős és forog, s ő ragyogó szemmel gyönyörködik benne, el is felejti, hogy faragcsálás közben megvérezte az ujját... De ma jobban örült, mint rendesen. Mert ma szinte soronkint fölváltva írt és feküdt a sötét szobában, vizes ruhával a fején, lassan-lassan festegetett egy vonást a képen s csak estefelé, amikor a szaggatás engedett, ült neki istenigazában. *Tud* ő dolgozni! *Tud* ő akarni! *Tud* álmodni...

Ott feküdt előtte a megírt apróság. Gyönyörködött benne, anélkül, hogy olvasta volna. A teljes harmónia boldog perce volt ez. Szemben a nyitott ablakon belátszottak a sötét fák, a nagy, alföldi falu rengeteg ákácvirága bódító édes illatot árasztott, s a lámpa körül vakon keringtek a lepkék. Ebben a kivételes órában *látta* az író, hogy amit csinált: nem fizikai s nem szellemi erőfeszítés csupán, hanem élet, önmagában megálló makro- és mikrokozmosz egyszerre; igazság, vallás, etikum. És mese. Igaz hazugság. És hazug szépség. Szinte rátapintott ujjaival a mondatok éles szatirájára, a rejtett kapcsolatok kis törhegyeire. Szinte szagolta a kiáramló tiszta levegő illatát. Szinte hallotta az egésznek komolyan-gúnyos, finom, borongó hangját. Élt a dolog, élt, mint egy gyermek, valami egészen furcsa, tökéletes, tiszta gyermek. Úgy találta, hogy valamennyi között ez a legkedvesebb.

Aztán fölolvasta a feleségének.

Margit ismerte már a novella lényegét, magvát, mert az író minden munkáját, még a legkisebbet is, nagy lelkesedéssel és aprólékosan el szokta mondani a feleségének. Nem is tudott másképpen dolgozni. Annyira megszokta már az asszony szerepét, aki közönség is, kritikus is volt egyszemélyben. Most tág kék szemeivel maga elé nézve a messzibe csöndesen figyelt. Magas, domború homlokán néha finom ráncok szaladtak össze. Itt-ott mosolygott. Az író pedig úgy belelelte magát Konrád Willibáld magyarkodásába a zászlószentelés ünnepén, hogy könnyei csurrantak.

— Ez itt, — mondta gyönyörűséggel, — olyan, mintha Maupassant írta volna. Csupa szín és gúny. He-he! Jól megmondogatom benne. Konrád Willibáld, a *Vadóczi Takarékpénztár* könyvelője, tüzoltóparancsnok, akit, mialatt azon gondolkozik, hogy milyen virágos beszédben köszöntse a grófné-zászlóanyát, tulajdon felesége ki akar túrni az állásából, a zsebkendővel kitömött keblű, szalvétával kitömött csipőjű aljas felesége... Konrád Willibáld, a nagy magyar, esküszik, hogy fegyverrel fogják visszaszerezni a »galádul elrablott« területeket, de felesége egy piliantása előtt reszket és habog... He-he! A nagy hős.

— Hát ezt alaposan megcsináltad, — nevetett az asszony.

— Tudod, — sóhajtott föl az író s mosolygott, — olyan szívesen dolgozom így este, ha te itt ülsz. A gyerekek alszanak odabent, te meg olyan csöndesen nézegetsz, pislogatsz itt, mint valami kis egér.

Olyan ellágyulás ömlött a szívére, amilyen csak a nagyon szenzitív, hisztérikus emberekére vagy a gyermekekére szokott.

•

Másnap estefelé megkérdezte:

— Hát a faluba nem mész még?

Kint ült a tornácon s nézte a virágfürtös ákácokat s a kisfiát, amint félig meztelenül pancsolt s kövér barna combjai feszesen dudorodtak, szőke feje ragyogott. Az asztalon ott feküdt a regény készülő kézirata s a tintatartó

Magyarország 1927. okt. 12. 215. sz. 3–4.

mellett a borítékba zárt novella, elküldésre készen, bélyegesen, leragasztva.

— Most menjek, mikor a másik ruhám is vásalatlan?

Apró, mindennapos huzakodások.

— Hiszen te magad mondtad, hogy föladod a novellát!

— Egy levél kedvéért én most bemászkáljak ebben a melegben?

Az író fölfortt ezeken az asszonyi ellentmondásokon. Hiába tudta ő, hogy az asszony ellentmondás. Ellentmond önmagának is, aztán tagadja, hogy ellentmondott. Az író hirtelenlázadó volt, mint a gyermekek s tetejébe logikus lénynek tartotta magát. Dühösen lármázott:

— Egy levél miatt? És eddig nem kellett vasalnod sem?... És eddig nem a levélről volt szó? Nem te magad akartál menni, most meg úgy fest a dolog, mintha én küldenélek? S ha nem akarsz menni, miért nem mondtad?

És sok huzavona után most már dühösen és kicsattanva:

— Hát nem is kell, hagyd, ezt előbb is megmondhattad volna.

Természetes, hogy az asszony bement, hirtelen gyorsasággal felöltözött ugyanabba a ruhába, amiben nem akart elmenni s katonás, kiszabott mozdulatokkal, haragos szemmel, lakonikusan kérte a levelet. Azt a levelet, amellyel nem volt érdemes »bemászkálni«. S nagyon természetes, hogy a férfi ez újabb következetlenségen még jobban fölháborodott, meg csak nem mond ellent önmagának? Ráült az ártatlan novellára. Az asszony meg akarta kaparintani. A férfi most már markába és fogai közé fogta. Matild idegesen nevetgélt, de vékony száját összeszorította, szeme csillogott. Az író tudta, hogy itt most már a *nő* harcol vele, a férfival s nem a novelláért, hanem érte, a férfiért; még makacsabb lett, barna szemében a szabadság, szabad mezők után vágyódó bölény komor bűja felhőzött, összecsikorgatta a fogát s csöndes nyugalommal dörmögte: — Ne bánta, mert soha el nem megy az a levél... — És: — Hiába nevetsz, tíz perc mulva sírni fogsz...

Erre aztán Margit simogatni kezdte az arcát. Gügyögött:

— Add ide, apukám, na nézd, igazán...

Érezte, hogy legyőzik ha enged. S hogy a visszavonulás egyetlen hídját fölégesse, hogy fölülkerekedjék s mégis ő kényszerítse hódolatra az asszonyt erejével: két energikus mozdulattal négyfelé tépte a novellát s ledobta a földre.

Egy pillanatra dermedt csend. Aztán az asszony észbekapott. Simogató, könyörgő, anyáskodó lénye egy csapásra fagyossá merevült. Megvonogatta a vállát:

— Hát jó. Ha te összetépted, én meg elégetem..., — s felkapkodva a novella szomorú rongyait, bement s a konyhában tűzbe hajította őket.

Sokáig ült az író szédülten, az asztalra támaszkodott s behunyta a szemét. Valami történt, valami nagy szamárság... Halálra ítélt egy mesét s a felesége azt *megölte*. Valami nagy butaság történt: az asszony megölt egy világot, amit ő szuverén istenségében teremtett, csak azért, hogy asszonyi harcaiban legyőzze őt. Nem szedte össze az összetépett, összerombolt mesevilág roncsait áhitatosan, kegyelettel, hogy legalább azok megmaradjanak. Nem vitte takargató szándékkal, hogy a szekrény mélyén megőrizze őket. Nem próbálta meg rekonstruálni, összerakni, föltámasztani. Elégette. Konrád Willibáld vadóci tűzoltóparancsnok és felesége halott. Halott egy hangulat, sok szín, egy gondolat, amely ezt a mesevilágot életté tette... Megölte az asszony.

Az író kegyetlen, rettenetes ürességet érzett maga körül.

A halál árnyéka vetődött rá. Ez hát az ő munkája. Ez az a világ, amit ő éveken át fölépít. Ezek azok az emberek, akiket teremt. Egy asszony egyetlen vállvonással megsemmisíti, hogy legyőzze.

Elkeseredett az arca, vonásai eltorzultak, s kibuggyant a könnye. Senkinek és semminek érezte magát, vesztesége megszédítette s üresnek látott mindent. Leomlott benne egy világ.

Vontatott léptekkel ment a konyhába, miközben könnyei leperegtek az arcán. Kinyitotta a tűzhely ajtaját s nézte a krematóriumban elszenesedett papírszeleteket. Nem lehetett összefagasztani, olvashatóvá, élővé, meséve tenni őket többé.

A kisfia furakodott hozzá, ölébe kapaszkodott s megcsókolgatta könnyes arcát.

1924. okt. 17.

187

„Száműzöttek"

Kodolányi János nyilatkozik első színdarabjáról

Kodolányi János, a fiatal magyar írói generációnak kétségtelenül egyik legizmosabb tehetségű tagja. Az olvasók legelőször *Az Est* hasábjain találkoztak nevével, nem sokkal később a *Pesti Napló* hasábjain, ahol folytatásokban jelent meg mindenütt nagy feltűnést keltett regénye: *A börtön*, melyet maga a szerző a *Falu regényének* nevezett el. Néhány nap kérdése csupán és könyvalakban jelenik meg *Kodolányinak Szép Zsuzska* című második regénye is, — két regényének megírása között írta meg *Kodolányi* legelső színdarabját, a *Száműzöttek* című négyfelvonásos tragikomédiát is, melyet az *Unió* fogadott el előadásra, amely még ebben a szezónban színre kerül a *Magyar Színházban*. Felkerestük *Kodolányi* Jánost, aki darabjáról a következőket mondotta:

— Az *Unió* elfogadta előadásra *Száműzöttek* című 4 felvonásos tragikomédiámat. Nem nevezhetem másnak, mert bármilyen tragikus is hősömnek, a parasztok közé csöppent fiatal festőnek a sorsa, *mégis komédia* ez, mert a tragédiában senki sem bűnös, senkinek a lelkiismeretére nem lehet írni annak az emberéletnek a pusztulását, amely nem is egyéni, hanem *az egész magyar kultúrát szimbolizáló szomorú bukás.*

— Arról van szó, hogy egy fiatal festő megszöktet egy parasztleányt, de a nyomor mégis arra kényszeríti őket, hogy a leány szüleihez falura visszamenjenek.

Itt, ebben az egyszerű falusi parasztcsaládban játszódik le a dráma. A parasztok ösztönös gyűlölete azokkal szemben akik nem az ő kasztjukból kerültek ki, utálat, meg nem értés, sőt megvetés, a művészetet üző ember iránt, féltékenység a vagyon szétdarabolása miatt, önzés, kicsinyesség veszi körül a festőt.

Ebben a környezetben, amely csak arra törekszik, *hogy tönkre tegye, kivesse magából ezt az egészen más világot, amellyel neki semmi közössége nincs, természetesen csődöt mond minden szeretet, minden jóindulat, minden kísérlet a békés kiegyenlítődésre.* Amikor azután minden eszközzel; hazugsággal, uszítással, képmutatással arra törekszenek, hogy a festőtől *legalább a feleségét szakítsák el,* hogy ő így teljesen egyedül maradva, kénytelen legyen földönfutóként elmenni onnan, s amikor semmi lehetősége nincsen annak, hogy ebből a mocsárból kiszabadulhasson, *a festő agyonlőni magát,* felesége pedig flacskájával a karján *kimegy a hóviharos téli éjszakába — koldulni.*

— Amint ebből a vázlatos felrajzolásból is látszik, *darabom egyáltalán nem mondható szelídnek, kedvesnek, napsugaraznak, megnyugtatónak, sőt ennek éppen ellenkezője. Sötét, vigasztalan, pesszimista.*

Nagy jajkiáltás ez a magyar parasztság kultúraellenes ösztönei, sivár materializmusa ellen.

Nem tudom tétlenül nézni a magyar kultúrának azt a szomorú elkorhadását, amelyet egy óriási tömeg nemcsak tétlenül néz, de konok meg nem érlésével, áldozni nem tudó és nemakaró rőghöznragadtságával egyenesen elő is mozdít. Mert *igaz ugyan, hogy számtalan kultúrértékünk a magyar parasztság ősi tehetségéből fakadt* és erre példákat igazán nem kell említenem, azonban nem szabad elfelejtenünk azt sem, hogy

ezek a kimagasló egyéniségek voltak mindig

azok, akik fajtájuk kultúra iránti lomhaságát, örökös nemtörődömségét a legkérlelhetetlenebbül ostorozták.

Éppen a legnagyobb művészeink hasonlatosak a régi *Izrael* prófétáihoz, akik nemzetük számtalan bűnét hatalmas erővel vágták a szemébe mindenkinek, aki látni, hallani és gondolkodni tud. Nem akarom ezzel azt mondani, hogy naivul én is prófétának képzelem magamat, azonban

a példák mégis felbátorítottak arra, már iskolás-gyerek koromban, hogy amit a magyar kultúra szempontjából károsnak, üldözendőnek tartottam, azt egyenesen és bátran meg is mondjam.

Egész rövid írói pályafutásom ennek a programnak az őszinte megvalósítása. **Most sem teszek mást. Nagyon jól tudom ugyan, hogy a mai társadalom vagy annak némely éppen súlyban és befolyásban legjelentősebb rétege irtózik az igazságoktól. Hiszen senki sem örül annak, ha a lelkiismeretére apellálnak. Ezért**

egész bizonyos, hogy darabomat erős felháborodással fogják tárgyalni azok, akiket fel akarok rázni.

De ezt *szívesen* vállalom. *Végtelenül szeretem a fajtámat* és minden törekvésem az és az is lesz, hogy Magyarországból kultúrállam legyen. Ennyit a darabról.

Valószínűleg a *Magyar Színházban* kerül színre a szezón derekán. Hogy kik alakítják a vezető szerepeket megmondani még nem tudom, de mindenesetre gondolni kell *Bajor* Gizi, *Csortos* és *Körmendy* szereplésére. És azt ki tudná megmondani, hogy lesz-e sikere? Sokak szerint a mai közönségnek *»kissé erős«* lesz a darab de nem hiszem, hogy volna olyan közönségismerő színházi róka, akire néha rá ne cáfolna a közönség. Egy bizonyos: *aki szereti az igazságot, komolyságot, gúnyt és nemcsak szórakozni, hanem gondolkozni is akar, nem fogja elveszteni az estéjét.*

Magyarország 1924. okt. 17.

219. sz. 11.

188

Van-e új magyar irodalom?

ERDÉLYI JÓZSEF: Világ végén — KODOLÁNYI JÁNOS: Szép Zsuzska

Két új könyv jelent meg a héten egyszerre az *Athenaeum* kiadásában, két egyforma kiállítású, egyszerű fehérborítékos, piros címbetűs magyar könyv: *Erdélyi József: Világ végén* című költeménykötete és *Kodolányi János: Szép Zsuzska* című regénye. A mi lapjainknak külön eseménye ez a két könyv, mert Erdélyi József és Kodolányi János nevét a mi másféléves szépirodalmi rovatunk tette ismertté és népszerűvé a magyar olvasóközönség előtt; de eseménye ez a két könyv az egész magyar kultúrának is, mert érzésünk és meggyőződésünk szerint az új magyar írói nemzedék méltó felvonulását jelenti a napilapok hasábjairól az irodalomtörténet fóruma elé. Annak a nemzedéknek a felvonulását, amelyet a világháború választ el a béke irodalmától.

Egy évtized telt el a háború kitörése óta s ez a tíz esztendő minden volt, csak írói talentumok melengető ágya nem. A század fordulója táján született tehetségeket éppen fejlődésük tavaszán érte a világfelfordulás forgószele s ragadta őket magával, félig gyermekkorukban, az iskola padjairól a front borzalmai közé. És amikor véget ért a háború, az a tehetség, aki feldúlt idegzettel — félművelten, elvadulva — hazakerült, itthon a forradalmak lezajlása után egzisztencia nélkül tengődött tovább, mert a nemzet létéről volt szó, s ilyenkor az egyéni lét nyomorúságának háttérbe kell szorulnia.

Kivételes születési előnyöktől eltekintve, az igazi talentumok útja sohasem kezdődik rózsás ösvényekkel. De most, itt nálunk, a tehetségek fejlődésének útját oly hallatlan szellemi és anyagi akadályok torlaszolták el, amelyekről kevés halandó embernek van fogalma. A magyar kultúra történetében ez a tíz esztendő keserves sivatagéletet jelent.

És közben számtalanszor hallottuk és olvastuk, hogy az új nagy írók még mindig nem jelentkeznek. Komoly, súlyos szavú férfiaktól is hallottunk efféle kijelentéseket, mintha valami különös csudát várnának, valami példátlan zseni felbukkanását a világfelfordulás poklából, holott tiszta sor, hogy a legnagyobb lángelme sem produkálhat semmit, ha nem engedték tanulni és nem adtak enni neki.

Mi tisztán láttuk ezt a helyzetet, s másfél évvel ezelőtt megnyitottuk három nagy lapunk hasábjait az elárvult magyar írók számára, akiknek tíz esztendő óta a szó betűszerinti értelmében terük sem volt arra, hogy szóhoz juthassanak, hiszen legtöbb szépirodalmi lapunk megszűnt és a redukált terjedelmű napilapokból minden szépirodalom teljesen kiszorult.

Természetes, hogy rovatunk, amely várta az újakat, elsősorban azoknak a költőknek és íróknak a munkásságára támaszkodott, akik már a háború előtt is büszkeségei voltak irodalmunknak. De szeretettel fogadtunk minden új, ismeretlen jelentkezőt is; ha méltónak ítéltük rá, szóhoz juttattuk, támogattuk és figyelemmel kísértük a fejlődését állandóan, mert az volt a hitünk, hogy a magyarságnak ebben a nemzedékében is egész sereg talentum lappang. És nem is csalódtunk. Ma már — másfélévi türelmes munka és kísérletezés után — kimondhatjuk, hogy az a nemzedék, amely 1900 körül született, tehát ma 20—30 éves, igen értékes nemzedék és több igen nagy igéret beváltásának a biztos zálogát szolgáltatta már eddig is.

Est 1924. okt. 26.

227. sz. 5.

1924. okt. 26. 189

Ebből a nemzedékből való *Erdélyi* József és *Kodolányi* János is. De velük együtt indult útnak *Bányai* Kornél (született 1897-ben Újbányán), *Fodor* József (1898, Nagyilonda), *Illés* Endre (1902, Csütörtökhely), *Kocsis* László (1903, Dernő), *Pap* Károly (1897, Sopron), *Sárközi* György (1899, Budapest) és *Szabó* Lőrinc (1900, Miskolc), hogy ennek a nemzedéknek kilenc, ma már ismert nevű tagját említsük csak. Van közöttük költő, novellista, szatirikus, regényíró, drámaíró s együttvéve hatalmas erőt képviselnek: az új magyar irodalmat, amely szervesen belekapcsolódik a háborús tíz év után a régibe és amelynek megvan a maga új mondanivalója is.

Van tehát új magyar irodalom, vannak új nagy talentumok, akik rohamlépteikkel haladnak fölfelé a megnyílt pályán, és ennek az erős gárdának, amelynek tagjait közös célok, közös eszmék kapcsai fűzik egybe, két tagja, *Erdélyi József* és *Kodolányi János* most lép egyszerre egy-egy kötettel a nagy nyilvánosság elé.

(Simon György János rajzai.)

Erdélyi József

Kodolányi János

Erdélyi József

a biharmegyei Újbátorpusztán született 1896-ban, egyszerű földmíves-családból. Végigharcolta a háborút s közben verseket kezdett irogatni. Egy-egy verse meg is jelent már évekkel ezelőtt, s egyszerűségével, közvetlenségével, üde népies hangjával fölkeltette az érdeklődést. 1922-ben egy kis versfüzete is megjelent *Ibolyalevél* címmel s ekkor hívta fel rá figyelmünket *Móricz Zsigmond*. Azóta két év telt el s *Erdélyi József* nevét, lapjaink révén, amelyekben hétről-hétre kiadtuk szebbnél-szebb verseit, ma már szárnyára kapta a hír.

Új kötetet, a *Világ végén*, a teljesen érett költőt mutatja be, akinek már is pontosan meg lehet jelölni a helyét irodalmunkban. Művészi tudatossággal szakított a háború előtti lírával, amely a mult századvégi ellankadás után részint a dekadens nyugati áramlatokba kapcsolódva, hozott bele új szint, új hangot, új vérkeringést költészetünkbe, részint a klasszikusokba mélyedve, fejlesztette nyelvünket néhány évtizeddel ezelőtt aligha sejtett hajlékonyságig. A tartalmi és formai megújhodásnak ezt a korszakát azonban lezárta a háborús tíz esztendő. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy e korszak nagy mestereinek jelentősége elhalványult volna, hanem mindössze annyit, hogy új író új értéket csak akkor hozhat, ha írásaiban éppen az ő szuverén egyéniségüktől meg tudja magát különböztetni.

Az új költőre az a hivatás várt, hogy visszatérjen újra az ősforrásához, a magyar népköltészethez. Ebből a forrásból merített a világ legnagyobb lírikusa, Petőfi is, akinek költészete a földről soha el nem rugaszkodó, de azért az eget fürkésző, rajongó, de bölcs, egyszerű és tiszta magyar léleknek a legszebb kivirágzása.

Erdélyi József fellépésének ez a fordulat adja meg a jelentőségét. Az elfogultak Petőfi utánzásával és póriassággal vádolják őt. De kérdem, mi nagyobb szégyen, illetve mi nagyobb dicsőség a magyar költőre: ha Baudelaire tanítványának magasztalják, avagy, ha azért szidják, mert Petőfit vallja mesterének?

Az elfogulatlanok örvendezve köszöntenek Erdélyiben új nagy lírikust, aki csak a tisztaság és egyszerűség levegőjében tud élni s a magyar dalformákat tölti meg a mai modern tartalommal. Mert Erdélyi nemcsak hirdeti, hanem meg is mutatja, hogy pincs az az érzés és gondolat, amely bele ne férjen a dal formájába.

Százkét költeménye van a *Világ végén* című kötetében. Valóságos zsongó, zsibongó daltenger ez a kötet s a tenger habjaiból egy egész eleven világ ragyog felénk, az egész mai reális élet, az egyéni és az általános emberi örömök és fájdalmak, vívódások, csüggedések és remények hatalmas skálájával. A felületes olvasót megtévesztheti a költő könnyedsége és termékenysége; de aki belemélyed ezekbe a versekbe, aki átengedi magát a hol napfényesen, hol éjsötéten csillogó habok ringatásának, az hamarosan rájön, hogy a könnyedség művészi erő megnyilatkozása, a termékenység pedig lelki gazdagság jele.

Fölösleges volna Erdélyi kötetének egyik-másik darabját külön kiemelni. Mindegyik verse lelkéből fakad, amely tele van meleg érzelmességgel, lágy ábrándozással, egészséges derűvel, fellobbanó haraggal és keserű gúnnyal is. Egy világgal kínál bennünket s ez a világ a miénk, — az ember, a magyar ember világa, amely a költő lelkében tükröződik legszebben. Fogadjuk el a költő ajándékát és gyönyörködjünk benne.

Kodolányi János

a pestmegyei Telki községben született 1899-ben, hivatalnokcsaládból. Évek óta nős, kis fia, kis leánya van. Törékeny, gyönge testét lobogó szenvedély tüze emészti. Irodalmi pályája kezdetén verseket írt, egy kis versfüzete: *Üzenet enyéimnek* címmel 1921-ben meg is jelent. A kötött forma csak arra volt jó a kezdőnek, hogy kifejlesze a prózaíró érzékét a nyelv ritmusa és dinamikája iránt. Mert Kodolányi prózaíró, akinek nyelvében benne izzik, benne lüktet a magyar

nyelv minden ragyogó színpompája és egész ősi ereje.

Kodolányi Jánosra is *Móricz* Zsigmond hívta fel figyelmünket, ez az éleszemű és melegszívű nagy írónk, aki lelkes érdeklődéssel figyeli az új talentumok jelentkezését. Tavaly júliusban adtuk ki a *Pesti Napló* egyik vasárnapi számában Kodolányi első tárcáját, az *Éjjeli mise* címűt, amely művészi tömörségével, megrázó lélekfestésével, témája mélységével és eredetiségével általános feltűnést keltett. Azóta sűrűn találkoztak olvasóink lapjainkban az írásaival s pár hónapja közöltük *Börtön* című regényét is, amely minden kételkedőt meggyőzött arról, hogy Kodolányi teljesen kialakult, hatalmas írói egyéniség.

Az ő termékenysége is bámulatos, mintha valami vulkán forrongana benne, amely szakadatlanul ontja kifelé a lelke mélységéből kiolvasztott kincseket. Alig huszonötesztendős és már négy regényt és egy drámát írt sok-sok novellán kívül. És valamennyi munkáját egyetlen nagy cél kapcsolja egységbe: a harc a falu mai kultúrája, illetve kultúrátlansága ellen, amelyben végzetes veszedelmet lát, amelytől nemzete jövendőjét félti s amelynek sivárságából termő életet szeretne fakasztani szíve meleg vérének hullatásával. Mert a szíve vérével írja minden betűjét, a nemzetét féltő lélek fájdalma sikolt ki minden sorából.

Ezért nyügöz le még a legkeményebb és legkíméletlenebb mondanivalója is, pedig sohasem emlegeti a nemzetét, a jövőt, a programot; hideg ésszel komponálja át művészi alkotásokká élményeit és mindig csak a művész eszközeivel harcol a maga elé tűzött nagy célért.

A *Szép Zsuzska* című regénye voltaképp első könyvben megjelent munkája, ha versfüzetét nem vesszük számba. A legkényesebb témát ragadta meg, egy falusi Szép Helénának, egy ormánsági Vénusznak a történetét, aki szennyes élete őszén beleszeret immár halott, hűtlen első szeretőjének fölserdült fiába, az orosz fogságból hazakerült deli parasztlegénybe s ettől az igaz érzésétől reméli lelke megtisztulását. Abban, amit érez, bámulatos finomsággal keveredik az első szerelem emlékhatásának erős érzékisége a kielégíttetlenül maradt anyai szenvedély lágy gyöngédségével. A legény alakjában Kodolányi azt az erkölcsi rombolást szemlélteti, amelyet a világháború okozott a falu népében. Ez a háborús lovag arra használja fel Zsuzska csábadását, hogy kíméletlenül, rideg számítással kiforgatja a nőt mindenéből s azután cserbenhagyja.

Zsuzska lelki tragédiájának mesteri analizise a legnagyobbakra emlékeztet s az emberi lélek legsötétebb mélységeibe világít bele. Van a regényben két jelenet, amelynek ereje grandiózus és félelmetes. Az egyik az, amikor Zsuzska meghódítja magának táncával a legényt; a másik az, amikor lelki vergődése kínjában, szinte leválik róla a testi hüvely és a kifosztott, eltiport nő a megmeztelenedett szellem kísérteties erejével kapaszkodik bele megtisztult új élete megrontójába.

Kodolányi, aki a naturalizmus brutális eszközeitől sem riad vissza, ha kompozíciója úgy kívánja, ezekben a jelenetekben a szimbolumteremtő művészet ormaira emelkedik. Talán azért merem ezt így megírni róla, mert ismerem már kéziratban lévő munkáit is. De meggyőződésem, hogy a *Szép Zsuzska* egymagában is elegendő ahhoz, hogy a magyar olvasóközönség szeretetébe fogadja az új nagy írót.

Mikes Lajos

192

Nehéz álom

Írta: Kodolányi János

Este, nemsokára a nap lenyugvása után, már látható a nyugati látóhatár fölött, sápadón, halványan, lefelé függő fejjel. Még csak a jószeműek látják. Ismeretlen Honnan jön? Ahonnan mindnyájan jöttünk: a semmiből. Hová megy? Ahova mindnyájan megyünk: a semmibe. Most még nem fenyegető, inkább nyárspolgári: van benne egy kis szentimentális halványság, némi titokzatosság, szerénység, nagyon-nagyon sok jóindulat a közeledésben.

Talán nem is üstökös...

Csakugyan, a végzet rendesen ilyen halvány, nem föltünő, szürke eseményekben közeledik felénk. És csak akkor ismerjük fel, amikor leveti álarcát és beteljesíti rajtunk a rettenetes törvényt.

*

Száz csillagról szegeződnek felé a távcsövek. Minden sejt, amely agyvelőt zár magában, a láthatatlan sínek irányát figyeli, melyeken a rettenetes sorsmozdony vágtat. A Földről rémülten kerekre nyílt üvegszemek merednek rá, az ismeretlenre, a végzetre. És a vak gép rohan, rohan az erőkszabta úton, előre, elnyúló üstökkel, őrült nyugalommal. S minden másodpere, amely előbbre viszi, egyszersmind lépés a semmibe. Ahová mi is vele megyünk.

*

És a halvány, titokzatos sáv egy este alakot ölt. Óriási pecsét lesz, selyemről függő, a mi halálos ítéletünk záradéka; ököl, mely szétzúzza életünket, egy, a végtelenbe riadó »jajt«, mely millók görcsös rémületét, életvágyát dobja a sötét, hideg és siket világűrbe.

*

Izzadságos éjszakákon vörös fényesövek vibrálnak a levegőben, dermedt csendben lobogó északi fények, halvány kék és lila fényredők, melyek halálosra festik a drága gyermek- és lányarcokat. Mellünkre nehezül a változhatatlan törvények súlya.

Templomokban félőrült asszonyok litániáznak, gazemberek iszonyodva ismernek magukra és a feszületbe kapaszkodnak. Állnak a vonatok, a gyárak és távirógépek. Az éjben öngyilkosok revolvere csattog, az utcán őrültek ülnek a porban. Cinikus rablóknak bő zsákmányt ad az utolsó ítélet.

A Tudományos Akadémia senkinek sem tudja odaítélni a Kóczán-díjat.

És a rezgő bokrok tövében egymásci lesznek a szeretők, mert sokan a pusztulás elől halálba menekülnek, sokan viszont sírva és néma kétségbeeséssel menekülnek ahoz a másik törvényhez, mely a halálon túl is fentartja az életet.

Nyár van. Kint a távol mezőkön pattog a búza és suttognak a tengeritáblák.

*

Az ismeretlen megy, rohan tovább az erőkszabta úton, gőgösen, nyugodtan, szuverén fensséggel. S a Vénusz és Marsz között egy gigászi marok törmelék seregül az örök csendbe.

Az Est 1924. okt. 26. 227 sz. 11.

192/a

Literarische Rundschau.

Zwei kleine Romane.

— Harsányi Zsolt: „Az arany holló". Kodolányi János: „Szöp Zsuzska". (Athenäumverlag.)

I.

Zsolt Harsányi steht inmitten des rauschenden Stromes der modernen ungarischen Literatur. Er ist einer unserer meistbeschäftigten Schriftsteller. Mit staunenswerter Vielseitigkeit arbeitet er in mannigfachen Bereichen der Belletristik; und da er eine ausgedehnte und zugleich intensive Bildung, eine feine Formkultur und eine leichtfließende Feder mitbrachte, gelang es ihm fast durchweg tüchtige, wertvolle Arbeit zu liefern. Aber von der vielen Arbeit ist er noch nicht bis zum Werke gediehen. Ihm droht dieselbe Gefahr, die schon manchen Hochbegabten hierzulande den Weg ins Freie verlegt hatte: er vermochte sich bisher nicht zu konzentrieren, um das Drama oder den Roman zu verfassen, in dem er sich voll ausleben kann.

Wir betrachten auch seinen jüngst erschienenen kleinen Roman „Az arany holló" („Der goldene Rabe") als einen Versuch, einen Anstalt zu einem großangelegten, seinem Können ebenbürtigen Schriftwerk. Nicht als ob dieser nicht seine Vorzüge hätte. Im Gegenteil: eben weil er von Fähigkeiten zeugt, die den Verfasser zu größeren Kraftentfaltungen prädestinieren. „Der goldene Rabe" ist die Geschichte einer Liebe. Die realistische Geschichte einer romantischen Liebe. Der Held ist Ladislaus v. Litteráti, Komponist, Musikkritiker und — Bohemien. Aus dem Dunstkreis eines unerträglichen Familienlebens flüchtet der junge Mann auf einen vierwöchigen Urlaub nach Italien, macht die Bekanntschaft einer wunderschönen Gräfin, gewinnt nach einigen Fährnissen ihre Liebe und kehrt heim nach Budapest. Dem Idyll am Gardasee hat der Kriegsausbruch ein jähes Ende bereitet.

Harsányi weiß das simple Liebesabenteuer reizend zu erzählen. Mit einer Unmittelbarkeit, als würde er im Klub sitzen und die intimen Freunde mit dem Bericht über einen angenehm verbrachten Sommer unterhalten. Sein Humor ist echt Budapest, schlagfertig, ironisch, ab und zu sogar etwas zynisch, aber stets dezent und von einer imponierenden geistigen Ueberlegenheit. Er ist ein braver Schüler Heines, des Prosaikers, und hat die leichte, schillernde Selbstironie von diesem Unsterblichen gelernt. Aber auch bei den modernen Franzosen ist er in die Schule gegangen: wir finden in dem kleinen Roman ganz bemerkenswerte Beispiele einer tiefgehenden Seelenanalyse. Geradezu virtuos ist er in der Schilderung psychischer Hemmungen, zweideutiger Seelenzustände, Stockungen, der Vernunft und besonders des Willens. Seinem Helden fühlt man den Neurasthenikers, den müde gewordenen, der Erholung bedürftigen Nervenmenschen an, der aber niemals und nirgend Erholung und Ruhe finden wird, auch nicht auf dem Höhepunkt der befriedigten, erwiderten Liebe, weil er auch in diesen herrlichen Augenblicken an die kleinlichen Leiden und Trübsale des Alltaglebens denken muß.

Es ist ein Buch, das jedermann mit Interesse und Vergnügen lesen wird. Wie aus so manchen großen Werken, hat der Krieg auch aus diesem Roman einen Torso gemacht. Wir möchten gern die Fortsetzung von Harsányi erbitten. Einen echten, rechten Nachkriegsroman. Den Beweis seiner Fähigkeit hat er bereits erbracht. Nun liegt es ihm ob, den an ihn geknüpften Erwartungen Genüge zu leisten.

Pester Lloyd 1927
Abt. 31. 232. 27. 6.
Abendblatt

192/b

II.

Johann Kodolányi gehört zu den Stärksten der jetzten, aufwärtsstrebenden, noch gar nicht arrivierten Generation. Sein Roman „Szép Zsuzska" („Schön Susschen") ist ein kleines Meisterwerk an plastischer Gestaltungskraft, an Sprachkunst und Stilempfindung. Manche wird er an den Großmeister Siegmund Móricz erinnern; er hat auch von Móricz gewiß viel gelernt. Ist aber eine Persönlichkeit für sich, ein Talent sui generis, wild, unbezähmbar, leidenschaftlich, farbenprächtig, manchmal roh und geflissentlich dick auftragend, aber immer echt, urwüchsig. Wie eine Elementargewalt, eine Naturerscheinung. Seine Phantasie zeigt sich nicht in der Erfindung verwickelter, abenteuerlicher Begebenheiten, vielmehr in einer liebevollen Einfühlung in die Empfindungswelt einfacher, sogar primitiver Menschen. Er lebt im Dorf und mit dem Dorf. Die häßlichen alten Weiber mit ihren körperlichen Gebrechen, der Dorfnarr, mehr Tier als Mensch, der jüdische Pächter, der unter den Bauern ganz verroht ist und zum unverträglichsten Bauer wurde, der Bursche, der mit viel Geld und durch die harten Lebenserfahrungen gestählt aus russischer Gefangenschaft zurückkehrt, und die verrufene Dirne des Dorfes sind seine Lieblingsgestalten. Seine Heldin ist die Dirne, Schön Susschen; sie ist nicht mehr ganz jung, hat schon aller Welt angehört, aber vor Jahren gab sie ihren schönen, frischen Leib dem Johann Lörincz zur ersten Umarmung. Und den kann sie nich vergessen. Aus ihr ist eine schlechte Person geworden, der Lörincz hat eine andere geheiratet, von der er dann einen Sohn bekommen hat, Ludwig Lörincz, den Heimkehrer. Der junge Lörincz hätte fast ihr Sohn werden können. Die alte Liebe entflammt von neuem in der Brust der Unglückseligen und sie ruht nicht, bis sie ihn in ihr Netz gelockt hat. Der ist aber kein Liebhaber, nur ein kluger Rechner. Ein Haus will er bauen, schöner als das schönste im Dorf, und die kleine, baufällige Hütte der Zsuzska steht ihm im Wege. Er erwidert ihre Liebe, um des Hauses habhaft zu werden. Und als er sein Ziel erreicht, verstößt er sie mit Schimpf und Spott. Sie stirbt im Armenhaus des Dorfes, Schön Susschen. Aber sie stirbt gern. Einmal in ihrem Leben durfte sie glücklich sein.

Jugend ist rücksichtslos, und Kodolányi gehört zu den Allerjüngsten. Aber er strotzt von Kraft, er ist ein Künstler ein echter, lebenswarmer Dichter. Die Hand, die die Heldin des kleinen Romans gemodelt hat, wird noch aus Erz und Marmor plastische Gestalten formen. K. S.

1924. nov. 1. 193

Jano tragédiája

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Már fölkelt a telihold s olyan misztikus tejfehér fény derengett a hatalmas vízlap fölött, mintha nem a Földön, hanem távoli, nem sejtett égitesten csobognának a hullámok. Alul végtelenség, fölül végtelenség és itt-ott csillagok, melyek sejtelmesen csillogtak a fehér fényködben s remegtek a Duna mélységében. Körüskörül kék hegyek s a parti füzesek fekete vonala. Minden kék, fehér és fekete. Ennek a három különös színnek ezerféle árnyalata, a sötétkék hegyek majdnem feketék, a világoskék égboltozat majdnem fehér, a fekete füzesek majdnem sötétkékek, kék, misztikus kék minden és tág, mérhetetlen és csendes, sehol semmi hang, sehol semmi mozgás, még a szél se borzolgatta a víz tökéletes síkját, a hegyek sötét tömegei, a fák mozdulatlan zeg-zugai megtöretlen árnyékokban tükröződtek benne s még a tutaj se szántott nyomot rajta, együtt úszott az észrevétlenül mozgó eleven folyammal.

Jano a tutaj végében hevert a kormányevező hosszú rúdja mellett s két karját a feje alá hajtotta, úgy bámulta az eget. Nem volt izgága vérmérsékletű ember, lassan csörgedeztek benne a gondolatok és érzelmek s nagyon szerette az ilyen őszi éjszakákat, mikor a tutaj észrevétlenül úszott, vonult lefelé a Dunán, szerette bámulgatni a telé hold fehér tányérjat s a kis szerény csillagokat. Mintha az úristen ringatná hatalmas térdein, olyan békésnek, nyugodtnak érezte ilyenkor az életét, nem fájt semmi, nem zavarta semmi. Szent Dávid a Holdban a csend finom ezüsthúrjain hegedülgetett, csodálatosan szép és harmonikus volt a világ, az ő élete is olyan egyszerű, olyan világos és érthető! Nem volt sem körülötte, sem benne semmi zavar, semmi ellentét, semmi aggasztó... Mert titokzatos, hatalmas és kifürkészhetetlen volt ugyan Jano körül a világ, csöndes szláv lelke megérezte a misztikusat, vallásos volt s az Isten jelenlétét érezte mindenütt, de éppen ezért szerette is a magányt, a csöndet, a Dunát, a holdfényben némán álmodó hegyeket, a füzeseket a parton, ezt az egész végtelen síkságot, ezt a sokféle kék dolgot és a kék sugarakat, a kék végtelenséget, az egész életet és azt, ami számára az életet jelentette: a tutajozást. Az Isten jelenléte vitt rendet, nyugalmat, értelmet ebbe a világba. És ez adta meg számára a bátorságot is, hogy az éjnek idején bolyongó gonosz szellemektől ne féljen, hanem két karját a feje alá hajlítva órákon át bámulja az eget.

Milyen boldog ember volt Jano!

Hosszú lenhaja, tömpe orra, ábrándos kék szeme olyan volt, mint millió más tót testvéréé. Nem lehetett volna megkülönböztetni a többitől, ha együtt látja velük az ember. Olyan volt egészen, mint azok a társai, akikkel együtt indult el lefelé a Vágon s akik a másik két tutajjal elszakadtak tőle, előtte jártak vagy három-négy kilométerrel s már látni se lehetett őket, eltünték a kanyarodóban Vác felé. Tán azok is hanyatt fekszenek a tutajon s nézik az eget, azok is a Markára gondolnak és a gyerekekre, akik ott maradtak messze a Vág mellett az erdők között. Jano bizony mindenben hasonlított azokhoz, még abban is, hogy nagyon kívánkozott most a családja körébe, nagyon szerette volna fejét a kemény tarisznya helyett a Marka ölébe fektetni s elmondani neki csak úgy a pillantásával, hogy milyen nagy ez a víz, milyen kék az ég s milyen feketék a parti fák... Milyen sötétek a nagy hegyek s a mélységben hogy tükröződnek vissza, mintha oda is lenyulnának, vagy mintha nem is a vizen, hanem a végtelen magasságban úszna a tutaj, alatta mélység, fölötte mélység... A gyerekek már alszanak bizonyosan, nem is képzelik, milyen messze jár az apjuk, milyen nagy vízen, milyen nehéz élete van s még csak úszni se tud, úgy száll tutajra.... Isten őrzi őt ebben a szép világban!

Magyarország 1924. nov. 1. 232. sz. 3-4.

Elővette a furulyát s lágy, méla nótákat tilinkózott rajta. Félkönyökére támaszkodott, ügyesen billegette ujjait a hat lyukacskán s a bús szláv dal álmodozón, vékony siphangon szállongott a víz fölött s a nagy tükör még valami különös csengést adott ennek a sípszónak, erősebbé és egyben lágyabbá tette, a hegyek visszaverték, mintha a világmindenségben elrejtőzött Isten felelgetett volna rá szeretettel. Jano már úgy érezte s áhitata csak növekedett. Édes ábrándozás között fújta a sípot.

Nem messze pedig jött a bécsi gyorshajó. Még alig lehetett ugyan hallani a dohogását, csak sejteni inkább, de a lámpája már csillogott, mint új csillag, amely nem olyan szelíd és nem olyan kedves, mint az égiek. Aztán már a lüktető dobogás is kivehetővé vált, erősödött, közeledett, a lámpa csillaga is megoszlott, megélesedett, már látszott alatta a vízben tükröződő aranyos fényvonal is. És a gépek lüktető zaját már a habok sistergése is átszőtte, finoman, mint a távoli eső zaja, de amint közelebb és közelebb nyomult a hajó vibráló testé, annál élesebb és erőteljesebb lett a sistergés. A gépek dobogtak, a kettéválasztott víz megtört és sustorgott s a lámpák megszaporodva ringtak és villogtak a kék végtelenségben... Rohanva jött a hajó...

— Óh, Bog! — ugrott fel Jano a tutaj végében s kék szemén a rémület vonala kígyózott át. Erre nem is számított. A bécsi hajó. S hogy törtetett, hogy hasította a vizet, hogy törte meg a sima síkot s hogy kavargott alatta és körülötte a villanylámpák villogó raja! Hogy zuhogott a víz a lapátokon és hogy henteregtek a földúlt hullámok, hogy rohantak hánytorogva hatalmas ékben a part távoli fövényére s vetették ki magukat rá, mint roppant fekete kígyók s fűzték egymást a nagy testű gép mögött... Jano gyermekes szíve megdobbant a látványtól, míg izmos markai rásúlyosodtak a kormányevező rúdjára s nekivetették a víznek minden erejükkel... A tutaj ott úszott a folyó közepén s most ki kellett volna nyomni a part felé, hogy a hajó elmehessen... Janót kiverte a verejték egyetlen pillanat alatt, előbb még a Vág mellett, családja körében kalandozó kék szeme most csak a roppant testű szörnyeteget, a ragyogásban fürdő csodát látta, amint kegyetlenül rohant, rohant lefelé a kék vizen s hasította a fölszegülő habokat...

Talán még van segítség, ötlött át az agyán, s kétségbeesett, görcsös rángásokkal turkálta a vizet a tutaj farán. Talán észrevették idejében a tutaj közepén rúdon ringatózó kis lámpácskát s lassít a hajó, elhúz mellette. De baj volt, balról a vízimalom nagy kereke lapátolta lassan a vizet s forgott-forgott lassú mozgással. Itt a folyó keskenyebb volt emiatt a malom miatt, mert az is meglehetősen bent feküdt a vizen. Jano látta a bajt. Mindezt a furulyának köszönhette. Ha nem ábrándozik azzal az átkozott furlyával, ha nem sipolja tele a világot álmaival, semmi baj se lenne! Ha ehelyett arra gondol inkább, hogy itt nagy, géppel hajtott hajók rohannak a csöndes vizen, hajók, amelyeken nem ábrándoznak, amelyek széttördelik a víz gyönyörű tükrét és sietnek, mindig sietnek, mert halaszthatatlan üzleti ügyek űzik azokat, akik rajta ülnek a villanyfényben...

Jano most már hiába ókolta a furulyát. Még egy görcsös mozdulattal nagyot húzott a lapáton, aztán elvesztette az egyensúlyt s lesúszva a megőrült szálfákról belezuhant a föltúrt Duna végtelen kékségébe. A hajón talán nem is sejtették, hogy a tutaj gazdátlanul táncol a surolás után a Dunán. A haragos hullámok áthenteregtek rajta s harsogva rohantak a part fekete fűzfái alá, a ragyogó hajó pedig ment győztesen dobogva, zúgva s csakhamar ott vibrált a kis homokszigetek labirintusa mellett messze, messze, ahol a víz olyan volt, mint a tenger végtelensége. A malom forgott s a hold magasan függött fölötte. A tilinkó elnémult s kialudt a rúdon himbálózó lámpa... Nem táncolt a sima tükör fölött, amikor a hullámok végre nehezen megnyugodtak s a villogó villanyfény elmosódott a ködben...

1924. nov. 9.

Bábel

Irta: Kodolányi János

Barátom lekönyökölt velem szemben a márványasztalra s messzire elnézett; mesélt:

— Fáradtan, bódultan ejtettem le a cigarettavéget az ágy mellé s lecsavartam a villanylámpát.

Néhány pillanatig mély sötétség borult rám, a kis hotelszoba összezsúfolt bútorai, a kopott asztal a fal mellett, a mosdótál csillogó vízlapjával, a megvakult misztikus tükör velem szemben, a néma vaskályha, a foltos tapétával borított falak, lezuhantak a semmibe s én sóhajtva végigdőltem a hűvös vánkosokon. Nagyon késő volt már. De olvasmányokkal, dohánnyal mégis csak visszakényszerítettem a föltolakodó álomképeket, jaj, olyan rettenetes elaludni idegenben, titkos félelmek vibrálnak az idegeken, minden zaj, zörrenés ismeretlen világok üzenetekép rémíti az embert, föl-fölijed álmában s reggelre olyan fáradt, olyan szomorú, mintha rémekkel hadakozott volna...

Az óriási vén épület körülöttem és fölöttem súlyosodott. Mindenfelől halk roppanások, üvegcsengés, ajtódörrenés, dobogás, lábak, kezek, nyelvek munkája, csengők hívó berregése, valahol a hosszú folyosók mélyén, suttogások és surranások szivárogtak és csapódtak be hozzám. Istenem, minden-minden idegen körülöttem, ide zuhantam ebbe a rengeteg kő- és cementvilágba valahonnan s a hazátlanok szomorúságával vágyódom az elhagyott, mesebeli hazába... Aludni! Öntudatlanul, mélyen, álomtalanul s felfrissülni a holnap újra kezdődő munkára és harcra. Míg egyszer véget érnek a vándorutak, elmaradnak az idegen ágyak, a foltos tapéták és szoros falak, a megmegroppanó bútorok és a vak tükör misztikus lapja, örök éjszakába zuhannak a hotelszobák s visszaérkezünk az elhagyott örök otthonba.

A nyitott ablak egy keskeny folyosóra nyílt, onnan ismét más és más szobák ajtajai sorakoztak, mint rideg börtöncellák. Lehúzhattam volna a függönyöket és bezárhattam volna az ablakokat, hogy ne háborgassanak a tapintatlan zajok, de így éjjel, amikor az ember százszorosan érzi létének minden kifürkészhetetlen titkosságát, jó magunk körül érezni embertársaink hasonló létét, hasonló sorsait...

De egyszercsak fölülök az ágyon, az álom elillan már-már lecsukódó szememről, a szemben levő szobából eleinte halk, később folyton szenvedélyeschbé váló párbeszéd pusmog, pillanatra halálos csend dermed az egész házra s ebben a fojtó s furcsa csendben tisztán csuklik fel a nő:

— Miért bánt engem mindenki? Miért bánt az anyám? Hiszen én mindent... mindig... Betegség ez nála? Rettenetes. Nem bírom már tovább. Annyiszor föltettem már magamban, hogy a Dunába ugrom. De csak bemegyek aztán mégis a minisztériumba és leülök az írógépemhez, nincs más barátom, mint az írógép, annak mondom el minden bajomat... Higyje el, nem tudom elhagyni...

— Az írógépet sajnálná, engem meg nem? Ugyan, ugyan! S aztán ezek a szomorú gondolatok öngyilkosságról... — dörmögte egy síma, mosolygós-ravasz férfihang. — Hogy szabad fiatal lánynak, aki szép, friss, mint... mint a gyümölcs, aki elérhet mindent, amit csak akar... hogy szabad magácskának...

— Jaj, ne csodálkozzon, nekem nincs otthonom, az anyám, szegény, nem tehet róla, megőrölte már a szegénység... rettenetes a szegénység!...

A síma, szelíden duruzsoló férfihang föléje borul, mint a vadgalamb szárnya, legyezgeti, becézi s nekem forr a vérem állítólagos erkölcsi fölháborodásomban, valójában azonban a minden férfiban lappangó féltékenység mozdul meg bennem.

— A szegénység? Minden bajnak, keserűségnek, gondnak a szegénység az oka! Pedig olyan szép lánynak, mint maga, édes kis Margitka, nem kellene szegénynek lennie... Úgy-e? Látja, az írógépnel kötött barátság nem ér semmit. Az írógép rossz barát. Olyasmit kopog, berreg a fiatal lány fülébe, amitől

Pesti Napló 1924. nov. 9. 238. sz. 3-4.

lassan-lassan megvénül, meggörnyed, megrokkan . . . megvénül . . . pfuj! Maga nem fél a vénségtől?

Most már magam is izgatottan vártam a leány válaszát, az ismeretlen arcú, ismeretlen testű, ismeretlen pillantású Margitét, akihez ime semmi közöm sem volt s akitől mégis szerettem volna olyan feleletet hallani, hogy: takarodj innen, semmi közöd az életemhez!... Pedig hátha volt? Hogy kerülne ide máskép éjnek idején ebbe az idegen házba evvel az idegen emberrel? S mi történhet otthon, hogy annyi keserűség és őszinteség vibrál a hangjában? Ki, vagy kik üldözhetik, az anyja, persze, milyen rettentő is lehet, mikor az anya lánya szépségén akar meggazdagodni! Ide menekült egy jó barátjával bizonyosan, nem lehetetlen, hogy *olyan* lány lenne, érzem a hangján . . .

Lassan, gépiesen fölkeltem, cipőt, nadrágot húztam s oda osontam az ablakhoz. Aludni úgy sem tudok, az éjszaka hűvös és én ideges vagyok, hadd cirógassa forró mellemet az éjszakai levegő. S hátha, jutott eszembe titkon, hátha szüksége lenne rám ennek az ismeretlen lánynak?

A férfi pedig tovább bégott, susogott, néhanéha kiszökkent egy-két szava a vén épület zúgaiban visszhangzó zajból s én mohón kaptam el: szép kis Margit, nem lett volna jobb, ha az írógépe helyett énnekem panaszkodik? Hátha tudtam volna segíteni . . . Én nem kopogok és nem kereplek olyasmit magácskának, amitől elszomorodna, megcsúnyulna, megvénülne, nem, maga inkább még szebb lesz, ruganyosabb, kacagóbb . . . a szeme hogy fog csillogni, az arca milyen piros lesz, a keze, a kis puha keze . . . milyen szép keze van, Margit, mint egy gyermeknek, milyen puha, milyen meleg . . . Ne húzza el . . .

Valahol csengő berrent, a folyosón sietős léptek dobogtak s nem hallottam semmit. Ott álltam az ablaknál, arcom tüzelt, kezemmel az ablak párkányát szorongattam, mintha ugrani akarnék. Agyam dobolt. Minden idegemet megfeszítettem, hogy hallhassak valamit. S csakugyan, már hallom is a lány fojtott, izgalomtól remegő szavait:

— Ne . . . ne . . . eressze el a kezemet! Ha tudtam volna, hogy csak azért kísér ide . . . inkább visszamegyek a mamához, akármi lesz is . . . Nézze, legyen olyan jó barátom, mint amilyennek mondja magát és üljön arra a másik székre . . . vagy még jobb, nézze én hazamegyek, kísérjen el, itt olyan... olyan...

Mintha csöndesen zokogott volna.

— Istenem, milyen ronda az élet! — tört ki szenvedélyesen s szavai szinte sziszegtek. — Nincs anyám! Ha most hazamegyek . . . Istenem!

Bármennyire figyeltem is, nem értettem a férfi duruzsolását. Gügyögésében megnyugtató, ritmikus szavak mosódtak össze és vesztek el a sokféle zajban. Én reszkettem. Éreztem, hogy valami történik odaát, valami, amihez nekem semmi közöm, de ami mégis fölháborította erkölcsi érzékemet s föllobbantotta lovagi szimpátiámat a szerencsétlen lány iránt, akit ime meg akar ejteni valami gazember, ki akarja használni az ismeretséget, a lány fonák és szerencsétlen helyzetét . . . vagy talán maga az anya uszította rá. Rettenetes Bábel, gazságok sötét keveréke . . . Nem, nem, én igazán nem járulhatok hozzá ilyesmihez, elvégre én más vagyok . . .

— Nézze, édes, édes, hát nem lenne jobb... No nézze, én . . . Margitka, édes, gyönyörű kislány, ne, ne, hiszen én . . .

Kihajoltam. Rövid és elkeseredett harc folyhatott köztük. A lány hangja lihegett, csapongott, sziszegett, mintha birkózott volna. S hallom a dühös gyűlölet és undor szavait s egyik térdem már a párkányon van.

— Hagyjon, eresszen, hozzám ne merjen nyúlni! Gazember! Kiáltok! Kitépem a szemét, jaj, utolsó, utolsó, hát ezt! Hát így! . . . Eresszen... eresszen...

Két pillanat alatt kiugrom az ablakon s már futok is a világítóudvarrt megkoszorúzó

1924. nov. 9. 47

nyitott folyosón. Aztán habozás, tudatos mérlegelés nélkül bevetem magam a nyitott ablakon az ismeretlen szobába.

Olyan szoba, mint az enyém: egy ágy, vak tükör, márványutánzatú mosdó, foltos tapéta... de a székek szanaszéjjel döntve hevernek, a robajt izgalmamban nem is hallottam. Most rémülten ugrott föl a férfi, arcát elöntötte a vér, homlokába csapzott haját egy mozdulattal hátravetette kopaszodó halántékára s kezeivel akaratlanul ruhájához kapott; megjegyzem, teljesen rendben volt. De én nem is nagyon törődtem vele. A lány... az érdekelt. Ott ült a feldúlt ágyon, dús fekete hajjal borított fejét lehajtotta, mintha a nehéz hajkorona nyomná le, kis kezeit arcára szorította s vállát meg-megrázta a zokogás. Barna köpenye, kis piros kalapja a dívánon hevert. Nagy melegség ömlött el bennem iránta, a düh agyamba tódult s fölemelt öklöl rontottam az ámuló emberre:

— Kifelé! Takarodj innen!

— De... Ez igazán... Rendőr!... Bö... Bö...

— Szót se! Mert lelövöm, kutya! — s már kezemben csillogott a revolver. Mars ki innen!

Reszketve, meg-megbotolva hátrált, ajkai remegtek, keze táncolt a kilincsen. Fehér volt, de a szeme dühben égett. Ott hagyta a kalapját is és elment.

Most a lányhoz fordultam. Már nem sírt. Egyenesen ült az ágyon, kedves mozdulattal igazgatta nehéz fekete haját s bársonyos szemével érdeklődve vizsgált. Nem volt éppen szép, nem, de volt rajta valami finom szomorúság, puha szelidség, valami rejtett, titkolt, tragikus álmatagság, ahogy nagy pillákkal árnyalt barna szemét rámvetette. Egyszerű barna ruha omlott rajta végig, nem valami elegáns ugyan, de nagyon izléses és illett neki. Sokáig nyugodtan néztük egymást, mintha előre tudtuk volna, hogy ennek így kellett történnie.

— Mi volt ez! — pillantottam rá csodálkozva.

— A gazember! A gazember... — mondta fakón s most megint eleredtek a könnyei, lassan, egyforma pergéssel futottak le az arcán s cipője hegyével kis köröket írt a padlóra. — Anyám, szegény, nem tehet róla, valami betegség ez nála... hisztéria... vagy mit tudom én... Egyedül élek vele, a pénzügyben vagyok állásban és hát nehéz az élet... és mama állandóan zaklat, hogy én... én... De nem, az lehetetlen! S ma este megütött, megütött és én elmentem hazulról... s akkor találkoztam vele... még szegény apa barátja volt... s ide hozott... azt mondta, nem hagyhat egyedül... ó, a bitang! A gazember!

S szégyenében sírt. Nagyon megszántam. Olyan komoly volt a szeme, kissé erős szemöldöke, finom szája és egyetlen gyűrűvel díszített fehér keze. Egész testében reszketett. Akaratlanul fejére tettem a kezem, hogy megnyugodjon s nagy fölháborodással gondoltam az elüzött férfira. Vigasztaltam a lányt.

— Margitka, — mondtam s én is csodálkoztam, hogy a hangom lágyan cseng, ő pedig, láttam, azon lepődik meg, hogy tudom a nevét. — Margitka, most már nyugodjon meg. Én azért jöttem, hogy megvédelmezzem magát... Mindent hallottam. Ne féljen. Tudom, mit akart...

De azért tovább reszketett. Leültem mellé.

— — — — — — — — — — — — —

Nos, hát mit csürjem-csavarjam, a kis Margit bizony nem hibás benne, hogy az az éjszaka olyan bukással végződött, én meg bizonyosan azért háborodtam föl annyira az erkölcstelen támadáson, mert... Hát ne boncoljuk. Mindegy. Olyan egyedül voltunk abban a szörnyű sivár, komor, szűk és rideg épületben. S ebben a Bábelben olyan jól esett valakivel együtt szidni azokat az erkölcstelen gazembereket, akik visszaélnek a nő védtelen helyzetével és...

Barátom lassan levérte cigarettáit hamvát s elmerengett. Aztán hirtelen elszívta a cigarettát s legyintett:

— Igaz, hogy mi nem beszéltünk pénzről!

Szép Zsuzska

Kodolányi János regénye

A *Hét krajcár* jött így. Ilyen készen, újan és merészen. Biztos öntudatával a reprezentált művészetnek és a hódító tehetségnek.

Fiatal író első könyve. De mintha tíz eldobott kísérlet, kegyetlen kritikával elhallgattatott erőpróba előzte volna meg. Érett és kiegyensúlyozott. Nincs benne semmi tétovázás, semmi félresiklás, semmi szertelen zsúfoltság. A mindent-egyszerre elmondásnak kompozicióit szétrepesztő, ifjúi láza, amelytől mindig dadogni szokott az első regény, itt hiányzik. Azazhogy hiányzik az ördögnek. Hiszen éppen az a nevezetes, hogy ebből a százegynéhány oldalba préselt, gránittömörségű írásból semmi sem hiányzik. Tökéletes, zárt, egyetlen és bevégzett egész.

Tudom, hűvösen objektív, józan és száraz megállapításokat kellene papírra vetnem róla, hogy ezzel is értékeljem: elbírja. Ennek a könyvnek nincs szüksége lelkes, meleg, vagy éppen túlzó jelzőkre. Költői és művészi erejének szuggesztivitása alól úgy se vonhatja ki magát a legfanyarabbul konstatáló kritika sem. Minek hát ide lángoló, heves szó? Ám a feltörő öröm líráját ilyenkor bűnös elfojtani.

Egyszerű történet, akár *Illyés István haldla*. Megindító, akár a *Jámbor élek*. S költői, akár a *Falusi Romeo és Júlia*. Mindenesetre: klasszikusok rokona. A címe *Szép Zsuzska*, szerzője pedig *Kodolányi János*.

Falusi legenda. Életet bomlasztó, rothadásában is életet termő televényföld fülledt páráitól terhes. Élettengő. Naturalista író legendája, amely sűrített valóságból, ősi ösztönökből, örök szenvedélyekből épült. Ha olvasod, a szó szoros értelmében átéled, hogy aztán soha el ne felejtsd. Nyers, fájó, szinte brutális élmény. Megrázó, mint a közelről nézett, illúziók nélkül átértett élet minden igazi megnyilatkozása.

Hogy mondjam el: miről szól? Szép Zsuzskáról, a rácokkal határos magyar falu cifra rongyáról, a vénülő paraszt-kurtizánról, akiben egy tavaszon feltámad a meddő anyák gyerekutáni vágya. Szép Zsuzska öreg már, rossz szerelmek betege. De azért fekete szeme még süt, farsangi tánca még kívánságot ébreszt; így is különb minden asszonytársánál. Vakító fehér biklején, ha végigmegy a falun, megakad az éhes férfiszem. Bő vére van, nagy indulata s fékezhetetlen vágya, meghempereg hát minden sárban. De egyszer mégis feleszmél. Amikor régi szeretőjének a fia — Lőrincz Lajos — hazabotlik Szibériából. Sudár, vállas parasztlegény, akár az apja volt, Lőrincz János, akit Szép Zsuzska nem bír elfelejteni. S most nézi a fiút, úgy nézi, irígyen, sértett-büszke megalázkodással, becézve és könnyes elérzékenyüléssel, mintha a *maga* gyereke lenne. Hiszen *az* is lehetett volna, az övé, ha Lőrincz Jánost el nem csalta tőle Csecsi Mári. De elcsalta és most *annak* jött haza a fiú, ázsiai fogságból, hosszú idők múltán, csengő »arany-rublikat« hozva a cipője talpában. És öregedő Szép Zsuzska elnehezült keserűséggel ül a gerendás, kis szobában, magányosan, egyedül, a februárvégi alkonyat sűrűsödő homályán. Termékeltlen szíve alatt feljajdul az anyaság állati ösztöne: máskép is történhetett volna. Ebben a megváltó érzésben pillanatokra megtisztul, lehámlik róla szennyes, piszkos életének minden tapadó emléke, — a legszebb trouvaille Kodolányi könyvében ez a fejezet, +

Pesti Napló 1927. nov. 11. 238. sz. 9–10.

1924. nov. 11.

hogy aztán újra visszataszítsa sorsa, kimerülhetetlen végzete, az utált förtelembe. Szép Zsuzskában pedig felgyúl a dac, a dühödt lángolás: most már kell neki a fiú, kell, ha nem fiúnak, hát — szeretőnek. Úgy, mint egykor az apja.

És kiveti a hálót a vénülő nőstény-faluroszsa. Magához csalja, befonja, megejti, a visszaidézett régi szerelemmel, azzal, amit Lőrincz János iránt érzett. Csakhogy a fiú sem ártatlan bárány. Messziről jött, sokat próbált, aranyai és holnapralátó céljai vannak. Meg akarja venni Szép Zsuzska házát, hogy az ő épülő portája arra terjeszkedhessék. A leányasszonyból azonban kitör a paraszt: szereti Lajost, de a házat nem adja. Anyja, nagyanyja abban élt, abban üzte cifra mesterségét, míg vénségére faluboszorkánya lett. Ő se bír hát elszakadni az ősi zsúptetőtől. A legény otthagyja, s Szép Zsuzska szenved, gyötrődik, míg végre megtörik. Mindent odadob a fiúnak, csakhogy megtarthassa magának. A számító parasztlegény pedig, amint célját elérte, feléje se néz többé. Sóvárgó éjszakákon Szép Zsuzska hiába várja: nem jön.

És ezen a ponton kezd legendák magasába emelkedni az élet teljétől nehéz, földönjáró történet. Szép Zsuzska éjfélkor lepedőt ölt magára, hóna alá veszi a sarlót s kimegy a határba, ahogy az anyja és öreganyja tette valamikor. Szapora suhintással keskeny gyalogösvényt vág a rengő búzában, boszorkányok módjára. Kitől tanulta? — maga se tudja. Ösztöne után megy, mint akkor, amikor tomboló vére hánykódására hallgatott. Egy holdas éjszakán Lőrincz Lajos, aki mátkájától jön a szomszéd faluból, találkozik vele. Megtorpan, rámered, aztán bosszúsan felrúgja a zokogva eléje boruló asszonyt, hogy az hanyattbukik a búzában. Rettentő csend marad utána... S a legenda vége? Két esztendő mulva Lőrincz Lajos már kiverte Szép Zsuzskát a megvett házból. Azóta ott lakik a »boszorkány« a Tapasztón, hol a község adott neki lakást, a kolduskházban. Az arca ráncos, fekete szeme mélyen besüppedt. Ül óraszám a viskó előtt, kezében virágbimbót forgatva. Meztelen lábikráján lefolyik a kelésekből szivárgó geny. S ha a nap lebukik, eszébe jut a nazarénusok hite, a felhők mögött élő Krisztusról, aki a megnyilt ég mélységéből már száll is feléje, néhai Lőrincz János képében...

Ime, a tartalom, erőszakosan megfosztva a vele egybenőtt és kiteljesedett forma tömör szépségétől. Szinte vétek így elbánni vele, még ha csak az ismertetés kedvéért is. Kifejező, erős, ízes magyar nyelvéből, zárt kompozíciójából kiszakítva, csupán a szikár vázat mutatja, amelyre a költő élő, lüs formákat rakott. Mert költő írta ezt a regényt, költő, akinek kezeérintésére a rút dolgok is felragyognak, megszépülnek, az olcsó idealizálás hamisításai nélkül. Ahogy Kodolányi ezt a kényes és merész történetet tiszta, áhitatos, majdnem szemérmes művészetén keresztül megszólaltatja: mindennél biztosabb tanuság költővolta mellett.

Elgondolom: ha véletlenül Normandiából kerül Párizsba ez a Kodolányi János s francia faluról, francia parasztokról írja meg regényét, franciául, milyen bizonyosra vehetné jövőre a Goncourt-díjat. Pár hónap mulva pedig nyilván már magyarul is megjelenne *Szép Zsuzska* története a pesti könyvesboltok kirakatában, hogy a külföldi márka varázsos erejével hódítson. De hagyjuk a játékot. Erős a hitem, hogy ez a könyv, amelyet magyar író írt s magyar kiadó, az *Athenaeum*, ad a közönség kezébe, így is hódítani fog, — eredetiben. A bíráló szeretné minden igaz irodalombarát asztalára odatenni: olvassátok és gyönyörködjetek benne!

Kárpáti Aurél

200

Két fiatal költő

I.

Erdélyi József versei elé (*Világ végén, Az Athenaeum Rt.* kiadása) nem szabad boldogult iskolai verstanok szótagmérő szabályaival állani. Ha a cezura nem egyszer kettémetszi is szavait és ha rímei olykor csak rímcsökevények is, szavai lélekzőn élnek és pirosat vérzenek, tehát hivatott költő szavai, rímei pedig — nem ugyan kiszakítva, hanem a maguk szerves versbeli helyén — lelket muzsikálnak. Ha rokonait keressük, (rokontalan költő csak a Saturnuson képzelhető el) édesapjául Petőfit, nagyanyjául a népdalt állapíthatná meg az irodalmi vérvizsgálat. A családfa régi, de ez a kései ág friss, bőnedvű, színes és illatos virágok borítják.

Erdélyi a nép fia, nem tagadja meg eredetét, nem is tehetné, mert elszakíthatatlan köldökzsinór fűzi még mindig ahoz a falusi cselédházhoz, amelyben »e világra esett«. A nép fia és a nép hangján szólal meg, de azon a népén, amely végigjárta a világháború főiskoláját, az agrárszocializmuson keresztül tanult meg bölcselkedni és zenei motívumkészletébe az ősi madárdal mellé befogadta a mozdony füttyét, az automobil tülkölését és a repülőgép berregését is. Erdélyi József népiességében az ezeréves külön bélyegű magyarság szenvedélyesen ölelkezik az időtlenül általános emberivel. Elemi erővel hömpölyögnek á dal hullámai Erdélyinek a fiatalságtól lázas szívéből. Az áradat még nem mindig tiszta, de az az elemi erő, amely hömpölyögteti és olykor hatalmasan hullámoztatja, a legtisztább és legkincsesebb erő: a költészeté. Olykor pesszimista szólamai mellett is izmosan optimista, ifjontian dacos világnézete bonne derül e négy ujjongó sorban:

»Bor a bánat ellen,
Hit a halál ellen,
Tünt tavaszból-nyárból
Örök élet, mámor.«

II.

Szép Zsuzska — *Kodolányi* Jánosnak férfiakkal szemben túlradikálisan demokrata regényhősnője — egy ormánysági faluban, inkább vérének eredendő sugallatára, semmint haszonlesésből: mindenki babája, korhelyek fejedelme, legények üdvözítő megrontója. Megdöbbentően rikítja elénk *Kodolányi* ennek az öregedő paraszt-Vénusznak minden érzékisége mellett is anyásan gyengéd, minden viharzó boldogsága után is csalódásba hamvadó utolsó szerelmi regényét, amelyet hajdani első hűtlen kedvesének brutálisan ölelő, de még brutálisabban eltaszító, kapzsian önző legényfiával előbb átlángol, majd átborzad a végső boldogságból az immár végtelen boldogtalanságba zuhanó faluszépe.

Első könyv *Kodolányi* János regénye (*Szép Zsuzska*, kiadja az *Athenaeum Rt.*), de azt a kezet, mely teleírta e könyv lapjait, egy pillanatra sem remegteti meg fiatalos tétovázás. Nyaktörően meredek utakon jár ez az alig huszonöt esztendős ifjú, de nem az alvajáró öntudatlan biztonságával, amely ösztön dolga csupán, hanem a kötéltáncos tudatos virtuozitásával, amely érdem. Első könyv és a regény, utat kezdő munka, de annyira kész könyv, mintha bezárna egy fölfelé ívelt pályát.

Felejthetetlen történet ez, fiatal szemtől szinte könyörtelen élesítátással nézve és becsületességében nagystílusú tárgyilagossággal előadva; a sors gáládságának egy kéjes-kínos esete, a történés gyilkos szükségszerűségének azzal a szigorúan etikus felfogásával elénk tárva, amely — dicsőbbet már nem is mondhatunk Kodolányiról — az élettől szennyes regénytárgyat a tragikum tiszta légkörébe nemesíti föl. [illegible] Szilágyi Géza.

Magyarország 1924. nov. 16, 244. sz. 8.

1924. nov. 30.

Kati megszökik

Irta: Kodolányi János

A nagyságos asszony gyűrűi olyan félelmetesen villogtak, amikor fehér karjait a hajához emelte s a szeme is olyan rettenetesen értelmes volt, szinte a vesékbe látott vele, pedig nagyon szelídnek látszott s hosszú szemhullái alól meleg-barnán mosolygott, mint az érett gesztenye a megrepedt burok közül. Virágos pongyolája alatt kedvesen hújtak meg hajló, ruganyos idomai s lába a kicsiny cipőkben szinte kacagott, sőt a cipő is olyan finom volt, olyan pókhálószerűen vékony és könnyű piros, hogy Katinak még az újja hegyére is bajosan ment volna föl s még ott is ronggyá szakadt volna. De mégis, mindezek ellenére volt valami a nagyságos asszonyban, ami Katit nyugtalanította, amitől ösztönösen félt, ami bizalmatlanná tette ... Kati ezt nem tudta volna megmagyarázni magának, inkább konokul lesütötte a szemét és hallgatott, alig lehetett kihúzni belőle egy-egy szót. Aztán a konyha ragyogó rézedényei is olyan idegenül villogtak a falakon s a polcok ragyogó fehérre súrolt deszkái, a tűzhely nikkelgombjai és korlátja ... Valóságos masina volt ez a tűzhely, komoly, imponáló, fekete. Kati elgondolta, hogy itt lesz az ő izzadságos munkáinak színhelye, ebben a konyhában fogja immár leélni napjait, mert itt az ősz, otthon sok a kenyérpusztító, rossz volt a termés, s a mostohaapja, akinek még öt gyereke van, s az ő anyját is harmadmagával vette el tavaly, kijelentette, hogy nem győzi a naplopókat kenyérrel ... Kati hát ezután itt fogja súrolni, mosogatni, smirglizni és vikszolni a konyha gyönyörű, rideg berendezését ennek a szép nagyságos asszonynak a felügyelete alatt, aki olyan szeliden szól hozzá, olyan meleg barna a szeme s mégis van benne valami nyugtalanító és félelmetes.

— Hát aztán voltál már valahol? — kérdezte a nagyságos asszony zengő hangon, igen leereszkedő nyájassággal...

Kati csak a kötényét gyűrögette, sápadozott, majd a kendője csücskét húzgálta, amely amúgy is annyira eltakarta kerek arcát és alacsony homlokát, mintha gyűlkolt volna s nem akar senki képébe nézni. Kati sváb volt, a nógrádi hegyek közt ringatták bölcsőjét, tömpe, vastag orra azonban a tót apára vallott, aki valahol megrabolta Kati anyjának szerelmét s hűtlenül elhagyta aztán. Ugyáltalán Kati képe olyannak látszott, mintha előlről alaposan és csúnyán beletenyereltek volna s minden laposra nyomódott rajta. Laposra és széjjel. A hallgatása is ilyen volt: mintha belénnyomták volna alacsony és lapos homlokába a válaszokat.

— Feleli hát, fiam, — szólt szigorúan a nagyságos asszony s olyan magasról nézett rá, úgy megvillantotta gyűrűi pompáját, mintha Budapest egész kivilágított Dunasorát hordta volna az ujjain, nyakán és karján. — Szolgáltál valahol? Zsidónál? Jobb népeknél? Mert nálunk nem eszik kósert, mi nem csináljuk. Vagy szolgált már olyan helyen?

— Ne... nem... — hebegte Kati alig hallhatóan.

— Hát hol voltál? — firtatta a nagyságos asszony, hol tegezvén, hol magázván Katit, nyilván, mert nem tudta, milyen a szellemi nívója.

— Csak egyszer... izé... Pesten az apámmal... egy napig...

S Kati szemében, mely hasonlatos volt a réten legelő birka szelid szeméhez, kigyúlt egy percre a csodálatos Város ragyogásának némi halvány visszfénye, azonban rövidesen ki is hunyt.

— Szeretem az olyan lányt, fiam, akit még nem rontottak el. Téged még lehet tanítani. Lehet vezetni. Nem raffinírozott még ki az egész világ. Majd betanítalak. Reggel félhatkor kelsz, érted, fiam, addig kialhatod magad, kipucolod a cipőket, befűtesz a hálóban, tüzet raksz a konyhán, fölteszed a reggelit, elmész...

S a nagyságos asszony hosszú-hosszú litániát mondott el a reggeltől estig elvégzendő teendők, kötelességek soráról, szegény Kati meg csak hümgetett, rázta a fejét s nem hallott, nem értett az egészből semmit, csak annyit látott, hogy most már ez a szép nő fog neki parancsolni életre-halálra és nem látja az otthoni dombokat, hanem ezeket a csillogó edényeket, nem hallja a mostohaapja nyersen, rekedten hangzó káromkodásait, a megszokott szidást, hanem a nagyságos úr, meg a nagyságos asszony kemény parancsait, nem vackol le esténként a szalmazsákra a sarokban, hanem a cselédszoba előkelő ágyában fog feküdni s paplannal takarózik ...

— Este még aprófát kell csinálni, érted, hogy reggel legyen a fűtéshez ... Aztán engem úgy kell szólítani, hogy nagyságos asszony, nem nagyságának, érted, az urat meg nagyságos úrnak ... — fejezte be a szép asszony s ezt már jól az eszébe véste Kati, a fát, meg a titulust, mivelhogy ezt leguteljára mondta a nagyságos asszony s erre mégis csak azt kellett felelni, hogy

Pesti Napló 1924. nov. 30. 256. sz. 3-4.

— Igen . . ., — mert a bátorsága már alig-alig pislogott egy kicsit.

— — — — — — — — — — — — — — — — —

Katit azonban a könnyek özönvize öntötte el már az első este, amikor az úrék vacsoráztak odabent s ő egy kis széken üldögélt a tűzhely előtt. Katinak egyáltalában semmi érzéke nem volt a szép konyhaedények, a vakító polcok, a hatalmas és impozáns tűzhely szépségei iránt, nem ejtette ámulatba a cselédszoba sok kényelmes és tiszta berendezése sem, pedig az csakugyan olyan volt majdnem, mint egy úri szoba. Katit mindez inkább nyugtalanította, zavarta, megrendítette, mint elbájolta. Akárhová nézett: villogó, ragyogó tisztaság, rend, előkelőség, hideg észszerűség és gondosság, mint abban a kórházban, ahol egyszer az anyja feküdt régen s ő meglátogatta. Kati lehorgasztotta a fejét, hallgatta a tűzhely duruzsolását, könnyein keresztül nézegette a kötényе pettyeit s meg-megrázta a fejebúbjára gyömöszölt kontyot, szívta az orrát, furcsa vinnyogás szakadt néha föl laposra szorított melléből s esze is bizony nem tudott más gondolatokra szabadulni, mint az elcsöndesedett nógrádi falura, az anyja szikkadt, ráncos, mogorva árnyékalakjára s mostohaapja káromkodó rekedt szavára. Milyen messze vannak tőle ezek a kedves dolgok! Látja-e még valaha őket? Nem éri-e valami szörnyű pusztulás valamennyit önélküle?

Végül is, a nagy rettentő búsúlásban elálmosodott, ami hamar megtörtént vele akkor is, ha nem beszélhetett s itt igazán nem volt kivel szót váltani, de álmos teste is a szalmazsák után kívánkozott, sőt amikor elérkezett a halaszthatatlan lefekvés ideje, egyenesen borzadva nézte fehér vánkosait, piros paplanát s a villanylámpa hideg fényét... Irtózatos félelemmel bujt bele ruhástúl az idegen ágyba, a borzasztóan úri ágyba, mintha a pokol tüzébe feküdt volna, a hideg tűzbe. Lefeküdt egy gomolyagba, mint a macska, fejére húzta a takarót, a lámpát nem oltotta el és félt iszonyúan. Mitől? Nem tudta, csak félt. Az élettől. A haláltól. Az egyedülléttől, a szellemektől, az idegen falaktól s a tisztaságtól, a bűntől, amit a nagyságán is látott s ami itt leordított minden tárgyról, amit ő urasságnak nevezett, mi pedig észnek, civilizációnak...

Tudniillik: nem tudott imádkozni sem, csak sírt, sírt s a szalmazsák annyira csábította, hogy egyszer csak elhatározta: elszökik. S ebben nem talált semmi különöset. Tán nem is foglalta szavakba. Csak a vágy nőtt benne. Mint ahogy állat bőg az elhagyott istálló után s ha kinyílik a kapu: elindul gondolkozás nélkül egyenesen oda.

Mikor másnap este Kati titokban összeszedte még ki sem bontott cók-mókját s az ajtó felé indult, egyszerre elállt könnyeinek bő özönvize s szinte melege volt a boldogságtól. Eszébe se jutott, hogy valakit becsapott. Ő nem mérlegelte a cselekedeteit, csak tett, vagy nem tett. Nem is szégyelte magát. Nem érezte, hogy gyáva, hogy ostoba, hogy hazug . . . Azt se, hogy a sötét országúton hazáig futni talán félelmesebb, mint lefeküdni a puha, fehér ágyba s betakarózni a piros paplannal. Ehelyett csöndesen surrant arra, amerre nem világított a konyhából kiszűrődő lámpafény s futott, futott a kapu felé . . .

Úgy érezte, most a jó istenke mosolyog rá és kinyujtja feje fölé a kezét minden baj ellen. A nagyságos asszony pedig . . .

Egyszercsak lesiklott keze a kapu kilincséről. Szinte megdermedt . . .

A nagyságos asszony holnap látni fogja, hogy ő nem készített aprófát!

Pillanatig sem habozott. Mintha nagy bűn terhelné a lelkét, amit jóvá kell tenn'e, Kati lehajtott fejjel visszafordult, odament az ölfa mellé, megkereste a fejszét, kiválogatta az alkalmas fadarabokat s egyiket a másik után a tőkére téve, gondosan vágta az aprófát a konyhaablakon kiszűrődő lámpafény sárga világosságában.

Kis batyuját a földre tette s a gondos munkában még a szája is tátva maradt, a nyúla is kicsurrant. Nem is jutott eszébe a szökés addig, amíg egy rakás gyujtalék meg nem győzte arról, hogy immár semmi teher nem nyomja a lelkét.

1924. dec. 7.

203

Utközben

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Lassan, álmosan haladt a vicinális az őszi délután ereszkedő homályában.

Kutcsöndesen esett az eső. Finom, vékony fátyol borult a síkságra, tejszínű köd takarta a lombjavesztett elszórt vadkörte- és tölgyfákat, melyek magányos bánattal gyászolták a nyár múlását. Messze-messze kék erdők vonala ködlött át a vízgyöngyös ablaktáblákon. Egyhangú ütemben ringott a szűk vagón át ezen a vadvizes, sáros, színtelen és már-már sötétbevesző tájon. Az ég is egyhangú, végtelen esőkkel terhes szürkeség volt csupán.

Benn a kocsi fapadjain sáros csizmájú, vizes kabátú parasztok és vastag pamutkendőbe burkolt piszkos biklájú asszonyok ültek. Maró pipafüst, ázott birkabőr és fokhagymaszag töltötte meg a szűk, alacsony helyet, fullasztó hőség vont hályogot az ablaküvegekre, melyek a ritmikus döcögésben meg-megzörrentek. De a hőség ellenére sem vetette le senki a kabátját, sem a kendőjét, sőt a fehér lenvászon alles homlokkendő is ott simult két öreg, ráncosarcú szüle ezer ránca körül.

Mindenki beszélt, a sok rekedt, klabáló, éneklőn hangsulyozott mondat zagyva zúgássá olvadt össze. Néha egy-egy káromkodás, harsogó röhej, szenvedélyes ellentmondás bukkant föl érthetően a zürzavarból s ilyenkor egy kampós bot is le-lekoppant a köpésekkel borított padlóra. De aztán folyton hullámzó folyammá vált ismét a beszélgetés, a vonat döcögése, az eső egyhangú kopogása álmos morajt vegyitett közé és az est lassan-lassan ráterült a torzonborz bajszokra, bárányhőr süvegekre, kendőkre és ölben tartogatott kosarakra.

Nyilt az ajtó s himbáló, sárgafényű lámpással a kalauz lépett be rajta. A kocsi közepére ment, meggyujtotta a mennyezeten levő kerek olajmécsest és most egyszerre derengő, finom, sápadt fény vonta be az embereket, a kosarakat, a hályogos ablakot. Egyszerre elült a zaj. Mindenki a hosszú, sovány, mosolygós kalauz felé fordult.

— Edeje vót má, kalóz úr, — kiáltotta egy deresbajuszú, süveges férfi, — ha má fizessünk, lássunk is érte!

Egy öreg szüle a kendővel bekötött kosárba nézett.

— Ejnye, kalóz úr, de meleg van ett! — szólt reszkető hangon, — mire Pécsre érgyünk, megfúnak a tikjaink.

— Má meleg. Nem jába csak sok a pézi az államnak. Fűt is bezög.

— Rosseb egye űtet. Van a mi bőrünkön. Lá, furt emelik a tarifát.

Méltatlankodás futott végig az embereken.

— Azám. Igaz. Rosseb egye űket.

A kalauz letette a lámpát, cigarettát csavart.

— Hja, bizony. Így van. Drága máma minden. — Szólt nyugodtan.

— Má az, — mondta egy fiatal férfi és köpött. — Az én lányom is, a Juli, addig szekérozott egy nyakláncér, míg a mút hétön nem vettem egyet Pécsön. Tuggyátok, mit attam érte? Ötszázezöret. Azt.

Az asszonyok sopánkodtak.

— Hej, hej! Ötszáz ezöret! Még ejent!

— Maguk tehetik, — szólt a kalauz s meggyujtotta a cigarettáját. — Mert lám, ha drága a ruháféle, drágán adják a búzát. A búza . . .

Egyszerre éktelen lárma kerekedett. Fölzúdult a darázsfészek. Az asszonyok visitottak, fejüket ingatták, a férfiak hadonásztak.

— Hát! Persze! Mindég azt verik a pógár féjéhöz.

— Csak a pógár! Mindég a pógár!

A fiatal férfi fölugrott, öklével hadonászott a füstben, hangja szenvedélyesen rikácsolt.

— A búza! Mindön a búza miatt drága. Hát a pósta? Hát a vonat? Hát az adó? Az sömmi? Mindég csak a pógár, a buta paraszt! Vaj' ki eteti azt a sok ingyönélő városi népet? Ki szánt, vet, arat, kapál az ű hasikér? De gyünne csak kapáni egy is, elhanná az úri formája!

— Az! Mikor nagy munkatévő idő van.

Az öregasszony reszkető, éneklő hangon beszélt:

— Lú, a petrójom is mëjen drága. Meg a só is hogy fönment. Sase hittem vóna, hogy ejent érgyünk . . .

— Mút hétön Vajszlóba egy kis portékát níztem az Adlerná, — mondta sebesen egy me-

Magyarország 1924. dec. 7. 262. sz. 3-4.

nyecske, — osztán biza nem adta hatezör forint nékün métörét. Hát akkor hutyan adhassunk mink egy tojást két krajcárér annak a lafancos városi naccságának ?!

A kalauz csak mosolygott és szívta a cigarettáját.

— Senki se hibás. Senki se oka. Mink meg éhendöglünk.

— Hát aki itt éhöndöglik, csak dögöjön is, — kiabált ismét a férfi. — Menjön mindönki szántani, vetni, dógozni, maj nem döglik éhön. De lá, csak a pógárt akari nyúzni, minnyá. Hohó, azt nem löhet! Mamá nem!

— De nem ám! Annak vége. Nincs má buta paraszt! — hagyták rá a többiek bólogatva.

Egy pillanatig csend volt, vastag kék füstfelhőt eregettek a lámpa sárga fénygolyója felé. Köpések csattantak a padlóra. Kint egészen besötétedett már, finom esőcsöppek kopogtak az üvegen s végigperegtek rajta. A vonat döcögve futott.

— Mi van a kosárba, anyám? — kérdezte a kalauz az öregasszonyt.

Az dióbarna szemével ismét a kosárba tekintett, a kendő alá.

— Tikot vigyünk, kalóz úr, tikot. Lá mondtam a menyemnek, — s ráncos arcát a széles menyecske felé fordította, — gyűjj bé, Márikám, mondok, osztán vigyünk bé Pécsre egy-két tikot, tojást, vajat, túrót, kapnak azok rajta, meg osztán meg is fizetik, hát osztán így békinlódjunk ni, peeg igön-igön keserves evvel a sok kosárral bajmolózni, de lá azér csak megéri, mer ha drága is a vonat, de megvesszék az ejent áráér . . . Hej, biza, biza, én má csak jobban elűnék otthon ni, ejen törődött magamfajta . . . gyerőke sincs a menyemnek . . . az uram . . .

A vonat hirtelen zökkenéssel megállt, úgyhogy az emberek a falnak vágódtak. A kalauz az ajtónak esett, a kosarak szinte lehullottak a polcról. Mindenki felugrált. Bambán meredtek egymásra.

— Mi az? Mi történt? Há értünk? — kérdezték össze-vissza.

— Jaj neköm! Tán katasztrófa! — siránkozott a menyecske.

Kint sötét volt. Csend. Az ablakok alatt emberek futkostak s a kalauzok sápadt lámpája villant meg elmenőben. A kalauz felkapta a lámpát s ajtót nyitott.

— Megnézem, — szólt, — még nem lehetünk Okorágon . . . — s kiment.

A fiatal férfi utána. A nyitott ajtón hűvös, nedves levegő áramlott be s felkapta a füstöt.

— Nyílt pályán vagyunk, — szólt egy öreg paraszt a pipája mögül.

— Vaj' mi lötte a gőzöst?

— Mekkorát zökkent!...

Kínos várakozásban teltek a percek. Kimeredtek az ablakokon, de semmit se láttak. Végre bejött a férfi, csizmájáról letoppantotta a sarat, kabátjáról lerázta a vizet s az ajtót becsapva, szólt:

— Láttatok má ejent? Az okorági Sánta Zsuzska elgázlalta magát.

— Hőjnye . . . Ne beszéj . . .

— Az. Má későn vették eszre. Ott feküdt a singön, Osztán így járt e.

Letűlt. Mély csend borult rájuk egy darabig. Majd megszólalt az öregasszony:

— Aaa, aaa, hát osztán az öregasszony . . . Vaj' mér tevött az ejent . . . Egyes lán vót, megvót mindöne . . . Mejen kabátokat vevött az apja, cipőt, láncot . . .

— Aszondik, az uraság kocsisát szerette, — szólt a menyecske lassan.

— A bolond.

— Há, rosseb a bolondját! — mondta a fiatal férfi. — Az kee neki. Mast ett van. Három fertájjal ne szeressön kocsist.

— Mindöne megvót.

— Meg annak . . .

Sipolás hallatszott, a vonat lassan elindult ismét. Aztán egyenletes döcögéssel sietett az okorági állomás felé. Bent a kocsiban megint megszólalt az öregasszony:

— Meg kell má itatni a tikot. Tisztára elpillennek. Embörök, keetök szoktak egy kis italt vinni útra fiegbe. Adhatna valamék, hadd itatnám meg a tikomat . . .

— Nem horgyunk mink vizet! — nevetett az öregember lassan.

— Nem ám, — kiáltotta a fiatal. — Aggyatok bort neki, hadd rúgjon bé! Van még a hegyön elég.

Hangosan, jóízűen nevetett rá mindenki. A vonat Okorágra ért.

205

1924. dec. 14

A táncos bácsi

Írta: Kodolányi János

Bizonyára ti is emlékeztek még gyermekkorotokból a táncos bácsira, mert ő minden ember életébe betáncol előbb-utóbb, csakhogy sokan elfelejtik aztán, a mindennapi kenyérkeresés és a hiúságok elfeledtetik arcát és furcsa, libegő járását, sokan meg erőszakkal elfegyintik magaktól a visszatolakodó emléket, mert kellemetlen.

Én már akkor bizonyos borzongással és mély tisztelettel tekintgettem rá, amikor hét-nyolc éves koromban minden este bejött az udvarunkba, két kannáját lassú ütemben ide-oda lengette s hosszú, nagyon megfontolt, nyugodt, szinte lengedező járással ballagott át a nagy dió- és platánfák alatt a titokzatos kert felé. Vízért járt mihozzánk a táncos bácsi. Magányos embernek mondták a sváb cselédek, mogorva arcúnak láttam én is, amikor egyszer szemtől-szembe került velem egy őszi estén az udvarban. Sapkája a szemére volt húzva, bozontos fekete bajusza lelógott s szeme eltűnt sűrű szemöldökei alatt. Rám se hederítve lóbálta kannáit s lebegő, lassú, megfontolt lépéseivel mint hosszú árnyék bukott a mélyüblű fák alá. Megértettem azt a tiszteletet, amellyel a buta sváb cselédi emlegette. Magányosság vette körül alakját, valami füllelt titokzatosság s szinte misztikus arányokba nőtt, amint elimbolygott a kerti kúthoz.

Kárpitos volt. Egyedülségét csak egy papnövendék fiú enyhítette. Azt mondták, hogy a fia s ezért volt a rettentő tisztelet iránta, azonban soha nem látta senki, hogy szelíd szemet vetett volna a laposmellű, fekete, sötétpillantású fiatalemberre, aki olyan volt sima és fényes kék reverendájában, mint valami acélkéktollú ösztövér madár.

Egyszer aztán a táncos bácsi, amikor kint játszottam az udvaron, megállt, letette kannáit s megköszörülve torkát, mély, akadozó hangon szólt:

— Hát, ifiúr, nem akarna egy szép játékot? Nézze, mit hoztam magának...

Rémülten s izgalommal álltam előtte, de nem futhattam el, mert sötét szeme komoran rámszegeződött s orra furcsán mozgott a nagy bajuszok között. Hebegtem:

— Mert én hoztam az ifiúrnak valami szépet, az bizony, amért a papája megengedi, hogy hordjam a vizet. Nézze csak, mit csináltam én magának, ifiúr!

Mintha kissé gúnyosan, fölényesen és hidegen hangzott volna az *ifiúr*. Lassan kebelébe nyúlt, bő, vastag munkakabátja alá s egy sárgarézből készített íjjat vett elő.

— Nézze csak ifiúr, — mondta lassan — ezzel lehet ám madarakat lőni. Itt van három nyíl is... Nádból. Nézze csak. Most ráteszem a nyilat a drótra, ni, fölereszt em az égre, nézze csak, jaj, de magasra röppant, alig lehet látni!

Ámulva s rebbenő szemmel néztem a nyíl után. Iszonyú magasra suhant, sikiott, szállt a bárányfelhős alkonyati ég felé s már csak pontnak látszott. Táncos bácsi is tátott szájjal meredt utána. Ekkor megláttam győzedelmes mosolyát, melyet a nyilat követte, az égre lőtt nyilat s elrémültem.

— Táncos bácsi, — kiáltottam fagyott szívvel, — nem szabad az égre nyíllal lőni!

(Akkor még nem lövöldöztem nyíllal az égboltra! ...)

Táncos bácsi nem nevetett, nem is hallgatott rám, hanem odanyújtotta az íjjat és nyilakat.

— Tessék ifiúr. A magáé. Mondja meg a papának, hogy tisztelettel.

S már vette volna a letett kannákat s ment volna a kert felé, amikor én kétségbeesetten kiabáltam:

— Nem kell a nyíl, vigye vissza táncos bácsi, nem akarom!...

— Ugyan, — hökkent meg, — akkor hát odaadjam a Slégli Rézinek?

— Nem bánom, adja neki, én nem szerelem a táncos bácsit...

— No jó, — mondta egy kis szomorúsággal s bajusza remegett, — akkor hát elviszem a Rézinek...

S lassan fölvéve kannáit, imbolygó, lebegő lépteivel elsuhant a kert fái közé... Akkor láttam, hogy alig érinti lába a füvet s magasabb, mint a platán.

Emlékeztek a táncos bácsira? Slégli Rézi harmadnap meghalt. Azt mondták, sarlachban. Én azonban tudtam, hogy a táncos bácsi nyila ölte meg.

Az Est 1924. dec. 14. 267. sz. 11.

1924. dec. 20.

207

(*) „Szép Zsuzska." (*Kodolányi János regénye.*). A magyar faluról bátor kézzel és brutális őszinteséggel először Móricz Zsigmond húzta le azt a hímes délibábot, amit a kedélyes anekdotázó vagy vasárnapi néprajzi ciffraságokat gyűjtő írók hazudtak rá. Ma már tudjuk, hogy a falu lakói nem népdalokat éneklő, „romlatlan" kedélyű emberek, hanem az elhatárolt élet itt is sokszínű és a fojtott elzárkózottság alatt hasonló indulatok, érzések és problémák formák, mint a kőházak embereiben, ha nem is olyan komplikáltan, de annál brutálisabban. *Kodolányi* a magyar irodalom legifjabb nemzedékének egyik legizmosabb tehetsége, aki már néhányszor bolgazolta hivatottságát. Ebben a regényében a háboru utáni magyar falut tárja elénk. A motivumok ugyanazok, mint Móricznál, de valahogy mégis más arculatot fordít felénk. Amott az egyéniségek szava dominál, itt jóbban kiemelkedik az általános jelleg. Szép Zsuzska, az öregedő falusi kurtizán utólsó szerelme, viaskodása Lőrincz Lajossal, a hadi fogságból hazatért kalmáreszü, vagyont harácsoló készségü fiatal parasztal, a regény témája. A lobogó temperamentumu nő tüzének utolsó fölbobbanásával még egyszer kiszépül öregségének határán, hogy szerelmében átszellemülve, azután kihülten és vagyonából kifosztottan hulljon a legény lábai alá, aki brutálisan keresztülgázol rajta. Gerendás szobák fülledt homályában, kinyiló indulatokon, öregasszonyok pletykás csipkelődésein, brutális tivornyákon át vezet Szép Zsuzska utja. Zsendülő földek zöldjének, szük utcák porának, itálos fölhevülések bizarr hangulatának, vasárnapi mises virágos, tömjénes áhitatának süritett atmoszférájából emelkedik ki a falu élete, a mai falué, amely nemcsak az egészség duzzadását mutatja, a hetyke rátartiságot, a jó kedélyt, hanem a beteg falut, az öregséget, a halált, a szük, robotos élet nyavalyáinak emésztését, kiskertek muskátlija mellett a temetők komoraságát. Lehetnek tulzások esetleg az alakok beállitásában, de a helyzetjellemzés, a belső élmények megrázó erejü megrajzolása, a biztoskezü meseszövés, ahogy a regény főalakját vezeti az iró az elbukás utján a fölemelkedésbe és a nyugodt hang, valóban vérbeli iró érdemes munkája. A regény az „Athenaeum" kiadásában jelent meg és kapható a *Népszava*-könyvkereskedésben. *(b. gy.)*

Népszava 1924. dec. 20. 285, sz. 7
[Barabás Jenő]

sokat, amelyeket ügyes meselánc fűz egybe. Megkapó benne nemcsak Imre herceg képe, hanem az utolsó pogány vajdáról festett mesteri portréja is. A regény Bokor Malvin írói pályaján a fejlődésnek értékes terméke.

Az újabb kiadások sorában elismeréssel regisztráljuk Williamson regényét *(Az arany csönd)*, amelyet Früchtl Ede és Dickens vonzó kötetet *(Nickleby Miklós)*, amelyet Hevesi Sándor dolgozott át. Az előbbi egy szerelmi történettel hódított a magyar közönség körében, emez pedig méltó reprezentánsa a Szent István-Társulat Dickens-sorozatának, amelynek jelentőségét mindenki érzi, aki Dickens szívét és mesemondását ismeri.

(Bordeaux: Fehér köntös. 4·50. — Bourget: Állomásról-állomasra. 7·50. — Bourget: Merengo szív. 5. — Coloma: Boy. 5·50. — B. Orczy: Adjátok meg. 5·50. — Bokor M.: Velencések. 7·50. — Williamson: Az arany csönd. 7·50. — Wiseman: Fabiola. 10. — Dickens: Nickleby Miklós. 6·50. — Kempis-Kalendárium. 10.000 K.)

3. *Karinthy Frigyes: Harun al Rasid.* (Athenaeum. 1924.) Karinthy most már, fellépésének sikere után, akarva-nemakarva komikus író marad. Barátai hiába magasztalják komoly írónak, mi még a Nyugat-beli Madách-cikkén is csak nevetni tudtunk. Ámde ott, ahol a szellemesség apályát akarja keresztülúszni, kissé fanyar olvasmány. Mindent gúnyol, mert gúnyt vár tőle a közönség, vallást és szent kötelességtudást is, — ebben a Harun al Rasidban a vallás hívei gyönyörködni nem tudnak!

4. *Kodolányi János: Szép Zsuzska.* (Athenaeum. 1924.) Ez a szép Zsuzska a falu szajhája, — a regény ennek az élete. Kodolányi János „művészetének" jellemzésére ez is elég.

5. Ifjúsági művek során az Athenaeum három értékes újdonságot tett közzé: *Burnett* könyve (*A titkos kert*) a *Kis lord* írójának meleg és üde új kötete, telve exotikummal és meghittséggel; *Roboz Andor* a *Babatündér* lapjain egy kis leány életét meséli el kedves frisseséggel; *D. Lengyel Laura* pedig *Rolandné* köré csoportosítva a francia forradalom eseményeivel ismertet meg. A karácsonyi könyvpiac keresett árúi lesznek bizonyára ezek az ügyes kötetek.

6. *Harsányi Zsolt* kabaréversekkel lépett fel a pesti írók között; ez a jelleg megvan *Az aranyholló* című regényében is, amely most hagyta el a sajtót. Egy kabaréköltő szerelmi életét szellőzteti; nem minden ötlet nélkül, de ugyancsak kevés szépség ajándékával.

7. *Erdélyi József: Világ végén.* (Athenaeum. 1924.) Erdélyi József egyszerűségének jelentőségéről már első kötete kapcsán részletesen megemlékeztünk: a falu üde földszaga üti meg orrunkat, ha városi lakásunk füstös-ködös ridegségében a kezünkbe vesszük. Igazi népköltő, amilyen Petőfi óta nem volt, — népi, mert egész lelki struktúrája azonos maradt a népével, amelyből ideszakadt, és költő, aki érzéseit és hangulatait szívünkbe tudja lopni. Őszintesége, egyénisége, falusi komlatlansága kedves meglepetés.

8. *Kéky Lajos: Beöthy Zsolt.* (Franklin-Társ. 1924.) Meleg szeretet, hosszas elmélyedés, kutatásokon épülő megértés jellemzi Kéky könyvét. Beöthy Zsolt a magyar irodalomnak vezére volt Gyulai detronizálása után; liberalizmusa erősebb volt Gyulaiénál, azért kedveltsége is általánosabb; de tudasa is tanulással és tapasztalással körülbástyázottabb, ezért egyénisége rokonszenvesebb. Kéky a tudóst és az embert, az írót és a vezért egyaránt megérteti, megszeretteti. Könyvének ez a sikere.

9. *Komáromi János új kötetei.* A mai szépprózа legkedveltebb művelői közé tartozik Komáromi János. A közönség meghódítására két sajátossága van, tehetségének két egyéni adománya: pompásan tudja az érzelmes történetet és a kuriozus embereket megjeleníteni. Az a két kötet, amellyel most elénk lép, ezt a két lelki adományt választja ketté: az erőt és a finomságot, a groteszkké hangsúlyozást és a mesébe való ködösítést. *Vidróczki*, akiről a Stádiumnál megjelent kötete a címét nyerte, már ismerős előttünk a *Régi szerető* lapjairól: annak a regénynek egyik legeredetibb, legérdekesebb alakja Vidróczki volt. Maga Vidróczki az új kötetben nem nyer a megvilágításban: újat nem látunk meg rajta, — nem is gondolnók azt, hogy a regény után keletkezett, inkább a *Régi szerető* egyik teljesen kidolgozott alakvázlatának tekinthetjük. Nem is egyebet szolgál ez a cím-novella, mint a stiljelleg meghatározását. A Vidróczki-szerű ágról-szakadtak portrégyűjteménye ez a kötet. De olyan erőteljes portrék ezek, amelyeken a kor lelke is ott ködlik. A legjobban sikerült a *Buda alatt* című: az Esze Tamás környezetének híres Majos Ference lép elénk, de csak hátsó alakként; elől Petneházy és Szepessy Pál állanak: e két kurucvezér lelkén tükröződik a kuruc-sors tragikuma. Az a sóhaj, amely a vár fokán, a török és kuruc holttestek között szakad fel Szepessyben, a történelmi magyar ember lelkének csodálatos megérzékítése. Nagyon erős az alakotképzeltető ereje a *Vak Bottyán haldoklik* címen írt novellának: a lelkünket odaköti ennek a haldokló vezérnek a ködös alakjához. A történetieken kívül a jelen társadalmának groteszk alakjai is felvonulnak: van a rokoni vonásaikon valami felismerhető egy-családhoz-tartozás, de az élet változatossá, egyénivé formálta őket. Komárominak ez a groteszkhez való nagyszerű érzéke azt engedi sejteni, hogy a komikus színmű terén halhatatlan alkotásokat nyerünk még tőle, — éspedig nemcsak a multra vonatkozólag, hanem a jelenből is. — Regénye (*Zúg a fenyves*) a mesemondó művészetének varázsát tárja elénk. Ez is háborús történet, de nem a harctereken, hanem itthoni szívekben pereg le. Alapmotívuma ennek is rokon a *Régi szerető*-vel: itt is a férfi sajátos természete nehezíti-gátolja a szerelmesek boldogságát, de megkomponálása zártabb, finomabb, művészibb. Egy ember meséli el a történetet végtől-végig, — a saját szerelme történetét. Megérteni ezt az önkéntes boldog-

GANDER JÓZSEF
ÓRAMŰVES ÉS ÉKSZERÉSZ
BPEST, VIII., JÓZSEF-KÖRÚT 44.
TELEFON: JÓZSEF 26-08.
Elsőrangú svájci órák raktára. — Arany, ezüst, brilliáns ékszerek nagy választékban. — Ezüst evőeszközök! — Óra és ékszerjavítás jótállás mellett.
Beváltás! Csere!

Élet 1924. dec. 21. 24. sz. 493–496.

209

1924. dec. 25.

A két Peti

Irta: Kodolányi János

Olyan volt a két Peti, mintha ikertestvér lett volna. Ahogy ott ültek a kocsma sarkában a rendes délutáni pálinka mellett, szinte összetévesztette volna őket az ember. Főképpen a téli alkonyat homályánál, amikor szabadon tenyésző szakálluk színét már nem lehetett megkülönböztetni, rongyos gúnyáik is egyformán voltak rongyosak s bozontos mellük is egészen egyformán meztelenkedett ki ingük alól, tekintet nélkül a téli hidegre. Csakhogy Bigmi Peti sapkát viselt s az most is a fején gőgösködött, viszont Gőz Peti borzas koponyáját lyukas, de másképp kifogástalan kalap fedte. Mindkettőjük őszült már, de ez most nem látszott meg, mert a kocsmáros még nem gyujtotta meg a nagy petróleumlámpát.

Két elválhatatlan barát, akik éveken át kitartottak minden jóban-rosszban, együtt ették meg a szalonnájukat s itták meg a Pista bácsi pálinkáját a zöld, kerek asztalnál, együtt laktak télen a kanászházban, nyáron a kertek alatt s nem zavarta soha semmi a szeretet, a barátság tiszta légkörét közöttük.

Ma különben Gőz Peti különösen merengőnek, töprengőnek látszott. Barátja már többször megkérdezte:

— Mi az te? Mér lóg a pofád? Ilyen hama részög lettél mamá?

Bigmi Peti alsó ajka éppen úgy lelógott csupa barátságból ennél a kérdésnél, mint a Gőz Petié.

Új pálinkáért kopogtattak az asztalon.

— Mamá elvégeztem a favágást a pannál, — motyogta lassan Gőz s elmerengett a félhomályban. — Mast osztán kapok egysummába annyi pénzt, hogy...

Elhallgatott.

— Én is kipucoltam a nagykocsma gödrit, de még nem fizettek, a 'stenit.

— Nem? — kapta föl örömmel a fejét Gőz.

— Nehezen fizet az a csámpás asszony. Várhatod a bérödet!

— Mai megkapom, no.

— Bolond vagy, várj... De neköm má hónap röggel megjár a kétszázezör a pannál. Kétszáz-ezör... Ezör... Azám. — Szinte szopogatta a szókat. — Mast osztán nem iszok annyit.

Bigmi legyintett.

— Nem iszol? Eddig se ittunk. Néha ez a kis snapsz? Mi melegétse más az embört ejen hideg télbe? A 'stenit... Főkép engöm, aki beteg is vagyok... Nyavalyatörős...

— Nem iszok, eztán má pórolok, azám gyerök... Van a Tencsi kontrásának egy szép eladó fekete nadrágja, azt megveszöm. Kalapot is veszök. Muszáj má neköm is egy kicsit tisztösségösebben öltözni, mi, gyerök? Így csak nem járhatok örökké? Mi, gyerök?

Hörpintettek. Gőz Peti nekikönyökölt az asztalnak s már maga-magának beszélt:

— Utóvégre megöregszik az embör s egyször akad szöröncséje, ha azt elszalaszti, jába fut utána azután... Ett az ideje, hogy én is egzisztenciát alapozzak magamnak... Mahónap elmen az élet. Mast még csak ölég fiatal vagyok...

— Fiatal? — röhögte széles szájjal Bigmi.

— Mit! — kiáltotta Gőz Peti, — tán csak nem is vagyok olyan vén marha, mint amilyen te?

— Én? — vetette föl a fejét Bigmi Peti, — én még mindig megházasodhatnék!

— Te nyavalyatörős, te házasodhatnál? Te csavargó! Neköm legalább van ruhám is a házassághoz...

Zavaros szemmel bámultak egymásra s féltékenyen vizsgálgatták egymás korát, testi kondícióját, ruházatát... s végül is Gőz Peti arca derült gőgösre.

A barátja dühösen ivott. Aztán szinte alázatos, reszkető hangon kérdezte:

— Hát osztán... ízé... mindég jó barátod vótam, testvér... hát hogyan gondótad azt, hogy ruhát veszöl, fekete nadrágot, meg kalapot? Mondd meg, a 'stenit...

Pesti Napló 1924. dec. 25. 276. sz. 50.

— Megmondom neköd, testvér, — kezdte szelíden Gőz és részvéttel, de gőgösen is nézte a barátját, — nem titkolok sömmit, neköd megmondom, még sönki se tuggya. Én má röndös embör akarok lenni eztán. Mindönki megszól, csavargónak níz, hát én elhatároztam, hogy megházasodok...

Bigmi Peti halálos csendben nézte.

— Az én böcsületömet nem járathatom le egészen... Má én tökéletösen meguntam ezt a piszkos életöt... Mindég olyan társaságba vagyok, olyan életöt élök, akit szégyönlök... Megházasodok, testvér...

— Nem lehet az, — hebegte dermedten a másik Peti.

— A kontrással má meg is alkudtam a nadrágra. Részletre adi, meg a kalapot is. Egy kicsit nagy a kalap, de a Zsuzsi aszongya, hogy azér jól áll...

— A Zsuzsi! — hördült meg Bigmi Peti s egy pillanatig úgy bámult a barátjára, mintha nyavalyatörős rohama közeledne. Majd hebegett: — Milyen Zsuzsi? Miféle?

— A menyasszonyom, — dülleszteme ki bozontos mellét Gőz s ivott rá egy kortyot. — A Csikós Zsuzska. Hát. Azt veszöm el.

— De hát — kapkodott a lesujtott barát — a Zsuzska má neköm igérközött, találkoztunk is még a nyáron a Vargáék szalmálkban, meg máshon is...

— Ááá, — legyintett Gőz, — az nem érvényös. Megmondta ú, hogy hozzám gyün, mer én nem vagyok nyavalyatörős, mint má te...

Sokáig kínos csendben nézegették a poharukat. Végül is Gőz fölemelkedett.

— Hát Peti, — mondta a szokásos *testvér* helyett, — én mast mék, mer a nadrág dógába akarok találkozni a kontrással... Jojcakát.

— Hát... — motyogta maga elé Bigmi Peti is, — azt a cédát nem sajnálom, mer...az csak egy asszony... De ki lesz má az én barátom?...

S kétségbeesetten meredt a pálinkás pohárra.

1925. jan. 1. 225

Harminc grádus

Írta: Kodolányi János

A régi pásztorház ott gubbasztott a faluvégen s rokkant tetején, a vastag hótakaró közül, vekonyan szállongott a füst még ilyen késő éjszakán is. Apró, vasrácsos ablakain sárga világosság villódzott. Halvány kereszteket rajzolt a néma utca havára.

Itt-ott, az álmodó falu hóval lepett házacskái között egy-egy subás, kucsmás alak imbolygott, a kutyák föl se vakkantottak utánuk, minthogy ismerősök voltak. A hóban elhagyott, mély nyomok mind a pásztorház felé kanyarogtak.

Ábítatos, csendes, fehér téli éjszaka volt s a hóval rakott faagakról néha le-lehullott a könnyű hódarab.

Bent a pásztorházban pedig ájtatos istentisztelet folyt a pálinkafőző üst körül. Sűrű gőzben, mint fellegek között, ültek, álltak szűrben, subában, ködmenben az emberek s lesték az üst nyílásán lassan csöpögő pálinka ragyogó gyöngyeit. Idebent tűrhetetlen volt a hőség s az alacsony, gerendás szobában csak egy istállólámpa világított. Halkan dörömbölt a kemence tüze s az emberek szavai egybecsobogtak az üstben fövő drága moslékok duruzsolásával.

Höndő János, a Közbirtokosság alelnöke ott állt a szoba közepén, csizmában, kiskabátban s szakszerűen magyarázta a jobbágyság történetét. Még a sarokban ülő fiatalember is letette a ceruzát, amivel a pálinkás anyakönyvbe írogatta a finánczoknak való számokat, neveket, litereket ...

— Acsády Ignác írja, — szavalt Höndő nagy gesztusokkal s magas, kopasz homlokán a bölcsesség ragyogott — hogy náiunk, magyaroknál milyen is volt hát a jobbágyság helyzete ... Írni, olvasni nem tudott a nép. Tán nyolcvan százaléka nem tudott írni, olvasni! Nem voltak doktorok, patikák, a nép az alkohol karmai között vergelődött ...

— Te is mindig azt az Acsádyt húzod-vonyod, osztán jóllehet, tán a kezedbe se vót! — vágta oda rekedten Burbi Jóska, aki riválisa volt Höndőnek a Közbirtokosságnál s különben is haragudott rá a nagy tudományfitogtatása miatt.

— Ha nem hiszöd, hát cáfód meg! — kiabálta hadonászva Höndő s mindenki röhögött. — Az országba úgy folyt az alkohol, akár az esővíz. Igön. Mer a fődesúrnak érdöke vót, hogy a nép butaságba maradjon, igön, hogy ne tegyön a maga eszo szörént. — Cigarettára gyujtott, mert nagy dohányos volt. — Én, igönis, többször forgattam Acsády könyvét, éppen most is forgatom. Ha nem hisszétök, hát ...

— Má peeg az nem löhet, — mondotta lassan egy vén ember s keselyűképét kiemelte a suba gallérjából, amint ott ült a lámpa alatt egy tuskón. — Mer én még abbú az időbű való vagyok, hát tudom, hogy nem vótak az embörök biza esztelenök akkor se, mer én se vagyok esztelen ...

— Orvosságnak akkor se ártott, — dörmögte egy hatalmas hasú ember, bizonyos Csicsó Péter, akinek a pálinkáját főzték, — én biza megkóstolom, gyerökök, ti se sajnáljátok ...

S levette a kemence párkányán levő poharakat, sorba a csöpögő alá tartotta őket s kiosztotta az emberek között.

— Isten segéljön, — emelte meg az övét Höndő a szoba közepén s lassan, halálos némaságban ittak, csak a szűrcsölés hallatszott.

— Jaó kis ital, tiszta, akár az üveg.

— Remök zamata van, az istenét!

— Elteszök belülo vagy tizenöt litert, akit nem tud a finánc.

— Azt is olvastam Acsádyba, — folytatta Höndő — hogyhát akkor szó se vót a többtermelésrül. A tudatlan nép ímmel-ámmal túrta a földeket, jószágnemösítésnek hírehamva se vót ...

— Van ez a pálinka harminc grádus, — jegyezte meg Csicsó Péter büszkén.

— Van ám az ugyan!

— Ki van zárval!

— Ez? Hogy ez nincs annyi? Kóstód meg jobban, az istenét, vágjátok le a nyakamat, ha nincsen annyi!

És újra megtöltötte a poharakat s újra halálos némán szűrcsölték a tüzes italt.

Ujabb vendégek jöttek s Höndő újra meg újra elkezdte a jobbágyság helyzetét cesetelni, Csicsó Péter pálinkáját pedig újra meg-megkóstolták, amint a harminc grádust kötségbevonta valaki ... Végül Höndő fölmászott a sutra, onnan kiabálta, hogy:

— Mér vagyok én a Közbirtokosság alelnöke, ha nem a tudományom miatt? Mer én ösmeröm a nép helyzetét, én tanútt embör vagyok!

— Öt litörrel kevesebbet írjál, — fordult Csicsó Péter a fiatalemberhez, de az leborult az asztalra és aludt. Ugyancsak aludt a vén keselyűarcú ember is a lámpa alatt, ültében. A hőség elviselhetetlen volt.

— — — — — — — — — — — — —

Elhallgatott Höndő is a sarokban s a füstös, forró szobában csak a tűz dörömbölése, a kotyvalék szortyogása és az egyöntetű, nehéz hortyogás hallatszott. A lámpa, — nem aludt még s az nem volt még részeg ...

Odakint esett a hó s betakarta a nyomokat. Egészen beborult.

Az Est 1925. jan. 1. 1. sz. 12.

226

Elnémult falvak

Irta: Kodolányi János

A pesti embernek ilyenkor nem is jutnak eszébe azok a csöndes, kis falvak, amelyekben a nyári pihenőt eltöltötte. Végig a Duna völgyén, Nógrád megye déli hegyoldalain elnémultak a faluskák, bezárták apró szemeiket, elnyúltak a téli köd fehér vánkosain, itt-ott a hó takarója alatt s álomtalan álomba merültek. Kihaltak, elpihentek, szinte félrevonultak álmos utcáikkal.

Süvölt a szél, a hatalmas Duna ólmos hátán apró hullámokat ver, a víz sűrű a hidegben, gyorsan sodorja a zörgő, csikorgó jégtáblákat s hozzáveri a part jégkarájához. Zúgnak, suhognak a sziget hatalmas fái, most lepereg még az a néhány irmagnak megmaradt levél is, amely nyomorultul meghúzódott a csupasz, vigasztalan ágak között, belehull messze a Dunába s a mocskos víz elhordja könyörtelenül. Néma villák merednek szembe a jeges széllel. És most ködbe vesztek a ragyogó visegrádi hegyek, Nagymaros házai, szemben Kisoroszi hófehér temploma, eltűnt, elsüllyedt minden, az erdők, a dombok, a várrom, a sziget kis kompháza, elveszett, elmerült a végtelen ködben, a végtelen víz- és felhőtengerben, mint a nyár, a dús falevelek, a napfény és a virító rózsák. Meztelen gerendák meredeznek ki a kikötőnél a vízből, ott hever egy rozzant csónak, otthagyták a homokban, oldala csorba, fenéke beroskadt, még a keringő halászmadarak se törődnek vele, amint ott vitorláznak a szélben s le-lecsapnak a sűrű Dunára. Ez a rozzant ladik maradt meg a sok száz karcsú szandolin és csónak közül, amely nyáron itt hasította a kék vizet s paripaként szökkent előre a karcsú nők barna, izmos karjai ütemére. Most csak korhadt deszkák, mint a vén kokott ráncai s a madarak, vadrucák úgy kóválygognak fölötte, mint a visszajáró szenvedélyes emlékek.

Ködös, sötét délben áthallatszik a túlsó partról a harangszó. Idehordja a süvöltő szél. El-elkapja, megint visszateritgeti, mint a fátyolt, oly finoman, illatosan, remegős, szinte fáj, hogy a hegyes fa-ágak megtépik, a zúgó fakoronák összeszaggatják.

*

Milyen különös: az ember leteszi könyvét s kinéz a könnyes ablakon: látja az ucca túlsó házai mögött a gyorsvonat rohanó kocsisorát, a fehér gőzfelhőt, hallja a kerekek csattogását. Budapestről szalad az Orient Expressz Csehország felé... S az ucca néma békéjében egy szekér ballag, két tarka ökör húzza tempósan, ide-oda bólogat, a kocsin egy köteg hullott fa, az ökrök előtt hátratett kézzel lépeget nagykomolyan valami süveges, ködmönös tót vagy sváb atyafi, fejét nekiszegi a szélnek, de a vonatot meg se látja. Milyen nyugalom. Ezt sohase tudom megérteni. Vagy tán inkább az a csodálatraméltó, hogy Magyarország néma síkságain, hallgató hegyei között egyáltalán vonat robog? Isten tudja, itt nem valami halálos szükség teremtette a vonatot, a távirót, a telefont. Nem is értem azt a Széchenyit, mit akart itt azzal a furcsa rohanással? Annyira nyugati mentalitású ember volt szegény örült, hogy Magyarországból is Nyugatot szeretett volna varázsolni? Bizony mondom, nem járna itt expresszvonat, ha nem volna muszáj Konstantinápolyt, Bukarestet összekötni Párizzsal s nem vezetne ez a vonat mindenképpen Magyarországon át. Ha nem kellene átlépni a világ kalmárainak a magyar síkságokat, a magyar csöndet. Talán... jobb is lenne. Talán inkább egész Ázsia, mint fél vagy negyed Európa!

Aztán még ökrös szekeret se lehet látni órákig. Az ember belemerül egy rengeteg Tolsztoj-könyvbe s hallgatja a szél süvöltését, az ágak zúgását, megbékél a házájával s Istennek ajánlja ma-

Az Est 1925. jan. 3.
2. sz. 6.

1925. jan. 3. 227

gát. Hát kell is ide olyasmi, hogy a vonatok Palotáról a svábokat nyolcvan kilométeres gyorsasággal röpítsék Pestre? Jókor ér oda az a hamisított tej így is. Kellenek ide repülőjáratok éjjel-nappal, gyorsposta, mifene? Hiszen így is jó, innen negyvenkét kilométerre van Pest és a gyorsáruként föladott holmit egy hét alatt kapom meg. Hát ha nem bánja nyolcmillió ember, mért bánjam én, mért siessek én, mért éljek én olyan veszett, civilizált tempóban, ha másoknak így is elég az élet?

Itt még nagyobb a csend, a nyugalom, a békesség, az az igazi jó békesség, mint az Alföldön. Mert ez katolikus vidék. Istenfélő, olyan igazi istenfélő tót, sváb keverék-nép, szűzmáriás, templomos. Az iskolák katolikus felekezeti iskolák, hát nincs is talaja az olyan rettentő nyugati rohanásnak. Még csak ifjúsági könyveket se osztanak szét hetenként a gyerekek között, mint már a református iskolákban mindenfelé tapasztaltam. Nemcsak hetenként, de havonként, sőt évente sem. Ehelyett a gyerekek inkább a tanító úr kertjében foglalatoskodnak, megtanulván a hasznos, békességes, lelket kiengesztelő kerti munkákat, plántálást, gyomlálást, a betüvetés inkább csak így a téli hónapokban gyakorlódik. De ezek a magyarul csak törve, gyalázatos rosszul, vagy egyáltalán nem beszélő tótok, svábok azért nagyon jó magyarok, nem hiába veri meg a tanító azt a gyereket, aki tótul beszél. Istenem, még lelkesedni is láttam őket! Amikor a pénzügyminiszter erre járt a napokban, hogy elmondja programbeszédét, még daloltak, kuriászták is az utcán késő este. Talán... talán még le is szopták magukat!

*

Katolikus csend. Más ez, mint az alföldi hatalmas faluk csendje. Az kemény, egyenes, rettenetes csend, a reformátusok nyakas hallgatása és zsíros, magyar némaság. Az megmozdíthatatlan világosság, öntudat, úrság csendje. Alatta mélyen izzik a rettentő magyar élet: naponta konduló mélyhangú harang, mely a tüdővészes beteg utolsó útjára szól, a bedugott ablakok mögött ciberén tengő gyermekek panasza, akik nyomorékul és hülyén sárgulnak a földes oduban tucatszám és sorsuk meg van írva homlokukon és az anyakönyvben. Az éjjel kettőkor is búgó cséplőgép zümmögése, mely a részesek egészségét őrli... Az más csend. Ott tragédiákat látott és élt meg Ady Endre. Abból a csendből Csokonai, Petőfi, Ady és Móricz Zsigmond szakadt és a prédikátorok, a reformátorok egész fanatikus, elhivatott serege. Azonban ez a csend, a nógrádi csend, nem olyan tragikus valami. Itt az emberek azért némák, mert megelégedettek a sorssal, mert nincs miért hangoskodni, mert a megnyugvás békéje behavazza őket s különben is szelíd, szentimentális, ökrön szántogató, Mária-éneket zengő szláv lelkek ők. Az a kis szesz a választás alkalmából igazán csak azért van, mert ősidők óta így szokás választani Magyarországon. De már a hat tagból álló úgynevezett *Turáni Kör*, amely a plébános úr egyik üres szobájában székel s tagjai huszonöt éven aluliak, semmi zajt nem ver, semmi hívságos hullámot. Van, hát van. Egyszer évente holmi lelkes hazafias műsoros estét rendez, Ábrányi-verseket, melodrámákat szavalnak szende lánykák, a falusi intelligencia tapsol nekik, aztán hazamennek. Elintézik egy évre azt a kérdést, hogy: *Mi a haza?* Ábrányival és melodrámával. Itt melodrámák vannak.

*

A békés, szelíd, ajtatos tót parasztok...

Hiszen olyan jó itt lenni a falujukban, olyan jó ez a béke! Mért vágyakoznék Pestre, amikor

nem szeretem sem a várost, sem a kereskedelem, ipar sürgés-forgását, sem az úgynevezett kultúrát a városban. Jó itt elfeledve a pesti üdülőktől, akik nyáron olyan szívesen gondolnak a falura, ilyenkor télen azonban elfelejtik. Kiállok a Duna fölé és nézem a rohanó szeszélyes jégtáblákat, a part fehér jégszalagját s a szomorú, lombtalan fákat. Arcomat körülsírja a rideg északi szél s a ködben alig-alig rémlenek a szemközti partok dombjai. Nemsokára befagy a Duna s akkor elülnek a halászmadarak is, másfelé utaznak a rikácsoló vadludak. Csak a rozzant csónak marad ott a homokon. Én hű leszek akkor is ehhez a nógrádi faluhoz s a befagyott, megállott Duna mellett tovább álmodom terveimet s olvasom könyveimet, figyelgetem a rohanó Orient Express kocsisorát...

Majd nyáron aztán megélednek a dermedt villák, kisiklanak a vízre a karcsú szandolinok, pezseg, forr a part s a falu, kiragyog a tótok és néma svábok szeme... Az elnémult falu zajlani fog és kacagni!

Tízezer koronáért adják majd a tejet és tízmillió lesz a lakbér három hónapra! Nyoma se lesz itt Ázsiának, — Balkán lesz itt, a legrohanóbb, legkacérabb, legbukarestibb Balkán.

1925. jan. 6.

223

Irénke

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Még fehér volt az arca, még sötétek a nagy, ártatlan szemei, még friss a keze és ruganyosak az apró lábacskák, de már alig-alig sejthető árnyékot rajzolt finom ajka körül két keserű vonás és a mosolya mintha bágyadt, szomorú, lemondó lett volna. Amikor ott ült a varrógép mellett s komoly fejét a szövetek nagy fehér vásznak fölé hajtotta, mintha valami titkos, láthatatlan súly nehezedett volna rá. Ő maga se látta ezt a súlyt, nem is tudta, hogy barna hajkoszorúja most mélyebben hajlik a varrógép fölé, mint néhány évvel ezelőtt, nem vette észre ajka körül a mélyebb sávokat s a mosolya szomorúságát is másnak, jószemű embernek kellett meglátnia. De, hogy mégis volt valami baj az életében, valami sötét, rendellenes dolog, azt nem tagadhatta. Most például nem tudott úgy elgyönyörködni az udvar sok-sok cifra virágában, a rózsákban, árvácskákban és violákban, amikor a varrásról felemelte a fejét és sóhajtva kinézett, nem tudott örülni a bárányfelhőknek, amelyek fehéren és rózsaszínűen úsztak a szomszédos háztető fölött, az egész megszokott képben, amit ott látott maga előtt már gyermekkora óta. És amikor késő este fáradtan, káprázó szemmel lefeküdt, hiába vetett magára keresztet és tette össze a kezét, nem tudott úgy imádkozni, mint valamikor. Mintha üres lett volna a ház, ahol gyermekkorát töltötte s ahol apja, a néhai öreg tanító harmóniuma zengett esténkint. Eleinte különösen az rémítette meg Irénkét, amit az imádkozás körül tapasztalt, mert nagyon vallásos lány volt s hűségesen elment a templomba is minden vasárnap s ünnepen. Irénke érezte, hogy valamiképpen hiábavaló az imádság, hiányzik a szem, amely figyelné, a láthatatlan száj, amely felelne s a simogató kéz, amely megnyugtatná. Feküdt hanyatt az ágyban, alig vett lélekzetet, nehogy az anyját fölébressze és nem tudott imádkozni, nem tudott, nem tudott, nem érdekelte... Fásultan bámult a sötétbe. Itt kezdődött.

Aztán egyszer jobban megnézte magát a tükörben s akkor látta, hogy már nem olyan, mint azon a képen az apja régi könyvszekrénye mellett. Valahogy finomabb, fehérebb, légiesebb és fásultabb. Akkor olyan volt, mint egy vidám baba, kacagott a szeme és a szája, kacagott a kis kerek termete és apró lába, olyan volt, mint amilyenek a kis falusi tanítólánykák szoktak lenni, virágok között, a lugas előtti padon ülve, felhőtlen a homlokuk és tiszta a szemük... Irénke soha se mert volna arra gondolni, hogy amikor egy-egy kis gyermeket hevesen összecsókol, akkor az anyaság vágya nyilatkozik meg benne, hiszen... ez talán bűnös gondolat is lett volna! Vagy amikor mohón olvasta Petőfi Cipruslombok című verseciklusát, nem is álmodta, hogy valakinek a hangját hallja ezekben a szomorú, holdfényes, exaltált versekben, hogy is sejtette volna, hiszen férfiról ábrándozni... a Sátán incselkedése, úgyes Irénke, szegény kis Irénke várta, hogy az anyja majd egyszer elébe vezeti a lovagot, szerény, csöndes kis falusi tanítót, vallásos fiatalembert, akinek egy-két disznója és tehene is van, keveset dohányzik, nem iszik alkoholt, harmóniumon játszik nagypénteki énekeket, mint a szegény jó papa... s akihez neki szabad lesz feleségül mennie, miután meghallgatott egy éjjelizenét, hogy: *Jártam ablakid alatt, egy holdvilágos éjjelen*... De az anyja csak kötögetett éveken át s nem hozta a szerény tanítót... Sőt még csak nem is említette, hogy akadna tanító, aki hozatná magát.

Irénke nem volt lázadó lélek. Csak a fogát

Magyarország 1925. jan. 6. 4. sz. 3-4.

szorította össze néha éjjel, amikor tenyeres-talpas parasztlányok menyasszonyi ruháját varrta s jobban bemerítette ábrándos pillantását a szemkápráztató varrásba. S néhány különös szokást vett föl, anélkül, hogy akarta volna. Például, ha kérdeztek valamit tőle, alig észrevehetően lebiggyesztette kis száját s úgy felelt. S az is megtörtént, hogy az öregasszony percekig várt, amíg Irénke válaszolt neki. S a munkája fölött is megállt sokáig, kinézett az udvarra, amelynek már minden füvét, bokrát ismerte s nem gondolt semmire, nem látott semmit, csak a szemét futotta el a könny s szerette volna hajkoszorús fejét lehajtani a varrógépre s úgy zokogni dühös keserűséggel s aztán meghalni... Magával vinni még a kedves Foxi kutyát is, egyetlen barátját...

Mikor vasárnap beállított a szomszédból a menyecske, karján a kisgyermekkel, hogy templomba menjenek együtt, mint már annyiszor évek óta, érezte, hogy nem bír tovább valamit. Megnattan benne valami. Anyja már feketébe öltözve állt a küszöbön, kis vézna madártestével, hosszú, idétlen ruhájában olyan volt, mint a barázdán komolyan ácsorgó varjú. Irénke eddig soha se látta az anyja visszataszító groteszkségét. Varjú! Varjú! S az udvarra nyíló ablakon beözönlött a buja, nyári napfény s ott villogott a halott apa árván maradt néma harmónikán. Irénke összeborzadt s fölgyülemlett valami a torkában. Visszalökte a szoknyájába kapaszkodó gyereket. — milyen undokok a gyermekek! — szinte rosszul lett, amint arra gondolt, hogy most ezekkel a templomba menjen... miért? Imádkozzon kihez? Ifallotta, amint anyja mérgbotránkozva sikolja: Irénke! Mit csinálsz? De a kisgyerek hanyattesett s ez olyan kegyetlen örömmel töltötte el... Szembeállt az öregasszonnyal, a babaarca elpirult, eltorzult, szemei sötéten villogtak, fehér homloka összehúzódott... Rikácsolt s a hangja egészen idegen volt előtte is:

— Nem megyek! Nem megyek! Nem imádkozom, nem, nem, nincs nekem istenem, mit akar maga vén rabtartó, porkoláb, én nem imádkozom a maga kedvéért!... Undok varjú!

Könnyei lefolytak gyűlölettől eltorzult arcán s könnyű kezecskéivel a hajába túrt. A gyerek visított s a mama elejtvén imakönyvét, rémülten csapta össze a kezét:

— Az istenért, Irénke... Megbolondultál?

De Irénkére nem lehetett ráismerni. Toporzékolt és rikácsolt, szépmetszésű babaszáján olyan szavak csaptak ki, amelyek csunyák lettek volna egy mosdatlan béresasszony szájából is. S hogy eltorzult ez a szép kis száj! Milyen sötét, gyűrött és dúlt volt máskor síma, szomorú fehér arca. Nem tudta, hol van, mit mond, mit csinál és milyen; kínlódó, tépelődő, csalódott szellem szállta meg és ejtette rémületbe ... És kiabált:

— Maga hazug dög! Maga becsapja az istent!...

Aztán leomlott a varrógép elé, ráborult, válla meg-megrándult, úgy rázta a kínlódás. A nap rásütött a hajára és glóriát vont kis babafejére.

Egy pillanat multva megnyomta lábával a varrógép pedálját, fejét fölvetette és gyűlöletteljes káröröm ragyogott fel rajta sötéten. Formás lába dühösen taposott a pedálra. A gép berregve elindult. És Irénke kétségbeesett kéjjel eresztette neki a patyolat menyasszonyi ruhát a vadul csattogó tűnek. Varrta, varrta, hajtotta, taposta, gyilkolta a ruhát, a kész ruhát, amelyben egy parasztmenyasszonynak kellett volna örök hűséget esküdni, örök boldogságot fogadni az oltár előtt mirtusz-koszorúsan...

És a vadul száguldó tű belevágott, belehasított, s Irénke finom, gömbölyű kis babalába gyönyörrel varrta, tiporta tönkre a remekbekészült menyasszonyi ruhát.

1925. jan. 18

231

Höndő János szerelme

Irta: Kodolányi János

A kocsmaszobára szelíden ereszkedett az őszi alkonyat, amikor Höndő János a szerelméről mesélt. Egy-egy pohár homoki bor sárgállott előttünk a kerek asztalon s a hunyó nap fénye véresen tört meg rajta. Körülöttünk senki se volt, a túlsó sarokban két rác atyafi böködte bocskorát a szőgés bottal s alkudozott valami malacokon, itta hozzá a savanyú spriccert, szívta a pipáját, a söntésben újságot olvasott a kocsmáros s amott meg, a kisebb szobabejárójánál, muzsikuscigányok fecsegtek a cimbalom és a fallos támasztott nagybőgő mellett. Nyugalmas, álmos, csöndes béke szállongott a kék pipafüstben s Höndő János szavai is olyan mélabúsan sutyogtak, durúzsoltak, mint a levelüket vetkező szomorú fiágak között dúdoló őszi szél.

Szürkülő fejét a tenyerébe nyugtatta Höndő János helyettesbíró és közbirtokossági alelnök, nyugodt parasztképe elmerengett s szelíd dióbarna szemei ott révedeztek az ablakon át belátszó fákon és kerteken túl, a messzi ifjúság rétjein. Néha-néha csöndesen odakocintotta poharát az enyémhez s ivott egy kortyot. Vagy bütykös, nehéz ujjaival cigarettát csavart s mélyen leszívta a füstjét, talán, hogy a sóhajtása ne legyen annyira sóhajtás . . .

— Igen tisztelt ifjú író úr, — mondta kis szomorúsággal, — akkoriban én még műveltem magamat. Voltak ambicióim. Nem mondom, hogy talán képviselő szerettem volna lenni, de azt a kis tudományt, amivel most rendelkezek, akkor szedtem magamba. Tanultam, olvastam. Istenem. Ja úgy elgondolom, hányszor talált ott a késő éjszaka a könyv mellett, amint a történelmet olvastam, vagy Jókait, báró Kemény Zsigmondot... Mindezt miért? Mindezt azért, igen tisztelt ifjú író úr, mert nem akartam Mariska mögött szégyenben maradni! Mert, hogy ő papkisasszony volt, én meg csak olyan,.. parasztgyerek, hát azért. Ámbár: tudom én azt jól, igen tisztelt ifjú író uram, esküvel is merném erősíteni, hogy Mariska szeretett engem a tudományom nélkül is, az ambicióm nélkül is. Pusztán a szívemér. A becsületemér. Az egyenességemér. Mer mink, igen tisztelt ifjú író úr, igen-igen szerettük egymást...

Elhallgatott egy percig, ivott vagy egy kortyot, én a komoly, ősz embert megillető tisztelettel hallgattam. Talán fárasztott is a régi, ismert história, meg Höndő János kicirkalmazott, nyomatékosan hangsúlyozott, kikerekített tartalmú elbeszélése, de ez nem látszott meg rajtam.

— Gyakorta találkoztunk a kertek alján úgy szép estéken, amikor a nyári szellők hordták a búzaszagot, meg a hársvirág illatát és hát . . . Iszi: bizony elmerengtünk úgy egymás vállán órákig . . . Én őneki csak *Jánoskám* voltam, ő meg énnekem . . . énnekem . . . — Legyintett, nyelt és mélyet szívott a cigarettából. — Arra törekedtem, igen tisztelt ifjú író úr, hogy magamhoz láncoljam az egész életre szóló törvényes fogadalommal. Azért követtem el mindent, hogy művelődjek s a házasság rózsaláncai ne váljanak terhére majdan . . . De hát . . .

A cigányok pengetni kezdték a húrokat, erősen esteledett s odakint a hazatérő jószág kolompja kongott.

— Jönnek a marhák, — pillantott föl élénken Höndő, de megint elkomorodott s az emlékek ráborultak elhomályosodó szemére. — Hej, bizony-bizony azért nem jönnek az enyémek is, mert az úristen egyetlen vonással körösztülhúzta az álmaimat... Hogy milyen üres az én házam, igen tisztelt író uram, nem tudja azt még elképzelni, mert fiatal, azt az ürességet, azt a csöndet, azt a hűvös atmoszférát nem érezheti, csak akkor, ha majd a tükörbe nézve látja azt az őszülő hajat és a ráncokat a szeme körül és hiába ül le esténként a terítetlen asztal mellé, meg a hideg kályha mellé, meg a hideg ágyba is hiába búvik... Gyakorta, igen tisztelt ifjú író uram, még csak tüzet se rakok esténként, csak egyik cigarettát a másik után csavarom, vagy itt tanyázok a kocsmába ni . . .

— Hallom a földjei is... egy kicsit vetetlenül maradtak tavaly...

— No, igen, igen, az okszerű gazdálkodás miatt, persze mert az a föld megköveteli a pihentetést... Meg aztán felest se kaptam... Én már nem igen... nem töröm azt a földet, minek, kinek, olyan kényszeredett még az a föld is... Ahogy megállok úgy néha a sublat előtt, amelyen ott a Mariska képe, igen-igen homályos már, kopott, de én nem tudom, igen tisztelt ifjú író úr, mintha még most is ott volna a szája körül az a kis mosolygás, akit a fotografus kért, hogy el ne mulassza... Úgy elnézem őtet, higyje el, úgy elszomorodok, ellankadok előtte, mer mit ér az én egész özvegyi agglegénykedésem már, mit ér, igen tisztelt ifjú író uram, maga még lelkesedik, maga még ambicionálja, hogy minden rendben legyen és rendet igazítson magamagában is,

Pesti Napló 1925 jan. 18. 14. sz. 3-4.

de már én... Ott, annál a kórházi ágynál hagytam én mindent, igen tisztelt író uram, nem tagadom, sírtam, ahogy ott feküdt himlőbe Pécsen, a kórházba, már aligság-alig volt benne valami kis lángocska, csak a szemei, azok még... azok még... Nagy, barna szeme volt, olyan jó szeme, melegítette az embert... Akkor nézett rám utoljára, akkor búcsúztam el tőle... Akkor fogadtam meg, hogy én már... egyedül maradok...

Vagy öt percig hallgattunk. Összekocintottuk poharainkat s hallgattuk a hegedűket próbálgató cigányok zagyva, bugyborékoló hangfutamait. Egészen lecreszkedett az este, de lámpát takarékosságból még nem gyujtottak a néhány vendég kedvéért. Merengtünk.

— Igen tisztelt ifjú író uram, — kezdte megint Höndö János igen erélyesen s ebből arra következtettem, hogy most mondja majd a legfájdalmasabb szavakat s a legérzelgősebbeket is — én csak annyit mondhatok igaz lelkemre, hogy abban a kórházi ágyban meghalt minden tartalmasságom! Abban a két szemben lecsukódott az ifjúságom, a tavaszom, azon az arcon lehervadtak a rózsáim... Már verset is számtalanszor akartam csinálni arról a napról, olyan szépen ki is gondoltam, hogy csak le kellene írni... De akkor is, igen tisztelt ifjú író uram, csak egy marék földet vettem föl a sírjáról, amikor elhantolták és hazahoztam, beletettem egy szép csigahéj dobozkába, odatettem a sublutra a fényképe alá... Azóta az már az én földem. Hiába vagyok helyettes bíró, közbirtokossági elnök, hiába voltam én, kérem, akármi. Hiába az én tudományom. Az emberi tudomány nem ér semmit. Az emberi törek- és nem ér el az ujjunk begyéig. Igen tisztelt ifjú író uram, maga még fiatal, de maga is rájön, hogy minden hiúság az életben: becsület, tudomány, szorgalom, hajtódás, mind-mind. De azért én tisztelem magát, ifjú író uram, mert maga szépet és jót akar, mint én is fiatal koromba...

Felállt, kiitta maradék borát, erélyesen megrázta a kezemet s komoly basszushangon mondta:

— Most hazanézek, olvasok egy kicsit, Acsádi Ignácnak a *Magyar jobbágyság története*-t olvasom... Aztán megint visszajövök vagy egy órára...

Magas, erős, kissé hajlott alakja belebukott az alkonyati homályba, amint döngő csizmával kiment az ajtón.

*

Tán harmadnap lehetett, hogy éktelen szenzációra csődültek össze a parasztok minden uccasarkon. Messziről láttam, amint élénken disputálnak, hányják-vetik a karjukat s a lázas asszonyok lengő biklákkal tódulnak ki a kapukba. Az arcokon kárörömi ragyogott, a szavakban izgalmas boldogság remegett, az éhes szemek vígan ragyogtak és gőgösen.

A túlsó gyalogjárón lehajtott fejjel, görnyedten, nehéz csizmáiban lassúkat lépve ott ballagott Höndö János, minden paraszti tudomány tudora, közéleti férfiú, az okszerű gazdálkodás és a jobbágyság históriájának körmondatos előadója. Most komor volt az arca s keményen összecsukott szájában megrekedtek az *amely-* és *amiként*-es mellékmondatok. Mert Höndö János mellett jobbról az óriási csendőrmester, balról a hatalmas közcsendőr lépkedett s kakastollaikon zöld fénnyel szikrázott az őszi nap. Höndö János kezei össze voltak kötve.

— A csivány! — jármázott egy hosszú, sovány paraszt s kék kötényét lé-oda lebbentette örömében. — Most osztán az kellött neki. Esztendők óta lopi a szomszédjait.

— Szánát szómát, fát, meg rosseb tuggya mit mindönt hurcót el!

— A szömérmetlen! Minnyát fön kéne kötni, aki lop! — rikácsolták az asszonyok. Mingyárt tudtam, hogy miért: mert nem tudták megházasítani.

— Visszék má! Nem heneög az Acsádijával! — örvendeztek a férfiak.

— Fődje vót, osztán mégis lopott.

Csak én sajnáltam Höndö Jánost. Fn ölelte meg őt egyedül. A fakó fényképre, a marék földre gondoltam a rideg szobában s a parlagon maradt földre.

1925. jan. 27. 233

Mikszáth népe

Amióta ide, Magyarország északi részébe, Mikszáth földjére vetett az élet, sokszor kíváncsian elkérdezgetem magamtól: hol van hát Mikszáth népe? A kedves, élhetetlen, kissé érzéki, kackiás, nagyon szellemes pal. e, tót atyafiak? A fehérlábú, mária-arcú, buja tót menyecskék, lányok, a naív, gonosz, szőke tót lányok, hol van az egész víg, haszontalan, kacagó, felszínes nép? Az, amely elősürög a vaskos könyvekből. S a hegyek között csendesen pipálgató bogárhátu házacskák: mindaz a látszatra szép és jó és ideális és magyaros és gyönyörűségberingató jellemvonása a felvidéki falunak, amely Mikszáth óta minden elemiskolai olvasókönyvben, minden gimnáziumi tanár előadásában s akadémiai székfoglalóban, sőt politikai vacsorák tósztjában is megtalálható. Hol van a Mikszáthféle, immár hivatalos felvidéki paraszt? Az, amelyet nekem is kutyakötelességem lesznie hát végre megtalálni, felfedezni, elismerni és kibokrétázni!

Gyakran indultam felfedező útra. Szerettem volna találkozni a kedves Mikszáth Kálmán kék pipafüstjével. A pipafüstből elősürgő palócok s tótok szelíd, igaz figurájával. Az eredmény semmi. Sőt annál is keserűbb: Mikszáth határozottan hozzájárult az eredményhez.

Négyezer lakosú falvak, nem egy és nem *egy bizonyos falu*, a házak rozzant ólak inkább, mint emberi lakások, piszkosak, meszeletlenek, elhanyagoltak. Kiabál róluk a fojtogató pénztelenség, kenyértelenség, földnélküliség. De még jobban a tisztaság utálata. Hol vannak az Alföld ragyogó, villogó hófehér agyacházacskái, amelyekben öttíz gyerek lakik ugyan az anyjával-apjával, közülük fele tüdőbajos, azonban a házuk olyan, mint a patyolat, a gerendák faragottak s lemosottak, egy-egy sörházacska úgy szikrázik a dúsfombú akácok között, akár az üveg.

S a házak jászkossága után lássuk azokat a fehérarcú, bujaszemű tót lányokat. Örökké titok marad számomra, hogyan látta őket tisztának, csinos öltözetűnek Mikszáth. Mert a szokányok légióját megszerítjük ugyan a derekukon úgy, hogy alig tudnak lélekzeni miatta. A kendőjük szegélyét kenőpapírral ívelik kerekre homlokuk fölött. Ott szorongatnak a templomban kiesipve valamenyüen. Azonban a másakodás... a meleg víz és szappan... Nem, én nem vagyok vak, a magam vidékén megszokham a délceg, suhogós lányok-menyecskék porcellántisztaságát, ahogy a bücsűsök sátrai előtt kacarásznak szerelőikkel összeakaszkodva s bicklik ütemesen ringják s vertek izmos térdüket. Még a Tiszántúl is valósággal indult a szem a tiszta lányok és legények sétálgató csoportjain. Mikszáth fehérlábú lányai nemcsak hogy ostobák, hijával vannak minden ősi intelligenciának, hanem ehez képest most csak nem is mosdanak.

Hosszú utca az országút mentén, egyetlen utcából álló falu. Az egyetlen utcán megolvasok öt boltot. Négy felfoszitott Krisz-

Az Est 1925. jan. 27. 21. sz. 6.

Béla lósd 409.

tust. A fagyos rögön toprongyos öregasszonyok s hallgatag fiatal aszályosképű menyecskék cipelik a putionyt. Belehúzzák magukat a nagykendőbe, ezerráncú szokányájuk szakadásig megszorítva övben, hogy valamiképp a vér ne keringhessen, ugyancsak vetik a keresztet a feszületek előtt, bús szemükből jólélek és babonaság bámul ki... Nagyon földhöztragadtak. A közeli rennek erdők szélén ott a tilalom: *Tilos az erdőbe belépni*, a váci püspökség birtokai ezek a területek, ameddig a szem ellát, azonban a néniké valahogy mégis csak módját ejtik, hogy hulladékfát szedegethessenek a putionyukba. Mennyi erdő s mégis így szedik össze a tüzelőt.

Könyvtár? Igaz, hogy Mikszáth az ő országában nem keresté a könyvtárat. Azonban egy ormánsági kétezer lakosú faluban öt könyvtárat találhatsz, megmondom, hol. S a könyvtárban alig lelheted meg Flaubert, Goncourt, Dickens, Dosztojevszkij, Tolsztoj regényeit, az ismert *Klasszikus regények* minden példányát, mert a fiatalemberek állandóan olvassák. A lányok is falják Jókain és Mikszáthon kívül mindazt az írót, akit a lányok falni szoktak, — nem népi körben. Ezek után különös, hogy itt ennek az ellenkezője a természetes, rendes állapot.

Van nekem egy parasztember barátom, ormánsági, ma is levelezek vele, hát az most írja meg hatalmas kötetben hadifogsága történetét! S intelligenciája azon a vidéken nem is olyan rendkívüli. A nagyon öreg generáció pedig hatalmas művészettel költött, faragott és dalolt, maguk írták rettentő erejű halottas énekeiket, amelyeket kórusban adták elő temetéseken. Ezenfelül azonban más koponyák vannak s Mikszáth országa, a valóságos, szégyenben marad.

Lássuk, a mikszáthi gyönyörű magyar nyelvnek van erre valami színes virulása talán, a nem virulé nép szürke lelke talán fordulatos, zengő, eredeti nyelven fejeződik ki. Talán sehol másutt nem hallott színekben csillog itt az ősi bölcsesség, a természetlátás impresszióiból kelt élmények, a hegyet-erdőt járó ember, a palóc és tót életlátása, a babonába fúló misztikum. Itt is csalódnunk kell. Sem magyarul, sem tótul nem beszélnek itt azzal a tisztasággal, szabatossággal és zenéséggel, amelyet Mikszáth nyomán elvárt az ember. Magyar beszédük grammatikai szempontból is, zenei szempontból is, egyenesen borzalmas. A magyar nyelv páratlan logikáját, puritán, a lényegre tapluló s csak a lényeget kifejező tömörségét fönkreteték. Nem tudnak ragozni! Egyes- és többes-számot germánosan és szlávosan összevisszacserélnek. De hát vannak, sőt sokan vannak, különösen az öregek között, akik csak tótul beszélnek, a gyermekek már az iskolában inkább megtanulnak magyarul. Ezek az öregek azonban resszel beszélnek tótul! Különféle magyar és germán elemekkel megváltják összo nyelvüket s aki ismeri és meg tudja beszélni a szláv nyelvek bájos lágyságát és kifejezésednek [illegible]

ijedten fogja be fülét Mikszáth ország nyelve elől.

Egészben véve Mikszáth súlyos vereséget szenved a realitásokat kutató s nem cinikus szem előtt. Mikszáthnak egy kisse bűne az, hogy miatta nem tudtuk felfedezni és megmásítani nénünket.

Mi kellene ide?

Föld a népnek. Új és fiatal tanítókkal megáldott *állami* iskolák, ifjúsági könyvek kötelező olvasztatása, sok könyvtár szerteszét, polgári és iparos egyesületek, kevesebb kocsma, titkos választójog... Egy óriási borotva, amely elborotválja a gyönyörű begyek oldalairól a rozzant viskókat s új, hófehér házak támasztása ezen a csodálatosan szép és egészséges területen. Új, friss szellem, a nép szeretete és intelligens szorgalom. Mindaz, ami nincs.

Remény azonban már van. Olvassuk, hogy legközelebb monstro-küldöttség megy a miniszterelnökhöz a Lovaregylet új versenypályája dolgában. Vannak tehát az országban hasznos célokra milliárdok. Nagyon természetes, hogy másik monstre-küldöttség is alakul majd, amely az egyke elleni küzdelmet, a tüdővész és vérbaj elleni harcot s a nép szellemi és anyagi jólétét, iskolákat stb. fog követelni. Hiszen ahol lóversenypályára van tíz-tizenöt milliárd, ott bizonyára Mikszáth földjének felvirágoztatására is akad kétszeresannyi.

Addig azonban a nép a nyavalós bőrén fogja megkeresni a betevő falatot s a tilos erdőkben a hulladék tüzelőt. Szappanra vagyis pedig sehol.

Kodolányi János

1925. jan.-febr. 235

KÖNYVEK.

A hindu filozófia a legtisztább. Telítve van csupa igazsággal, életbölcselettel. A mai hindu filozófusok között a legelőkelőbb helyet, Rabindranath Tagore foglalja el. Filozófiája kikristályosodott gyémánt, üdít mint a forrásvíz, logikája megdönthetetlen. A legnagyobb szellemek közé tartozik. Európai filozófus meg sem közelíti. Csak egy méltó szellemet ösmerünk, aki hasonló ehhez a lánglelkű apostolhoz az is hindu: Gandhi, a politikus, aki fényesen bizonyította be a britteknek, hogy *a szellem és a lét, minden terrornál külömb fegyver*... A hindu kinyilatkoztatásait mindenfelé nagy örömmel hallgatják és az utolsó európai útja valóságos diadalmenet volt, tapsolták mindenfelé, eljutott Bécsig is: sőt mihozzánk is el akart jönni, csakhogy az egyik középúton haladó kurzuslap túlokos szerkesztője megállapította róla, hogy defetista és a világért sem szabad megengedni, a destruktiv hindu előadását... A világért sem óhajtunk keseregni a multak fölött, még csak birálatot sem mondunk, ennyi idő elteltével a támadó lap fölött, csak az olvasóközönség figyelmét hívjuk fel Tagore arany tollára, s a Pantheon-vállalatra, amely kiadta a bölcsnek, tudósnak, filozófusnak négy könyvét. Reméljük a közönség honorálni fogja ezt a vállalkozást és a lehetőséghez képest igyekszik megszerezni a könyveket, amelyekben egy minden intelligencián felül álló szellem, beszél a megtévelyedett emberiséghez... az életbölcseletek klasszikus igazsága van összegyüjtve a négy kötetben, amelyet méltó kiadásban hoztak ki és a címük ez: Bimala — a Kertész — Novekvő hold — és a Mashi.

Egy olyan kötettel szaporodott a magyar irodalom, amely nemcsak ennek a generációnak szól, hanem az elkövetkezendő nemzedékeknek is . . . Uj fordítás készült Goethe Faustjából. Mindkét rész egyszerre jelent meg. Kozma Andor mesteri fordítása. A kiváló esztétikus, nemzetünknek illusztris poétája vállalkozott erre a nagyszerű feladatra. *Nehéz a jó fordítás*, de a Faust-fordítás egész speciális talentumot követel. És Kozma rendelkezett ezzel. Különben nem sikerült volna lefordítania a legszebb költői alkotások egyikét. Eddig ketten fordították le a német filozófiai költeményét: Dóczy és Váradi Antal. Dóczy csak az első részt, míg Váradi mind a kettőt lefordította. Azonban ha megcsinálnók a fordítás analógiáját, úgy biztos, az eredmény Kozma javára fordulna. Mert ez a fordítás tiszta, magyar, gördülékeny, remekbe vannak a strófák faragva, vert arany minden sora, tökéletes: és ha Goethe élne s tudott volna magyarul vagy lefordíttatta volna magának a kritikákat, alig hinnénk, hogy egy szava is lenne. Legfölebb dicséret. Mert az kijár Kozmának. Azonban a második részhez volna néhány megjegyezni valónk. A Faust második része a legnehezebb filozófia. Az intelligens olvasók is könnyen megakadhatnak. Mivel sok olyan rész van benne, amit nem értenek meg. A teozófia bölcseletei szólnak az emberiséghez . . . ehhez pedig magyarázat szükséges.

Lábjegyzetes magyarázatot kellett volna írni. Tény, hogy ez a költségeket tetemesen növelte volna, de az is bizonyos, hasznosabb lett volna kulturális szempontból. A munka értéke kritikán felül áll: és ez a megjegyzésünk nem von le semmit a fordítás értékéből. Kozma Andornak hálás lehet a magyar közönség, hogy ezt a munkát elvégezte, amely elejétől végig élvezetes és meglátszik az, hogy egy sikerekben gazdag tollú író nemes szíve, dolgozott a Faust-fordításon. A Pantheon nagyon szép kiállításban hozta ki, jó papiroson, gondolt a bibliofilekre is.

Pár hónappal ezelőtt jelent meg, Alexander Bernátnak, egy könyve, amelynek címe Filozófia volt. Ennek a sorozatnak a második kötete Művészet címmel nemrégiben jelent meg. Az írónak mindig van mondani valója, soha nem fecsérli a szót, lelkének gazdag kincsesháza tárul fel előttünk és egy sikerekben megőszült bölcs szól hozzánk. Tanulmányait adja, a művészetről szóló enciklopédiáját, tömör plasztikus stilusban.

[Halmay Elemér]
Keleti Népe Das Junge Europa 1925.
jan.-febr., 1-2. sz. 27-32.

kal, hajótörésekkel és robinzoniádával. A könyvet *Bókay* János dr. értékes fordítása teszi élvezetessé.

Karinthy Frigyes groteszk novellákat írt Harun al Rasid címmel A szerző eredeti magyar írói tehetség és brilliánsan világít bele az emberi élet legelrejtettebb zugaiba. Nagy élvezettel forgattuk a humorista könyvét.

Földessy Gyula és *Dóczy* Jenő az Ady literatura két ismerője és szerkesztője Ady-muzeum címen Ady Endre intern dolgait pakkolja ki: és aki nem ismeri Ady Endre lelki világát az megismeri ebből a könyvből. A szerzők tárgyilagosan és egyforma előzékenyen bocsátották közre az ellenfelek és barátok írását.

Az összehordott mozaikszerű anyagból plasztikusan bontakozik ki Ady írói egyénisége. Egész csomó író és költő emlékszik meg Adyról. A legnagyobb tárgyilagossággal megállapíthatjuk, hogy ez a könyv a céljának megfelel, mivel az Ady-literaturát pompásan kiegészíti. Úgy tudjuk a kitünő írók tovább folytatják munkájukat.

Kodolányi János fiatal író, tehetséges, már is sok jelét adta a belé helyezett bizalomnak. Naturalista. Pompás meglátási készsége van, írásművészete előkelő. A szép Zsuzska című regényében csapongó fantáziáról tesz tanuságot, a mosolygó szerelemtől a holdvilágos romantikáig minden van a könyvben — valószinű az olvasóközönséget megnyeri. Tipusai érdbevésett figurák. Magyarok. Könyvének főerőssége a leplezetlen őszinteség. Száguldó iramban viszi az olvasót. Nem lohad egy percre sem, az izgalmas mese sem. Kodolányiban bizunk és hiszünk írói tollában.

Dánielné Lengyel Laura — ez a szimpatikus asszony, — regényt írt Rolandné címen. A francia forradalom pergament lapjai elevenednek meg a hasábokon és gyors drámai fordulattal szövi a cselekményt. Az ifjúságnak szánt könyv semmiben nem hagy kivánni valót.

Roboz Andor már több ízben írt ifjusági regényt és most megjelent munkája a Babatündér igazán költői elgondolású kis történet. A szerzőt nem jellemzi a sablon a köznapi banalitás. Üde, szines előadásmódja maga a siker. Az illusztrációkat Fáy Dezső művész készítette.

Egy fiatal kezdő poéta is szárnyát bontogatja. Neve eddig nem volt ismeretes, de a Világ végén című kötetével jelét adta izmos tehetségének. A néplélekkel foglalkozik. Csupa szív, csupa lélekember. Ha ezen az úton halad tovább, újabb siker fogja koronázni *Erdélyi* József munkásságát.

Egy fonák című könyv is megjelent A meggazdagodás tizenkét tippje. Hogy a címe jó, az kétségtelen. Irója még sokkal jobb: *Herbert C. Casson* angol író tolla alól került ki. Mindenkit érdekel, szegényt, gazdagot egyaránt a — meggazdagodás. Tippjei gazdasági vonatkozásuak. Leginkább a vagyonkonzerválás lehetőségeiről beszél. Mindezt nagyon keresetlen stilusban.

Élet és tudomány címen nemrégiben az Athenaeum könyvsorozatot bocsátott útjára, melynek most egy érdekes kötetét kaptuk meg. Szerzője Humboldt. Ez a könyv — a Kosmos — a természettudomány felfedezéseit és az eszmék határait mutatja be. Nagy bölcs volt Humbold: természettudományi szemlélődései igazán fényesek, nagyszerű meglátásai klasszikusak. Schiller és Goethe kortársa volt. Különösen Schillerhez állt közel. Intimus barátság füzte a nagy költőhöz. Pusztán csak említjük a könyvet és behatóbban nem foglalkozunk vele, mivel hatalmas értekezést kellene írnunk és ma erre helyünk nincs. Fülöp Zsigmond fordította, Bölsche előszavával.

Kiss József az agg poéta halk szavú költeményei is megjelentek. Utolsó versek címet adta a költő, munkájának. Szerényen szól, előszavában utal arra, hogy öregségében írta verseit, de a végszóban hite fellángol, mert azt mondja: Viszontlátásra egy csorbítatlan ép Magyarországban. A kötetben mintegy harminc-negyven vers van. Hosszabbak-rövidebbek — egyformán szépek.

Végezetül megemlítjük még ugyancsak az Athenaeum kiadásában megjelent ifjúsági iratot, a címe a Titkos kert, szerzője Burné a gyermek-

mentek keresztül a kutatók. Harcok a benszülöttekkel, indolencia, kemény küzdés és sok fáradság eredménye: Tibet megismerése. Éles szemmel van megírva a munka, melyet *Halász* Gyula, a kitünő fordító és essayista gondosan ültetett át magyarra. *Halász* Gyula szerkeszti a sorozatot és a közönség igazán hálás lehet neki fáradozásáért. *(y—r)*

1925. jan.-febr. 237

Csécsy Elemér

HÁROM HÓNAP MAGYAR SZÉPIRODALMA.

Budapest, 1925. január.

Őszintén meg kell vallanom, hogy kritikusaink között nem ismerek magamnál rosszabb prófétát. Először vagy másfél évtizeddel ezelőtt sültem föl. Fiatal akadémikus voltam s így természetesen az én nyakamba szakadt a Vojnits-jelentés: ki kellett halásznom az elmult év drámaterméséből azt a színművet, amelynek irodalmi értéke is van s a színpadon is nagy sikert aratott. Nem került nagy fáradságomba, de a jelentésemben megemlékezvén az év drámai törekvéseiről, erősen hibáztattam, hogy íróink elfordultak a magyar néptől: a népies szellemű dráma egészen kiveszett. És ugyanaz nap, amikor jelentésemet az Akadémiában fölolvastam, jelent meg a Nemzeti Színház kommünikéje, hogy legközelebbi újdonsága — egy magyar népdráma lesz! Az utolsó fölsülésemről pedig most számolhatok be. Novemberben azon keseregtem, hogy egy féléve nem került magyar dráma színre s — azóta jóformán nincs hét új magyar dráma nélkül. Az elsőkben ugyan nem volt köszönet, egy kivételével mindegyiket visszautasította a közönség egészséges ízlése, de a későbbiek kiköszörülték a csorbát s szép sikerről számolok majd be; — de tartsuk meg a műágak hagyományos sorrendjét.

Azaz mégsem. Először a lefolyt negyedév két nagy irodalmi eseményéről adok számot. Az egyiket elég, ha egyszerű hír alakjában közlöm, minden kommentár nélkül: van újra teljes *Aranyunk*. Arany műveinek teljes, 12 kötetes kiadása már régen elfogyott, s az is ismeretes, hogy az Akadémia a költő születésének századik évfordulójára, 1917-re, egy nagy, vagy 20 kötetes kiadásban közre akarta bocsátani a költő minden művét és írását, jegyzetekkel, variánsokkal, bibliografiával, — szóval igazi kritikai kiadásban. A Franklin-Társulat, amely magához váltotta Arany műveinek tulajdonjogát, vállalkozott a kiadásra, Voinovich Géza a gyűjtemény szerkesztésére s már meg is indultak a munkálatok, mikor a világháború vérzivatara, sok más szép tervvel együtt, elmosta a kritikai Aranykiadást is. A Franklin-Társulat új Aranya ezt a végleges kritikai kiadást nem pótolja. A négy hatalmas album-kötet pusztán a szöveget adja, kritikailag revideálva ugyan, de apparátus nélkül, s híján a levelezésnek. A réginél nem sokkal gaz-

Erdélyi Irodalmi Szemle 1925. jan.-febr., 1-2 sz. 6, 10.

dagabb, egy-két kis vers és novella, egypár politikai cikk az, ami új, de — s ez a kiadás jelentősége — Arany összes művei megint kaphatók. Hogy mit jelent ez, azt nem kell magyaráznom: ismét hozzáférhető a legmagyarabb, legnemzetibb, legművészibb magyar költő, a mult nagy értékeinek leghívebb őre, akinek költészetében csodálatos tisztán élnek a régi nemes hagyományok. Sőt Arany még több nekünk: ő Széchenyi mellett a magyar nemzet legnagyobb nevelője. A legnagyobb magyar önismeretre, a legremekebb magyar költő fajszeretetre tanít; Széchenyi a magyarság jelenének sívárságát tárja föl, hogy megismerve bűneinket megjavuljunk, Arany a nemzeti mult dicsőséges és szomorú képeit varázsolja elénk, hogy gyönyörködvén bennük, megbecsüljük a magyar szellem és magyar történet nagy értékeit.

A másik nagy esemény: a teljes magyar *Faust*. Goethe hatalmas tragédiáját bírtuk eddig is magyarul; hogy mást ne említsek, az I. részt Dóczy, a II-at Várady fordításában. Az egészet együtt, *egy* magyar szellem munkájaként csak most kaptuk, Kozma Andor-tól, a magyar nyelv és magyar vers legnagyobb élő művészétől. Ez teszi épen jelentőssé. Goethe remeke gondolatainak mélységével, képeinek csodás gazdagságával és változatosságával, költői dikciójának hol szárnyaló fönségével, hol lehelletszerű finomságával szinte legyőzhetetlennek látszó föladatok elé állítja azt, aki a tragédiát idegen nyelven akarja megszólaltatni. Költő, filozófus és a forma művésze legyen egyben — mint Kozma, aki mesteri módon birkózik meg a fordítás legnagyobb nehézségével s talán épen a legnehezebb helyek sikerültek neki legjobban. A magyar szöveg szépsége helyenként vetekszik az eredetivel s a könnyen, természetesen ömlő sorok olvasása közben soha sincs az az érzésünk, hogy fordított munkát olvasunk.

Eredeti művekben az ősz utólja nem volt épen gazdag. Feltűnő a líra összezsugorodása. Elsorvad a líránk? Míg a szélekről új hangok csendülnek felénk, s a Kárpátok koszorújáról új tehetségek indulnak Budapest meghódítására, itt mindössze két verses kötet jelent meg, s azok közül is az egyik Erdélyi József-é jelentéktelen, a másik meg — erdélyi költőé. Erről, Krüzselyi Erzsébet kötetéről azonban érdemes szólanunk. A *hangtalan líra* az első olvasásra kissé idegenszerű: panaszos hangokat hallunk, merész képekbe, kü-

detektiv-romantika, egy kevés politika és egy csöpp misztikum, — csak igazság, szellem és költőiség nincs. — *Az aranyholló*, Harsányi regénye, belső igazság tekintetében semmivel sem különb — egy pesti írónak és egy olasz grófnénak szerelmi idillje —, de érdekesebb anyaggal dolgozik és sokkal ügyesebben van megcsinálva. A Garda-tó partján játszik s ez alkalmat ad szerzőnek színes háttér rajzolására; hőse grófnő, tehát főuri miliő képeivel gyönyörködtethet: a sok csillogás elkápráztatja az olvasó szemét s nem veszi észre a mese csináltságát, az igazi lelki élet hiányát. — Kodolányi János nevét ezúttal olvasom először regény cimlapján. A *Szép Zsuzska* igazi naturalistának mutatja be — a naturalizmus szokott bűneivel. Az életet akarja rajzolni, az ormánysági magyar parasztok életét: éles vonásokkal, telt színekkel dolgozik, de közben annyira eszményíti a rútat, hogy regénye torzképpé lesz, a visszataszító mozzanatok halmozása hazuggá és művészietlenné teszi. A szerzőnek van jó szeme, sőt ereje is karaktert formálni a megfigyelt vonásokból, de ilyen anyaggal és ilyen szellemben nem lehet értékeset alkotni. — Komáromi János novellás könyvén kívül egy régibb regényét is közrebocsátotta. A *Zúg a fenyves* édes-bús hangulatán a szentimentalizmus finom, átható parfőmje érzik: egy fiú és egy leány szeretik egymást, össze is illenek, de évekig kell vergődniök, amig megtalálják a sóvárgott boldogságot? Miért marja, gyötri egymást ez a két szerető lélek — erre a kérdésre ad feleletet a regény. Komáromi tehát lélektani vagy épen lélekelemző regényt akart írni, de épen az a nagy gyöngéje, hogy igazi okok híján kénytelen mindig újabb és újabb ürügyeket kitalálni a két szerelmes távoltartására s olyan ürügyeket, melyeket nem tudunk elhinni. Igy a mese fordulatai sem keltenek erősebb érdeket, — az elhibázott lelkirajz megbosszulja magát. Komáromi azonban, mint minden írásában, itt is művész, s egyfelől közvetlen, meleg előadásaival, másfelől a magyar vidéki élet színes rajzával pótolja kárunkat — s a regény minden részlete értékesebb, mint az egész.

Egészen más az a lélekrajz, amelyet Berde Mária ad a *Haláltánc*ban, s másszabású maga a regény is. Ez a regény tiszta művészet, s annál érdekesebb, mert egyszerű eszközökkel dolgozik. Külső cselekvénye kevés, meséje regényes, ami mozgalom van benne, az a lelkekben megy végbe. Az előtér-

240

Szép Zsuzska. Kodolányi János regénye. Kodolányi „regénye" nem igazi regény, csak novella, egyrétű, egy irányban haladó, epizódtalan mesével Baranya megye délnyugati részének, az Ormánysságnak egy falujában játszik a történet, melynek hőse Szép Zsuzska. Rossz nőszemély, de mivel kuruzsló és féligmeddig boszorkány hírében áll, nagy a tekintélye, aztán földje is van, meg háza. Lőrincz János volt az első szeretője, de a szomszéd Mári elhajlította tőle s János azt vette el, nem őt. Ettől kezdve tért rossz útra. Máriból azóta özvegy és csúf vénasszony lett, Zsuzska azonban még most is mutatós és még korántsem elégelte meg a szeretkezést. A Mári és János fia, Lajos, hazakerül orosz fogságból. Szép legény, akárcsak az apja, és Zsuzskában első szerelméhez hasonló szenvedély ébred iránta. A rideg és számító legény szeretője is lesz a vénülő asszonynak, de csak azért, hogy elcsalja tőle a házát. Mikor a szerződést megkötötték, otthagyja s elvesz egy pénzes rác leányt. Zsuzskát, aki utolsó nagy szerelmétől szinte megtisztult, megtöri a csapás s a végén rongyos, vén koldusasszonyként látjuk viszont, amint üres szemmel maga elé mered.

Ezt a sivár és rút történetet a szerző nem mindennapi elbeszélő művészettel írta meg. Móricz Zsigmond és Szabó Dezső nyomdokain jár, de tehetséges tanítvány. Elbeszélésében csak egy alakot rajzol, a züllött asszonyét, de ezt meg tudja eleveníteni. Szép Zsuzska plasztikusan, szinte grandiózusan áll előttünk s bűnös, rút élete ellenére mégis kiemelkedik a falubeliek közül magános, zordon lelkével, melyben gyűlölet él az őt elítélő világ ellen, undor önmaga ellen és él főképen a vágy, a szeretet és a tiszta élet után. Ennek a mélyen süllyedt, de azért büszke és nem végképen romlott léleknek küzdelmei hullámzanak ebben a rövid történetben, hol lírai hangulatossággal, hol drámai erővel.

Az öregedő ember mindinkább emlékeiben él, a lélekrajznak tehát itt is ez a multba merengő mélabú a jellemző alaphangja. Különösen megkapók azok a részletek, mikor a külső világ, főként a természet képei felidézik az asszony lelkében a régmultnak vagy a közeli multnak emlékképeit hangulataikkal együtt. Ezekben különösen föltetszik az író tehetsége, valamint az ormánysági milieu-nek realisztikus rajzában s a parasztlélek megfigyelésében.

Szeretnők, ha ezzel a tehetséggel más tárgyak felé fordulna és mestereinek modorától és világfelfogásától minél előbb meg tudna szabadulni.

Az erotikumnak túlságos hangsúlyozása és az undorítóig fokozott rajza, higyje el, ma már annyira nem új, hogy inkább unalmas, mint erkölcsileg felháborító, és általában nem lehet feladata az igazi, egészséges lelkű művésznek. Egészséges lélek! — Valaki azt mondta a multkor egy írói társaságban: „Nekünk ma egészséges lírára van szükségünk!" Azt hiszem, igaza van. A beteges, perverz, csüggedt lélek önvallomásai bármilyen művészi tökéletességűek is, ma nem nekünk valók. Ma letiportságunkban, letörtségünkben, elfásultságunkban, mindenféle lelki nyomorúságunkban lelki fölegyenesedésre, hitre, reményre, megtisztulásra, elszántságra, általában fölfelé szárnyalásra van szükségünk. Mindezeket az egészséges lelki mozgásokat egy dekadens irodalom nem indíthatja meg bennünk, sem tempójukat nem fokozhatja. Ezért nemcsak egészséges lírára, hanem egészséges epikára és drámára is szükségünk volna.

Ahogyan Kodolányi az ormánysági kálvinista parasztokat rajzolja, az részleteiben lehet igaz, de a maga egészében túlzottan sötét és vigasztalan kép. Csak állati érzékiséget, alantas gondolkozást, pénzvágyat és rút önzést látunk a falujában. Lőrincz Lajos azt mondja: „Mer én fiatalon kerültem belé a háborúba, osztán vénen gyüttem haza... Láttam, hogy hazugság vót mindön: hazaszeretet, isten, lovagiasság, meg fene tudja, még milyen cifraság, akit magukra kanyarítottak, osztán az alá dugták a lopott malacot!... A nép meg vakút. Döglött."

Nem kívánjuk íróinktól, hogy hamisan idealizált népszínmű-parasztokat rajzoljanak, írják meg az igazságot, de az egész igazságot, necsak az egyik felét. Talán a Kodolányi falujában is akad még vallásosság, emberszeretet, becsületesség, tisztaság, nemcsak erkölcsi züllés, véreb aj és egyke. Ha akad, miért nem rajzolja? A novellájának így az a tanulsága, hogy ha ilyen a magyar falu, akkor hiába szavalunk Magyarország feltámadásáról.

Kodolányi könyvét letéve, előkeresem a szelíd és derűs lelkű Baksay Sándornak azokat a novelláit, melyek szintén az Ormánság népéről szólnak. Mintha sötét, bűzös és hideg pincéből a napsugaras, virágillatos rétre lépne az ember. Az ő szegény papnéja szerint a szegénység nem büntetés. „Az a sorsom, ami volt atyáimé. Nyugodalom a lélekben, megelégedés azzal, amit Isten a földi jóból ád. Nem áldás ez?... Gyermekeimet felnevelhettem, nem tudom hogyan, nem tudom miből. Isten segített benne. Mind hív és istenfélő. Szívem nyugodt és vidám."

Nem hiszem, hogy ma már ne volnának ilyen nyugodt és vidám szívek. Miért nem látják meg modern íróink az ilyeneket is?

Szinnyei Ferenc.

Napkelet 1925. febr., 2. sz. 187–189.

1925. febr.

271

Kodolányi János:

Szép Zsuzska.

Szép Zsuzska a parasztsorba keveredett negyven éves asszony. Irodalmi praedifurái után nem sok rokonszenvvel várjuk a találkozást evvel az alakkal, kit holmi testi elváltozások avatnak regényhőssé. De szerencsés igazság, hogy a tehetség kezében a legelholtabb agyag is föléled s ha mássá nem, emberi, közérdekű dokumentummá alakul. Az asszony, a nő életének az a szakasza, melyben a szerelemtől való kényszerű elszakadása bekövetkezik, Kodolányi regényében csak mintegy távolabbi, reális alapvetésül szolgál, dékörül, mely egy határozott pontra rögzíti a drámát. Maga a dráma a való élet minden sokszerű és objektiv járulékával föl van szerelve. A belőle kitapintható módszer bizonyos intuitiv biztonságu természetlátás, mely csalhatatlan pontossággal szcenirozza anyagát, mint a természet a maga elemeit: a vizet a völgybe, a szelet és a fehőt a hegyek lölé. Szép

Zsuzska valóságosan negyven éves parasztasszony és élete igazi paraszt élet. A Karin Michaelisek nyafka, précieux elemzéskéi, buta kis önszerelme még csökevényeivel sem ér el ebbe a világba, mint ahogy itt nem is lehetséges. Pedig a probléma ilyesmit kíván: belső probléma, melyben az asszonynak önmagával kell megegyeznie, békére jutnia, nem a fennálló világrenddel, vagy a társadalommal. A parasztasszonynál, különösen ahogy Kodolányi látja, ilyen öntudatos lelki élet, belső alakitás végbe nem mehet. Önmagán kivül kell megtalálnia belső drámájának szereplőit, kikben érzéseit megszemélyesitheti. S talán ebben a pszichologiai s egyuttal drámai formálásban van Kodolányi legfőbb tehetsége. Lőrincz Lajosban személyesül meg az első és az utolsó szerelem: az asszony két nagy élménye. Az elherdált anyaság bánata és vágya, összekeveredve az utoljára felforró szerelem éhségével, tér vissza az első szerető fiának alakjában: a paraszt-hetéra természetrajzát hivebben elénk állitani nem lehetett. Benne keresi öntudatlanul jobbik énét, a multtól való megtisztulás utját és azt az áldozatot, mely által az elkerült anyaság leróhatja megtagadott kötelességeit. De a hetéra meg nem tisztulhat a szerelemben, hanem csak a róla való lemondásban; ez a tragédiája. S ezek a bizonytalan érzések erkölcsi követelőzések szinte törvényszerű pontossággal objektiválódnak Szép Zsuzska környezetében: az apai házban, a csuf bérlőben, a gyülölt faluban és az egykori vetélytársban.

Bizonyára ez a legmélyebb lényege a regénynek s igy készen olvasva, ez teszi szemünkben dokumentummá. — Meglepő és csodálatos az a hiánytalan biztonság, mellyel Kodolányi mondanivalóját elrendezi; sehol egy fölösleges szó, vagy hézag, mely megakasztana; a téma szuverénül uralkodik a regényen, ami teljesen kész irói egyéniségre vall. Más dolog a külső látásmódja. Az, hogy a parasztban csak a röghöz, az anyaghoz, ösztönök-

Uj Írások (Pécs)
[1925. febr.]
43-44.

höz tapadott lényt lát, lehet valami kedélybeli adottság, lirai igazságot adó hajlam, de belőle semmi esetre sem születhetik meg a valóságnak teljes és igaz képe. Az ő falujában csak vén parasztasszonyok laknak, elnyüttt és gyülölködő roncsok, férfia bárgyu, lova kizsarolt, a két esztendős kisgyerek be van rugva, a tél mocskos, esős, sáros s a nyár buja melege, pompája egy percre sem tudja ellensulyozni. Egészen bizonyos, hogy a falu élete etikában és esztétikában sokkal gazdagabb. Egy másik s nem kevésbbé magyar rögről sarjadt költő, Erdélyi meg tudta látni és hallatni a parasztlélek lirikumát, szinte személytelen egyszerüséggel; Justh Zsigmond nagyuri s müvészi előkelőséggel tompitott hangkezelése szintén el tudta vinni a parasztlányt a nazarénus lemondásba, vad szerelmi csaták nélkül is, — és mindketten hivek maradtak a magyar lélekhez. Igaz, tul vagyunk már Tóth Ede népdalszerüsitett alakjain, Gárdonyi idillikus ábrázolásán, de éppen azért egés itsük ki Móricz Zsigmond ösztönembereit is. A falu nem okvetlenül sáros, a nyár zöldjében, napmelegében nem csak a párzás fermentuma erjed, a paraszt nem föltétlenül pálinkaszagu, az asszony nem mind utálatos piszkos állat.

Talán abban érződik meg az iró lelkének még le nem csillapodottsága, hogy bizonyos kedvteléssel állitja egymás mellé az élet bántóan ellentétes jelenségeit. Tagadhatatlan, hogy az életben sok a kontraszt s hogy a szenny betolakszik a legtisztább dolgokba is, miket meg tudnánk valósitani. De nem mindig s mindenütt ez a lényeg. Kodolányi Zola, módjára tipizál nem csak embereket, hanem érzelem-komplexumokat is, sőt tipizálja magát a természetet. Zola azonban époszokat irt s epopeia volt a célja; Kodolányi regényt, azaz egy jellemző epizódot a falu életéből. A müfaj-szempont nem fontos ugyan, de a regénynek és a módszernek *mindenben* hünek kell maradnia önmagához.

Vázkonyi Nándor.

1925. febr. 8. 242

Tavaszi napsugár

Írta: Kodolányi János

Csodálatos volt, ahogy a délelőtti napfény elömlött a Dunán. Vakító, káprázató, csillogó, mintha csupa tükör és tükör lett volna a világ köröskörül. Mindenfelől szikrázott a fény, egyetlen fénynyalábban úszott a világ, mintha valami csodálatos üstökös uszályába bonyolódott volna s most körülöntené a kisugárzott világosság az eget és a földet.

A hegyek elfeküdtek a sütkérezésben, mint a pihegő tyúkok. Nagy, kéktollú tyúkok, amint féloldalt dőlve, szárnyukat földrecresztve isszák a napfényt. A hegyek között már kacagtak a házak. Fehérek voltak, frissek, üdék, mint az üvegdarabok, amiket valami óriás szétdobált a földön, széttörvén a világ hajdan egy tükrét. Még a fák is boldogan sziszegtek a szellőben. Muzsikáltak, hárfáztak, dudoltak hatalmasan. S muzsikáltak a hullámok is a Dunán, amint végigfutamlott rajtuk a szél ujja, sisteregtek, suhogtak, villogtatták a fényt mindenfelé s még a szaguk is valamiképpen hasonlított az üzekedés párájához, muzsika és üzekedés volt a világ. Táncolt, égett, villogott a tavaszi napsugár.

Az eget fényes barázdákra osztották a sávokban legelő bárányfelhők. Az első bárányfelhők! Kicsapta őket az Úristen az ég nagy mezejére, hadd kószáljanak, vonuljanak egész nyáron az égi bárányok fénylő fehér gyapjukkal s szelíden, némán. A földi bárányok azonban még nem vonultak ki a mezőkre. Még fagyos volt a föld s csak itt-ott dugta elő kémlelő szemét a hóvirág. Köröskörül a hegyek oldalain hirdette igaz meggyőződéssel a régi parancsolatot a madár: nyitnikék, nyitnikék, nyitnikék, de hát még nem nyitottak.

Mindössze az öreg nyugalmazott vasutas tömte meg kurta pipáját s vetette vállára a fejszét, azután pedig, hogy megmustrálgatta a falu utcáját beszegő nagy diófákat, markába köpött, fölállította a létrát s ugyanesak komolyan, szorgalmasan s áhitatosan kezdte lenyesegetni a szükségtelen ágakat. A tavasz, az élet első fejszecsapásai voltak ezek. Köröskörül gyűrűt vontak a gyerekek a fák körül s bámulták a bácsit szent munkájában. Kiválasztották a szép vesszőket, ágakat s tartogatták óraszám, nem szerették eldobni. Egy cseléd kinyitott egy ablakot valahol az állomáson s nagyon halkan kiénekelt a napsütésbe...

A vánnyadt kis cseléd is, a Juli, előcipelte az összegöngyölített szőnyeget s alig tudván cipelni görnyedt s angolkórtól görbe vállain, fuldokolva s köhögve terítette a portól terhes tekercset a terasz korlátjára. Odasütött a nap, a jó, áldott, koradéli nap, a tavaszi napsugár s a piros vér Juli arcába tódult. Egy pillanatra leeresztette vékony karjait, nagyot sóhajtott s elbámulta az almafa kopasz, remegő ágait a feje fölött. S elmélázott a hegyeken is, ahogy ott kékültek, pihegtek, álmodoztak a Duna tükrén túl, messze. S a kis templomon is, ott a szembenlevő parton. Az éledező erdőkön. Orra kitágult az éles levegő érintésére s mélyen beszívta a föld és a víz szagát. Beteg testében végigvujtózott, végigvibrált az élet mámoros érintése. S egész testében megrázkódott s meggörnyedt s csiklandozta mellét az erős levegő, köhögött s kezét a keblére, lapos, besüppedt keblére szorította.

Aztán fölvette a porolót, s ütni, verni kezdte a szőnyeget. S felhőben szállott el a por a teraszról, ki a Duna fölé, mint a motorcsónakok füstje, s Júli elgondolta, hogy egyszer majd ő is motorcsónakon suhan a Dunán s ilyen könnyű fehér füst száll majd utána a napsütésben. Majd a sofőr..., mint a másik cselédnek...

Elöntötte a láz s köhögési rohama megrázta. Kezében szorongatva a porolót, leborult a korlátra, s míg fejére melegen sütött az első tavaszi napsugár, melléből fuldokolva törtek elő a hangok, köhögött, kiizzadt belé s szédelgett a megerőltetéstől. Lassan fölegyenesedett s megtörölte kötényében a száját. Valami sósat érzett. Megnézte a megfordított kötényt: véres volt.

Dermedten bámult rá. Szeméből kibuggyantak a könnyek, leperegtek az arcán. Összefolyt előtte a part kék hegye s a víz kék sikja.

Az utca felől hallatszottak az öreg vasutas fejszecsapásai, amint a diófákat tisztítgatta, vagdalta. Előkészítette őket a nyári virulásra és a bő termésre. Szeretettel s komolyan.

Csak Júli sírt a terasz párkányára dőlve.

Az Est 1925. febr. 8. 31. sz. 12.

145

1925. márc. 8.

Az utolsó mohikán

Irta: Kodolányi János

Lassan hozta be a pirosmázas korsóban illatozó noa-bort s előbb letörölgetve az asztalt s letakarva szépen pirosszélű lenvászon háziterítővel, odaállította a közepére, kis poharat is tett mellé, meg egy cifra tányérban puha kőttrétest, aztán odaült maga is és kínálgatott.

— Egyön hát, lelköm. Igyák is hozzá. Igön-igön jaó borunk lett az idén. Hogy má tavaly, no, Igön jao a búzánk is, olyan a lisztje, akár az a valóságos harmat. Lá, én is má csak ezt tudom rágni, mőte a fogaim elbúcsúztak tőllem, hej, hej, hogy elmen az élet, még csak mast vót ni, hogy maga is, lelköm, kis mezétlábas gyerökcse vaót, az udvarba futosgált, osztán mamá felesége, gyeröke van...

Szívből szakadt a sóhaja, az élet mulandóságán érzett bánata s két csontos, hosszú, barna ujjával körültörülgette ráncos arcát, fogatlan ajkait s fekete, örvénylő szemét. Még mindig örvény volt a szeme, de már nem szerelem örvénylett benne, nem is a régi ormánsági temperamentum leigázó kacagása, hanem a pusztulás fekete mélye a sírok ürege, a halál zordon árnyéka. Még délceg volt az öregasszony, igazi kemény, szívós, csontos és inas ormánsági öreg, a haja hollófekete fürtökben bukkant ki hófehér lenkendője szélén, a tartása mint a jegenyéé. Még a halála is erő, még a pusztulása is büszkeség. S azok a különös tisztafehér lenruhák, a ragyogó bikla, minden, minden fehér rajta, még ma is gyászolja egyetlen lányát, az évek folyamán világszépévé magasztosult Kovács Julit. Gyászol. Hófehérben, igazi ragyogó ormánsági gyásszal. S a lány már tizenöt éve porlad a gilvánfai temető kriptájában...

Elmerengve tépdesem a foszladozó kőttrétest s csurgatok a pohárba egy kis bort. Az öregasszony, gyermekségem tanuja, vigyázó ujjakkal simítgatja fehér ruhája ráncait s beszél.

Így ültem a kis, gerendás, földes szobában s az apró ablakon beáradt a májusi napfény s a földek illata.

— Jaj, de régön is láttunk má magát, lelköm, de régön is. Azuta megférfiasodott. Messze vitte a sora mitüllünk, igön messze. De messze vitt ám engöm is az élet. Egyre csak messzibb az áldatlan világtól s közelébb az én egyetlen szépséges Julimhoz. Má nem sok üdő kell és meglátom ütet. Mer végezetre eltétetött az igazság koronája. Aligság alig várhatom má azt a napot, amikor béhunyhatom a szömömet. Mi öröme van az ejen öregnek, mint én is vagyok. Vasárnap kint vótam a Julim sirjáná, elnizögettem, milyen szép helye van, milyen jó helye van szegénynek, milyen békességbe aluszik örökké. Amikor utóljára kibontattam a krintáját, úgy vót ott mindön, akár a szobába, még a fotográfiája is, a koporsó fölött meg se fakult, a szép diafa koporsó mast is úgy ragyog, akár a temetés napján... Igön szép diafa koporsót faragtattam neki. A párja ott van a palláson, az az enyém lesz, nem sokáig vár engöm. Hát ahogy mondom, mindön azonmód van mast is, ahogy akkor béröndöztem neki. Ott a faragott szökrönybe a sok szép vászony, bikla, kelöngye, a rózsás sejömkötényök, kendők, a virágos tányérok a falon... Igön-igön szép kiripta. Akár egy szoba. Maj én is odafekszök melléje a koporsó párjába s akkor...

Elmereng. Vékony ajkán megnyugodott, boldog, szelíd mosoly játszadozott, amint megérintette az utolsó szépségek szellője. S a muskátlicsokrokon méhek zümmögtek az ablakban.

— Szeretném látni azokat a koporsókat, — jegyeztem meg illedelmesen.

— Maj csak lelköm, maj csak, — nyugtatott meg s kissé fölemelte figyelmeztető ujját. — Megmutasztom. Meg a szép selyömhummikat is a szökrönybe. Mer én má összeraktam mindönt az utósó utamra. Külön améket az onokáimnak hagyok, külön améket a szegényöknek és külön a magamét. Mamá . . . mamá nincsen úgy, mint ahogy az én üdőmbe. Mamá kiforgatták a világot régi mivoltából. De én még úgy látom az én Julimat, amejen akkor vót. Szép, kerékképű, mejjes, derék, piros lánynak, akin ringott a bikla, suhogott a szép virágos sejöm, aki ojan vót, mint én, meg az én anyám, fehérbe járt . . . fehér vót kivülbévül . . . Aki együttjárt velem a mezőre, együtt áztatta a lenöt, törte, fonta-szűtte . . . A Julim . . .

Nem sírt. Már régesrég elmult a sírás ideje. Zord nyugalmában s a halál bizonyosságába vetett hitével úgy nézett a napfényes ablakra, mint aki alatt már messze elmaradt a világ minden szép s minden rút zűrzavara, a halál harmóniája az egyetlen szépség és remény. Fölkelt az asztaltól s maga után intett. Egyenesen lépkedett előttem, mint valami hatalmas, lobogó gyertya és fehéren. S a dohos szépszobában levett a szekrény tetejéről egy kulcsot, vigyázva illesztette a faragott diófaláda, a *szökrény* zárába s megfordította benne, mintha a multat nyitná ki minden selymével, szépségével, illatával és virágával. S kiteregette a suhogó selymeket, a mély sötét lilákat, feketéket, kékeket. A szoba homályában kivirítottak a tenyérnyi égő rózsák s a könnyesen kacagó búzavirágok. A halványkék kebélek és hótiszta biklák ragyogtak. S ő szeretettel simogatta, becézte, rakosgatta őket.

Pesti Napló 1925. márc. 8. 55. sz. 11–12.

Lassan, megfontoltan, egyhangúan beszélt.

— Ezt, ezt a nagyverágút igön szerette a Julim. Nem is temettem mellé, hadd lássam, amég élök. Ebbe a lilába olyan vótam, akár a nyiló rét. Az orcám mint a nap. Hajam, mint a sütét korom. Hej, hej ... Ebbe akarom magam eltemettetni a Julim mellé . . .

Nem volt kellemetlen a halálnak ez a furcsa, hervadószagú hangulata. Inkább megnyugtatóan józan és poétikus egyszerre.

— Gyüjjön hát lelköm, mast megmutasztom a koporsót, — mondta végül, amikor bezárta a szökrönyt s visszatette a kulcsot.

S elindult előttem a padlásra.

A pókhálós, verébhadtól körülzajongott gerendák alatt, szépen elhelyezve ott állott éppen egy nyilás beözönlő napfényében a hatalmas diófakoporsó. Nagy és súlyos, mint ez az asszony, aki bele fog feküdni. Ragyogásában is sötét, puritán, faragottságában is a végletekig leegyszerűsített, mint ez a református zordon haldokló. S a koporsó egyik domború oldalán ott ragyogott az aranybetűk pompázó során: özv. Kovács Sámuelné, a másik felén . . .

A másik felén? Mennyit élt?

Megnéztem: élt hetvenhárom évet.

S elámultam s megborzongtam, most először. Mitől, ki tudja? Ilyen rettenetes bizonyossággal tudja ez az asszony a halála évét, talán napját is?

— Amikor a Julimat temettük, akkor éjjel álmomba megjelönt előttem és azt mondta: édös, maga hetvenhárom évet él, négy nappal se többet, megtuggya előre, amikor menni kell, én szólok. Azér írattam a koporsóra, hogy hetvenhárom évet élök . . .

Gyorsan elindultam a padlás nyílása felé. Nyugtalanok lehetnek odakint a lovak! A por, a meleg, a pókhálófüggönyök sora rámnehezedett. S miközben némán s szorongva lépdeltem a pengő deszkákon lefelé, ő a hátam mögött lassan utána tette:

— Nem soká kell má élni. Nincs nagyon messzi a hetvenöt. Akkor szól neköm az én Julim és én is elmék ... találkozunk Ábrahám kebelén s a sírját se kell má kinyitni azután sönkinek. Együtt aluszunk a szobába, egyforma ágyba . . .

S a hangjában nem volt semmi fájdalom. Nyugodt volt az és erős.

1925. márc. 15.

A szobrász

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Már leszállt az éjszaka, amikor még mindig ott járt fel s alá a rideg szobában s hosszú fekete haját össze-vissza markolta, tépte ideges ujjaival. Hosszú sovány ember volt a szobrász, a homloka domború, vékony, csupasz arcán mély árkokat vésett a nyomor s az átvirrasztott éjszakák vésője, ujjai is hosszúak voltak s a szeme apró, fekete, élénk mint két kis bogár. Csupa idegesség s finomság.

A poros villanykörte alatt ott barnállott az agyagtömb, valami alakuló emberi test körvonalaival, tétován kinagyolt karok, guggoló combok duzzadása, domború mellkas dombja s egy lehajlott fej alig megmintázott tömbje. A szobrász dühösen lépkedett a nagy helyiségben s elnyult árnyéka cikázva csapódott a polcokra, melyeken karcsú edények, korsók, tálak s vázák sorakoztak, a korongokra, melyek némán aludtak a sarokban s a szaporán ketyegő festett órára. A szobrásznak be kellett bizonyítania egy bizottság előtt, hogy ez az agyag alkalmas a megmunkálásra s érdemes a tőke befektetésére s a kockázatra. Kemény bankembereket kellett meggyőznie az igazáról. Szűkszavú kapitalistákat, akik százmilliókat elkártyáznak ugyanazon az éjszakán, amikor ő agyagjaival birkózik, neki azonban nem akarnak rendelkezésére bocsátani néhány milliót, hogy bebizonyíthassa: művész, s az agyag jó s gyümölcsöztetni lehetne itt a munkát s a pénzt! Ezek lenyomták a korona árfolyamát s milliárdokat kerestek rajta, ugyanakkor hazafias tósztokat szavaltak a demokrata körök vacsoráin, szívről és munkáról beszéltek . . . s ezeket kell meggyőznie arról, hogy ő megbízható iparművész, szakember, amit mond, az úgy is van . . .

Undorral kiköpött s egy hirtelen fordulattal megcövekelte magát a félig megmintázott agyagszobor előtt. Ajkát harapdálva meredt rá. Ezzel a szoborral nem tartozott, mert csupán arra szólt a kikötés, hogy olyan edényeket kell előállítania az agyagból, amelyek jól állják az égetést, anyagi szempontból *rentábilis* az előállításuk s formára is olyanok, hogy a tömegízlés megkedvelheti őket, egyszóval *piaca* lesz az *árunak* . . . De már ezt a szobrot csak azért tervezte, vázolta, gyúrta éjjel-nappal, tízszer is újrakezdve, hogy bebizonyítsa: nemcsak tömegárut tud ő készíteni, nemcsak iparos ő, hanem művész is és ez az agyag nemcsak edények, köcsögök s hamutartók előállítására alkalmas, hanem művészi tökéletességű szobor is válik belőle, szivárványos eozinmázzal, mint a régi bronz fénye, finom, halvány, tiszta és nemesfényű. Ezért gyúrta a Sátán szobor nehezen készülő vázlatát.

Ruganyos atlétatestű férfi, nem ifjú, hanem kemény érett ember, abban a pillanatban, amikor az Isten letaszította a mennyből, még kábult, de erős, domború s apró szarvakkal ékesített homlokát már dühösen emeli az égre, egyik kezével a földre támaszkodik, másikkal beletapogatózik a sötétbe. A Sátán, a Lucifer, a Fényhozó lesz ez, amint már hetek óta munkálja, gyúrja és nagyolja, hol a hatalmas fejet, hol a combok feszülő izmait, hol a kéz makacsul tapogató ujjait formálja másként, hogy meglássák a bankemberek, művész ő a javából, hogy elfeledjék egy pillanatra az aranymérleget, a valutareformot és a koplaló hivatalnokok seregét . . .

Dacból. S nem véletlenül éppen a Luciferrel.

Amikor a faluba érkezett s vizsgálni kezdte az agyagot, a patikus gúnyverset költött rá. Mások szélhámosnak nevezték s hátamögöt óvták a pénzembereket, hogy egy fillért is bocsássanak a rendelkezésére, hiszen az anyag, közismert dolog ez, gyalázatos, használhatatlan. Különösen a káptalan kerámiai gyárának vezetője, a vöröshajú kanonok, terjesztette ezt a véleményt, mert az ő gyáruk nem messze a falutól félt a konkurrens-műhely versenyétől. Mindenki összefogott ellene. Menyasszonyának megsúgták, hogy undok és szörnyű betegségben szenved, az Istenért hozzá ne menjen. Leendő apósát felvilágosították, hogy akasztani való kommunista, aki el fogja herdálni a hozományát . . . Így jutott eddig a próbáig, amitől függővé tették, hogy megköti-e vele a bank a szerződést, felépíti-e a műhelyt

Magyarország 1925. márc. 15. 61. sz. 3–4.

s megbízza-e őt a vezetéssel s így lehetővé válik-e számára az élet, a munka, a békesség?...

Éjjel-nappal hajtotta lábával a kézikorongot s formálja az álomkönnyedségű edényeket, ujja nyomására kivirágzott az agyag s kezében a színezőbögrével, írta rájuk a cirádákat, a rajzokat, virágokat s dekorálta a vázákat, csurgatta a mázakat s rakta sorba, hogy égetésre készítse elő őket.

A Lucifer-szobrot szánta a munka koronájának. S hosszú lépteivel méregetve a szobát, fehér agyagos köpönyege zsebében kotorászott, majd a haját túrta, meredten bámulta a szobrot s egy-egy ujjnyomással kiigazított rajta valamit. Haj, csak ez menjen jól, ez a próba, akkor ismét el fogja érni az álmok álmát, a márványt! Odahagyja akkor a sarat és faragja a márvány fehér jegét!

Immerglück és Nochleb urak összecsücsorított ajakkal forgatták a hamutartókat, mustrálgatták a köcsögöket, a vázákat s a cukor- és vajtartókat. Igen megvoltak elégedve. Úgy tett a két úr, mintha értene hozzá, megkopogtatta a holmit, közelről s nagyítóüveggel vizsgálgatta a máz hajszálfinom repedéseit, majd távoltartotta magától az ablak irányában, s forgatta, hunyorgatott s hümgetett. Immerglück úr még sokkal ostobább volt Nochleb úrnál is. De az ösztöne bámulatos volt mind a kettőnek... Mert Imerglück úr igen óvatosan csak akkor mondott véleményt, ha a barátja már szólt valamit s vigyázott, hogy ő is ugyanazt mondja, amit Nochleb úr, csakhogy más szavakkal.

— Hm, igen, igen, Sehr interessant, ja, egy eladható darab, — mondta Nochleb s letett egy hamutartót, amely fekete eozinnal volt kibélelve belül, kívül pedig le volt csurgatva rajta a máz, a művészi véletlen eredetiségével. — Aber ez a máz itt le van csurogva, ez egy hiba.

— Igen, igén, éppen akartam mondani, vigyázni kellett volna, — mondta buzgón Immerglück úr.

A szobrász a művészek gúnyos fölényével s alázatos udvariasságával magyarázta meg a tárgy szépségét s magában ette az epét.

— Mondom, ez egy eladható darab, — jegyezte meg a két úr.

Így aztán minden rendben ment volna. Az anyag megállta a próbát, a szobrász munkája is megfelelő lett volna, csakhogy még itt egy kicsit, meg ott egy kicsit máskép kell dolgozni, több rózsát, meg nefelejtset, meg árvácskát lehetőleg, annak van piaca... S a csinos holmik egész tömege sorakozott az asztalon.

Akkor a szobrász dühös büszkeséggel behozta a sátán ragyogó, aranyzöld és bronzkék szobrát. S letette az asztalon hemzsegő apróságok közé.

— Dolgoztam én márvánnyal is, — mondta büszkén s lenézően. — Ezt nézzék meg az urak.

A két úr kereskedői szemmel mustrálta a remek férfiszobrot, a Lucifert.

— Úgy? Ön dolgozott márványban is? — Kérdezte szórakozottan Immerglück.

— Nem márványban, hanem márvánnyal. Nem voltam kereskedelmi utazó.

— Na, és ha volt? Hiszen én is voltam, textilben dolgoztam, nem baj az, macht nix, nur leben, ja, das ist die Hauptsache, nicht war?

— Mit ér ez a szabar? — Kérdezte Nochleb úr érdeklődve — Így mondta, hogy *Szabar*.

— Hja, azt nem tudom.

— Aztán hányat tud ilyet csinálni egy napon?

— Ilyet? — Csodálkozott a szobrász. — Ilyet? Negyedévben egyet. Egyet se.

— Nem üzlet, — legyintettek a szakemberek. — Hagyjon föl. Nem fizeti ki magát.

Délben aláírta a szerződést. Két hónapon belül megkezdődnek az építkezések s ő lesz a műhely vezetője. Megnyerte a csatát!

S mégis... amikor a két úr oposszumprémes bundájában az autóba szállt s elhajtatott Pest felé, fogta a Sátánt, neki esett egy fakalapáccsal s addig ütötte, amíg izzé-porrá nem tört. A makacs fej, az egetfenyegető homlok, a tapogató kéz és a feszülő s máris, a bukás után támadni induló combok. A vereztékesen megvajudott *Lucifer*, a fénythozó. S az asztalon nem maradt más, csak az apró agyagedények, a mázas köcsögök, a hamutartók, vázák és kancsók, az eladható és cirádákkal díszített *áruk*, — s a földön egy csomó aranyzöld és földsárga törmelék, a Sátán márványba álmodott alakjának roncsa.

A sár megmaradt.

249

1925. márc. 25.

Kötelező vizit

Irta: Kodolányi János

Amikor Szél úr Latyakfalvára költözött, elhatározta, hogy kis családjával a legvisszavonultabb életet éli, nem megy sehova, nem látogat meg senkit, nem avatkozik bele a falu társadalmi mozgalmaiba, ami alatt kaszinót, kártyapartikat, jótékony előadásokat kell érteni. Mert Szél úr nagyon-nagyon megunta, megutálta és megkeserülte az ilyen társadalmi életet abban a községben, ahol azelőtt lakott. Nemcsak roppant sok idejét emésztették föl a kötelező vizitek, az unalommal szemlélt tarokk- és lórumpartik, a műsoros, tánccal egybekötött »estélyek« s boros disznótorok, hanem elrabolták minden önálló véleményét s ítéletét az életről és emberekről, mert az intelligencia persze megkövetelte tőle, hogy mindenről úgy gondolkozzék, úgy nyilatkozzék, s úgy szálljon síkra, ha kell, mint ahogy ő tette, ha kellett, ha nem. Ilyenformán Szél úr meglehetősen korlátozottnak, hogy ne mondjuk: csordalényuek érezte magát ezek között a derék, hangos, mélytorkú urak és kissé esetlen, kissé vastag, kissé merevmodorú és nem is oly kissé korlátolt hölgyek között, akik abban az egyben is megegyeztek, hogy egyforma hevességgel utálják egymást s belevájkáltak egymás legtitkosabb családi életébe. Szóval Szél úr, amikor berendezte kis lakását Latyakfalván s dolgozószobájában elhelyezte a rovargyüjteményét, amely üveges dobozokban s ládikákban szinte az egész szobát elfoglalta, így szólt feleségéhez, a kissé szintén kövér, de nem nagyon csöndes és értelmes Irmához:

— Hála istennek, csakhogy új világba telepedhettünk! Most aztán nem kérek ám semmiféle ostoba társaséletből, nem megyünk senkihez, mert nekem elég volt. Csöndesen és békén akarom szaporítani rovargyüjteményemet, tudományosan feldolgozni a még hátralevő anyagot, hiszen tudod, édesem, mennyire elmaradtam a munkával s még harminckét kötet van előttem, megiratlanul! Az idő eljár fölöttünk édesem, bizony nemsokára be kell fejeznem a rovargyüjtést ezen a furcsa dombon, ami alighanem szemétdomb s a legkülönfélébb legyek és rovarok tanyáznak rajta. Távol mindenkitől! — ez legyen a jelszó.

Szél úr kissé körülményesen beszélt, ami nyilván onnan származott, hogy öreg is volt, tudós ember is volt. Szakálla egészen a melléig ért s haja hátul kopott fekete kabátját verte.

Milyen boldog volt, amikor először ülhetett oda vastag könyvei és fantasztikus csodabogarakkal, lepkékkel teletűzdelt gyüjteménye közé! Teljesen megfeledkezett magáról, buzgón vizsgálta a négyszárnyú lepkéket, az ormányos ganajtúró bogarakat, a szemtelen legyek százféle faját, valaha dühös darazsak irígy sárga torát-potrohát, heremének hatalmas csápjait, apró szentjános-bogarak világítótestecskéit s a teremtés sokezer furcsa, kisebb-nagyobb férgét, amely bokrokon, pázsitokon és erdőkben, vagy szemétdombokon nyüzsgött, mielőtt Szél doktor ki nem preparálta és gombostűre nem bökte őket.

A tudós nem vett tudomást Latyakfalváról s elmerült tanulmányaiba.

De nem úgy a latyakiak!

A postamesternének azonnal feltünt a tudós hatalmas szakálla, amikor egyízben Szél úr bélyeget vásárolt a postán. Különben az ujságok, levelek tömege is feltünő volt, melyeket a doktor nemcsak az ország, hanem a civilizált világ minden részéből kapott. A legközelebbi vasárnap délután a postamesterné nem is titkolta föltevéseit, hogy a doktor valami titos ügyben töri a fejét, sőt az is meglehet, hogy a tébolydából szökött meg s emberfaló magányában egyszer csak dühöngeni kezd. Biztosan nincs is megesküdve a feleségével. Hatalmas festett parókáját rázta és sápadozott és pirult a szenzációtól. A jegyző kifejezte afelől táplált gyanúját, hogy ez az ember anarchista. Olyan ábrázata van, — mondta a

Pesti Napló 1925. márc. 25. 69. sz. 11–12.

jegyző s leöntötte a tizenhatodik pohár bort — mint Marxnak. A főtisztelendő úr sajnálkozva állapította meg, hogy Latyakfalva hitbuzgó társadalma semmit se nyert a jövevénynyel, templomba nem jár, megbotránkoztatja az egész társadalmat... Legdühösebb azonban néhány huszonötéves ifjú volt, akik a plébános úr selyempalástja javára jótékony műsoros »estélyt« rendeztek s az öreg doktor nem reagált a meghívóra, pedig ott volt Latyakfalva egész színe-virága. Ők azonnal kimondották a kemény bírálatot Szél úrról: haza és nemzetellenes destruktív elem, a zsidók bérence, kigúnyol és fumigál minden nemes és társadalomfentartó ideált s mit neki Hekuba!

Egész Latyakfalva lázban égett. Egy darabig csak várták a köteles viziteket Szél úr és neje részéről, azonban, amikor ez a várakozás hiábavalónak bizonyult, elkeseredésük nem ismert határt. Aztán nem is tudták, ki hát ez az ember, aki teljességgel megveti a társas élet legelemibb követelményét, a kötelező vizitet. Aki nincs rászorulva Latyakra. Akinek derogál az intelligens társaság. Aki nem ismert összetartást, hazát, nemzetet, istent, együttérzést. Aki... aki... S már nem is találtak megfelelő szavakat a doktor perfid magaviseletére. A gyógyszerész kimondta, hogy most már nem hallgat tovább, ő bizony tudja, hogy ez a jött-ment, aki meg se kérdezte, vajjon hát kell-e ő Latyaknak, ide merj jönni, a kommün alatt hordóról mondott lázító beszédeket s egyenes leszármazottja Dózsa Györgynek. A jegyző szintén bevallotta, hogy tudomása szerint a zsidó sajtó megfizeti s a destruktív elemek hírszerzője. Erre aztán Latyakfalva fölháborodása tetőpontját érte.

Szél doktor egyízben az állomásról baktatott haza a sötét uccán s egy-egy lámpa derengő világánál a kis házakat figyelgette, amelyek már álomba merültek. A doktor valami ritka lepkepéldányt vizsgált meg a múzeumban s arról elmélkedett. Egyszerre két izmos fiatalember lépett elébe s udvarias, de erélyes hangon mutatkozott be neki:

— Kropacsek vagyok, — mondta az egyik.

— Brennsbergbreuer, — ropogta a másik.

— Parancsolnak az urak? — kérdezte meglepődve a tudós.

— Uram, — kezdte a Kropacsek nevű úr emelt hangon — mint úriemberek szólunk önhöz. Ön magaviseletével kihívta az egész város fölháborodását. Ön hadat üzent Latyakfalva jóérzésű intelligenciájának, társadalomés nemzetellenes magatartása tűrhetetlen. Tessék magyarázatot adni.

— De uraim, — hüledezett Szél úr, — én nem értem önöket.

— Figyelmeztetem önt, — recsegte Brennsbergbreuer, — hogy Latyakfalván szabadon járnak az oroszlánok s eltapossák az olyan egereket, mint ön!

— Fenyegetés ez? — háborodott föl Szél úr. — Hát Afrikában vagyunk, hogy az oroszlánok szabadon járnak? Kicsodák önök?

— Mi a Dsingiszkán Egyesület elnöke és titkára vagyunk, — kiáltotta Kropacsek, — s nem tűrjük, hogy valaki destruktív hazaellenes magatartásával a nemzet ideáljait bemocskolja. Amíg minket itt lát őrhelyünkön, addig önök nem fognak győzni.

— Mi magyarok vagyunk, a Dsingiszkán Egyesület áll mögöttünk! — kiáltotta Brennsbergbreuer s egy pofont helyezett el Szél doktor lengő szakállának tövére.

Mire a másik úr is botot ragadott s a keservesen nyögő s még mindig meglepődött doktort alaposan elagyalták, nemzetiségi mivoltukhoz illő magyarossággal.

Ime, gondolta magában Szél úr, miközben hazafelé vánszorgott a fájó tagjait tapogatta, szemében pedig könnyek csillogtak, az is baj, ha az ember elvégzi a kötelező viziteket s társas életet él, mert elveszti munkaidejét s önállóságát is. De az is baj, ha megmarad otthon csöndes elvonultságban s bogarakat szúr a gombostűre, mert akkor meg őt keresik föl vizitekkel. Most már csak az a kérdés, vajjon járnak-e még szabadon oroszlánok ezeken a tót és német tatárokon kívül is?

1925. ápr. 1. 251

KODOLÁNYI JÁNOS: SZÉP ZSUZSKA

Egy ormánsági falusi asszony életét írta meg az író ebben a könyvben, pontosabban: ennek az életnek egy rövid, tűzzel lobogó szakaszát, ami előzmény, az egy-egy emlékfoszlányban bukkan föl csupán, a vég pedig: «Szép Zsuzska odakint lakott a Tapasztón, a község adott neki lakást a koldusházban s esténként látni lehetett a Tapasztó szélén, amint piszkosan, maga elé meredve ült és nézte a mocsarat.» Nyomasztóan komor, tragikus a Szép Zsuzska élete a Kodolányi János látásában, de lehet-e más egy élet, szegénynek az élete, hit és remény nélkül eltöltött élet, idejemult eszmebálványok összeomlása után, a posványban, tudatlan élet, magára hagyott és magára maradt, melynek befejezése azután az értelmetlen végső pusztulás. És vajjon kinek, kiknek és miféléknek juthat más élet?

A Szép Zsuzska alakjához nyilvánvalóan modellje volt Kodolányinak. A modell érdekessége, élettörténetének tragikuma megkapta az írót s ő költői műben akart mintegy emléket állítani ennek a meddőn ellobogott lángnak. A modelljétől azután, úgy érzem, nem tudott szabadulni. A konkrétumok mintha magukhoz láncolták volna az író repülni vágyó fantáziáját s gátolták volna a gondolkodó erejét. Abban a mondanivalójában azután, melyet a valóság riportszerű rekonstrukcióján túl, a magához ölelt anyagon keresztül közölni akart az olvasóval az író, mintha kissé határozatlan lett volna. Nem akarom azt mondani, hogy kényszerűen megretirált külső akadályok előtt azzal a megfontolással, hogy jobb kevesebbet és burkoltan, mint semmit. Ezt azért sem állíthatom, mert jogom nincsen feltételezni, hogy mást, többet és másképen akart magából közölni, mint amit, amennyit és ahogyan közölt. Nem állíthatom határozottsággal, hogy az elgondolásaiban kissé félénk volt, amikor a szókimondása oly férfiasan bátor. De valami hiányérzetem maradt e mű elolvasása után s ha ez a hiányérzet csakugyan objektiv valóságon alapszik, maradjon az oka függő kérdés. Amit az író nem mondott, arról aligha eshetik sok szó, amit megírt, az viszont mintha heterogén elemekből alakult volna nem egészen egységes egésszé, mintha tehát szándékok, belső vivódások benne szorultak volna az íróban. Ezt különösen azért hánytorgatom, mert úgy érzem, hogy e kis regény formájában egységesebb lett volna akkor is, ha csak annyit akart volna az író vele, amennyit elért, — mondom ezt anélkül, hogy az így elértet kevesbíteni akarnám. Sőt, a «Szép Zsuzska» az a gyermek, aki a tökéletlensége miatt különösen kedves nekem s a «Szép Zsuzska» éppen a hiányértelem rejtett objektiv alapja miatt komoly igéret a számomra.

Egy szegény magyar élet, rútul kulturátlan miliőben, árván individuális, távol minden világotéltető erőtől, mintegy az «Isten háta mögött», zavarosan, értelmetlenül, céltalanul, vigasztalanul, szomorú leromlással, végződve a mélységben, földi pokolban, megdöbbentő látvány a szemünknek, talán rettentő memento, talán vád is, sőt talán — bár ehhez már rálátás szükséges — mondom: talán szimbólum is, — ez a Szép Zsuzska. Formájának egyenetlensége, lelki matériáinak heterogén volta abban jelentkezik, hogy hol realisztikus leírás, ho agitativ akarat, hol meg visszavonuló, szavakban és képekben túlságosan bő líra.

Nem tökéletes mű tehát ez a Kodolányi-regény, de erőt reprezentál. Ahol ábrázol, ott kemény a kéz, mely a vonalat vezeti, ahol akar, ott nemes a szándék, a lírája pedig nem más, mint az emberi szolidaritás értése: szánalom! A Szép Zsuzska örömet keltő megnyilvánulása az új magyar irodalomnak, mutatója a néhány komoly fiatal tehetséget vezérlő iránynak, mi sem természetesebb tehát, hogy máris megértetlenül, vagy talán tudat alatt nagyon is megértve, félve, okvetetlenkedve, hol nyilt, hol rejtett rosszindulattal fogadta a «kritika» egy része, elsősorban a konzervativ kritika. Az író folyamatos elbeszélő képességén, reprodukáló erején s pompázó stílusán felül jóformán semmi értékét nem vették észre s még jó, hogy nem vették észre, mert amit észrevettek volna, azt még buzgóbban rótták volna föl bűnül. Így is tele vannak hibáztatással, koholt tartozások számonkérésével.

A kritika álorcája mögé rejtőző érdekvédelmet éppen a Kodolányi könyvével kapcsolatban igen sikeresen le lehetne leplezni. De ez túlmenne egy «figyelő» keretein s így csak rámutathatok ez érdekvédelem fegyvereire s módszerére. Az egyik kritikus például kitanítja Kodolányi Jánost, aki ormánsági s az ormánsági beszédet tévedhetetlenül tudja, — az ormánsági nyelvjárásra s Kodolányinak magyarázza, hogy nem mondják, nem mondhatják ezt: sömmi, eőment, stb. A kritikus vakmerően, habozás nélkül követi el a baklövést, fölénnyel, csaknem jóindulatu praeceptori pózban.

A másik kritikus le meri írni ezt: «...ez a fiatal író nem ismer jó embereket, nem tud meglátni szépségeket és nem tud látni mást, csak bűnt, gonoszságot, rosszaságot, förtelmet, aljasságot. Ember, állat, tárgy, minden gonosz és rossz nála. A télnek nincsenek szépségei, az csak felhős, naptalan, kopár és locspocsos, amely rengeteg sarával és unalmával elborítja a falut...stb. stb.» A regény pedig tele van ilyen leírásokkal: «Teljes pompájában bontakozott ki a tavasz mindenfelé. A meddig a kertek alatt el lehetett látni, a gyümölcsfák roskadoztak a dús, habos virágok alatt, melyek illatörömmel árasztották el a falut. A fecskék már költöttek néhol. Este át meg átszelték a makulátlan égboltot s csicsergésüktől visszhangzott a falu...» Tele van a regény a természet áradozó szeretetével. Ami pedig a sehol nem lelhető jó embert, ezt az álkorrekt, link, pesti fantazmagóriát illeti, hát maga a konvenciók szerint «züllött» Szép Zsuzska kifogástalanul, emberien nemes lélek.

«A férfiak gonoszak és részegek» — mondja a harmadik kritikus s ez észrevétele nyilvánvalóan abból a kedélyvilágból fakad, mely ha gonoszságról olvas — melyet a nemesszándékú író mindig mint sajnálatos emberi dokumentumot vet papirra, mely ellen tehát mindig szándéktalanul is küzd, mondom, ha gonoszságról olvas, elviselhetetlen fájdalmat érez az ő jóságos szíve.

NAGY LAJOS

Nyugat 1925. ápr. 1. 9. sz. 423–424

232

Anyai szív

Írta: Kodolányi János

A fiatalasszony verejtékes homlokkal feküdt az összedult ágyon a kék szeme esdőn tekintgetett hol a bába nyugodt, mosolygó, zsíros képébe, hol az ura aggodó arcát kereste. Hajnal óta szenvedett, s már-már úgy érezte, hogy belehal a gyötrő kínokba, a görcsös, tépő szenvedésbe, nem bírja már kimerült testét tovább. Aludni, aludni szeretett volna már, ha az örök álmot is, csak valahogyan mentse meg az isten ettől a nehéz órától s annak végtelenségétől. Ujjai görcsösen kulcsolódtak az ura ujjai közé, néha-néha feldobta az ágyon elkínzott testét s ilyenkor arca eltorzult, homlokán kigyöngyözött a verejték s állati nyögés, jajgatás, artikulálatlan szükölés tört ki összeszorított fogai közül. A hatalmas bába tudományának fölényével s egészséges idegeinek minden jóságos nyugalmával gügyögött fölötte, mint a kisgyereknek, tréfákat mondott, becézgette s csillapítgatta, a férfi törölgette fueskes homlokát és simogatta a kedves arc eltorzult vonásait.

De a fiatalasszony anyja, a vén paraszthasszony, aki nekidolt az ajtófélfának, még jobban ijjagatott a szülőnél is. Nagy fogyci elcrelógtak a piszkos rekli alatt, mezítlába hatalmas ujjai kimeredtek szakadt s még piszkosabb szoknyája alól, jnas fekete kezét összefonta duzzadt hasán s szeme az ég felé forgott. Valahányszor a szenvedő ajkat sóhaj, nyögés, jajszáltás hagyta el s újra és újra kezdődött a görcsös kínroham, a vénasszony a jajgatás egész skáláját üvöltötte el.

— Jaj nekem... Jaj nekem én jó édesatyám, jaj... Csak bá kibírjá szegén... Csak bele ne pusztuna szegen...

— Ne ordítozzon, — kiáltott rá dühösen a férj s remegett haragjában, szerette volna megragadni s össze-vissza pofozni ezt a kövér, undna és ostoba tehenet. — Nem látja, hogy menyire szenved? Vigasztalni köll, nem sopankodni!...

— Jaj nekem, vigasztalhatitok azt má szegént, nem éri meg az estét... Belepusztul, há ne úgy lenne... Jaj, jaj, nem nizhetem... Meghal, meghal...

A fiatalasszony kétségbeesetten nézte az urát, ha már elpusztul legalább annak a pillantásával menjen örökre, akit szeretett s akikéz ebben a rettentő szenvedésben annyira ragaszkodott, aztán meg a bábra pillantott, kétségbeesett vergődő kék gyermekszeme segítséget kért s nem hitta csitító szavakban. Elvesztette minden erejét, amellyel eddig ellenállt a megpróbáltatásnak s a bódító álmosság, nyugalomvágy csak még jobban elhatalmasodott megkínzott testén.

— Má hogy kajtál meg, dehogy, dehogy, milyenek ezek az anyák, főképpen a régiek, úgy-e! Olyan szép helyre kisbabánk lesz, olyan finnent, hogy... ná!... Sémmi baj. Tépje meg az ura haját, csak markolljon belé, ne kímélje a rossz embört, ő az oka mindennek...

Kövéren, szélesen, ragyogón nevetett.

— De a vénasszony rengeteg sóhajtásai sötét felhőket kavartak megint a kék szemek egére. A halál árnyékait.

— Jaj, én jó édesatyám, csak meg legalább felórát éljen, az is jó lesz... Tudom én, mi az, gyerököt hozni a világra, tudom, amikor így van az embör, mint ő is, akkor má ne sokra vissze... Jaj, jaj...

A férj elvörösödött s szeme szikrázott a dühtől.

— Maga állat! Elhallgat-e, maga sátán?

— Te vagy a sátán! — rikoltozta a vénasszony sértődötten s meglátszott egész remegő lényén, hogy meg tudná fojtani a gyűlölt vőt. — Magad vagy a sátán, ha így beszélsz egy anyával...

— Kifele innen! — kiáltott rá most már fölugorva a férfi. — Hordja innen az inháját, vén marha! Menjen óbégatni az istállóba, ha akar! Kirúgom innen.

S megragadta a vénasszony vállát, aki tabanak, szentségnek érezte magát s kissé gyorsan kitolonc-celta a szobából. Bezárta az ajtót. S ment vissza a feleségéhez, mint mosolygott is s megesókolta verejtékes arcát.

Mikor szerencsésen megszületett a kisgyermek, kiment a szobából s a tornácon ott találta a vénasszonyt, amint maga elé meredve babot tisztított. Arca merev volt és sötét s dult. A megsértett királyi méltóság honolt rajta. A férfi nevetett. Rágyujtott egy cigaretára s boldog örömében megbocsátott minden elhtiségének, még az anyósának is. Csöndesen biztatta:

— Na, most már bemehet. Nézze meg. Olyan kislány, mint a pinty! Bárng.

— Nem nick, — mondta fonyadó dühvel az asszony s föl se nézett. — Nizzétök magatok. Ha fiúlobál, csak nízd má te magad. Aki egy anyát kidobl, annak ér nem nízem a gyerököt.

— Ugyan, ugyan, hát mért óbégatott odabent?

— Ha nekód egy anyai szív, nagódasa csak óbégatás, — reszkette ki magából a fulladós szókat, — csak menj innen, kifelé a házamtul. Mer én se, egy kalány lévest se egy falat hust, nem főzök a feleségödnek. Kimentök innen.

A férfi csak bámult. De az anyósa szedte a babot s bezammogott a konyhába. S nem nézte meg se a beteg lányát, se a lős unokáját. Egy kanál levest se főzött az betegnek... Hurcolta daladós sebét a sértett anyai szívnek.

Az Est 1925 ápr. 5. 78. sz. 11.

1925. åpr. 5.

3

A tavasz csókja

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Az öreg adóhivatali tisztviselő még kihúzta derekát, amikor végigment a főuccán s szürke keménykalapját megragyogtatta a márciusi verőfény, hátrakulcsolt kezei között is ügyesen pörgette az ezüstnyelű botot s hófehér pikáns pofaszakálla is üdén és selymesen borzongott a tavaszi szél csókja alatt, szinte-szinte olybá tűnt fel a dolog, mintha az adóhivatali tisztviselő nem is az ősszel ment volna nyugdíjba, illetve végkielégítéssel B-listára s nem nyomná délceg vállát jónéhány évtized vihara s a becsületes szolgálat terhe, mintha nem repült volna el az idő fehérbeborult feje fölött s egy fia nem halt volna meg a dicsőség mezején, — mint mondani szokták, — nem lenne három unokája, törzsasztala a vendéglőben s jól kiszitt barna tajtékpipája vagy tizenöt. Mintha nem lenne valamennyire kopott a fekete kabát, a szűkreszabott s talpigérő régimódi pantalló s foszlányos a hatalmas csokorba varrott nyakkendő szolíd fekete szalagja. Csodálatos ereje van ennek az áldott napsugárnak... Íme, ahogy itt ment az uccán, megfigyelhette a Természet kibontakozó gazdagságát, mert a fakereskedő hosszú palánkja mögött már csüngtek a mogyoróvirágok, a kis állomás orgonasövénye halványzöld rügyeket bújtatott ki gallyai hegyén, a jegyző kertjében megduzzadtak a rózsaágak... mint a szerelmes asszony emlői, igen, ez a fiatalságára emlékeztető hasonlat ötlött eszébe s úgy elérzékenyült rajta, mintha rég elfelejtett ifjúkori kedvesének sárgult szerelmeslevele került volna eléje valami poros fiók mélyéről... Sóhajtott s peskesen megforgatva az ezüstfejű botot a háta mögött, felbámult a halványkék égre, a kedves hófehér bárányfelhőkre s a napfény küllői elvakították bágyadt szemét.

Ez a csodálatos tavaszi nap kibújtatta benne mindazt a melegséget, ábrándot, megbékélést s nyugalmat, amelyről azt hitte, már régen eltemette öreg szíve legmélységesebb fenekére visszahozhatatlanul. Levette kménykalapját, talán vallásos áhitat is volt ebben a mozdulatban s végigbizsergett rajta a tavasz hűvös, friss, illatos érintése. Hadd süsse a jó nap tar koponyája kiszikkadt ugarát! Hadd borzolja a szél avarbahulló gondolatait! Hadd remegtesse meg az illat idegei rozsdásodó húrjait, hogy végigzümmögjön rajtuk a tavaszi muzsika!... Hiszen, ki tudja, meddig élvezheti ezt a sok csodát?

Kedves optimista és meglehetősen bölcs öregúr volt az adóhivatali tisztviselő s ahogy most, öreg barátja, az orvos vasrácsos kerítésének támaszkodva rágyujtott egy illatos szivarra s mélyen leszívta a kék füstöt, szinte meg se látszott üde-piros arcán s gavallérul kihúzott termetén az a jóreszben immár leőrölt sok baj, keserűség, a sok napfényes, vagy viharos tavasz... Itt a március erős borát a szép kis falu tiszta uccáján, mellét kitárva a napfénynek és szélnek s meglátszott rajta, hogy régi, multszázadbeli testtel-lélekkel áldotta meg az úristen...

— No feleség, — kiáltotta félszeg, öreges vidámsággal, amikor hazaérkezett s benyitott a konyhába, szürke kalapját finoman tartotta a mellén s felesége homlokára tiszteletteljes, multszázadbeli csókot nyomott, — no édesem azt hiszem, már nyitva hagyhatjuk az ablakot éjjelre... Isteni tavasz! Áldott jó meleg napocska! Neked se ártana egy kis egészségügyi séta, szivem...

A nénike komoly, egyszerű sötét pongyolában sürgő-forgó termetes úriasszony volt, most pirosan állt a tűzhely mellett s kihamvadó becsületes kék szeme ragyogott az örömtől férje vidámságán. Elmosolyodott s kedvesen zsörtölődve az öregúrral, megintette aggódó szeretettel, mint még harminc évvel ezelőtt. Néki most is az a vidám, erős, optimista és lelkes fiatal gyerek volt az öregúr, mint akkor, amikor először érezte friss ajkán a csókját. S úgy féltette, gondozta, ápolta most is, mint akkoriban. Dédelgette a szemével, becézte az ujjaival, simogatta a mosolyával s féltette a sóhajtásával. Nem volt köztük soha egyetlen félreértés, egyetlen eltitkolt bűn, egyetlen hazugság. Igaz barátai és szerelmesei voltak egymásnak az élet minden derűs, vagy csapásos szakában. Így hát a nyitvahagyandó ablak aggasztotta s csóválta a fejét.

— Ugyan-ugyan, apus, talán korai lesz még az az ablak... Ne felejtsd ám, hogy a te korodban...

— Mit az én koromban! Csak nem azt akarod mondani, hogy öreg vagyok? — Nevetett az öregúr fanyar jókedvvel s magamagán gú-

Magyarország 1925. ápr. 12. 83. sz. 11-12.

1925. ápr. 12. 255

nyolódva. S ez a vonása olyan kedves volt, hogy nem lehetett ellenmondani semmit.

S álmodott. Mélyen és édesen álmodott az öregúr s minden elmerült a multban s jelenné vált a mult. Repeső örömmel ott találta magát annak a hegynek a tövében, ahol gyermekkorát töltötte. Sűrű, nyári pompában dúsan zöldelő erdők borították a hegyet s valamennyi kisebb hegyet köröskörül, mint annak idején, amikor még majálisokat tartott a vén tölgyek s bükkök alatt az iskolás gyerekhad. A régi vár barna kövei tompán izzottak az alkonyati napfényben. S köröskörül bokrok, ligetek, a páfrányok méteres legyezői illatoztak, szederindák kúsztak lábainál s arcát meglegyintették a vadrózsaszirmok. Csupa nyár, virulás és nyugalom mindenfelé a hegyen és a szakadékok között. S amint elmerengve ment céltalanul a jólismert régi s örökké virulló erdőben, a hegyoldalból halk nótaszót hallott. Fölfigyelt rá, minden szavát ismerte és értette a dalnak. De ismerte, ó, nagyon-nagyon ismerte azokat is, akik daloltak. Három lány bolyongott odafönt az erdőben, messze-magasan, de mégis odalátszottak hozzá, három jó barát, a nővére, az első ideálja, meg annak a nővére. Három, körülbelül egyforma korú lány, a hangjuk is nagyjából egyforma finom, gyenge, hajlékony, friss gyermekhang, a húgának van legerősebb, a kis ideálnak legkomolyabb, de a nénjének legtisztább s legcsengőbb hangja. Így dalolgattak ők hármasban néha óraszám, nyári délutánokon és sétáik közben. Most a *kedvesnek* el-elakadt a nótája, úgy látszott, másra gondol, nem igen hederít a másik két lányra s néhanéha egész sorokat kihagyott. Így a bokrok közül jól odalátott a három lányra a fiatalember. Ilonka, a kedves, kissé hátramaradt s lesütött fejjel lépkedett a magas páfrányban, Mariska, — ez a nővére, — karját Ilonka nénje karjába fűzte s ők ketten ugyancsak buzgón daloltak a visszhangot verő hatalmas tölgyesben. Ilonka barna haján csillogott a levelek között átszűrődő napfény: a másik kettővel nem törődött, nem látta a hajukat, nem látta a napfényt rajtuk, csak a kicsiny barnahajú lánykát bámulta, bámulta, amint lesütött szemmel botorkált, lézengett a fák alatt. Egyszer csak hátranézett a kislány s figyelni kezdett abba az irányba, ahonnan ő nézegette. Kutató fehér arcán látszott, hogy nem lát senkit és semmit. De végre... egyszer csak összeakadt

a szemük. S őt átjárta a kínos-kéjes forróság, ahogy a távoli lány fehér arcát s barna, tág gyermekszemét látta. A szíve úgy vert, úgy vonaglott, hogy kezét rá kellett nyomnia s szeme könnybelábadt. A fehér lányarc, a finoman hajló nyak s a rácsillogó szempár úgy ragyogott előtte az erdő fái alatt, mint a hívőnek megjelenő Szűz Mária.

Fájdalmában összeszorította a fogát. Milyen jó volt elfelejteni ezt az első lányt, ezt a kedves és értelmetlen gyermeket, ezt a kicsiny, gyenge és babaszerű lényt, aki néha már-már meghallgatta s végül mégis kisiklott egy pillantással előle s elérhetetlenné vált örökre... Meg akart fordulni. Erőszakkal tépte ki magát a szempár szelíd nyűgéből, az érintetlen s érinthetetlen ajkak finom, bús mosolya alól... Ekkor a lány utána sietett s vállára tette a kezét. Megfordult s most szemtől-szemben álltak egymással.

— Laci, várjon! — szólt rá vidámau, de nem pajkosan Ilonka s barna szemét jelentőségteljesen merítette a fiúéba. — Haragszik? Miért kerül el?

— Sajnos, — mondta ő egy kis fanyar mosollyal, — nem kerülhetem el. Nem tudom elkerülni... mert utánam jön...

Mindketten reszkettek. Az énekszó mind távolabbról csengett. Ilonka fehér, gyermekes arca elszomorodott s ajkán megvonaglott valami keserű, fájdalmas mosoly puha, finom és hófehér kezét Laci vállára tette most már gyöngédebben.

— Elküldtem őket... — suttogta. — Nem tudják, hogy maga... hogy *te*... itt vagy az erdőben.

Most, ha nem szólt volna Laci semmit, akkor is tudta volna, hogy minden miért történik. De bár tiltakozott ellene az agya, kitörtek a szavak, minden tartózkodás nélkül, minden megfontolás és mérlegelés nélkül, csak ketten voltak ezen a hegyen s az erdőben egészen elhalt már a két lány éneke. Laci megragadta Ilonka gyenge kezét, dadogva beszélt, gyorsan, gyorsan, hogy valami meg ne akadályozza a vallomásban, hiszen sohase mondhatta el neki, amit akart, soha nem bátorította így és soha nem mutatta, hogy meg fogja érteni...

— Szeretlek, — mondta tikkadtan és szédülten s a lány úgy hallgatta, olyan komolyan, mint az ítéletet s olyan boldogan, mintha álmodna. — Szeretlek, évek óta, gyerekkorom óta szeretlek, tíz éves voltam és már teróla álmodtam s téged láttalak akkor is, amikor évekig nem találkoztam veled, teérted történt minden, te akartál mindent s te szöktél előlem, ha már elértelek... Most, csak most az egyszer hallgass meg, sohase mondtam, hogy szeretlek, de most nem várok tovább, tégy, amit akarsz...

Ekkor a kicsinyke lány szelíden és anyásan hozzásimult s lágyan megcsókolta az ajakát.

— Most már minden jól van, — mondta Ilonka, — minden megtörtént... Majd elmegyek hozzád s meglátogatlak, senkise látja...

Összesimultak, de a fiú szívébe belenyilallott valami rettentő fájdalom s karjai zsibbadtan lehulltak.

— A vonat! — Kiáltotta rémülten, — a vonat! Lekésem a vonatot! Isten veled... Nincs már egyetlen percem se... — S miközben alig-alig tudta emelni bénuló lábát s úgy elnehezedett a lelke, mintha mázsás köveket cipelne, futni, futni kezdett, valami átkozott kötelesség vonta, űzte, sarkantyúzta, tépte s futott le a hegyen, rohant a bokrok és vadrózsák, páfrányok között, végig a meredek utcán, a vasúti állomás felé... S a vonatot már messziről látta, amint befutott a kis állomásra s ő lihegve rohant, hogy jaj csak elérje, le ne késse...

Izzadtan ébredt. A nyitott ablakon hidegen áradt be az éjszakai levegő s meglibegtette a függönyöket. Szíve még most is vert s a tüdeje kifulladt a nagy futásban. Fölült az öregúr s inge ujjával megtörülte homlokát... Valami értelhetetlen szomorúság verte le. A másik ágyban egyenletesen lélegzett jóságos barátja s hű szeretője, az asszony. S az álom... hol van már a nővére?... Szétomlott a temetőben. S Ilonka, a kicsike, barna, szépszemű első ideál? Haja régen levált már s szép barna szeme besüppedt, finom szája csúvá torzult a sírban. Fehér arca... fehér arca már nem érzi a tavaszi szél csókját...

Az öregúr könnyezett. Felesége átnyujtotta hozzá gömbölyű, puha kezét s megsimogatta a homlokát. Szeretettel és anyáskodón.

— Mi az, öregem? Látod, nem kellett volna még nyitva hagyni az ablakot... — súgta aggódón s betakargatta az öregurat a dunnával.

1925. ápr. 19.

157

A kíváncsi Éva

Irta: Kodolányi János

Pesti Napló 1925. ápr. 19. 88. sz. 7-8.

A kamaszok, akik körülállták a kis Zsuzsi játszóhelyét az istálló mögött, már hatodikos elemisták voltak. Hosszú, inas lábukon feszült a barna bőr és maszatos képükön lekvár csillogott. Apró, barna szeme volt mind a kettőnek. A Jóska is, a Pali is alacsonyhomlokú, elszánt, bátor fickó volt, erős és fürge, szakadt sapkájuk körül úgy világított a nyári nap délutáni ragyogása, mint a pápista szentek feje körül a fénytányér. Jóska kezében horgászószerszám volt, hosszú mogyorófabot, spárga, parafadugó a spárga közepén s a horog bele volt szúrva a dugaszba. Pali pedig éppen egy kígyózó gilisztát vizsgált, amelyet a vastag fekete földből kapart ki az imént s míg ujjai között szabályosan csavargott a ronda féreg, ő Zsuzsikára meredt s egészen megfeledkezett a csalétkek kereséséről. Zsuzsika ott térdelt a földön s egy rövid bottal nagyfejű embereket rajzolt a földre, merev, peckes embereket, asszonyokat ékalakú szoknyával, hosszú orral, szemük az arcuk közepén volt és nem volt nekik álluk. De azért igen szépek voltak. Nagy munkájában a szoknyácska is felcsúszott a kislány térdéről s ő nem törődött vele, hogy friss, egészséges combjai kitündöklenek a ruha alól. Csak a két kamasz bámulta mohón a kislányt.

— Te, Zsuzsika, — mondta nagyon alázatosan, de izgatottan a Jóska — mink most elmegyünk a folyóra halászni. Jaj, borzasztó szép halak vannak a mosóhelyná. Aszondik a gyerökök, hogy öt perc alatt kétkilós csukát lehet fogni. Szép, fényös csukákat, harcsát is, ekkorát ni, mint a félkarom. Ugy-e, Pali? Azám. Mast osztán megnízzük. Hozunk neköd is, jó? He? Két ekkora csukát kapol.

— Tuggya rosseb, mér, de mostanában igön elszaporodott a halféle, — tódította Pali s megnézegette a gilisztát, majd előhúzott a zsebéből egy üres cipőkenőcsös dobozt s óvatosan kinyitotta. Már nyüzsögtek benne a tekergő giliszták s most még megszaporodtak eggyel. Zsuzsika áhitattal nézte az undok munkát s félt is ezektől a rettenthetetlen férfiaktól. — Na, mast má elég lesz a kukac, — dörmögte Pali s becsukta a dobozt. — Akár indújunk is. Hát szóval . . .

— Mikor a pápisták elhúzik a nyócat, te csak gyüjj ki a fűzekhön, ott legyünk mink is, megvárgyunk tégödet, jó, osztán megkapod a halakat. Jó?

— Mér nem hozzátok ide a halat? — kérdezte naívul Zsuzsika. S a kérdés zavarba hozta a két fickót. Jóska hebegett, Pali dühbe gurult.

— Mér, hát mér nem, mer akkor anyád megláti, hogy mink ett vagyunk, osztán azt hissze, a szilvát lopjunk . . .

— Te csak ne prézsmitálj, hallod-e, mer megjárod velünk. Nohát. Taknyos lány úgy tegyön, ahogyan mink akarjuk. Mikor a pápistáknál kondul, hát ott legyél. Kapol cukrot is. Meg olyan üvegöt, akit a karácsonyfára szoktak akasztani.

— De ha osztán nem leszöl ott, akkor elmennyünk a csendőrökhön, osztán azok idegyünnek, osztán ellátik a bajodat, elvisznek, bécsuknak. Azám.

Hát csak ott légy ám pontosan. Maj meglátod, milyen szépet aggyunk. Ne szólj ám sönkinek.

Avval Jóska fölkapott a horgászóbotra, füttyentett egyet s elvágtatott a kertek alatt. Pali is utána galoppozott s csakhamar ott nyerítettek a lucernásban, ahol már nem lehetett látni őket, csak a hangjuk hallatszott, mint két megvadult csikóé.

Zsuzsika pedig ott ült a földön, a nagy, áhitatos csendben, amelyet csak a tyúkok kárálása s egy-egy kakaskukorékolás éneke vert föl. Ritkán. De csend volt. A fák között ragyogott a sok érett kék szilva nagy szeme. Zsuzsika csak bámult maga elé, kerek arcát elöntötte a nagy gond árnyéka s tág diószeme félig lecsukódott. Remegett egy kicsit, mert valami érthetetlen dolog volt számára az a sok bőkezű ígéret. Valahogy nem volt rendben a dolog, lányoknak nem igérnek ok nélkül a férfiak. Örült is, íme neki két férfi halat, cukrot és üveggolyót igért, igen, de miért menjen ki a fűzfákhoz este? Kéjes riadalom reszketett egész kis testében. Nem megy ki. Valami rosszat akarnak tőle, vagy vele. Valami rettenetest. Valami olyat, amiről a nagyok tudnak, de a gyermekeknek titok. Valami nagy bűnt, ami nagyszerű, mert a gyerekek nyerítve és vágtatva rohantak el az imént. Amiért néha a tanító meg is veri olyikat, ha kitudódik s az egész iskola vihogva és kíváncsian les össze, a lányok a fiúkkal, amíg a delikvenst botozzák. Zsuzsika megdermedt. Mit akarnak vele? Miért nem adták ide a cukrot most, meg az üveget? A csukákat akár tartsák is meg, úgyis hazudni kéne az anyjának, hogy honnan szerezte. Talán meg akarják csókolni? Azt itt is lehetett volna. Az nem olyan borzasztó dolog, noha az is olyan különös...

Meg kéne mondani az anyjának, megkérdezni tőle, hogy elmenjen-e a fűzekhez s elfogadhatja-e a halakat és a cukrot és a csillagot ... Milyen szép is egy üvegcsillag ... Neki soha sincs karácsonyfája s nincsenek üvegcsillagai ... Nem is kell szólni az anyjának, az se kérdez meg tőle semmit . . . De . . .

És a rémület fölgyúlt benne, amint látta a hanyatló napot. Nem, mégse megy el a fűzekhez, hátha valami baja történik, fölmetszik a hasát, mint az ujságban volt, amit az apja hozott át a plébánostól. Hátha megkötözik és levet-

kőztetik meztelenre és megverik és otthagyják éccakára s a holdvilágnál jönnek a vadállatok s fölfalják ...

Igen ám, de ha nem lesz ott harangozáskor, akkor ideküldik a csendőröket s a csendőrök, a borzasztó csendőrök megverik, elviszik, becsukják, fölakasztják a kéménybe s tüzet raknak alá, mint a Kolompár Zsiga cigánnyal történt, akit lopással gyanúsítottak s tüzet raktak a talpa alá ...

Ahogy nőttek az esti árnyékok, úgy nőttek a rémképek Zsuzsika fölzavart lelkében. Bekúsztak barna szemecskéin s a lelkére feküdtek, elborították s fekete karmaikkal összefacsarták a szívét. S az este rohamosan közeledett, a kert fái mögött már véresen lebukott a nap, esti röpdösésbe fogtak a fecskék, felhangzott a hazatérő tehenek bőgése, a malacok visítottak ...

Aztán megkondult a pápista harang is ... Az égbolt sötétzöldbe hajlott.

Most kellett volna ottlenni a fűzeknél. S ő nincs ott. Jönnek a csendőrök. Zsuzsika menekülésre gondolt. Futott, futott, beszaladt a pajtába, befurakodott a széna közé, jó hátul, ahova még a tojó tyúkok se jártak, s a halálos csendet csak dobogó szíve lüktetése szaggatta meg.

Végtelen idő múlt el. A csend leereszkedett a világra. Hallotta anyja kiáltásait, ott hívta a pajtaajtó előtt, de Zsuzsika, miér, miértse, mint az égér: hallgatott. Várta a csendőröket. Egészen besötétedett.

Akkor látta, hogy nem jönnek a csendőrök s megnyugodott.

Kióvakodott a pajtából. Már csillogott az esthajnalcsillag, amelyről tudta, hogy a szerelem csillaga. Nagyon szépen, zölden csillogott. Az égen nem volt egyetlen felhő. S már derengett a kelő hold fényfátyola a fák között.

Zsuzsika megszabadult a veszélytől: csendőrnek se híre, se hamva. S akkor úgy megdobbant a szíve, hogy szinte elállt a lélekzete is tőle. Ki kéne menni a fűzekhez a halért, a cukorért, az üvegért... Egyedül, egymagában...

Vajjon mi lesz odakint a folyónál? Mért kell odamenni, hogy megkaphassa az igért értékeket? Mi az a titok...

Meztelen térdei összeverődtek az izgalomtól s futva, szökve elindult a lucernásföldön, a harmatos mezőn át a fűzek s a folyó felé.

1925. ápr. 29. 259

Nyaralási kilátások

Immár május felé jár az idő, kibomlott a legszebb tavasz, virágos csokrait és puha szőnyegeit elszórta, elteritgette a szomorú földön mindenfelé, a bájos falukban madarak ezertagú zenekara csiseregi, árad a napfény simogató, szív- és rügynyitogató szeretete... A jó parasztok vakargatják tenyereiket, jön az ő első aratásuk ideje: a nyaralás. Ez az aratás annál inkább fontos, mert hiszen föld alig van a paraszt kezén, amelyen arathatna, két kis szelíd, lassú ökrével igen komótosan megmunkálhatja. Azért már a háza is úgy épült a nyaralásra számbavehető vidéken, hogy egyik — alsó — részében a gazda lakik, a másik — felső — végét pedig nyár elején kiadja valami pénzes pestinek. El lehet mondani, hogy a fürdők vidékét ezek a pénzdobáló, mindent megvásárló, semmit sem sajnáló pestiek tartják el.

Máskor így április végén, május elején, már szállingóztak a lakást kereső pestiek. A tőzsdei konjunktúra idején iparkodtak a könnyen szerzett pénzen minél jobb lakást biztosítani maguknak, mert ha ma nem gondoskodtak róla, holnap már nem igen kaphattak. Most ez a veszély nem fenyeget. Egyetlen lakásról sem tudunk, amelyet már kiadtak volna, de olyanról sem, amelyre komoly reflektáns mutatkozott. Az őslakók csak legyintenek: eh, még korán van, még ráérünk, majd jönnek... Biztosra veszik, hogy az idei katasztrofális gazdasági helyzet érintetlenül hagyja a jól kiagyalt nyaralóúszó terveket s a lakások árait.

Az idén nem fog érvényesülni a magyar fürdők egyetlen jól keresztülvitt és következetesen megtartott elve: húzd le a bőrét, a hetediket is, az ingét is. Igen-igen fájdalmas, de okos meglepetés lesz a kínált fürdővidék az idén. A *szezón* képtelen élelmiszerárai hiába gőgösködnek a magasban. A helyzet eddig az volt, hogy az idegeit pihentetni akaró, szervezetét megújítani vágyó munkálkodó ember, hivatalnok, munkás eddig is hiába álmodozott a fürdőről. Magyarországon mindenki inkább pihenhet, mint az, aki megérdemelné, aki valóban el is fáradt. Viszont pihent az, aki könnyen jutott pénzhez. Túlságosan is könnyen, tehát sokat pihent. Azok, akik eddig is elmaradtak a fürdőktől: a dolgozó emberek, ezután sem jönnek, itt nem lesz belátható időn belül semmi változás. Viszont most kipusztultak a könnyen kereső és sokat pihenő emberek is.

Hogy ezek elmaradnak, végeredményben nem olyan tragikus, hiszen senki se gondolhatta józan ésszel, hogy a háború és az összeomlás farsangja örökké tart, hogy időtlen-időkig vagyonokat lehet szerezni a zürichi táviratok s a tőzsdei feketetáblák számaiból. Az új gazdagok »hagytak élni«. — sóhajtoznak itt-ott azok, akik érzik már az új nyár viharfelhőit. Ez az élet abból állt, hogy valaki egész éven át megélt abból a szobi-konyhás odából, amelyet a véletlen szerencse, a sors kedvezése juttatott neki valahol a hegyek között, vagy a Balaton mentén. Abból állt, hogy

Az Est 1925. ápr. 29. 96. sz. 8.

a sóska, tök és répa ára egyenlő volt az aranyéval s a veteményeskertet kaliforniai aranymezőnek nézték az asszonyok. Precizen: *a fosztogatók kifosztásából* állt. Aki a börzemanőverek útján összeharácsolt vagyonokat, kiment a falvakba családostól, ahol aztán ő ellene manővereztek a parasztok hihetetlen egyértelműséggel és konoksággal.

Sem az egyik, sem a másik nem nevezhető produktív vagyonszerzésnek. Mert, ahogy egészségtelen volt a tőzsde elhatalmasodása a gazdasági életben, épúgy egészségtelen a tőzsdét szívó parasztréteg elhatalmasodása is. Az egészséges az lenne, ha az egyik csupán mint árupiac, a másik pedig mint földmívelő osztály existálna.

Most tehát egészségesebb mederbe terelődnek a dolgok azáltal, hogy a konjunktúra-gazdagok elhullottak s a paraszt nem tud megélni nyári-lakásból és konyhakertből? Aligha. Mert az a munkában kimerült ember ma sem jelenik meg a fürdőn, hogy idegeit rendbehozza, azok a tüdőbeteg gyermekek ma is Belgiumba és Hollandiába utaznak, azok a háztetőről leesett munkások most is a barakokban kötözik nyakukra a kötelet... S a paraszt most sem tud megélni a földjéből.

Sajnos, a túlhosszú, egészségtelen farsangban részegek és kótyagosak lettek azok, akik életüket *a mindennel-kereskedés* jól fizető elvére alapozták. Most nagynagy csalódással kétségbeesve fogják látni, hogy nem elég az úri kényelemhez egy kis kiadó lakás, nem elég a megélhetésre két négyzetméter konyhakert chetetlen giz-gazza. Hogy alkotni, dolgozni kellene, *produkálni valamit* s nem attól várni az életet, aki maga már másokról bőségesen és ügyesen lehúzta. Nagy csalódás lesz a részük azoknak a rosszul-nevelt parasztoknak, akik embertársaik pilleneset arra használják, hogy megfosszák őket az utolsó ruhájuktól. S nagy rést fog ütni az idei nyár a magyar fürdők eddigi elvén: nyúzd le a bőrét... Már érezhető ez a visszahanyatlás, már nem készülnek oy vehemens és cinikus ámadásra a vendégek zsebe ellen. Sajnos, ez nem fog használni semmit.

Kodolányi János.

1925. máj. 3. 261

Vízparton

Írta: Kodolányi János

Leteríttette köpönyegét a fűzek alá s rátelepedett. A nap csak nemrég bújt ki a hegyek mögül s halvány ködfátyolok lebegtek a víz fölött. De az ég már párátlan és makulátlan volt, halványkék s mosolyogva tükröződött a vízben.

Mély csendben nyaldosták az apró hullámok a part homokját, szabályosan nyalintották egyetegyet rajta, kicsipkézték, a folyó maga olyan sima és nyugodt volt, mint az üveglap. Arra, ahol a nap tükröződött benne, szemkáprázatóan villogott, de nyugat felé, a hegyek alatt hideg kék volt és végtelen.

A férfi sokáig álmodozva ült a rögyező fűzek alatt, horgászó szerszámait a sarjadó fűbe dobta, kalapját mellétette s lehúnyta a szemét. Szinte álomba ringatta a szél suttogása, a habok halk, finom, beszédes csobogása, a szelíd napfény s a csend, a végtelen csend. Itt békesség volt. Jól esett neki. Szinte hallotta a kipattanó rügyek ropogását, egy mogyoróbokor gallyairól halványzöld hernyószerű virágok csüngtek s távolabb, egy magányos diófa szinte megduzzadtan csillogott a nedvektől. A férfi mellében valami fájó boldogság bujdosott, alig tudta türtőztetni magát, hogy hangtalanul föl ne zokogjon, szinte feszítette belülről a nyugalom, harmónia és csend öröme, szeretett volna leborulni a földre, ha nem látta volna ezt maga előtt is szentimentálisnak, megtette volna. Eszébe jutott egy kis dal, melyet valami regényben olvasott s most látta csak, milyen egyszerű, milyen mély és misztikus.

Csöndes Don, te jó atyuska,
Áztasd testemet,
Föld, te meghitt jó anyuska,
Pödj be engemet,

Kakuk madár, zöld erdőben,
Zöld erdőben, szép mezőben,
Kedves bátyikám,
Dalod messze visszhangozzon,
Fehér nyírfa, ifiasszony,
Várj csak, várj reám!

— Don, vagy Duna, mindegy. Mindegyik jó atyuska, a föld mindenütt jó anyuska, életet ad és visszafogad, ha meghalok . . . Milyen jó is a halál, milyen jó is az élet! — Gondolta magában a férfi végtelen örömmel és megnyugvással. Már döngicséltek a méhek s egyhangú zöngésük olyan ritmikus volt, mintha a föld és víz altatódala lett volna.

A férfi lassan bevetette horgát a vízbe s elmerengett. Himbálózott, reszketett, ringott a parafa s keringett az átlátszó vízben. Csakhamar apró ezüsthátú halacskák sürögtek a lapos, sima kavicsok fölött a horog körül s tátogó szájukkal megütögették. Elúsztak mellette, ismét körülrajongták, majd hirtelen, gyors surranással elillantak a víz belsejébe, eltűntek az opálos mélységben. A parton, nem messze a fűzfáktól, dúdolgatva közeledett egy lány, vödröt himbált, szoknyája föl volt tűzve erős csípőjén, lábszárai hófehérek és meztelenek, hátrakötött piros kendője alól súlyosan hullott alá a hajfonata. Egyhangú, egyszerű nótát dalolgatott, önmagáról megfeledkezve, talán nem is tudva arról, hogy énekel. Egészséges volt, fiatal, friss, a nap megragyogott fehér lábikráin s térde gömbölyű volt, mint a kalács. Leszaladt a vízhez, óvatos macskaléptekkel a kövekre lépegetett, megmerítette a vödröt s miközben meghajolt, hátul fölhúzódott ruhája alól kilátszott a combja s a karikázó vízben is remegve visszatükröződött.

— El ne hajtsa a halaimat! — Kiáltotta a férfi s ebben a percben úgy érezte, hogy meg kell ölelnie az ismeretlen lány ruganyos testét. A parafa hirtelen a víz alá siklott, ösztönös mozdulattal billentette meg a horognyelet s a hal átvillant a napfényen, ott csillogott a fűben s fuldokolva hánykolódott. A lány nevetett, mintha csiklandozták volna, lehajoltában visszanézett s hátravetette a haját.

— Látja! Nemhogy elmennének, de még csak jönnek!

— Hát ha én is odamennék!?

— Majd belecsik a vízbe és megfullad!

Nevettek. A lány kifelé indult. A férfi lassan feléje ment, megfogta a vödörrel együtt a lány kezét s húzakodni kezdtek. A víz kilocsogott a fűre, nedvesek lettek, nevetgéltek . . . Végül a férfi átkarolta a lányt, fejét hátraszorította s vidáman, keményen megcsókolgatta nedves száját és kipirult arcát. Olyan szaga volt a lány ruhájának, mint a folyónak, friss volt, üde, üdítő.

Ragyogott a nap, a víz vakítóan villogott a folyón s behúnyták a szemüket egy pillanatra, nem láttak semmit. Szívük döngette a mellüket. Hátuk mögött a fűben ott vergődött a fuldokló hal, ezüstös gyászban, agóniában s a horog által feltépett kopoltyúból halványpirosan szivárgott a vér. Görcsösen vonaglott s szeme üvegesen meredt a végtelen folyóra.

Az Est 1925. máj. 3. 99. sz. 11.

262

Vihar előtt

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

A hegyek mögül súlyosan, mint a sűrű füst, közeledtek a koratavaszi vihar felhői. A hegyek sötétkékek voltak s a felhők is kékek, mély lila árnyalattal, a szélük azonban fehér s foszladozott, mint a szétfoszlott vatta vagy tüll. Amint a nap éles sugárpásztái végignyilaltak a hatalmas vizen, ezek a kék árnyékok s a nap aranysárga sugarai valami misztikus, haragos, vad zöld színben ragyogtatták meg a sistergő hullámokat, melyeket könnyű, de makacs szél görgetett a partok felé. A távoli malom egyhangú kereke csobogott s duruzsolt, a szél elhozta a hangját, valami fenyegető, misztikus, az egész világot egybeölelő suhogás volt ez, mint láthatatlan szárnyaké, vagy közeledő rettentő sáskaraj mindent letaroló veszedelme.

A férfi s a leány egymással szemben ültek a csónakban. Olga vékony, finom szőke lány volt s a fenyegető szél s a közelgő sötét felhők meg-megborzongatták. Összehúzta vállán a selyemkendőt, sárgacipős lábát maga alá húzta s ujjai görcsösen szorongatták a kormány láncát, barna szemét összehúzta, haját homlokába fújta a szél s minden félelme, asszonyi gyávasága mellett is olyan romantikus lelkesedés, elragadtatás ömlött el egész gyöngéd lényén, amilyen csak egy tiszta tizennyolc éves kislánynál tapasztalható. Az a férfi, aki vele szemben húzta az evezőt, rövid, izmos karján felgyűrt flanellingén átdagadó izmait fürdette a szélben és napfényben, kopaszranyírt kerek fejét hol lehajtotta, hol fölszegte egy kicsit az evezés ritmusára, térdeit hol keményen kifeszítette, hol ruganyosan fölhúzta a mozgó evezőpadon, ez a zömök, mokány, vad, barna ember ma délről a vőlegénye volt. Olga ujján ott csillogott a vékony karikagyűrű, melynek mását Bodzay Lajos parasztujján ragyogtatta a fenyegető ferde napsugár. A földbirtokos dühösen húzta az evezőket s a zöld csónak föl-fölszegve orrát, suhant a zöld vizen, a kék hegyek és zöld partok között. Bodzay arca lelkesen ragyogott s nem látszott rajta semmi idegesség, semmi bizonytalanság, semmi feszélyezettség. Hosszú hónapok reménytelen ostroma után végre eljegyezhette a lányt s ezzel egyszerre biztosnak és tisztának látta a helyzetét, kis barna mokány arcán szüntelen öntelt mosoly ragyogott.

Sokáig suhantak így a haragos vizen szótlanul. Olga azon gondolkodott, hogy ime, ez hát a menyasszonyi állapot, a boldogság teteje, az álmok megvalósulása, az önfeledt odaadás, mely befejezi Ohnet regényeit s Curts Mahlert. Most hát ő boldog. Mert minden beteljesedett. Most szerelmes, ennek a férfinak az imádottja, leendő feleség, aki nemsokára frigyre lép. Milyen szép s vad ez a nap, milyen haragos a víz, hogy suhan a csónak a falu felé, hogy henteregnek a zöld hullámok alattuk s a sötétlilák fölöttük... Milyen szép ez, milyen költői, élete legszebb, örökké emlékezetes napja...

— Lajos, siessünk, — mondta kissé rekedten s összeborzongott. — Mingyárt kitör a vihar.

— Hadd törjön. Maga fél? Látszik, hogy gyáva nő. Asszony. — Nevetett Bodzay s gyönyörködve szemlélgette a finomtermetű lányt, amint a csónak ringatta előtte a víz s a hegyek hátterén.

Olga még jobban megborzongott s összekuporodott a vékony selyemkendő alatt. Karperece szárazan megcsörrent. Lajos szeme a karperecre tapadt.

— Na, majd ha az én feleségem lesz, Olga, — jelentette ki valami rideg becézéssel. — különb karpereceket kap, mint amilyeneket az öreg vett magának. Csakhogy én megkövetelem a feleségemtől, hogy résztvegyen velem a munkában. Dolgozzon. Baromfit tenyésszen, disznót neveljen, gondja legyen a tejre-vajra, minden garast megbecsüljön... Mert én nem lopom a napot.

Keményen belevágott a vízbe, mintha szántana. Most már az övé lesz a lány, eljegyezte, jó lesz még idejében fölvilágosítani, hogy mik a kötelességei. De Olga csak a közeledő vihart látta s a hatalmas, hánykolódó vizet. Valami rettenetes szorongás fojtogatta, szinte megbénult bele, minden olyan bizonytalan volt s a szél félelmesen suhogott. Elbújt a nap. S a hegyek fölött halványan villámlott.

— Nézze, Lajos, — susogta kissé keserűen, — én nem ezt vártam... Hogy maga itt szabá-

Magyarország 1925. máj. 10. 105. sz. 3–4.

lyokat terjesszen elém... Majd tudom én a kötelességemet...

— Hehehe, a nők rendesen nem tudnak kötelességről, csak menjenek egyszer férjhez. Ismerem én a nőket. Hála Istennek, sokkal volt dolgom, eléggé kifosztottak a drágák. Sokkal jobb, ha mingyárt az elején megmondom, mit követelek az asszonytól. Nem árulok zsákban macskát. Nem igaz? Végre is az asszonyt én tartom el s máma rossz üzlet a házasság, azt maga is tudhatja...

— Rossz üzlet, — hebegte Olga s arcára sötét árnyékokat vetett a lila felhő s alulról a zöld víz. Olyan volt, mint a halott. Bodzay nem is találta szépnek ebben a megvilágításban, mindenesetre ez nem is volt olyan fontos. A szépség nagyon kétes valami, a párti azonban megmarad.

— Rossz üzlet, — ismételte meg Olga, mint aki rosszul hall. — Micsoda üzlet, miről beszél? Hogy kerül a házassághoz az üzlet?

— Végeredményben minden üzlet, Olga. Csodálom, hogy maga ezt még nem tudja. A házasság is üzlet. Maga az én feleségem, én eltartom magát. Ez csak világos. Azonban azt is megkövetelem, mint becsületes üzletember, hogy a feleségem, ha az eltartáson túl is akar valamit, eleganciát, ékszert, színházat, efféle cicomákat, ami már nem szükséges, hát ő is vegye ki részét a munkából. Segítsen nekem.

Nehéz, fojtó, fülledt csend szakadt közéjük. A férfi keményen, erejét mutogatva, mellét a szélnek szegve hajtota a csónakot. A lány maga elé meredt. Ettől a paradicsomi csónakázástól a vőlegényével mégis valami egészen mást várt. Lehet, hogy ostoba. Elrontották a regények. Végre is Lajos nagyon őszinte...

De ehez a sötét világításhoz, ezekhez a lila viharfelhőkhöz, ehez a háborgó, fenyegető zöld vízhez s a távol villogó villámfényhez egy kis hazugság illenék... Vagy valami más... Néhány szép és megnyugtató szó, hogy ne féljen, ő szeretni fogja halálig, megvédi... Talán az evezőt is el kellene eresztenie egy percre s megfogni a kezét, szép lágyan, egyszerűen. Talán mégis így kellene ezt eljegyzés után...

— Nem is mondtam, öt pár tinót vettem a vásáron, meg egy anyakancát. — folytatta Bodzay lelkesen. — Hámos ökrök lesznek, a régieket kiselejtezem. A csatorna mellett bevettem az egész területet rétnek, lucerna lesz rajta. Szaporítani kell az állatállományt. Még szerencsés voltam, sikerült letagadni kétmillió forgalmi adót. Hát én gondját viselem a gazdaságnak. Most csak az kell, hogy a feleségem is úgy gondolkozzon, mint én. De muszáj is lesz neki.

Nevetett. Arcát kiverte a veríték s piros volt és egészséges.

— Siessünk, itt ér a vihar, — sürgette most már ijedten Olga, minden szépség elveszett körülötte, csak fenyegető villámokat látott s már hallotta a messziről dübörgő dörgést. A hegyek ötszörösen visszaverték s a szél meghurcolta a téglavörösre változó vizen. A hatalmas folyam hánytorgott. Olga eleresztette a kormány lánbát s megkapaszkodott a csónak oldalába. Szemét az égre szegezte s végtelenül szomorú volt és rettegett. Úgy kívánta, sóvárogta, hogy valaki megölelje s mellére vonja a fejét, úgy gyötörte a vágy, hogy valaki testvér most megmutogassa neki a felhőket, amelyeket olyan szépeknek látott s a folyót is, a virágos fákat s a hegyek mögött felgyúló villámokat... Ha valaki most ezekről a csodálatos, félelmes dolgokról beszélne neki s minden sürgetése és félelme ellenére eleresztené az evezőket s csókolná őt, a lelkét is kicsókolná, nem törődne a zivatarral...

Olga szeme elhomályosult s keserűen belenézett a folyóba. Nézte a széthasított víz sustorgó, zavaros hullámait. Könnye ráhullt a kezére, mellyel még most is görcsösen szorongatta a csónak peremét.

— Fogja azt a kormányt, Olga, — szólt rá szigorúan a férfi, — csak nem képzeli, hogy így is lehet? Evezzek is, kormányozzak is? Maga gyáva.

— Már csöpög az eső, — felelte alig hallhatóan a lány s az eső csakugyan kövér cseppekben hullani kezdett. A szél végigzúgott a vizen, teljesen besötétedett s a mennydörgés recsegve zuhogott alá a hegyekből.

Bodzay káromkodott. Bátran, szégyenkezés nélkül és őszintén. Belefeküdt az evezőkbe. Vállát mind sűrűbben paskolta az eső.

— Hogy az isten verje meg, — dühöngött, — ez aztán szép kis eljegyzési mulatság.

Olga tehetetlenül sírt.

214

Mi urunk: a pénz

1. Valamelyik kitünő ügyvédbarátom, aki meglepően föl tud még háborodni a dolgokon, két csésze feketé között mesélte a korunkra jellemző történetet: egyetlen bálon találkozott a hivatalnokcsalád szemefényével, a gyönyörű leánnyal, a tündér táncossal, feketehajú szépséggel, s a mamával is, aki szende és szigorú úriasszony, disztingváltságához szó se fér, távol áll még a gondolatától is minden, ami kifejezetten nem úri dolog... Szóval: békebeli magyar hivatalnokcsalád, dsentri-származás stb. Barátom, mint ő maga is állítja, nem csunya legény; tetejébe az a hír járja róla, hogy jól is keres, szóval igen megtetszett a mamának, de több semmi... Igazán, ennyi volt az egész. Kedélyes, áttáncolt éjszaka, diskurzus sok udvarias nevetéssel és punktum. Az egészet elfelejti az ember. Néhány nap mulva barátom tárgyalásra iparkodott villamoson, már amennyire Pesten villamossal iparkodni lehet. Kivel találkozik mással, nem nehéz eltalálni: a hivatalnokcsalád szépével, szemefényével, a barna leánnyal. Néhány barátságos szó. Az ügyvéd kaján kedvében volt, tehát így komolytalankodott a leánnyal:

— Mondja, Icuka, nem akar keresni egy milliót?

A szépség kerekre nyitotta szemét, mohón, amilyen mohón ma egy millióra kinyílnak még a lánykák szemei is. Hogyne. Természetes, hogy akar. De mennyire. Erre barátom megmagyarázta neki, hogy délután öt órakor a Kálvin téren levő szerény, de csöndes lakásán átveheti a milliót, de csak személyesen. Ezzel elváltak. Az ügyvéd aztán teát főzött délután a legényszobájában, másik nem is volt neki, és csupa kuriózumból várta a lányt. Pontosan öt órakor megérkezett! Pontosan! Tehát vannak esetek a nő pontosságára is. Ledobálta kabátját, kalapját és remegve leült. Barátom kaján udvariassággal teát szervírozott, de ő elutasította, mondván, hogy nagyon siet. Térjenek inkább a tárgyra. Reméli, hogy barátom úriember, nem fogja sokáig tartóztatni... azonban csak minél előbb essenek át rajta. Csak egyet kér: engedje meg, hogy a lámpát ő oltsa el és ő gyujtsa majd meg... s az arca égett.

Barátom, aki erre az alkalomra fölhajtott egy milliót valahol, természetesen azonnal átadta neki a pénzt, aztán, minden ellenszolgáltatást visszautasítva, szabad folyást engedett megdöbbent haragjának és fölháborodottságának. Hát lehet ez? Meg lehet szólítani egy úrilányt, ajánlatot lehet tenni neki s ő az ajánlatot el is fogadja? Itt tartunk már?!

A lány sírt.

Másnap a mama személyesen kereste fel az ügyvédet az irodában. Váltót hozott az egymillióról, pontosan kitöltve, aláírva... S mikor a barátom megkérdezte, hogyan lehetséges ilyesmi, ő, az anya is tudta talán, hogy a lány, Icuka... Ott volt nála... Ott, a lakásán kapta a milliót, a mama szemlesütve rebegte:

— Istenem, nagyon kellett a pénz... S mikor Icuka mondta, hogy maga üzletet ajánlott neki,

Az Est 1925. máj. 14. 108. sz. 8.

én magam küldtem el. Természetesen a pénzt pontosan vissza fogja kapni.

Ez *egy eset*. E sorok írója tudja, kivel, mikor és hol történt.

2. A dolog akkor kezdődött, amikor a háború folyamán papírtalpú bakancsokban harcoltak a katonák s ideiglenes divatba jött a térdigérő cipő. Aztán, amint fokozatosan bukdácsoltunk lefelé a lejtőn, úgy szaporodtak a városok utcáin a női bundák, prémek, selymek. Öreg emberek a tanúim: valamikor kinek jutott eszébe, hogy talpigérő prémesbundában sétáljon már szeptemberben? Volt-e akkor annyi bunda, amikor az éhezők még jutottak néhol kenyérhez s a didergők meleg odúhoz, volt-e annyi autokosztüm, pilótakosztüm, meg a szőrmék és bőrök olyan pokoli hemzsegése, mint ma? Az asszonyok testén ragyog mindaz a szükségtelen ruhadarab, amelyet a férfi nem tud előteremteni. Körös-körül üvölt a nyomor, vacognak a kenyértelen és didergő emberek, gyermekek... Budapest utcáin gőgösködik a szőrme, a bőr, a bunda. Háromszáz méter selymet használnak egy revü kosztümjéhez. Ugyanakkor...

Hol a nő helye szerencsétlenségek idején? Hol a nő helye akkor, amikor az emberek betegek, rongyosak, éhesek, fáznak, hol a nő helye akkor, amikor csecsemők megfagynak az utcán és anyák levetik magukat annak a háznak harmadik emeletéről, ahonnan kitették őket, mert négy-öt gyermekük van... Hol a nő helye és mi a nő kötelessége?

Jó, hiszen a nők nagyrésze, igen, még ma is tudja kötelességét... Igen, vannak még... Mint ahogy mindig vannak. Akadnak. Sőt: nagyrészük. Tudjuk.

Azonban tessék végignézni az utcákon. A nők nem látják és nem akarják látni vereik nyomorát s nem akarják tudni kötelességüket a betegekkel, rongyosokkal és hajléktalanokkal szemben. A nők ma már... *élni akarnak*. Mint ők mondják.

3. Azelőtt csak az úgynevezett *proccok* (asszonyi szóficam), kulturátlan pénzemberek csináltak olyasmit, hogy a család szemefényét: a Fifikét, vagy a Prutyikát »*művésztalentumnak képezték ki*«. Ez most már megváltozott. Ma már minden *meg nem értett* és gyermektelen nő (ha gyermeke van, akkor csak dühösebben) született lumen. Hemzsegnek a lángészek közöttük! Sok a festő, sok az előadó művész, de még inkább a táncfenomén. A nők nem tudják, mit kezdjenek a napjukkal. Semmi teennivalójuk nincs. Mindent elvégeztek már. Most hát itt a kultúrmunka! A sok gyanus művészet. A tánc borzalmas őrülete, a szavalás, interpretálás...

Ma már nem lehet nőtársaságba menni, nem is asszony, aki nem foglalkozik művészetekkel... Mert csak nem az a nő hivatása, hogy... Mi a nő? Mivé akarja tenni az alávaló férfi? *Anyaállatká?* Elvégre az ember hivatása (mert a nő is ember, hiába tiltakoznak ellene a gaz férfiak), az ember hivatása, a nőé ... Mi is hát?

Az, hogy a nő is éljen!

Ó, zagyva asszonyfejek, mennyi gondot, bajt, könnyet és vért tudnátok ti elhárítani, ha nem a pénz dobogna szívetek helyén!

Szomorú kétségbeeséssel vizsgáljuk a statisztikák születési és halálozási rovatait, szomorú reménytelenséggel várjuk ennek az országnak a holnapját, ahol mi urunk s az asszonyaink ura: a pénz. Megérdemeljük a meddőséget; prostituálódott az asszony.

Kodolányi János

A tanító házassága

Írta: **Kodolányi János**

Pesti Napló 1925. máj. 17. 111 sz. 7-8.

Még volt vagy negyedóra a gyülés megkezdéséig, de csodálatosképpen már zsúfolásig megtelt az alacsony iskolaterem az egyházközség tagjaival. S még mindig jöttek az emberek. Súlyos csizmák kopogtak odakint a sötét tornácon, amint úgy nagyjából lecsoszogták a sárkoloncokat s az éktelen füstbe bebukott egy-egy kucsma és ködmen, mogorván dörmögött *jestét* a sötétképü pógár s madárszárny módján lecsapzott bajúsza kegyetlenül rángott a pipacsutora mellett. S a padok közt ott szorongtak a nagytekintélyü férfiak s a sarokban a szájas asszonyok csapata, ahol valamikor mint oskolásgyerekek biflázták taktusra az egyszeregyet. Akkor ők rettegtek a tanítótól, most a szegény mester váltogatta izgalmában a lábát és sugdosott a kurátorral a kályha mellett.

Kopott volt a tanító, borotválatlan és keshedt, idegesen szítta a cigaretta maró füstjét s nagyon tisztességesnek, alázatosnak és szerénynek látszott, noha intelligens emberként büszkélkedett a faluban más napokon.

Nem is halk zúgás duruzsolt az alacsony hodályban, a kemény füstölés is arra vallott, hogy az egybegyültek nagyon elszánták magukat, hogy pedig a legridegebb, legnyelvesebb asszonyokat is elhozták magukkal az emberek, azt bizonyította, hogy nem alkusznak, nem mennek bele semmibe s még a halvány kísértésnek is elejét akarják venni. Néha egy-egy erősebb kifakadás hallatszott a morajban, a fő szóvivő köpte a markát, hogy de biza ű maj megmondi annak a vásottnadrágúnak, hogy nem fejőstehenek ők, mér nem ment püspöknek, mégis csak abszolút dolog, hogy mindön terhet a szegény pógár nyög, mindég csak fizessön, nem ölég a sok adó . . . Maj a rosseb! . . . S az asszonyok is ugyancsak szaporították a hajlékony szót s fogadkoztak, sápódtak, káromkodtak . . .

A meleg mindenki másnak elviselhetetlen volt, fülledt és fojtó a pipafüst, csak a tar koponyák nem főttek a hőségben s nem kerültek le a bundás ködmenek se, jóllehet itt már mindenki a kocsmából fordult a tanácskozásba s ugyancsak megtöltekezett borral és haraggal.

Félnyolcra együtt volt a gyülekezet. A tanító utolsót szívott a kapadohány cigarettából s elhajította a kályha tövébe, mert ő kultúrember volt s nem szemetelt akárhová, mint a vele szemben tolongó polgárok sáros, köpködő, félelmetesen bősz s nemtörődöm hadteste. A mozdíthatatlan hegy! Alighanem nagyon melege volt a tanítónak: a mai napra tekintélyóvás miatt föltett kemény gallérja olyan volt, mint a szivacs.

— Tisztelt gyülés, — kezdte a tanító odafönt a dobogón s rántott egyet a nyakán, mintha hurokba került volna s a tekintete is olyan kétségbeesett volt. De a zsongás elült s halálos, gúnyos, szinte röhögő csend borult a rossz atmoszférájú teremre. — Azt hiszem, mindnyájan tudják, hogy miért jöttünk ilyen számban össze . . .

— Úgyám, — dörmögte egy rosszindulatú hang ott hátul s az asszonyok vihogtak, — bakkecskét fejni.

— Az a körülmény, hogy valamennyien itt vannak, akiket a dolog érint, bizonyítja . . .

— Kár a szép szóér, tanéttó úr, — vágott közbe nyugodtan a főhangos Csicsó-Mátyás János, előrelökvén hatalmas hasát s mindenki helyeslően zúgott. — Mer mink má tuggyuk, hogy a szóverág mire való: fizess, meg: fizess! Hát. Azér ne húzzunk az időt. Mer mink nem vagyunk olyan kecskék, akiket fejni lehessön. Mink bakkecskék vagyunk, tanéttó uram. Fizetésemelés, meg megen csak emelés, hát ez nem men má így tovább.

Éktelen, fülrepesztő ordításba kavarodott a százféleképpen is ugyanaz a vélemény. Az asszonyok hadonásztak, visítottak, piszkos bikláik lengtek a füstben s csak foszlányokat lehetett hallani a kavargásban:

— Maj a rosseb! Ki az a tanéttó! Hát má mink legyünk kódusok, ű meg csak zsebőjön?! Hogy a rosseb . . .

— Fizessön az isten!

— Hát maj má az utolsó tikunkat is a mestörnek aggyunk?

— Emmá sok! Gyalázat! Szégyön! Az ejen embör ne menjön mestörnek!

— Bezárassunk az oskolát! Úgyse sok a gyerök!

A mester sápadtan és ajkát rágva állt a dühödt tömeggel szemben, amelyből csak torzult szájakat és kipirult, hullámzó kobakokat látott, meg itt-ott hadonászó kezet. Mellette a kurátor állott politikus képpel: hogy a tanító is azt vélje, ő a fizetésemelést akarná, de a nép is azt, hogy csak kényszerűségből áll a tanító mellett. Mikor a zsivaj kissé szünt, a tanítónak sikerült elordítani, hogy ő is beszélni akar s erre meghallgatták, úgyis hiába tépi a torkát. S a tanító fölindulva, reszkető hangon s tűzbeborúlt képpel beszélt:

— Nem hinném, hogy maguk közt akadna csak egy is, aki soknak találná a fizetésemet ... Maguk tudják, mennyi, maguk fizetik. Nem tudok belőle ruházkodni . . .

— Járjon a régibe . . .

— Nem tudok venni semmit, amire egy kultúrembernek szüksége van . . .

— Menjön kapáni maga is . . .

— Akkor ki tanítaná a maguk gyerekit, ha én is kapálnék? . . .

— Nem is kell.

— Jobb, bár gyerök se lenne!

— És higyjék el, — folytatta a tanító megalázva és keserűen, — hogy nem jönnék én elő evvel a fizetésemeléssel, hiszen láttam a pap példájából, hogy maguk inkább nem választottak papot, csak a lukmát ne követelje, most ott a templom üresen.

— Nem is kell. Inkább a disznónak aggyuk a kukoricát.

— Hát a k . . .-iak meg ki is tértek.

— De mondom, nekem ez elég intő példa.

1925. máj. 17.

Most azonban, legyen egy kis szívük, gondolják meg, maguk házas emberek, némelyiknek gyereke is van ... Gondolják meg, ha megházasodok, hogyan élek meg a fizetésből?

Pár perenyi csend dermedt a tömegre.

— Nem házasodik a tanéttó úr, — bizakodott egy asszony.

— De igenis házasodok. Azért kérem, könyörgök maguknak, tegyék lehetővé, hogy asszonyt hozhassak a házhoz. Nem élhet az ember így, mint a kivert kutya, egyedül. Asszony kell, aki gondomat viselje, maguk is beláthatják ...

Elhallgatott. A teremben izgatott csoszogás, zúgás támadt. Eleinte nem lehetett érteni semmit, később azonban tisztábban és világosabban vált ki a közvélemény állásfoglalása ebben, a tanítóra nézve olyan kényes és érzékeny ügyben. Hangok emelkedtek.

— Eddig jó vót neki egyedül.

— Ha neki magának is kevés, minek házasodik?

— Van asszony elég, keressön, talál házasság nélkül is.

— Hát eddig hogyan élt?

A tanító hallgatta. Aztán megint beszélni kezdett, csakhogy a veszni kezdő fejsze nyelét is, utána dobhassa a növekvő árnak.

— És ha most még el is tengődnénk valahogy ketten, de ha gyerek születik ... Ha gyerek lesz ... Esetleg kettő is ... Annak ruha kell, cipő kell, kenyér kell ...

Szinte rikoltozott a hangja. Erre már aztán tetőpontját érte a kavarodás. Mindenki beszélt. Sokan a mellüket verték.

— Hát osztán mink tartsunk a mestör gyerökét? Azér fizessünk, hogy a mestör gyerököket szaporétson?

— Magunknak se kell a gyerök, osztán őneki meg azér aggyunk a sok drága búzát, kukoricát, sunkát, pézt ...

— Bézárassunk az oskolát! Nem fizessünk! Nincs pap, ne legyön mestör se!

— Hát! A rosseb! Mink dógozzunk, a pógár nyög mamá, a tanéttó meg házasoggyon a mi bűrünkön! Azt má nem!

A tanító csak állt a fojtó, szédítő zűrzavarban, ahol mindenki bátran kiabálhatott, hisz úgyse lehetett számontartani, ki mit mond... És érezte, hogy tervei, álmai összeomlanak és düh facsarta a szívét és bosszút szeretett volna állni rajtuk és szemét könny és vértódulás kápráztatta... Vagy hozza ide az asszonyt és lökje szegénységbe?

— Nézzék... emberek! Ide hallgassanak! Értsék meg, emberek!...

De szavai elvesztek a füstben, mely a petróleumlámpa fényét ködbe takarta s nem válaszolt neki a zűrzavarban senki.

268

Aki már semmire sem emlékszik

Irta: **Kodolányi János**

(Utánnyomás tilos)

A vonat, mellyel csatlakozásomnak kellett volna lennie, már elment. Igy szokott ez lenni ezekkel a kedélyes vidéki vicinálisokkal. Különben is a késésünk bosszantóan nagy volt, előre tudtuk, hogy a gyors otthagy bennünket. Késő este volt. Egy lassu vasutas tempósan fölvonta a halvány ivlámpát s a kihalt, álmos kis vidéki pályaudvar fölött alig-alig világitva himbálózott a merengő üveggömb. Kis ideig csak eljárkáltam a halottian csendes pályaudvaron, mely olyan volt hideg sinjeivel, a távolban csillogó zöld- és piroslámpa pontocskáival, az állomás mellett elhuzódó árok hosszu, fekete, néma nyárfáival, mint valami különös, nyugtalanitó temető. Csakhamar beláttam, hogy ez a magányos séta a kihalt s bóditóan illatos nyári éjszakában, a távolbafutó sinek szigoru és rideg vasgerendái között igen-igen szomoru. A lemaradt ember bánatos rezignációja szorongatta torkomat, a messzibe vesző sinek csalogató s hideg távlatai fölébresztették bennem a rohanás, repülés vágyát, a kis jelzőlámpák s a mindenekfelett sápadtan lengő ivlámpa ragyogása, mint távoli emlékek fájó szemei vibráltak előttem, irtózatosan egyedül s elhagyatva éreztem magam, életemet nyomasztóan sötétnek, misztikusan hidegnek és céltalannak láttam s mindezt betetőzte még a nyárfák fekete, komor, alig-alig susogó csoportja, mintha sirkövekre hintette volna árnyékát. Elhatároztam, hogy bemegyek a faluba s keresek valami vendéglőt, ahol meghuzhatom magam reggelig. Még érdekelt is a dolog. Uj helyzet, uj ágy, uj álmok, uj arcok és utcák... Van-e érdekesebb, mint az ilyen szándéktalan ismerkedés egy idegen és soha nem látott kisvárossal?

Mindig szerettem az ilyen ártatlan, furcsa kalandot, amikor nem történik az emberrel semmi különös és mégis uj világ mutatkozik meg előtte, mert más levegője, más hangulata, más szaga és hőmérséklete van minden városnak s az éjszaka fedezi föl azokat a titkokat, amelyek nappal elálcázzák magukat az üzlete, kenyere és szerelme után futkosó ember elől.

Hirtelen eszembe jutott: itt lakik, ebben a városban, a szent öregember, a legendáshirü böles, meg kellene látogatnom. Valahol kint a község szélén, hiszen akárki megmutatja. Nála töltöm az éjszakát. Megkérdezem, mi a véleménye az életről, a halálról és az emberekről.

Megörültem az ötletnek. Azonnal el is indultam, végig a sötét utcán, át a sivár, üres piactéren, találkoztam a bakterral s az aztán utbaigazitott. Csakhamar a tücsökszótól hangos faluvégen jártam, az elszórt fehér házak tövében, döngő deszkapalánkok mögött

Magyarság 1925. máj. 27. 118. sz. 1–2.

1925. máj. 27.

ugattak rám a dühös kutyák, fejemre virágot szórtak az illatos akácok, bátran és vidáman mentem ki a faluból.

A szent öreg háza kicsi nádfödeles épület volt, távol az utolsó háztól és nem volt bekeritve. Ajtaja szabadon, sarkig tárva ásitott bele az éjszakába, a belül derengő mécs halványsárga fénye kivilágitott az udvarra. Egy kutya barátságosan elébem jött s egészen az ajtóig kisért, ott lefeküdt a küszöbre. Magam illedelmesen beléptem a konyhába s köszöntem.

Ott ült a Hallgató Ember a durva asztal mellett, előtte égett a mécs s szelid, halvány világossága behintette ápolatlan s piszkos szakállát, földszinü ingét s nagy, bütykös ujjait. Halálos nyugalommal tekintett rám apró, értelmes és kemény pillantásu szemével, keskeny ajka alig észrevehetően megmozdult s elmosolyodott. Aztán megint belemerült a könyv olvasásába, igen nagy, piszkos, gyürött könyv volt, régi-régi, bőrkötésü és durva, János evangéliuma. Leültem, noha nem kinált hellyel. A konyha szinte teljesen üres volt, csak az egyik sarkában volt egy halom szalma, nyilván az öreg alvóhelye. A nyitott kéményben halkan suttogott, dudorászott a szellő. Dávid bácsi, mintha ott se lettem volna, lassan böngészte a bibliát, ujjával böködte a sorokat s hosszan elmélázott az olvasottakon. Nem zavartam sokáig. Láttam, hogy neki tökéletesen mindegy, van-e valaki a házában, vagy nincs, ül-e az illető, vagy áll, esetleg le is fekhetett, beszél-e, vagy hallgat, éhes-e, vagy jóllakott. Neki magának voltak a kémény alatti vályogpadkán élelemkészletei, kenyér, fazékban főzelék, tányéron nyers sonka és szalonna, az asztalon fekete csöcsös korsó, ehettem volna, nem törődött volna vele. Kimondhatatlanul megnyugtató volt ez az abszolut nemtörődömség.

— Sokan járnak Dávid bátyámhoz? — kérdeztem végül.

— Sokan? Kevesen? Nem számolom őket. Jönnek, mennek. Valamennyi ugy jön, mintha örökké itt lett volna. Ugy megy, mintha örökre menne.

— Lekéstem a vonatot, — meséltem aztán s figyelmesen hallgatott. — Dávid bátyám régen ült vonaton? Csodálatosak a vonatok, a rohanásuk, ahogy átcsattognak az állomásokon, elrohannak a távíróoszlopok, a hegyek és a tanyák, minden percben ujat lát az ember...

— Mégis csak minden ugyanaz, — legyintett az öreg. — Változik minden, fut és elpusztul minden, de az Ige örök. Az mindig ugyanaz. Mert kezdetben vala az Ige, az Ige Istennél vala és Isten vala az Ige.

Nem zavartattam magam, noha megdöbbentett az öregember hideg és nyugodt felelete. Nagy lelkesedéssel beszéltem neki az utazásokról az ország szépségeiről s az emberek sokféleségéről. Nyugodt maradt és mosolygó.

— De hát maga, öreg, soha se ült még vonaton? Nem érezte még azt a kábitó futást, maga itt ült

ebben az oduban gyerekkora óta és csak azt a kenyeret rágta, amit mások könyörületből hoztak, ezen a rakás szalmán aludt és nem tett egyebet, mint a napot és a felhőket nézte?

— Nem ismerem a vonatot, — felelt egy kissé megrebbenő szóval s elmerengett. — Nem láttam mást, csak a napok mulását s az időtlenség hullámzásait.

— Boldog ember, — törtem ki keserűen — bár én tudnám valahol meggyökeresztetni magam, bár én tudnék lemondani mindarról, ami nem az enyém s élni a könyörület kenyerén és a szegénység szalmáján kialudni az álmokat. Bár én tudnék megválni azoktól, akik kiközösitettek, bár én tudnám elfelejteni anyámat, aki már régen meghalt és apámat, aki levette fejemről a kezét...

— Te is azért vándorolsz mindenfelé a világban, — mondta lassan és én reszketve hallgattam lassu, elejtett szavait — azért tekintgetsz mindenki arcába, hogy megtaláld azt, amit elhagytál. Hogy visszakerülj azokhoz, akik, mint az előbb mondtad, megtagadtak tégedet. Tudom én azt. De igy... nem pihensz meg sohase és sehol. Igy éhes leszel örökre és szomjas olthatatlan szomjuséggal.

— Bátyám, hát nem volt soha anyja? Apja? Nem volt felesége, nem voltak gyerekei, akiket szeretett valamikor, nem volt egyetlen arc, akit szivesen megcsókolt, akit keresett és nem talált meg többé? Nem volt szeretet a szivében?

Már éreztem, hogy reszkető izgalmam olyan kérdésekre loval, amelyekhez semmi közöm, azonban miért, miért se, okát adni nem tudtam, felszakadt bennem minden átka és keserüsége, minden megalázottsága és kiüldözöttsége életemnek, bosszantott ez a hideg és cinikus parasztbölcs, aki ugy ejtegette a szókat, mintha sulyos göröngyök lettek volna, melyekből azonnal kicsirázott az emlékek millió sarjadó bokra, bóditóan s könnyeztetőn. Marni szerettem volna szavaimmal ezt a vén parasztot, ezt az akkurátus beszédüt, miért, talán mert éppen eltalálta fájó sebeimet s gyógyithatatlan őrültségemet, mert én uj és uj elszánással keringek, utazom, vándorlok, vergődöm, hogy megtaláljam azokat, akiktől régesrég elszakadtam s akiket nem fogok megtalálni soha többet.

— Apám, anyám, testvéreim voltak, voltak, mint minden halandónak, aki az apján, anyján, mint a létra fokain lép a világra. De én már... elfelejtettem őket. Testvéreim... bizonnyal voltak nekem is testvéreim. Régen volt, nagyon régen, elfelejtettem az arcukat. Lehet, hogy te voltál, lehet, hogy nem te vagy. Te is lehetsz. Mindenki. Az arcokat már elfelejtettem. Csak arra emlékszem, hogy vannak testvéreim. Nyitva az ajtóm. Aki azt hiszi, hogy az anyám, jöjjön csak, melegitsen tejet, varrja meg az ingemet, töltsön olajat a mécsesembe... Aki apámnak érzi magát, jöhet, én fia vagyok, a testvéreim is jöhetnek, itt lehetnek nálam évekig, én már az időt is elfelejtettem, mint az arcokat. Meggyülöltem apámat és anyámat, meggyülöltem a testvéreimet is, minden atyámfiát, én már szeretem Azt, Aki az arcok mögött rejtőzik.

Nagyon sokáig hallgattunk. Odakint tovább vonult a keskeny hold, ugattak a falu kutyái, muzsikáltak a békák és a tücskök milliói, csak a kutya szundikált félszemmel a küszöbön s az öreg olvasgatta könyvét a mécs mellett. Később elálmosodtam s leborultam az asztalra, elnyomott az álom. Félálomban láttam magam, mint kis diákot, ahogy a kocsi hazafelé röpült velem az akácos utcán, várt a kapu kitárt karja s apám szikár alakja a régi ház előtt, rámhullajtották virágaikat az akácok s futott ki a hugom s futott vele a kutyánk is, a lovak délcegen kapkodták vékony lábaikat s virult és zöldelt és ragyogott a kert és a fenyőfák illatos tornyai...

Mikor fölriadtam, a mécses már nem égett az asztalon s a falusi hajnal rögtön bemosolygott a nyitott ajtón, minden hideg és nedves volt a harmattól. Nagyon fáradt voltam. Megnéztem az órát: négy óra volt. Összeszedtem a holmimat. Az öreg a szalmára heverve édesen, nyugodtan és alig hallhatóan aludt. Olyan volt, mint a halott. Hideg, néma és süket. Minden ránc elsimult az arcán s minden kételkedés elcsitult benne.

Óvatosan kimentem a házból. Még a kutya se ugatott meg. Siettem a hideg hajnalban, a harmatos fűben s a rőtszinü világosságban az állomás felé, hogy tovább menjek innen s elfelejtsem az öreget, aki — mindent elfelejtett.

27.

1925. jún. 4.

A SZOBOR SZERELMESE

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Mihalikné asszonyság bedugta feketekendős fejét az ajtón.

— Die Möb'ln sind hia, pitte!

— Áá, igen, megyek — mondta Péter. Ott ült a rendetlen szobában; csupasz falak meredtek rá, a sarokban függőlámpa hevert porlepetten, a szoba közepén asztal ácsorgott, meglehetős csinos ebédlőasztal, kalapácsok, szekerce, drótcsomó, szögek, mindenféle csavarok és mutterok rajta csodás káoszban, a fal mellett szőnyegtekercs, mint valami nagyképű ügyvédi diploma, — szóval: olyan állapot mindenütt, amilyen az új bútorozatlan lakásokban szokott lenni. Itt ült hát Péter s levelet írt az asztal sarkán. Most, hogy az asszonyság ismét visszavonult, még befejezte a mondatot s elégülten, mosolyogva fölállt. Kivülről máris hallani lehetett az emberek bakancsainak dobogását és hangos, vezénylő szavakat.

— Ott hátú emeld! No most! Hadd gyűjjön!. Hóó-rukk!

— Hátú, az istenét, mer megakadt! Hadd gyűjjön!

Már az ajtó előtt dübörgött a lárma. Péter kisietett. Három ember egy sima, világos szekrényt cipelt föl a lépcsőkön, az előszoba ablakán beáradó koratavaszi napfény csillogva siklott ide-oda a síkos felületen. Itt vannak a bútorok!

— Wohin soll'n 's, bitte? — csipogott az asszonyság, ki valósággal lázban volt.

— Há tegyük?

Péter most élvezettel intézkedett. S meg nem szűnt a csoszogás, a lárma, a csikorgás, folyton újabb és újabb bútorok tűntek fel a lépcső sarkában, most csinos, faragott diófaasztal, ismét szekrény, székek párosával egymásra ültetve sorakoztak az előszoba-fal mentén, hangos vezényszavak közben szaporodott a sok holmi. Három szoba van. Az egyik, a legbelső, az ő szobája lesz. Annuskáé, ez éppen megfelel. Széles ablakon ki lehet látni a dombokra, majd odaáll napsugaras reggelen, rózsaszín pongyolában s mosolyogva kinéz. Ahá, már aratnak az emberek! Ott lent, a dombon innen, a síkságon, bizonyosan aratni fognak, mert hiszen föl van szántva a föld. S ő kinéz reggel. Ráomlik a napfény frissen és aranyosan a szőke hajára, fehér arcára, vállaira... Igen, a nagy kék szőnyeg az ő szobájába kerül, Annusába! Aztán a nehéz, csillogó rézágy. A kis éjjeliszekrény mellé. A márványos toalettasztalka amoda, a két ablak közé, hogy lássa magát a tükörben, ha fésülködik. Kék, hosszú függönyök, sárgaréztartón. Nosza, létrát hamar! S már szétvetett lábakkal állt a létra, egy kékkötényes ember kimért kalapácsütésekkel kampósszöget eresztett a falba.

— Aggya most ide a rudat, Jóska bácsi.

— Gyerünk!

Egymásután felkerültek a függönyök. Az üres, kongó helyiség kezdett barátságos képet nyerni. Nagy szőnyeg nyújtózott a padlón. Lassanként minden a helyére került. A hintaszék is ott állt már a sarokban, a zongora... nem, az a közbülső szobába megy, a nappaliba. Ott játszik majd Annus esténként. Hopp, nincs kótatartó! No, majd szerzünk. Tán bambusznádból? ... Nem, azt Annus nem szereti, inkább mást. Valami rózsafa inkább megfelelne; majd meglátjuk. Ni-ni, milyen kedves kis fészek lesz így! Még a villany ...

Mihalikné asszonyság méltóságos léptekkel jött.

— Tie Leute, pitte ...

— Megyek.

S már sietett segíteni, mert a zongora nehéz volt: ledobta a kabátját s ingujjban dolgozott. A nagy dromedár bútor lustán himbálózott a levegőben, mindennek nekiment, tompán mozogtak belsejében a húrok ...

— Jóska bácsi! ... Kee csak nyög, de nem emel!

— Dehonnem ... az istenért! ...

— Húzd meg! Na most! ...

— Tekerd belé a lábakat!

Aztán az emberek sóhajtva törülgették a homlokukat. A zongora sötéten állt a helyén. Mögé, a sarokba, pálmatartó-állvány került, egy kis kimagasló polccal ... A szobor helye! A szoboré. Ott fog állni a karcsú polcon, kiemelkedve a pálma sötétzöld legyezői mögül. A kis fehér lányfej. Hamúszürke háttér, sötétzöld keret, alul a zongora fekete tömege ... Nehéz sötétzöld függönyök ... Igen, így jó lesz.

A nagy munkában mindenről megfeledkezett. Csak az járt a fejében, hogyan tetszik jobban Annuskának. Annuska szemeivel nézett. Annuska lelkével érezte meg a színek és bútortömegek hatását. Mikor az asszonyság ennt hívta, — a rendetlenség miatt csak a

Pesti Napló 1925. jún. 4. 127. sz. 25-27.

konyhaasztalon terített — nem törődött vele; leült az elhagyott levél mellé s írt. Annuskának. Itt minden csak őt szolgálta. Minden őt várta, őrá gondolt minden, az ő szelleme lengett a legkisebb zugban is. Írt. Már a második ívet. Mit tudott írni? S milyen gyermekes, tiszta naívsággal rágta hozzá az alsó ajkát, szívta idegesen a cigarettáját!

De aztán, hozták a szobrot, Jóska bácsi elpelte ládába zárva . . .

— Há tegyem, ténsúr? Mer' hogy e' is ede való, mondok.

Az előszobában óvatosan letette s maga látott hozzá a kibontáshoz. Vésőt feszített a fedél alá. Csikorogva engedtek a rozsdás szegek, a résen bekukkanva már látni lehetett a finom forgácsot... No, még... Jóska bácsi kíváncsian nézett le a pipáján keresztül s szipákolva élesztette a parazsat. Péter térdenállt és erőlködött. Végre!

S finom, illatos forgácsfészekből előkerült a szobor. Síma, fehér márvány. Leányfej... Csupa finomság, haja, mint a hab, vállacskái, keble, a vékonyfodros ruha rajta... Mellszobor. Ideges, vékony, könnyű vonalak. Szinte remegnek a kicsiny orrcimpák. Csodás, hajlékony alkotás, vér lüktet benne... Milyen drága, keskeny ajkak! Egy kicsit mosolyog, egy kicsit gőgösen magába zárkózik...

— No-né! Kűkép! Ki fene hitte vóna!

— Scheen, das is' wahr... — mondta az asszonyság is, kit a kíváncsiság szimata elővonzott a konyhából. — Hipsch.

Péter diadalmasan vitte be s lassan, megfontolva, olyan arccal, mint amilyennel a kártyások gusztálják a lapokat, odaállította a fekete zongora mögé... Aztán két-három lépést hátrálva nézegette. Hm, szép. Pedig még nincs is alatta a pálma. S máris milyen pompás. Úgy kiválik a sarok sötét, árnyékos hátteréből, mint valami éjszakai jelenés. Szellem. Óh, de isteni kecses kis vállak! De ifjan, duzzadón és mégis finomkán emelkednek a mellei... Hegyes állacskáját egy kissé pikánsan felemeli... Mindjárt leszökken a pulpitusról s két-két ujjával felcsípve a szoknyáját, táncolni kezd. Megtenné, ha szoknyát is faragtak volna neki! Éppen olyan, mint Annuska. A fehér márvány, mintha szőke lenne. Szőke, dús haj. Az arca? Éppen olyan. Kétoldalt szelíd gödröcskék. Finom orra. A szája, édes kis szája. A fülei. Pont olyan.

Most, hogy néhány hét után ismét épségben viszontlátta szeretett kincsét, nem tudott betelni a nézéssel. Pedig éppen ilyen volt eddig is. Ugyanaz a márvány, ugyanaz a mester faragta, ugyanolyan kacér, gőgös, fehér kis alakocska... szóval: az, ami, vagy *aki* volt tökéletesen az. De mégis, itt másképp fest. Most megkapta az őt megillető helyet, a zongora mögött, mint valami kis görög isten a forrás melletti templomocska félhomályában. Éjjel, a szellemek idején, odaülhet a zongorához és játszhat halkan, lenyomva azt a pedált, melytől a húrok hárfaként muzsikálnak, zümmögnek. Megteheti, — mért ne? Sőt énekelhet is hozzá, mért ne? Olyan finom, halk melódiákat, mint a régi órák. Olyan finomakat, hajlékonyakat, mint amilyen maga ez a szobor.

De mégis, még egy pillantást vetve rá, végül a dolga után ment. Most az ő szobáját rendezték. Bordó, sötét szőnyeg a padlón. Széles, egyszerű könyvállvány. Ide rakja a könyveket: egy sor lexikon, aztán az oroszok, aztán a franciák, aztán a németek, — ezek eredetiben persze — aztán a csillagászati, vegytani munkák... Igazán szégyen, de ezeket még mindig nem ismeri eléggé. No, most majd hozzáfog... Két polc a magyaroknak, aztán a többit még ide-oda, egész csinos lesz. Majd kérdi Annuska:

— Mit olvassak, Péter?

— Ezt, vagy azt, ezt a Turgenyevet, pompás dolog; vagy ott van Daudet... — szóval: tanácsolgat neki. Esetleg föl is olvas, mikor kézimunkázik. Persze. Igen szép lesz ez. No, majd meglátjuk. S tovább intézkedett. Ide, az ablak mellé kerül az íróasztal. Írni ugyan nem igen szokott, de mégis... így dukál. Aztán a rézágy, a *másiknak* párja, éppen olyan síma, egyszerű és nehéz. Ezt oda kell tenni a szoba mélyébe, szemben a kályhával, hogy téli estén rávilágítson a tűz: mert az nagyon kedélyes és megnyugtató. Most a nagy karszékek a dohányzóasztalka köré... Ez mind még szegény apjáé volt. Szegény apjáé... Örülne most, látván a fiát végre tisztességes, kultúremberhez méltó állapotban. No, hála isten, csakhogy...

És elment a nap s elmentek a munkások. Csupán Mihalikné asszonyság maradt meg a szobor. Csend lett. Mihalikné kis petróleumlámpát hozott le az ebédlőbe, (mely a két háló-

szoba közt volt). — kis lámpát, minthogy a villany még nem működött. S Péter fáradtan leült. Körülnézett. Most már intelligens képe volt a szobának, ámbár... node az majd magától jön, lassan lecsiszolódik, ami most még nem tökéletes. Pálma is lesz. Ha pedig Annuska... óh, istenem, a díványra hímzett párna kerül, a lámpára gyöngyös ellenző, a zongorára izléses takaró, a pohárszékre egy-egy karcsú váza, csupa női kéz után megszülető dolgok, apró csecsebecsék... Mingyárt másképlesz. Egészen csinos. Otthonias.

Az asszonyság behozta a cók-mókot, fölterített, egy személyre.

— Magának nem terít, Mihalikné? Teríts magának is — mondta Péter. — Most nem akaródzott egyedül vacsorálni.

— Abe', pitte, i' bin nit so a unverschämte Person... — szabadkozott az asszonyság.

— No, csak jöjjön, ne szerénykedjék.

És ketten vacsoráztak. Mihalikné szelíd méltósággal, alig szólva pár szót a maga wieni zsargonján (tudott pedig magyarul úgy-ahogy, de »gyomrából megvetette«). Péter pedig lassan beleringatózott egy szép illúzióba. Ha majd Annuska ül vele szemben, Annuska...

S miután befejezte Annuska levelét ...

S nagyon boldognak érezte magát. S miután befejezte Annuska levelét s lámpával a kezében eleget gyönyörködött a zongora mellett, szobájába vonult és lefeküdt — isten nevében.

Minthogy egy keskeny, hosszú kerteccskét is kapott a lakással, a háromheti szabadság pedig, mit lakásának berendezésére engedélyeztek, nem járt le, majd minden idejét a kertben töltötte. Közelben látszott a fák közül kiemelkedő gyár, ahol ő könyvelő volt, kastélyforma épület sok furcsa toronnyal és a túlsó feléből kinyőtt hosszú kéménnyel; aztán még csinos, emeletes munkásházak is voltak a közelben és az udvarokon, a házak körül terebélyes hársfák. A kertjében gyümölcsfa is volt, egy vékonyka körte- és egy cingár cseresznyefa. De még lehet belőlük valami. Az első gyümölcsöket minden évben Annuska fogja megkóstolni. A cseresznyét, a körtét. És este sétálgatnak az illatos hársfasoron. Pompás dolog az, elhúzódik egészen a gyárig, egy magas kőpalánk mellett. Vajjon kell-ennél szebb életet kívánni?

És buzgón ásta a kertet. Hogy már az idén legyen, ami még lehet, ami még nem késő. Mert Mihalikné, — a vén szatyor — sok pénzt fölemészt bevásárlás címén, pedig alig néhány hete szolgál; hát még ha megszokik?! Szóval: ügyesen, körültekintéssel meg lehet oldani mindent. Be lehet rendezni az életet. Lám, van tisztességes állása, — nem fényes, nem, azt nem lehet mondani — de mégis... jól megél belőle. Van lakása is, egész helyes, világos, rendes lakása, fent, az emeleten. Ablakai a kertre néznek. A kertben lesz ennivaló. Később majd valami baromfiféle is lesz. Minden lesz. És egy édes, finomarcú, szőke kis asszony is lesz. Annuska. Ahogy most ásott a meleg napfényben, visszaemlékezett azokra a szép időkre, melyeket Annussal töltött. Mert nemcsak a növények, de az emlékek is kicsíráznak a napsugárban s megnőnek, egész erdővé lesznek. Ki hitte volna, hogy ilyen hamar »emberré« lesz, önálló, biztos fegyverzetű emberré? Mikor Annuskától elbúcsúzott s utoljára szorította meg a könnyező kislány kezét, még álmodni sem merte volna, hogy ilyen jól megy minden.

— Visszajövök, Annuska, — mondta akkor bizakodva, remegő hangon s maga is csodálkozott, hogy hiszi, amit mond. — Egyszer visszajövök...

— Igen, igen, de mikor? Sohase lesz ilyen jó barátom.

— Visszajövök, *én* mondom.

— Nagyon sokára lesz az...

Aztán hallgattak egy darabig. Szomorúan. A kis városon túl friss illatok keltek szárnyra s bekószálták a csendes uccákat. Hűvös tavaszi este volt... Annuska összehúzta vállán a kendőt.

— Be kell már mennem, Péter. — mondta csöndesen. — Isten vele...

— Annuska, — szólt ekkor Péter és szíve hangosan vert — ne felejtsen el... Visszajövök... De... ha mégis... izé, valami szerencséje... szóval: ha a jövője biztos... szóval: úgy gondolja, hogy valakihez feleségül... szóval: ahogy magának jobb. Én most nem tudom kifejezni magam... De maga megért engem. Szóval: ne kösse le magát, én se kötöm le, nem, ahogy magának jobb. De visszajövök...

És aztán olyan üres lett körülötte minden, annyira fájt a szíve, olyan keserves volt utoljára látni a könnyű ruháját és a keskeny cipősarkát a kapuban és olyan gyönge volt akkor a jó Péter és becsületes, hogy kicsordult a könnye... De lám, jóra fordult a sorsa. Itt van a gyárnál. Bebútorozta a lakását. Kertje van, pénze van, jövője van. Hisz nem kíván ő sokat, csak mindig ilyen biztos, jó, emberi megélhetést. Nos, az pedig itt van, dolgozni tud...

Hogyan is lesz? Megvárja, míg rendes kerékvágásba jut a dolog. Mikor úgy megy az élet, mint a gépek ott a gyárban, lesz napirend, lesz cseléd. Mihalikné is betanul, még kótatartó is lesz, teaszűrő is lesz, szóval: ahogy kell lenni. Ez megtörténik, — no, mondjuk, pesszimista számítással, mert az nem árt — úgy nyár végére. Akkor ismét kér egy heti szabadságot s elutazik. Vesz két gyűrűt, karikát. Fekete ruhát itt a szállóban és selyem nyakkendőt köt. Elválasztott szőke hajával, kis bajszával egész ünnepélyes alak lesz... Aztán kocsiba ül — mért ne, most megengedheti magának, pláne ilyen alkalomkor — s elmegy Annuskáékhoz... Az öreg bátyámuram megszorongatja a kezét, hogy van, hogy van, igazán szép, hogy eljött, tessék barátom, üljön le, rögtön szólok a kislánynak...

— Ne, ne, köszönöm, — mondja ő. — Egyelőre kedves bátyámurammal volna dolgom. Tudniillik azért jöttem, — folytatja bátran s az öreg szemébe néz — hogy megkérjem a kislánya kezét. (»Kedves lánya«, ez merev!) Semmi másért.

Egy darabig hallgatnak. Szívják a cigarettát. Aztán az öreg mosolyogva kérdi:

— Nos, és mit szól hozzá a lányom? Mert én nem avatkozom a szívügyeibe. Nem, ebben a tekintetben modern ember vagyok, kedves öcsémuram. Azt tartom, hogy bizonyos szabadságot kell... persze, persze.

— Ami azt illeti, ne aggódjon, kedves bátyámuram. Itt már csak öntől függ a dolog...

— Óh, akkor örömmel! Hogyne! — S felkél, ünnepélyesen a mellére öleli... Isten hozott, édes fiam! Hozzád szívesen adom a lányomat!... Persze, persze...

S elővesz a gyűrűket. Annuska bejön, az apja is bejön... Egész egyszerűen megy minden. Eljegyzési lapokat nem nyomatnak, minek? Kiment a divatból és ostobaság. Csak az újságban teszik közzé, — »*minden külön értesítés helyett!*«

Aztán — farsangkor — meglesz az esküvő. Annuska fehérben, mirtusszal, hosszú fátyollal, olyan könnyed, mosolygó és finom, mint a szobor odabent. Óh, istenem, menyasszony, édes, fehér kis menyasszony!... És mikor kézenfogva bevezeti a házba...

— Látod, ezt neked csináltam. Úgy rendeztem be a számodra, hogy *itthon* légy... Te vagy az áldott, jó szelleme itt mindennek. Ott a zongora, ott a szobor, az én legkedvesebb tárgyam, nézd: mennyire hasonlít hozzád! Nézd, hogy rádmosolyog, hogy örül, amiért ilyen drága kis társa van! Eddig ő uralkodott a házban helyetted. Most menjünk tovább. Ez a te szobád lesz, minden van benne, csendes kis puha fészek és az ablakból ki lehet látni a dombokra. Ott hátrább erdők vannak. Úgy-e, milyen kedves? Most gyerünk az én szobámba...

— Hát... külön fogunk lakni? — kérdi elpirulva s lesüti a szemét.

— Természetesen. Amúgy nagyon közönséges. És így nem korlátozom a szabadságodat, Annuskám. No, csak nem vagyunk tán a középkorban? Az élet minden apróságában finomaknak, sőt gourmandoknak kell lennünk. Hanem most lássuk az én szobámat. Látod: egy komoly, sötét kis barlang, férfinak való. Egész csinos. Ott vannak a könyvek, csupa szép dolog, most sokat kell ám olvasnod! Majd én még megszerzem az újabb dolgokat... a *Má*-t, az roppant mulatságos. Minden szabad időnkben olvasunk. Persze? nem a megesömörlésig, nem, az ostobaság. De minden házasságnak szellemi alapon kell nyugodni. Mert az egy élőlény: megszületik, fejlődik, csendesen megöregszik s meghal. Akkor aztán a szellemi kapcsok tartanak, mikor az érzékiek már megbomlottak. Okos asszonyka vagy, tudom, hogy megértesz...

— Milyen szépen gondoltál mindenre, Péter! — mondja boldogan.

— Igen, gondoltam. Megtanított rá a keserves élet. És te vagy minden kincsem, te pótolod mindazt, amit elvesztettem, ifjúkori am-

bíciómat bizalmamat az emberekben... Te vagy már az ambícióm, a vallásom, a bizalmam... Úgy rendeztem be az életem, mint a lakásomat. És úgy állasz az életemben, mint ott, a zongora mögött a szobor...

Leütötte az ásót. Boldogan elmerengett. Lefelé hajlott a nap, hosszú sávok aranyozták a dombokat, tavasz volt, habos virágoktól duzzadtak a fák. A gyár mögül vonat rohant elő s dübörögve kigyózott a város felé; élesen sivított és a hang bolyongott a dombok közt, halkult, elhalt...

*

Mi az, hogy Annuska nem ír? Múltak a napok. Semmi, semmi. Ő a levelek ívelt küldte, igérete szerint. Aprólékos figyelemmel írt az életéről, néha szinte gyermekes naivsággal. Annuskát a testvérének érezte. Miért nem ír? Beteg? Csak pár sort . . . Haragszik? Mivel bántotta meg? És hosszú, bocsánatkérő levelet írt. Megtiltották? Nem az öreg urambátyám régistílusú ember létére sem akadékos. Titokban írhatna. Nem illik? Ostobaság. Mi lehet, mi lehet?

Ideges volt. Az irodában háromszor írt le egy szót, ceruza helyett a tollszárat hegyezte ki. A gyáriak kezdték mogorva embernek tartani, ki nem sokat törődik senkivel és a köteles viziteket se végzi. Ez nagy bűn. Töprengve dolgozott a kertben estefelé. A lakása napról-napra üresebb lett, valami nagyon hiányzott belőle. Bizonyos várakozás ült a bútorokon. Mi lesz? Minden faragás, a függöny kacskaringós mintái egy-egy kérdőjel Már nem vacsorázott Mihalikné asszonysággal; a vén szamovár! — gondolta. — Nem kell, hogy a fülembe duruzsoljon gyalázatos bécsi kiejtésével. Ez sértette az asszonyságot s most még önérzetesebb méltósággal járt fel és alá a házban.

Este pedig megállt a szobor előtt, melyet ragyogó sugárral hintett be a villanyfény. Sötét árnyék borongott a sarokban, feketén, nyugodtan állt a zongora és a pálma nagy kezei lekonyultak . . . És a csendben így gondolkozott Péter:

— Mért nem írsz? Miért kínozol annyira? Mi történt veled? Az isten áldjon meg, ne légy olyan kegyetlen! . . . Látod, itt állok magam, társnélkül az üres házban és az üres világon. Mindenem te vagy; érted, mindenem! Érted-e? Tudod-e, mit jelent egyedül lenni? . . . Nem tudom, mi történhetett. Nem látok be a lelkedbe. Lehetséges?! Nem, nem, én nem csalódhatom benned! Te most is az a vidám, drága, szőke kis barátnőm vagy, aki voltál, csak történt veled valami. Valami baj, úgy érzem. De mi, mi?!

. . . kezeibe kapva a szobrot magasra emelte.

És a szobor finoman, kicsit gőgösen, a sötét levelek fölött bájosan félrehajtott fejjel nézett le rá, kecsesen és kacéran, mintha le akart volna szökkenni a polcról és két-két ujjával felcsípve a szoknyáját, alig érintve a padlót körül akarta volna táncolni a szögletes, szomorú árnyakkal tarkított szobát . . .

Lefeküdt és nem tudott aludni. Olvasott és nem tudott olvasni. Végül fölkelt és a nyitott ablakba könyökölve, kibámulta. Sötét volt. Hatványan vibráltak a csillagok, fekete háztömegek és távoli dombok feküdtek a homályban. Valahol, — talán a közeli kis folyóban, — békák ümgettek s ez szinte zenei ritmust vitt az éjszakába. Hűvös és illatos volt a levegő . . . és Péter, öklére nyomott állal kimeredt a sötétbe, mozdulatlanul, szomorúan. Nem tudta, mihez fogjon. Ez az állapot szinte égette. Képzeletben beszélt Annuskához. Képzeletben levelet írt neki, amelyben tegezte és szenvedélyes kitörésekkel halmozta el; kegyetlennek, hűtlennek, kacérnak nevezte, kiöntötte minden

keserűségét. Majd a másik végletbe csapott. Szentimentális lágysággal kérlelte, elmondta minden bánatát és csalódását, ami már érte az életben ... Ne, ne hagyja el most ő is, mikor végre a boldogsága előtt áll!

Végül elálmosodott, lefeküdt s álmában megkapta, amit ébren olyan nehezen és olyan hiába várt: nagyon hosszú és nagyon kedves levlet Annuskától...

✱

Multak a napok. Még mindig bízott és reménykedett. Most nem írt Annuskának, mert a hallgatás — gondolta — némely esetben mindent megmond. S csakugyan, egy nap kis művészkártyát talált az asztalon, Annuska hegyes betűivel. Megdobbant a szíve és mohón olvasta:

»Miért nem írt? Olyan jól esik a levelét olvasni. Hát már maga, a legjobb barátom, s gondol rám? Sokszor üdvözli A.«

Ennyi az egész, se több, se kevesebb!

De mégis valami. Az ő lapja, az ő vonásai, ő gondolt rá, legalább arra a rövid időre, míg megírta a lapocskát. Óh, milyen önző! Mért kívánt többet? Nemaz-e a fontos, hogy semmi baja; és még most is »legjobb barátja« Annuskának? Nem az-e a jó, hogy nem felejtette el?

És rögtön lejött, írt. Hálálkodott a kis lapért, jó angyalának nevezte Annuskát, megírta, hogy milyen nehéz napjai voltak és bánatát csak a szobornak mondhatta el. Hogy már kételkedett Annuskában egy kicsit... Élvezettel, boldogan írt, hosszan, egészen belemelegedve s utána úgy érezte, mintha újjászületett volna.

✱

És az idő tovább mult. Péter egy reggel arra ébredt, hogy lent, a munkásházakon és a vasúti síneken túl, aratnak. Az emeleti ablakból éppen odalátott. Igen, a ragyogó reggeli napfényben férfiak és nők mozogtak, egy-egy piros kendő pipacslott a sárga búzában... Arattak, mert vetettek. Ahogy ott állt az ablakban s arcát megcirógatta a friss nyári levegő, nagy érzések dagasztották a mellét. Aratnak! Derékig érő búza dől rendre a csillogó kasza előtt. Térdig meztelen lábú lányok szedik a markot. Nehézkes férfiak gyűrik, térdelik kévébe. Az égen apró felhők úsznak ... Csak kitartás, előre! Az aratás ideje mindenki számára eljön.

S már ismét tervezgetve ment a palánk melletti hársfasoron. Az úton tyúkok lézengtek, egy nagy sárga kakas férfiasan kidülleszett mellel hosszan kukorékolt, itt-ott emberek siettek a gyár felé, a túlsó soron most nyitott a borbély... Az élet megindulása pezsgett mindenfelé.

De este ismét megállt Péter a szobor előtt.

— Látod, — gondolta mosolyogva — még sincs semmi baj! Írt a kislány, nem sokat, sőt mondhatnám: keveset, de írt. Nem szabad sokat követelni. S ezután bizonyosan többször megteszi. Annuska nem az a lány... Tapintatos és érzékeny. Lám, megérezte, hogy szomorú vagyok. Ó, drága, drága kis asszonykám!...

És a szobor finoman mosolygott. Keskeny ajkacskái kedvesen, gondolkodón, de tán mégis inkább könnyedén, — ezt nem lehetett hamarosan eldönteni — és ingerlően szorultak egymásra... Oly édes, oly kacér és hófehér volt! ...Annuska... Pétert bolond vágy szállta meg. Ó, ha most, csöndes este a karjába zárhatná, szorosan a remegő kislány derekára font erővel s ajkára tapaszthatná az ajkát, kiszívná a lelkét!... Óvatosan körülnézett. Csend volt. Mihalikné aludt már a konyha melletti kis szobában... Sárga fényt szórt a lámpa, a bútorok árnyai bársonyosan simultak a falakra... Hűvös, isteni levegő áradt be a nyitott ablakon... Péter lassan széket húzott a zongorához. Remegő térddel gyorsan, határozottan felállt. Behúnyta a szemét s átfogva a márványfejet, ajkát a keskeny, kemény ajkakra szorította... Ah, hideg volt, hideg! Lányajak, hideg és érzéketlen. Kiábrándulva leszállt a székről és szigorúan megszidta önmagát...

✱

Mindjobban közeledett nyár vége. S mindig idegesebb lett. Jön, jön a nap, jön szeptember s akkor... akkor...! Vonatra ül. Elmegy. Megkéri a kezét...

Erről ábrándozott. Hajnalban már kiment a környékre, bejárta a dombokat, bolyongott a közeli erdőben, vagy hosszan bámulta a lent balkézről elterülő várost, jobbkézről a gyár tömör, fáktól körülvett épületeit, a síkságot, a kis folyó csillogó szalagját és a távoli zöld dombokat. Friss napsugár ömlött el a vidéken, valahonnan egy cséplőgép halk, dünnyögő búgása hallatszott... Egy ház kéményéből vékony füst kacskaringózott lassan a tiszta égre... És bolyongott tovább. Reggelre otthon volt és sietett a gyárba...

Este pedig sokáig ábrándozott a szobor előtt. Gondolatban beszélt hozzá. Hogy Annuska hallgat; de nemsokára látni fogja, elmegy, eljegyzi, az övé lesz. Meghozza tavaszkor, kis társat hoz, a szobor mását! Istenem, milyen meglepetés lesz... Nem is célzott rá soha. Hogy csodálkozik majd!

S mikor így egyedül volt a fehér lányfejjel, — nem tudta megállni, gyermekes gyen-

geség fogta el és ismét megcsókolta a szobor ajkait, fanatikus áhítattal, bolond vággyal...

*

Nem sokkal elutazása előtt volt.

Meleg délutánon levett kalappal ment haza a gyárból. Jókedvvel, sietős. Csak öt napi szabadságot adtak, — azt is azért, mert a dolgot fontos családi oknak tekintették — de nem baj, semmi baj, kényelmesen elintézheti így is! Meg kell vele elégedni. Ez is jobb a semminél.

Fölsietett a lépcsőn. Mihalikné asszonyság fogadta:

— A' Prief hab'n's bekommen, pitte.

Péter szíve megdobbant.

— Na, és hol van?

— Auf 'm Schreibtisch, pitte.

Bement. Az íróasztalon — csakugyan! — levél feküdt, levél! Annuska írta. A vékony, hegyes betűk... Szinte mosolyogtak a beözönlő délutáni napfényben. Remegő kézzel forgatta egy darabig, aztán óvatosan felbontotta. Kihúzta...

Kis ujságdarab hullott az asztalra. Levél is volt, de azt későbbre hagyta. Vagy rosszat érzett? Egy pillantással átfutotta; elfehéredett...

Úgy érezte, inog a padló, összedől minden. Nem hitt a szemének, most szóról-szóra elolvasta: »...*Annuska... jegyesek... Minden külön értesítés...*« Kihullott kezéből a papír. Dermedten, mozdulatlanul állt. Aztán eszmélni kezdett...

Mi ez? Mi ez?

Eljegyezték.

Vége!...

A szoborra pillantott. Mosolyogva, finoman, kacéran, egy csipet gőggel nézett vele farkasszemet a fehér leányfej. — Eljegyezték!... — dadogta rekedten s hónapok vágya, tervezgetése, jövendő évek boldogsága zúdult összetörve a lelkére... Aztán kegyetlen fájdalom és állati bosszú lepte meg. Gyöngyöző homlokkal a zongorához ugrott s vad kezeibe kapva a szobrot, magasra emelte. — Vessz el hát! — kiáltotta, s minden ereje, kínja feltartott karjaiba szökött, szinte kiáradt, mint az elektromosság; arca eltorzult...

Csattanás!

A márványfej darabokra törve hervert a padlón.

s ajkát a hideg, finom, keskeny, már nem emberi ajkakra szorította.

És, minden erejét kiadván, sokáig bámult maga elé Péter, majd lassan lehajolt, fölemelte a drága szobor összetört arcrészeit s ajkát a hideg, finom, keskeny, már nem emberi ajkakra szorította — és kicsordultak a könnyei...

Pünkösdi dáridó

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Harmadnap, ez pünkösd hétfője volt, délután már ismét tócsákban állt a bor a hosszú asztalokon. A piroscsíkos terítőket az asszonyok lehúzták, hogy kimélődjenek a vörös boroktól s a silierektől, melyet az urak rádöntögettek. De lucskosak voltak a barna gerendák is, mert a részeg urak néha úgy csapták le fenekével a korsókat, hogy tartalmuk mindenestül a plafónra szökkent.

Rettentő lárma, gajdolás, üvöltözés, ordítás és bőgés kevergett a szobában. Balog nagyságos úr, akit pünkösdi királynak kiáltottak ki a mulatság elején három nappal ezelőtt s akinek a házában végbement a locspocsos dáridó, az asztalfőn rengette hármas tokáját, lelógó szürke bajszát s feltorló hasát. Vörös képén már tökéletes bambaság merengett a semmibe, annyira megtöltekezett hússal, borral és nótával, szemei hunyorogtak s a feje kopaszan, de kéken a tóduló vértől, ide-oda himbálózott.

A cigányok most szép csendes kesergőt húztak. Úgy meg-megrítt a hegedűjük, olyan édesbánatosan, olyan férfias zokogón, hogy sokan az urak közül bizony hol egymás vállára, hol meg az asztalra borultak, megrázta őket a nagy keserűség, belebömbölték a borba könnyeiket, az elfutott ifjúságot, a régi kedvest, a lehúnyt ragyogó napokat, a kedves hátaslovat, mindmind egyvégtibe és egytócsába, mint a szívük kibuggyanó nagy szeretetét és bánatát. Balog úr pedig megmarkolta poharát s belebámult, csömörrel, undorral s keserűséggel, mint a feneketlen tengerbe.

— Heeej, azt a keservit, fiaim — dődült el s mogyorónyi könnyek hullottak le az arcán, — mikor vót az, hogy mink fiatalok vótunk? Mikor vót a, hogy vígigdanoltuk a falut, osztán a cigány ott húzta ország-világ füle hallatára a hátunk megett? Hej, csak ki is kék mán fordítanunk magunkból a keserűséget, ides cimboráim, mert az úristen elhagyott bennünket. Mikor vót a, hogy hatszáz hódon csikorogtak a jármok, osztán az ország a miénk vót?

— De miénk bíz a most is, pajtás, csak nem tudunk élni vélle! — kiáltotta el magát az asztal tulsó feléről Latorcz úr s olyat vágott öklével az asztalra, mint a mennykő. Nagy, szőrös ökle volt, mint a bunkó, olyan.

— Szegíny ország e, szegíny haza — folytatta Balog úr. — Szétszedegetik az idegen minden ízét-porcát, elnyövik mahónap, pogánykézre jut és öröksíg, mint az ének mondja, hogy aszongya: »Öröködbe, uram, pogányok jöttek és szent templomodat vérrel fertőztették...«

Megdördült a hangja, a cigány nótát váltott, az egész részeg társaság megkapaszkodott az asztal szélébe, fölállt ahogy tudott s egy szájjal, rettenetes dörgő, ablakrezzentő kórusban kezdte énekelni a zsoltárt.

Húsok te szentidnek
Ételül vettettek
A mezei vadaknak...

Belépett a háziaszony, a háromnapos csatában kimerült kövér, zsíros, rengő asszonyság, akinek a szíve, mintha mindenütt kövéren kimosolyogna a ruhájából s óriási tál fánkot tett az asztalra.

— Tessék, urak. Használják, szeressík.

Ebben a percben ismét megdördült a kapu odakint s a kutyák dühödten ugattak.

— Mi az mán, nízd meg, a fene egye meg — dörmögte Balog úr —, váltog csak zavarják a lakzit, még nem is ehet a magyar ember, nem is ihat bújába...

— Koldusok, nagyságos uram! — kiáltott be a kocsis. — Fanyalognak, hogy hát űk megrokkantak a hadba...

Magyar 1925. jún. 7. 126. sz. 3.

1925. jún. 7.

279

— Vessetek nekik, ha akad — hörrent meg Balog úr s a cigányok újra rázendítettek, a bor tovább csorgott, de a fánkhoz nem nyúlhatott már senki, úgy kifeszültek már a sok jótól.

A kerítés megint megdördent. Kántáló jajgatás verődött a szobába, a kutyák tépték láncaikat s az alkonyati csendben vad zagyvasággá keveredett a koldusok jajgatása, az ugatás és a zene-kornyikálás. A kocsis megint belépett a küszöbre.

— Ismét koldusok, nagyságos uram, azt sajgatják, hogy igen éhesek, nincs fedelük sem, egy szál rongyuk a testekre, keresztyének vagyunk, azt mondják...

— Hogy az úristen döglessze őket rakásra, hát szegényház az én házam, népjóléti minisztérjom, vagy tán a falatot a magamétól fogom elvonni? — bömbölte Balog úr. — Ebben a nyomorult országban már nekünk, dolgozó földesuraknak sincsen lakhatásunk a koldusoktól, holott mienk a föld? Aggyék neki az állam, vagy gyilkolja rakásra őket, mit kódorognak nap mint nap s émelygetik az ember gyomrát a büdössiggel!... Ereszd el az ebeket, ide nem gyűjjík mán több rongyos!

Balog úr, a pünkösdi király elereszteté a kutyákat s kiállt a küszöbre. Véreses, borgőzös szemét elhomályosította a düh. Már ez sok! Kifelé innen! S a nagy udvaron végigrohantak az ebek s rávetették magukat a kapura, palánkra. A kocsis kapatta őket. S az uccán rémülten, riadtan, mankóikat, rongyukat s pulyáikat hányva-cipelve menekültek a koldusok a szemtelen szegények, a vakok, bénák és csonkabonkák... s a szobában mint óriási himnusz harsogott a zsoltár:

Húsok te szentidnek
Ételül vettettek
A mezei vadaknak.

Prédikáció

Írta: Kodolányi János

Széttárta kezeit, mint két lehulló szárny libbent meg a csuhája s hangja lelkesen felharsogott s visszaverődött a kupoláról. A templomban áhitatos csend volt, még a gyertyák percegését is hallani lehetett.

— Mert, testvéreim, a gyűlöletben mindannyian egyek vagyunk. A gyűlölet egyetemes érzés, a gyűlölet ott parázslik a mongol szivében éppen úgy, mint a zulukafferében, a négerében éppen úgy, mint az angolban, a gyűlölet, testvéreim, a legnagyobb láne, amely összefogja az emberiséget, s amely soha el nem szakad. Gyűlöljétek egymást! Testvér a testvérét, apa a fiát, anya a gyermekét, ti, államférfiak, gyűlöljétek a népet, amelyet kormányoztok, ti, népek, utáljátok vezéreiteket s gyűlöljétek papjaitokat, akik a szeretetet hirdetik. Engem is gyűlöljetek, testvéreim a gyűlöletben, mert úgy lesztek méltók a földhöz, amely titeket szült. Ne higyjétek, hogy a világ a vonzódáson épül fel, mint ahogy eddig tudatlan fizikusok és csillagászok állitották. A taszítás a világ alapja, a testek taszítják egymást, a kristály csillagocskáinak hatszögletű hegye kifelé irányul és kifelé irányul a sündisznó tüvise is.

Helyeslő moraj szaladt végig a tömegen. A pap még lelkesebben folytatta, mert kapcsolatot érzett a maga és a hallgatósága gondolatai és érzései között.

— Meri, testvéreim, gondoljátok-e, hogy mindaddig megvalósitható lesz az a hatalmas világállam, amely felé a fejlődés törekszik, amig olyan közös érzelmi alapot nem sikerül találni, amely biztosan és megdönthetetlenül meg van a földkerekségen mindenütt? Nem. Az előbb már rámutattam a gyűlölet egyetemes mivoltára. Sajnos, azok, akik könyvekkel, politikával és gazdaságtudománnyal fegyverkezve az emberiség hatalmas, minden eddigi keretet egységbefoglaló kultúráját meg akarják alapozni, az új társadalmat ki akarják épiteni, mindig csak a szeretet, együtterzés, szolidarítás eszméit hangoztatják s azt hiszik, hogy ezekre az agyrémekre épiteni lehet. Nemcsak centripetális, hanem centrifugális erők is vannak, eddig csupán a befelé, a központba irányuló erőkre akartak épiteni, senkinek se jutott eszébe, hogy az ellenkező erőket használja fel. Testvéreim, gyűlöljétek egymást! Az evangélium, sajnos, túlságosan átitatta a mi kultúránkat. Mindenféle harsognak a szeretet igéi, a megértés, a gyógyítás, a szolidarítás követelései, az eredmény meg is látszik. Vér és vér mindenfelé. Jusson eszetekbe, hogy itt az idő újat kezdeni. Hirdessetek a gyűlölet igéit, az ölését, a vérét, a széthúzását és a durvaságát. Legyetek nyiltak és őszinték: gyűlöljétek egymást. Fiacskáim, gyűlöljétek egymást!

Hangja fölszárnyalt a boltozatokig, harsogott, mint túlvilági harsonák kara, fehér arcát fanatikusan felemelte, szinte ragyogott rajta az égi tüzek szikrázó visszfénye. Dombos homlokán megcsillantak a bölcseség szarvai, hegyes álla keményen és tántorithatatlanul kimeredt. Megigézve néztek rá az emberek. Egy vénasszony ájuldozott a gyönyörüségtől.

— Gondoljátok meg mindnyájan, hogy ha a gyűlölet lesz az új emberi társadalom alapja, akkor lehetséges lesz az egész emberiséget egybefoglaló világállamot kiépiteni az ideális anarchia eszközeivel. Gondoljátok meg, hogy a gyűlölet nyelvén egyaránt megért bennetket a színes ember éppen úgy, mint a fehér. Valamennyien egyek vagytok a gyűlöletben és...

Pillanatnyi halálos csend dermedt a templomra. Egy fiatal gyermek, aki eddig ártatlanul csillogó szemmel bámult a fanatikus barátra, magáról elfeledkezve megszólalt s hangja, mint ezüstcsengők tiszta csilingelése, zendült meg a néma boltivek alatt:

— De hiszen akkor már a gyűlölet is szeretet lesz! Mert mindenki megérti egymást!

Halálos csend. A pap halottfehérre vált arccal bámult a mélységbe, mely előtte megnyílt. S akkor... gondolt egyet, kámzsáját szemébe húzta, ujjaiba dugta a kezét s mint óriási denevér, libegő csuhával elindult le a szószék lépcsőin, futott lefelé dobogó futással s eltűnt a kisajtón a templomba kivezető folyosóban.

Sokan látták az elámult s megdöbbent emberek közül, különösen az asszonyok állitották ezt, hogy a szaladó s beburkolózott papnak két kemény lópatája villant meg a csuha redői alatt.

Az Est 1925. jún. 21. 137. sz. 12.

251

1925. jún. 21.

Kötelező miniszterség

Nem tagadhatjuk, hogy a magyar parlamentben a néhány év óta oly nagy teret hódító kisgazdák ugyancsak megdolgoznak azért a kitüntető és díszes pozícióért, melyet a választásokon — nem ugyan a választók, de a kormány akaratából megszereztek. Éjjel-nappal fő a fejük, hogy minél bölcsebb, minél hasznosabb és valljuk be: minél kellemesebb javaslatokat emeljenek törvényerőre. Különösen most, amikor a sorozatos gazdasági válságok vesszőcsapásai között verejtékezünk, amikor a betevő falatot éjjel-nappali munkával tudjuk csak megszerezni s embertársaink nagy része a Dunában keres írt szenvedéseire, most aktuális az a javaslat, melyet kisgazdáink felvetettek.

Mindnyájan tudhatjuk, melyik az a javaslat, melyért e sorok írója lelkesedik. Az tudniillik, hogy sorozatosan — mondjuk kor szerint — legyen betölthető a földművelésügyi tárca. Minthogy magam is fogok örökölni valamikor egynéhány hold földet, nemcsak arra van remény, hogy kisgazdává válok, — ami még nem is volna olyan irigylendő, hiszen mindnyájan tudjuk, hogy a földbirtok csak gondot, terhet és a haza iránti fokozott kötelességteljesítést követel, hasznot azonban, ezt is tudjuk, semmit sem hajt — hanem a földművelésen, mint *réven* elvesztett anyagiakat, meg fogom keresni a miniszteri bársonyszékben, mint *vámon*. Már most csak kiegészítő javaslatra volna szükség, mert mit csináljon például az a szerencsétlen polgártársunk, aki nem kisgazdának, hanem mondjuk guminadrág-, vagy nyalókaügynöknek születik, s még csak kilátása sincs rá, hogy földet esetleg örököljön. E sorok írója fájó szívvel gondol azokra, akiket a fenti javaslat ilyenformán kirekeszt a miniszteri tárca áldásaiból.

Nem lehetne vajjon módosító indítvány formájában törvényerőre emelni azt a szabályt, hogy ne csak a miniszteri széket, hanem mingyárt magát a földbirtokot is — a kettő tudniillik egy anyaméhben született, — engedjék át sorozatosan azoknak, akik eddig hiába áhitoztak föld után. Milyen lélekemelő tudat lesz az, ha kéz- és lábnélküli béna és vak hőseink eltünnek az uccasarokról s a két kézzel rájukoktrojált földecskékbe beleülvén, a földbirtok terheit miniszteri tárcájuk jövedelméből fizethetnék ki. (Irni-olvasni tudás nem lenne kötelező.)

Várjuk a módosító javaslatot, mintahogy a fentemlítettek is várják immár évek óta a földet. **Kodolányi J.**

Magyarország 1925.
júl. 4. 147. sz. 9.

1925. júl. 5. 223

Felőllem járhat darócban...

Irta: **Kodolányi János**

(Utánnyomás tilos)

A nagy, szélesmellü férfi izzadtan dobta magát egy székre a teritett asztal mellett. Nagyon kimeritette a bolond juniusi meleg, az utazás a tulhevült vonaton s a szolgálat is. Megtörölte izzadságcseppes homlokát. Aztán a kabátjával kezdett vesződni, levetette s odahajitotta a divánra. Fujt.

— Levelet kaptam az... asszonytól... — mondta mintegy tapogatózva rekedt hangján s fél apró szemével a feleségére pislogott. — Irja, hogy...

Elhallgatott.

Ez a postai ellenőr alapjában véve nagyon szelid, jóindulatu és korlátolt ember volt, talán ez volt az oka, hogy elvált az első feleségétől s tetejébe másodszor is megnősült. Tudja isten, valamerre, valakihez csak kellett tájékozódnia s jobban érezte a maga életét, ha máséval kötötte össze. Igy kommendálták neki, hogy házasodjon meg, tudnak egy jó lányt, nem szép ugyan, vénecske is már bizony, de apja nincs, csupán egy szál öreganyja, az is beteges, összeszáradt, hamarosan meghal, de van a lány nevén már ötven hold föld, igaz, a haszonélvezet az öregasszonyé, de hát jut azért a fiataloknak is onnét hol egy kis liszt, hol egy kis zsir, sonka, szalonna, annyival tisztességesebb lesz a konyha s igazán csak ruhára, sóra kell a kereset... már ami megmarad belőle, mert az elvált asszonynak is kellett fizetni havonta tartásdijat s a gyereket neveltetni kell.

Körtéssy lustán maga elé bámult, kissé vastag ajkai kicsucsorodtak s várta a felesége haragját.

Az asszony égő narancsvörös pongyolájában ott gubbasztott vele szemben, mint valami különös, hosszunyaku madár. Gyér kontyát fehér kendővel kötötte hátra, az igaz, hogy nagyon rendes, tiszta asszony, de a szeme... a szeme ugy kidülled, mintha belül dagasztaná valami, mintha élesztőt evett volna s most a belseje kel, duzzad, kiről s kipuffad a szemén, szinte nem volt jó nézni. Az orra vékonyan s kissé horgadtan nyult ki arcából s ámbár rettenetes sovány volt ez az asszony, olyan sovány, hogy szinte nem is volt görbült csontjain, lapos mellén semmi, mégis a tokája olyan jól ki volt fejlődve, mint egy nyolcvankilós postamesternének. Ez a toka és a kidülledő szem tette különössé és idegenné az asszonyt. Hogy az ördögbe lehet tokája, lefittyedő, bő, szinte begyhez hasonló tokája valakinek, ha olyan sovány, mint ez az asszony. Vagy tán valamikor, fiatal korában, lánykorában kövér volt, szép volt, puha és kerek s aztán, hogy évekig hiába leste a férjet, a kérőket, elepedt, leszikkadt s nem maradt rajta egyéb, csak a toka. Ebben most az álla is elvész, olyan, mintha semmi álla nem lenne, sem homloka, csak orra, kidőlt szeme és szája. Meg az a hosszu, vékony nyaka. Mint valami gyümölcs ko-

Magyarság 1925. júl. 5. 1/8. sz. 12.

csánya, amely a suly alatt félrehajlik s ide-oda leng.

Igy nézegette Körtéssy az asszonyt s elfelejtett a leveséhez nyulni. Nagyon nehéz volt a szive. Szüntelen azt a levelet érezte a zsebében. Amelyben az első asszony pénzt kér, csak tizennyolcezer koronát, mert a kisfiu elvesztette a vasuti igazolványát.

— Igen, hát megint irt, valami kék neki, — vágott gondolataiba az asszony azon az ő különös édes, alföldi, csepegő nyelvén, amely mart és csipett, mint a lug, noha méznek látszott... — Mi kék mán megint?

— Izé, azt irja, hogy a fiu elvesztette az igazolványát s hát legyek olyan jó, küldjem meg az árát, hogy másikat válthasson... Tudod, hiszen, hogy...

— Tudom, tudom, — bólintott a narancsruhás nő fehér bóbitájával — de én mán tudom azt is, hogy mire kék neki a pénz. Annak a csirkefogónak. Tudom én, mire vannak azok a tizennyolcezer koronák. Mindent tudok.

Ugy hallgatott el, mintha a tokájába vissza akarná fojtani mindazt, ami megkeseriti az életét. S a toka meg is duzzadt. Lenyomult a nyakára s egészen lenyelte az állát. Körtéssy belenyomta kanalát a levesbe s magábaerőszakolta az ételt. Nem akart látni semmit.

— Elvégre is ... igazán kevés az a pénz ... nem érdemes érte szólni ... — dörmögte a férfi. — Mennyi is? Négy kiló cseresznye. Nem sok.

— Annak nem sok, nekem sok. — vágta ki a felesége s szemét elfutotta a düh és gyülölet könnye. — Mikor itt volt nálunk a kölyök, akkor is maga ráakasztott vón mindent, nekem meg küldje anyám a szüksigesset... Akkor osztán, hogy nem akartam a fia mellett nevelőné lenni, nem akartam lomposkodni a maga urigyereké mellett anyámén, hát igy szeretnék. Hogy elvesztette az igazolványt. A csirkefogó. A bitang.

Kegyetlenül sértette az urát, sértegette, mert akarta, hogy ugy fájjon neki is, mint ahogy az ő lelkének fáj.

— Megmondtam mán, hogy nem azér tartom magát, hogy maga ahhoz huzzon. — Sisteregte kegyetlenül s az ura behuzta vastag nyakát, felpuffasztotta képét s hallgatott. — Megmondtam mán gyakran, hogy ne közösködjék velö. Igen, mikor a házasságot elhatároztuk, anyám megmondta, hogy jó, ő segiti magát, de maga, maga ... Oh, hogy a fene egye meg, — fakadt ki dühödten, — hát mi közöm nekem azokhoz?! Mi közöm?! Mi közöm?! — Reszketett egész testében s képe eltorzult, kivörösödött, szeme könnyben uszott, szinte már rikácsolt, de visszafojtotta hangját, hogy mások meg ne hallják, meg ne tudják, milyen boldogtalan asszony ő, hadd higyje mindenki, ők az urával mint két galamb élnek s hadd sápadjon mindenki az irigységtől. De mennél inkább visszaszoritotta indulatát, az annál erősebbnek és süvöltőbbnek hatott. — Mi közöm hozzájuk?! Kik ők, hogy akárhová lépjek, mindig utban legyenek, akadályozzanak, beléjük

185

1925. júl. 5.

botoljak, hát mi közöm nekem hozzájuk, idegenekhez?! Magához mentem feleségül, én nem veszem tudomásul őket, felőllem járhatnak akár darócdarabba is, mit bánom, mit törődöm velök? Nekem idegenek. S azt a levelet . . . azt a levelet . . . — reszketett s alig tudta a szókat kigyömöszölni a begyéből, — a levelet vissza fogja küldeni, érti s nem felel neki, érti s nem törődik velök érti, érti? Nem osztozom a magaméból senkivel. Megvettem magát ötven hold földön, megvettem magát azon a pénzen, amit minden hónapba elküld, azt akarom, hogy maga itt legyen, hogy én legyek a maga gondja s ne osztozzam az enyémen... Járjanak darócba! Kik ők nekem? Mért kerülnek utamba?

— De hát a fiu . . . a fiam . . . — dadogta a férfi holtsápadtan s mereven maga elé bámult, a kanalat még fogta vastag ujjai között s oly szánalmas volt így, ilyen bambán, ilyen tehetetlenül és széthullón. — A fiam . . . és hát neked nem lesz gyereked, nem lehet s én mégis csak az apja vagyok . .

— Maga az én férjem, az én férjem! Nem veszem tudomásul, hogy maga apja valakinek. Előttem nincs senki, az nem az én gyermekem és nem ismerem el, én magához mentem és . . . és . . .

Nagy, rettentő csend zuhant rájuk. A szoba nyitott ajtaján beomlott a nyári napsütés, a fák zöldje s az érő cseresnyék pirossa s az asszony vörös pongyolája vakitó reflexet vetett a fehér abroszra. A férfi torka összeszorult s csak tartotta tovább a kanalat, anélkül, hogy tudta volna. Aztán evett. Nem tudott szólni semmit.

Az asszony nem nyult az ebédhez. Fel volt dulva s remegett, hisztérikusan, fölhabarodottan, kiforgatottan. Az ő kemény nyakára minduntalan hálót vet az a másik asszony. Pedig ő ugy vette az urát, kommendált házasság, de lehetne boldog, ha gyereket adna az Isten, lehetne boldog, ötven hold föld, sok jó hazai, ruha és cipők, az ember is kedvére való volna, csak azok . . . Az a másik asszony! Annak a fia az ereje, az őt evvel fogja legyőzni, evvel a fiuval.

Hogy szerette azt a csirkefogót az apja, amikor itt volt náluk. Nem tudta nézni, nem türhette s egy hónapi kinlódás után a gyerek megint visszament anyjához. Pedig jobb lett volna, ha itt marad, mert legalább nem gondolna az ura másfelé . . .

Fölkelt az asztaltól s keményen, ridegen, a gyermektelen asszonyok hideg cinizmusával sisteregte ki magából a szókat, mint a parancsokat:

— Nem akarok rólok tudni, érti... Nem akarok rólok hallani se... Maga minden hónapban elküldi a kétmilliót, éljenek belőlle. Ha nem tudnak, járjanak darócba. De én... én nem osztozok abból, ami az enyém, egy fillért se, egy fillért se! Semmi közöm hozzájok. Ha élnek, ha halnak, nekem semmi.

Most aztán megmondta. Most győzött. Mert övé a föld. A liszt, a zsir, a hus és a jövendő. Ha nincs gyereke, ha nem is lesz soha, de neki ötven hold földje van a debreceni határban, nagygazda... nagygazda...

Kemény, himbáló alföldi járással kiment a konyhába.

A férfi magára maradt a hőségben s ürességben. Nagy, nehéz fejét lehorgasztotta s forgott véle az élete. Nagyon kemény asszony ez, gőgös, szivtelen és goromba. Nem lett volna szabad olyant mondani, elvégre, ha gazdag is, de nélküle soha férjhez nem ment volna, ha kommendált házasság is, de ő megmondta, hogy fia van s elvált ember... Apa és... és annak is férje volt...

Majd elküldi azért azt a kis pénzt valahogy, az asszony tudta nélkül, noha az igen nehéz lesz.

A konyhában hirtelen fölvonitott a felesége danája. Különös, vonitó orrhangon énekelt, szöveg nélkül, ha nagyon fel volt indulva, igy akarta magát csillapitani s az urának a keménységét megmutatni. Nyugtalanitó vinnyogás volt ez, óraszám ugyanaz a dallam, ugyanugy elnyujtva, kicifrázva és tartalom nélkül. A férfi egyszerre megmeredt, mintha tüz csapott volna bele, igen kimelegedett s futni, futni tudott volna ki a szabad mezőre, valahová el innen. Mert ez a hang olyan konok volt, olyan rideg, olyan sivár, egyhangu, keserves dünnyögés, minden volt inkább, mint nóta.

Mintha untalan azt énekelte volna magában, hogy: »Járjanak darócba... Járjanak darócba... Nem osztozom senkivel...«

A férfi két öklét az asztalra lökte s belebámult a tányérjába. Rászakadt a sivár csend s a sivár csendben körülfonta, fojtotta, ömlötte s hullámozta a rideg, orrhangu vinnyogás jeges áradata.

286

„Hajlandó-e a miniszter úr...“

Ez a csodálatos magyar glóbusz kitermelte a legnagyobb csodát: az analfabéta eszperantistákat. Nem hinné senki, bármennyire hozzászokott is a magyar al- és főispáni rendeletekkel, véghatározatokkal és közigazgatási hókuszpókuszokkal létrehozott csodákhoz, hogy lehet valaki eszperantista az írás-olvasás elsajátítása nélkül, illetve lehet valaki analfabéta úgy, hogy eszperantóul viszont perfektül levelez.

Mezőkövesden, mint az alispán véghatározatából kitünt a napokban, így van. Mert az említett véghatározat azzal indokolja meg az Eszperantó Egyesület mezőkövesdi fiókjának felállítási tilalmát, hogy nem lehet és nem szabad eszperantóul tanítani, írni, olvasni, levelezni ott, *ahol analfabéták vannak. Tehát a tanítást azért tiltják hazánkban, mert sok a tanulatlan ember!*

Ha logikát lehetne keresni a közigazgatási véghatározatokban egyáltalán és alispáni ténykedésekben különösen, de a magyar oktatásra vonatkozó kérdésekben speciálisan, akkor ilyenforma kérdéseket tennénk fel:

Előfordul-e akár Csehországban, akár Jugoszláviában, hogy egy világ-kultúregyesület fiókjának megalakítását a legkisebb kecskepásztor faluban, vagy brindzagyártó tanyán is megakadályozza a felsőbbség?

Mi, akik állandóan más portája előtt szoktunk seperni, verhetjük-e a mellünket ennek a *szégyenletes indokolású* véghatározatnak kiadása után is, mondván, hogy kultúrfölényünk elvitathatatlan?

Milyen ennek az államnak alsóbb közigazgatása oktatási kérdésekben, ha az *alispán* bocsát ki ilyen és ehez hasonló rendeleteket?

De nem lévén szükséges logikát keresni ott, ahol logikus fejek nincsenek, hagyjuk ezeket a tréfás kérdéseket. Tudva azonban, hogy az alispán csak végrehajtó közege a kormánynak s tudva, hogy a kormány az ő magas bölcsességében s atyai szeretetében úgy hordozza az állam népét, mint a kenguru hordja meleg és biztos erszényében a kölykeit, komoly javaslatokkal fordulunk illetékes férfiakhoz. Javaslataink egyenesen a mezőkövesdi esetből következnek s tekintettel a megfelelő és hozzáértő végrehajtó közegek szigorú ügybuzgóságára, igen könnyen megvalósíthatók.

Minthogy nálunk kultúregyesületek *azért* nem alakíthatók, mert *úgyis sok az analfabéta*, kérdezzük a közoktatásügyi miniszter urat, hajlandó-e bezáratni az összes középiskolákat, egyetemeket, valamennyi kultúregyesület központi és vidéki csoportjait, hajlandó-e lebontani a múzeumokat, máglyán elégettetni képzőművészeti emlékeinket, könyvtárainkat, gyökeresen, alispáni s főszolgabírói segédlettel egyszersmindenkorra kiirtani minden intézményt, társaságot, egyesületet, vagy kört, amely kultúrcélokat tűzött ki maga elé, hajlandó-e elnémítani minden embert, aki tanításra hivatott, esetleg bezáratni mindenkit, aki ismételt figyelmeztetés ellenére is tanítani merészel?

Minthogy sok az analfabéta: hajlandó-e a kultuszkormány azonnal radikális intézkedésekkel elejét venni *minden külföldre irányuló levelezésnek*, külföldi tanulmányutaknak, hajlandó-e közigazgatási rendszabályokkal újra a kancatej, meg nyeregben puhított hús mellé sátrakba visszakényszeríteni az ország lakosságát, hajlandó-e progresszív intézkedésekkel odahatni, hogy bizonyos rövid idő elteltével az egész nemzet visszatérjen a gatya, kúmisz, fokos és városfelégetés kultúrformáihoz?

Hajlandó-e a belügyi kormányzat ennek kiegészítéseképpen mindenkire kötelező rendeletben kimondani, hogy az ország népe tartozik magát *egyénenként* kínai fallal körülépíteni, (ami által az építést is előmozdítanánk) hogy a konzervatív vérmérsékletű jó nép valahogy *külföldről még lengő szelet se érezzen?*

Végül: azokat az alispánokat, akik *fenti szellemben még véghatározatokat ki nem adtak*, felcserélik-e már valahára olyanokkal, akik magyarul fogalmazni nem tudnak ugyan, de a tanulatlanokat az oktatók megkötözésével óhajtják tanultakká tenni?

Legvégül: amennyiben fenti javaslatainkat nem fogadná el, hajlandó-e a kultuszminiszter úr haladéktalanul átadni bársonyszékét a mezőkövesdi ukáz megalkotójának s néhai Giesswein Sándor pápai prelátusnak, a magyar eszperantisták atyjának úgy műveit, mint *emlékét* utólag indexre tétetni?

Mert ha mindez meg nem történik, azt kell hinnünk, hogy hazánkban senki a kultúra ügyével nem foglalkozik. **Kodolányi János.**

Magyarország 1925. júl. 9. 157. sz. 4.

1925. júl. 15. 121

Próféták az Ormánságban

Néhány hónap óta szinte naprólnapra bukkannak fel hírek a sajtóban olyan szektáriánus mozgalmakról, amelyek az eddig kompakt felekezeti tömegekben mármár a szláv vallási szétziláltsághoz hasonló helyzetet teremtenek. Különös ez a dolog azért, mert a magyar nép sohasem volt hajlamos metafizikai problémák, transcendens élmények átélésére, nagy vallási mozgalmak csak akkor dúlták fel a nép szélesebb rétegeit, amikor ezek a harcok egyszersmind gazdasági vagy, ami ezzel együtt jár, politikai átalakulásokra vezettek. Így volt az a kereszténység felvételekor, amikor az államvallás megváltoztatása egyszersmind a királyság, illetve a katolikus hűbéri rendszer megvalósítását jelentette és később a mohácsi vész után a reformáció térhódításakor, amely együtt járt a törökök ellen viselt háború elvesztésével és az egységes magyar állam bukásával. De jellemző és roppant érdekes a világháború első felvonásának lezajlása után, tehát napjainkban,

a nép között fellépő új próféták elszaporodása

azért is, mert az országnak éppen azokon a vidékein keletkeznek ilyen mozgalmak, amelyek köztudomás szerint a legmateriálisabb, legridegebb, legszámítóbb és mindenkor a vallási gondolatok iránt legérzéktelenebb területek voltak. Ebben az esetben is éppen Baranya megye déli szegélye,

a Dráva völgyében elterülő Ormánság az, amely egymásután termeli a bibliamagyarázókat.

legérzéketlenebb területek voltak. nek, ez a vidék, amely az egyke tipikus területe volt mindig.

Nem régen a vicinálison utazván, két egyszerű luzsoki asszony ült mellettem a harmadosztályú kocsiban s másfél órán keresztül keresetlen szavakkal egyenes, tiszta és őszinte meggyőződéssel iparkodtak engem az evangéliumi életre rávezetni; bizonyítgatták, hogy a szörnyű háború vérözöne után most már el kell érkeznie az Isten országának. Azonban a két derék asszony nevével a törvényszéki tudósítások között találkoztam, izgatásért, a társadalmi rend megbolygatásáért ítélte el őket a pécsi törvényszék.

Ha a bíróság cselekedeteit kritizálni szabad volna, nagyon-nagyon halkan, nagyon szerényen és illedelmesen meg kellene kérdezni, hogy miért nem agitálhatnak ezek az egyszerű, becsületes és talpig keresztény emberek? Miért követeljük minden vonalon *az egyke elleni radikális küzdelem megindítását*, ha éppen azon a vidéken, ahol az egyke falvakat pusztított és pusztít ki, ahol a nép sajnálatos materializmusa immár olyan nagyfokú, hogy komolyan támadja meg létének gyökereit, ahol tanítók és papok tanúbizonysága szerint is *egymásután néptelenednek el az iskolák* és ahol a nihilizmus elleni harc egyenesen megkövetelné, hogy minden mozgalmat, amely az anyagelvű ösztönök legyőzésére törekszik, egyenesen hatóságilag kellene előmozdítani? Vajjon a hivatalos egyházak érdeke van-e olyan fontos, mint egy-egy vidék népének fenmaradása? Tiltakozom az ellen, hogy felekezet elleni tendenciával vádoljanak, de nem hallgathatom el, hogy fontosabbnak érzem egy gyönyörű nép fenmaradását, mint egy-egy eklézsia *pillanatnyi érdekeit.* Úgysem jó református az a nép, amely inkább felekezetnélkülivé lesz, mintsem, hogy a papja lukmáját megfizesse. Már pedig azokban a falvakban, amelyek most röpiratokat olvasnak az Isten országáról, s amelyek eddig hihetetlen számban termelték ki a legcinikusabb gyermekgyilkosságokat, amelyekben a bor, pálinka és kártya olyan pusztítást végez, amely már-már tatárjárásnak is beillik, nem árt, sőt egyenesen kívánatos *egy kis hit, egy kis megtisztulás*, egy kis szeretet és az emberi méltóság nagyobbfokú, *belső átélése.*

A bíróság hiába is ítéli el ezeket a fanatikus embereket. Az a szeretetteljes megintés, amelyben a pécsi törvényszék részesíti őket, csak glóriát fon őszülő hajuk körül. *Jobb lenne szabadjára hagyni őket*, hadd hirdessék a rablás és kiszipolyozás szellemé helyett, amely túlontúl hatalmába kerítette őket, a szeretet, megértés és áldozatkészség igéit, hiszen *nem ártanak ők az Isten országával az emberek:* politikusok és pénzérdekeltségek *országának semmit.*

Kodolányi János

Magyarország 1925. júl. 15. 156. sz. 4.

A nagymama

Irta: Kodolányi János

Öreganyám, lehetett már akkor is vagy hetvenöt éves, kint ült a tornácon. Zöldborsót tisztogatott, hogy ne üljön tétlenül. Ahogy mozogtak ügyetlen, megcsomósodott fekete ujjai, úgy mozgott vértelen ajka is. Már nem tudott gondolkodni anélkül, hogy a száját ne jártatta volna hozzá. Öreganyámnak nem volt már egyetlen foga, süket volt és alig látott, de a szája járt, járt még, akár az elhagyott üres malom garatja, darálta, darálta a levegőt s ez az őrlés úgy esett neki, mintha még lenne odabent valami. Öreganyám alsó ajka kilógott egy kicsit horgas, vékony orra alatt, kétfelől két mély árok vésődött arcába, álla pedig előreugrott, makacsul, erőszakosan, keményen s piszkos kendője egészen eltakarta alacsony homlokát. Olyan volt, ahogy ott gubbasztott, mint egy vén, megőszült, magába meredő s mogorva nősténycsimpánz.

Öntudatlanul babrálta a borsót. Piszmogott vele. Ragyogtatta vele kihamvadó szeme előtt az illuziót: ő most dolgozik . . .

Nagynéném, ez a dolgos, kemény, férfias vénkisasszony, hol a veranda végében tünt fel szapora lépteivel, hol meg a konyhába siklott, cipői ridegen, szabályosan kopogtak. S az alföldi álmos nyárdélelőtt ott zsongott a kerten és udvaron.

— Giza. Giza. — kiabált a nagyanya sipitozó hangon, amelyről a lélekbúvár megállapíthatta, hogy nem tűr ellentmondást, soha nem is mondtak nyiltan ellene s uralkodói jogait kegyetlenül, sárga aranyragyogással ki is csillantja. — Giza!

Nagynéném ijedt sietéssel megjelent a konyhaajtóban.

— Mi az mamám kérlek?

— A kék kasztrólba főzzétek meg a borsót. Nem a pirosba.

— Jójó, mamám. A kékbe főzöm.

— Mikor szitál a lány lisztet? Mert a muszkának daráltat szitáljatok, jó lesz az annak. Nagyon fogy a liszt. A birkák hol vannak?

— Nem tudom, merre hajtotta Peti. Majd megint a tilosba mennek . . .

— Aztán megbüntett a városbíró.

Öreganyám tovább piszmogott. Eljárt az ő esze mindenfelé. Az ittrekedt, egykor hadifogoly kerge muszkának például nem adatott a rendes parasztraőrletett lisztből, amiből maguk is sütötték a kenyeret, hanem daráltatták a búzát s aztán kiszitálták. Olyan kenyér lett belőle, mint a káposztáskő. Nem fogyott belőle sok. A birkák miatt meg hetenkint legalább egyszer ott jár a hajdu a kopott verandán s böködte botjával a dühöngő veres kutyát. Öreganyám mindig boldog volt, ha a birkák mását legelik, de nem mondta ki ezt élőszóval s perbeszállt a hajduval is, aki a városbíró levelét hozta.

Alig tünt el megint nagynéném a konyhában, ahol soványan zizegett a zsír s az ablakban köcsögökben álló eladott tejről kanalazgatták le a sűrűjét egy törött bögrébe, amikor a lépcsőkön előcamogott nagybátyám, fehér nyári ruhában, vastag zsirardi kalappal kopasz fején, öregedő léptei nehezen himbálták előre s bamba képe sziute lecsurrant a téglákra. Cvikkert hordott a nagybácsi s a cvikker selyemzsinórja a szeme mellett folyt alá mellényére. Elek bátyám igen jó embernek látszott, száját állandóan nyitva tartotta s minden olyan volt rajta, mintha az egész ember csurogna. Széjjel. Lágyan, tehetetlenül, melegen. Lelógó ajka mellől lecsöppent a maznaság.

— Na mama, — kezdte valami különös cinikus mosollyal s hányveti, keserű hangon s olyan volt a grimásza, mintha felakasztották

Magyarország 1925. júl. 16. 157. sz. 2.

volna, — hát dolgozunk, mi? Úgy teszünk, mintha dolgoznánk. Hiába, ezek a vénasszonyok csak szorgalmasan gyűjtögetnek a vőjüknek.

Nagybátyámnak az öreganyám anyósa volt. Innen származott a keserű humor.

De a vénasszony mintha parazsat nyelő táltossá vált volna, izgettmozgott a padon s hamvadó szemében csapkodott a gyűlölet.

— Nem tud maga se okosabbat mondani, he? Így lép be hozzám, ilyen csunyán?

Elek bátyám letelepedett a pad másik végére.

— Na, na, hiába mérgelődik, csak vén mán maga, mama, jó lesz a temetésrül gondoskodni. Tuggya-e, hogy igen drága a koporsó? Nem? Jó lesz, ha meggondolja, mama. Nem jó lesz mán legénykedni. Haragszik, ha azt mondom, hogy öreg. Még mindig olyan hiú, mint azelőtt ötven évvel vót? Jobb lesz mán a koporsót rendelni.

Nagyanyám föl akart ugrani, botjait kereste, hanem Elek bátyám hideg humora tovább csillogott rémülő szeme előtt.

— Na, na, csak semmi harag, tuggya, mennyire szeretem magát, mama, hiszen sok jót élveztem magától, adott, adott két kézzel, igen törődött a vejével. Hát én csak szeretettel és... köteles fiúi jóakarattal figyelmeztetem, hogy az óra lejár ám! A koporsó drága. Jó lesz szorgalmasan dolgozni, hogy meglegyen az ára! Mert nekem nincs pénzem! Nincs ám!

Öreganyám legnagyobb írtózata az volt, ha öregnek nézték, mondták, de azért viszont megkövetelte, hogy tehetetlen öreghez illő ápolásban részesítsék s eltalálják a gondolatát is. Elek bátyám szavai valahányszor megdünnyögtek körülötte, mintha egyszerre kígyók zsizsegnének a ruhájában, még a belsejében is, dühe, gyűlölete, minden nemtelen indulata fölszakadozott, sistergett és bugyogott belőle a méreg, a *méreg*...

— Nem szégyelli magát, engem vénnek mondani, maga komisz frá-ter, maga sehonnai, aki csak lesi az én halálomat, hogy beleüljön a vagyonba, amiért nem dolgozik semmit...

— Hát maga dolgozik? Mi! Mama, hallja!

De az öregasszony hihetetlenül süket volt. Rikácsolt.

— Hogy meri azt mondani, hogy öreg vagyok, maga pimasz? Hogy meri? Tudja maga, hogy én mikor születtem...

— Maga sem tudja azt mán, mama, olyan régen vót.

— Menjen mán a koporsóival, ha egyebet nem tud, akár soha be se tegye a lábát...

— De én szeretek magához járni, jó két ilyen öregnek együtt, mint mink vagyunk, ne tagadja... Hej, még a sírban is maga mellé temettetem magamat, noha maga túlél engem..

Ezt már nem hallgathatta tovább nagyanyám, akármilyen süket volt is, hát összekotorta botjait s remegve fölállt. Kihúzta magát, azt hitte, most imponáló királynői alakká válik, ámbár ez nem volt így. Elek bátyám félszemmel tekintett rá s lecsurgott arcán a nevetés.

— Megy mán, mama? Megy? Na, na, minek ez a kényeskedés. Olyan kényes, mint egy bakfis. Pedig az volt már régen, mikor maga bakfis volt. Nem áll jó magának. Sokkal jobban illenék egy jól szabott koporsó.

— Tudja, ez mán mégis csak sok! — Rikácsolt az öreg s fonnyadt arca égett a haragtól. — Minek jön ide? Mit akar itt? Mit keres itt? Tudja meg: én nem is vagyok még *olyan* öreg. Tudja meg! Engem valamikor... Tizenhatan kértek meg!

Ezt már úgy kiáltotta, hogy vékony, inasnyakán kidagadtak az erek, szemét elfutotta a könny s ajkai reszkettek. Nagynehezen betipegett a szobába s kinyitotta a kredencet. Likőrt vett ki. Poharat nem. S hosszút, igen hosszút húzott a pálinkából, csak úgy egyenesen az üvegből...

Kellett a mámor, kellett, érezte, hogy a rettenetes józanság megölné.

240

Kedves ismeretlen,

aki talán itt jár-kell körülöttem a pesti uccán, vagy a szerkesztőség lépcsőin, sőt akit talán ismerek is udvarias köszöntései, bókjai és elismerő gratulációi leple *mögött*, névtelen levélben figyelmeztet arra, hogy ízléstelen ember vagyok, mert novelláimban »*kiteregetem a saját szennyesemet*«. Ha ez a kitétel a bátor, őszinte, névtelen levélben nem az írót, hanem a hétköznapi zűrzavarban hányódó embert érintené csak bennem, semmi esetre nem késztetne arra, hogy reagáljak rá. Hiszen maga az a körülmény, amit kedves Ismeretlen úr, vagy úrhölgy eddig figyelmen kívül hagyott, hogy t. i. ez a levél is azért bátor, azért őszinte, azért nyilt és azért leplezetlen, *mert* névtelenül iródott, mondom, ez maga elegendő módon igazolja azt a pesszimista, sőt idegenkedő érzést, mellyel embertársaim — s Ön iránt is, kedves Névtelen, — viseltetem. Azonban itt nem az a fontos, hogy mizantróp mivoltom ezúttal ismét bázisra lelt az Ön újabb levelében. Fontos az, hogy az író, — Ön szerint s azok szerint a milliók szerint, akiket Ön és névtelen társai képviselnek, — kiteregeti a »világ« előtt szennyesét.

Nem volt még a Föld hátán író, aki ne azokra az impulzusokra reagált volna, melyek környezetéből, életéből, bajaiból származnak. Hiú dilettánsok képzelik az írást társasjátéknak, vagy tükör előtti sminkelésnek, arcpirosításnak. Olvasni nem tudók tekintik az író művét időüző mulatságnak, bohócpofozkodásnak és légtornának. Sőt *pályának* is az író életét, mint ahogy pálya a mérnökség, vagy kereskedelem. Az író munkája azonban, — amennyiben csakugyan író valaki, — több ennél. Út az ember, — és közvetve, vagy közvetlenül, — az író saját legbensőbb életéhez, út az önismerethez, út az élet megértéséhez és megvalósításához. Ez az út — valóban, — nemcsak az író, hanem az Ön szennyesén is keresztülvezet, kedves Ismeretlen. Az névtelen levelek gorombaságain, álcázatlan írigységén és bújó rosszakaratán. S az íróén is, a lírikusén csakúgy, mint az elbeszélőén. *Ady* csak *Léda* asszonyon keresztül, *Léda* minden erényén és bűnén keresztül valósíthatta meg önmagát. S szent *Ágoston* csak minden saját szennyesén keresztülgázolva jutott el önmagához. S. *Rousseau* is. Sőt. — akit a bájos Ismeretlen tán nem is ismer, — *Tolsztoj*, ez a legőszintébb, legkegyetlenebb modern gyónója az irodalomnak, ez a hatalmas emberkereső és istenkereső is tulajdon szennyesén keresztülgázolva jutott csak el oda, ahova Ön, kedves Névtelen, talán soh'se jut el: az *önismeretig*. Mit szóljunk ahoz a hihetetlen tömegű emberi *szennyeshez*, ami csak a négy nagy író életművében nyilvánosságra került? Mit szóljunk ahoz a »szemtelenséghez«, mellyel úgy *Ady*, mint *Ágoston*, *Rousseau*, *Tolsztoj* minden szomorú, kínzó, buta és terhes szennyét az emberi léleknek *tudatossá tették?* Talán ítéljük el őket, égessük meg mágyán, mint gyehennára méltó, undorító, sőt »ízléstelen« szennyesruhát?

Nem, ezek az írók, *az* írók, azért vetik le lelkük szennyesét embertársaik előtt, hogy mások is úgy cselekedjenek és *jussanak el a szemét és erkölcsi szenny alatt csillogó meztelen, tiszta énjükhöz!*

Amikor én, — kedves Ismeretlen, — nevem aláírásával, bátran és meztelenül állok az olvasók előtt, szeretném, — noha levele bizonyítja, hogy hiába szeretném és reménytelen minden reményem, — ha Ön is meztelenül lenne bátor elébem állni, ha Ön is levetné a bujkálás, a rosszakarat és irígy gyűlölet szennyét s megkísérelné az elindulást az őszinteség, leplezetlenség szabad levegője felé.

Még akkor is, ha irígyel, gyűlöl, vagy megvet engem. Mint ahogy én, ha irígylem, gyűlölöm, megvetem, vagy sajnálom is embertársaimat, mindig nevem megjelölésével teszem. **Kodolányi János.**

Magyarország 1925. júl. 19. 160. sz. 8.

1925. júl. 19.

291.

Nem szabad megmondani...

Nem vették még észre, hogy az emberek mennyire írtóznak az őszinteségtől? Ön is, nyájas idegen. Már tudniillik itt, Magyarországon. Mert például az angol parlamentben nyugodtan be lehetett terjeszteni a bányaüzemek állami kezeléséről szóló törvényjavaslatot, a porosz parlament is törvényjavaslatot tárgyal a Stinnes-művek államosításáról, a jugoszláv parlament bizottságot küldött ki annak megvizsgálására, hogy az igazságügyminiszter miféle manipulációkkal tette túl magát a törvényeken, vagy, hogy ne beszéljünk mindenáron a parlamentekről: Franciaországban egynémely lap igen kellemetlen cikkeket írt arról a bánásmódról, amelyben az anyaország részesítette marokkói alattvalóit... S a lapok tovább is megjelennek, *sőt még csak a címükön se kell megváltoztatniok egy névelőt.*

Feltűnő például Ausztriában az is, hogy vonaton, utazás közben vadidegen emberek vitatkozhatnak olyan kérdésekről, amelyeket hazánkban megemlíteni sem szabad, de, amely kérdések elintézetlenül vibrálnak Európa levegőjében.

Gyakran csodálkoztam azon, hogy különösen az idősebb polgártársak, szinte sápkórt kapnak, ha egynémely kellemetlen, de szembeszökő igazság tárgyalása kerül »szőnyegre«. Vannak ilyen tabuk szép számmal, melyeket érinteni tilos. De az emberek *nem is hajlandók megérteni, hogy a világ minden jelenségéről, minden eshetőségéről s minden emberi dolgáról joga van beszélni, elmélkedni, vitatkozni, vagy meggyőződni bárkinek.* Mégis csak különös dolog, hogyha kiejtem ezt a szót: világbéke, a környezetemben levők, mintha vitriolt ittak volna, megdühödnek s gaz defetistának, aljas pacifista zsidónak s hazaárulónak nevezgetnek.

Ha valahol nagy halkan megszólal egy gyenge, gyermeki hang, hogy: mégis csak különös, hogy Keszthelyen a földtúró parasztnak jóformán nincs is földje, meg hogy például a mozdonyvezető kénytelen harminchatórás szolgálatot teljesíteni egyfolytában, *akár kisiklik emiatt a vonat, akár nem,* a gyenge, ártatlan hangot azonnal a polgárság jerikói zsivaja némítja el. Nem szabad megmondani, hogy szégyelhetjük magunkat minden Hollandiába küldött gyermek és minden éhenhalt csavargó miatt; nem szabad megmondani azt sem, hogy a gyilkosság akkor is csak gyilkosság marad, ha politikából követik el s főképpen nem szabad beszélni arról, hogy ez a világ nem a lehető legjobb világ az univerzumban.

Nálunk vannak emberek, akiket verkliszerűen *csak* dícsérni s ugyancsak verkliszerűen *csak* rágni lehet. Vannak dolgok, amelyek előtt kötelessége mindenkinek hasraesni. Vannak viszont olyanok, amelyekről beszélni sem lehet. Hogy lesz ez később, örökké sápadni, pirulni, ordítani és ütlegelni fognak Önök, nyájas polgártársak, ha olyan szavak dongnak fülük körül, amelyek nem egyeznek meg az előre behangolt verklivel? Hiszen másutt is volt háború, másutt is pusztult a föld, a nép és a kultúra, másutt is voltak kétségbeesett emberek. De másutt mégse képzelik el az újjáépítésnek azt a kényelmes módját, amelyet mináluink hallgatólagosan és hivatalosan meghonosítottak: hogy t. i. *hallgassunk minden égető problémáról,* mert a problémán gondolkodni kell, már pedig isten mentsen meg a gondolkodástól, menjünk szépen, *felelősség nélkül* jól kitaposott ideológiákon s bízzunk mindent azokra, akik ... *utánunk jönnek.*

Magyarországon az őszinte, ártatlan, gyermeki, nyilt és becsületes szó: *méreg.* Gyilkol, megőrjít, vadállattá tesz. Az igaz könyv: merénylet, gyilkosság, bomba a jól megkérgesedett agyvelők ellen. A magyar, problémákkal terhes színdarab: bemutatásra sem érdemes, mert *úgyse nézi meg senki.* Polgártársainknak minden írtózata, minden kínja, minden álmatlansága és borzalma: az őszinteség. Csak semmi egyéni hang, csak semmi meggyőződés. Hallgassunk, mindenről hallgassunk, csitt, járjunk lábujjhegyen, nesz se bántsa a füleket ... Mert a polgár édesen, álmában néha éljenezve és szónokolva — alszik ...

Kodolányi János

Magyarország 1925. júl. 21. 161. sz. 9.

1925. júl. 23.

Vicinális

Irta: Kodolányi János

Az állomás mögött ültem az úgynevezett »resti« udvarán egy pohár keserű sör mellett s vártam a vicinális indulását, merengtem a nyárfák csillogó ezüstlevelein, amelyek úgy suttogtak, lelkendeztek a szelid őszi szélben, mintha tapsoló gyermekkezecskék lettek volna. S a homokon, a pályán, a kuglizóban ugyancsak robogott a golyó s mennydörgött a deszka, csettegtek a kuglibábok, amint három-négy szenvedélyes sportember nekirugaszkodott, hogy leüsse a királyt.

Köröskörül zöld asztalok s rajta a vetélkedők bora, a nyert és vesztett spriccerek s félliterek. Elnézegetem a jókedvű embereket, ráérek, a vonat csak este megy tovább abba a kis ormánsági faluba, ahová igyekszem. A sör is moslék, a napfény megaranyozza a homokot s biborba önti a fákat... Nyugalom és színek meleg harmóniája körülöttem s szemben, a gesztenyefák és fenyők között a kis állomás kihalt épületei és pályaudvara.

Egy öreg vasutas érkezett elsőnek s csak úgy, a spriccer mellé, vérpezsditőnek, egyedül kezdte hajigálni a golyókat. Akadt egy mezítlábas fickó, az ugrott azonnal állogatónak. S a vén sas összehunyorítva szemét, óvatosan célozgatta a bábukat s kihajítva a dübörgő golyót, hajlottan nézte.

— Fals, — mondta néha, amikor a golyó belesúrolt a pálya oldalába.

Később más vasutas jött arra, nézte egy darabig s gusztálgatta a dobásokat, szakkifejezésekkel spékelve meg minden akciót. Ez még csöndesen ment. Afféle potyamulatság volt. A szikár vén sas, pipáját ki se véve szájából, megfontolgatott minden dobást, a fickó kiugrált, beugrált, a golyó dübörgött, ugrott, súrolt, döntött, a bábuk csettegtek, a deszka mennydörgött s a kolléga... hát ő is hozatott egy spriccert s nyugodt élvezte a dobásokat.

— Én rövidebbet dobnék, — jelentette ki komolyan. — Nem jó a pálya.

A vén sas kíváncsi volt erre a módszerre s a másik lassan nekikészült a dobásnak, lehajolt s eleresztette a golyót.

— Így ni, a királynak pont a fejit... — s a király kegyetlen bukfenccel kiperdült a sorból.

Helyeslő zúgás.

Magyarország 1925. júl. 23. 163. sz. 2.

A kolléga már levetette kabátját s ingujjban lóbálja a karját. Nézők is akadnak: két bocskoros horvát s egy sámodi paraszt, csizmában, hatalmas hasán háromujjnyi feszülő szíjjal. A kocsmáros bort hoz.

— Na sógor, hát félliter borba, — mondja a vén sas.

Így kezdődött.

Az arcok kipirulnak, a tüdők tágulnak, a golyók percről-percre dühösebben csattognak s mennydörögnek. A vén sas leteszi pipáját egy asztalra s csontos marka úgy sújtja el a tekét, mintha rugón járna. A kolléga minden percben iszik egy kortyot s hangosan kiált:

— Rövid!

— Fals!

— No most. Átugrotta! Három!

— Hát ha én is megpróbálnám, — mondja a sámodi ember s már veti is le rengő felsőtestéről a kabátot, bozontos melle reszket a lélekzettől. Kezébe kapja a tekét, leguggol s kidomborodó ülepén szinte reped a nadrág.

Ekkor már vagy ötödször hozza a bort a vendéglős és mindenki piros az izgalomtól. Megszaporodnak a nézők. Heves viták folynak régi híres dobásokról s a játszók mozdulatait úgy utánozzák önkéntelenül, mint asszonyok a táncosok ritmikus lábrángatásait. S a kugrizó úgy mennydörög, mintha a pokol döngetné az alvilági kapukat.

Észre se veszik, hogy becammog a barcsi vonat s ott áll szuszogva már az állomáson. Ráérünk. Van idő. S már jön is a gépész úr az obligát két decire, amíg áll a vonat, minthogy pedig híres dobó, nagy zsivajjal fogadják. Már odaát is áll kék zubbonyában a pályaőr s veszedelmesen nézegeti a golyók röptét s a bábuk kalimpáló dőlését.

— No, majd én! — dörmögi hős büszkeséggel. — Két liter!

S méri a pályát. Latolgatja a tekét. Domborítja guggoltában a szakadt olajos nadrágot. S rohan is már a teke, belesújt a bábuk csapatába, ugranak is szegények, a király átpattan a deszkán s tiszta a csatatér mögötte...

— Éljen, — ordít a lelkes társaság. — Ez ám a dobás!

Mit mondjak? Már rég indulni kellene a vonatnak s a gépész úr még ott hajigálja a tekét s a társaság ott éljenez mámorosan. Sőt amikor a forgalmista kibalíog, hogy véget vessen már a játéknak, — bizony még ő is ott ragad s lelkesedik a veszett dobásokért. A vonat, — az nyugodtan pöfékel

1925. júl. 24.

Divatba kell hozni...

Régi igazság, hogy az emberek
k akkor törődnek valamivel, ha
at volt törődni s azzal törődnek,
ivel törődni divat. Így volt ez
mult század közepén a nemzeti-
nű kokárdákkal (később a tuli-
nnal), így volt ez akkor, amikor
azánk szebblelkű hölgyei« prenu-
ráltak a divatlapokra és Vörös-
arty eposzára, úgy volt ez a há-
rú elején az »aranyat — vasért«
cióval, a plakettgyüjtéssel és
s mozgalmakkal. Talán annak
zonysága ez, hogy a mi férfi-
sadalmunkat, férfi-politikánkat,
fi-hadilármánkat mégis csak az
szonyok befolyásolják?

De amint divatba hoznak az
szonyok néha okos dolgot, ép
y el is ejtik. Most például nem
at az olvasás. Nem divat a szín-
zbajárás. Ha belepusztul is a
agyar író, könyvkiadó és keres-
dő: nem divat olvasni. Ha tönk-
megy is a magyar színjátszás:
m divat színházba menni. Né-
ny évvel ezelőtt nem is számí-
t valamirevaló embernek az, aki
m érdeklődött az új könyvek, új
rabok iránt. Bizonyos, hogy az
szonyok akarták úgy s ezért is
lt divat, de egy-egy premiérre
ssze vidékről Pestre utaztak a
aládok. Megvették az új könyvet
Ma pedig éppen az a divat, *ép-
n azzal dicsekesznek* az emberek,
gy nem olvasnak. Hogy egy éve
m voltak színházban. Ma ez a
kk. Ma így divat.

Szép és helyes lenne azonban, ha
t az átkozott, sőt káros, a nemzet
ellemi életét gyökerében támadó
vatot, amely az amerikai szellem
rhódításával jár együtt, a lapok
reskedők, kiadók, színészek
yüttes propagandával próbálnák
egölni. Azaz: ennek a divatnak
pen az ellenkezőjét tenni divattá.
ísz a nőknek úgyis olyan mind-
y! Szép divat lenne az olvasás,
gyjék el, sőt a színházbajárás is
éha-néha), nem kellene attól tar-
ni, hogy túlságosan megokosod-
k a nők. S milyen *hasznos* lenne
új divat. Megélnének az írók, a
adók, a kereskedők, a nyomdai
unkások, megélne a színész, —
t a direktor is. Arról, hogy a
agyar kultúra mennyit köszön-
lne ennek a divatnak, ne beszél-
nk. Ma még nem divat a kultúrá-
l törődni. Egyszer azonban ta-
n...

Talán, talán.

Majd ha szégyen lesz a korlátolt-
g, a földhözragadtság és rideg-
g, mint akkor, amikor még Vö-
smarty eposzaira prenumeráltak
azánk szebblelkű hölgyei«.

Kodolányi János

Magyarország 1925.
júl. 24. 164. sz. 13.

296

Rosszkor örülünk

Spanyolország csúnya kudarcot allott Marokkóban, Chamberlain rról beszél, hogy az indiai szabadságmozgalmak szorosan belekapsolódnak a gyarmatokon tapaszalható nyugtalanságok láncolatába s hogy ezek a mozgalmak már omoly veszéllyel fenyegetik az anol világbirodalmat, ugyanakkor franciák súlyos vér- és pénzáldoattal alig-alig tudják feltartóztati Abd el Krimet... Szinte látva zt a mámoros örömet az arcokon, zt a kárörvendő ragyogást a szenekben, amit ezek a hírek mindenlé keltenek minálunk. Tehát: nglia feje gondokban fő. Tehát: a ranciák hullanak és menekülnek. ehát: Kínában sztrájk és fegyversapogás... Tehát: a kommunista roszország Keleten határozott sierrel folytatja propagandáját s t akar halálos csapást mérni ngliára, Franciaországra, Ameriára, szóval: az európai civilizáció, ahol legfájdalmasabb, a gyarlatokon.

Azonban nem értem, miért a lás öröm mindezért? Miért oly oldogok a lapok (különösen a kis déki lapocskák valósággal máorban úsznak), miért alszik nyudtabban a nyájas olvasó, ha Abd Krim elfoglal egy országutat s egöl tízezer franciát, miért lettek emberek ismét kávéházi Konrádok s külpolitikusok, mint a régi háborús időkben voltak? Tagadtatlan, hogy jól esik azok vereget, bajait látni, akik valamikor nnünket vertek, rikattak és pusztottak. A legőszintébb öröm, — rmint szápítjük is, — a kárröm. De egyben — ne felejtsük, a legvakabb öröm is. Hiszen ha gyarmatok felszabadulnának, nkremenne az angol és francia ar, kereskedelem s bárhogy veszük is, az európai civilizáció ezen két hatalmas pilléren nyugszik. z európai társadalmi és gazdagi rend, tehát az európai állaok mai struktúrája dől romba, az európai ipar (ma angol és ancia) terjeszkedési síkjai bezálnak s a káröröm tán mégse oly es, oly vak, hogy látnivaló ne nne: az angol s francia hegemóa bukását jelentené az európai vilizációnak s közvetve: a magyar állami s gazdasági rendk is.

Az angol, a francia katona Ázsián: jelenti az angol és francia art és kereskedelmet. De jelenti t a civilizációt is, amelyben rópa népei — az oroszt kivéve — nek. Jelenti tehát: Afrikában, zsiában *Magyarországot is*, a mi csiny, szerény, szomorú édesvánkat, amely ma és így és ebn a formában szerves része az rópai civilizációnak s azzal yütt áll vagy bukik.

A káröröm: arra is kár, aki rül. Ha megölik a francia katoát Marokkóban, megölik a frana ipart és kereskedelmet. Ha egölik az angol katonát Indián: megölik Angliát. Azt a törököt, melynek mi ágai vagyunk. *mi gyökereinket* vágják el a yarmatokon. Igaz, hogy az ázsiai, rikai népek szabadok akarnak lni. A szabadságnak — ha kiyják — örülni is lehet. De: csak gy lehetünk szabad európaiak nár amennyire), ha ugyanakkor b gyarmataink vannak. A kettő yütt: szabad India és Marokkó, nyugati civilizáció *is*: elképlhetetlen!

*Mérséklet a káröröm*ben, — vagy nináljuk a francia vereséget, vagy ondjunk le mai társadalmi, gazsági rendünkről.

Kodolányi János.

Magyarország 1925. júl. 28. 167. sz. 9.

1925. aug. 1.

PILLANGÓ

(Móricz Zsigmond könyve)

Debrecen volt mindig, s ma is, az a város, amelyben a magyar élet legsűrűbb, legtömöttebb s legjellemzőbb. Nincs magyar író, akinek valaha dolga ne akadt volna Debrecenben. Mert amiként a katholikusnak minden út Rómába vezet, azonképen a magyar írónak minden útja odafut Debrecenbe, avagy onnan indult ki. Debrecen és Kolozsvár: két elektromos sarok, amely között kisült a magyar kultúra csodálatos, kápráztató szikrája.

Mernénk mondani: nem is igazi magyar író az, aki nem e két sarok között égett el. Mert a Dunántúl városai nem magyar városok. Időtlen-időkben betelepített olaszok, svábok és szlávok kerítették falakkal, kövezték fel szűk uccáit, túrták csákányaikkal a környék hegyeit arany, vagy vaséro után, avagy kurjogattak a tornyos kapúk felett. Ma is megőrizték a dunántúli városok ezt az idegenektől nyert levegőt. Hasonlók valamennyire az az osztrák rendes, villannyal, kertekkel, árkádokkal s zegzúgos bujtatókkal összevarázsolt kis fészekhez, tiszták és rendesek. Valahogy megérzik rajtuk, hogy akik itt laknak, azok városba termett s városból elmozdulni nem is tudó hangyaboly emberek. Milyen más Debrecen! Ez is város. Itt is voltak, — sőt vannak —, céhek, itt is megvolt évszázadok óta a városi élet minden jellemző, szükséges kelléke. Sőt Debrecen szabad köz-társasága akkor is együvé tartotta a magyarságot, amikor három-négyfelé szakadva tengett-lengett bitangul és kifosztva. Debrecen és a Királyhágón túl ragyogó Kolozsvár gyűjtötte pólusai körül a magyar szellemiség szikráit. De ez a hatalmas, dús, gazdag, kövér és széles Debrecen mindig megmaradt a nomád magyarság igazi képének. Még ma se érezzük rajta az állandóságot. Valahogy úgy vagyunk vele, mint a híres-szépséges kis csonka-templommal. Ezt a szerény barna, csonkatornyú templomkát, amely évszázadok óta büszkesége a debreceni kebelnek s dísze a fő-fő uccának balfelől, ahogy bemegyünk a városba, le kell bontani. Le kell azért, mert a hatalmas tölgyoszlopok, amelyekre őseink építették, kikorhadtak alóla, belesüllyedtek a százezer éves ingoványba s most a szép kis épület romlik, bomlik, repedeznek barna falai, csuszamlik alóla az alap... Jellemző, szomorú jelenség. Mintha ilyen óriási elmerült, láthatatlan tölgyoszlopokra lenne építve az egész város. Mintha egyszercsak felkerekedne s lassan-lassan tűnne, oszlana, nyomulna feneketlen mélységekbe az egész, mert kikorhadtak alóla az alapgerendák. Azok a hatalmas oszlopok, amelyek az egész magyar kultúrát itt, Európa közepén, társtalanul, árván, hatalmasan, egyedüliségében megérthetetlenül és átvehetetlenül alátámasztják az ingoványon. Seholse hasonló ehhez a dunántúli városi kultúra. Sehol sincs meg ez a nomád-felkerekedés, délibábbá-oszlás, ez a bizonytalanság a nagyságban is, ez a magyar-jellemző, ez az Európába vetett idegenség. Csak Debrecenben.

Rá kell erre mutatnunk, hogy megérthessük Móricz Zsigmond szoros kapcsolatát Debrecennel, a talajjal, az ő anyaföldjével: hogy annál jobban megérthessük ennek a Pillangó című könyvének belső motivumait is.

A Tündérkert óta nem adott nekünk Móricz Zsigmond egy nagyméretű, nagyot jelentő elbeszélő munkát sem. Nagyon érdekes meg-

Nyugat 1925. aug. 1. 14-15. sz. 171-178.

figyelnünk, hogy a Tündérkert mennyire a másik pólust jelenti Móricz Zsigmond számára is. Ebben a nagyszabású, mindvégig a legnagyobb igényekkel fellépő s a legkomolyabb eszközökkel megvalósított műben Kolozsvárt tette meg vizsgálódásai objektumának, az erdélyi lelket, a titokzatos, kifürkészhetetlen, szinte misztikus megvalósulási, kiélési formáját a magyar kultúrának, az álmok, határtalanságok birodalmát s a bocskorban cammogó fejedelmi lelkekét, a világhódító rongyosokét. Abban a regényében láttuk a másik sarok minden jellemző, tragikus oldalát. Sőt, tragikus lévén lényegében maga az erdélyi lélek, tragikus a regény is, melyet Móricz Zsigmond nekünk ajándékozott. Tragédiák magyarul, magyar földön és magyar lélekkel csak Erdélyben teremhetnek. Ez a végletek földje. Azért a Tündérkert is nemcsak terjedelmében, nagyságában, hanem belső mivoltában is nagyvonalú, objektiv hangú, kompozicióban több oszlopra tagozott s egy mélység felé hidegen, tárgyilagosan, cinikus művészettel végighajtott mű, amelyben problémák kergetik egymást, a legsúlyosabb magyar problémák s fonódnak olyan szövevénnyé, amelynek pontos kiszálazása és megoldása egy ember életét minden percében és idegmozzanásában lefoglalná. Hogy csak egyebet ne említsünk, itt vannak a szociális problémák. Azok, amelyek mint sötét fátyol húzódnak végig az egész könyvön, síró, éhező, toprongyos, lázadó és sárgaságos néptömegeikkel és másoldalon a török selymek, gyöngyök, aranyak, acélok és kényes csilingelő kösöntyük pazar kábulatába vesznek. Ez maga olyan probléma itt Magyarországon, amely szorosan összenőtt egyszersmind a magyar kultúra életkérdéseivel is. De ezek a problémák nem válnak tragikussá, mert nem is válhatnak például a másik póluson: Debrecenben.

Magyar problémák könyvének nevezhetnénk a Tündérkertet. Viszont a Pillangót, — s ez teszi az én szememben sokkal tragikusabbá és megrendítőbbé az előbbinél —, a magyar problématlanságok könyvének.

Lássuk csak kissé közelebbről ezt az igazságot. Vajjon lehetséges-e probléma Debrecenben? Vajjon elképzelhető-e Debrecen, — mint tragikus ellentétek, mint magasságok és mélységek városa? Volt háború, — mondja a Pillangón keresztül Debrecen az egész országnak, mert ez a könyv csak hatalmasan zengő szócsöve Debrecennek és a magyar Alföldnek Budapest s nyugat felé —, voltak öldöklések, jól van. Elmúltak, legalább egy időre és itt. Hogy máshol elmúltak-e, az számomra, Debrecen számára nem probléma. Elvi analizisekbe én nem merülök — mondja Debrecen. Elég nekem a Zsibogó. Voltak aztán olyan évek, amelyeket a gyilkosságok éve után a rablások évének nevezhetnék, — mondja tovább Debrecen. Ekkor raboltak és raboltunk. Különféle formák között. Ha csak úgy is, hogy drágán adtuk a gomolyát. De hát a rablás korában ez már így dukált. Aztán következett a viszonylagos kiegyenlítődések kora. Ebben vagyunk most. Innen már csak mosolyogva tekintünk a mi kis szűk Zsibongónkról az előbbi évekre, a háborúra, a kommünre, a románjárásra, a fehér terror korára, bölcs debreceni nyugalommal nézzük az idők forgását, látjuk, hogy nekünk van igazunk: még soha se volt úgy, hogy valahogy ne lett volna! Hogy ezek az említett dolgok mind csak bizonyos összetevő erők megnyilvánulásai, amelyek

1925, aug. 1.

végülis valami végső redőbe fogódnak össze, hogy ezek mögött valami olyan mozgalmaknak, olyan történelmi hullámverődéseknek kell lenniük, amelyek a mi kis Zsibongókat igen érintik s talán tragikusan érinthetik, — végeredményben mellékes. Az idők múlnak. Ha pedig az idők múlásának az a velejárója, hogy kikorhadnak esetleg az alattunk ledöngölt tölgyoszlopok s a ház repedezik, rogy, recseg, csuszamlik, hát a történelem nagy Rendezője legfeljebb lebontja a megrokkant épületet, a magyar kultúra csodálatos Csonka Templomát s épít helyébe mást ha akar...

Ennek a problémátlan, egészséges, tragikus meg- és belátásokra képtelen Debrecennek szomorú igéit harsogja nekem a Pillangó.

Tökéletes könyv ez és tökéletes harsona. Írója: Móricz Zsigmond vigasznak szánta, kacajnak, biztatásnak, reménységnek. Móricz Zsigmondon keresztül ezegyszer a biztatás és nem a sűrű, tohonya magyar vér analizise szól hozzánk. Sokak számára biztatás is a könyve s hogy számomra inkább a Tündérkert méltóságos hömpölygésű, problémákkal terhelt magyar tragédiája vigasz, mint ez a napsugaras, egészséges, feszülő erotikától szagos idill, az temperantum dolga.

Nem regény a Pillangó, nem is novella, annál nagyobb, többágú és súlyosabb. Idill ez, az ilyen idillszerű írások minden kellékével. A pillangó-motivum románcszerűvé teszi, a szerelmesek sok hányódás, elszakadás, félreértés, akadály, sorsverés után végül is összeforrva mennek a jövő elé. Idill ez, ámbár néha kissé elszomorúl s Móricz Zsigmond túláradó férfiassága néha szét robbantja az idilli kereteket. Néhol pusztai bölényszaga van ennek a könyvnek, a párzó bölénybika elzordonuló, elhályogosuló, vad szemét látjuk kicsillanni a lapok közül, amint Hitves Zsuzsikát, ezt a kis üszőt az égő alföldi napverésben, vagy a hóval vert néma síkságokon dobogva űzi. De azért idill. Végül minden végső harmóniába oldódik, kielégülnek a feszült idegek, elsimulnak a szerelmi harcok s ősi, boldog, feledtető és gügyögő párzásba torkollik minden. Kiáltva hirdeti ez a könyv: Ne csüggejetek, ne szomorkodjatok az élet pillanatnyi jégverései miatt, mindaz, ami itt darabokra tépve kavarog körülöttünk, csak múló, ostoba emberi tákolmány, mindenen győzedelmeskedik végül az ősi, az örök, a kozmikus gyökerű ösztönök fenntartó és burjánzó világa!

Ne higyjünk az észnek, ne higyjünk a tudásnak, a civilizációnak, az értelem logikus kapcsolódásának, a kultúra népeket egybefoglaló, néhol el-eltűnő, néhol kiragyogó láncának, amely bennünket egyetemesen összeköt, — higyjünk az állati lét védhetetlen, támadhatatlan, egy örök, minden szerves és szervetlen életet összemarkoló, egy talajba gyökereztető s az egész világegyetemben széthullámzó erőinek, az ösztönöknek.

Nem haladhatunk el ennek a vigasztalan vigasztalásnak pogány eszmei tartalma mellett szótlanul. Mert ez az, ami Móricz Zsigmondot annyira magyar íróvá és egyedülivé teszi: a pogánysága. Érintetlenül nőtt fel benne az állatisten tisztelete, évezredes irtásokon is megmaradt monumentális erőben, csonkítatlanul, tisztán, egészségesen. A magyarsághoz semmi köze a kereszténységnek még ma is. Az emberisten fogalma ma is olyan érthetetlenül mered a magyar agyvelőre, mint hajdan, Koppány idejében. Evvel az

Eszmével verekedett Ady is meddő órákon és éveken át, különösen élete utolsó éveiben. Ez az Eszme azonban teljesen érintetlenül hagyta Móriczot. Pogány egységben él a Természettel, ősi bájjal mosolyog állati életünk mély titkaira, amelyek számára nem titkok, a magányos bika jósága tükrőzödik szemében, mindent megértő, minden szenvedélyt ismerő és megbocsátó jósága, objektiv, a Nap sugarához hasonlóan mindenre áradó jóság. De... de aztán indulatait nem is fékezi le a kultúra ösztönöket tudatossá tevő és hatalmába kerítő marka, azt hiszem, ez a pogány jóság, amely a világ kezdetével kezdődő és a világ végével elmúló ösztönök erejében leli forrását, épen úgy tud kegyetlen lenni, romboló, játszva tipró és rettenetes. De akkor sem gonosz. Csak romboló.

Az a kérdés, hogy inkább Debrecen és Móricz Zsigmond pogányságát kívánjuk-e megtartani, vagy Kolozsvár és Apáczai Cseri János, Bolyai János kereszténységét. Ez tragikus. Az megfelel a magyar temperamentumnak és szikla-szilárd. Kolozsvár s mindig újra és újra építő keresztény ideológia a magyar kultúrában, a Csonka Templom. Debrecen az ösztönök örök, egyetemes, mindent magába ölelő s magából kitámasztó ingovány-síksága.

De hiszen a Pillangó épen a kozmikus erők megmutatásával akar vígasztalni, hitetni, fejfájást és szívszorongást elmulatni, épen a pogányságával akar kacagást, merést, táncot, párzásra való kedvet deriteni! Móricz Zsigmond nevető, hímerejű, el-elboruló, döbbentő és bizalmat szuggeráló pogánysága hirdeti ezen a könyvön át, hogy ne törődjünk a mindúntalan összeomló, repedező, korhadt koponyák tölgyoszlopaira épülő, mindúntalan meginduló Csonka Templomokkal. Aki akarja: építse, aki akarja bontsa. Az emberisten keresztény fantazmagóriájával szemben itt van az állatisten, az ösztönök világegyetemének megfogható, kitapintható, ereinkben durúzsoló, vérünkben mennydörgő, szívünkben dobogó tevékenysége, az örökké egy tevékenység, az örökké aktiv, örökké örülő, örökké párt kereső, összekapcsoló, pusztításában is teremtő isten, benne bizzunk.

Kedves hang ez a mi magyar fülünknek, őszinte, tiszta, férfias, örömkeltő hang, mert, mint nemcsak én itt, hanem előttem sokan és nagyok kifejtették már: pogányok vagyunk. A mi pogány Kupa-vezérünk, papunk, harcosunk: Móricz Zsigmond azért van olyan közel hozzánk s azért értjük annyira a szavát.

De e sorok írója előtt inkább a másik, a meg nem nyugvó örök építés, az emberisten megfoghatatlan, ösztönökön felülálló s örökké tragikus bukásokon elinduló másik harca lesz kedves és vígasztaló. A Tündérkert.

*

Maga a Pillangó Móricz Zsigmond egyik legtökéletesebb írói alkotása. Ezt a kristálytiszta formát, logikus, szoros zártságot, ezt a szuggesztiv hangot s vérrel-telítettséget ma senki se tudja utána csinálni Magyarországon, vagy ha tudná is, csak utána tudná csinálni. Míg régebbi regényeiben a kompozicióba itt-ott rések, sőt zuhanások kerültek, különösen a regények befejezése körül, — még egy nagyon kicsit a Tündérkertbe is —, addig ez a könyv semmi ilyen rést, egyenetlen-

1425. aug. 1. 301

séget, elhajlást nem mutat. Egy egész ez a könyv, a nagy sziklából, — a magyar életből —, egyetlen markolással letörve, sehol semmi elporlódás, vagy karcolás rajta, élei metszők, formája zárt, kristály, homogén.

Pedig nagyon érdekes megfigyelni, hogy a debreceni nyelv édességének és ritmusának ez az utólérhetetlen ismerője, sőt vérében hordozója, milyen önkényesen bánik el a nyelvvel. Nincsenek skrupulusai. Nem ismer nyelvtant és szabályokat. Belső törvényei szerint kezeli nyelvét s ezek előtt a belső törvények előtt nem adatik számára szentség. Nem emlékszem, hogy Móricz Zsigmond nyelvének erre a vonására rámutatott volna valaki, talán azért, mert azt hiszik, hogy Móricz Zsigmond számára a hiúság Achilles-sarka a nyelv. De nézze meg valaki egészen közelről a mondatait, különösképen a Pillangó-beli mondatait s nekem fog igazat adni. Móricz Zsigmond már a Sáraranyban úgy hajigálta ki magából a szókat, hogy a magyar nyelvtan minden derék tanárát elrémítette vele. Emlékszem, fiatal fiú koromban apám házába hivatalos, minisztériumbeli emberek érkeztek, akik vacsora alatt a dúsan terített asztalnál nem győzték az akkor még forradalmi harcait vívó Móricz Zsigmond nyelvét ócsárolni, gúnyolni, csepülni s rá pereátot kiabálni. Akkor találkoztam először életemben evvel az íróval s azóta se feledtem el a darázszúgást, melyet falusi otthonunkban a pesti urak ajkán okozott. De amint igazuk van a tanár uraknak, épen úgy nincs is igazuk, mert Móricz Zsigmond épen azzal teszi nyelvét szuggesztivvé, épen azáltal kelti az erő benyomását, hogy megkérgesedett nyelvformáinkat szuverén gondatlansággal és oda sem hederítéssel halomradönti. Belső logikája aztán ennek a nyelvnek, amely tolla alól kikerül, kérlelhetetlenül magyar és szigorú. Kifordítja a nyelvet és mégis az marad, ami volt: ízes, erős, illatos, pontos alföldi magyar nyelv. Ezt utána csinálni se lehet soha. Ez aztán az ő speciális, elrabolhatatlan eszközei közé tartozik.

Példát is idézek, csak egyetlen-egyet. Amikor Zsuzsika megérti, hogy a kapuban kérdezősködő esett, bozontos, rongyos vándorember tulajdonképen az ő tulajdon, orosz fogságba esett bátyja, beszalad a hírrel anyjához. Ez a mondat Móricz ajakán így hangzik:

— Andris, Andris! — kiáltotta Zsuzsika sikoltva, tenyerét csapkodva, szélforgó szívebuggyantan és vissza ki.

Tele van Móricz Zsigmond stílusa erótikummal. Pogány stílus. Szaga van, íze és simasága, vagy érdessége. Bujkál mögötte a vérkeringés, a fák nedve. Néha aztán olyan durván üt meg egy-egy szava, hogy már-már szemérmetlennek gondolnánk ezt az írásmódot, ha nem lenne csupán pogány őszinteség és az állati lét boldog, kacagó szeretete. Mikor Zsuzsika sétál a szíve Jóskájával, úgy érzi, elered benne minden nedvesség. Móricz Zsigmond egyidőben tökéletes kis serdülő paraszt-jány tud lenni s fű-fa is, meg kamasz legény is, akiben duzzad a kislány kívánása, de ugyanakkor töpörödött öregasszony is, aki élire rakja a régi vásznakat, a tojást megolvassa s a tulajdon urát is éhezteti. Mindezt érezteti az ő stílusa. Le stil est même l'homme, de ebben az esetben: le stil est tout.

Csodálatos szavaival és mondatszerkesztésével pillanatok alatt vési a profilokat. Érezzük az embereit. Ez már nem művészet, ez már megérthetetlenség.

Egy-egy odavetett jelzője, igéje, a freudizmus ábécéje lehetne. Ösztönök, tudatalatti misztikus mélységek nyílnak meg pillanatról-pillanatra előttünk, szinte úgy jelenik meg itt Móricz Zsigmond, mint a Kentauroszok: félig emberi, félig állati testtel. Átáramlanak rajta az állati élet rezdülései. S vibráló érzékeny nyelve azonnal lerögzíti őket. Ebben a Pillangó című idillben különösen remekel ilyen hajlandósága. Ennél tökéletesebb finomságúvá tenni az ösztönök játékának lerögzítését nem is lehet. De Móricznak még van ezenfelül egy nagy ereje: dialógusainak páratlan egyéniesítő elevensége és pontossága.

A stílusról előbb szóltunk, mert itt van Móricz csodálatos szelencéjének a nyitja. Amik és akik ebből a nyelvvel kinyított szelencéből elősürögnek: jó debreceni ismerőseink egytől-egyig. A boszorkányos kis Zsuzsi-lány tipusa minden egyénisége mellett is a cinikus, szerelmében élő s szerelméért azonnal gyilkolni is tudó asszonynak. Ami férfi-erkölcsi világrendünkön túlnőtt, kozmikus etikai rend elgázoló hatalma dübörög át ezen a törékeny, begyes, jószagú kis lányon. A kis buta asszony hatalma mozdul benne, a buta, szűkagyú, csinos, követelő és hiú asszonyé, aki mihelyt megjelenik valahol, elég súlyossá és fontossá válik ahhoz, hogy minden körülötte forogjon. Félelmetes ez a kis lány. Ennek a kezében emberi sorsok pihegnek, mint az elfogott pillangó sorsa: akármikor leveheti a fejét, ha akarja. Megmérgezi Jóskát, mint a szúnyog, mely szúrásával égő váltólázakat olt az emberbe. S van még egy-két gyilkos igazsággal, de szeretettel megírt ember és asszony. Mert Móricz Zsigmond centrális gondolata mindenütt a pogány Erósz, az állatisten eszméje: a nemek kettősségének, különváltságának következménye, a harc, a foggal-körömmel birtokbavétel, még a vénasszonyokban is megmutatkozik. Ha aztán az asszony nem tud többé hatalmat gyakorolni a férfi fölött, meghal. Nincs. Nem létezik. Ilyen meghalt, lagymatag, kiégett asszony a mérnökné ebben a könyvben.

Hatalom, párzás, birtoklás, üzekedés, ösztönélet...

Van a könyvben egy szerencsétlen flótás, egy suszter, aki feleségül akarja venni a Jóskájával mindenféle bonyodalmakba keveredett Zsuzsikát. Ez a figura az egyetlen, amelyet nem szeretettel, nem a mindenkinek egyenlő mértékkel mérő írói igazságossággal írtak meg. Erre a szétmálló, szétfolyó, erőtlen, ajándékokkal próbálkozó, szolgalelkű, férfiatlan és mazna férfira féltékeny Móricz Zsigmond. Félti tőle Zsuzsikát. Utálja. Lenézi. Nincs egyetlen megértő pillantása számára. S itt, ezen a figurán keresztül bújik ki a könyv lírája. Itt villan ki, hogy mennyire szívügye ez a könyv írójának. Mennyire az övé ez a kis buta, kecses-begyes, érzékeny, hiú kis lány, mennyire férfi, pogány férfi ebben a könyvében Móricz. Itt öklel ki a vad bölény zordon fejével a lapok közül. Ahogy körülcsókolja művészetével Zsuzsikát s ahogy eltiporja, elbömböli közeléből a másik vánnyadt, sóvárgó, csurgó hímet. Ez a vonás a könyv legmegmutatóbb, legálcázatlanabb, leglírább oldala.

Ezekben a sorokban iparkodtam őszintén megmondani a Pillangóval kapcsolatban olyasmiket is, amelyekről gondoltam, hogy hozzájárulnak Móricz Zsigmond végső arculatának kivevéséhez. Egy bizonyos: ebben a könyvében hosszú idők óta olyan írásművet alkotott, amely fenntartás nélkül, gyónásszerűen mutatja

1425. aug. 1.

303

meg írója belső mozdulásait s mind élesebben kialakuló tiszta, pogány arculatát. Ezért a Pillangó az én szememben inkább azért értékes, mert soha nem érzett közelébe juttatott egy erős, világosan és szabadon kiélt egyéniségnek, amely leigázó szuggesztivitásában és nyíltságának hatalmában feledhetetlen az emberszerető és embertcsodáló ember számára, nem pedig azért, mert avval akar vigasztalni, ami épen elszomorít: hogy hiába minden észtorna és fejtetőre vagy talpraállított próbálkozás a világok eme legrosszabbikának megváltatására, vagy kiépítésére: maradnak az örökké egy, örökké uralkodó, örökké újrateremtődő ösztönök, a világ egyetemes alapjai.

A Tündérkert az egyik pólus, a Pillangó a másik. Amaz objektiv tragédiája az emberi álmoknak, ez meg kedves szubjektiv idillje a vigasztaló Erósz-istennek. Amaz keresztény könyv izig-vérig. Sőt keresztyén. Ez pedig, tiszta és kacagó pogány könyv.

Csodálatos, hogy a Csonka Templom, melyet most le kell bontani, épen Debrecenben van, mintegy szimbólumba foglalván a magyar kultúra két ellentétes sarkát. S csodálatos, az egyszerű dolgok csodálatossága, hogy a Tündérkert is, a Pillangó is épen alföldi író: Móricz Zsigmond tollából került a magyar irodalom értékei közé. A magyar Problémák Könyve és a magyar Problématlanságok Könyve.

A kettőt egységbe: szimbólumba foglalni egy műben: ez lesz a jövendő magyar zseni dolga. S egyben ez fogja megoldani a magyar kultúra kétsarkú, tragikus szétágazódásának problémáját is. Akkor lesz végkép megadva a magyarság hivatása az európai nagy-nagy társtalanságban, az egyetemes emberi kultúra kellős közepén. Ezer éven át nem sikerült ez az összefoglalás. Talán sikerül a második évezredben. Mert ha nem, akkor elpusztulunk.

KODOLÁNYI JÁNOS

304

A balek

Irta: **Kodolányi János**

(Utánnyomás tilos)

Már ott kezdődött a szerencsétlensége, hogy Jánosnak keresztelték szegényt, tehát akaratlanul is besorozták a Jánosok hatalmas, de szürke és jámbor családjába. János lett tehát belőle s ennek a körülménynek csak később bontakozott ki minden átka.

Ketten voltak testvérek mindösszesze. A másik kislány volt. Olyan kis eleven, szöszke portéka, iszonyu csintalan, kaján, gyáva és alamuszi nő, olyan igazi nő. Erősebb volt Jánosnál természetesen. S okosabb is, mert nem gondolkodott logikusan s nem kötötték szempontok, mint a már ötéves korában érett férfiu Jánost. Igy következetesen Jánosra hárult a balekság keresztje s ő szegény viselte is a nagy lelkek tökéletes megnyugvásával és csendes bánatával. Mert mi is történt tulajdonképpen például a Piros Elek dolgában is? Ez a Piros Elek a szomszéd özvegyasszony gyereke volt, mindössze négyéves, vöröshaju sváb fickó, akinek viszont az Elek név s a vörös haj volt az átka. Ugy látszik, vannak ilyen esetek is. Ezt az Eleket pedig János huga, az édes kis Julia igen szivesen megverte volna napjában ötször is a vörös hajáért, az Elek névért s a sváb nemzetiségért. Egyedül azonban nem hajthatta végre a kéjes müveletet, János segitségére volt szükség. János segitett is, engedve a csábitó nő rábeszéléseinek, aki nem győzte ecsetelni előtte a megverés szépségeit. El is fogták Piros Eleket a kerités tövében, a vár alatt, embermagasságu csalán- és bürökbokrok között s mig Juliska erősen s foggal-körömmel tartotta a sivitó fickót, János pirosra verte öklét a Piros Elek hátán, meg más részein.

Mikor aztán a zordon atya feltette a kérdést, hogy:

— Ki bántotta azt a kölyket megint? Ki verte meg? Ide mászkál az anyja és nekem kell örökösen mindig mérgelődnöm miattatok!...

A kislány ártatlan képpel, olyan ártatlan képpel, mint amilyen ártatlan az abszolut igazság és őszinteség s mint amilyen őszinte az abszolut gonoszság, Jánosra kente a bünt. Persze, hiszen igaza volt: ő verte meg. A huga csak fogta.

No és hát persze az ajtó mellől előkerült a bot és...

*

Jánosnak nem volt anyja, a gyermeket egy csattogó, vaskos, kulcsok érdemrendjeivel dekorált s parancsnoki hangu házvezetőnő nevelte, a Julcsa néni, Julcsa néni volt a ház látható feje, a zord apa meg a láthatatlan. Ez a bizonyos Julcsa néni elnevezte Jánost *rafanérozottnak*, a deszkaszerü sváb cseléd pedig *simaeszünek*. János csak később tudta meg, hogy ezekkel az elnevezésekkel a gyülölt némberek az ő megérzett és csorbithatatlan szellemi fölényét bélyegezték meg már akkor. Nietzsche nevezi gyülöltnek a szellemi fölényt. János a megérzett szellemi fölény balekje volt. Rányitották hirtelen az ajtót, ha egyedül volt a szobában s mikor ijedten ugrott egyet, megfenekelték, mondván, hogy bizonyosan hallgatózott. Ha tagadta, rákenték a simaeszüség vádját, a rafanérozottság ódiumát. Végül erkölcsi felháborodottságában bőgött, orditott, rugkapált és dörömbölt János, na ezért aztán...

*

Az iskolában volt neki egy matematikai professzora, még eléggé fiatal ember, aki a diákot is anyagnak nézte, mint tananyagot, vagy mint a hadvezérek az *emberanyagot*. Ezt a professzort Horváth Viktornak nevezték, igen müveletlen, örökké ujságot olvasó ember volt, a szemöldökét állandóan gyilkosan meresztgette, orditásnál egyebet tőle a diákok nem hallottak, mindenkit ostobának, pimasznak, disznónak és gazembernek nevezett, voltak ugyan kedves emberei a jelesek között, a strébereket igen szerette, de még azoknak is ide-oda verte a fejét a táblához. János a számtanórák alatt állandóan szenvedett. Szenvedett azért, mert nem értett a matematikához, amit a tanár természetesen az élet egyetlen céljának, fénypontjának s értelmének tartott, noha ő se értett hozzá, evvel szemben pedig mammutgőggel tekintett azokra, akik nem érdeklődtek az egyenletek iránt. Szegény János, ugy-e, természetes ez, nem konyitott a matematikához. Verseket és regényeket olvasott a pad alatt, csak hogy ne kelljen hallania a Viktor magyarázatát. Nagyobb baj volt azonban az önérzete. Fejébe vette, hogy

Magyarság 1925. aug. 2. 172 sz. 1-2.

305

1925. aug. 2.

ő zseni, Magyarországnak meghóditja az egész világot, verseket irt, amelyekért biztosan szobrot állitanak neki még életében s gőgösen tekintett alá a mosdatlan száju, durva, embertelen és korlátolt professzorra. Igy aztán a kölcsönös gyülölet éppen akkor pattant ki, amikor János véletlenül *maga* oldotta meg az irásbeli feladatot s a hibátlan dolgozatra szekundát kapott. Rettenetes jelenet következett. János, az igazság lovagja, az őszinte, a balek János, felelősségre vonta a tanárt ezért a meg nem érdemelt szekundáért. A tanár lángot okádva, fujva, bőgve és szikrázva rohant le a katedráról, egyenesen a János padja felé, megtorpant előtte s jobbkezét belemélyesztette a fiu dus hajába:

— Te bitang, te hazug disznó, te zsivány, te mersz velem szembeszállni, te, te, kerékbetörlek, kiruglak, agyoncsaplak, te senki, te taknyos . . .

S igy tovább.

— Azt megteheti ön, — sziszegte János, a könny szemébe gyült, sápadt volt és remegett, a professzor pedig ütötte-verte arcát, állát, fejét, ahol érte. — Azt megteheti . . . — kiáltotta János, — agyonverhet . . . Elég marhaereje van hozzá! . . .

János az év végén két tárgyból bukott, noha nem volt ostoba, az iskolából távoznia kellett egy másik városba s a tanárt azóta már talán főigazgatóvá tették meg . . . Vasmarokkal tudott elbánni a renitens elemekkel . . .

✤

Cingár, Vézna, beteges külsejü hatalemberré : növekedett János. Fellépése a gyenge fizikumu emberek szokásos félszeg, meghuzódó, háttérbenmaradó s mindent lehetőleg észrevétlenül, de kegyetlenül megfigyelő szatirikus fellépése volt. Ugy nevetett, mint a gyermekek s ugy mosolygott, mint az aggok. Tudta, hogy Jánosnak hivják s azt is tudta, hogy ehhez a csapáshoz még a rajongó igazságszeretet és félrevonuló konokság csapása is járul.

Végül is megházasodott. Felesége szülei nem akartak róla tudni, mert uriember volt, semmittevő, ők meg parasztok. Viszont János apja meg azért nem akart róla tudni, mert a felesége szülei parasztok voltak. Két szék között pottyant János a pad alá. Mit tehetett: abbahagyta a versirást és beállt egy bankba. Itt naponta tizenkét órán keresztül emeletes számoszlopokat kellett összeadnia és kivonnia, neki, aki irtózott a számoktól és értékektől. Sürü füstben kereskedők panaszait hallgatta, ő, aki utálta a kereskedelmet. S akit Jánosnak hivtak. Valutákat és devizákat kellett koronákra átszámitania és viszont. Neki, aki távol volt mindezektől. De muszáj volt, mert direktora igen ostobának tartotta, lévén mindössze 163 centiméter magas és nem tudta, megtanulni, milyen egy rendes magyarsággal megirt kereskedelmi levél. János nem rótta fel ezt bünül az igazgatójának, mert maga is belátta, hogy igaza van. Ő mindenre alkalmatlan volt, mert nagyon haszontalannak és üresnek látta polgártársai foglalkozását. Mindamellett megkeresett annyit, hogy a hónaposszobája bérét és a villamos-

bérletet ki tudta fizetni s elszántan várta az első gyermeket. Ekkor találkozott egy rokonával a villamoson, aki nem ismerte meg s János megértette, hogy familiája most már éppen azért nem törődik vele, mert betevő falatja sincs és az emberek általában szégyelnek olyannak adni, aki valóban rászorult a segitésre.

Egy izben aztán egy Ladányi nevü kis keszeg igazgató, aki nem volt neki közvetlenül a főnöke, megállitotta a küszöbön s felszólitotta, hogy a szénreferens fiókjából keressen meg egy aktát. Minthogy a referens nem volt hivatalában, János kereken megtagadta az idegen fiók felnyitását s nagybátran odavágta, hogy:

— Tessék az igazgató urnak saját kezével feltörni a fiókot, nekem nincs gyakorlatom ilyesmiben.

A direktor elsáppadt, ajkába harapott, aztán bevágta az ajtót. S János...

Igen. Pont három napra rá megszületett a kisfia.

+

János az utcán lézengett s jobb hiányában rágta a verseit. Odahaza éhezett a felesége és éhezett a gyermeke. Ugynevezett gazdasági pangás jégesője verte az egész országot s Jánost hol itt, hol amott ugrasztotta meg egy pazar autó. Igen nagyon el volt keseredve a fiatalember, hiszen szive is volt. Sőt az volt éppen a baj, hogy szive volt. Arra gondolt, hogy egy óvatlan pillanatban betöri a hentesárubolt kirakatát, elvégre onnan kell venni, ahol van. Kimeredt szemekkel nézte az üveg mögött illatozó jókat, a sonkákat, parizereket, szalámikat és rózsás virsliket. Eszébe jutott, hogy apja ilyesmiket hozott haza még gyermekkorában a városból s menynyire örültek neki. Jó lenne, ha most mindaz meglenne. Ő nem vihet a kisfiunak, akit nem tud szoptatni az anyja. Ki kéne valahogy emelni azt a sonkát a sarokból...

A lámpák megragyogtak a csábitó képen s János szájában összefutott a nyál s szivében az apai és férji keserüség...

Ebben a pillanatban éktelen tülkölés, ropogás, sikoltozás támadt a háta mögött. Egy autó véletlenül felszaladt a járdára s kis hijján belerohant Jánosba. Még az utolsó pillanatban sikerült elugrania, de ezzel a ballépésével ráhágott egy hódprémes, szivarozó kövér ur lábára.

— Nem tud vigyázni, barha?! — orditott kinjában a nyitván ludtalpu uriember s szájából kiejtvén a szivart, ugy teremtette nyakon Jánost, hogy a szeme is szikrát hányt. — Majd megtanitom. Majd tanitok én magát látni. Unglaublich!

Még csak nem is tiltakozhatott s már egész csődület volt körülötte.

— De kérem, — hebegte dühtől pirosan, — én tulajdon testemmel védtem meg a kirakatot s maga...

Hiába beszélt, senki sem hederitett rá. Az autó kipukkadt abroncsát bámulta mindenki s Jánossal nem értek rá törődni. Mikor könnyesen odábbvánszorgott, vette csak észre, hogy egyetlen ruhája csupa sár és hólé s ráadásul el is repedt a kabátja.

307

1925. aug. 2.

Önagysága és a spiritizmus

Bevallom, reszkettem egy kicsit, mikor bemutattak V.-né önagyságának, a híres budapesti spiritiszta apostolnak. Íme, ez a vastag, szélesarcú, inkább korlátolt budai nyárspolgár-asszonynak, mint vesékbelátó gyógyítómédiumnak látszó híresség most kifordít, mint a kesztyűt, meglátja minden nyavalyámat, hiszen ki tudja, hátha adatott neki erő a gyógyításra.

A dolog nem lett olyan komoly, mint amilyennek látszott. Kéthárom szó után tisztában voltunk egymással. Én láttam, hogy önagysága azt se tudja, mi az a vese, vagy máj, amiről megállapította, hogy rossz, ő viszont látta, hogy nem ájuldozom olyan könnyen, mint a hisztérikák, akiknek estenként vérfagyasztó szónoklatokat vijjog, sír, kiabál, kacag és suttog, abban a hitben, hogy most Tisza István beszél. Hitetlen Tamás vagyok mindhalálig — ami legalább is az ő szellemi képességeit illeti.

Önagysága azonban hatalom. A jó nénikék, sőt »doktor urak« körülrajongják, hiszen nem azért vagyunk Pesten. Ő is pap, mint az a másik, aki a *lélekzés vallását* hirdeti magas belépődíjak ellenében, meg az a harmadik, aki a fehér ruhát tartja az emberiség megváltójának, de az ötvenedik is, aki viszont teozófus és a *charmát* fejtegeti a paradicsombefőzésre készülő, titokban verset fró asszonyoknak. Önagysága, akinek fogalma sincsen az erő és anyag fikciójáról, spiritizmust hirdet. Gyógyít. Vesébe lát. A vese ismerete nélkül.

Ez is divat. Az asszonyok egyrésze táncol, dohányzik, Étont visel, kutyát és autót vezet, utazik, *él*... Ez az újabb generáció. A másik rész, a nénik, vénkisasszonyok, teozófusok, vagy spiritiszták. Ez meg az ő divatjuk. Nekik is kell valami, ha már egyszer hisztérikák. Kossuth Lajos szellemé kell nekik, Tisza Istváné, a szegény jó Ferenc Józsefé is, nem válogatnak, egymás halálos ellenségeit hurcolják terítékre s a Habsburgok nyugalmasan jósolnak olyasmit, ami már ötven évvel ezelőtt penészes anakronizmus volt.

Ájuldoznak, visítanak és kacagnak. Megbomlott hisztérikák míg nyalókát szopogatnak odakint az utcán, ők ámulva hallgatják egy szelíd halott rettenetes dörgedelmeit.

De önagysága, a próféta, elmondja hitetlen Tamás fülemnek azt a csemegét is, amit, íme, okulásért tovább adok. Biztos, hogy megtörtént. Sokan látták. Mindenki beszéli, az egész világ. Magyar hölgyek a Vatikánban, várják a pápát. Közben nézegetik a pápák arcképeit s egyszercsak belép őszentsége. Üdvözlés, kézcsókok, áhitatos csend. Őszentsége beszédet intéz a hölgyekhez s reményt csepegtet szívükbe. Magyarország hamarosan visszaszerez mindent, nagyobb lesz, mint valaha. Egy nő megszeretné nézni a pápák sírjait, Őszentsége intésére fáklyákat hoznak, mindenki a kezébe vesz egyet, de amikor meggyujtásukra kerülne a sor, a pápa elkiáltja magát: »Ne gyujtsátok meg, puskaporral töltötték meg őket!« Páni rémület, kiderül, hogy a kommunisták puskaport tettek a fáklyákba. Ebben a pillanatban a pápa, *aki néhai X. Pius szelleme volt*, eltünt s belépett a valódi pápa.

Beszélik. Úri társaságokban. Mindenki elhiszi. Nem naiv, ízléstelen mese, nem, ez így volt, *az egész világ* látta. Önagysága maga tudja legbiztosabban.

Egyébként Párizsba megy, meghívták gyógyítani, állítólag az árva franciáknak egy olyan orvosuk sincs, mint ő, — spiritisztában se! Sok-sok milliót már félretett, azonban... ez csak természetes. Ha egyszer vannak asszonyok, akiket meggyógyított.

Kodolányi János.

Magyarország 1925. aug. 2. 172. sz. 11.

LÓRÚGTA SZERELEM

(NOVELLA)

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

SZEREPLŐK:

Julika . . . . . *Honthy Hanna*, a Király Szinház tagja
Az apa . . . . . *Szirmay Vilmos*, a Városi Szinház tagja
A fiatal ur . . . . . *Lóránt Vilmos*, a Budai Szinkör főrendezője

Nem tagadom, akkoriban a parasztlányok érdekeltek, mert a keresztezések fajbiológiai hatásait tanulmányoztam.

Julival kint ismerkedtem meg a mezőn, amint stilszerü is volt. Én a szénarendeken heverésztem s gyönyörködtem a bárányfelhők rózsaszinü fodraiban, mert az alkonyatra hajló nap illanó pirosra festette a felhőket. Illatozott a széna, illatoztak a buzatáblák is, a föld végén egy szekérre éppen rakták föl a szénát, lent a boglya tövében állott a lány, meztelenek voltak a lábai, erősek, izmosak, ruganyosak és barnák. A férfi, első pillanatra láttam, hogy az apja volt, odafönt gyürte a szénát a szekér tetején. Valahányszor föladott egy villával, karcsu erős dereka kiegyenesedett, a duzzadó mellecskéi keményen, domboruan feszültek előre. Igen tetszett nekem. Akkor határoztam el, hogy gyakorlati fajbiológiával foglalkozom.

Mikor a szekér odaért, ahol jómagam is heverésztem, csendesen jóestét kivánt a lassu férfi és a leány. A férfi hangja úgy kondult meg, mint a kolomp, a lány azonban szemérmesen, lesütött szemmel s gyengécske hangon szólalt, akár a harangvirág éjféli tündér csendülése.

Megkértem a gazdát, vegyen fel a szekérre, mert a szénásszekéren való utazás a világ legkényelmesebb, legillatosabb, legpuhább és legringatóbb módja.

Ott hemperegtem hát a kocsi magasságos tetején, elbámultam az eget s néha-néha vetettem egy fürkésző pillantást a lányra is. Illedelmesen ült mellettem s bájosan ringatta a szekér. Úgy bókolgatott a göröngyös uton bóklató szekér himbálására, mint a pipacs. Mert piros volt a keszkenője és piros babos a ruhája is. Most láttam csak, milyen kedves szépség ez a lány. Fiatalka, tán tizenhét éves, a szája kicsi, a bőre barna, csak ott tejfehér a nyaka, ahol nem érte nap. Milyen tejfehér lehet a melle... S a térde is kibukkant ruhája alól gömbölyüen és fehéren, az is árnyékos helyen volt. Nem győztem gyönyörködni benne.

— Hogy hivják magát? — kérdeztem csendeskén.

— Julinak, — felelte azon a leheletszerü hangon, amelyen jóestét is kivánt. Szivmelegitő, puha, félénk hangocskája volt. — Juli, de aki szeret, Juliskának szólít, mer a Juli az igön csunya.

— Ha, Juliska, aztán van-e, aki igy szólitja?

— Szólítanak, — huzódozott szemérmesen, — de én biza nem bánom.

Megkértem a gazdát, vegyen fel a kocsijára
(Harsányi felv.)

*

Aznap délelőtt különösen arányos volt a napfény s az eperfák levelei olyan fényesen és kövéren ragyogtak az ablak

Szinházi Élet 1925. aug. 2/8. 31. sz. 16-18.

Lásd Irodalomtörténetem I 1930. 686.

1925 aug. 2/8.

Juliska a szénásszekeren (*Harsányi felv.*)

előtt, mintha csurgott volna rajtuk a napsugár. A muskátlik égtek, mint a tüz. Magam is égtem. De égett Juliska arca is.

Ott ült az ablak mellett és valami ügyetlen kézimunka hevert az ölében. Mennyire irigyeltem azt a kézimunkát: oly puha, oly kedves, oly ingerlő volt Juliska öle, ahogy megtüremlett rajta a kötény... S olyan kedves volt az arca is, amint lehajtotta egy kicsit s igen komolyan nézett maga elé.

Le s föl járkáltam a szobában, ahol egyedül ketten voltunk. Nem találtam szavakat, amelyekkel tudtára adjam ennek a kis buta vadócnak, hogy milyen szép, kedves és fiatal s mennyire szeretném szeretni. ..

— Juliska, — mondtam kinlódva, — lehet, hogy nem értesz meg... Lehet, hogy te nevetségesnek találod, amit mondok, mert nem tudom, hogyan szoktátok ti mondani... De én azt, hiszem, hogy mindenütt egyféleképen, egy szóval mondják ki, ha szeretnek az emberek... Juliska, ne haragudj, én szeretlek, szeretlek téged, akármit gondolsz rólam, még ha kinevetsz is... Mert ezt másképen nem lehet mondani...

Megálltam előtte s láttam, hogy mélyen lehajtott arca lángol, egész teste reszket s nem tudtam ellentállni tovább. Megöleltem, arcát, aztán ajakát kerestem s ő... ő ugy hagyta, mintha nem is lennének izmai. De éreztem, hogy vannak. S duzzadó kis mellét vadul magamhoz szoritottam s csókoltam, csókoltam vad szenvedéllyel s egyszerre csak éreztem, hogy bátortalanul, de szenvedélyesen visszaadja a csókomat.

Méhek zümmögtek a muskátli körül, Juliska ruhájának friss szappan- és lenszaga volt s éreztem azt is, hogy hagymát evett reggelire. De mindez olyan volt, akár a szabad természet erős, tiszta és üde illata.

*

Esténként aztán eljárogattam én a kis Juliskához s igen szép órákat töltöttünk együtt. A fecskék vigan csicseregtek az alkonyodó égbolt selymén, a fákon suttogott a közelgő éjszaka s Juliska vállamra hajolt fejjel halgatta beszédeimet. Igazán sok okosat beszéltem neki. Elhatároztam ugyanis, hogy fölkeltem érdeklődését a civilizáció és a könyvek iránt, ki tudja, ez a megváltó szerelem nem a magasba ivelő társadalmi élet első elinditója lesz-e. Megvallom, Juliska, aki a világ legszelidebb nőteremtése volt, áhitatos némán hallgatta szavaimat. S a beszélgetést szenvedélyes, vad ölelkezés zárta le, olyan szenvedélyes, mint Léda és a hattyu szerelme volt. Szénaszagu, friss, erős szerelem.

De mikor a lány apja nem volt otthon, anyja meg odabent a vacsorát készitette, Juliska intett hamiskás mosollyal s csalt ki oda, ahol neki dolga volt. Leginkább az istállót kellett neki kitakaritania és uj szalmával ellátnia, ez volt a dolga. S térden fölül fel-

kötve szoknyácskáját, megfogta a seprőt, mosolygott és intett nekem:

— Pista... ugy-e, hoz addig szénát... hozol addig szómát, amég én kipucolom ezt a morhák istállójikat?

Persze, én csak bübájos térdeit és hamis szemét láttam, aztán nyultam a szalmahuzó, meg a villa, meg a lenvászon lepedő után s ütyörészve mentem hátra a kert alá szalnáért.

Vagy:

— Pista, Pistukám, izeé, kisöpörsz addig, amég én fölhozom a szómát he?

Fogtam a vesszőseprőt s derekasan nekiláttam Augiász istállójának. Söpörtem ugy, hogy csak ugy dagadtak rajtam az erek. Hogy ilyenformán a szobám odahaza egy kissé... hogy ugy mondjam: parasztszagu volt, az csak természetes. Nem szabad fintorgatni az orrot. Elvégre ez egészséges élet volt.

Mert a segitség után aztán ő sem maradt adós a köszönettel.

*

Máig is igy tartana talán az idill, ha egy kegyetlen eset drasztikusan ketté nem tépte, illetve rugta volna a rózsaláncokat.

Juliskám odaállitott a lovakhoz egy délután, hogy söpörjem ki az istállót, ő addig szalmát hoz, hogy annál hamarább vége legyen a dolognak s kihasználjuk a langyos nyári estét magunk örömére.

Hát ahogy söpörtem, söpörtem, a két hatalmas muraközi ló ugyancsak ropogtatta a maradékot s csapdosott hosszu farkával a legyek után. Szerencsétlenségemre besurrant az ajtón egy hatalmas lódarázs és ráülve a ló vékonyára, táplálkozni szeretett volna sürü véréből. Lett is csunya világ. A vékonybőrü kényes állat már a darázs puszta zugására is vadul hánytorgatta farát, hát még a kegyetlen csipésre. Minthogy én álltam ott, ahol nem kellett volna állanom, a cudar dög rajtam orvosolta kinját: ugy rugott térdkalácson, hogy azt hittem, kiszalad belőlem a lélek. Henteregtem a seprővel, szerelmem szimbólumával együtt s zöldet-vöröset játszó szemembe könny facsarodott.

— Jaj, jaj, a keservit, a jóságosát, a mindenit! — orditoztam henteregve és forogva a földön s nem volt már gondom a fehér nadrágomra se.

Akkor jött be Juliska.

— Látod-e, mit tett velem ez a dög, — panaszkodtam a földön fektemben s valószinüleg igen el lehetett torzulva a képem. — Segits, a jóég áldjon meg, tán el is törött a lábam.

S akkor... csodálatos dolog történt. Juli, — csak igy nevezhetem, — letette a szalmakötéget, melyet gyenge vállán hozott s csak bámult, bámult rám mereven.

— Segits hát, nem tudok ráállni a lábamra, — mondtam erősebben.

Csak nézett. Bosszusan feltápászkodtam, kivánszorogtam a kuthoz s nagysziszegve kimostam sebemet. Irtózatosan fájt ugyan, meg is dagadt cipónyira, de nagyobb bajom nem történt.

Visszaténferegtem az istállóba s már mosolyogni próbáltam:

— Látod édes hugám, mondtam, — mindez érted történt. Ugy-e, megszevedtem a szeretetért?

Azt hittem, a rémület dermesztette meg. Vigasztalásul megöleltem és magamhoz akartam vonni. De... ekkor durván eltaszitott.

— Ergye a fenébe, — tört ki dühösen — mi dógom veled? Ki hít?

Bámultam.

— De Juliska... édes kis Juliskám... Mi van veled?

— Mi közöd hozzá? Ergye utadra. Maj a fene hagyi, hogy mindég fogdosd.

Avval kiment.

Utána sántitottam, keserü torkomban sajgott a megaláztatás, térdemben a fránya dög rugása. S töprengtem a hirtelen változáson. Hiába töprengtem. Ma sem tudom a hirtelen elrugás okát. De akkor láttam őt, amint lassan, biztos léptekkel, keményen, büszkén megy a ház felé s vissza se nézve eltünik a konyhaajtóban.

Lesujtva, leforrázva, lerugva sántitottam át az udvaron, ki az utcára és hatalmassá dagadt térdem minden lépésre könnyet csikart szemembe.

Azóta se láttam Julist.

1925.

KODOLÁNYI JÁNOS: SZÉP ZSUZSKA

Ormánság, Dráva-vidék, jóízűen beszélnek magyarul, kicsit másképpen, mint az irodalmi nyelvben, erre mifelénk is másképpen beszélnek, újabban mindenütt másként beszélnek. Kicsit sok már a tájnyelvekből, akármilyen tehetséges írók élnek is velük, pedig szép, hasznos, egészséges, egissigös, vagy egészségös ez a bővülés a nyelvkincsünkben, de tájnyelvszótár nélkül hogyan, azaz Kodolányi szerint „hutyan" értsem én meg? Hiszen érzem én a finoman meglesett népi „méjség"-et, föl is kapom vidáman a fejemet, mikor „jaó napot" kívánnak néköm Punak Zsuzska vagy Csecsi Mária (őszinte neve van, hja a nép nem finnyás, mikor az írók sem azok), és csak akkor leszek türelmetlen, ha ilyen komoly és sokat ígérő művész magyarázat nélkül beszél „biklá"-ról, „bonc"-ról vagy „bumbék"-ról, aztán rám bízza azok elképzelését a mondat értelméből. Szeretetre méltó és színes a népnyelv, de ízelítőnél kár többet adni belőle.

Ha Kodolányi nem volna annyira vérben elbeszélő és a szívével beszélő, még a paraszti kegyetlenséget is ostorozó drámai kvalitás, azután ha nem fényképezné a szegény lelkeket olyan keserves biztonsággal, alighanem keményen támadnák meg e „rosseb"-től iszonyú, de a részvéttől gloriózus könyvéért. Mert Szép Zsuzska elesett fehérnép, vénülő falurosszféléje, aki méghozzá csúnya betegségben szenved. A regény tárgya meg az a rettenetes erőfeszítése ennek a varázslónő hírében álló középkorú falusi tündérnek, hogy újra jó és tiszta lehessen. Nem a szónak polgári értelmében, hanem önmaga, a lelkiismerete előtt. Meglátja Csecsi Máriának és egykori szeretőjének, a jegyzőnek fogságból hazatérő dali fiát, Lajost, és életerejének utolsó föllobbanásával beleszeret ebbe az ujjongó fiatal életbe. Farsangi táncával magába szédíti vagy csak hiszi,

Molnár Károly:
SZELLEMI BELHÁBORÚ. Bukarest, 1968.
154–155.
(Eredetileg: Ellenzék 1925)

hogy magába szédítette ezt a józan és világot járt legényt is, ahogy egykor annak apját szerette, úgy most a fiát, s görcsös kapaszkodással éjszakáinak társává könyörgi. Szép Zsuzska egy-két kísértés, a régi züllésbe visszaesés után nazarénus lesz, és földecskéjét is a szektának adja.

Ilyen verista téma mellett könnyen elmenne az ember, ha Kodolányi János nem volna költő, a nyelvnek íróművésze és a lélek mélységeinek járatosa, akivel dolga lesz még a magyar literatúrának. Gazdag a tárháza népe kincseiben, mesteri rajzokat nyújt a földetlen falusi életből, és majdnem a folklór számára buktat fel a néplélekből drágagyöngyöket. Móricz Zsigmondtól tanulhatta a parasztszemléletet, legalábbis a bátorságot az ilyen irányú őszinteségre, ám a nyelve kevésbé erőteljes és jellemző, csak a jellemrajzai vetekednek komorságban és kíméletlenségben bármely modern, népies regényírókéval. Egy-két jelenete triviális, ha igaz is, gondolkodása tiszta és egyszerű, szinte érdektelen és súlytalan, de kitapinthatatlan zenéjű, mely kárpótol e rövid mesében az oroszos bölcselet és lázadó kétség hiányáért.

Fiatal író könyve a *Szép Zsuzska.* Merészsége és naivsága egyaránt erre vall és az a gyanútlan biztonsága, mellyel az 1918 utáni évek miliőjét, minden távlat bevárása nélkül, elénk meri hozni: vágyaiban, szenvedéseiben és kiábrándultságában. Ilyen siváran élni és mindent folytatni, ami a múltból maradt, csak az anyagiakban lábukat megvető parasztttömegek tudnak, a földéhes földfia, aki örökéletű, neve nincsen, csak a nép kristályai szépek rajta. Hogy ismeri őket Kodolányi János, és hogy fáj neki ez az ismerete! Majd ugyanannyit fáj, mint amilyen büszke rájuk, amikor tavaszi optimizmusukat és az építő Lőrincz Lajosok önbizalmát ragyogtatja.

A magyar falunak gyűlölködő szerelmese Kodolányi János, alighanem ezzel a szerelmével öregbíti majd máris komoly nevét az irodalomban.

1925

1925. aug. 4. 313

A megvakult író

Dolgoznom kellene s nem tudok, ülök az írógép előtt, kezem a billentyűkön, hiába, hiába, nem megy. Meglátogat egy barátom, elmondja történetfilozófiai értekezésének tartalmát, szép s lelkes dolgokat magyaráz, bólogatok, beleegyezem, azt sem tudom, hol jár, merre kalandoz. Csak egy hír vibrál előttem s kápráztatja megdöbbent agyamat, belémvág, fáj és kínoz: *megvakult egy fiatal írótársam*, barátom, megvakult, megvakult...

Hogy találjak szókat elmondani a kifejezhetetlen írtózatot és szánalmat, mely rámzuhant ennek a fiatalembernek tragédiájával? Kenyeres cimborám, becsült, tisztelt és szeretett barátom, az én hivatásomnak hordozója, az én kemény pályám osztályosa, hitem részese, szándékaim tükre és testvérem a boldogabb jövő és tisztultabb ember ideáljának szeretetében, *megvakult*, másodszor is megvakult, ráborult az örök s kibonthatatlan éjszaka. Látom lelkes, szomorú, belülről megvilágított furcsa arcát, széles csontjait, fekete, nagy pápaszemét, egész buldoggképét, a becsületes, fanatikus, büszke s a művészet és igazmondás vallásában mégis alázatos fejét, látom lassú, megfontolt gesztusait s iparkodó, magaelé néző sietését a pesti forgatagban; néha-néha pápaszeméhez nyúl, igazít rajta, megtörli homlokát a zsebkendővel... Látom vonásról-vonásra, előttem áll kívül s belül, tiszta puritán, következetes szívével. Hihetetlen, hogy ez a fiatalember lótó-futó, apró betűit vaksian rovó munkatárs, a *Béke* komor megálmodója, drága jó hívő pap, megvakult. *Gergely Sándor... ki hudott róla rajtunk kívül, akik ismerjük?* A magyar olvasóközönség, *amely nem igen olvas*, amely miatt ugyan meggebedhet a magyar irodalom mindenestől, a közömbös *pénzlény* ugyan hallotta-e a nevét ennek a kiválóan tehetséges, nagyrahivatott, soha az egyenes útról le nem tántorodó írónak? Tudja-e egyáltalában, hogy ilyen nevű magyar író van s hogy van általában magyar irodalom is, nemcsak zsíros, (vagy kevésbé zsíros) üzletek és inzolvenciák? *Gergely* Sándor pedig ennek a kornak áldozata, amely nem akar tudomást venni a Gergely Sándorokról! Mindig azt cselekedte, ami a meggyőződése volt s annak idején, amikor az országot beleparancsolták a háborúba, ő is katonának állt, mert nem akarta kivonni magát az egyetemes szenvedések alól. *Önként ment.* S mire az úgynevezett béke beköszöntött, *Gergely* Sándor vakon, rongyosan, kétségbeesve, mindenkitől elhagyatva került Pestre, a pesti aszfaltra, rokkant katonák szomorú seregébe, aludt a hidak alatt, üres telkeken, vagy egy uccai pillangó lakásán, mikor hogy jött, mikor hogy esett... *Gergely* Sándor nem ment haza szüleihez, *nem akarta, hogy öreg édesanyja meglássa nagy fiát világtalanul!*

Tizennyolc hónapig kószált így, a földalatti Budapest katakombáiban, mérhetetlen szenny és szenvedés között, árulta a trafikot, bekísérték, *megint ki az uccasarokra*, gazdátlanul, kiverten, világtalanul, apátlan-anyátlan árván, mint magyar hőshöz illik. S ő tűrt... Éhezett s tűrt. Fázott, megázott, tűrt. Szívében álmok, szeme előtt a feneketlen éjszaka, botja hegyénél a kemény pesti paloták fala... a tűrt. Míg egyszer megoperálta valaki, akit nem akarok itt megnevezni, mert jósága irtózna a nyilvánosság nyomdafestékétől. S *Gergely* Sándor attól kezdve valahogy látott.

Istenem, belémfacsar a vak hősök rettentő sorsa... Nem azért volt magyar katona, hogy koldulnia ne kellett volna. Ő nem koldult, hanem írt. A vakságból menekedett rokkant örök világosságot hirdetett könyvében, vad szeretetről s testvériségről prédikált, Gorkij-erejű novelláiban végtelen szívét borította a didergők, csettek, bűnösök, betegek és rongyosak vézna testeire, csupa szeretet, vad, fantasztikus szeretet volt ez a fiatal író s csupa munka. A magyar hősnek bele kell szakadnia, vesznie, vakulnia az idegölő robotba, ha nem akar az útszélre kerülni s *Gergely* Sándor százszázalékos magyar hős, verdüni rokkant, száz-százalékos ember is, éjjel-nappal görnyedt a vidéki redakció füstös villanylámpája alatt s robotolt, görnyedt, robotolt, görnyedt... Míg aztán utolsó garasai fogytáig írta egy kis faluban regényét, a négyszázoldalas *Achrem fickót*... Sietett, mert a pénze fogytán... jaj, csak gyorsan, gyorsan, *mi lesz, ha megint éhezni* kell *s a regény nem lesz kész!...*

Hatheti megfeszített munka után ráborult az örök éj. *Megvakult.* A verdüni magyar katona. A hős. A nemzet rajongó fiatal fia, a mindent megbocsátó, szerető ember s a művész, távoli szebb jövő rajzolgatója...

Most lázálmok között fetreng a kórházi ágyon, belezuhant az örvénybe, a rettenetes Jóisten eltörölte előle a színeket, formákat... *Gergely* Sándor, jó barátom, pályatársam, magyar író, szegény ember... vak.

Kodolányi János

Magyarország 1925. aug. 4. 173. sz. 13.

Mailáth György módszere

Néhai Mailáth György országbírónak, akit az inasa ölt meg álmában, volt egy régi, becsületes intézője. Ennek az öregúrnak lakás, ütés, világítás, három marha tartása, stb., meg évi nyolcszáz forint volt a fizetése. Szolgálta érte a gazdáját igazi magyar becsülettel, szakértelemmel és odaadással. Egy nap azonban illedelmesen beállított urához, megköszörülte a torát s ilyenforma mondókába kezdett:

— Kegyelmes uram, nyolc éve szolgálom kegyelmességedet s ezalatt a nyolc év alatt, azt hiszem nem volt soka kegyelmes uramnak panaszra ellenem. Azért most arra kérem kegyelmességedet, vegye tekintetbe ezt a hosszú szolgálatot, meg azt, hogy nyolc gyermekkel áldott meg az Isten, tizen vagyunk odahaza az asztal körül s emelje fel a fizetésemet, mert nagyon nehezen élek, nagyon szegény ember vagyok...

Mailáth igen goromba, kemény, rideg ember volt, összevonta sűrű szenöldökét s ráripakodott a becsületes tiszttartóra:

— Két elődje szolgált olyan hosszú ideig, mint maga! Azok mégse jöttek ide s nem könyörögtek fizetésjavításért, azok nem voltak szegények! Azoknak volt eszük! *Legyen magának is esze!* Elmehet.

Hát lett is esze az öregnek. Csakhamar csinos házacskát szerzett, adta-vette az országbíróén hízlalt harhákat, gyüjtögette a forintocskákat. Nem is maradt szegény ember.

Valahogy ilyenformán vagyunk mi mostanában az adókkal, mint Mailáth György intézője volt a fizetésemeléssel. A kisemberek jajgatva, sírva, panaszkodva tolonganak illetékes fórumok előtt panaszaikkal: sok a gyerek, nagy a szegénység, emeljétek fel a fizetésünket, szállítsátok le az adónkat... Mert különben elpusztulunk.

De a bölcs, kemény, rideg, csepet sem szentimentális kormányzat nem teljesíti a kívánságokat. Nem szel nagyobb kenyeret az asztal körül ülő gyermekeknek, nem épít házat a hajléktalanoknak, nem öltözteti fel a didergőket, nem vigasztalja meg a betegeket és nem menti meg az elpusztulástól a vakokat-bénákat. A szigorú kormányzat, vagy rendszer, vagy nevezzük akármi néven, kegyetlenül és némán kikergeti a panaszkodókat, esetleg erélyesebb eszközöktől sem riad vissza. A becsületes intézők, tiszttartók, kasznárok, a föld puritán szerelmesei és *a munka névtelen harcosai* hadd rójják a barázdákat barázda mellé, hadd arassák a hajlott kalászokat, görnyedjenek a tele zsákok alatt s hordják gerincroppanásig az életet Magyarországnak, ennek a nagy hitbizománynak raktáraiba, a csendőrökkel őrzött nagy granáriumokba...

Természetes tehát, hogy a kegyetlen, néma választ megértik, s nagyon is megértik azok, akik nem tudják tétlenül nézni az asztalok körül éhesen jajgató nyolc gyerek szenvedését, rongyosságát s a maguk görnyesztő munkájának eredménytelenségét. Lesz eszük! Sőt: *van eszük.* Mint a Mailáth György kioktatott kasznárjának. Nem hordják be mind az életet a granáriumba. Felhízlalják a maguk kis tehenét, malacát a hitbizományén. S megélnek. Megél a nyolc sivalkodó éhes poronty. Sőt, ha meghal a robotban elgörnyedt apa: tán egy kis házacska is marad utána majd abból, amit *megtakarított* a hitbizományéból...

Nem lenne jobb, ha az a Mailáth úr · őnagyméltósága inkább felemelte volna ezer forintra a nyolcszáz forintos évi fizetést, mintsem arra oktassa kasznárait, hogy *legyen eszük?* Most kopókkal *üzik-hajtják az elbújt adóalanyokat,* amelyek pedig ennek az óriási hitbizománynak ugarain, mint a nyulak örökre megléptek és semmiféle finánc többé meg nem találja őket. Most vadásznak az adóellenőrző közegek. Most már baj, most már súlyos, káros *konzekvencia,* hogy esze van a kasznár úrnak. Ki tudja megmondani, mennyi lakbért titkolt el, mennyi forgalmi adót, mennyi földadót, mennyi kincstári illetéket, mennyi részesedést, hátralékot, egyenes, közvetett, pót, luxus, fogyasztási, meg a jó isten tudja még milyen adót tüntetett el, hogy az éhező porontyoknak kenyeret adhasson, hány tehenecskét, hány malacot hízlalt fel s adott tovább az államéból, hány házat emelt (már amelyiknek aztán *sok esze volt!),* hány billiót vont el abból, amit az állam követelt tőle s amit meg is fizetett volna, ha nem kényszerítik rá, *hogy megjöjjön az esze!* Ha megadták volna neki azt a minimumot, amit kért, amit becsületesen, őszintén, szemtől-szembe könyörgött, s amit kegyetlenül megtagadtak tőle!

Most már aztán hiába ölnék is meg ezt a Mailáth Györgyöt álmában az inasai. Már a kasznároknak, intézőknek, a földdel vesződőknek hiába akarnának majd másképpen beszélni. *Megjött az eszük.* Végérvényesen megjött. Főkép mióta tudják, hogy *még így is, megjött ésszel is, sokkal többet préseltek ki belőlük, mint amennyit a hitbizomány magtárába be kellett volna szállítaniok* — Smith magtáros úr tervei szerint. Most már nem fogják hagyni a megtalált eszüket. Soha. Akkor sem, ha kiürülne a granárium s az állam sorsa fordulna meg azon, hogy mindenki utolsó fillérig beszolgáltassa azt, amit megkövetelnek tőle.

Kodolányi János.

Magyarország 1925. aug. 5. 175. sz. 11.

1925. aug. 6. 315

ÁGNES TEMETÉSE

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

Nagy, álmos zuhogással vibrált a nyári napfény. A hatalmas alföldi falu szélesen, elnyúlva, kiterítve, mint a lihegve s félholtan izzadó állat, sütkérezett a napban.

A széles uccák úgy nyiltak bele a vakító világosságba, hogy szinte fájt. Fájdalmas volt ez a nagy nyitottság, ez a meztelen kitárultság, az égető napsugárnak ez az átengedése. De a kis nádfedeles házak alig-alig látszottak az elburjánzott akácok között, mintha akácerdőbe nyílnának az uccák, porosan, vakító világosan s a sötét fakoronák mögött meghúzódó házak odabent pihegnének az árnyékban, elbújva. Ahol aztán kifénylett a ház meszelt oldala, az szikrázó volt, akár a tükör.

Ebben a forró időben senkisem járt az uccán. A magas palánkok mögött némán lepetelték az elterült kutyák. Nem volt kit megugatni, nem volt miért megdöngetni a deszkákat s felugrálni a kiskapura. Végig az ucca kihalt volt és csendes. Még a falu közepén, a községháza körül is csak egy-két álmos kofa gubbasztott a sátorponyva alatt s legyezgette el a bogarakat a gyümölcsről. Sehol eleven lény. Még az égbolton sem úsztak bodor bárányfelhők, pedig már kezdett délutánba hajlani az idő.

Zsófi sem ment volna ki a hűvös szobából, ha nem lett volna rá oka, még pedig kegyetlen nagy oka. Ott kötözgette kendőjét a küszöbön, de most sehogy se állt rá a keze. Mindunatalan újra kellett kezdeni, azonban annyira remegett, annyira elrángatózott ügyes keze, hogy csak hosszú kínlódás után sikerült. A fakó kendő végre egészen rendes volt, kimehetett vele az uccára. Fekete ruhája is elég tisztességes: nemrég varratta, amikor az ura hazajött a fogságból s rövidesen el is pusztult tüdőbajban. Akkor kellett a gyászruha.

Kiállt az ajtó elé s a tornácra tekintett. Kis, sovány, szeráz képe egykedvű volt, csak barna szeme körül látszott valami szomorú, könnyes komolyság.

A faragott oszlopokon nyugvó tornác alatt hűvösebb volt valamivel, s ott, egészen hátul, a kamra előtt, a földön ült Erzsi néni, a ház tulajdonosa, kopott, sovány öregasszony, homlokára húzott kendője alól nyugodtan figyelgette a lábánál csúszkáló, mászkáló kislányt, s távolabb, a nagy eperfa alatt pilledten lustálkodó kacsákat. Néha-néha meztelen, piszkos lábára is vetett egy pillantást az öregasszony, mintha azt nézte, azt méricsgélte volna, hogy tizenhat éves korában bizony nem volt ilyen szijjas, lapos, eres, kérges és fekete a lába, de hát az volt ám régen, az volt a régi csárdás, a régi fürgeség . . . Most már csak egyedül, árván, rokontalanul üldögélt naphosszat a tornácon, vagy este a ház előtt s éldegélt haszontalan tunyaságban. Leginkább azzal hasznosította magát, hogy vigyázott ennek a szegény özvegynek a pulyájára, a kis árvára, hadd mehessék tőle az anyja kapálni, mancsolni, vagy ami dolog akad, legalább az a kis fekete kenyér kerüljön meg, ami kell nekik, ha zsír nem is. Olyan is volt ez a kislány, olyan csendes, lassú gyermek, mintha tudta volna, hogy nem rugódozhat valami nagyon ebben a gazdagokra szabott világban.

Nagymamának nevezte az öreg Erzsi nénit. Pedig az anyja százhúsz kiló búzát fizetett neki esztendőre a kis hűvös szobáért.

— Erzsi néném, — mondta Zsófi fakó hangon, olyan fakó hangon, mint amilyen fakó volt a fekete gyászruhája s a kendő is a fején, vagy a szeme pillantása. — El kék mán menni abba az ügybe. A temetísbe.

— Hát csak menj.

— Vigyázzík addig a Juliskára.

A vénasszony nem szólt. Annyira magától értetődött, hogy a kislányra vigyázni kell, hogy nem is volt érdemes szólni róla. Tudta, hogy Zsófi is csak illendőségből kéri, hiszen tudja már, hogy vigyázni szokott rá. Mi dolga lenne az olyan öreg asszonynak, mint amilyen ő?

— Hát a szegíny, az Ágnes, az ágyon hagyod?

— Hadd legyík mán ott addig. Lotakartam, hogy ne lepje a bogár.

Kifelé indult az uccára. Szaporán szedegette meztelen lábait, szegény ember nem szokhatja meg a tempós járást. A kislánya utánabáméskodott, még a markába szorított szederről is megfeledkezett, tátva tartotta a száját, kifejezéstelen szemében valami olyan szomorú-

Pesti Napló 1925. aug. 6. 175. sz. 25-27.

ság lappangott, ami közös minden éhező gyermek szemében, nyakát féloldalt fordította a csúnya kelevény miatt, mely ott éktelenkedett rajta akkora helyen, mint egy tojás. Alig tudta mozdítani a kis gyenge nyakát, nagy fejét, vézna vállát miatta.

Vigyázzik addig a Juliskára . . .

— Hát csak jó légy te, — szólt rá az anyja s a kislány mintha mosolyra vonta volna a száját.

Zsófi sietett. Rettentő meleg csapta meg, ahogy kilépett az uccára. Szinte olyan volt, mintha kemence ajtaját nyitotta volna meg valaki, óriási kemencéét. A keskeny gyalogjáró kőkockái sütötték a talpát. S ilyen meleg aratási időben nem mehetett ő dolgozni, amikor mindenfele annyira kellene a mancsos. De hát az a szegény kis lány, az Ágnes, igazán nem tehet róla, hogy ilyen földhözragadt anyja volt...

Hármat ütött éppen a toronyóra. Nagybúsan kondultak az óraütések, olyan búsan, mintha halottra kondultak volna. Előbb a négy vékonyabb hangú, azután a három vastaghangú óraütés. S a toronyőr, aki a hatalmas fehér torony körül alkalmazott erkélyen azért jár-kel éjjel-nappal, hogy a tüzet észrevegye, ha valahol belekap a faluba, kilépett a vakító napfénybe, a világ négy tája felé belefújt trombitájába, négyszer egymásután, elnyujtva, álmosan, unottan. S aztán visszalépett a toronyba. Nem volt tűz. Csak csend. Csak a nap tüze. Csak a felhőtlenül vibráló kék égbolt. Mint végtelen, forró, részvétlen üvegboltozat. Zsófi most keservesen sóhajtott, ez a három óraütés, a gyermekkora óta hallott kürtszó, ez a megszokott, százszor is megélt forró nyárdélután ma olyan különös volt, mintha nem így lett volna tavaly, meg két esztendeje ilyenkor. Mintha most több reménytelenség lett volna benne, mint a régi délutánokban. Eszébe jutott az a kis hűvös szoba, amiért ő százhúsz kiló búza évi bért fizet a vénasszonynak. Ott fekszik az ágyon hidegen, mereven, némán a kis Ágnes, a második halott ezen a nyáron, a második, akit elvett tőle az isten. Jobb annak. Jobb lenne őneki feküdni úgy, mint annak a kétesztendős cseppségnek. Jobb lenne őneki az ágyon kiterítve a gerendákra meredni, mint itt hallani a vigasztalan óraütéseket: egy-kettő-három... S utána a négy álmos kürtszót, hogy nincs tűz a faluban... Ha már olyan szegény, hogy nem tudja megrendelni még a harangozást sem a halottjának, jobb lenne, ha az ő utolsó kondítása lenne az a három óraütés...

Most még a munkáját is hagyni kell, mert hogy mehetne aratni, amikor halottan fekszik a gyermeke? Ki gondoskodna arról, ki menne el a paphoz, a tanítóhoz, a községházára, a koporsóshoz, ha ő aratna most? Pedig de kellene is a néhány kiló búza, de kellene, már a lakbért is fizetni kell, a lisztje is elfogy, fája se lesz a télre...

Csak bár ő feküdne azon az ágyon kiterítve.

Szaporán mendegélt a forró uccán. Arra kerülgetett, ahol nagyobb volt az árnyék, ahol ki-

hajoltak az akáclombok a kerítés fölé. De meleg volt ott is. Már gondolni se tudott semmire, csak ment, ment egyhangú léptekkel, lehajtott fejjel s homlokára kigyöngyöztek a verejtékcseppek.

Végre az ötödik ucca elején odaért az apja házához.

Nagy, tekintélyes ház volt az apja háza, nagy telek tartozott hozzá, teteje se volt nádas, hanem cserepes, az ámbitus oszlopai szép barna, festett, faragott cifra oszlopok, veranda is volt előtte s a veranda oszlopai is barnára festve, cifrára faragva, hajnalkával sűrűn befuttatva, meglátszott, hogy rendes ember az apja s gondja van a gazdaságára. Bedörömbölt a magas palánkon.

— Bundás! Bundás! Eregy mán! — Kiáltozott a veszettül ugató, hadaró nagy veres kutyának. Nehéz volt ide bejutni. Tán alszanak is most, azért nem hallják. De csakugyan, a nagy dörömbölésre, a kutya üvöltő lármájára jött már ki a mostohaöccse, meg a húga is, látta a résen, nyitották a kaput.

— Idehaza idesapám? — Evvel a köszöntéssel lépett be az udvarra, a virágágyak és rozmarinsorok közé. Virágok is voltak ebben a rendes udvarban, nem volt olyan csupasz, lelketlen, mint az ilyen paraszti nép kiszikkadt, megrepedezett, összetaposott udvara.

— Itthon a. Csak hogy alszik.

— Keccsítek mán, te. Meghalt Ágnes.

Semmi különös meghökkenés nem fogadta a szavát. Ő maga se mondta valami kibuggyanó sírással. Csak úgy, mint ahogy mást is szokott mondani. Hiszen nem olyan nagy dolog az. Megszületett — meghalt. Így van.

... Mentek befelé mind a hárman ...

Mentek befelé mind a hárman. Elől a tizenháromesztendős fiú, olyan szikár, fekete gyerek volt ez is, mint amilyen ő asszonyba, csak a lány, a tizenötéves kamaszlány volt gömbölyded, vastaglábú, szélesarcú, nehézjárású, mint az olyan kún lányok, de igen tartaros volt, tiszta pirosbabos kötő előtte, a lába fehér és jóhúsú, a kendője is valami új delin, mert Zsófi még nem látta rajta. Az ajtóban előrementek mind a ketten s a fiú bement a felső szobába, amely északnak nézett s nem lévén olyan meleg, mint a másik, ott aludt az apja. A konyhában pedig éppen sikált az asszony, tulajdonképpen mostohaanyja Zsófinak, jó vastag, széles asszony, ettől örökölte a lány is vastag termetét s kerek arcát. Szives asszony volt a mostoha, mosolygott, amikor meglátta Zsófit, nem volt még öreg s nem csúfították el ráncok a képét, azért mosolya ragyogott rajta s egészséges fogai szépen kifehérlettek szájából. Minden olyan feszes volt rajta, a karja barnán feszült, a melle szinte duzzasztotta, repesztette a ruháját, hasán a kötény is duzzadt, tisztaság, egészség, jó lélek ragyogott rajta és körülötte.

— Új mán le, Zsófi, — kínálgatta székkel. — Hát nem arattok ma?

— Meghalt Ágnes, — mondta most újra Zsófi s leült a kínált székre, mert igen elbágyasztotta a meleg, a szomorúság s a járás

Még ma nem is evett semmit, takarékosságból is, hiszen ma nem dolgozott, meg érte, de szomorúságból is.

— Meghalt? Ejnye, a szegény kis bogár. Hát aután mikor te?

— Mán az este olyan vót, mint aki mengyen a világrul. Alig-alig vót benne lílek. Almát kínáltam neki, ahogy hazaértem, de csak nem ette. Akkor mán látszott rajta, hogy ű megyen.

— Mi az, mit mondasz, — szólalt meg az ajtóban Zsófi apja. Még álmos volt, nánehezedett az álom butító mámora. Inge hasig nyitva volt, s bozontos mellén csillogott a verejték. Meghúzta magán a nadrágszíjat, ásitott, nekidőlt az ajtófélfának és úgy nézett le a széken ülő Zsófira.

—Meghalt Ágnes, — ismételte most már harmadszor az asszony. S olyan hidegen, szinte tartalmatlanul hullott már ajkáról ez a kifejező, hogy maga sem értett belőle semmit.

Nagy csend támadt a konyhában. A kutya légy után kapkodott. Az asztalon is legyek milliója zümmögött. A lány halkan tipegett puha lábaival ide-oda a szép vörösre mázolt téglán, a fiú meg kiment a birkákhoz a kert végibe.

— Hát . . . Emmán a második. — Jegyezte meg az apa. — Ilyen a halál.

— Az este, mikor hazamentem, — kezdte újra Zsófi a történetét ennek a halálnak — még adtam neki egy almát. Nem ette. Mán akkor... elindult szeginy.

Most felemelte fekete kötényét s visszafordított csücskével megtörölte az orrát s keskeny száját. Hiszen anyja volt annak a szegény kis halottnak.

. . . Koporsóba van mán? . . .

— Koporsóban van mán? — kérdezte hosszas gondolkodás után a férfi.

— Nincs a. Úgy van ott az ágyba, ahogy a halál érte.

Ismét nagyon sokáig hallgattak. A mostohaanya is leült, széles combján feszült a ruha. Jóságos arcán szomorúság borongott. Zsófi sóhajtott, evvel adta meg szavai nagyobb súlyát. Mert abból a néhány szóból, amit mondott, ki lehetett érezni a szegény ember szemrehányását, hogy a kis halottat nem teheti koporsóba s a világ nem úgy forog, ahogy a szegénynek jó volna. Ott fekszik az ágyon, nincs még koporsóban. A többit hozzá lehet gondolni; tán legyek lepik a gyermek holttestét, tán a kistestvére, a Juliska beszabadul egy óvatlan pillanatban s hozzámászik az ágyba, eljátszik merev kezecskéjével, hajával s mellé is fekszik talán... S mindez azért mert nincs koporsója, nincs koporsója...

Kiérzett belőle a kérelem. Adjatok koporsóravalót, hogy eltemethessem a gyermekemet.

Ezért volt olyan nagy hallgatás a szavai után. Ő maga is érezte, hogy illetlen volt.

— Ez mán a második temetés, — mondta aztán, hogy mentegesse magát — belepusztulna ebbe nálam pizesebb is. Előbb az uram. Hiába maguk nem szerették, mert szeginy vót, de azér csak uram vót. Nem törődött vélle a vasút. Vót pedig vitézsségije is, de mit kapott utána? Itt vagyok özvegyen ni. Semmi nyugdíj. Van az a kis házhelyem, ki tud rá építeni? Én nem. Az a kis tengeri, ami terem rajta, meg nem gazdagít. Most azután...

Sovány, száraz orrát szívta, feje lekonyult, egykedvűen babrálta a köténye szélét, de nem sírt, minek sírt volna, hisz olyan természetes az, hogy a szegény embert hareba viszik, nyugdíjat nem adnak neki, sorvadásban meghal, özvegye kapálni, aratni jár, a gyerekei . . . Jaj, legalább a gyerekek, azok néhetnének meg, hisz mi öröm van az életben, csak a gyermek! De hát aki beteg: meghal, ki támasztha-tja fel, hacsak nem Krisztus urunk? De Krisztus is... régen vót.

— Baj, baj, — dörmögte az apja. — Ez a nagy szeginység...

— Még mink csak hagyján, — lelkendezett

1925. aug. 6.

a mostoha s gyöngéden, egyenletesen simogatta két tenyerével a combjait, melyeken feszült a sima kötény. Ez volt a szokása, a combjait simogatta beszélgetés közben. — Nekünk van földünk is, most is ki kék mán menni az aratókho, apád épen akart is menni, de még nekünk is hogy meg kék szenvedni a mindennapiért. Hát akkor neked, ugy-i lelkem.

— Ki tudja azt is, hogy mibe halt meg szeginy, — szipogta Zsófi már egészen a megszokás szerint. — Amikor az ura meghalt, akkor is ezt mondta, ezt hallotta már gyerekkora óta, ha meghalt valaki, noha rendesen tudták, mi vitte el a holtat. Tüdővész. Most is valami olyasmi vitte el a kislányt. Olyan vékonka vót, olyan esettmellű, azután meg azok a kelevinyek is, a másik is tele van vélek, az se marad meg... De hát ki tudja? Hátha nem is avvót. Csak ahogy az isten akarja. Úgy vesz a szeginy ember. Ez is csak úgy veszett, ahogy az isten rendelte.

— Hát a harangozás? — kérdezte a mostohája.

— Aj, haj, a harangozás. Píz kék arra is. Nem eleget harangoztattam az uramra? Akkor még vót valamicske. Hát kiharangoztattam. Mindennap háromszor egy-egy óráig. De most ...most nem lehet. Szeginy kis Ágnes, szeginy gyermekem...

Most eredt el csak a könnye. Reggel, amikor látta, hogy halott a szerencsétlen kicsi, amikor elsoványodott, eltörődött, kéléses, kiaszott kis testét látta, amint ott feküdt a tarka vánkoson, mintha elaludt volna, kisimult arccál, egyik öklöcskéjét feje alá téve s ballábát könnyedén felvonva, nem sírt. Olyan volt, mintha szép, nyugalmas álomra hajtotta volna a fejét. Várta is ezt az álmot mindennap, hiszen látnivaló volt, hogy nem él meg. Isten tudja, miért halnak ezek a gyermekek. A kenyeret se ette már. Se a krumplit. Olyan vastag volt a térde, a csuklója, mintha megdagadt volna. S alig tudott még járni. De milyen szomorú, értelmes volt a szeme, hogy tudott kérni s hogy tudott nézni vele, szinte megcsikarta az ember szívét, ha ránézett.

Zsófi sírt. Az első szó, ami nem volt rendes, megszokott szavak sora, ahogy nem szoktak beszélni ilyen esetekben, megríkatta. Hogy is lesz a harangozással? Ki fizeti meg azt a sok díjat? A koporsó, a harangozás... Istenem, csak meg ne halt volna.

A gazdag paraszt is, meg a mostoha is elérzékenyedett Zsófi zokogásán. Ahogy elnézték ezt a csöndesen zokogó kis sovány, szikár, esett asszonyt, valami fájó melegség áramlott a szívükre.

— Hát ami a harangozást illeti, — mondta lassan az apa — majd megfizetem azt a kis pizt a harangozásir. Te csak jelentsd be.

tengeritöréskor. Kikísérték a kapuig, még a veres kutya is olyan kullogva követte, mintha résztvenne a gyászban.

*

Estére aztán megérkezett a kis koporsóval. Fehér koporsót választott, hófehéret, olyan kicsi volt, hogy a hóna alatt igen könnyen hazavihette. Előbb még bement a pap hoz is, bejelentette a halált. A pap csóválta a fejét, még jobban meg volt rökönyödve, mint Zsófi, vigasztalta is Zsófi, hogy így van ez mán, nagyon sok gyermek pusztul így, isten a tudója: miért; a víz miatt-e, vagy a levegő teszi, vagy más... Az isten akarata.

A kis Juliska még ott játszadozott a ház előtt, amikor a Zsófi a koporsóval hazament. Már messziről meglátta a furcsa holmit s félig mászva, félig lépve, kitárt karokkal iparkodott anyja felé.

— A-a-a-a, — mutogatott a koporsóra. — Látta rajta a ragyogó aranybetűket, melyek csillogtak a leáldozó napban. Dagadt nyakát félrefordítva olyan különösen mosolygott, mintha az arca hervadt árvácskavirág lett volna, mely lehullás előtt belemosolyog a hűnyó napfénybe.

— Na szeginyke, hát itt az utolsó bölesője, — mondta Erzsi néni, aki ott ült a kapu előtt s bámészkodott. — Nagyot sóhajtott az öregasszony s megtörölte az orrát. Jobb is neki. Inkább itt, meg a föd alatt, mint ebbe a nyomorúságos iletbe...

Az asszony bement a házba. Sötét volt a szoba, ahogy a napról bement az ember. S valami különös, enyvszag-szerű illat is kóválygott benne. A bútorok fekete tömbökben hevertek. Ide-oda lengett a vászonfüggöny a kicsiny ablakon. Zsófi az ágyhoz ment, lassan leemelte a rátakart lepedőt.

Ott feküdt a kis halott a piroscsíkos vánkoson, mozdulatlanul, némán, hidegen.

Zsófi az asztalra tette a kis koporsót, megigazgatta benne a forgácsot, a párnát, mely szintén forgáccsal volt kitömve s elrendezte a szemfedőcsket. Olcsó, vásári, hamarmunka volt a fehér koporsó s a könnyű, fátyolszerű szemfedő. Ahogy Zsófi utoljára vetette meg gyermekének az ágyat, eszébe jutott, hogy bölcsőtakarót a mostohájától kapott s mennyire örült neki az úra, mennyire köszönte, pedig akkor már nagyon köhögött s nem igen örült semminek.

... Dele, dele, szegény kicsi lányom ...

— Dele, dele, szegény kicsi lányom, — mondta az asszony gügyögve, mintha eleven gyermeket emelt volna karjaiba s óvatosan, hogy fel ne ébredjen, kivette az ágyból Ágneskét. — Feküdj ide, feküdj ... Ugy-ni ...

S a koporsóba tette.

A nyugvó nap rózsaszínű fénye ráhullt a gyermek koporsójára. Olyan kicsi volt a koporsó az asztalon, olyan kicsi volt a holttest is benne, az arca olyan nagyon kicsi volt, a lehunyt szemecskéi, a fehér homloka, a keze akkorka, mint egy babáé... Szegénynek, sohasem volt babája. Ráhullt a napfény, csillogott a hamis aranyozás a koporsó oldalán, játszottak a sugarak a szemfedő díszein ... Olyan szép volt, olyan szép, mint egy kis menyasszony.

Akkor már ott állt a vénasszony is a küszöbön, hasán keresztbetett kézzel bámulta a ravatalt. S az anya munkáját, ahogy utoljára készít fekhelyet Ágneskének. Mellette ott állt Juliska, belekapaszkodott az öreg szoknyájába, kenyeret majszolt, a vacsoráját ... Dagadt nyakát félrefordította, lassan rágta a kenyeret, semmi mohóság nem volt az evésben, semmi állati öröm. Lassan, lassan, kínosan evett, mert a seb fájt a nyakán. Olyan groteszk volt, ahogy ott állt a néni mellett, annak szoknyájába ka-

— Meg a koporsó, — simogatta térdeit a mostoha — azt is csak vedd meg. Majd kifizetjük mán azt is.

— Köszönöm, — suttogta Zsófi boldogan.

— Nehiz ugyan, nem tagadom, hiszen az urad temetísit is mi fizettük ...

— Ledógoztam, azt is ledógoztam.

— Hát most is csak úgy lesz. Mi hozzájárulunk. Igaz ugyan, — s az apa hangja egyszerre keserűen rideggé, fenyegetővé, recsegővé vált — igaz, hogy ahho a firfiba mentél, ahogy mi nem akartuk, mert az a firfi nem vót neked való, de hát ... halála után megbocsátok neki ...

— Majd ha a kolompírt kék kapálni, eljössz, mintha napszámba jönnél, — beszélte barátságosan, jószívűen a mostohaanyja. — Ledolgozod. Vagy tengeritöréskor. Segítsünk egymáson lelkem, segítsünk. Az isten adott apádnak, nem tagadom, hát kötelessige adni űneki is. Ha mán így van, Ha mán az urad szeginy vót, nem hagyott rád semmit.

Zsófit eltöltötte az öröm. Öröm a szerencsétlenségben. Mindenki mondta, hogy az apja zsugori, takargató, számító ember, aki nem ad még a koldusnak sem, mindenki sóhajtozott, hogy már mégse járja, ilyen gazdag embernek éhezzen a gyermeke, de még a mostoháját is okolták ezért. S itt van, amikor az ura meghalt, akkor is segítettek rajta, adtak a koporsóra, temetésre, meg most is. Jó szívük van, adott nekik az isten gazdaságot is, szép, rendes birtokot, de adott szívet is. Az ura temetésére kapott félmilliót ... Nagy pénz az. Le is dolgozta becsületel, elment az apja földjére mancsot szedni, aztán a búzából levonták. Most is elmegyen tengeritörésre. Majd levonják a béréből. Becsületes ember nem fogad el ingyen semmit. Megdolgozik érte. Csak segítsenek rajta.

A délutánra hajló nap már benézett a konyhaajtón s a legyek vidáman szeretkeztek a napsugaras asztalon. A nyitott kéményből jó hűvös szellő áramlott be a konyhába. A férfi megint ásított, aztán beforduit a szobába.

— No, — szólt vissza nyugodtan a küszöbről — csak intizkedj, aután meglesz az is. Majd a jó isten megsegít. Én most kimengyek az az aratokho, mán múlik a meleg. Az a fő, hogy rajta legyik az ember, hogy a dolog menjik.

Zsófi is elment. Szépen megköszönte a jóságukat. Megigérte, hogy ledolgozza a segítséget

1925. aug. 6. 321 – 322

paszkodva, félrefordított fejjel, bambán, szomorúan s mégis valami ősi, kíváncsi ragyogással merevve a koporsóra, melyben testvérét cirógatta a lenyugvó nap, hogy még a vénasszony se állhatta meg szó nélkül:

— Nízzed mán, hogy csodálkozik a szentem.

De Zsófi már nem hallotta. Ráborult a koporsóra, már a másodikra ezen a nyáron s könnyei eleredtek. Átölelte kis porontyát a halottas bölcsőben s vékony álla megvonaglott kopott fekete ruhája alatt.

Nem mondott semmit. Nem jajgatott. Csak zokogott szótlanul.

Már lebukott a nap s megkondult a harang, előbb csak a régi, öreg nagyharang méltóságos, örjítő kendulása búgott be a nyitott ajtón-ablakon, átzúgva az egész falun, mint megdöbbentő léptű óriás, aki benéz mindenüvé, akár bezárkóztak előle, akár nem; mindenütt beszól, mély, döngő hangon szomorúakat dünnyög az életről és halálról, vigasztalanul, lép, lép, lép, beszél, beszél, továbblép... aztán belezagyválnak a sikongó kisebbek, összejajgatnak, összezokognak s már hárman lengetik a szemfedő komor leplét a város felett s ráterítik a nádfedeles házakra, a magas palánkokra, a széles uccák sorára, a hatalmas, üres piacra, az akácokra, az uccán kaszával-sarlóval hazabotorkáló mezitlábas zsellérekre s a sovány kisfiúkra, kislányokra, akik ilyenkor este még nem bujtak össze a földes odú szűk vackain.

Valaki meghalt.

— Húzzák a Sári Jóskának is, — mondta csendesen Erzsi néni. — Elvitte azt is a sorvadás.

Olyan volt, mintha a kis Ágnesnek húzták volna. A legény halálára rendelt szép harangszó mintha ezt a kislányt illette volna. Az a legény is meghalt.

Naponta háromszor húzzák meg a harangokat, egy-egy óráig. A kis halottnak majd csak a temetéskor húzzák. De ez így is olyan, mintha neki harangoznának.

*

Ott ültek még késő este is a kapu előtt. Egy vén juhász birkákat hajtott végig az uccán, elől ment a szamár nehéz fejét lógatva, hátul a juhász, szűken köszönt, kutyája fel se pillantott. A birkák egyhangúan bégettek. S a sűrű porfelleg, amely a nyáj után szállongott, eltakarta a subás pásztor alakját, csak a válla és feje imbolygott ki, mint délibáb vizében gázolt volna.

Áhitatos, szent békesség borult a falura.

— Mégis jó az Isten, — vigasztalta Zsófit a vénasszony, maga alá húzta lábait s nyögött. — Látod-e, az apád segít eltemetni a kis hóttat. Nagy szó az. A harangozás is olyan egiszen, mintha neki harangoznának. Isten nyugtassa.

— Csak mán a másik is utána ne menne, — mondta Zsófi tompán. Eszébe jutott a másik kis beteg gyermek, az most odabent alszik a szobában, alig evett egy kis kenyeret, nem ízlik neki. Az ágyban Juliska, az asztalon koporsóban Ágnes, a földben az apjuk.

Aztán majd ő is.

Az lesz a megpihenés. A robot vége.

— Jó, jó az isten, — bólogatott. — Mégis csak jobb így.

— Igaz, jobb — hagyta helyben a vénasszony. — Csak venné magához az isten ezt a másik szeginyt is. Jobb lenne néki.

A toronyban, már láthatatlanul, megszólalt az óraütés, utána a toronyőr elnyújtott kürtszava. Négyszer egymásután belefújt a kürtbe s a hang nyugodtan, unottan, megnyugtatóan zengett át a sötétségen. A szellő hol elkapta, hol közelhozta. Szétvitte az alvó, sötét, pihenő falu felet. S köröskörül aludt minden nyugodtan. Az akácerdők között megbújt kis nádtetős házak közül alig pislogott itt-ott egy megvilágított ablak.

Csend, béke, némaság, szendergő álom... Nem volt tűz sehol.

324

Csodák, doktorok, csodadoktorok

Két dologból akarok kiindulni, egyik az, amit már a multkor is megpendítettem egy cikkemben, hogy t. i. egynémely spiritiszta gyógyítással foglalkozó hölgyek százmilliókat vágnak zsebre munkának nem nevezhető, de még csak komoly spiritiszta kutatásnak sem mondható hókusz-pókuszokkal, a másik meg az, hogy az utóbbi időben erősen megcsappant az állam bevétele a forgalmiadókból, különösen a jövedelmi adókból általában.

Multkoriban megemlítettem, hogy V.-né önagysága, öreg budapesti hiszterikák örőme, ki egyébként a vesékbe lát s gyógyítással foglalkozik, most indul Párizsba, ahová állítólag meghivták, mert gyógyító tudománya nélkül a párizsi hiszterikák nem tudnak megélni. Erről a nemzeti büszkeségről megállapítottam, hogy *naponta átlag százhúsz betege van*, ezek az úgynevezett betegek javarésze jobb körökből kerülnek ki, nyolcvan százalékban asszonyok, de megállapítottam azt is, hogy önagysága, a spiritiszta fenomén soha életében egy fillér adót nem fizetett, sem forgalmi, sem jövedelmi adót, *ugyanakkor pedig az orvosok*, akik esztendőkön át tanulják a becsületes gyógyítás módját, akik tudják, hogy hol a vese és a máj, (amit viszont előbbi esetünkben nem lehetne ilyen biztosan elmondani), tehát ezek az orvosok *nyögnek az adóterhek alatt* s ma fiatal, kezdő orvos *nem is gondolhat arra, hogy önálló rendelőt nyisson.*

Számításokat végeztem s megdöbbentő eredményre jutottam. Legalább *évi egymilliárdra tehető* az az összeg, amely után adót az állam nem lát. Mert valahány csodatevő spiritiszta próféta van, valahány hisztériás aggszűz hisztérikák gyógyításával foglalkozik, az ugyan adót nem tartja kötelességének fizetni.

Azt hiszem, össze lehetne a kellemest a hasznossal kapcsolni. Nálunk igen buzgó adóellenőrök vannak, akik a kis suszter, vagy a krajzleros zsidó üzleti könyveit szakszerűen felülvizsgálják s kegyelenül a nyakára lépnek a megugró adóalanynak. Hála istennek, a finánceaink buzgók. Itt vannak tehát ezek a szelid prófétanők, akik spiritisztáknak vallják magukat s embertársaik gyógyítását tüzik ki feladatuknak. Ezek a spiritiszta gyógyítók *nemcsak testi, hanem financiális bajait is módfelett megértik embertársaiknak*, akiket *testvéreiknek* neveznek. Én meg vagyok győződve, hogy *ők lelkesedéssel fogják üdvözölni indítványomat*, amit talán már vártak is: *adják le szépen azok után a százmilliók után is a forgalmi, jövedelmi adót*, mint más szegény polgártársuk, például az orvosok, olyan lelkiismeretesen lerónak. Tudom jól, hogy azok, akik itt tekintetbe jöhetnek, túlnyomórészt asszonyok. *De ez csak nagyobb sikerrel kecsegtet*, hiszen *a női szív nemességének* alaptulajdonsága, hogy a kötelességeket fokozottan teljesíti, ha a köznyomor így kívánja s szívesen ad erején túl is, amikor kell. Hát most nagyon kell. Elvégre *ők gyógyítanak*. Betegeket. Illő, hogy hasznos munkájukból az állampénztár is kivegye az őt megillető részt. Az orvosok szintén gyógyítanak, ezt nem lehet elvitatni tőlük s szintén fizetnek, sőt rengeteget fizetnek.

Nem vonom kétségbe, hogy vannak nők, akik csak úgy gyógyulnak meg, ha maga X. Pius pápa szelleme tanácsolja a hosszú lélekzést, vagy Mohamed szelleme mondja meg, hogy túlságosan megterhelték a lépüket. Mindezt én nem vonom kétségbe. Elismerem, hogy a Vatikánban magyar arisztokrata hölgyek látták azt a csodát, amit most olyan sikk ájuldozva mesélni. Elismerem, hogy minderre szükség van, elvégre kinek a pap, kinek a... spiritiszta pap, sőt: papné. De ha így áll a dolog, ha muszáj Párizsba menni azzal a fenoménnal, azzal a csodagyógyító, vesébelátó hölggyel, (aki valóban a vesébe is lát, hiszen nem lehetne másképp százmilliókat keresnie), talán éppen maguk a spiritiszták fognak kapni a soha visszza nem térő alkalmon, amit most, ime, felajánlok nekik: fizessenek adókat, mint más gyógyító halandó.

Szeretet. Testvériség. Gyógyítás. Szelemek intelmei a jóra, közös terhek közös viselése... No és asszonyi szív, a roskadó állam szánalma, szegény magyar kis adóalanyok felmentése tán egy-két aranyfillér terhe alól...

Kössék össze a kellemeset a hasznossal. Ha ők is megfizetik busás keresetük adóját, ez nem nekik lesz csupán kellemes, *(mert jót tenni kellemes)*, hanem az orvosoknak is. De hasznos is lesz egyben, mert az állam jövedelme szaporodik. S még egy okból: talán kevesebb lesz viszont a csodadoktor hiszterikák száma. Ami meg a betegek haszna.

Kodolányi János

Magyarország 1925. aug. 8. 177. sz. 13.

1925. aug. 9.

Megszólalnak az őszikék

Írta: Kodolányi János

Augusztus volt még, nappal ragyogóan, izzón égett a világosság s a fák koronái sötétek s haragosak voltak, mint a hőségen pihenő bozontos vadak, de leveleik között már csillogtak az érőfélben lévő kerek gyümölcsök, pirosan, aranysárgán.

De este... Este már hűvösen suhant a szél s kint a verandán az asszony összébbhúzta mellén a kendőt, beleburkolózott, mintha fázna. Szőke fejét lehajtotta s összeborzongott.

— Fázol? — kérdezte gyöngéden a fiatal férj.

— Nem, nem éppen, — mondta az asszonyka csendesen — csak úgy összeborzongtam... Csavard le egy kicsit a lámpát.

Megint felkerekedett egy kicsit a szél s hűvös szárnyaival meglegyintgette az asztalon álló petróleumlámpát. A sápadt láng füstölt. Köröskörül megsuhogtak a fák koronái, nem hajoltak meg, nem, csak nagyon halkan, nagyon finoman, alig mozgatva meg a lámpafényben komoran tornyosodó lombjaikat, alig-alig rezzenve, finoman suttogtak s a szellő tovasuhant, a lecsavart lámpa szomorúan guggolt az asztalon.

Még ott volt a fehér abrosz, a kanesó és a poharak, a kenyér is a kenyérkosárban. A férfi cigarettázott, az asszony olvasni akart, ezen az estén valahogy nem ment a beszélgetés. Tavasszal esküdtek, aztán következett a forró nyár, a nagyon forró nyár, zuhogó sugaraival s betelhetetlen csókolózásával a szirmoknak és porzóknak. Reggeltől estig tartó örök csók, örök összetapadás, örök keresés és találkozás újra és újra. Ilyen nyár nem volt még, mióta a nap lángolt az égbolton. Ilyen kék ég, ilyen sötétzöld fák, ilyen csend, ilyen remegő megvalósulás. Az asszonyka szinte elsápadt, ha az elmult néhány hónapra visszagondolt. Jó lenne újrakezdeni, egészen elölről, egészen kislány korától, amikor csak halk, bujkáló sejtései voltak, bakfiskorától, amikor már karcsú és izmos lábszárain megakadtak a szemek s ha a szél fellebbentette szoknyáját, térdei, mint kerek gyümölcsök ragyogtak ki alóla. Az első álmokat, a titkos ábrándokat csókról, férfiről, szerelemről, mindent, mindent szeretett volna elölről kezdeni, úgy, ahogy lepergett, megismerkedését a férjével, a rajongást, mely szívét betöltötte mingyárt az első félórában, amikor szavait hallotta s azonnal megértette, noha fogalma sem volt addig arról, amit beszélt. Minden olyan egyszerű volt, olyan világos, olyan kézenfekvő s amikor később gyakrabban találkoztak, úgy megértette még a mosolyát is ennek az embernek, úgy hozzátartozott, mintha eddig csodálatos csonkaságban élt volna, amit csak most fedezett fel. S az első félelemtől szeretett volna mindent újrakezdeni, az első csóktól, az első elbujásoktól, amikor ellenállhatatlan gyengeség bénította meg, valahányszor ez a fiú a közelébe került s ha átfogta a derekát, már dölni és omlani tudott, sőt szeretett volna. Mindent újra kezdeni, a felfedezett örömöket, a szégyenlős mámorokat, a vad szemérmetlenségeket, mindent, ami elvezette idáig, eddig a békés nyári estig, a fehérabroszos asztalhoz, a lámpa alá s a fák közé, melyeken itt-ott kibukkant az érő gyümölcs.

Ez volt az első este, hogy csak ültek, ültek egymás mellett s elgondolkodtak. Nemcsak az asszony, a férfi is elméláz va szívta cigarettáját, nemcsak az asszony, a férfi is elölről szerette volna kezdeni ezzel az édes lánnyal, akkor még lánnyal mindazt, ami ma estig történt. A lelkesedéseket, az álmatlan éjszakákat, a cigányzenét és a törött poharakat, az első részegítő csókot s az első reszkető ölelést. Szerette volna mégegyszer lánynak tudni az asszonyt, aki sikoltva s fájdalmasan tapad hozzá s kiben ő okozta a forradalom lázát s átalakítását.

Ha mégegyszer lehetne gyenge, leeresztett hajú, félő, hozzásimuló lány. Lány.

— Azt hiszem, — mondta az asszonyka nagyon halkan, mikor a szél újra átsuhant a verandán, szőkekoszorús fejét, tejarcát lehajtotta s megint a kendőbe burkolózott — azt hiszem... most már biztos.

Nagy csend suhant rájuk. Valahol egy alma tompán lekoppant a földre. Az ágak között narancsvéres koronggal emelkedett a hold. Olyan volt, mint távoli oltárkő hatalmas, misztikus tüze.

— Azért még nem biztos — mondta a férfi.

— De... de... s ha igen, akkor fiú lesz...

Elfutotta a pirosság, egészen a nyakáig pirult, szívét elállította a csodálatos, rettentő öröm... A gyermek.

Távol halvány narancsfénnyel égett a misztikus oltártűz s a fákon meg-megesillant egy piros, vagy aranysárga gyümölcs a fekete lombok között.

Egészen közel, finoman, halk trillázással, mint félénk, parányi tündér, hegedűs ezüsthegedűje, megszólalt az első őszike. Még nem felelt neki sehol a második. Egyedül cirpelt, hegedült, halkan, mint a távolról közelgő ősz édesbús muzsikája.

Az Est 1925. aug. 9. 178. sz. 11.

1925. aug. 12.

Esztendők óta nem lehet építkezni a Duna mentén

Perpatvarok a Migazzi körül

I.

A *Magyarország* cikkei rendkívül jólesően hatottak abban a perpatvarban, amely most a Nógrádverőce és Kismaros közt elterülő Migazzi-park használata körül folyik. Tudvalevő ugyanis, hogy a két nyaralóhelyet a Budapestiek esztendők óta nagyrészben azért keresik fel, mert szinte, mint második otthonukat, úgy megszokták a csodaszép Migazzi-kastély körül elterülő parkot és erdőséget. Ehez már félig-meddig *szinte jogot formálnak a verőceiek*, hiszen a Szépítő Egyesület nagy áldozatokat hozott, hogy esztendőkön át tartó szorgalmas munkával a park elhanyagolt útjait kifogástalanokká tegye, oda a betegek számára pihenőül padokat csináltatott s így elérte azt, hogy *a verőcei nyaralók, betegek számára szinte szanatóriumi környezetet biztosítson.*

Esztendőkön át semmi baj nem volt, sem a park látogatói, sem gondozói miatt, míg most legnagyobb meglepetésére azoknak, akik szinte szanatóriumnak tekintették a falut s igen tekintélyes összegeket áldoztak, hogy itt nyaralhassanak, tehát úgy az idetódult üdülők, mint a bennszülött lakosság, amely anyagi szempontból érdekelve van, *egy nap a váci püspökség elrendelte és kidoboltatta, hogy a parkba ezután bemenni nem szabad.*

A *Magyarország* objektív cikkei rámutattak az okokra, amelyek a püspökséget erre a sajnálatos elhatározásra késztették. Azonban, mint verőcei ember, aki noha csak »jöttment« vagyok itt, de a község érdekeit igen jól ismerem s ezenfelül tudom, hogy *tágabb értelemben is közérdekről van szó*, rá kell mutatnom

arra a lehetetlen birtokpolitikára,

amely Verőcét a terjeszkedésben nemcsak megakadályozza, hanem egészséges fejlődésében *egyenesen meg is fojtja.*

A Migazzi-ügy rendkívül alkalmas volt arra, hogy a bajokat a maguk teljességükben, egy csokorban tárja a községek vezetői elé. Mert addig, amíg az a bizonyos kápolnatéri telek az állomás előtt püspöki birtok volt, nem volt meg a lehetősége annak, hogy azon a környéken valaha is építkezni lehessen. Most igaz ugyan, hogy a vitás telek, melynek *tulajdonjogilag gazdája ma sincs*, egyelőre nincs a püspökség tényleges birtokában, de, ha a Levente Egyesület sporttelepe számára ki nem sajátítják, ismét visszakerülhet a püspökséghez. Mármost

az egyetlen lehetőség, amely adva van a község terjeszkedésére, a Duna partján fekvő telkek,

szintén a váci püspökség birtokállományához tartoznak. Ez pedig azt jelenti, hogy *a Duna mentén építkezni belátható időn belül nem lehet.*

A község természetes folytatásaként Vác felé egészen új, megfelelő uccarész épülhetne pedig, ha azon a területen, ahol az építkezést meg lehetne indítani, *nem kiáltana vétót a püspöki tulajdon tiltó karja.* Ez a kar öleli körül az egész vidéket s csupán ott hagy némi rést, amerre kiépülni egyenesen lehetetlen. Pedig az a hatholdas terület, amely a község létérdekét jelenti, *teljesen üres, használatlan telek, amelyre néhány öl fát szoktak beraktározni*, egyébként semmi hasznot senkinek nem hajt, csak éppen van, hogy a községnek ne legyen.

Sokan gondoltak már arra, hogy ezt a hatholdas területet a Földbirtokrendező Bíróság útján házhelyek céljaira igényelik, azonban, *minthogy erre a célra rendkívül alkalmas*, valószínűleg nem lesz belőle soha semmi. Valamikor, amikor még a Nógrád felé haladó vasút meg nem volt, a környező falvak püspöki erdejéből ezen a hatholdas területen raktározták, halmozták fel a kitermelt fát s innen szállították el aztán vasúton. Ma már azonban, mióta a másik vasút a többi környékbeli falut is összeköti s a kitermelt fát a megfelelő állomásokon lehet azonnal vasútra rakni,

a verőcei hatholdas telepre semmi szükség, üresen, parlagon, haszontalanul hever, eltekintve néhány öl fától, ami ott árválkodik.

Jellemző a már konzervativnak sem nevezhető szellemre, amely a püspöki birtokok igazgatásában, felhasználásban megnyilvánul. Itt van egy község, *Verőce*, ahol nem lehet telket venni, ahol *esztendők óta nem lehet építkezni*, ahol a fejlődés, a terjeszkedés teljesen lehetetlen s a váci püspöki jószágigazgatóságnak nem jut eszébe, hogy azt a területet, amely egyedül alkalmas a beépítésre, amely terület szinte parlagon hever, felparcelláztassa, vagy teljes egészében a Földbirtokrendező Bíróság rendelkezésére bocsássa.

Ehelyett, mert Verőce nem épített oda óvodát, ahová a püspök kívánta, hanem a kész óvodát megvette pénzért, sokkal olcsóbban, az eredetileg erre szánt telket pedig eladta, továbbá mert a dunaparti füzesekhez állítólag a község jogot formál, holott szintén püspöki birtok,

arra a sajnálatos lépésre ragadtatta magát, hogy mindenkit kizárt a Migazzi-park jótékony csendje és levegője élvezetéből.

Így akarja kényszeríteni a községet arra, hogy az eredetileg óvoda céljára átadott kápolnatéri telket *ismét visszajuttassa a püspökség birtokállományába.*

A helyzet tehát most az, hogy annak a sok száz üdülőnek, betegnek, vagy a bennszülött verőcei polgárnak, aki esztendőkön keresztül pénzt áldozott a park szépítésére s fentartására, *nem szabad betennie a lábát*, vagy ha mégis kedve kerekednék oda bemenni, előbb jegyet kell kérni a püspöki kormányzótól, aki mindenkinek bocsát jegyet a rendelkezésére, akinek — akar.

Így fest minálunk a fürdőpolitika, a fürdőhelyek fellendítése, az üdülőtelepek gondviselő szeretete. A csehek odaát, néhány kilométerre innen, nem így cselekszenek hajdani Tátránkkal!

Kodolányi János

Magyarország 1925. aug. 12.
180. sz. 7.

328

Szanatórium helyett – pusztuló műemlék

Perpatvarok a Migazzi körül

II.

Hogy néhány szóban tájékozhassuk a közönséget, mi is hát az a Migazzi, amely körül mostanában annyi szóbeszéd folyik, sőt egy-egy kis csatározás is Nógrád-verőce és a váci püspökség között, meg kell említenünk a vidék szépségét mindenekelőtt, amely a kastély építőit arra a gondolatra vezette, hogy *Mária Terézia királynőnek ezt a szép nyaralót felépítse.*

A Duna völgyét Verőcétől, sőt már Váctól, Nagymaroson, Visegrádon át vissza a budai hegyekig, Csonka-Magyarország legfestőibb, legszebb hegyei övezik. Az ősi erdőségekkel borított hegyoldalak lenyúlnak egészen a Dunáig s úgy veszik körül, mint a zalai partok kék hegygytömegei a Balatont. *Ehez fogható szépséges, tisztalevegőjű, egészséges, napsugaras vidéke nincs is ma Magyarországnak,* talán a Balatont kivéve. Már évszázadokkal ezelőtt épült is Visegrádon palota, ezen az innenső, tehát bal parton azonban csak a faluk egyszerű népe élvezte a természet szépségét s a Duna meleg vizének simogatását, a homok szőnyegpuha csókolását. Míg aztán 1760-ban Migazzi püspök, Mária Terézia gyóntatópapja, *a királynő számára nyaralókastélyt épített a Verőce mögött elterülő erdőségben.*

Ez az a kastély, amely ma *ezen a vidéken az egyetlen történelmi nevezetességű épület.*

Szemben, a visegrádi várkastély ma már rom. A Migazzi-kastélyról *ezt ma még nem lehet elmondani.* Évszázados barna kövei keményen, szilárdan, jó állapotban dacolnak a téli fagyokkal és a nyári jégesővel. Azonban természetesen, *ezen is meglátszik, hogy magyar műemlék.*

Ma is a váci püspökség birtokához tartozik, a parkkal s a mögötte elterülő erdőséggel együtt. Sajnos, a minálunk szokásos nemtörődömség alól Mária Terézia kastélya sem kivétel. Falai himlőhelyesek az idő fogától, a nap heve és a tél tördelő karmai lebontják vakolatát, hull, mállik a gyönyörű ház, eső lemossa, jég perlasztó gépfegyvergolyói lazítják s *nincs senki, aki gondjaiba venné.* De a kastélyt körülvevő park is, amely kiegészítő része az erdőnek, a verőcei Szépítő Egyesület gondoskodása nélkül régen zeg-zugos, járhatatlan, úttalan, kátyús terület lenne ma már. Mert a sétautakat senki se javította, víz mosta ki mindenütt, felverte a csalán és lósóska, *a csalitokban megbújó bájos kis szobrok ledőltek, összetörtek,* itt-ott csonka fejek, karok, lábak találtatódnak már csak belőlük, egyszóval:

szabályszerűen magyar műemlékké vált a Migazzi-kastély, amelyet annak rendjemódja szerint lassan őröl az idő malma.

Más országban az ilyesféle épületet ezerféleképpen használják fel rendeltetésének. Itt a kastélyt körülvevő erdőt kiadják bérbe vadászatra, ez minden. A parkot a Szépítő Egyesület ugyan sétahellyé változtatta, hol padokat állított fel, utakat készített s mindenféleképpen azon volt, hogy eredeti céljának megfeleljen. A budapesti üdülők szerették is. Valósággal intím otthonokká vált a vadregényes, csendes, tisztalevegőjű park, ahol a tüdőbetegek erőről, szépségről, visszanyert egészségről ábrándozhattak. *Míg nem tiltották a bejárást.*

Most aztán nemcsak a kastély, hanem a park is visszasüllyedt a hasznavehetetlenségbe.

Holott, ha nem olyanok lennének a körülmények, mint amilyenek, s nem abban az országban

Magyarország 1925. aug. 13. 181. sz. 11.

1925. aug. 13. 329

lenne a kastély és az erdő, amelyikben van,

ezt a helyet már régen szanatóriummá alakították volna át!

Erre a célra szinte predesztinálja a fekvés, az erdők közelsége, a Duna odalent hömpölygő meleg hullámai, a homokszigetek és partok bársonyos puhasága s a vidék pazar, szelíd szépsége. *De ma már kétszeresen predesztinálja az is, hogy igazi tüdőbeteg-vidékünket, a Tátrát, Csehországhoz csatolták.* Ma ez a vidék, a hegyek, az erdők, a Duna s a kastély és park együttvéve olyan ritka találkozása a körülményeknek, hogy arra érzékkel bíró nemzet kezében már régen aranybánya lenne. Nem üzletet értek ezalatt, hanem *az egészség aranybányáját.*

Nem beszélek arról, hogy külföldiek is szívesen felkeresnék a falut. Arról se, hogy hány százmilliót lehetne rajtuk keresni. Ezek a szempontok nem érdekelnek, hiszen a külföldieknek van külföldön mindenük. *Nekünk azonban semmink sincsen. Csak betegeink.*

Kötelességünk volna, hogy a Migazzi-kastély szépsége és áldásos békéje minden magyar beteg számára hozzáférhetővé váljon, főképpen a tüdőbeteg gyermekek számára.

Felhívom a figyelmet arra a szomorú tényre, hogy *az Alföld hegy-völgy nélküli porsivatagában ezrével, tízezrével pusztulnak el a gyermekek tüdővészben.* Színmagyar, szegény zsellérgyerekek s ugyanakkor itt. Verőcén, a Duna paradicsomi völgyében

felhasználatlanul áll száz éven át a Migazzi-kastély s néptelenül ásít a csodálatos park.

Elsősorban nekünk kötelességünk, hogy a tüdőbeteg gyermekek szanatóriumot kapjanak, nekünk, akik itt szemtanúi vagyunk a műemlék pusztulásának s a bezárt park ürességének.

Nemcsak a művészember sajnáltatja bennem a kastély pusztulását, hanem mások, nem művészek is sajnálattal látják a romlást. *Sok száz ember, aki itt megfordul évtizedek óta, szomorúan veszi tudomásul a falak omlását, a szobrok eltöredezését s a park némaságát,* felburjánozottságát.

Ahelyett tehát, hogy a váci püspökség ügyes-bajos dolgaiban kényszerítő, alkalmatlan fegyver lenne ez a kastély és park, ahelyett, hogy vadászterület kiegészítő itató-etetőhelye lenne, ahelyett, hogy a fák simogató árnyéka és lelket-testet frissítő szépsége után epedő embereket kitiltanák onnan, ebből vagy abból az okból,

kőműveseket vigyenek oda, állványokat, maltert, téglát és cserepet, aztán ágyakat, orvosi felszerelést, mindazt, ami életet s nem pusztulást jelent!

Soha el nem múló emléket állítana magának a püspök s a lakosság s az ország szívében soha el nem múló szeretetet és hálát fakasztana, ha az Alföld portengerében fulladozó tüdőbeteg magyar gyermekek hangos kacagása csengene ezután a síma utakon s fogócskajátéka a fák között.

Ehez pedig csak akarat kell és szív. *Semmi egyéb.* S hit. Hit abban, hogy a jócselekedet nemcsak szép, de hasznos is.

Kodolányi János

330

Megtagadott ölelés

Irta: Kodolányi János

Távolról, nagyon távolról, halkan zümmögött a muzsika. Fent pedig némán és halaványan ragyogott a hold, olyan halaványan, s olyan szentimentálisan, ahogy csak szerelmesekre ragyoghatott.

A lányon még rajta volt a fehér ruha, ahogy a bálról eljött. Vállaira könnyű fehér selyemsált borított, lábán is könnyű fehér bálicipő volt s a harisnyája is fehér. Fehér volt az egész kis lány, fehérek a karjai, ahogy csüggedten ölébe eresztette, fehérek a kesztyűs kis kezek, fehér volt az arca, melyre halálos izgalom, rettegés és fehér holdvilág szórt sápadt fényességet, fehér, fehér volt, szinte világított ültében a sötét fa koronája alatt, a lágyan omló nyári éjszaka derengő, misztikus árnyékában.

Ott ült a fatörzsön, a ház mögött, ahová nem láthattak be azok, akik ilyenkor egyenként szálingóztak hazafelé a bálból. Még a muzsika zümmögése is úgy hallatszott oda, a csendes, holdvilágos kertbe, a nehéz gyümölcsfakoronák alá, olyan finoman, alig hallhatóan, érzékelhetően, mintha a hold zümmögő ezüstsugarai lennének. S a csendbe alig hallhatóan suttogott a fiú is, mintha távolról verődnének hangjai a lány füléhez, forrón, mint a néha-néha feltámadó tikkasztó nyári szél, vagy a köcsmából elszüremlő forró zene.

A fiú a lány mellett ült sötétkék ruhában, amely a holdvilágon feketének látszott. Hajadonfővel ült mellette, vékony, csontos ujjait idegesen mozgatta, s hol egy szalmaszálat, hol egy kis gallyat bábrált velük. Lehajtotta a fejét, sötét szemén meglátszott, hogy nemcsak a különös izgalom, hanem egy kis bor is fűti s szivében a zene ritmusa dobog a maga sajátságos bujaságával s hőségével. Ő csak úgy elszökött a bálból a lány után, otthagyta a táncot, a poharakat s a bort, nem birt már magával, ez a kis fehér lány a végsőkig feforralta karcsú alakjával, fehér arcával, suttogó szájacskájával s kedvesen dúzzadó melleczskéivel. Egész éjjel vele táncolt, míg csak haza nem ment. Akkor utána lopakodott s a lány várta. Tudta, hogy utánajön. Hiszen érezte ő ezt, de hogy honnan, azt már nem tudta, nem is kereste. miből, hogyan, azt már nem tudta, nem is kereste. Szótlanul haladtak lefelé a kertbe, az alvó ház mögé s egyszerre telepedtek le a hosszú fatörzsre.

A fiú tikkadtan beszélt s azt se tudta, hogy mit:

— Ma olyan vagyok, mint Hamlet. Ne, ne hallgass rám, nem tudom, hogy mit beszélek, megbolondultam ma éjjel, megbolondítottál s úgy szeretlek, ahogy csak a bolondok szerethetnek. Légy az enyém, ma, még most légy az enyém, gyere, jöjj velem, menjünk arra lejjebb, ott ahol a hold se világít, soha ilyen szép éjjel még nem volt s nem is lesz... Gyere velem, hiszen ki tudja, meddig élünk s lesz-e még egyszer alkalom, hogy találkozzunk? Te öreg anyóka leszel s én talán meg is halok már holnapra... Gyere, légy az enyém, te olyan szép vagy, olyan kedves, olyan szelíd s olyan fiatal, gyere, menjünk arra lefelé, jöjj velem, meglátod, milyen boldogok leszünk, meglátod, soha többé ez a pillanat el nem jön és én örökre a tied leszek... Szeretsz?

— Nagyon szeretlek, — suttogta a lány alig hallhatóan s oly bágyadt volt, mintha beteg lenne s olyan fehér, mint a halott.

— Akkor nem tagadhatod meg

Magyarország 1925. aug. 19. 185. sz. 2.

tőlem magadat! Csak bátornak és becsületesnek kell lenned s minden jó lesz s minden szép... Nézd, beteg vagyok érted s te vagy a legdrágább lány a világon, te drága, drága kis lány...

Forró szavai összevissza, logikátlanul suttogtak a lány füle körül s felforrálták a vérét. Egész testében remegett, izzadt ujjaival a fiú kezét szorongatta, ajkai vonaglottak s maga elé suttogott:

— Nem, nem... most nem... nem lehet...

A fiú elszomorodott s csüggetegen hajtotta le a fejét. Szégyen is mardosta. S a lányka hajthatatlan volt.

— Nem, most nem...

— De soha nem lesz még ilyen éjszaka!

— Nem, nem, nem lehet... Nem akarom...

— Nem szeretsz...

— Ne mondj ilyet! — kiáltott fel halkan s fájdalmasan hámolta cipője fehér orrát. A hold ráhintette minden báját s titokzatosságát.

A fiú reménytelenül ült mellette. Erőszakkal tegye magáévá? Annyira szerette ezt a gyöngéd lányt, hogy nem is gondolt erre komolyan. Forgott vele a kert s homlokán vad galoppot dörömbölt a távoli muzsika.

— Akkor... akkor elmegyek... levonom a konzekvenciákat. — Mondta rekedten a fiú, sértett önérzete, visszautasítottsága ott égett a szemében s kipirult arcán. Ajka reszketett. Lassan, kissé bizonytalanul felállt s kis ideig keserű arccal hallgatta a fiú között köröskörül cirpelő őszikéket. A levelek susogtak: első híre a közeledő hajnalnak. Kint az utcán jókedvű férfiak dalolva mentek hazafelé.

A lányka rémülten felugrott s mindkét kezével megragadta a fiút.

— Nem, nem, maradj még, ne menj!

— Mért maradjak? Nincs értelme.

Szelíden kihúzta magát a lány karjai közül s nehéz lépteivel elindult kifelé a kertből. A sötét alakra hulló holdsugarak s árnyékok felváltva hol betakarták, hol előragyogtatták a sűrűben.

— Isten veled. — Szólt még vissza gúnyos köszöntésük, de szíve a torkában vert s szeretett volna sírva lebornlni a fűbe s ott vergődni megtagadott fiatalos, vad szerelmében. De csak ment tovább tétován, elhúzott léptékkel s a harmatos fű halkan suttogott mögötte.

A lány visszarogyott a fatörzsre. Tudta, hogy ezt nem lett volna szabad tennie, köröskörül hatalmas szerelmi szimfóniában muzsikált a természet s mellette a fiú, akit szeretett, olyan igazán s áhitatosan kivánta, szavai úgy felajzották, felgyujtották minden idegét s minden izét...

S nem, nem, *most nem lehetett.* Hogy mondja meg neki? Hogy vallja be a bevallhatatlant, a rettenetes szégyent, hogy romboljon le mindent egy pillanat alatt annak a férfinak a lelkében...

Szinte vonaglott tehetetlen dühében, fájdalmában, kielégíthetetlen vágyakozásában...

De nem mondhatta meg neki, meg kellett tagádnia tőle, amit ő is akart s aminek meg kellett volna történnie...

— Ó, mért is vagyok én nyomorult, nyomorult nő! — kiáltott fel némán, magában s még látta, ahogy a fiú fekete alakja lassan eltűnik a sötét fák alatt. Visszahozhatatlanul. Talán örökre. De ha nem: ez az éjszaka többé soha, soha vissza nem tér.

Megalázva, lesujtva, szégyenében összetörve s dühösen önmagára s az istenre, aki így teremtette a nőt, elrejtette fehér arcát fehér ujjai mögé.

332

Egy férfi naplójából

Attól, aki azt állítja, hogy szeret: követeld egész-magát, mindenestül, indokolás, magyarázat nélkül, szinte szemtelen bátorsággal. Ha képtelen odaadni magát: minden megbánás nélkül, lelkiismeretfurdalás nélkül nevess a szemébe és hagyd a faképnél.

•

Nem bánkódni azon, ami elmult, nem siratni meg azt, aki elment, hagyni, hogy a halottakat temessék el a halottak: ez az igazi bölcseség.

•

Ösztönéletünk az a köldökzsinor, amely anyánkkal, a végtelen Természettel összeköt. Kiirtani, elvágni ezt a kontaktust annyi, mint kiéheztetni énünket s minden akciót elsorvasztani benne. Más kérdés azután, hogy ezek az akciók mennyiben koincidálnak bizonyos adott körülményekkel, amilyen pl. a társadalmi rend, erkölcsi konvenciók, érdekkörök stb. Ha némely esetben ezek a körülmények nem helyeslik is a szabadon kiélt ösztönök megnyilvánulási formáit, a cselekvő egyén szempontjából mindig igazak és jogosultak. Ebből a meggondolásból következik, hogy nincs egyetemes és változhatatlan erkölcs. Légy hű önmagadhoz. Minden csak előmozdító, vagy gátló faktor, hogy saját benső igazságaidat megvalósíthasd.

•

Az igaz ember csak egy dologban lehet következetes: az önmagához való hűségben. A másokhoz való hűségben pl. már nem. Ezért igen nehéz igaz embernek lenni!

•

Rousseau kiáltása: vissza a természethez! —, közelebb vitte önmagához az embert. De a szó végighangzott Európán s végül is a megszokás ködébe fulladt. Ezért az új Rousseau kiáltása ez lesz: Vissza az ösztönökhöz! — ami lényegében ugyanaz — s be fog következni, hogy az ember megtalálja önmagát.

•

A zseni örvény, amely magába szív, magába sodor mindent, ami körülveszi. Így szól a kicsinyekhez: kiszívom belőletek a vért s az agyvelőt, az érzéseket az ujjáteremtés szuverén jogánál fogva. Mert élem az összesség életét, akarom az összesség akarásait s formába gyüjtsön az összesség csörrázó sejtéseit.

•

A gonosztevő és a szent sorsa ugyanaz: megölik őket. Akkor lesz az emberi kultúra teljes, az ember felsőbrendű, ha nem lesz szükséges megölni őket, mert sem gonosztevők, sem szentek nem lesznek.

•

A civilizáció immár oda aljasul, hogy átvette a ruha szerepét, inkább önmagunk díszítésére és eltakarására szolgál, mint védekezésül az élet mostohaságai ellen. Felöltjük, hogy meztelenségünk elrejtőzzék, de azért bátran megbetegedhetünk felőle.

•

Mi a közvélemény: meztelenre vetkőztetnek s az ostobák sorfala között vesszőt futtatnak veled. A tortúra azoknak a vezényszavára történik, akik elég aljasok ahoz, hogy a hóhér szerepét vállalják s akikben a magasabbrendű ember útjukban van. Vagy összerogysz véresen a csapások alatt, vagy a vesszők pattannak darabokra. Előbbi esetben megszánnak s elégtételt adnak az utókor szine előtt, az utóbbiban soha meg nem bocsátják, hogy kemény bőröd és hideg cinizmusod megmentett az összerogyástól.

•

A hála olyan, mint a bankjegy: értéktelen s mégis lehet fizetni vele.

•

Három dolgot kötöttek lelkemre a bölcs istenek: mind a három az igazságról szól. Ime: 1. Az igazság erkölcsileg, a gazság fizikailag megdönthetetlen. 2. Igazmondással csak magunknak tartozunk, mások nem érdemlik meg, mert rendesen nem ismerik az értékét. 3. Mi férfiak nem volnánk képesek elviselni, ha a nők mindig igazat mondanának. Tán még ezt sem, ha elvétve.

•

A barátságról is sokat töprengtem. Két dolgot jegyeztem meg magamnak: 1. Vannak barátaid? Óvakodj tőlük. Vannak ellenségeid? Becsüld meg őket. Mert a barátok elvonnak tenmagadtól, míg ellenségeid közelebb visznek magadhoz. 2. A jóbarátban ezért meg kell lenni az ellenség tulajdonságainak is.

Kodolányi János.

Magyarország 1925. aug. 22. 187. sz. 4.

1925. aug. 23. 333

A hiú asszony

Irta: Kodolányi János

Ismeritek-e a Szőke Pali feleségét? Azt hiszem, nincs olyan közületek, aki ne látta volna, vagy ha őt nem is, de a hozzá hasonló Szőke Palinékat. Mert csodálatos az asszonyi hiúság sokféle változata, különböző formája, bogara s alighanem akadt már a sok között egy, olyan is, mint amilyen a Szőke Pali felesége.

Kis száraz asszony. Különösképpen száraz, — olyan, mint amilyen ritkaságszámba megy az ormánságon. Orra hosszú és szinte külön életet él. Úgy mozog, vibrál, szimatol, tágul s összelapul, mint valami érzékeny állat, aszerint, hogy milyen körülötte az időjárás. Legjellemzőbb ez az orr volt rá, azt hiszem, hogyha maga a kis száraz asszony el is veszett volna, ha megmarad az orra, mindenki ráismer.

Hát a Szőke Pali felesége nem tudja kimondani az *er* betűt. Sok asszony van így s a legtöbbnek, igaz, hogy csak a csinosabbjának, jól is áll a selypítés. Jól állhatott volna neki is, ha történetesen csinos, fiatal s nem olyan száraz. De még így is csak elviselhető lett volna a hibának nem is igen számítható hiba, ha nem szégyenli. De a Szőke Pali felesége, amint ebből is kilátszik, rettentő hiú asszony, szégyenli, hogy ő nem tudja kimondani a rö betűt, irtóztatóan szégyenli, s azt hiszi szegény feje, hogy már most mindenki csak felé tárja fülkagylóit, rajta vigyorog a bajusza alatt, rajta röhög, mintha a gyerek mókáin röhögne, szóval szegény jó asszonynak se éjjele, se nappala a selypítés miatt. Lehet-e valami borzalmasabb rögeszme, mint az, hogy éveken át rajtunk mulat mindenki, akár a hátunk mögött, akár a szemünk előtt legyen is?

De hát a kis száraz asszony hogyan kerülje el a sziklát, melyen állandóan megtörnek harmonikus kedve hullámai. Megpróbálná az, hogy nem beszélne, csak ha nagyon muszáj... Igen ám, de mi öröme van egy asszonynak az életben, ha nem beszélhet? Azok a szép kis ácsorgások a pék előtt, reggelenként, csípőre tett kézzel s szaporán pillantgató kandi szemmel, azok a jó, erős, kedves, szinte vérmelegítő tereferék a kapu előtt, mikor a kanász hajtja a disznókat, azok az igazi üldögélések a padon, mikor este elhúzták a pápistáknál, azok a jó társas megbeszélései minden okos dolognak, borjúnak, disznónak, időnek, míg férfiak borral öntözgetik valahol a politika zsenge hajtásait. Hát lehet az hogy egy asszony, akinek

Magyarország 1925. aug. 23. 188. sz. 2.

már semmi öröme nincs az életben, gyerekei felnőttek, férje megunta, még csak ne is beszéljen, vagy csak akkor, amikor szükséges? Hiszen ha csak akkor beszélne, amikor kérdezik, amikor kiváncsiak rá, hát a szája is begyógyulhatna! Szegény asszony, a Szőke Pali kis száraz, nagyorrú felesége tehát kitalálta, hogy nem mond ki olyan szót, amiben rö betű is van.

— Tennap kinn vótam a hegyön, — beszéli például valamelyik szomszédasszonynak, — leszedtem a szeszöst...

Ez a szeszös pedig annyit jelent, hogy: paprika. De mert rö betű van benne, inkább a szeszes italok módjára szeszes növényt csinál belőle. Vagy:

— Be kell má főzni a szószost, lá elmúl az ideje...

Ekkor meg a szószos alatt paradicsomot kell érteni s ért is mindenki, ha ugyan röhög is magában, mert Szőke Pali feleségének külön szótára van már s ezt a szótárt ismeri az egész vidék.

Így a derék, habár kicsi és száraz asszony, miközben nagy, hegyes orrát szapora szimatolásokra mozgatja s szinte megtapogatja vele a szemben állót, mint a rovar tapogatja meg csápjával a fal réseit, mégis csak eltereferélget a maga szótárával s megelégedetten bújik este a dunyha alá, no, ma is alaposan s egészségesen kibeszélgette magát, nem fúrja az oldalát semmi, igen jól érzi magát hála istennek s most már nyugodtan alhat reggelig, amikor újra kezdődik a szódagasztás.

Már az orvost sem hívja doktor úrnak, hiszen mindkét szóban benne van a gyalázatos, kimondhatatlan hang. S ámbár ő sokkal idősebb, mint a falu orvosa, egyszerűen Fenyő bácsinak nevezi. Honnan veszi a merészséget, hogy olyan urat, mint a doktor úr is, egyszerűen lefenyőbácsizzon? S a doktor ruganyos léptű, délceg zsidó ember, elegáns, akinek olyan ragyogó felesége van, meg lánya is, hogy káprázik a szem, ha rájuk néz, szóval elmenne anyja-számba Szőke Paliné s mégis lebácsizza... Különös valami az az asszonyi hiúság. Képes arra is, hogy megfiatalítsa magát vagy tíz esztendővel, noha ez egy asszonynak igazán nehezére esik.

Azért ne mosolyogjatok, ha találkoztok valahol vele s hegyes orrát szaporán mozgatva, sebesen pergő nyelvvel meséli, hogy leszedte ám a szeszöst, meg befőzte a szószost, fogat is huzatott a Fenyő bácsinál . . . Ne mosolyogjatok, hiszen ez is olyanféle, mint amikor ti is festitek a szátokat. Hogy a nyelvről ne is beszéljek.

335

1925. aug. 23.

A könyvelő esete

Irta: **Kodolányi János**

(Utánnyomás tilos)

A könyvelő, akinek ez az esete talán nem is az övé, talán csak ugy lopta valahol a pesti aszfalton, ahol valaki elvesztette, mondom, a könyvelő igen jóravaló, szorgalmas, becsületes és takarékos ember volt, de megvolt az a baja, ami maholnap egyetemes baja lesz minden becsületes embernek: nem volt egy fillérje sem. Szomoruan ballagott a Belváros valamelyik kis, intim utcáján s alig-alig vette észre a körülötte hemzsegő asszonyok suhogó selymeit, az autók suroló suhanását s más szomoru jelenségeket. Ballagott, mélységes gondokba elmerülten, ha elmerülve ballagni egyáltalán lehet. A könyvelőt Balogh Jánosnak hivták, egy fertőtlenitő gyárban volt alkalmazva, havonta megkeresett annyit, hogy nem fizetett rá a villamosra, hanem most a gondok nem a megszokott s egészségéhez már félig-meddig hozzátartozó mindennapi aggódásai voltak, hanem az a szomoru dilemma, hogy feleségo sürgős operációjához vagy kerit pénzt, vagy nem kerit... Ha tud keriteni: akkor nem lesz többé Balogh János, hanem, mondjuk, Fortunátus Imre minor. Ez pedig lehetetlen lévén, valószinüleg pénzt sem fog keriteni, tehát...

Tehát a szegény asszonyt nem lehet megoperáltatni, ami igen sulyos következményekkel járhat, esetleg élettársa halálával is, már pedig inkább ő pusztuljon el, mint az asszony, egyetlen igaz barátja, élettársa, párja és vigasza a vigasztalan életben.

Balogh a törzskávéház felé tartott s felleges gondolatai akkor sem szakadoztak, amikor a Délibáb-kávéház terraszán ülve s limonádé mellett ujságot höngészve felragyogtak előtte a pesti polgárság legszivviditóbb példányai. A gondoktól megkopaszodott kerek koponyák, a nyirott bajuszok és székre torlódó pocakok, a fülek és cvikkerek... Balogh János ugyan arra gondolt egy pillanatra, hogy akad itt olyan is, merőse, aki kölcsönadná számára az operációhoz szükséges összegecskét, hiszen elvégre, van szivük ezeknek is, az ő esete különben is egészen más eset, egészen rendkivüli, egészen szokatlan. Elvégre valakinek a feleségét csak nem lehet betegen hevertetni hitvány anyagiak hiánya miatt. Elvégre is neki joga van az élethez, ha már a világon van, joga van az orvosi tudomány demokratikus vivmányaihoz, ha Baloghnak hivják is az urát, amiről a szegény asszony nem tehet. Istenem, gondolta Balogh, miért teszik a gyógyitást a pénztől függővé, hiszen a gazdaság és egészség nem szükségképpen egyazon érem két oldala s joga van hozzá a szegénynek is, hogy egészséges legyen...

Belépett a kávéházba, mert ilyen állapotban nem tudatosan, hanem csak ösztönei parancsából cselekszik az ember. Fáradtan keresett magának üres asztalt s minthogy egy ismerőse, Bedő doktor ügyvéd ur igen integetett felé, nyilván régen nem volt már szerencséje hozzá s meg akarta kérdezni, hogy mi ujság, hát odaült hozzá s barátságosan megszorongatta az ügyvéd párnás kezét. Letette kopott kemény kalapját s megtörölgette őszülő haját is.

— Ááá, ááá, nos hogy van, hogy van, czer éve nem láttam — lelkendezett a barátságos, jószivü ügyvéd.

Balogh legyintett.

— Hagyjuk. Ne is beszéljünk róla — mondta fakón s az elősiető pincértől sötét kapucinert rendelt langyosan, három cukorral — ne is kérdezze doktor ur, azt se tudom, hol a fejem. Rettenetes ez az élet, kérem, beteg az asszony, sürgős müvi beavatkozás szükséges, de hiába, hiába...

— Ugyan! Ej, héj! De milyen csapás. Reméljük, az operáció sikerül és önagysága ismét a régi egészségnek örvend.

— Hiszen a siker, a siker természetesen... De mondja már doktor ur, milyen embertelen társadalmi berendezkedés az, hogy a szegény nem fordithatja hasznára az orvosi tudomány demokratikus vivmányait, hogy ugy mondjam: a szegénység és ép test két különböző

Nagyarság 1925. aug. 23. 188. sz. 1-2.

anyaméhben született? Mert például...

Szerényen és szégyenlősen elhallgatott, csak az ügyvédre vetett szomoru, kissé vizes pillantás beszélt helyette éktelenül. Az ügyvéd elbámult a kék füstbe s szivarját lassan forgatta szivás közben.

— Miért, valami baj van, igen? Csak szóljon, kérem, ugy-e, én bármiben, ha tudok, a legnagyobb örömmel, ugy-e, hiszen elvégre, ugy-e...

Ennyi jóakaratu szó már nem maradt jó hatás nélkül a megértés esőjére szomjazó szikes lélekben. Baloghból kiáradt a panaszok burjánja. Mindent elmondott. S azzal végezte, hogy ő ezt nem birja tovább, elvégre neki is vannak idegei, ha a magyar középosztályhoz tartozik is, ő a Dunába veszejti magát, mert ez már mégis csak sok s a gyerekei felnőhetnek nélküle éppen ugy, mint vele, hiszen a jó Isten tudja csak, miből növekednek szegények...

Bedő dr. elnyult orral, elnyult képpel hallgatta barátját. Ő nem is tudta, hogy ilyen bajok tornyosulnak árva fejére. Igazán rémes. Ezek a viszonyok. Semmi kilátás. Minden pang. Rettenetes.

— Nézze kérem, én a legnagyobb örömmel, ugy-e, amennyiben szüksége van valamilyen összegre, ugy-e, bóóóldogan, ugy-e, hiszen emberek vagyunk... Telefonos! Telefonos! Hivja fel, kérem, a tizenhárom-hetvenhármat... Igen. Van nekem ugyanis egy testi-lelki jó komám, akinek én rengeteg szivességet tettem, elvégre az embernek szive van, tesz néha meggondolatlanságot s én ilyen vagyok, hát szóval ez az ember tartozik nekem kétmillióval s ma délutánra igérte, éppen ma délutánra... Nos, kérem, én ezt az összeget, amennyiben, ugy-e, természetesen...

Balogh a hetedik mennyben uszott. Eltüntek felleges gondolatai. Arca ragyogott. Hála neked, ó gondviselő Atya! Hát mégis van segitség a bajban. Ime, ez az ügyvéd olyan izé... (nem tudta oltalálni), olyan visszariasztónak látszott, nem, nem, igazságtalan hozzá, olyan szimpatikus volt mindig, olyan egyenes, olyan nett, olyan stramm ember, igazi uriember, szive volt és intelligens is...

Boldogan hajtotta fel a kapucinert.

A telefonos jött éppen s jelentette, hogy a keresett szám nem jelentkezett.

— No, jó — legyintett hanyagul az ügyvéd s kialudt szivarját dörzsölgette a hamutartó széléhez. — Majd később. Ez egy biztos ügy.

Egymásra bámultak. Most, hogy a feszültség engedett, nem volt mit mondaniok egymásnak. Bután mosolyogtak s nézték a sürgő pincéreket.

— Most ismét telefonáltatok, — jegyezte meg a doktor ur — most már egészen biztos, hogy bent van a boltban. Igen nagy szivességet tettem neki, lehetetlen, hogy a

1925. aug. 23.

337

megbeszélést egyszerüen, ugy-e... Na, hivja fel ujra, telefonos, ugyanazt, igen, okvetlen jelentkeznie kell. Mert van szive, van még tisztesség. Tudom én azt nagyon jól, mit jelent, ha valaki minden remény és segitség nélkül kering a városban, amely, ugy-e, cseppet sem hajlamos az emberszeretetre. Ez a komám, akitől most a pénzt megkapom, régi kebelbarátom, megállapodtunk, hogy pont félötkor felhivom telefonon s akkor idejön a pénzzel. Egyszerüen átkapcsolom az összeget magának. Igen.

A telefonos jelentette, hogy a szám nem válaszol.

— Ejnye, azt a keservit, ugy-e, ez mégis egy kissé, ugy-e, nem tudom megmagyarázni magamnak, hiszen, ugy-e, az ember tesz szivességet, azonban most már elvárja hogy ő is rendesen betartsa, ugy-e, noha én nem hiszem, hogy egyszerüen letagadtatja magát... Korrekt emberek vagyunk, vagy mi...

Balogh szorongva leste az ügyvéd szándékait. Nyilvánvaló volt, hogy a doktor roppant haragszik. Kis ideig ott ültek némán. Bedő az órára pillantgatott s topogott lábával. Immár harmadszor aludt el a szivarja.

Majd harmadszor telefonáltatott eredménytelenül.

Ez már sok volt. Az ügyvéd felugrott, kapkodta kalapját, botját s dühtől reszkető kezét Baloghnak nyujtotta.

— Odamegyek a fráter odujába. Most már tudom, hogy ott ül és röhög. Majd megmondom én neki. Fülönfogom. Elvégre, ugy-e, az ember nem hagyhatja magát. Ez volt az utolsó esetem vele. Csalódtam benne. Soha én egy tálból vele nem cseresnyézek. Maga azonban legyen gyugodt: egy órán belül itt leszek a pénzzel, kikaparom belőle s magának adom, nem türhetem, hogy amiatt a fráter miatt a maga felesége egy percig is, ugy-e, elvégre nekem is van szivem és, ugy-e ... Tehát egy órán belül itt, ennél az asztalnál. Okvetlen. Mindenesetre idejövök. A viszontlátásra. Pá.

Elrohant. Széles, gummitalpu cipői csikorogtak az olajjal szagtalanitott padlón.

Balogh ott maradt. Elképzelte barátját amint villamosra száll. Most berobban az üzletbe az adóshoz. Izgatott szóváltások. Az ügyvéd hivatkozik arra, hogy egy szegény urnak sulyos beteg a felesége. Most felveszi a pénzt, köszönés nélkül távozik. Ujra villamos. Már leszáll, már jön vissza . . Már itt van . . .

De nem volt ott.

Egy óra mulva se volt ott.

Késő estig várta Balogh, de késő estig se volt ott. Talán elütötte a nagy emberbaráti igyekezetben egy autó. Talán a szóváltás hevében leütötték. Talán . . .

Talán csak jónak akart látszani, ami szintén egy fokozata a ritka és minduntalan csalatkozó, kifosztott jóságnak . . .

Látogatás egy vak írónál

Irta: Kodolányi János

Tipikus pesti szálloda, olyan családi hely, ahol nem szoktak razziát tartani. Nem tulságosan elegáns, de nem is piszkos. Szük folyosók, polgári izléstelenséggel berendezett kicsi szobák, néhol két ágy, néhol egy, vizvezeték, pohár és üvegkorsó, spárgaszőnyeg, fémágy... Minden éppen igy. Ismerjük ezeket a kis szállodákat. Nem messze a Keleti pályaudvartól, az Aggteleki-utcában, ahol többnyire vidéki családok s Pestre cséplőgépszijjat vásárolni felutazó gazdaemberek szállnak meg. Szimpatikus hely. Van benne hangulat. Levegő. Iz.

Ebben a szállodában lakik most a megvakult író: *Gergely* Sándor.

Ahogy bekopogok, szinte megdöbbent az erélyes hang, mellyel beinvitál. Energia s gőg van a hangjában: *Szabad.* S belépek s nem látok semmit. sötét van a szobában, csak tapogatózva haladhatok az ágy felé, amelyben fekszik. Köszöntöm s megismer a hangomról. Felül az ágyban. Szorongatja a kezemet. De semmi különösebb emóció nincs a kézfogásában, csak annyi, amennyit különben is érezne hoszu távollét után. Ez az ember hihetetlen energiával viseli el a rettentő csapást, a vakságot. Ez az ember nem siránkozik vénasszonyok módjára, pedig elvesztette azt az eszközt, mellyel egyedül függetlenitheti magát másoktól: a látását. Most már rá van szorulva embertársaira, rám, terád, mindenkire, most már elveszett az a kis relativ szabadsága, ami megadatott neki ebben a szomoru világban. Uriembernek, önálló embernek, büszke embernek, de legfőképpen *emberismerő embernek* kegyetlen csapás. Szolgálatokat elfogadni! Ő azonban birja. Nem gondol a halálra. Cigarettázik s arról beszél, hogy már kezdi visszanyerni füle az előbbi élességét, — aki nem tudná ugyanis, annak megmondjuk, hogy Gergely katonakorában gázmérgezéstől vakult meg s igy csavargott hosszu időn át a pesti utcákon, távol a mi látható s többé-kevésbbé jól berendezett társadalmunktól, trafikot árulva az utcasarkon s akkor fejlődött ki a hallása, később aztán sikerült szemevilágát valamennyire visszanyernie —, már kezd tájékozódni a füle után s ha örökre vak maradna, akkor is keresztül verekedné magát ezen a szörnyü sötétségen.

— *Hat hét alatt irtam meg négyszázoldalas regényemet,* — meséli s a félhomályban már látszanak körvonalai, jellegzetes bulldoggszerü arca, fekete szemüvege, lassu gesztusai s különös, szarkasztikus-keserü mosolya is. A sötétben belülről világosodik meg ez a lelkes arc, a fiatal írók legtehetségesebbjének arca.

— Nem lett volna szabad ilyen őrült tempóban dolgozni, de hát mit csináljak? *Amikor Miskolcról eljöttem, még azt a végkielégitést sem kaptam meg a laptól, ami törvény szerint járna,* be kellett pörölni a szerkesztőt s *még igy se fizetett.* Pedig éjszakákon át naponta tiz-tizenkét órát dolgoztam füstben, rossz lámpák világánál, futkostam, vezércikket, időjárást irtam, voltam teherhordó teve, mint világéletemben... Az emberek csak belémtörölték talpukat s aztán kilöktek. Mit hős! Mit rokkant! Mit vak! De hát ezt már megszoktam...

Rezignáltan legyint.

— Pedig nagyon sok tervem van, — folytatja lassan cigarettázva —, a regényből csak háromnapi munka hiányzik... Aztán egy cikksorozatot terveztem a tendenciózus irodalomról. Meg akartam felelni néhány kritikusnak, akik a regényemet avval vádolták, hogy tendenciózus. De hát ki tudja, lesz-e belőle valami? Ha elmehetnék Pozsonyba s megpróbálhatnám az operációt, talán, talán meggyógyulhatnék. De... abból a pénzből menjek, amit a laptól még ki kell facsarni? Elsőfokon megnyertem a pört. Fellebbezett. Én vak vagyok. Már kiegyeznék ötven százalékra, de ugylátszik azt a három-négy milliót se kapom meg... Néha érkeznek adományok is, sok barátom van, ragaszkodnak hozzám, hiszen nem bántottam soha senkit. Talán mégiscsak kijutok majd Pozsonyba.

— És ha vak maradsz?

— Hát... — S elgondolkozik, egyelőre nem gondolok a halálra. Már gyakorlom magam a diktálásban, hogy tudjak majd dolgozni, ha ugy lenne. *Éjszaka, a csendben, amikor egyedül vagyok és nem zavar senki, ülök az ágyon és hangosan diktálok.* Figyelem, hogy ki tudom-e fejezni magam pontosan. Már meglehetősen sikerül. De nagyon sok energia kell hozzá, rettenetes sivár dolog itt ülni a sötétben és kiabálni, diktálni egy képzelt irógépbe, elmondani többször is ugyanazt, mig csak pontosan nem fedi a gondolatot. De... talán nem lesz rá szükség. Ősszel jelenik meg a *Béke* németül és cseh nyelven. Talán kimehetek.

Ugy tele van tervvel, reménnyel, a munka lázával, hogy sok ép, erős, egészséges ember tanulhatna tőle. Igy vakon is több a hite, reménye és szeretete, mint azoknak, akik odakint az utcán a napfényben ép szemmel hajszolják kisded mindennapi üzleteiket.

Gergely Sándor, a *Béke* s néhány Gorkijszerü hatalmas novella irója, modern gondolatok fanatikus harcosa, vak katona, kisemmizett ujságiró, fekszik a sötét szobában s arról ábrándozik, hogy megkapja végkielégitését. Barátai pedig megpróbálnak *ennél reálisabb* eszközhöz folyamodni: az emberek szivéhez. Ha már nem vesznek magyar könyvet, legalább segitsék valamivel a magyar könyvek vak, szegény, kisemmizett iróját. Hogy ismét lásson és dolgozhassék.

Szinházi Élet 1925. aug. 23/29. 34. sz. 28

1925. aug. 30.

Egy férfi naplójából

A születés halál: halála egy alsóbb létformának. A halál születés: születése egy magasabb létformának.

•

»Az élet titka a forma — írja Wilde Oszkár. A szépség e megrögzött apostola itt filozófiai magasságokba emelkedett, jobban illett volna azonban hozzá, ha fordítva mondta volna: A forma titka az élet.

• •

Az erkölcsről Herakleitos mondta ki az első igazságot: »Jó és rossz ugyanaz«. Hasonlóképp ő volt az, ki a jó és rossz meddő kutatása helyett az ember (filozófus), egyetlen igazi hivatásául odaállította, hogy »A legszentebb cél, mely embert lelkesíthet, a törvény megismerése«. Nagyon helyesen látta, hogy a konvencionális erkölcs gyakran homlokegyenest ellenkezik a makrokozmosz törvényeivel, mint etikummal. Mert ami a természetben törvény, az jó is, máskülönben megszűnne törvény lenni.

Ugyancsak Herakleitos, ki fenséges gőgjében elvonult kisázsiai nyaralójába a nem érintkezett senkivel, mondta az emberekről, hogy: » Kutyák! Megugatják, akit nem ösmernek«. Ez a megugatás természetesen mindenkor az erkölcs nevében s égisze alatt történik.

Az az asszony, aki a szeretett férfit teljesen ki tudja elégíteni, elvesztette a játékot. T. i. akkor, ha ki is elégíti. Mert minden odaadásában kell lenni valami igéretnek a holnapra, kincsnek, amiért újra s újra küzdenie kell. S ami abban a pillanatban siklik ki ujjai közül, amikor legteljesebben övé. Ezért, ha meztelen is, lelkileg soha ne legyen az, legyen művész, aki ezer arca mögött sejtesse az ezeregyediket is.

S ez az, amit a nő olyan ritkán tud. A lányok javarészint remekül értik a férjfogás művészetét, de a megtartását már vajmi ritkán. Pedig valakit egy életen át megtartani sokkal szebb feladat, mint egy hónapra meghódítani. Intelligencia, akaraterő, nagyfokú, cinikus önuralom kell hozzá. Csakhogy a házas[illegible] többnyire nem szabad társulás, [illegible] kereskedelmi vállalat, üzleti akció. [illegible]m két szabad egyéniségnek, férfinak és nőnek közös életformája, nem szerelem. Fölösleges is, hogy intelligensül, művészien éljék ezt az életformát. Elég, ha mint üzlet meghozza a maga rentábilis kamatait.

•

Az irígység őszinte, a szánalom hazug érzelem.

•

A halottakat ki kell dobnunk, mert megfertőzik s megbomlasztják életünket. Azért váljunk el bátran azoktól, akik számunkra lélekben már halottak.

•

Nekem nagyon tetszik az a gondolat, hogy halálunk után reinkarnálódhatunk s a fejlődés lépcsőin feljebb-feljebb haladván, valamikor a Mars tökéletes anarchikus társadalmában eszményi gépeket kezelhetünk, építhetünk s harmónikus egységben élünk a kozmikus: isteni törvényekkel. Majd pedig belesímulunk a Nirvána tökéletességébe s meglátjuk az istent, ami csupán végtelenül tökéletes egyéniségünk önmagában gyönyörködő megismerése lesz. Azért szeretem ezt a gondolatot, mely annyira szellemi és tiszta, mint egy szimfónia, hogy lássam magamat végtelen magasságok felé emelkedni s el ne borítson a nihilizmus kétségbeejtő posványa akkor, amikor körülöttem csak alacsonyságot és tökéletlenséget látok s magam is fájdalommal érzem saját tökéletlenségemet, melyen nem áll módomban változtatni.

Kodolányi János

Magyarország 1925. aug. 30. 194. 14.

Fecskék és fürdővendégek vonulása

(Nyárvégi fotográfia)

Az idei mostoha napsugarak gyérültével már gyülekeznek a templomok körül a fecskék s lent az állomások körül a fürdővendégek. Azok ugyancsak hangosan sürögnek a torony tájékán, ezek is, főképpen az asszonyok, amennyire tőlük telik, csárognak és tereferélnek. Azok azonban inkább finom ezüsthangon csicsergik el az utolsó istenhozzádot, melankólikusan s mégis fürgén, vidáman, örök ifjúságukban s gyermekségükben bájosan, ezek azonban, a fürdőzők, inkább a tyúkok és pávák rikácsolását és kodákolását művelik; itt-ott egy férfihang is közzéjük bődül.

Pest felé elindulnak a stráfszekerek s rájuk felpakkolva dülöng s csikorog a nyaralók holmija, egy-egy horpadt diván négy lába az égnek mered, a pótlékul felaggatott székek szinte elhullanak az úton, az atyafi egykedvűen suhintja ostorát, oda se hederít a felibe-harmadába odahányt bútoroknak, egye fene a városi csőcseléket, mért nem marad odabent a fenekén!

Azok, akik nem bútorostul vonultak ki a bájos falukba, hatalmas bőröndöket szíjaznak, ládákat szegeznek s ta-

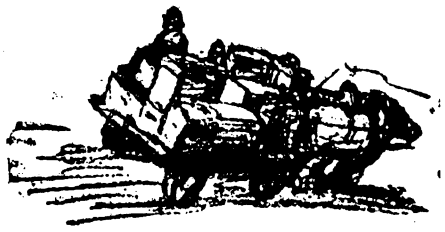

fiteskákon, kocsin expediáltatják az állomásra. Szélypoggyász, teheráru, expressz, minden módja a szállításnak divatban van, nyögnek az altisztek, mázsálnak, rendelkeznek, stemplizenek, ragasztanak, nyálaznak emelnek, hórukkolnak, káromkodnak s biztos borravalókra mosolyognak vidáman. Köröskörül csomagok és táskák sereglenek a perronokon, akik maradnak, nevetnek, akik indulnak: bután bámulnak a sínekre, nincs is ostobább dolog, mint várni a vonatot ismerősök társaságában, akik már únják az egész ügyet s nem tudnak mit beszélni, kivégezték az összes témákat, tenisz, csónakázás, fürdés *fiatal*, strandolás *simon*, elintézték az összes ígéreteket a jövőre, az írást és a »*de ugy-e fölkerestek Pesten, drágám*«-at, mindent kimerítettek már s az a cammagó vonat meg mindig nem jön, még most se jön...

Ők mindent kimerítettek s őket is kimerítették a benszülöttek kimerültek a pénzből s a türelemből, csak a jóságos égbolt nem merült ki egész nyáron, *köröskörül feketék a hegyek s párát pipálnak*, suhog az eső, hidegen száguld a szél s megrázza a fák koronáit, faleveleket söpör a földre, megborzongatja a flustermetű fekete lányokat csak úgy, mint a mázsás anyósokat, a selyemharisnyákon csillog az esőcsepp s vigasztalanul suhog a köpönyegeken is. Talán a szabad természet siratja pesti rajongóit, akik, míg itt voltak ölén, bizony nem tudták megkülönböztetni a fenyőfát a serenyefától s *jércetehénnek* nevezték az *üszőt*, polyvának a pénzt... akarom mondani a szalmát. Siratja őket a jó természet, mert *mégis csak meghatóan áhitattal várták ezek az emberek a forró napokat*, örültek a kevés fürdésnek, sikongattak a billegő csónakokon s pukkadtak egymás ruháin, ha felöltözek s egymás idomain, ha levetőztek. A jó természet nem mondja utá-

Magyarország 1925. szept. 2. 196. sz. 9.

1925. szept. 2.

nuk, hogy bizony már meg is untalak benneteket, akik a méltóságos vizeket fölvertétek, mint ahogy ők, a válni készülők mondják, a jó természetre. Vagy talán siratja a falvak nevében a bő hadat, a falvakában, melyek most elárvulnak s lassanként visszamerülnek a téli álom némaságába, békéjébe, szendergésébe? Hiszen kár sírni mind a két részről. A bánat, mely itt is, ott is hol könnyekbe, hol cinizmusba formálódik, nem őszinte. A pestiek örülnek, hogy végre megint rendesen élhetnek egy kicsit, hogy *legalább a mindennapi kenyerünk nem kerül hatszor annyiba (mint a nyáron került)*, hogy a háziúr, odabent Pesten, ha nem is imádja lakóit s ha nem is éreznek egymás iránt plátói szeretetet, mégis csak türhetőbb hatalom s láthatatlanabb is, mint a szerény gazdaember, aki az utolsó hetekben már több volt, mint kibirhatatlan. A pestiek (olyan nép ez), nem tudták megszokni az *ötvenezer koronás húsokat s háromezer koronás paradicsomokat*, jóllehet éppen rájuk való tekintetből s értük való áldozatkészségből adták ennyiért. S azt is elfelejtették már a jó ödművelők s maguk egyszerűségében, naivságában s a földtől szerzett őszinteségükben, hogy az a pesti fráter a nyár elején súlyos milliókat szúrt le kérges tenyereikbe... Hamar felejtenek az emberek, jót, rosszat egyaránt.

De majd, majd ha beáll a mutatkozó ősz, nem így, nem ilyen reménnyel kecsegtetőn, hanem hetes esőkkel, unalommal, sárral-sötétséggel, álommal, pénztelenül, akkor majd eszébe jut a falvak derék polgárának, hogy mégis csak... mégis csak volt itt valami a nyáron, ami elmult s lassan, álmosan, kényszeredve elkezd esni, csúszni az élelmiszer ára, lehorgadnak az orrok és fülek...

Csak már megint itt lenne a nyár.

De a most búcsúzók betelt szívében is ott reszketnek még a mindennapos haragok, frissen, pirosan, érzékenyen, a mindennapos veszekedések a gazdával, aki már undorodik tőlük, mert a padlón járnak, az asztalra könyökölnek, az ablakon szellőztetnek s szájukkal beszélnek. Sőt: a gyerekek széthúzták a szalmáját, azt most neki rendbe kell tétetni, pénzbe kerül, *tehát*... A pokrócot teljesen elnyűtték, neki újat kell vennie, mert jövőre nem adhatja ki különben a lakást, családja élete, existenciája van veszélyben ezáltal, *tehát*... A diván vadonatúj volt, míg most a rugók, mint vénasszony bordái, bütykösek, pattognak, zörögnek, *így tehát* ... Meg: a sok poloskát itthagyták a nyakán, ilyen piszkos emberek se laktak még a lakásában, ezt nem hitte volna, neki most takarittatni, irtani kell, *tehát* ...

Pedig, pedig, valamikor, nem is oly régen, nyár elején, júniusban, a jószivű földmüves polgár gyermekei virágcsokrétákkal fogadták a vasúton, magyaros vendégszeretettel invitálták a kiadandó lakás megtekintésére, melyben a legszebb, legünnepiesebben elrendezett bútorok pompáztak, tisztaság, csín, hűvös félhomály és virágillat, enyhe béke, simogató falusi csend, áhitat, szent egyszerűség és primitívség ... Hová lettek az aranjuezi napok? Elhordta a szél és permetező, siránkozó eső?

De majd feledtek a pestiek is. Mindent feledtek. Fülükben elzeng a végtelenbe szálló, rikoltó hang, mellyel a házigazda rájuk parancsolt, hogy lábujjhegyen menjenek át az udvaron, elenyészik, mintha pusztába kiáltották volna. Elszáll a nyaralók kedvéért savanyúan szállított tej szaga, a drága pénzen vásárolt húsokról a sok csont, *mely a szíveket nyomta* s még most nyomja, belekerül a végtelen idő emésztő temetőjébe ...

S mire a fecskék megint üdvözlik az elhagyott kis tornyokat, ők is seregleni kezdenek az állomások körül, átveszik a bukétákat, koccintanak a gazdával, örülnek a *végre igazán* jó és kedves, hűvös kis lakásnak, pacskolnak, lubickolnak, gágognak, bömbölnek, visítanak, szeretkeznek és pukkadnak az ősi hullámok mélységeiben, hemperegnek és ugrálnak a homokon...

Addig is jóéjt, *jó téli álmot* kívánnak a nyugodt, egyszerű, primitív, csendes, boldog falunak. Ahol a jó föld melegségét, adakozó örömét, nyiltságát, őszinteségét s gyermeki ártatlanságát sugározzák a szivek, mint a bájos mézeskalács-ajándékok szivalakú tükrei.

Kodolányi János

1925. szept. 3.

A bucsu

Irta: **Kodolányi János**

(Utánnyomás tilos)

Kerekes megilletődve nézte a fácskát. Még egészen zsenge vessző volt csak, amikor ő már régi szolga volt ebben az udvarban. Szeme előtt növekedett, borult virágba tavasszal, lombosodott nyáron, ő vigyázgatta gömbölyü aranysárga gyümölcseit ősz elején, hogy a gyerekek el ne hordják. Most látta csak igazán, mennyit nőtt, terebélyesedett, most, amikor utoljára simogatta végig öreg, barna szemével.

Mert erős elhatározás dagasztotta Kerekes mellét. Ő már nem gondozza tovább a vén Böbék lovait, marháit, nem söpri az udvarát, nem kaszálja a rétjét, nem tisztogatja a gyümölcsfáját. Elég volt. Az ő becsületét nem cibálja többet. Azért most felveszi a járandóságát s bucsut mond ennek a háznak; kap ő szolgálatot máshol is.

Megindult a pitvar felé, lassan, maga elé nézve, kérges kezét összekulcsolva hátul. Néha megállt, az égre nézett összehunyorított szemmel, vizsgálgatta, hogy lesz-e eső. A lépcsőnél ismét megállapodott, leporolgatta tiszta kötényét, bakancsát a lépcső éléhez fente, köpött és felment a pitvarba. Bekopogott az üveges ajtón, lehuzta kopaszkodó fejéről a sapkát, torkát megköszörülte s lassan benyitott a konyhába.

Kerek asztal mellett ült János, meg Juli. Sültszalonnát ettek, vöröshagymát ropogtattak hozzá. Két ágy is állt ott kétfelől, egyikben vöröscsikos párnák közt, mélyen lesüppedt fejjel, hunyt szemmel feküdt Böbék Samu. A dunyha állig betakarva sovány testét, nyitott szája feketén odvasodott a mennyezetre. Homlokát vizesruha boritotta vastagon. Mári néni busan görnyedezett az ágy szélén, beteg kezét maga elé tartotta a rácsavart soksok ronggyal. Fekete kendőjét könnyes barna szemére huzta, hogy árnyékboritotta ráncos, komoly arcát. Tányérok fénylettek a falon festett rózsakoszorukkal, piros és kék lábasok, fazekak a polcokon, hátul még vékonyan füstölt és villogott a nyitott tüzhely parazsa a kémény fekete öble alatt.

Kerekes köszönt. Azok fogadták. Megállt csendesen az ajtóban, jobb lábát előre tolta, szemével sürün pislogott, mert nem igen látott a homályban. Juli felugrott, megtörölt egy szalmaszéket a kötényével és elébe tette.

— Üljön hát le, Kerekes bácsi.

— Köszönöm — felelt tisztelettel — nem igen érök rá.

Böbék János csodálkozva nézett Kerekesre.

— Hogy-hogy?

— Hát... vóna helyem Ligetön az uraságná... Má szótak egynéhányszor... Osztán oda mennék. — Zavartan köszörülte a torkát, lábat cserélt, nem ült le.

Nagy csend támadt. Szótlanul cszegettek, csak a vöröshagyma

Magyarság 1925. szept. 3. 197. sz. 1–2.

ropogott frissen a fogak alatt. Az ágyban Böbék Samu nyögött olykor. Mári néni sóhajtott.

— Hát csak eemen, halli-e — mondta. — Etthagy bennünket. Peeg nem érdemös, halli ked-e.

— Nem ám — szólt János és kését letette. — Azér a kis haszontalanságé nem érdemös. — Keedöt megbecsüli ett mindönki. Tülünk mindég kijárt a tisztölet keenek.

Kerekes megint lábat változtatott.

— Igaz, való igaz — bólogatott rá és a sapkáját forgatta. — Rátok nem is mondhatok sömmit... házunni meg nem akarok... dehát a Samu — szól az ágyra sanditva — megen csuffá tevött tennap... osztán hát meguntam. Én nem haagatom el a piszkolódását, mondok. Becsületbe megöregödtem, engöm ne nevezzön lopónak sönki... Mondok... kapok én ejen szógálatot máshon is, ahon még meg is süvegöl a gazdám. Osztán hát így lett e.

Mári néni békéltette.

—Hát mejjen dolog má ez. Ett vót kee hét esztendőná is tovább, én is, a fiam is megtettünk keenek mindönt a kedvire. Minek igy eeveszeszteni a békességöt?...

— Igaz, való igaz — bólintott ismét — de lá esztán még rosszabb lesz a Samu...

Böbék János nevetett.

— Ugyan öreg, soase lesz má az embör ebbe az életbe. És vidáman megkönnyebbülten legyintett. — Soase! Dögrovásón van ammá!

Kerekes hosszan mustrálgatta gazdája ráncos, élettelen arcát, odvas, meg-megremegő száját és zihálló lélegzetét figyelte. Aztán elmosolyodott:

— Ez? tulél ez még minnyánkat. Olyan ez mast is, akár a vén tőfa. Belévágott ugyan a ménkü, de azért tovább hajt... Hát, — tette hozzá komolyan, — mer-hogy ü fölél, osztán még nagyobb ur lesz mifölöttünk, mint amejen eddig vót, én meg nem piszkotatom magamat tovább üáltala... azér hát mondok, bélépök, osztán megmondom: agyátok ki, ami kis járandóságom van, mer bucsut veszök tületök... — Megcsuklott a hangja, kétszer is lábat változtatott, forgatta a sipkáját. Mindnyájan nagyon megilletődtek. Kerekes néha-néha nyelt, ugy mondta: — A jószágok röndbe vannak... tán jobb husba lesznek maj eztán... A kis fiszőt nem kee kihajtani még, maj ha eemulati a sántétást... A Czimőr mast fönnirtam egy krétával a dátumját az ajtóra... A lovakkal sincsen sömmi... Maj csak meglesznek esztán is... — Itt egészen elfogta a szomoruság, elnémult, kitekintett az udvarra. Könnybelábadt szemén megtört a napsütés, mint a gyémántokon, egyetlen jutalmán a sok évi szolgálatnak. Aztán erőt vett magán. — Hát, mondok, régi iamorősik ápolóik vagyok a jószágoknak, tudom, nincs bennük hiba... Nem is szeretőm ett hanni üket, ejen gondviselőjik ugysse lesz több... Dehát nagy ur a muszáj.

— Osztán van szive etthanni a jószágot? Halli-e? Nem bánni üket?

— Próbálta megszeliditeni Mári

1925. szept. 3.

néni, nagyon elfogódott, remegő hangon.

Az öreg szolga nagyot sóhajtott.

— Szivem? Nem lehet az embörnek mindég a szivét követni... Sajnállak biz én tiktöket is, meg a jószágot is... Ejen öreg alion megszokik, nem men onnan szivesen. De hát mácsak jobb lesz az igy...

— Keserves a hordozkodás is, — mondta János.

— Nem tehessünk róla. Igy van, oszt nincs máskép. Maj megsegit az Isten... — felelt makacsul.

János fölállt.

— Hát ilyenformán nem tehessünk sömmit. Peeg sajnájunk a dogot. Juli — fordult a menyecskéhez — van péz valamennyi?

A menyecske ijedten nézett rá:

— Hacsak tenálad nincs?...

— Mast adott el apátok hat méter buzát ni... — ütődött meg Mári néni. — Kilenczezör pengőt kapott érte...

Kerekes nyugodtan várt az ajtóban. De amazok megriadtak. János a szobába ment, aprópénzt kutatott a bögrében. Mári néni az ura feje alatt turkált.

— Ett szokott lenni a kucs a feje alatt ni... Jaj, hát vaj há tehette? Nincs a vánkosa alatt...

— Hogy a rosseb a vén zsugorit enné meg! — káromkodott bent János. — Ergye Juli, nizd meg a kamarában a gerenda alatt, hátha ott van.

Juli ugrott, nyitott a kamarába. Visszakiáltott, hogy nincs. Akkor tanácstalan szégyennel álltak a konyha közepén.

— Vaj há dugta hát?

— Tennap olvasta a pénzt. Aztán eekullogott a kocsmába.

— Rohassza el az a fölségös uristen!

— Ejen szégyön. Hogy fizessünk ki ezt a szegént?

— Juli, menj édös lányom — — mondta Mári néni — szaladj át a Benczе nénédhön, az hivő, maj ád annyit kücsön. Ergye...

De kerekes csöndesen elállta az ajtót.

— Jó van. — Nyugtatta meg őket. — Maj lesz, ahogy lesz. Soase kérgyetök. Maj ha gyün pár forint valahonnan, hát megaditok. Engöm megtalátok eztán is.

Majd, hogy ne legyen terhükre szégyenükben, kezet nyujtott nekik sorra.

— Isten álgya meg. Isten veled, János. Isten álgyon meg, Julisom... Kivánok jó erőt, egészségöt mindnyátoknak... Tartson meg bennetöket az Isten, tiktöket is, meg a jószágjaitokat is... Isten veletek...

Könnyes szemmel szorongatták kérges, bütykös kezét.

— Isten áldja, Jóska bácsi... Jó egészségöt magának is... Osztán gyüjön el ókor mihozzánk, ha erre jár...

— Eegyüök, fiaim, eegyüök...

Kikisérték. Föltette a birkabőrsipkát, ismét bagót igazitott a foga alá, köpött, fölnézett az égre. A nap már jó magasan állt, ragyogó bárányfelhők bodrosodtak a háztető mögül, füstölt a föld, lármáztak a verebek, csicseregtek a fecskék.

Kenyér

Irta: Kodolányi János

Napok óta abban rejlett a probléma, hogy melyik asztalosnál rendelik meg a koporsót: Málik-nál-e, vagy nála, az özvegyasszonynál. Minden remény megvolt arra, hogy mégis csak az asszonynál, Heterényiné nál rendelik meg. Már nehezen várta az özvegy is, két lánya is azt a bizonyos kettős harangszót. S amikor egy délután csakugyan elkezdte a harang hirdetni a halált, kettős verssel és jó hosszú kelempeléssel, valamenynyiüknek megdöbbent a szíve. Ebben a nehéz világban, a pangás, szegénység, forgalmi adó világában üzlet kínálkozik.

Heterényiné bement a koporsóraktárába s ott várta a kuncsaftot. Mert valami ösztön azt súgta neki, hogy a gazdag paraszt hozzá fog betérni koporsót venni. Ott, a szűk raktárban kötötte fel síma fekete klottkötényét is, végigtörölgette sovány, száraz, szikár képét kezeivel s megállt a koporsók között. Köröskörül feketéltek s fehérlettek a rosszszagú ládák, enyv és szurokillat kevergett és a deszkák, forgácsok szaga, meg a festett szemfedőké, kellemetlen s gyomoremelgető illat ráül az ember agyára s megbénítja a szívét. Heterényiné azonban nem sokat hederített az illatokra, nem volt szentimentális természet, még az ura életében megszokta a koporsók szagát. Szeme körbejárt a koporsók között s kereste, hogy melyiket ajánlhatná majd a vevőnek.

Amint így nézgelődik, csakugyan nagy mogorván be is bukkant az ajtón a ködmönös, kucsmás parasztember, a dúsgazdag Samu s kerek hasát tologatta befelé a szűk ajtón.

Heterényiné legszebb mosolyával, de bizonyos komor tartózkodással is ment elébe.

— Istenem, istenem, — szólt rezgő hangon, — részvétemet. Részvétemet. Jó, hogy idejött. Máshol ilyen helyzetben bizony kifosztják az embert. Nálam bizalommal lehet. Mi régi ismerősök vagyunk. Még egyszer: részvétemet.

A paraszt nem szólt, hanem egykedvűen elkezdte nézegetni a koporsókat.

— Nem túldrágát, — mondta aztán, — csak olyan egyszerűt. Jó lesz az má.

— Egyszerűt nem is adnék. Magának nem. Nem volna méltó a kedves feleségéhez. Szegény Juli néni egész életibe nagyon szerette a díszes koporsót. Mondta is nekem gyakran, Esztikém, Esztikém, ha meghalok, csak szép koporsót rendöltessél magadnál. Mert én szépbe akarok nyugodni ...

A megilletődött csend után, mely arra szolgált, hogy Heterényiné visszaszívogassa száraz orrát a meghatottságtól, megint mutogatni kezdte a koporsókat.

— Nézze ezt itt, természetesen, keményfa, nézze, milyen kongása van ennek, — ujja bütykével megkopogtatta a koporsót s az tompán dübörgött, mint gyászindulóban a posztóval bevont nagydob. — Diófadeszka ám ez, nézze csak, milyen anyaga van ennek, csak jobb vevőim számára, másnak nem is mutatnám, nézze csak, ez be nem ereszti ám a vizet, ez olyan száraz, olyan kemény, olyan vízálló, akár a csont. De ez sem rossz, nézze, ez

Magyarország 1925. szept. 13. 205. sz. 2.

1925. szept. 13.

342

tölgydeszka, szegény Juli néni igen nagyon szerette a tölgydeszkat, a tölgyfát is, isten nyugtassa, hát mért ne tekintene ebben a tölgykoporsóban. Még az álom is másképp esik neki.

Az ember azonban nem sokat hederített az asszonyra, ott állt a raktár közepén, egykedvüen szétvetette a lábát s kucsmás fejével fölfelé bámult a pókhálós plafonra.

— Az a kérdés, mibe kerül?

Heterényiné minden ékesszólását elővette.

— Szabad is azt kérdezni egy ilyen koporsónál, hogy mibe kerül. Amikor már ezzel tiszteli meg az ember az élettársát, akit egész életében... — itt elérzékenyült, eszébe jutott a Courts Mahler-regény, amit leányaival együtt olvastak hangosan s úgy érezte, hogy amit mondott, az még annál is szebb. — Egy ilyen asszony, mint a Juli néni volt, aki egész életében csak gyüjtött, spórolt, az már megérdemli, hogy halála után ne takarékoskodjanak rajta.

— Rosseb eszi, — legyintett mogorván az ember, — aki él, annak kell a péz. Hát. Nem rajta takaréttok én. De lá, a sok kiadás. Hát mennyiér adi?

— No, hát megmondom. De egy szava sincs. Ilyen koporsó. Ilyen kongása nincs máshol a koporsónak. Ilyen deszka. Ilyen száraz deszka, mint ez.

Megmondta az árat, de nagyon halkan, suttogva, hogy a profán szavakkal ne sértse meg a férfi érzelmeit. Azonban az megrázta a fejét s nagyon nyugodtan így szólt:

— Annyit nem.

— Hát jól van, nem akarom most magát ilyen huzavonával szomorítani, én a kegyelet érzéseit szentnek tartom, magamnak is három uram halt meg ... Hát csak vigye el, aztán majd később megegyezünk.

— Nem úgy van az, — hajtotta nyugodtan Samu s már kezdett belemelegedni az alkuba. — Nem úgy van ám az. Adja, osztán fizetöm. Ett a péz.

— No, hát vigye annyiért. Nem akarom, hogy máshoz menjen. Azt szeretem, ha a jóembereim az én kuncsaftjaim maradnak. De ilyen koporsót aztán nem is kaphatott volna máshol. Szegény Juli néni...

Fölvette a pénzt, mit a férfi egyenként jól megnyálazva olvasott le neki s ő is megnyálazgatva ellenőrzött. Aztán, hogy a vevő kiballagott a raktárból, hirtelen csiklandozó örömmel benyitott a kis szobába, ahol kisebbik lánya éppen a tükör előtt ült magasra felrakott karcsú lábakkal, selyemharisnyában s igen pikáns ruhácskában s ajakát festegette a piros rúddal.

— Itt volt, — jelentette az asszony örömmel. — Málikot megeheti a fene dühében. Ilyen vevő. Ezután a rokonai is idegyünnek biztosan. Csak még a szemfedő, azt nem tudom, de azér majd asszonyt küldenek ... Azt vette meg a nagy barna tölgyet, de alkudott rá, zsugori disznó ...

Kötényе zsebéből kivette a pénzcsomót s elzárta a komód fiókjába. Sovány, száraz, eleven képén ragyogott az öröm és kéjesen simogatta csontos kezeivel a klottkötényét.

A lány visszafordította lobogó, borzas fejét anyjára, fekete szemei villogtak s piros ajka égett a szoba homályában.

Alkohol

Visszatérve arra a különösségre, hogy nálunk az alkoholmámorban elkövetett bűntetteknél enyhítő körülménynek veszik az alkoholos állapotot, noha a józan gondolkodás inkább azt követelné, hogy súlyosbító körülménynek vegyék a bíróságok a lerészegeskedést, még más logikátlanságok is akadnak ebben az alkohol-ügyben. Az ugyanis, hogy míg a részeg belegázolhat embertársai testi épségébe, ugyanakkor nem írhat részeg fejjel végrendeletet, mert ha bebizonyítom, hogy ezt meg ezt a végrendeletet alkoholos fejjel írták, akkor az semmis.

Ime tehát: mintegy véletlenül, tudatalatti esettel bizonyítja a társadalom, hogy az ő szemében sokkal fontosabbak a magántulajdon érdekei, mint az emberek élete, hiszen ugyanaz az ember, aki még az imént odakint az uccán revolverrel lövöldözött s életveszélyes volt a közelébe menni, ezért enyhe elbírálásban részesül, ám ha két perccel később eszébe jutna végrendeletet írni, az örökösök holtbizonyosan megtagadnák az ilyen végrendelet érvényességének elismerését s ha tanukat tudnának állítani arra, hogy csakugyan alkoholos állapotban volt az örökhagyó, a végrendeletet meg is semmisítenék.

Semmi esetre sem olyan természetes ez, mint amilyennek a logikátlanul felépített társadalom polgára látja. Mert hát csak nem gondolható el józanul természetesnek az, hogy valaki belelőhet a járókelőkbe s ezt a játékot menti a részegsége, míg a rossz, vagy rosznak, igazságtalannak vélt végrendeletet nem erősíti meg írójának zavart agyveleje? Csak nem természetes az, hogy az a kert, vagy két hold föld, ház fontosabb, értékesebb valami a törvény előtt, mint az állampolgárok testi épsége, illetve élete? Hogy lehetséges az, hogy jobban védi a törvények szigora — és logikusabban védi — az ingatlant, mint az emberéletet? Milyen alacsony becsülésben részesülhet ott az emberek élete, ahol végrendelkezni nem szabad és nem lehet ugyan részegen, de lövöldözni, ha nem szabad is, de lehet?

Magyarország 1925. szept. 24. 214. sz. 13.

Említettük, hogy vannak civilizált államok, ahol a részegség büntetendő cselekedet, ahol nyilvános lerészegedéssel a karriérjét, kenyerét, becsületét veszítheti el az ember s ahol úgy tekintenek a részeg emberre, mint abszurd és megmagyarázhatatlan jelenségre. Míg ezzel szemben nálunk a részegségnek polgárjoga van, hivatalos dőzsölések, ordibálások, pohártörések és bőgőberugások folynak a nép szemeláttára s addig nem igazi úr, nem férfi, nem valamirevaló/ ember valaki, amíg be nem bizonyította, hogy mindenkit asztal alá tud itatni. Operettjeink, — amelyeket nem kell ugyan szigorúan művészi mértékkel mérni, de amelyek éppen ezért százezrek előtt zendíti meg a hazugság káprázatait, — tele vannak pohártördelő huszárokkal, dülöngélő, dadogó grófokkal és cigányokkal. Mindez hónapokig, évekig forog a külföld placain... akarom mondani: színpadain. Nem is darab az, amelyikben a második felvonás nagy csalódási jelenete meg ne hozná a cigányt, a bort, a tükörrugdalást és bömbölést. Azonban a hazug színek ellenére az operettek így és ilyen értelemben nagyon igazak. Nagyon őszinték. Mihelyt részegeskedésről van szó: igazak. S az nem jut eszébe senkinek, hogy: ez Magyarország. Ez a szeszmámor. Mert ez így van. Mindadddig lehet valaki okos ember, józan ember, derék ember, szorgalmas ember, gondos ember amíg össze nem tört egy-két ablakot. De ha egy szép nap leissza magát, végigmegy az uccán muzsikaszóval, bankót tűz a cigány vonójára s belerúg a nagytükörbe: akkor elnyilnak a szájak, akkor nagyra nő a csodálat, akkor az urak kijelentik, hogy: igazi magyar ember!

Mi szükség van erre?

Mindez pedig annak a következménye, hogy nálunk a szesz polgárjogot nyert, törvényes védelmet. Enyhítő körülmény a részegség. A részegnek szabad. Lehet. Ha nem is szabad: lehet.

Lehet pedig ez hasznos a fogyasztási adók szempontjából, tehát érdekekből, igazolhatnak is törvényt az érdekek, azonban nem lehet és nem szabad más, sokkal fontosabb érdekekből: az állampolgárok erkölcsi alapjainak megtartása és megerősítése érdekében. Ami pedig van olyan nagy dolog, mint a kert, a szőlő, vagy egy darab föld a Sáros-dülőben, amiről nem végrendelkezhet az, aki lebunkózhat az ucán akárkit.

Kodolányi János.

1925. szept. 27 343

Aurél

Írta: Kodolányi János

Vajjon, akik arrafelé jártok, ahol nevelkedtem, találkoztok-e még Aurállal, a legokosabb emberrel, akit valaha láttam? Akit ismert az egész vármegye s aki nemcsak a vármegyét, de a vármegyévé zsugorodott országot is ismerte?

Ő volt a legokosabb ember, azért, mert mindig jó kedve volt. Vajjon nem az-e a legnagyobb okosság, ha valaki mindig jókedvű? Legyen akár a bolondok bolondja, mégis csak igaza lesz örökre.

Mikor a vicinális kedélyesen bepöfög az állomásra, Aurél már lelugrik a vonatról s harsányan üvölt:

— Kákicsi kutyák, mind kiszállni!

Borotválatlan, rendetlen figura ez az Aurél, akit még soha senki nem látott pipa nélkül. A pipának hosszú szára van s evvel ad nyomatékot kijelentéseinek. De nemcsak a szára abnormális a pipának, hanem az öble is. Akkora, mint egy mustáros hordócska. Belemegy egy-egy tömésre egy pakli középfinom török pipadohány. A durva, fekete kapadohányból kettő is. Ez a berendezés feleslegessé teszi az állandó tömést, mert óraszám szívható utánpótlás nélkül, meg azért is alkalmas, mert a kért dohány annál jobb, mennél több. Ha valaki egy pipa dohányt kínál neki, hát rámegy akár egész zacskóval.

Senki se látta Aurélt a pipája nélkül. Balkezében fogja a szárát, jobbjával pedig lehetetlen mozdulatokat tesz, hátát ütögeti, zavaros szeme biztos fensőbbséggel tekint ki a rokkant kalap alól, hangja öblös, rekedtes, harsány, bátor és humor cseng benne.

Végigmegy a kis drávamelléki falu uccáján s elkezdi az óbégatást:

— Hala—a—a—at! Hala—a—a—at!

Lassan ballag a nyári álmos uccán s hangja végigbömböl a kis házak között:

— Hala—a—at! Hala—a—at!

Lélekszakadva rohannak ki az asszonyok, kezükben a seprő, vagy véka, amivel éppen dolgoztak, tekintenek jobbra, balra, keresik a halas szekeret, hogy majd jó paprikásnak valót vesznek vacsorára, de csak Aurél baktat az uccán, egykedvű nyugalommal, szájában a hosszúszárú pipa, hátán a jobbkeze s csak lép, mondegél és üvöltöz torkaszakadtából:

— Hala—a—at! Hala—a—at!

Mikor odaér, ahol valami dolga akadt, például: megcsináltatta a fényképnagyittatást a városban, meghozta a himzőselymet, a gombot, vagy akár a tortaformát is, megáll s elintézi a megbizatást. Aztán megy tovább. Mindenhol megkéri az utiköltséget s egy tucat utiköltséget összeszedve, megkeresi a maga csekélyke profitját.

Vagy máskor: olyan rettentő magas fejhangon, mint ahogy a tojásszedő zsidó visít, végigzörgve kocsijával a falun:

— Tó—ó—ó—jást! Tó—ó—ó—jást!

Mennek ki az asszonyok a szakajtó tojásokkal, csatítanak, lármáznak, de hát mindössze Aurél mutatkozik az uccán, pipájával s hátán csapkodó kezével.

— Hogy a fene egye meg! Csak ez a bolondos Aurél!

Mondják az asszonyok s bosszúsan bemennek. De kiugrik mégis az egész falu a bolondításra s Aurél előkapva azokat, akikkel dolga van, szóbaáll velük, durva tréfákkal csiklandozza őket s elintézi a dolgát. Bevasalja az utiköltséget is.

Aurél állandóan utazik. Utazik éjjel és nappal, kocsin, gyalog és vonaton, utazik Pestre, utazott a háború alatt messzebb is, utazik a közeli falvakba s városokba épúgy, mint a távoliakba. Soha a noteszébe Aurél egy sor feljegyzést nem biggyeszt, mégis elintéz mindent. Az utiköltségért. Ki nem fizeti meg szívesen a vasúti jegy árát, ha megszabadulhat az utazástól? Aurélt mindenki bolondnak tartja, mert utazik. S Aurél olyan okos, hogy ennek ellenére is mindig jókedvű, az asszonyoknak mindig malacságokat mond, s bár ritkán eszik valami jobbat a fokhagymánál, inni is tud, és szeret. Aurél nem bolond.

Vajjon ha a kis drávamenti falvak között is ragyogó repülőgépek orgonáznak s a biklás, kebeles asszonyokat gépmadarak szállítják a piacra, boltba, meg Pécsre a Bókához, akkor is le-leugrik majd egy állomásnál Aurél s elbömböli magát, hogy:

— Okorági kutyák, kiszállni! Söllei kutyák, mind kiszállni!

Akkor is állandóan utazni fog. S akkor is abból él majd, hogy megkéri a repülőjegy árát. S onnan a magasból köp majd, — engedelemmel — a földre, a maga nyugodt önérzetével hatalmas öblű pipája mögül, a földre, ahol őt bolondnak és szánalomraméltónak tartják.

Pedig olyan okos, hogy még csak meg se házasodott.

Az Est 1925. szept. 27. 217. sz. 10.

1925. okt. 1. 331

Öreg menyecske

Irta: Kodolányi János

Amerre totyogott, olyan füstszag támadt mögötte, mintha a kéményből akasztották volna le. Pici volt és töpörödött. Abban a bizonyos kéményben nemcsak alaposan megfüstölték, hanem ki is szárították, mint az esztendős kolbásztsonkát. S épúgy meg is feketedett. A keze? Két valóságos csontkeményre szikkadt sonkacsülök. A képe? Kőkeményre száradt és barna svartli. Még a madzagok is ott fityegtek rajta mindenfelé, amelyekkel fölfüggesztették a kéménybe. A szoknyája korca, a reklije gombtalan s madzagokkal összetákolt rongyai, az elmaradhatatlan kendő két lefityegő szomorú és szakadt csücske, mintha ezek lennének a kötelékek, amelyek ezt a felfüstölt kis penészes asszonyt összefűzögették.

Miből élt? Hát abból, hogy *járta a falut.* Tik-takkolva, mintha valami érezhetetlen szellő himbálná az ucca kéményében. Fogatlan ajka örökké motyogott valamit, de ha egy jókedvű suhanc rászólt, hogy:

— Mit mond, anyám?:

... hát úgy rámeredt, olyan csodálkozva, mintha a kéményből, amelyben füstölődött, hirtelen kiakasztották volna a ragyogó napra s most a szeme káprázna a fénytől.

Öreg menyecske, — így hívta önmagát... Bizony, öreg menyecske. Szegény özvegy, — ez volt a másik kedves maga-megnevezése. Senki nem tudta rokonát, sógorát, komaasszonyát sehol. Magam tengődök, — motyogta szívesen. Apróceprő haszontalan holmikat adott el. Rongyos *cekker* a karján, a cekkerben dió. Fura kis kemény dió, füstszagú, de gyanúsan könnyű is, akár a pehely.

— Egy kis diót hoztam, — nyitott be az úriházak ajtaján, kopogtatás és félelem nélkül, mintha otthon lenne, letette holmiját s csakhamar szétárasztotta azt a keserű füstszagot, amely a kéményt juttatja az emberek eszébe. — Jó kis dióm van, tees asszonykám, nízze meg, nem sok, félkila az egész, odaadom... izé mennyiér is no... izé tizenháromér... izé tizenötér... forintér...

Rácsodálkoztak.

— Mennyiért? Tizenöt forintért? Nincs már forint, néni!

— Hát izé... hogyis no... tizönhárom ezör forintér...

Szemébe kacagtak. Bosszankodott. Magyarázta: szép dió ez, egészséges és ő szegény öreg menyecske. Magányos özvegy. Maga tengődik. Vácon ez a dió tizennyócezer forint.. izé száznyócvan...

A diót a kertek alatt szedegette az avarban s azért voltak olyan könnyűek és aprók. A javán régen meghízott már valaki.

Aztán meg a kis tejeskannában petrezselyem zöldjét hurcolta mindenfelé.

— Jó kis ződségem van, tees asszonykám... Odaadom izé... háromezerér... izé ötezer forintér... izé, de csak forintba fizesse, — s egyszerre elkezdett hadarni, nehogy kifogásoljanak valamit. — Mer ez igen jó ződség, Vácon nem lehet megkapni tízezer forintér... izé tíz forintér no...

— Ezt a gazt? — És nevettek rajta s nyomtak a markába száz koronát: isten hírével. Vigye a füstszagú petrezselymet.

De egy alkalommal, hideg téli,

Magyarország 1925. okt. 1. 220. sz. 2.

havas napon olyan ficánkolva rakta tik-takkoló öreg lábait, mintha másodszor érte volna a fiatalság tavasza. A cekkerben megkötött lábú kakas hosszú, zöldfényű farka ragyogott.

Az öreg menyecske nem habozott, benyitott a mérnökék konyhájába, arcán kiragyogtak a füstös ráncok, szeme csillogott s minduntalan meghúzogatta a rongyos, füstszínű kendőt.

— Mit hoztam! — kiáltott lelkesen. — Mit ám! Kakast hoztam! Kakast! Szép, nehéz, gyönyörű kakast. Vegye meg, tees asszony. — S már húzta ki kakast.

— Aztán mit kér érte? Halljuk.

— Hát izé... ezt a kakast Vácon nem adnák kétszázezer forintér... izé... kétszázér... izé százér... Nizze csak, de gyönyörű kakas ez! Kövér! Kukoricát eszik. Meghagyhatja magnak. Vagy megölheti, a kukorica, ami a bögyibe van, megmarad. Rádásnak...

— Mit kér érte no! Mondja már.

— Hát izé... Százötvenet. Forintot... Ezöret... Izé, százötven ezer forintot.

Kinevette a mérnökné.

— Vigye, lelkem, máshová. Nem adok annyit, az a kakas nem éri meg. Nem tudja, mit beszél.

— Majd megveszi más. — Mondta hetykén s elcammogott. Ő már kitervezte magában, hogy a kakast a jóisten küldte neki éppen az ajtaja elé, hogy öregségét békében s jólétben leélhesse az árán. Százötvenezer forintot fog érte kapni, nagy pénz az, ő még nem is látott annyit, azelőtt vagyont lehetett venni rajta, most olyan bolondok az emberek, hogy egy kakasért meg fogják adni... Ez a kakas fogja őt megváltani a nyomortól. Házat vesz. Egy kis földecskét. Kiadja felébe valami szegény zsellérnek, ami ő is volt. Szép fekete ruhában jár a templomba vasárnap. Isten küldte azt a kakast.

De bejárta az egész falut és senkinek se kellett a kakas. Végül is elkeseredett s olyan pattogva beszélt az emberekkel, ahová bevitte, mint valaha tizenhatéves hajadon korában, ha megcsípkedték a legények.

— Nem veszik! Azt hiszik, hogy lopott kakas... Pedig találtam.

Engedett ötezer... izé... ötvenezer forintot... Most már adná ötér... izé... ötszázér... forintér... De mindenütt a szemébe nevettek.

— Istenem, ha már házat nem is veszek az árán, de legalább egy kis lenfődet vehetnék... Kiadnám felibe... Meg egy öltözet fekete ruhát...

Megint visszament a mérnöknéhez. A mérnökné adott neki száz koronát, de nem vette meg a kakast. Azt mondta, küldje el vele a lányát, vagy menyét, vagy unokáját, aki ért a számokhoz. Pedig már nyolcvanért adta volna. Forintér...

Nem vették.

— Ehh, — csordult ki a könnye keservében, — ha nem veszik, majd megeszem én a kakast vasárnap...

Hazavitte a kakast és megette vasárnap. Olyan jó volt, olyan puha, omlós, hogy hálát kellett adni érte az istennek... S délután ott ketyegett a kis kápolna felé, mellére nyomta rongyos imakönyvét, amit soha sem hagyott otthon, ámbár olvasni nem tudott, meg nem is látott volna, öreg este van így télen már három órakor...

Leborult a Máriaszobor elé és túlömlő szívéből kitört a hála a kakasért, a jó puha vasárnapi kakasért... Hiszen azt a néhány évet majd csak leéli már ház nélkül, föld nélkül...

Rongyaiból úgy szállt a keserű füstszag, mintha tömjén volna.

1925. okt. 1.

TERIKE, A CSÁBÍTÓ

(Egy moralista feljegyzései)

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

Amikor a kis állomáson a vonatot vártam, már lenyugvóban volt a koranyári nap. Körös-körül szúnyogcsapatok táncoltak a levegőben, szinte egyhelyben állva s úgy csillogtak, mint a fénynyalábokon átpergő aranyszemek. A virágzó búzatáblák kábító illatot árasztottak s ahogy a sárga napsugár végigpásztázta, a szél megborzolta ezüsthullámú síkjaikat, a virágpor nagy, könnyű felhőkben szállt fel s elillant a messzeségben. Kacagott az alkonyati égbolt csodálatos kékje. Nyugaton lángolt az ég alja. Csak a komoly nyárfák, ezek az öntudatos és zárkózott silbakok álltak mindenfelé halálos zordonan, szinte feketén az országút szélén.

A kis ormánsági állomás úszott a békesség csendjében s az alkonyat édes színeiben és illatában.

Kevesen vártak a vicinálisra. Egy-két jól megtermett parasztasszony ragyogó, rövid bikiában s fénylő selyemköténnyel, formás lábukon papucs, szabályos, rendkívül értelmes arcukat színes kendők árnyékolták, aztán egynéhány öregasszony is akadt a gyász vakító fehér lenvásznaiban, éjfekete szemük mint a tó, feneketlenül tükrözte a távoli égboltot, arrább fiatal napszámoslányok vihorásztak, hazafelé iparkodtak a vasúti munkából, legények is voltak közöttük, ezek igen nyeglén tréfálkoztak, valahogy olyan lenézéssel, mint a komondorok a kuvaszokkal.

Egy kiszolgált s botokkal araszoló, törődött baka csöndeskén, elapadt, rezignált búbánattal mesélte az ismerősének, kucsmás, öreg parasztnak, hogy az egyik veséjét kioperálták, három bordája hiányzik s valamennyi lábujja ott hever valahol Uzsoknál az erdőben.

A kavics megcsikorgott a járókelők lába alatt. Lassan ereszkedett az alkonyat. Távol, Hidvég irányából, már nagylassan közelgett a vonat, látszott már a füstbokréta, az is olyan volt, mint egy kis távoli bokor.

Akkor érkezett meg Terike az anyjával. Sietve jegyet váltott s aztán megállt a kofferok mellett és vékony kezét a szeme elé tartva, kémlelte a vonat közeledését.

... kémlelte a vonat közeledését ...

Soha nem láttam ezeket az embereket. Csodálatos, hogy tűnhettek el a faluban úgy, hogy nem is tudtam róluk. Kik lehetnek? Az öregasszony afféle rozzant nyugdíjas özvegynek látszott, talán beteg is volt, annyira elhagyták a lábai s annyira fásult s meghúzódott volt minden vonása. Kicsi, nagyon kicsi, madárszerű öregasszony volt a mama. Olyan, mint a tollavesztett csóka. A ruhája se fekete, se szürke, se zöld. A feketét zöldre változtatta az idő. A szürkét feketére. Isten tudja, mégis ünneplőnek látszott... Kalapja félrebillenve ült a fején s ősz haja kicsapzott alóla. Cipője félretaposott, kicsiny félcipő. Annyira esett, szomorú, mul-zázadbeli, összerozzant és gyámoltalan figura volt, hogy a tragikussága már szinte komikumba csapott. Úgy billegett kis foszlott fekete tolla a kalapján, úgy remegett, valami vad ferdeséggel úgy hajladozott, hogy már szinte sírni lehetett volna rajta. Ott ült az öregasszony egy feslett utazótáskán s vágyón pillantgatott a padra, melyet két nagyon kövér, nagyon hatalmas, nagyon egészséges és piroskép̄ű paraszt foglalt el.

Pesti Napló 1925. okt. 1. 220 sz. 25–28.

Terike pedig sokban hasonlított az anyjához. Tudniillik éppen olyan madártestű, éppen olyan beteges külsejű és gyámoltalan megjelenésű volt, mint a mama. Terike azonban nem volt feketetollú madár, hanem rózsaszín. Mintha flamingó lett volna, amely délről származott el ide, erre a kis állomásra és itt elgörnyedt, elgyöngült, elmaznásodott volna. A Gangesz partjai... Vagy a Nilus... Igen-igen messze volt innen. Ahogy ott állt s kezét a szeme elé tartotta s a messzeségbe bámult, mintha a Nilust kereste volna. Vékony vízimadárkülseje szinte már-már úgy hatott, mintha el akarna tünni innen. Majdnem elröppent. Enyhe estéli szellő kerekedett, végighordta a perrónon a búzaföldek szagát és virágpor-felhőit s meglibbentette Terike rózsaszínű tollait is: vékony karjáról visszahullott az áttetsző grenadin s úgy lebegett, mintha a szárnyait próbálgatta volna ez a beteges külsejű flamingó. Már-már elröppent. Fehéroipős lábait megemelintette, lábujjhegyére és sarkára himbálta magát, aztán lecsapódott a karja, odafordult a vénasszonyhoz s igen gyenge, szelíd hangon mondta:

— Öt perc mulva talán itt lesz. Istenem, de lassan cammog...

— Majd csak otthon leszünk reggelre, — motyogta a mama s hangjában a nyugdíjas özvegyek lemondása, erőtlensége és konok áhítata kongott. Annyi vigasztalanság volt ebben a néhány szóban, mint a vesztett háborúban van. Annyi sötét reménytelenség, annyi keserű megadás és céltalanság, hogy sietve odébbálltam a közelükből, a kripta szaga csapta meg kényes orromat s gyorsan megvizsgáltam, vajjon a vasúti jegyem rendben van-e, s képzeletben már a budapesti gyorsvonatban ringattattam magam.

*

Legnagyobb meglepetésemre a flamingókülsejű lányt éppen abban a kupéban láttam viszont, amelyikben magam is elhelyezkedtem. Nagyon nehezen sikerült a csomagok felrakása és én segítettem. Megfigyeltem, hogy Terike, amikor a hálót el akarta érni s lábujjhegyre emelkedve abban az elröppenő helyzetben kiegyenesíti vékony derekát, egészen tűrhető lány. Ugyanis kissé kidélcegedett, vékonyka vállai földuzzadtak, karjai a magas hálóig emelkedtek, rózsaszín kalapban hajladozó fejét hátrahajlította s fölhúzódott könnyű grenadinruhája alól kibukkantak a térdei. Egészen arányos, kedves, gyermekes térdei voltak. A fehér harisnyában kerekebbnek és gömbölyűbbnek, hogy úgy mondjam: ingerlőbbnek tüntek fel ezek a gyermekes térdek. Valószínű, hogy ezért segítettem s nem azért, mert a szívemet meghatotta a mama esettsége.

Terike a jólnevelt kispolgári lányok udvariasságával és kedvességével köszönte meg a szívességet.

Azután kikönyököltem az ablakon és elnézegettem a vicinális ballagásával ellentétes irányban felgöngyölődő szántóföldeket, ligeteket, fákat és kerteket, az egész jólismert és gyermekkorom óta ízig-porcikáig kitanulmányozott s magambavésett képet, a bájos ormánsági faluk hagymatetős tornyait, a mezőkről szelíden ballagó teheneket s a porfelhőt, mely az alkonyatban olyan volt, mint gyermekkorom aranyálmainak titokzatos fellegei. Dohányoztam is és hajamat szabadon cibálta a szél. Sőt dúdolgattam is, mint rendesen, ha érzem, hogy szabad vagyok és nincsenek olyan gyökereim, amelyek fájdalmasan szakadnának bele a talajba, amikor a vonat elindult velem.

Egyszer csak az ablakban, közvetlen a fejem mellett, Terike fejét láttam, amint ő is kibámult a vidékre s haját megfürdette a nyári illatokban.

Vékony, szinte gyermeki arc. Kék, tiszta, világos és elég üres szem. Valami fájdalom és távolság azonban van bennük. A kalap karimája alól csigákban göndörödik ki gesztenyebarna haja, olyanformán, mint a régi porcellánbabáké. Túlságosan is édes, gyenge, megszokott és polgári fej. Hosszan megvizsgáltam az egészet, így, a zöld táj és a tűzpiros alkonyat hátterén s ő rettenetes nyugalommal, ártatlan gyermekiséggel, feneketlen szemében a visszatükröző színekkel bámult rám közvetlen közelből. Olyanformán éreztem, hogy ez a lány még alig lehet több tíz évesnél. Sőt hatnál. Sőt... még a hatéves lány is inkább nő, mint ez a flamingószerű rózsaszín lány. Úgy látszott, mintha a Nílus vagy Gangesz tájait elhagyva, odaveszett volna minden életenergiája,

1925. okt. 1.

meddő álmodozásban éli ki vágyait s hiába lebbenti meg néha rózsaszínű tollait, bóbitás fejét és vékony szárnyát, a piramisok felé többé nem tud repülni...

A mama pedig, amint önkéntelenül is hátranéztem, ott gunnyasztott esetten, szomorúan, betegen, hosszú és sovány orra mint sárga csőr meredt ki a kalapja alól s eres, duzzadt kezét ölébe eresztette. Nem viselt kesztyűt. Körmei kissé töredezettek s szegélyesek voltak. A fekete tollbóbita lekonyult a homlokába s nem is hitte volna az ember, hogy a két madár tulajdonképpen rokon. Egyik magyarországi, űzött, kopott, ázott és fagyott csóka, a sáros ugarok, süppedő barázdák, hentergő férgek madara, elhagyott, őszi madár, kívül-belül szánandó és lucsok. A másik... az ő költése... Ideszakadt déli vízlakó, távolságok és könnyű felhők madara... No, mindegy. Nézzük inkább a költést, mint a kotlót. Elvégre a fészekbe talán becsempésztek valami korcs egzotikumot.

Az öregasszony ekkor narancsot vett elő hatalmas, foszlott retiküljéből s hámozni szerette volna. De olyan erőtlen volt, olyan rosszkörmű, hogy nem boldogult a narancshéjjal sehogy. Kétségbeesett pillantással tekintgetett körül a kocsiban, mintha azt a segítő kezet várná, amelyet ezek a szegény nyugdíjas özvegyek hol a társadalomtól, hol a menyországtól várnak. Nedves, kihúnyó szemében a tollavesztett csóka didergése reszketett. Úgy tekintett rám, mintha a barázda, melyen ült, kifogyott volna minden kicsi féregből...

Terike visszanézett az ablakból s most az ő tiszta, kék szemébe is kikönyökölt ez a félénk, síró könyörgés. De vékony, gyermeki szája mintha alig észrevehetően elmosolyodott volna.

Természetesen udvarias mozdulattal nyújtottam át zsebkésemet s a hálás köszönetre, amelyet az öregasszony bőven megeresztett, mintha nyugdíját emeltem volna fel, hideg, előkelő mosollyal feleltem. Terike egy csöpp áhítattal tekintett föl rám.

*

...Szelíd dombok, lankák mindenfelé, az utakat nyárfák fekete sorfala szegélyezi, a házak árkádjait szőlő futja be, öreg nénikék ballagnak ki-be az elkerítetlen udvarokon, egy templomtorony buzogányán gólya ácsorog s talán azon mereng, hogy mért maradnak el erről a vidékről azok a nemes gyermekhordó madarak... Már szinte elsikkad a nap óriási veres korongja a fák mögött. Lobog az ég alja nyugaton. Zenélnek a tücskök milliárdjai mindenfelé s a békák zenekara hatalmas, ritmikus indulóba kezd...

Mélabúsan merengtem a vonat ablakában. Benézegettem a falukba. Tudtam, hogy ez a homokos kis mellékucca hova vezet s amott az a szép, tiszta ház kié. Azt is észrevettem, hogy a református pap kint áll a tornácán, óriási mellét kifeszíti az esti levegőnek, boltozatos homlokát szinte innen is látom s úgy rémlik, csak a kezemet kell kinyujtanom a kertek gyümölcsfái között a parókia felé s már el is érem, már meg is ragadom széles kezét s érzem a ruháján a földek, a poros könyvek és a jázmin illatát...

— A most következő állomáson kell kiszállni, úgy-e? — riasztott föl merengésemből Terike udvarias, alig hallható gyermeki hangja. — Szeme nyugodtan, ártatlanul pillantott egyenesen az én szemembe s nem látszott rajta semmi más, csak az udvarias érdeklődés az utazás körülményei iránt.

Természetesen nem volt menetrendjük. Én azonban csalhatatlanul ismertem már abban a kis körben a vicinálisok bármily ravasz közlekedéseit is.

Így kezdődött a beszélgetés.

Megnyugtattam, hogy csatlakozás egész biztosan lesz, mert errefelé udvariasak a vonatok: egyik bevárja a másikat. Sőt az egyik nem késhet annyit, hogy befutásakor a csatlakozóállomáson már ott találná a másikat. Sőt mi fogunk egy kicsit várni.

— Nem baj, — mondta Terike s egy kissé fölvonta gyenge vállait — nagyon szép az este és elbeszélgetünk.

Még akkor is úgy néztünk egymásra, hogy mind a ketten kidugtuk fejünket az ablakon s hagytuk, hogy hajunkat szabadon borzolja a szél.

Csodálatosan szelíd volt az alkonyat, csodálatos a búzatáblák virulása és csodálatosak a fák.

— Látja... kérem, — mosolyogtam elragadtatva s tág orrcimpával szívtam magamba az illatokat — milyen szép este van a mi vidékünkön. Sehol nem láttam még ilyen szép estéket. Nézze, arra, arra egészen az erdő felé, olyan az ég, mint valami óriási vörös lobogó. Végignyúlik az égen, azok ott, a kisebb sávok, a szalagok rajta, mintha a szél fújná őket s a felhők mintha sötét hadseregek volnának s rohanná-

nak a lobogóval valamerre, ahol az ég összeér a földdel s a végtelen messzeség olyan halványzöld, mint a tenger.

— Igen és mintha olgyúlna minden, — mondta egy kicsit szentimentálisan s az én látomásaimhoz keresve a szókat, melyek nyilván nem voltak neki valami bőven. De a szemét tágra nyitotta s iparkodott mindent meglátni. Arcán nagy-nagy áhitat s gyermeki elragadtatás ragyogott. Megszépült tőle.

— Tulajdonképpen mi magunk vagyunk azok, akik a tájakat fölgyujtjuk, — magyarázztam vidám fölénnyel, anélkül, hogy mondandóimon gondolkodtam volna. Van úgy néha az ember, hogy burjánzik benne az öröm, csiklandozó vidámság és erőteljes bizalom, mint a napsütésben megeredő lombok és páfrányok az erdőn. Persze, imponáltam magamnak a független és meghatározhatatlan foglalkozású ember szerepében, ami egy kicsit mindig hasonlít a nomád szabadsághoz s imponál a nőknek. — Sok igazság van abban, amit Wilde Oszkár mond, hogy tudniillik a természet utánozza a művészetet. Ma este elég ügyesen utánozza. Micsoda színek! Nézze csak, ott a nyárfasor mögött a nap sugarai mint hatalmas tűzkerék küllői vibrálnak föl egész az ég közepéig...

— Maga talán festő? — kérdezte ügyetlenül és kitörő kíváncsisággal.

— Nem, — nevettem én — nem vagyok festő. Én úgynevezett független úriember vagyok.

Bizonyosan várta, hogy erre most már bemutatkozom, azonban csalódott. Nem mutatkoztam be. A csalódás pedig nem látszott meg rajta. Csak olyan gyermekes áhitattal nézegetett körül, hallgatta szavaimat s olyan egyenesen és nyiltan nézett rám világos, tiszta, kissé gyámoltalan pillantásával, mint eddig.

— Hová utazik? — Érdeklődött tovább.

— Pestre. Akadt egy kis elintézni való dolgom. Meg aztán...

Azt akartam mondani, hogy a feleségemnek is szüksége van a nyárra egynémely holmira, de... mégis elhallgattam. Mi köze ennek a flamingó-csirkének, ennek a kis ványnyadt, buta, közönséges, polgári és szentimentalizmusa mögött beteg kielégüléseket rejtegető kis árvának ahoz, hogy nekem feleségem van? Elvégre még a fiatalságom miatt el se hinné. Meg azt is el akartam mondani, hogy a kisfiamnak viszek haza cipőt, szandált, nyári ruhákat, de mi köze neki az én kisfiamhoz? Különben az egész dolog butaság...

De továbbra is ottmaradtam a nyitott ablakban, fejem a feje mellett s nem veszítettem a vidámságomból egy árnyalatot sem. Dúdolgattam, ujjaimmal a szaladó vonat ritmusára indulókat vertem s a szabadságnak olyan féktelen öröme, lelkesedése, extázisa ragyogott bennem, amilyen még soha. Könnyes lett a szemem a széltől és elragadtatástól. A töltés mentén hajladozó sok, lándsaszerű fűszál hajladozása meghatott. A szerbtövis, kóró, csalán, lósóska, libavirág mind-mind valami megható alázattal távolodtak el a vonat mellett. Egy régi-régi tölgyfa, amelyet már kisgyermekkorom óta úgy ismertem, mint a nagyapámat, óriási fejét magasra emelve suttogott örök igazságot a hatalomról és halálról, egyik villámsujtott ága üszkösen meredt ki az égre s gólyafészek volt rajta. A tölgy száz apró levele csillogott a napfényben. S messze, egészen a Mecsek kék vonatáig, elsimult a világ legszebb rétje, a legragyogóbb zöld szőnyeg s rajta a legmeghatóbb tölgybozótok...

— Hogy is hívják magát? — kérdeztem a lánytól hirtelen, anélkül, hogy előre megfontoltam volna.

— Ó, nekem nagyon csunya nevem van... Igazán, úgy szégyellem, sokszor alig merem kimondani... Terikének hívnak. Teréznek, de én jobban szeretném, ha Olgának, vagy mondjuk Szilviának, vagy Juditnak kereszteltek volna. Jaj, de ez a Teréz, ez igazán rémes! Néha majd megőrülök, mikor hallom: Teri így, Teri úgy, magának fogalma sincs... Úgy-e, mama?

Hátrafordult s udvariasságból magam is visszahúztam a fejemet. A mama most is a savanyú narancsot majszolta, valami olcsóbb narancs volt, apró, kemény, tele maggal s alig volt leve. Olyan szánalmas volt ez a beteg asszony az olcsó narancsal, szinte úgy hatott rám, mintha spanyolcsizmával kínozott eretnek természetfölötti gyötrődését láttam volna. Egészen előrehajolt, sápadt csókaarca rámeredt a narancsra, melynek héját az ölében tartogatta s olyanféle mosoly futott rajta, mint a tetszhalott arcán átsuhanó életjel.

— Én is Teréz vagyok, gyermekem, — mondta a mama szinte lehelletszerűen és minden hangjából kicsordult a gyerekét szerető anya édessége. Látod, pedig én is kibirtam a nevemet. Majd csak kibírod te is, Tercsike.

— A bakfisok így vannak a nevükkel, — állapítottam meg egy kis undorral és fölénnyel. — A nevüket rendesen közönségesnek találják, jobban szeretik magukat egzotikus nevekkel fölcicomázni. Miriam, Leila, Delila, Judit, Holofernesz...

— Ááá, Holofernesz, az nem ... Azt már nem. De nem mondom, Judit, az igen. Vagy Delila ... Úgy-e, az volt, aki lenyírta Sámson haját? Vagy Dánielét, most már nem emlékszem ... — Elvörösödött zavarában s úgy nézett rám, mintha kegyelmet és megbocsátást követelne tőlem, egészen összehúzódott, csak a szeme

1425. dt. 1.

ragyogott biztos és nyugodt tisztasággal, mintha ebben az egyben bízott volna s ez a szem nem is hagyta csorbán. — De Teréz, Teréz, — variálta aztán s lehúnyta a szemét — ez úgy hangzik, mint egy szakácsné neve...

— Édes istenem, — nyugtattam meg — elvégre az olyan mindegy. Úgyis kétféle asszony van, vagy szakácsné, vagy királynő ... Már most a név nem dönti el a problémát: szakácsnőnevű asszony is lehet királynő ...

— Vagy fordítva, úgy-e, — találta el szellemesen s úgy nevetett, úgy nevetett a gyermekes szája, egész arca úgy ragyogott, mintha pipacs nevetne rám s friss volt a nevetése, gödrös a képe, csillogók a szemei ...

— Éppen úgy, — folytattam én — mint ahogy kétféle a nő más tekintetben is. Az egyik lúdnak születik és az marad egész életében. Gágog, csíp, tereferél és legel. De nem repül. A másik meg ... tudja isten minek, talán flamingónak születik. Az aztán mindenütt látja a piramisokat, a nagy folyókat, a régi templomok oszlopait, a síkságokat és a felhőket ... Karcsú, rózsaszín, könnyű és tiszta ...

— Nagyon jó... Kitünő... — lelkesedett Terike. — Mondja meg most már, én mi vagyok. Liba, vagy flamingó?

Úgy látszik, érezte a kapcsolatot rózsaszínű ruhája és az én hasonlatom között. Egyenesen a szemembe nézett s most először láttam szemében azt a mohóságot, azt a távolbavesző sóvárgást, ami a nők szemében annyira jellemző. S az arca nem volt a hat, vagy tizéves lány arca, hanem az élt és élni akaró nő vágytól átragyogott, előrehajló arca.

— Csak egy kis bókot, úgy-e, — mondtam én s megint kinéztem az ablakon — az istenért, csak egy akkorka bókot, mint a morzsa. Nem baj, ha nem is tudja, ki vagyok. Férfi vagyok. Jól esne tőlem a bók... — Nevettem, mert már ott mosolygott mellettem a feje. — Hát vannak persze különbségek, az egyik asszony például csak egyszerű, közönséges, hazai csóka, kukaofirtató, züllött, tépett és alacsonyröptű...

De mondja már, igazán, mi vagyok én? Lúd? Csóka? Úgy-e, én lúd vagyok?

— Nem, maga flamingónak látszik, de alighanem csóka. Vagy... legyen, inkább előlegezem magának a kitüntetőbbet. Hisz úgyis mindegy. Most ki kell szállnunk.

A vonat szép lassan begördült, a kis játékház-szerű állomás dús lombok között csillogott, minden olyan barátságos, szép otthonias, kedves volt, mint egy vendéglátó jóbarát szobája. Az utasok hemzsegve szálltak ki a szűk kocsikból, sok horvát asszony, hónaljban megkötött ingszerű vászonban s színes kendőkkel álldogált a hadaró férfiak között, máshol ormánsági asszonyok délcég alakján ringott a bikla, parasztok hányták-vetették tarisznyájukat s az állomás mögött, a kocsmában döngött a kuglizó deszkája. A mozdonyvezető is leszállt olajos kék ruhában a gépről s elballagott a kocsmába egy spriccerre, meg egy-két hajtás kuglira.

A nap lenyugodott, csak egyre bágyadó tűzfénye lobogott még az égen.

*

A váróteremben nagyon kevesen voltak. Aki utazott, az is inkább a vendéglő fehér abroszai mellett nézegette a síneket, a lámpaoszlopokat, az álmos nyugalommal pergő kisállomási életet, a megtaszított teherkocsik csikorgó futását és a kocsifékezők zászlóinak lengését. Túl a perrónon nyárfák, mezők rétek készülődtek az éjszakai nyugalomra. Bent a szűk váróteremben pedig minél kényelmesebben iparkodtak elhelyezkedni éjszakára a kemény padokon azok, akik otthon megszokták, hogy kilenc órakor lefekszenek a maguk kávéjának, vagy melegített borjúpörköltjüknek ünnepélyes elköltése után.

A mama is elnyújtózott a padon. Terike alátette kopott kabátját, betakargatta egy nagy,

... betakargatta ...

fekete gyapjúkendővel s a mama keserveset sóhajtott:

— Istenem-atyám, még mikor leszünk otthon...

Barátságosan rámnézett s magyarázó hangsúlyozással tette hozzá:

— Nagyon régen nem utaztam én már... De ennek a kislánynak mégse lehet egyedül menni, úgy-e. Nagy súlyt helyezek rá, hogy kifogástalan nevelést kapjon. Úgy se lesz neki egyebe.

— Sándor bácsiék meg voltak velem elégedve. Azt mondták, nagyon hamar elmult a három nap, — dicsekedett Terike s anyai gondoskodással vette körül beteg anyját. — Jól fekszel így, mama? Ne tegyem ide még a plédet?

— Jól gyermekem, nagyon jól. De te most meg fogsz fázni. Nem fázol Tercsike? Olyan hideg van.

— Elfogadja a köpönyegemet nagyságos asszony? — Ajánlottam föl én a bibliai egy köpenyt.

— Nem, nem, hová gondol, dehogy. Ön nagyon kedves.

— Nem vagy éhes, mama?

— Nem gyermekem. Hagyd kérlek. Takarékoskodni kell, mert reggelig nem lesz elég az elemózsia. Hanem inkább szomjas vagyok.

— Hol lehetne itt vizet kapni?

— Vizet, azt lehet az állomás mellett a kútnál. Csak üveg kell, vagy pohár. De én kimegyek ide a vendéglőbe egy pohár sörre, nagyon szívesen hozok sört.

Nagyon szabadkoztak, nyilván arra gondoltak, hogy kevés a pénzük, avval is takarékoskodni kellene. Azonban megnyugtattam őket:

— Ugyan, egy pohár sört csak szabad elfogadni tőlem? Ne sértsenek meg. Terike, maga is iszik?

Elpirult. S most megint olyan gyermekes volt. Levette rózsaszínű, otthon készült kalapját s dús, csigás fürtökben leomló gesztenyeszínű haját megrázva rámtekintett, olyan volt, egészen olyan, mint a porcellánfigurák. Biedermeier.

Megcsapott a szabadság szele. Elömlött rajtam s én boldogan mentem s hoztam azt a sört s a két hosszú poharat. Éreztem, hogy rám vannak utalva, legalább is az volt az illuzióm. Mindenesetre erősebb, okosabb, fölényesebb és biztosabb vagyok ezeknél a gyenge, esett emberekné. Rám bízta őket a véletlen. A mamát már éktelenül sajnáltam. Szegény asszony, csupa köszvény, csupa szomorúság, árvaság, elmaradottság ... S minden ilyesmi eszembe jutott. Siettem a sörrel. Roppant ügyesen töltöttem a habzó árpalevet, mely aranyságán, izgatóan ragyogott a petroleumlámpa fényében. Ittak.

— Nagyon jó ... Igazán, nem tudom, hogyan köszönjem meg ... — motyogta az öregasszony s úgy örült ennek a szívességnek, úgy lelkesedett ezért a kis talált kukacért, amit a szikkadt barázdából kikapart magának, hogy szinte meggyógyult tőle. Aztán visszafeküdt a padra, magára burkolta a kendőt s lehúnyta a szemét. — Nagyon jól esett. Úgy fölmelegít belül. Istenem, istenem, csak otthon lehetnék már. Nagyon hiányzik az ágy.

— Magának is hiányzik az ágy? — kérdeztem Terikét.

Lassan iszogatta a sört, úgy szopogatta, mintha cukor lett volna s habját lenyalogatta a szája széléről. Hegyes, kicsiny, piros nyelve volt. Izgatott ez a nyalakodás. Kényes, lassú, élveteg nyalakodás volt, rámnézett világos szemével, egyenesen az én szemembe süllyesztette pillantását, be, a lelkem legfenekére, de nem látszott rajta, hogy meg is látott benne valamit. S tovább szopogatta a sört.

— Nekem nem, — válaszolta lassan, szinte ezeket a szókat is szopogatva. — Nem mondom, jól esne egy kicsit bebújni, de hát ... Inkább ...

Végül is összezavarodott. Ekkor aztán elpirult.

Ketten megittuk az üveg tartalmát. Nem szeretem a sört. Tudja isten, mi beszélt belőlem, amikor annyira ajánlgattam. Most, hogy kezemben tartogattam az üveget, neki töltögettem elsősorban s magam elpiszmogtam avval a kevéssel, ami a poharamban volt.

Kis idő mulva felajánlottam, hogy sétáljunk odakint, hiszen nagyon rossz a váróterem levegője. Készséggel ráállt. A mama csendesen elszunnyadt, nem is akartuk zavarni.

— De talán a mamája, ugyanis ... ő nagyon félti magát ... — aggódtam.

— Nem baj, ha kimegyek, — felelte nyugodtan — hiszen van, aki vigyázzon rám. Maga majd gardíroz.

— A legnagyobb örömmel.

Már teljesen beesteledett. Kis ideig ott járkáltunk fel s alá az állomás és a sínek között, távol kis zöld és piros lámpácskák villogtak, egy ívlámpa sápadt fénye halvány aranyat szórt az oszlop körül, megvilágította a sínek egy darabját is, a sínekét, melyek nyílegyenesen, hidegen, pontosan a végtelenbe vesztek. Terike némán lépegetett mellettem. Beinte én is csap léptem, léptem szabályosan s hallgattam a kavicsok csikorgását. Aztán meg egy jelzőharang szabályos időközökben háromszor kettőt csendült, rá a másik oldalról, valahonnan a sötétből egy másik harang válaszolt ugyanúgy, de sokkal vékonyabb hangon. Aztán bedübörgött egy tehervonat a perrón szélére, egészen a szabad mező mellett. Hosszú, nagyon hosszú és lomha volt a vonat, itt-ott piros meg sárga lámpafények villództak rajta s a mozdony kéményéből mint fekete tussfolyam ömlött ki a súlyos füst, elborította a sineket, a kis távol

1925. okt. 1.

lámpákat, mint folyton árado tenger folyt, hengeredett széjjel, már az ívlámpa sápadt gömbjét is eltakarta s a tüdőnkre nehezedett. Terike köhögött.

— Talán mégis el kéne menni innét, — mondtam apai gondoskodással.

— Igaza van. Menjünk a másik oldalra. A falu arra van, úgy-e?

Hálásan pillantott fel rám. Olyan volt, mint egy egészen tört, gyenge és védelemre szoruló kislány.

Kimentünk az állomás elé. Arcomat megcsapta a fák, a fű és a vadvirágok illata. Egyszerre jól éreztem magam. Leültem a lépcsőre, Terikének odaterítettem a köpönyegemet s ő felszólítás nélkül mellém telepedett. A rózsaszínű ruhát elfelejtette lehúzogatni térdeire, vagy talán azért nem törődött vele, mert úgyis sötét volt? De a csillagok világítottak a végtelen égbolton s tisztán kivehettem a fehér harisnyában eléggé formás lábait, karcsú bokáját s gömbölyű térdét. Kalapját ölében tartotta s így profilból nagyon kedves arca volt, kicsiny, egyenes orra, szeme árnyasnak, mélynek, titokzatosnak tünt fel, göndör hajfürtjei leomlottak a vállára.

— Nem érdekes, — kezdte nagyon halkan, talán azért, mert a mélységes csendet nem akarta zavarni — mondja, nem érdekes, hogy még alig ismerem magát egy-két órája s máris úgy ülök itt mellette, mintha a testvére lennék?

— Mindnyájan testvérek volnánk, csak hát nem tudják az emberek, — mondtam én is halkan, mert szívemben a tücskök zenéje, az illatok áradata s nagy-nagy ősi nyugalma a földnek összeölelte a világ minden lényét, élő és élettelen részét egyetlen nagy, átfogó szeretetben. Eszembe jutottak az éjszakák, melyeket az ország különböző állomásain töltöttem csavargásaim idején. Azok a boldog nomád idők. Az idegen harangjátékok megcsendültek a fülemben s felharsantak bennem a sivító sípok s a zsongó lárma bennem bolyongott. Esők és hóviharok. Harmadosztályú váróterme k bűze, fülledtsége és elsőosztályú kupék villanyragyogása, plüsse és ápolt asszonyai félálomban. Az Alföld rohanó síkjai, akácillata és búzaszaga, s a Dunántúl kis falucskái. Álom a váróterem kemény asztalain. Vagy lent a padlón, egy kötet Dosztojevszkire hajtott fejjel. A kalandozások, a vagón tetején eltöltött éjszakák s a nótázás a rohanó vonat ütemére kint a lépcsőn. Az egész szabad, megkötetlen, gazdag és vidám legényélet. Nagyon megrészegedtem ettől a sok emléktől. Megrészegedtem a nyári éjszaka illataitól, a jól ismert állomás intím kedvességétől, a fáktól és a békák s tücskök hasonlíthatatlan zenéjétől.

Távol, a faluban megharsant két trombita. Aztán megdobbant egy nagydob is. Különös, tárogató lejtőzésbe fogózkodtak az induló ferde hangjai, átszédültek, átbókoltak a mezőkön s körüldongtak, mint az emlékek méhei.

— Alighanem cirkusz van a faluban, — jegyezte meg a lány.

— Ezek a fák nagyon különös lények, — folytattam az elragadott fantázia vakságával s magam is rendkívül csodálatosnak, újnak, különösnek találtam nemcsak a fákat, hanem magát az egész estét, a melódiákat s a tücskök muzsikáját. — Próbálja csak meg úgy nézni a dolgokat, mintha életében most látná először. Mintha eddig nem is élt volna. Vagy mintha eddig valami idegen bolygón élt volna, amire már nem emlékszik. Nem találja érthetetlenül furcsának ezt a sok ágbogas, leveles, karcsú és magas, vagy le a földre boruló lényt? Ezeket a lélekző füveket, amelyek a maguk kis örökzöld penészrétegével bemohosították a mi csillagunk egész kérgét? Nem furcsák ezek a korállszerű óriási lények, amelyek a sejtek iszonyú tömegeit hordozzák magukban s gyökereik, mint érzékeny idegek tapogatóznak lefelé sók és nedvesség után? Milyen megdöbbentő is, körülveszik bennünket ezek a számunkra néma és mozdulatlan seregek, lélekzenek, világosságot és sötétséget éreznek, egymás felé tapogatóznak, kivirulnak s elhervadnak, ha megsérti őket valami: véreznek ... Nem megdöbbentő, hogy mindezek az idegen lények itt vannak körülöttünk s fantasztikus formáikkal benépesítik a tereket?

— Még sohase gondoltam erre, — suttogta s egy árnyalattal közelebb húzódott hozzám.

— Sőt tovább megyek: nem különös, hogy ezek valamennyien csak egy bizonyos módon növekednek, hasonlók egymáshoz ... de látja, mi emberek is magunkban hordozzuk a növényeket, mert bennünk is növényi életet élnek a sejtek s a mi idegeink ...

— Gyakran érdekeseket álmodom, — lelkesedett Terike s még közelebb húzódott hozzám, — Egyszer például azt álmodtam ... Nem, nem, mégse mondom el. Kinevet.

— Talán piramisokat lát álmában, nagy folyókat, sárga pusztát, haragoskék eget s ledőlt templomok oszlopait?

— Nem, ne gúnyolódjon. Én igazán nem tudom, miket beszél maga. De az olyan érdekes és akkor, mikor ezt álmodtam, mintha nem ebben az életben éltem volna.

— Ahá!

— Ne nevessen. Úgy szégyenlem magam, de maga olyan furcsa ember, maga olyanokat mond az embernek, hogy elmennék magával akárhová is ...

— No lám, mégis csak itt vannak a flamin-

gó álmai! Miket mond. Egy kis lánynak nem szabad ám ilyesemiket gondolni ... A mama ...

Reszkettem egy kicsit s ellenállhatatlan vágy szaggatta izmaimat, hogy először félkarommal, azután mind a kettővel magamhoz szorítsam ezt a könnyű, gyermeki, gyenge, gonosz és ingerlő lányt ... Csak azért, mert a szabadság tombolt bennem, mert mámoros voltam a körülhullámzó harmóniáktól, a természettől s a gigászi nagyságúvá nőtt fáktól. A látóhatár szélén kezdett már szétporzani a kelő hold halvány ezüstpora. Hullott a harmat.

— Én már nem vagyok olyan kislány, mint amilyennek maga mond. Én már ... Tudja, én nem tudom miért, de maga úgy hat rám, hogy én ... én egészen különösen érzem magam s szeretnék elmondani mindent, amit életemben gondoltam és láttam. Egyszer azt álmodtam, hogy kint voltam a Népligetben egyedül és este volt már és akkor éreztem, hogy a fák körülöttem olyanok, mint amilyeneknek maga az előbb mesélte ... Olyan érthetetlenek ... Olyan élők, furcsák ... S akkor az egyik bokorból hirtelen kihenteredett egy óriási kígyó s felém gyűrűzött ... s én úgy megrémültem, szinte elállt a lélekzetem is, megfagyott bennem a vér s szaladni akartam, de a lábaim legyökereztek, egészen megbénultam ... és ... és az mégis olyan jó volt ... Olyan misztikus ...

Összeborzongott s ruhámon keresztül éreztem, hogy karja milyen forró.

— De az igazán olyan rémes volt, jaj, azt hittem, megbolondulok, az agyvelőmet szinte szorította valami s olyan gyenge voltam, olyan erőtlen, a kígyó pedig egészen kicsúszott a bokorból s jött, jött felém s akkor elkezdtem mégis futni, futni, de minden olyan rémesen izgató volt, mint egy film, a fák olyan izések ... olyan... olyan elevenek s a bokrok is, mintha kezük lett volna ... S a nagy kígyó jött utánam ...

Egészen kifulladt az álom hatása alatt. Láttam, mennyire reszket.

— Maga szinte tökéletesen ... megváltozott... — mondtam s az én hangom is tikkadt volt, a vidámságom valami állandó feszültségbe villant s rettentő hatalmasnak éreztem magam. Megfogtam a kezét: meleg volt, nagyon puha és kicsi. Nyugodtan feküdt keze a kezembe. Meg se rándult. — Egészen érdekes az az álom, amit elmondott... Mondja, olvasta maga Freud könyveit? Nem? Meg se értené. De maga most van abban a korban, amikor a lányok repülni kezdenek ...

— Nagyon érdekes. Megint kezdi a hasonlatokat.

— Nem kezdem. De látja, az előbb azt mondta, én velem akárhova elmenne. Tehát már vágyik a repülésre. Csalogatják a folyók, a hegyek, a templomoszlopok és a szfinxek, a régi hatalmas kapuk és piramisok... S maga eljönne velem akárhová. Csak messze, messze a beteg anyjától, messze a szegénységtől, a kopott ruháktól, messze, mert ott a bizonytalanságban szebb és jobb, mint a földhözragadt bizonyosságban. Mit gondol, nem a repülés akarata beszél most magából? Mi az én nevem, azt se tudja ... Nem mutatkoztam be ...

— Nem, nem tudom a nevét ... De azért ... Maga olyan különös dolgokat beszél.

— Mi a foglalkozásom? Ki vagyok? Miből élek? Független úriember vagyok, tehát csavargó ...

— Nem, nem csavargó. Biztos. Csak olyan furcsa fiú, aki ... aki ...

— Aki?!

— Aki egészen megváltoztatja az embert... Jaj, rettenetes meleg van ...

Fölugrott, kitárta karjait s most a derengő holdfényben lehulló ruhaujjaival, lebbenő grenadin szoknyájával, mintha föl akarna emelkedni a földről s el akarna szállni messze, messze, a szabad, végtelen távolságok felé. Fehércipős lábán meghimbálta magát mintegy próbaképpen, aztán megperdült maga körül s rózsaszín tollai repkedtek, mint a párzó flamingóé, karcsú fejét hátravetette, a csillagokba nézett:

— Érthetetlen ... megőrülök, olyan boldog vagyok, olyan könnyűnek érzem magam, így még sohase voltam! ... Jöjjön, menjünk arrafelé, ahol a nyárfák vannak, itt nagyon megreked a levegő s fullasztó meleg van ... Jobban hallatszik a zene is ...

Elindult a nyárfák felé, mint könnyű, csábító árnyék. Most már alszik a kisfiam, — gondoltam s eszembe jutott a gyermek szőke fejecskéje, ahogy szelíden és édesen belenyomódik a vánkos puha ölébe s lehúnyt szemei mögött kergetőznek az álmok. De aztán megint csak a lányt láttam, akinek minden véznaságát, minden esettségét eltüntette a nagy varázsló: az éjszaka s tündérré vált a harmatos, illatos fűben.

— Nem jó lesz arramenni, mert könnyen kígyók bújhatnak ki a cserjéből, — figyelmeztettem. De továbbszaladt. Lassan elindultam utána.

*

Megdöbbentő volt az öregasszony sápadtsága s törődöttsége, amikor a pesti vonat berobogott s kénytelenek voltunk szegényt fölcibálni. Először nem tudta, hol van. De végül megértette, hogy itt a vonat, éjfél elmult, indulunk tovább Pest felé.

— Istenem, istenem, nagyon megvisel engemet ez a hosszú út. Te nem vagy fáradt Tercsikém?

— Akár egész Afrikát beutaznám, — nevette

1925. okt. 1.

Terike az anyja gyöngeségét. — Ilyen szép helyeken még sohase jártam ...

— Hát az Állatkert?

— Nézze, nézze, hogy jön a vonat, olyan a két lámpája, mint a sárkány szeme, milyen félelmetes, sohase láttam ilyen különösnek ...

— Ilyen élőnek, úgy-e?

Belekapaszkodott a karomba, olyan közvetlenül s szégyenkezés nélkül, hogy akárki a húgomnak nézhette volna.

Harangzene. A vonat hatalmas fekete testa dübörög és katog. Kivilágított ablakai megragyognak a kis állomás sötétségében. Egyszerre megélénkül a kihalt éjféli perrón. Kis kocsik berregnek a keramiton, sípok sivítanak, kiabálás harsan, a fékek sziszegnek ... Megindul az utasok kis csoportja a kocsik felé, Terike még most is karomba kapaszkodva kíséri a mamát.

Beszálltunk.

— Majd én megint ledőlök, — úgy-e, megengedi, hogy ide végigfeküdjek, hiszen ön meg Tercsike jobban bírják az utat ülve ...

Megint előkerültek a kabátok, a kendők s most én is odaölcsönöztem köpönyegemet. Dideregve, megtépázva, összegörnyedve húzódott az esett csóka a vasúti kocsi rideg ülésére. Elhelyezkedett valahogy. Maga alá gyűrte a kabátot, kendőt, plédet s betakarózott a köpenyemmel. Mi pedig, Terike és én, szemben ültünk vele s szorosan egymáshoz bújva beszélgettünk.

— Nagyon megnyugtat, hogy a kislányomnak ilyen kedves, jóindulatú útitársa akadt, — mondogatta az öregasszony s arcára húzta a köpönyeg csücskét. — Nyugodt vagyok, nem esik nehezére az utazás. Istenem, istenem, csak már otthon lehetnénk ...

Elnyomta a fáradtság.

Köröskörül lígett-lógott az álmos utasok feje, mint az érett gyümölcs. Jobbra-balra himbálta őket a robogó vonat ritmikus lengése. A kocsi túlsó végéből hortyogás gurgulázott, némely utas összekuporodva aludt, mások maguk elé bámultak s szemükben a súlyos álom bárgyúsága mélázott. Két sváb asszony tereferélt a másik ülésen, keményített fejkendőjük mint a deszka keretezte száraz arcukat s a kötényük is olyan síma, fényes, keményített vászonból volt, hogy a deszkaszerűséget csak fokozta. Mellük lapos volt, csípőjükön úgy összeszorították a kötőket, hogy olyanok voltak, akár a rovarok tora s potroha emberi méretekben.

— Ven i sprech net, tann slaf i, — magyarázta egyik sváb asszony a másiknak, s csakugyan, hogy el ne aludjanak, szünet nélkül s egyszerre traccsoltak.

— De most már mondja meg, hogy ki maga tulajdonképpen, még a nevét se tudom ... A nevedet se ... — Lehúnyta a szemét. hátrahajtotta a fejét a vállamig. S haja rámömlött, végigcsurgott rajtam.

Összeszorítottam a fogamat, hogy szinte csikorgott. Hidegen próbáltam megítélni a helyzetet. Belebámultam a füstös helyiségben pislákoló gömbalakú olajlámpa világába, hogy szinte megfájdult tőle a szemem. Kék füst terjengett körülöttem s a lámpa kis libegő lángja alig-alig tudott áttörni rajta. Vigasztalanul rideg, rossz-szagú, undorító volt a környezet. Velem szemben a vénasszony, mint éktelen rongycsomó, aludt. Vagy tán meg is halt. Undorodtam tőle. Alig robogott a vonat tíz kilométert, s máris szökni szerettem volna. Ebben a ragadós levegőben olyan kedves volt a lány hajának csiklandozó simasága, karja melege, a belőle kiáradó illat, hogy akaratlanul is még közelebb szorultam hozzá. A tegezése elzsibbasztott. Végignyilalt a hátamon. Belefújt a szívembe. Fejemet az övéhez hajtottam s olyan volt ez, mintha kis iskoláslány fejét érintettem volna. Tulajdonképpen talán nem is volt több. De átkozott bolond dolog, ilyen buta kis bakfis és hogy hevülök mellette!

... ott lihegett a vállamon ...

— Mondd meg, ki vagy! Mondd meg igazán!...

Kérlelt, könyörgött, hízelgett.

— Nem, nem, sohase mondom meg. Valaki. Mindegy az magának. Mindegy az neked. Te buta kislány vagy, szégyellem magam miattad, mert én meg nagyon okos, nagyon hatalmas, nagyon szabad ember vagyok. Szabad! Ne kérdezd a nevemet. Talán még valahol találkozol velem. Ugyan éppen nem kívánom, hogy így legyen, de megtörténhet. Milyen jó lesz akkor, ha nem tudod a nevemet! Nem mondhatod el senkinek, ki beszélt neked a fákról, az életről, a repülésről és a szabadságról. Nem tudod megjegyezni magadnak azt az embert, aki kihevült melletted s akinek a vállára tetted a fejedet, aki... hát igen... Vagyok, aki vagyok. Vége. Ha nem én, hát valaki más. Olyan mindegy...

Már szinte ott lihegett a vállamon. Lehellete forró volt, a ruhája jószagú, a bőre friss és síma.

Nem vettük észre, amikor a szánk egymást kereste s csak aztán tudtuk meg ezt, mikor már sokáig tapadtunk így egymáshoz.

— Ne hagyj el, — suttogta s énbennem kaján öröm kerekedett fölül.

— Hát mit képzelsz?

— Most már örökké együtt kell maradnunk... Látod, engem szinte kiver a verejték... Senkit se láttam még... aki olyan... aki úgy beszélt velem, mint maga... mint te... Reggel kiszállunk valahol. Nem baj, akárhol.

— Nem megyünk be Pestre? Jó. Szabadok vagyunk, — mondtam magamban s a veszedelmes tervezgetés mindig mélyebb és mélyebb örvények felé ragadott, ahol már szédültem. — Mit mond Nietzsche? Élj veszedelmes módon. Mit akarsz azonban az anyáddal?

— Mamának csak megkönnyebbülés lesz. Van nyugdíja.

— S ha utánad pusztul?

Vállat vont. Gyermeki szemében kigyúlt valami, valami, amit már délután láttam, a sóvárgás cinikus, mindenen áttörő, mindent semmibevevő, semmin meg nem könyörülő állati dühe.

— Istenem... mama már olyan öreg...

— Nem tudod, nem hagylak-e cserben? Hátha csak az ártatlanságod kellett nekem, hátha...

— Nem, nem, én érzem, nem hagysz cserben. S ha úgy lenne... elmennék uccalánynak...

Már rohant a veszedelmek pusztaságába. Már látta a vizeket, ingoványokat és szfinxeket.

— Nem tudod a nevemet...

— Annál szebb lesz... Elmegyünk valahova s nem is tudja rólunk senki, hogy kik vagyunk. Nem leszek kíváncsi rád soha, csak amit megmondasz...

Olyan volt, mint az eszelős.

— S hátha már nekem családom van?

— Nincs. Nem lehet. De ha lenne, otthagynád. Úgy-e, otthagynád?

Rámemelte arcát s láttam, hogy már nem is lát engem, már fantasztikus méreteket öltöttem előtte, már félisten voltam s nem látott úgy, mint mások, nem volt számára többé kezem, lábam, arcom, ruhám, fejem és orrom, valami hihetetlen szimbóluma voltam számára a szabadságnak, valami óriási piramis, amely azonban nem a görnyesztő szolgaság, hanem a mindenen uralkodás megszemélyesítője volt. Exotikum, erő, távolság, élet...

*

Már derengett a hajnal, amikor végre elaludt.

Elfészkelte magát az ülésen és ölembe tette gesztenyefürtös fejét. Olyan könnyű volt, mint a labdarózsa. Alig éreztem. Nem törődtem vele, hogy mi lesz reggel. Csak nézegettem ezt a fiatal, könnyű, fürtös fejet s néha lehajoltam s megcsókoltam a homlokát, vagy a száját, ilyenkor összeborzongott s elpirult szinte érezhetően az egész testén.

Olyan gyenge volt, olyan kedves, olyan virágszerű. Mintha a Nilus mellől idehurcolt kis flamingó lett volna, rózsaszínű, karcsú, elröppenő.

Lehúnyt szempillái mögött álmok vizén ringatózott a fiatalság kibontakozó világa.

*

Rémülten meredtem magam elé. Velem szemben ott ült a kisfiam, szőke, dúshajú, kékszemű kisfiam, de ahogy jobban megnéztem, valami különöset láttam rajta, ami megborzasztott s hideg vasként merült a gerincembe.

A gyermek egyik szeme, a bal, üvegesen meredt rám, értelmetlenül és vakon.

Riadtan föl akartam ugrani, megdörzsöltem a homlokomat... Akkor vettem észre az ölemben alvó lányt. Velem szemben éppen mozgolódott a vénasszony.

Már nem égett a lámpa. Az ablakokon beragyogott a kelő nap hideg, kék, vörös és lila fénye, egyik percben kék szinek zuhataga, mint a jeges vízesés, a másik percben már vörös aranyzuhatag.

A vonat egyenletesen robogott. Már megtettük az út felét. Akácok bontakoztak ki odakint a ködből. Fejér mennyben jártunk.

Rettenetes volt az az ólmos zsibbadás, amely rámzuhant s hozzámtapasztotta a ruhát, a levegőt, a dohányfüstöt, amely piszkos volt és piszkított, amely megvakított s megbutított. Fejem akkora volt, mint egy hordó. Éreztem, miképpen dagad meg percről-percre jobban. Zúgtak a füleim. Mintha motoszok tanyáztak

volna az agyamban, aláásták egész gondolatvilágomat s megszaggatták a harmóniát, mely bennem muzsikált.

Véghetetlen undor terjengett bennem.

Kint éppen emelkedett a kelő nap. Megdöbbentő, óriási vörös léggömb, amely vakító sugarakat lövell ki magából s úgy úszik a tejfehér ködök közt, mintha hullámok himbálnák. Vérveresre festi a vasúti kocsi ablakát s az ölemben fekvő lány haját.

De üvegszemével konokul rámmeredt a szőkehajú kisgyerek.

— Nézze csak, hogy elaludt Tercsike az ölében, — mondta a mama s mosolya barátságosan rámvillant, fekete, hiányos fogait kimutatta s kibontakozott kendőiből és köpenyemből. — Igazán hálás vagyok, amiért így, a saját kényelmét föláldozva, gondját viselte Tercsikének. Szegényke olyan elhagyott, olyan árva. Nem törődik vele senki. Elhanyagolják. Pedig nem érdemli meg ... Ha megengedi, én szívesen ...

De a többit már nem hallottam. Csak ültem ott a kisfiúra meredve, mint az eszelős. A gyerek pedig rámbámult olyan konokul, ahogy csak a vakok tudnak belenézni a fekete ürességbe.

— Ez a gyerek ... nem lát? — kérdeztem végül a gyermek anyját, anélkül, hogy a csóka szavaira ügyelnék.

Szelíd, jó falusi úriasszony volt a kisfiú anyja. Féltő gonddal tartotta ölében a bágyadt, álmos, vak gyermeket s kérdésemre bánatosan ingatta dús hajkoronával ékes fejét.

— Beteg. Nem lát bizony. De, hála istennek, az egyik szemét sikerült megmenteni. Mennyit kínlódtunk vele, jó atyám, mennyit. S mennyi pénzünkbe került... Szegény kicsi, sokat állt ki ő is... Amikor fölhoztuk Pestre, az egész szeme ki volt esve, de így, így ki volt esve. Az! Senki se hitte volna, hogy valaha is látni fog. Hogy ez mit szenvedett! Persze: rögtön operálni. Csak operáció segíthet. De nem volt a klinikán hely. Szegény uram azt mondta, ha mindene rámegy, akkor is meg kell operálni. Nohát aztán úgy is lett.

— Mitől keletkezett a baj?

Az asszony már lelkesen magyarázta szerencsétlenségeit. Boldogan sóhajtozott, színezte előadását, ki-kitért kis mellékkörülményekre, hangulatokat festett, kétségbeeséseket ecsetelt, okokat fürkészett.

— Az úgy volt, hogy az uram nem volt otthon, kiment a gazdaságba, mert az uram intéző a grófnál és mondom, nem volt otthon. Ki hitte volna! Ez a szegény kis ártatlan odakint játszadozott a cselédgyerekekkel a baromfiudvarban és hát hogyan, hogyan se...

Már a kocsi valamennyi asszonya hallgatta a szerencsétlenséget. Én pedig kényszerítettem magam, hogy a gyermek üveges szemébe nézzek. Kegyetlen kín, furcsa öntépő kajánkodás volt ez. A vak gyermek néha-néha tökéletes hasonmása volt az én fiamnak, az ő haja borult a homlokára, az ő kis egyenes orra mosolygott rám, az ő kis kedves szájacskája piroslott előttem s a szeme... A szeme helyén ott meredt az üveges fehér golyó, a színtelen, vak, hideg, léleknélküli massza...

Olyan élesen láttam a kisfiamat magam előtt, olyan tisztán elképzeltem anyja ölében ülve, olyan világosan éreztem magam előtt, hogy sajgott belé minden porcikám. Elsápadtam s nagyon rosszul éreztem magam.

Akkor kelt föl teljes hatalmában, ragyogón, tűzpirosan a felhők közül tökéletesen kibontakozó nap.

Olyan gyengéden, ahogy tudtam, elhárítottam magamtól az alvó leány fejét s nem nézve kócos, törődött, álmos képére, nem viszonozva meghitt és mámoros mosolyát, kitámolyogtam a kocsi perrónjára. Már-már azt hittem, hogy

... Féltő gonddal tartotta ölében ...

megfúlok. Tág tüdővel szívtam magamba a friss levegőt, mely éles volt, tiszta és nedves.

Lekönyököltem a két kocsi között átjáróul szolgáló kis folyosó korlátjára. Rámeredtem az alattam csillogó sín végeérhetetlen, elfutó szalagjára. A kerekek kemény csattogása bátor ritmust vert a vasakon. S gondolkodtam. Mi is történt velem? Mitől is undorodtam meg annyira és olyan hirtelen? Miért is üldöz a kisfiam képe, az a szőkehajú gyermek, miért ütötte meg úgy a szívemet a félszemére vak gyerek szerencsétlensége?

Mi történt velem tulajdonképpen?

Hiszen nagyon jól tudom én, hogy ezek az emberek mások kívül és mások belül. Az anya... talán nem is anyja annak a lánynak. Hihetetlen akkora butaság, naivság, tisztaság, amekkora abból az öregasszonyból egész utazásunk alatt áradt. S a lány... Talán kamasz, aki most esett bele a perzselő lángba, kamasz, akit akárki megkaphat, ha eléggé meg tudja mozdítani a fantáziáját... Csak kamaszlányról tételezhető fel ekkora hiszékenység, akkora rajongás, tisztaság, készség... Vagy talán kitanult démon lenne rövid ruhában, tüdőbajos, babaképű donna, aki nem kérdezi a férfi nevét, foglalkozását, vagyoni helyzetét, — csak utólag. El akart helyezkedni egy kissé az életemben. Látta, hogy fiatal vagyok, magam is félig még legényke, magam is fantasztikusan rajongó és extatikus. Hisztériás is! De jó angol szövetből van a ruhám, szabadnak látszom és nincs félárú jegy váltására jogosító arcképes igazolványom, tanult vagyok és... és nem törődöm a pénzzel...

Vagy csak magam teszem meg ilyen gonosznak...

Beteg öregasszony és beteges kamaszlány, aki kígyókról álmodik, üldözik álmában s akinek a szempillája mögött titkos kielégülések képei bújnak meg.

Rettenetesen szégyeltem, utáltam magam.

A hajnali szél fehér, tejszerű foszlányokban fúzte a ködöt a bokrok, fák közt. Távolabb, egy mélyebb lapályon, meggyűltek ezek a foszlányok s valóságos kis ködtavat alkottak, csak a fák csúcsa s egy épületféle teteje látszott ki belőle. A nap pedig diadalmas ragyogással emelkedett magasabbra és magasabbra, lassanként felszívódott a köd teljesen, az égboltozat ragyogni és kékülni kezdett, minden elnyerte a maga tiszta, világos, értelmes, reális képét.

*

Csak Pest közelében mentem vissza a kocsi belsejébe, hogy összeszedjem cókmókomat. Lesütöttem a szemem s olyan idegenül éreztem magam, mint a szárazravetett hal. *Azok* éppen ettek. Ott ültek egymás mellett, már rendbehozták a hajukat s a kislánynak bizonyára volt kölni víze és egy darabka szarvasbőre, hogy megmoshassa vele az arcát. Mikor a holmimat összekerestem, egész sor kérdéssel rohantak meg. Mondták, hogy foglaljak helyet. Kínáltak vajaskenyérrel és sajttal. Udvariasan feleltem s visszautasítottam a reggelit. Lopva mégis odapillantottam a lányra: Terike elkapta tekintetemet s mosolygott, mint az az összeesküvő, aki mindent megért, mindenre kész és mindent magába zár.

De én hideg voltam s úgy néztem keresztül rajta, mint az üvegen.

*

Még a kelenföldi állomás forgatagában láttam őket. A mama görnyedve cipelte az egyik koffert, Terike meg a másik kettőt. A kofferokon meglátszott, hogy jó falusi, ormánsági elemózsia van bennük... Ormánság... A komoly nyárfák az országutak mellett, a kis faluk s az árkádos házak a falukban... A templom buzogányán merengő gólya s a parókia tornácán a pap... Milyen messze is vannak mindezek tőlem s mennyire hozzám vannak nőve. Mennyire bennük van a gyökerem s mennyire lehetetlen kiszakítanom onnan...

A lány ruhája csunván gyűrött, arca a sokadalomban halálsápadt, szinte olyan, mint az anyjáé. Sok a hasonlóság közöttük. Egyformán vékonyak, gyámoltalanok, kopottak s esettek. Terike most nem látszott flamingónak. Nehézkesen döcögött vékony, szinte eltörni akaró lábszárain a kofferokkal s haját néha kirázta a homlokából. Inkább csókának látszott ő is, körül-körül tekintgető csókának, aki most pár-zik ugyan, de nemsokára, ősszel megtépett tollakkal gubbaszt a barázdán s ázottan lesi a felhőket.

Úgy láttam, nyugtalanul keres valakit a tömegben. Aztán elsodorta őket előlem a forgó tömeg s eltüntek Budapest embercsatornáiban.

1925. okt. 4.

365

HUZELKA MÁTYÁS ESETE

IRTA: KODOLÁNYI JÁNOS

A társaságban idegorvos is volt s
ennek a beszélgetés természete-
n az őrültekre szokott terelődni.
az idegorvos még fiatal is volt,
dekelte és izgatta a tudománya,
s kérkedni is jobban tudott vele,
int valami öreg fiu, aki bizony
ér nem szokott többet beszélni a
nszájnál s inkább unja, mint sze-
eli a foglalkozását. Szóval, igen jó
rsalgó s kellő nagyképü uriember
olt az idegorvos. Most különösen,
ert a társaság középpontja egy
edves fiatal hölgy, soha olyan szé-
en nem mosolygott még, soha
lyan ingerlően nem göndöríttek
övid hajának fürtjei s kecses,
zom ujjai soha olyan titokzatosan
em forgatták a keskeny poharat,
nely szivárványköröket szórt a
mennyezetre s a körülevők figyelő
rcára.

— A paranoiásoknál — mondotta
fiatal idegorvos élvezettel s még
z ajkát is megnyalta utána egy
sipetet — a legkülönbözőbb esete-
ket látjuk. Van közöttük olyan, aki
eveli békának, vagy prófétának
képzeli magát, ugye, van persze
olyan is, aki állandóan képzeletbeli
teknőt cipel a hátán, vagy — mond-
ok — kanászostorral durrogat egész
nap, képzeletbeli disznócsorda után
nyargal s egészen ugy viselkedik,
mint egy kanász. Ilyenformán...

— Ilyenforman, kedves Géza —
jegyezte meg az asszonyka nevetve
— tulajdonképpen nincs is olyan
nagy különbség a kanász és a had-
vezér között, ugye...

— Nem egészen — tiltakozott az
orvos olyan hevesen, mintha sulyt
helyezett volna arra, hogy a fiatal
hölgy jelenlétében disztingváljon.
— Igaz ugyan, hogy a paranoiás
képzelheti magát hadvezérnek is,
meg kanásznak is, de ez csak a té-
bolydában van igy. Itt kint, a ren-
des emberek között mégis van kü-
lönbség...

— Azt már tudjuk, hogy egy ki-
csit valamennyien őrültek vagyunk.
Ki a normális ember? — A föld-
birtokos dörmögte ezt a bajusza
alatt, deresedő fejét ingatta s ivott
egy kortyot. — Elvégre, a normá-
lis ember... no, hát ki érzi magát
normálisnak, az szóljon. Én nem.
Nekem az a mániám, hogy senkise
normális. Neked, doktor, meg az,
hogy az orvosi tudományban hinni
kell.

— Hát Évának? — Nevetett a
gonoszkodó ügyvéd s feleségére
pillantott. — Neki többek között
az a legsulyosabb rögeszméje, hogy
szép.

— Szóval, hogy is volt? Igen. Itt
van a Huzelka Mátyás esete. Isme-
ritek valamennyien, ezelőtt volt itt
gyógyszerész, tudjátok, olyan has-
pók ember volt, igen flegmatikus
másküllönben, két hosszu, lécszerü
lábszárán himbálva, kacsázva ment
át naponta százszor is a szomszéd
kocsmába egy pohár borra. Hiszen
tudjátok. Valósággal jellegzetes
figura volt, hozzátartozott a Kis-
kőzutca képéhez, ahogy ott állt
a patika ajtajában, egyik lábáról
a másikra hintázta magát, magas,
felnyult testén, mint különálló va-
lami duzzadt a pocakja s ott várta
a pircsitói, arckenőcsöt, meg szap-
pant vásárló parasztlányokat. Ha
aztán elunta a várást, hát egy
percre otthagyta a patikát, szépen
átkacsázott a szomszéd rossz kocs-
mába s felhajtott, vagy egy pohár-
ral. Ezt azért mondom el, hogy
jobban emlékezzetek rá. Különös
frater volt a Huzelka különben is.
Igazi elparlagiasodott ur. Korlá-
tolt ember volt, ugye, jól öltözött,
feleségétől elvált háromszor, nem
ugyanattól, hanem három külön-
böző asszonytól, nem tudom, az
asszonyok nem birták-e őt, vagy ő
az asszonyokat... Elég az, hogy
mind a három válásnál sulyosan
szerepelt ugyanaz a kis nyeszlett,
csuf, nagyorru, csöpög, de szemte-
len vénlány, aki... aki, hát igen,
bisz tudjátok, a sarki krájzleros
lánya volt s akire a vagyonát is
hagyta. Az ember utjai kiszámit-
hatatlanok.

— Inkább az asszonyé — mosoly-
gott az ügyvédné. — Itt is az asz-
szony utjai kereszteztek... külön-
ben nem zavarom.

— Tehát, ugy-e, a Huzelka Má-
tyást eléggé ismerjük. Akkor, amik-
kor ő az intézetbe került, nevezzük
igy a tébolydát, igy szebb, teljesen
kifejlődött rajta a paranoiás meg-
betegedések egy specifikus esete...

Itt az idegorvos, nyilván nagyké-
püségből, meg hogy elkábitsa tudo-
mányával a kedves asszonykát,
olyan sulyos latin szavakat haji-
gálit a társaság káprázó szemei
előtt, hogy a jelenlevők, mint a bál-
ványok, moccanni se tudtak. Való-
ságos fáklyahajigálási produkciót
rendezett a doktor orvosi kifejezé-
sekkel. A hatás teljes volt.

— Én csak azt nem értem, hogyan
tudják maguk megjegyezni ezt a
sok hülyeséget — ámuldozott Éva.

Az orvos nem reagált. Tudta,
hogy az asszonyból csak a női agy-
velő szük irigysége beszél.

— Huzelka Mátyás azzal döbben-
tette meg a patikába járó szegény
parasztasszonyokat, hogy egy szép
nap vérbenforgó szemekkel rájuk
orditott:

— Térdre előttem, gaz cenk horda,
boruljatok lábai elé a hatalmas fe-
jedelemnek, kit Frankhon retteg!

— Egy öreg néni, aki minden re-
ményét már csak az idegerősitő
Hoffmann-pilulákba vetette, persze,
elájult a Shakespeare-i dikciótól.
Szegény Huzelka Mátyáson meglát-
szott, hogy soha életében nem kép-
zelte el másképp a fejedelmi méltó-
ságot, mint a forditott Shakespeare
jambusaiban megiródott. Ez már
hozzátartozott Huzelka stilusához.

Magyarság
1925. okt. 4.
L23. 12, 35.

— Hát ami azt illeti — dörmögte megint a deres földbirtokos — nem is tudnak ma már olyan szépen beszélni, mint Shakespeare idejében!

— Szóval, az asszonyok azt hitték, hogy Huzelka csak tréfál, csupán az öregasszony tudta azonnal, hogy megőrült. Azért is ájult el. De a többiek bizony nem borultak térdre előtte, sőt elkezdtek visitozva nevetni, ide-oda dülöngéltek a patikában, egymást taszigálták. Mire Huzelka felbőszült. Megelégelte a tréfát. Felkapott egy tégelyt s közébük vágta, aztán következtek a többi üvegek, porcellánedények, tégelyek, keverőtálak, mozsarak, minden, minden, ami a patikában megmozdítható volt, a mérlegtől a papirpénzig. Röpködött és zugott a patikában. Hanyatthomlok menekült onnan mindenki, csak Huzelka állt egyedül a csatatéren, még az ájult asszony is elvitte az irhát, amikor látta, hogy a patikus *csakugyan* belőrült. Az iszonyatos csilingelés, dörgés, csörömpölés, csattogás között pedig harsányan, fejedelmi gőggel recsegtek Huzelka Mátyás vad vezényszavai, az ő különös szintelen hangja egészen megszinesedett. Azután is sokszor volt alkalmam hallani ezt a megvadult orditást:

— Rakásra öljétek a gazokat! Senkit se kiméljetek! Az asszonyokat is, a gyermekeket is, az aggokat is! Kardélre velük! Kiirtom őket, az árulókat!

— De hiszen egészen rendesen beszélt — vetette közbe gunyosan Éva. — Hányszor hallunk ilyesmit s nem kiabálunk kényszerzubbony után.

— Ez is csak azt bizonyitja, hogy valamennyien..., — Kezdte a földbirtokos.

— Ne zavarjatok, kérlek. Huzelka esete azért volt őrült egy eset, mert Huzelkát ki tudtam gyógyitani, mig a normális ember, ugye, gyógyithatatlan. Huzelka Mátyás állati orditása — amit ő a drámák fejedelmi parancsainak vélt — felverte az egész falut. Két perc mulva hatalmas csődület állott a patika körül. Huzelka kiállt az ajtóba s onnan beszédet intézett a hadsereghez, mint ő az egybegyülteket nevezte, meg volt győződve róla, hogy a körülötte ácsorgó bámészhad hódoló sereg s intéseit lesi. Öntudata hihetetlenül megdagadt. Sohase volt Huzelka alázatos ember. Inkább fénnhordta a fejét, akármilyen üres fej volt is, az alapjábanvéve. De most a tört holmik szemétdombjáról, piros és kék üvegek tetejéről, porosan, aszpirintől fehéren, valósággal a kinai selyem ezer fényében és színében pompázva, mint egy igazi király, elerditotta magát:

— Térdre előttem, ostobák, én vagyok Frankhon királya. Hadoszlopok sorakoznak mögöttem!

— Persze, éktelen röhögés. A buta nép nevette. Ismét dühöngeni kezdett, hajtogatta, hogy hadseregek állnak a háta mögött, sortüzeket vezényelt s hajigálózni kezdett. Végre aztán két-három markos férfi lefogta a tajtékzó embert s kötelekkel alaposan megkötözve, kocsira tették, bevitték a tébolydába.

— Szegény fiúkó — sóhajtott Éva s cigarettára gyujtott.

— Hozzám hozták Huzelka Mátyást. Én akkor odabennt voltam az intézetben s fiatalságom ellenére nagy tekintélynek örvendtem. Igen, igen, ez igy volt. Hozzák az öreget. Dult, vult, toporzékolt, parancsokat osztogatott, vezényszavakat orditott: három hadtest van mögöttem, és igy tovább. Természetesen, térdet hajtottam előtte, ami láthatólag felkeltette jóindulatát. Gőgösen intett, hogy csak álljak fel. Felség — mondtam neki — kegyeskedjék elrendelni, hogy készitsék el a fürdőjét, és lakosztályát az ittartózkodásra.

— Magától értetődik, — helyeselt Huzelka felséges ur. — S ezeket a legényeket itt, — intett a háta mögé — szintén helyezzétek el valahol, a kaszárnyákban helyet kell szoritani számukra...

Felséges gesztussal intézkedett. A katonaság, amely hátamögött sorakozott, ellépett a kaszárnyák irányában, őfelsége pedig lakosztályába vonult. Én, mint a személye körüli miniszter szerepeltem. Igen megszeretett.

— Egy nap aztán elérkezettnek láttam az időt, hogy radikális eszközökhöz nyuljak. Feldult képpel robantam be hozzá: Felség, a katonák... a katonák...

— Mi az! — Hördült fel elsápadtan.

— Nézzen hátra felséged, *egyetlen katona sincs többé!*

— Huzelka Mátyás... megfordult. Mióta kitört rajta a betegség, egyetlen egyszer se fordult meg, egyszer se tekintett a háta mögé. Maga mögött tudta a hadsereget s nem fordult meg, talán, talán valami tudatalatti érzés arra ösztönözte, hogy ne keresse a katonáit, csak parancsoljon nekik. Most megfordult. A háta mögé tekintett. S nem volt a hátamögött egyetlen ember sem.

— Huzelka Mátyás attól a pillanattól kezdve nem parancsolgatott, nem dühöngött többé. Csendesen ült, vagy sétált szobájában, kiment a parkba, keveset beszélt, nem szólitott többé miniszter urnak, hanem barátomnak... A fejedelmi pózoknak, allüröknek, hangnak, kegyetlenségeknek örökre vége volt.

— Érdekes, — mondta az ügyvéd okosan — hát igy is lehet.

— Nem volt az azért normális soha, — jegyezte meg a földbirtokos — mikor kiszabadult az intézetből, ivásnak adta magát. Teljesen tönkrement. Akár egy szélütött koldus. Hát az csak nem volt normális...

— Ugy tudom, meg is halt. — Mondta Éva s elnyomta cigarettáját. — Gyerünk talán egy kicsit a kertbe. Nagyon szép a hold. Legyünk romantikusak.

S kimentek a kertbe. Huzelkát elfelejtették.

1925. okt. 11. 367

Az ideál

Irta: Kodolányi János

Ahogyan a segédjegyző, bizonyos Kende úr, a bájos ismeretlen zongorajátékát hallgatta, már több volt normális hallgatásnál. Beszédes hallgatás volt az. Rendesen akkor szólalt meg a bájos ismeretlen játéka, amikor Kende úr befejezte az ebédet jegyző uram asztalánál, ahol némi fizetés fejében ebédet és lakást is élvezett. Akkor szólalt meg a szívetzsongító zongora. A szomszédban bizonyára még nem telepedtek asztalhoz ilyenkor, mert hiszen csak egyszerű dolgozó emberek szokása a déli ebédelés. Kende úr bájos ismeretlenje pedig bizonyára előkelő hölgy volt.

A segédjegyző, mint minden segédjegyző a világon, erősen hajlott a romantikára, szentimentálisnak és lágyszívűnek is bátran volt nevezhető, így a vad s lázongó, száguldó Chopinmenüettek valósággal fölforgatták lelki egyensúlyát. Még soha életében nem hallott ilyet. Ahogy az ismeretlen nő erőteljes és mégis finom, érzékeny ujjai belemarkoltak a billentyűkbe, ahogy megviharzott s végigsodort a hangok zuhataga Kende úr gerincén, ahogy megrázta lelke mélyéig s a keserű, tüdővészes zseni rettenetes művészete játékosan, pajkosan, de halálosan hidegen s forrón is egyszersmind rázuhogott, az a kínos gyönyörűség soha nem álmodott óceánja volt. Kende úr meggörnyedten könyökölt a tornác párkányára s rágta cigarettáját, homlokát tenyerébe szorította, szemét a földre szegezte s hallgatta, hallgatta óraszám a váltakozó, kábító muzsikát, elmerengett s álmodozott anélkül, hogy tudta volna min... Csak akkor rezzent föl bárgyu elmerültségéből, amikor befejeződött a furcsa, magányos koncert s Kende úr érezte, hogy fáj a gerince, kiszáradt a torka, káprázik a szeme s a halántékán kétfelől olyan nyomás kínozza, mintha ráhengerítették volna a világot.

— Nem tudja főnök úr, izé... elég jól játszanak itt a szomszédban, — próbált érdeklődni Kende úr a főnökénél a bájos ismeretlen kiléte iránt.

— Nna, igen, persze... az asszonynép ráér az ilyesmire, nincs gondja, se politika, se a kenyér megszerzése nem aggasztja őket, hát persze ... Klimpíroznak.

A segédjegyzőt annyira lesujtotta a főnöke lekicsinylő nyilatkozata a szomszédból hangzó mennyei zenéről, hogy dühében már-már odavágott valami gorombaságot. Hogy: na, nem csoda, amért olyan rosszak a magyar utak, az adókivetés sem ok nélkül igazságtalan s így tovább, hiszen a közigazgatási funkcionáriusok oly műveletlenek, mint a ludak... De hát csak visszafojtotta keserű lázongását s valami fájó, fájó szomorúság, részvét vagy együttérzés féle rügyezgetett benne, fájó rokonérzés a bájos ismeretlen iránt, aki a kőfalon túl órákat tölt egy szoba négy fala között egyedül, vékony, finom ujjait démonian siklatja a fehér s fekete billentyűk során, szemét lehúnyja félig, tiszta arca elmereng a halott lángész eleven szenvedélyein s míg zengő idegein hárfáz a szerelem, vágy, epedés, a zengő húrokon harsog, dübörög, viharzik és tombol Chopin fájdalma és szenvedése... S egyedül, egyedül viharzanak le benne ezek a magasztos, felsőbbrendű érzelmek, nem érti meg senki s nem tudja, hogy ő, aki minden nap órákig hallgatja s magába fogadja a hangok legkisebbikét is, a nüánszok leghalkabbját is, mennyire együttérez vele s mennyire rokona a társtalanságban. Kende úr nagy, cikornyás, fellengző aláírásokat kanyarított a marhapasszusok alá, poétikus, finom, rajzos aláírást és szerette volna kiönteni a társtalanság bánatát.

Hogy láthatná csak egyszer a bájos ismeretlent? Hogy köszönhetné meg csak egy szóval is a földöntúli gyönyörűséget, amelyben részesíti? Írjon neki? Valahogy így kellene. Megírni mindent őszintén. Az értelem, megértés, okosság, komoly élmények, szenvedélyek és világosság hölgyének. Rajongó, őszinte, igaz levélben megköszönni mindent, mindent...

Következő nap még habozott ugyan, de a zongora bűvös viharai után úgy érezte, végkép belécsapott a szenvedélyek tűzsugara, felgyujtotta lelkét s hatalmas lobogással tölt be mindent, elhamvasztván a kicsinyes szempontokat s tépelődéseket. S Kende úr szétrágta tollát s megírta élete legszebb levelét s egyetlen lírai költeményét.

— Én csak egészen egyszerű, szerény kis hivatalnokember vagyok, — írta többek között levelében — iskoláimat nem minden nehézség nélkül végeztem el s azt a csekély műveltséget, amelyet sikerült megszereznem, meleg szívemmel támasztom alá. Jómagam is társtalannak érzem magam ebben a sekélyes faluban, amelybe megélhetésem sorshajója vetett. Pillanatra se tudtam magam lealacsonyítani a mindennapi élet prózai sivatagába. Mennyire meglepett, mennyire felkavart s mondhatnám lelkem mélyéig megrendített az a tapasztalás, hogy szívgazdagságommal nem állok egyedül ebben a sivár faluban. Engedje meg Asszonyom, hogy tudassam Önnel azt a hatást, melyet bennem mindennapi zongorajátéka előidézett. Az Ön istennői ujjainak érintésére kibújtak szívemből mindazok a nemes érzelmek, amelyekről azt hittem, hogy a passzusok, adóívek s anyakönyvi kivonatok teljesen és végleg eltemették, mocsárba fullasztották s immár halottan és hervadtan várják a késői nap hiábavaló sugarait. Feltámadtam Asszonyom s ezt Önnek köszönhetem. Ember vagyok, érzem,

Pesti Napló 1925. okt. 11. 229. sz. 7-8.

hogy több és különb, mint azok, akik körülöttem tülekszenek. Köszönöm Önnek, áldja meg érte az isten hófehér ujjait, melyekkel a szívemet megillette, a gyengéd, mély szemét, melyekkel lelkembe lopta álmait s a lelkét, melylyel megálmodta azokat az álmokat, amelyek a zeneszerző kebelét dagasztották. Ön az én egyetlen jótevőm ebben a kietlenségben s ezt meg kell Önnek mondanom, ha megbántom is vele. De Ön nem sértődik meg, sokkal jobb és okosabb, — érzem. Fel tudja fogni egy szegény, magányos fiatalember helyzetét és érzelmeit, melyek tiszták, mint az Alpesek hava . . .

S így tovább.

Nagyon szép volt a levél s mikor az ismeretlen hölgyhöz átküldte címzés nélkül a kisbíróval, nyugodtnak, de csodálatosan megtisztultnak is érezte magát. Mintha azoknak az Alpeseknek a csúcsára ült volna fel, amelyekről olyan szép hasonlatot remekelt. Világos, feszült, vibráló, de hatalmasan tiszta és magános volt körülötte minden.

Csak legalább a nevét tudná az ismeretlennek. De a láthatatlan lakót nem ismerte a kisbíró, csak annyit tudott, hogy...

Azt mondta, hogy öreg az már és csúnya. De talán az anyjával tévesztette össze. Vagy a nagynénjével.

Mikor visszajött az ember, Kende úr szíve a torkában vert. Válasz jött lelkes soraira. Izgatottan, remegő szájjal bámult a hegyes betűkre.

— Együttérzése jól esik, köszönöm, látogasson meg, ha a zenét annyira szereti, Júlia. — Ez volt a levélben.

A segédjegyző attól fogva néma megvetéssel kezelte főnökét. Már jóelőre fürdött a magasrendű szellemek találkozásának izgalmaiban, tiszta gyönyörében. S amikor kikefélt zsakettjében nagy esetekre tartogatott manzsettáival s a szivarzsebben kis selyemkendővel, pont déli tizenkét órakor becsöngetett a szomszédban, úgy érezte, élete megkoronázásához érkezett. Még sincs egyedül. Mégis a legkülönb. Arca fehér volt s szeme ragyogott, mint a részegeké.

A szobalány bevezette a szőnyeges szalónba s némi várakozás előzte meg a pillanatot. Minden olyan ünnepélyes, olyan jelentőségteljes volt, minden olyan . . . kozmikus sűrítettségű ... A képek a bútorozva kiadott szobában. A felnyitott öreg fekete zongora. A kótacsomók szétzilált halmai. A szőnyegek, a függönyök néma csüngése . . .

Belépett Júlia.

Kedvesen mosolygott s előreálló sárga fogai mint valami rettentő tragikus vicsorgás szörnyedtek a férfira. Lapos deszkamellén két sor csipke vonaglott az idős hölgy benső hevétől. Orra arisztokratikus volt, túlságosan is az, csontos, kemény, karvalyorr. S kiégett, reménytelen szemében a várvavárt férfi késői epedése horgadt ...

Kende úr elsápadt, dadogott néhány szót s összegörnyedve ült a bizonytalan puffon.

— Annyira szereti a zenét? Igazán? Kedves volt, amiket írt. Oly jól esett végre egy emberi, meleg érzelem, ki se mondhatom magának ... Mit szeret, mondja? Jaj, én imádom Chopint, tudja, beteg vagyok, oly epedő, oly éd s és mégis oly szenvedélyes ...

Kende úr torka kiszikkadt. Úgy érezte, kegyetlenül arculcsapta a sors. Ez lenne a bájos muzsikáló? Ez? Ez a férfievő, sárgafogú dajna, ez a rettenetes kiszáradt csutak? ez?

A hölgy azonban nem vett észre semmit. Már le is telepedett a zongorához, csontos ujjaival már turkált a kóták között, már fölütötte a lapokat s már végig is futott a billentyűkön. Kende úr fájdalmas dühbel húnyta le szemeit s fölzúgtak Chopin első taktusai, a csattogó, csicsergő, dörgő, zubogó és viharzó menüett-hangok s a férfi mellére ejtett fejjel hallgatta. Aztán elfelejtett mindent. Már csak a zene óceánja létezett számára, a fájdalomorkán és szenvedélyvihar... S lehúnyt szempillája mögött megjelent a szépséges asszony karcsú, finom, érzéki alakja, hajladozó dereka, kemény, elefántcsontmelle s félrehajtott bájos, szomorú, szenvedélyes feje ... A hosszú szempillák alatt megbújt a szenvedélytől szikrázó nedves kék szem ...

Kende úr elfelejtette az iménti képet s hallgatott, áhítatosan, átszellemülten és boldogan hallgatott ... Csak éppen a szemét nem nyithatta ki.

1925. okt. 11.

369

Orvosi lakásvizsgálat

Mostanában olyan gyakran hallunk a tüdővész elleni küzdelemről, mint ezelőtt esztendőkön keresztül sem. A népjóléti miniszter is több ízben szükségesnek tartotta kellőkép megvilágítani azokat a feladatokat, amelyek a tüdővész elleni harcban a népjóléti minisztériumra hárulnak s cikket is írt erről a kérdésről. Főképpen megdöbbentette azokat, akik ezzel a kérdéssel behatóbban foglalkoznak, az Alföldön uralkodó borzalmas állapot, az a halálozási arányszám, amely a tüdővész aratását mutatja. Nem nehéz megállapítani, hogy ott legrosszabbak a lakásviszonyok, egy-egy földes szobában gyakran hat-nyolc ember lakik, a ciberével táplált gyermekek és felnőttek együtt lélekzik be a miazmás levegőt s mesterségesen készítik elő a tüdővész fészkét. Legutóbb a balatonmenti orvoskongresszuson hangzottak el reménytelen óhajok a rettenetes helyzet megváltoztatására.

El kell gondolkoznunk ezeken a dolgokon; ha friss, elfogulatlan szemlélettel nézzük a helyzetet, csodálkozunk: hogy is lehetséges, az expressz, repülőgép, rádió korában, Európa kellő közepén, a háborúk pótolhatatlan emberveszteségei után, hogy az ország lakói, sőt *az ország lakóinak többsége* földbőlvert vályogból tapasztott putriban lakjék s a tüdővész halálos karjait önmaga ölelje magára? Egy-egy nagyobb faluban minden nap zúg a harang: temetnek. S minden másnap tüdővészben elholtnak szól a harangozás. Mért nem lehetséges ennek az ellenkezője? Milyen szépen elképzelem néha: az orvosok időről-időre sorrajárják a községek lakóházait s megvizsgálják, vajjon az egészség követelményeinek megfelelnek-e? Odáig eljutottunk, hogy minden hatodik évét betöltött gyermek tanköteles, sőt éppen legutóbb arról is beszélnek, hogy tizennyolcadik évéig tanköteles lesz mindenki. A testnevelési törvény kíméletlen szigorral vasárnapi gyakorlatokra rendeli a legtávolabbi tanyák ifjúságát is, vad, pusztánnőtt sihederek vasárnap délutánonként csoportokban tanulják meg a legkomplikáltabb, legfegyelmezettebb tornagyakorlatokat. Körorvosainknak ügyelniök kell, — vagy kellene — arra is, hogy minden portán legyen szabályos szemétgödör, perváta. Arra is kellő személyzet ügyel, hogy nyaranként a cséplők asztagai, szalmakazlai ne legyenek tűzveszélyes helyen, építkezésnél is ma már meglehetősen ügyelnek arra, hogy tűzvésznek fészke ne legyen valamikép az építkezés.

Mi lenne, ha az orvosok nemcsak ujraoltással, trahoma-vizsgálattal, pervátaellenőrzéssel vigyáznának a nép egészségére, hanem úgy is, hogy *az építendő házak tervét felülvizsgálnák, azt a telket, amelyen építeni akarnak, megszemlélnék, vajjon nem nedves-e, nem viszkos, nem süppedt-e,* vajjon egészséges lakás épülne-e rá? Aztán időről-időre megnéznék azt is, vajjon a házak fel vannak-e padlózva, milyen a szellőztetés, milyen a tisztogatás, nem fenyeget-e veszély ragályos betegségek orvtámadása felől, nem betegszenek-e sorra tüdőbajban azok, akik össze vannak zsúfolva egyetlen oduba, megállapítanák hivatalosan és *esetről-esetre,* hogy a rossz lakásnak, piszoknak, nedvességnek mi az oka s hogyan lehetne azon segíteni? Megkérdeznék azt is, hogy mért nincsenek tisztességes padlózott szobák, s megfelelő nagyságú levegős helyiségek?

Akkor az ívek megfelelő kérdőpontjaira adott válaszokból kiderülne, hogy az állam dolgozó lakosságának kilenceven százaléka földhőzragadt koldus, kiderülne, hogy a kötelező iskoláztatás, torna és oltás nem sokat ér ott, ahol a szellemi szegénységnél talán csak az anyagi szegénység nagyobb, kiderülne, hogy egész falvakat kellene hatóságilag, karhatalommal lerombolni s nem lenne miből másikat építeni helyette, kiderülne, hogy ezen a nagy kerek földön hangyamód munkálkodó nép arra sem képes, hogy hajlékot teremtsen magának...

A hatósági orvosi lakásellenőrzés, csak úgy, mint az iskola és egyéb kötelezettség, rendkívül üdvös volna, mert bizonyos idő multa *maguk az orvosok követelnék,* hogy ezen az állapoton változtatni kell, mert az ország népe kipusztul, degenerálódik, elhülyül, elcsenevészedik, s akkor aztán tökéletesen fölöslegesek az orvoskongresszusok és az egyetemek. Lehetetlen helyzet is az, hogy a tömegesen tengődő fiatal s ambiciózus orvosok szinte tétlenül lézengenek egy olyan államban, amelynek legnagyobb rétegét kikezdték a romboló tömegbetegségek. Valahogy rosszul van ez így, a vak is látja, hogy ez a modern tudományosság tökéletes csődje. Csődje az adminisztrálásnak, a kormányzásnak, csődje az emberszeretetnek, a hazafiságnak, csődje a jövőbe vetett hitnek. Be kell látnia mindenkinek, hogy *a mi megújhodásunk papjai csak az orvosok lehetnek,* nekik kell megállapítaniok, *mi helyes és mi ártalmas a népnek,* orvosoknak kell beleszólniok *még abba is,* hogy a parasztasszonyok ne kötözzék be a derekukat zsinegekkel, mint a zsák száját, orvosoknak kell a kezükbe venniök sok olyan dolgot, amit ma a közigazgatás tart a kezében, — vagy az sem.

Orvosokat a falura és csendőrket az orvos mellé!
Ez lenne feladata legelsősorban minden népjóléti minisztérnek, s ennek kellene alárendelni minden egyéb kérdést. **Kodolányi János**

Magyarország 1925. okt. 11.

229. a. 10.

Levél az öreg fiatalokról

A század fordulóján történt, ugyanakkor, amikor Maga a teáját kevergette s arról csevegett, hogy mennyi pikantériát szabad megengedni egy jól szabott vígjátékban, lord Haldane, az angol hadügyi államtitkár erősen szervezte azt a hadsereget, amelyet majd Európa partjaira kell kiteuuie a Rajna mellé s ugyancsak lord Grey s más lordok és monsieurök a háborút alapozgatták, néhai császár: Vilmos úr flottát épített s végtelenül kívánta a szudáni gyapotot, meg a mosszuli petróleumot.

Egyszóval: Magácska teát kevergetett, igen szellemesen társalgott s ezek a dolgok teljesen elkerülték a figyelmét. De nemcsak Magának, Másoknak is. A baj azonban ott van, hogy Magácska, hiába öregedett, — mint szerényen állítja, — hiába nézett és forgolódott, azt sem vette észre, *ami azután következett.* Mert fel kell Magát világosítanom, itt, körösköröl, egész Európában, olyan páratlan pusztítás, tömeggyilkosság, bűn és szenvedélytombolás dühöngött, hogy minden valamirevaló szivet *örökké vérzővé* facsart a szenvedések orgiája s a szerencsétlen s buta emberek iszonyú kerékbetörtsége.

Maga pedig most bosszankodik, sőt gúnyolódik, hogy a fiatalok kissé *öregeknek látszanak* s nem tudnak zavartalanul virágot szagolgatni, teát kevergetni, francia vígjátékokról csevegni, műkedvelő szinielőadásokon kacérul s kissé kifestve résztvenni, mint ahogy Maga, kedves Margitka, esztendők óta ügyesen csinálja. Magának rosszul esik, kedves, puha, finom, érzékeny szívét bántja, hogy a fiatalok s különösen a fiatal írók, akiknek nevében íme Magához szólani bátorkodom, *haragosak*, hogy véleményük van, hogy Krisztus korbácsát suhogtatják, hogy nem kacagnak s nem szednek virágot... Maga pedig, még a régi jó időkben, azt mondja: kéreste csak Krisztust és nem találta meg, latolgatta a dolgokat, de a véleményig nem jutott el, könyvtárakat bujt s az emberiség költője akart lenni, de csak pikáns vígjátékokat irt... Margitka, Margitka, ne haragudjon, amiért mi fiatalok olyan könyvben haragszunk, de mégis csodálatos, hogy Magának soha véleménye nem volt, hogy Maga soha haragudni nem tudott, hogy Maga csak teát kevergetett, cukrot szopogatott s a világért se nézett volna ki Biedermeyer úr ablakán, hogy vajjon *mi is hát* az az őrült tombolás az utcákon, *mit jelent* a rengeteg hulla, anáink, nagyanáink megbolondulása, az égő tetők, a kolerás gyermekek, éhező anyák, tépett honfitársak és ellenséges embermilliók... hogy meglátta volna a tízmillió halottat, amelyek között kedves arcok mállanak s a füstölgő tetőket és rombadöntött virágoskerteket... Maga szubtilis szívét tartja oda példának mielénk, kedves Margitka s *számon kéri tőlünk a haragunkat és elszánásunkat, de két hol a maga jó szíve, amely kiveszi részét az emberiség szenvedéséből,* pusztulásából, kétségbeeséséből? Maga nem sajnálja a letiprott országok népét s a letiprott népek országát? Micsoda szív az, amely nem tud fellázadni még azok után sem, amik körülöttünk történnek? Maga sokat olvasott, igaz, hogy csak könnyebbfajú irásokat, de talán mégis ismeri Schopenhauer mondását: *Aki nem tud haragudni, annak a lelke béna.* Az istenért, csak nem bénult meg a Maga lelke is, mint sokaké a teázgatók közül?

Nagyon egyszerű pedig véleményt alkotni a dolgokról, *nagyon egyszerű megtalálni Krisztust is,* akár korbáccsal, akár anélkül. De inkább korbáccsal. Maga nem találta meg. Nézzen körül egy kicsit. Mit lát? Romokat. Gonosztetteket. Öngyilkosokat, lesütött szemüeket, sárgaképűeket, tüdőbajosokat, rosszimistákat... Vagy csak én látnék így, a fiatal? Vagy a Maga teásasztalcsészéjében aranyosabban tükröződnek a jelenségek? Mert akkor

1925. okt. 25.

megértené, hogy itt csak egy lehet a vélemény, — igen, *vélemény!* Az, hogy ennek véget kell vetni. *Még pedig azonnal. Most. Önnek is. Nekem is.* Mindenkinek, akiben lakik még valami emberség. Maga nehezteli ránk, mert elszakadtunk a tradicióinktól, mint maga nevezi a multakon való rágódást. Pedig csak apáinktól akarunk elszakadni, akik olyan kevéssé szerettek bennünket, hogy az angol flotta, a szudáni gyapot s a mosszuli petróleum kedvéért ránkgyujtották a házunkat. Akik elsősorban kereskedők voltak, másodsorban katonák, harmadsorban kávéházi diplomaták s tizedsorban apák. Pedig mi szeretjük az apánkat. Azonban a gyermekeinket jobban szeretjük — s ezt elvégre nem róhatja fel bűnül nekünk senki. Bernard Shaw írja, hogy a következő háború már nem hadseregek marakodása lesz, hanem *tudományos kísérlet* milliós városok elpusztítására. Ezt Magácska nem éri fel ésszel? Vagy ha ésszel nem is, *hát szívvel?* Nézze, nekem van egy szőke, kékszemű kisfiam, meg egy kékszemű, pirosarcú lánykám. Beleegyezem én abba, hogy amíg fiam odakint szétlocsant fejjel hentereg a sárban egy lövészárok mélyén, lányomból szuronnyal tépjék ki a gyermeket, vagy tudományos módon, laboratóriumokban előállított eszközökkel merevítsék hullává? Nézze, Margitka, ez *már a faj önfentartási ösztöne, ami belőlünk, fiatal írókból beszél.* Mi felelősek vagyunk az emberiségért, — ami nem frázis, mint a vígjátékok vidám szócsokrétái, hanem komoly és rettenetes igazság, az igazságok minden terhével. Én minden este feltámasztom a halottakat s kivétel nélkül valamennyit, honfitársaimat éppen úgy, mint ellenségeimet. *Ez csak eléggé keresztényi dolog.* Vagy melléjük fektetem a fiamat s a lányomat, míg azok ott alusznak mellettem ártatlanul és nyugodtan. Hát innen a mi lázadó hangunk, kedves Margitka. Mert a mi felelősségünkre többé nem lehet *kereskedelmi és ipari érdekekből* hullákat csinálni az ártatlan és örvendező emberekből. Csak rajtunk keresztül. Tudom. Maga szereti az indulókat és a hősi pózokat. De mi is elszántaknak és hősöknek érezzük magunkat a szeretetben. Még akkor is, akkor is szeretetben, ha Krisztus korbácsát ragadjuk meg néha. Csak szentimentális hölgyek képzelik a szeretetet virágszagolgató, teakevergető, mosolygó, vígjátéki szelídséggel megnyilatkozó s jobb szituált körökben szellemességeket mondogató humanizmusnak. *A szeretetnek éppen olyan elszántnak s keménynek kell lennie, mint a gyűlöletnek, az idealizmusnak éppen olyan kitartónak és szívósnak, mint a gazságnak.* Ez olyan világos, hogy csodálkoznom kellene, ha nem értené meg.

Mi lehetünk fanyarak, keserűek, ehetetlenek, mi fiatal írók, lehetünk kemények. Magácska szerint zöld szilvák vagyunk, éretlenek. Nincs kifogásom a hasonlat ellen. Csak emberbaráti tanáccsal szolgálhatok: ne táplálkozzék velünk, mert elrontja a gyomrát.

Kodolányi János.

Magyarország 1925. okt. 25. 241. sz. 13.

372

Öregember

Írta: Kodolányi János

A tornácon ült az öregember, hófehér haja selymesen borult a nyakára, zsiros régimódi kerek kalapja alól szinte kihabzott. A napfény szelíden csókolgatta barna, redőkkel televésett arcát, bozontos fehér bajuszát, két nagy, barna, eres kezét, szeretettel simogatta, mint az anya, földanya, aki nemsokára ölébe fogja vonni ezt a fáradt fejet, ezt a két vastag, kérges barna kezet.

Tyúkok sétálgattak az udvaron. A kakas körüludvarolgatta őket s a vénember elnézte, komoly derűvel, fenséges nyugalommal. Botját néha odébbtette a fal mellé, majd megint csak megforgatta bütykös ujjai között. Most a kakas valami hosszú giliszta t talált s édes kotyogással hívta rá tyúkjait. Az öregember mosolygott. Megfigyelgette a kendermagos tollazatot, a piros taréjjak pipacsait s a futó lábak cik-cakját. Hogy fetrengett a tyúk csőrében az a kukac! Hogy nyujtogatta a hegyes fejét a napfény felé. Mindenáron ki szeretett volna menekülni az éles csőr késpengéi közül. Vonaglott és forgott, fetrengett, bizonyára sírt is, de nem hallotta senki... S elvégre természetes, hogy a giliszta t megeszi a tyúk, a tyúkot meg az ember... Az embert pedig?...

Az ember elfárad, pihenni akar s a föld visszafogadja méhébe, ahonnan született.

Amint az öregember elnézegette csöndes környezetét, lassan kitipegett hozzá a felesége. Ez is öreg volt, nem is annyira öreg, mint inkább vén. Megvénitette az eső és a nap, a tél és a nyár, a vetés és az aratás, a szerelem és gyűlölet. Képe rosszindulatúvá vált, szoknyája piszkossá és termete töpörödötté. Még a keze is olyan vén volt. Minden ujja végén egy kis bunkó, a bunkó végén piszkos, töredezett fekete köröm, mint a vén hollóén. Ráncos képén valami hangtalan, könnytelen, fájdalomtalan zokogás látszott, valami méltatlankodó vád. Megtámaszkodott a tornác falánál, megtörölte orrát a keze fejével s reszelős hangon, siváran, vádaskodón panaszkodni kezdett:

— Látod-e, embör... Most hét esztendeje, hogy meghótt a Lajoskánk... Eszödbe jutott-e vajjon? Gondósz-e rá csak akkorkát is, mint az a küccseg a fődön, akit békap a tik?

A jókedvű tyúk elnyelte a giliszta t s csakugyan, egy kis kavicsot kapott be utána, félrefordította a fejét, belepislantott a napba, aztán kárálni kezdett. Mint egy asszony a piacon.

— Vaj' van-e benned iránta csak annyika szánalom, jóság a szivedbe, mint egy gyüszűbe a tejcse? Elfeledted te má azt...

— Nem feledtem én, — dörmögte mosolyogva az öregember, de semmi panasz vagy szomorúság nem volt a hangjában. A kakas megint giliszta t talált, kotyogni kezdett s feleségei lóhalálában rohantak hozzá. Igen érdekelte az öregembert ezeknek a szelíd állatoknak minden dolga. Elnézte órákig. Most is a barna kontyos tyúk fölkapta a férget s futni kezdett vele. A fehér utána. Megkerülték a kis barackfát. Ott a barna elejtette zsákmányát s azonnal fölkapta a fehér. Szegény giliszta már szabadnak érezte magát, megvonaglott a földön, gyorsítani akarta a lábatlan futást, de a fehér tyúk kései megragadták. Az öregember szinte izgalommal szemlélte.

— Te csak elfeledted szegén Lajoskánkat, peeg mejen igön-igön derék embör vót, az arca mejen táblás, jaj nekőm én istenöm, istenöm, kellött az a háború... Nem akart ű menni, lá érezte, hogy odapusztul, elvessze az isten... Mejen jó embör vót, akár az a jó nap...

Az öregember arca kiragyogott: a fehér is elejtette a férget, mármár úgy látszott, hogy be tud bújni egy lyukba a hűvösre, de a kakas ott termett, fölkapta s odaterentette a harmadik tyúknak. Most az futott vele.

— Te vén ember, te, te, annyikát se bánod te, mintha nem a fiad lett vóna, az egyetlen gyerököd! — káromolta odvas fogai közül a vénasszony. Arcát eltorzította a fájdalom dühe s az egyedülvalóság.

Az öregember fölemelte súlyos kezét s legyintett. Mondani akart valami csillapítót, de aztán meggondolta. Nem érdemes. Elmosolyodott.

— No, most osztán békapta a búbos... — nevetgélt csöndes nyugalommal. — Hát csak ennyikét ért az élete ni... Mint a leesött mákszem...

Arcát csöndesen fordította a szelíd, mindent beragyogó és szerető nap felé.

Az Est 1925. nov. 1. 247. sz. 8.

1925. nov. 1.

Az asszony, a szerelem és a művészet

Nekem számtalan tapasztalatom van arról, hogy a nők lírája, illetve lírai verse — körülbelül arra szolgál, amire a ridikülben tartogatott kis aranyszelence és pirosító rudacska. Szépítőszer. Csak nagyon kevesen, elenyésző kevesen vannak olyanok, akiknek *belső szükségletük* az írás, akiknél a gyónás szerepét tölti be, akiknek önmaguk megvalósítására kell, hogy lelkük legmélyebb, legösztönösebb, legtudatalattibb rétegeit felszínre dobják s így eljussanak a legbelsőbb naphoz, mely egyéniségük oszthatalan, isteni, tehát egyben egyetemes emberi középpontja. Más hasonlattal: minden versnek ruhának kell lennie, amelyet írója egymás után őszintén, bátran levet, hogy meztelenül jelenhessék meg önmaga előtt, ellenkezőképpen áll azonban rendesen a dolog: verseiket a nők szeretik ruháknak tekinteni, melyeket felvesznek s a világ tükrei előtt mutogatják bennük magukat. Példákat mondanék, neveket, amelyekhez nem fér kétség, de nem akarok érzékenységet sérteni. Tagadhatatlan azonban, hogy a nők rendkívül hajlamosak a régi és rossz értelemben vett l'art pour l'art művelésére, s férfiak között is elsősorban a feminin lelkűek. Öncéllá tenni a nyelv szépségeit, előtérbe helyezni a ritmikai, zenei elemeket, belső konstrukció és belső harmónia helyett barokk külsőségekkel törődni, elsősorban a magát cicomázó, s a maga nemi értékét külső jelekben megmutató, vagy felmutató nő szokott, s ez így természetes. Ebben az esetben az úgynevezett költészet nem is egyéb, mint ékszer, vagy fűző, esetleg nemes és szemkápráztató brókát, vagy néhány kedves és illatos virág, amit hajába tűz, vagy fejére fon. Azonban nem művészet, a művészet szót a maga ősi komoly értelmében véve.

A művészethez elsősorban aktivitás kell, belülről kifelé irányuló expanzív, tehát alkotó energia, amely formákat tud bontani, formákat tud teremteni, belülről kifelé megvalósítja, felszabadítja, formába önti, teremti, kézzelfoghatóvá teszi, realizálja, *megvalósítja* a művész egyéniségét, a lélek legmélyére nyúlva megtalálja mindennek gyökerét s kapcsolatát a Kozmosszal. A művész magában összeolvasztja minden kor minden emberét, egyetemes, túlteszi magát korlátokon, ideológiákon, amelyek az átlagember életét, hétköznapjait, agyvelejét megkötik, bedeszkázzák, túllát a társadalmi formák kisded dombjain, s az örök változhatatlan törvények csúcsain tisztán és szabadon lélekzi be azt a levegőt, amelyről Nietzsche írt s amely másokat megölne, vagy megbolondítana.

A művész, akár író legyen, akár muzsikus, akár képzőművész, mindig a szabadság ideálja, a szabadságért verekdő hős a tömeg szemében.

Mert benne látja a fizikai élet zárt formáiba kényszerített szellem örök vágyát, az elérhetetlen, végtelen szabadság után.

Amikor ezeket így leszögezzük, valószínűtlennek látszik, hogy nő is képes lenne megvalósítani azt, amit a férfiművész megvalósít. A nő kozmikus kapcsolatai a szerelemben és a gyermek világrahozásában realizálódnak. A férfiéi azonban a kultúrtevékenységben, az etikai rendszerezésben, a művészi alkotásban, általában az *alkotásban*. Én a nőt nem is tartom etikus lénynek, mint a férfit. A nő etikája más, lényegében ősibb, állatibb, vadabb, primitívebb. De nem *aktív* a nő. Hogyan képzelhetünk művészi alkotást, vagy általában alkotást, aktivitás nélkül? Itt a dolog sarokpontja. Ezért hiányzik valami a nők írásaiból, szobraiból, szineiből és vonalaiból, hiányzik valami, amit nem lehet kívülről befogadni, hiányzik a szuggesztivitás előfeltétele: az erő, ami spontán kell, hogy megnyilatkozzék a művészi alkotásban. Ezért nem tartjuk lehetségesnek a női filozófust, mert analitikus lehet a nő, de szintétikus nem, nem tartjuk lehetségesnek a női Beethovent, vagy Bachot, Michel Angelot, ellenben lehetségesnek tartjuk az interpretáló művészetekben való kiválóságukat, mert interpretálni az tud, aki tud analizálni, aki át tudja magán ömleszteni valamley idegen rendszer természetét, aki tud médiuma lenni egy aktív és erőteljes szellemnek.

Nem véletlen az, hogy a nők csipkéket horgolnak, háztartási apróságokkal foglalkoznak és szépítik környezetüket. Nem véletlen, hogy a miliő nevű kézimunka éppen környezetet jelent. Nem véletlen, hogy a kultúrák mindig és mindenütt a világon férfikultúrák voltak s a kialakuló új kultúra is férfijellegűnek mutatkozik. Az, hogy

Magyarország 1925. nov. 1. 277. sz. 13.

1925. nov. 1. 375

a nőt évezredeken át elnyomták s ez az oka, hogy szelleme nem fejlődhetett, csak frázis. Mert a nő szelleme nem fejlettségi *nívó* dolgában különbözik elsősorban a férfiétől, hanem lényegében, természetében, gyökerében lévén *passzív* s így az aktív, kifelé irányuló férfinak éppen ellentéte. Ez nem lealacsonyítás, hanem megállapítás. Lévén a világ minden jelensége két szimetrikus rendszerre bontható, kezdve a kristályokon és végezve az absztrakt matematikai rendszereken, természetes és érthető, ha a férfi, a kifelé ható *aktivitás* ellenpontja a nő, a befogadó *passzivitás*. Ott, ahol a szimetriatengely elválasztja a két rendszert, természetesen vannak egybeeső, összefolyó pontok, tulajdonságok. De az ellentétes sarkok felé mind a két nem egyre távolodik egymástól és gyermekmese az, hogy valamikor a nemek közötti választófalak elsimulnak és kultúrájuk összeolvad.

Az élet modernizálódásával s az életformák tökéletesedésével lehetséges, hogy a foglalkozási ágak nem oszlanak meg olyan szigorúan férfiak és nők között, mint ma. Azonban eredményeket összefoglalni, kezdeményezni, népeket, társadalmakat egybevetni, megmérni, a fejlődés hatóerejét ilyen vagy amolyan irányban befolyásolni: alkotni mindig az aktív energia fog s nem a passzív részletezés.

Mi, férfiemberek, kezdő és kamaszkorunkban arról ábrándoztunk, hogy megvalósítjuk a világszabadságot, egységes nyelvet alkotunk, leromboljuk Budapestet és új tervek alapján újjáépítjük... S ezek az álmok nem is vesztek ki, hanem csak átalakultak. A kis diák, akiben művészi hajlamok kavarognak, kimegy az erdőbe, vagy a folyó partjára, ahol nincsen senki s bámulva a felhőket, olyan képek rajzanak előtte, amelyek egytől-egyig az uralkodást, a cselekvést, forradalmat, átalakítást, harcot szimbolizálják, szabadságra való törekvést látunk bennük. Ezek mellett a *szimbolikus* képzelődések mellett aztán faragnak szentimentális, vagy romantikus holmikat is, mert az érzelmi és értelmi elemek még külön-külön helyezkednek el a lélekben. Később, temperamentuma szerint, a művész vagy megmarad romantikusnak: tehát a meglévőtől eltörekszik, vagy ... vagy nem igazi művész.

Nem hiszünk tehát abban, hogy nő lehet igazi művész s nem hisszük, hogy volna valami értelme az emlékeken, kis hangulatokon, szineken, alkonyatokon merengő-borongó lirizálásoknak. A versek lehetnek jók, lehetnek jobbak, lehetnek egészen jók, mi csak az elvet mondjuk ki, ami alól van kivétel. Nem is látunk mi mást ezekben a törekvésekben, mint egy-egy szenzitív, értelmes, jószívű, meleg temperamentumú nő törekvését a megnyilatkozásra, az őszinteségre, a szeretetre... a szerelemre, de a nő lénye számára az igazi felszabadulás, forradalom, megvalósulás, szabadság az lesz (és mindig az), ha elérkezik az egyetlen, csontig és velőkig ható szerelem, a férfi, akinek gondolatrendszerébe *beleilleszkedhet* a nő s akinek aktív lényén keresztül realizálódhatnak a női passzív, a miénkkel ellentétes, minket kiegészítő tendenciák. Akkor azonban, mint ezer és százezer esetben is, elhallgatnak a versek, a rímjátékok, az emlékek csipkeverője megáll, s örök szimfóniáit zengi a szerelem és gyermek más, a miénktől különböző kozmikus rendszere.

Kodolányi János.

Lásd még Temesvári Hírlap 1925. dec. 26. 293. sz. 3.

KÁNTOR JÓZSEF MEGDICSŐÜLÉSE

REGÉNY (1)

Irta: KODOLÁNYI JÁNOS

1

Még mindenki emlékezett rá, hiszen nem történt olyan régen, alig több egy esztendejénél, hogy Jóska bácsi egy szép tavaszi nap, márciusban, fel akart mászni a padlásra, de gutaütött ballába megcsuszamlott a síkos falépcsőn, botját elejtette s ugyancsak béna balkezével hiába kapkodott a korlát után, nem volt többé megállás számára, esett, zuhant lefelé a lépcsőn, forgott, mintha cigánykereket hányt volna, tar feje hol itt, hol amott koppant meg a pengő deszkákon, míg botja hatalmas dörömböléssel zuhant alá a mélybe. Néhány pillanattal később Jóska bácsi is ott hevert a kamra téglapadozatán, elterült, mintha minden inát, izmát elvagdalták volna, két lába széjjel, a sáros, vastag bakancsok meg fent az utolsó deszkafokon, de őszülő feje már lenn a vörös téglán, szétvetett karjai mint a kereszt két ága hevertek szanaszét hasznavehetetlenül. Jóska bácsi nagyot nyögött, mint az állat, aztán megpróbált ide-oda evickélni, hátha valahogy sikerülne a felkelés. De nem sikerült. Erre aztán elbődült. Fejét megmozdította, érezte, hogy sajog, szinte szaggat s csakugyan: maga mellett megpillantotta saját sötétfekete vérét, amely nagy tócsában folyta körül s már kocsonyásan szivárgott a téglarések között. Jóska bácsi még jobban megrémült s most már torkaszakadtából elkezdett üvölteni:

— Jaaaaaaj, jaj neköm! Jaj!

Aztán félig-meddig elvesztette eszméletét, csak úgy rémlett neki, hogy nagy lárma kerekedik, jön az asszony, beront a kamrába, mintha tűzvész tört volna ki a házban, nagy tőgyei meg-meglöttyentek piszkos ingválla alatt, fekete kezeit összecsapta s úgy bámult rá, mintha kidülledt szemei ki akarnának ugrani üregeikből. Minden olyan furcsa, idegen volt számára, mintha valami hályog ereszkednék a szemére s azon keresztül távolról, nagyon távolról, látna mindent, vagy mintha valami magas hegy tetején heverne, forró napsütésben s a szeme káprázna, feje sajogna a hőségtől s mélyen maga alatt látná az egész világot s az életet, minden rokonát, ismerősét, az egész nevetséges emberi hűhót. Jóska bácsi abban a végzetes pillanatban igen bölcsnek érezte magát. De a rémülete mégis nagyobb volt a bölcsességnél, az állat ösztönös rémülete volt ez a tünő élet, illanó illatok, homályosuló fény után s megint görcsösen megmarkolgatta a téglát, hányt-vetett magán s elbődült, akár a leütött tinó:

— Jaaaaj, jaj neköm! Végem van örökre!

Megjelent az ajtóban az egész család. Vilonyai géplakatos úr pipával fekete-sárga fogai között, sapkája ellenzőjét mélyen bujkáló szemére húzva, fekete cigányképén düh és undor tarjagosodott, jött a felesége is, Jóska bácsi kisebbik lánya: Márika, igen magas fejhangon visítozott valamit, amiről Jóska bácsi már nem vett tudomást, mert csak figurákat látott s hangokat hallott, de értelme már nem sok volt az egésznek. Ott sürögtek körülötte s mindegyik úgy tett, mintha segíteni akarna, azonban csak jajgattak, káromkodtak, de nem nyultak hozzá.

— Vén, részőg disznó. — dühöngött Vilonyai, kivette kurta pipáját s köpött a vértócsa mellé. — Megin ette a rosseb. Nem férhet a bőribe. Hogy az isten vergye meg a vén büdös parasztját.

— Mit keresött má megen a palláson, he! Mit akar ott mindég! Ki küldte megen a pallásra?! Mindég-mindég ott kell neki puszmákonni, ahon nem jó. Hogy a fene enné meg az ejen embört, aki mindég részőg. Hát!

Így visított Márika magas fejhangon. Képe eltorzult, vastag, zsíros nyakát kidüllesztette, olyan volt, mint a felháborodott erkölcs zsírszobra. Jóska bácsi nagyon különösnek találta s nem értette, minek ez a nagy hűhó. Ismét bőgött egy vérfagyasztó hosszút s azt mondta:

— Nem ittam... Mamá egy csöppöt sem ittam...

Ezt a néhány szót eldadogta álmában is, félholtan is, mert megszokta már, hogy akár a falu közepén a piactér sarában, akár a pincében, akár a padláson veri le béna lábáról a szesz, mentegetőzzék s tisztára mossa magát.

Ez így történt azon a márciusi délelőttön. Felvették az öreget s bevonszolták a konyhába. Mári néni levetkőztette, lefektette, odagyömöszöltek a feje alá a csíkos vánkosokat, megmosták a fejét, bekötöztek vizes rongyokkal s aztán körülállták, mintha valami soha nem látott eset volna, legalább is egy beteg ló, vagy szarvasmarha. Szidták.

(Holnap folytatjuk.)

Pesti Napló 1925. nov. 3. 248. sz. 12.

1925. nov. 3 — 1926. febr. 6.

KÁNTOR JÓZSEF MEGDICSŐÜLÉSE

REGÉNY (73)

Írta: KODOLÁNYI JÁNOS

A vénasszony halálsápadtan, dermedten állt az urak előtt.

— Tegye a kezét a szívére, — mondta neki a bíró, — mert meg kell esküdnie. Nem azt a kezét, hanem a másikat. Ne a jobboldalára tegye, magának a jobboldalán van a szíve!! Oda, oda, igen. A másik két ujját emelje fel. Nem a hüvelykujját! Ne komédiázzék itt, mert megbüntetem!

Punka Zsuzska, mintha már magyarul se tudna, össze-vissza váltogatta a kezét, szívét a jobboldalán keresté, majd meg a kisujját és a mutatóujját emelte fel, gondolván, hogy az eskü mingyárt nem eskü, ha az ujjakat kicseréljük. Gombai idegesen nézte ezt, azonban abban reménykedett, hogy a megrögzött nazarénus nem fog megesküdni. Göllner alig tudta visszafojtani nevetését, arra gondolt, ha ezt elmeséli Pesten a kávéházban, el se hiszik.

— Most mondja utánam az eskü szövegét.

Punka Zsuzska sárgán, ráncosan, égő szemmel meredt az urakra. Ahogy ott állt szívére tett kézzel, felemelt ujjal, melyet úntalan cserélgetett, olyan volt, mint a fából faragott bálvány, merev és kemény. Már nem reszketett a térde.

Sugárzott belőle a vad gyűlölet és fanatikus ellenállás.

— Én, Punka Zsuzsa... — hangzott az eskü szava.

A vénasszony alig hallhatóan suttogta:

— Én... Puka Zsuzska...

— Nem Puka, nem Puka, érti, hangosabban, nem Puka! — kiabált már magából kikelve a bíró. — Nem türöm, hogy elferdítse a szókat! Újra mondja!

— Én... én... Punka Zsuzsa...

—...esküszöm az élő istenre...

— ...es...es... es... az élő... izére...

Nazarénusok nem vehetik ajkukra az isten nevét, legfeljebb azt mondhatják: Úr.

Kínosan vergődött a vénasszony, hogy kikerülje az eskü szikláit. Feldúlva, felbőszülve már csak külső segítségben bizakodott, hogy vagy betörnek kívülről az emberek és villahegyre hányják a városi bitangokat, vagy rájuk szakad a rossz mennyezet, esetleg az Úr villámokkal sujtja agyon a gyalázatos istenteleneket. Azonban semmi sem történt. Az urak mind rábámultak, arcukon harag, felháborodás villogott, szemüvegeket látott ragyogni, mint a vesztőhely pengéit, a gyűlölt toll percegett, a gyűlölt tinta kéken, hidegen csillant.

Fojtó volt a meleg s a legyek milliói türhetetlenek.

Mikor nagy döccenések és halálos aggodalmak után eljutott odáig Punka Zsuzska, hogy: *mindent legjobb tudomásom szerint vallottam, semmit el nem hallgattam és* ... biztosra vette, hogy most, most kell becsapni a mennykőnek. Lélekzete elállt s arcára a káröröm ezer kis ránca szaladt ki, mint most kikelő végtelen kicsiny kígyócskák, mérges, sziszegő, kaján kígyók, melyek előpozsognak sárga képéből: a fészekből.

Semmi sem történt. Mégse vágathatta magát négyfelé a csendőrökkel, esküdnie kellett. Mire, már nem tudta. Arra, hogy ő semmit sem tud. Már mindegy.

— Isten engem úgy segéljen!

Még megkísérelte, hogy ezt az átokszerű óhajt úgy mondja, ahogy nem kell. Nagy ostobán, igen halkan így szólt:

— Isten tegödet úgy segéljön ...

Azonban nem volt mentség. Az urak szemei rátapadtak, beleláttak a veséjébe is, irtóztatóan tudtak nézni s egész belseje lankadozott ezektől a szemektől. Már veszve látta úgyis egész életét, utána hajította a fejsze nyelét is, nagy dühösen, elkeseredetten, útálattal, szinte sírva a gyűlölettől, maga javította ki magát:

— Isten engöm ... úgy segéljön! ...

Avval megfordult s engedelem, szó nélkül, ahogy vén lábaitól kitellett, csetelve-botolva a görcsös padlón, kizökögött a szobából.

Nagy meghökkenés támadt utána. A nyitott ablakon behallatszott az emberek lázongó ordítozása, az asszonyok éktelen rikoltozása és visítása:

— Megesküdött! Megesküdött a hívő!

A nazarénusok, akik teljes számmal felvonultak az udvarra s ott zúgtak, tereferéltek az orgonabokrok mellett, sápadoztak, az asszonynép újuldozott, betegek voltak, reszkettek és kiverte őket a halálos izzadság, gyűlölet és bosszúvágy lobogott a szemükben s valamenynyien egyszerre beszéltek.

— Megeskették!

— Megeskették a Zsuzskát olyanra, amit nem is tud!

— Ez má végtelenség! Ez má méjség!

Távolabb a református férfiak röhögtek. De azok között is volt egy kis felháborodás.

Pesti Napló 1926. febr. 6. 29 sz. 22.

(73 folytatásban)

— Mégse jári, hogy megesküggyön az embör.

Márton János már nem volt ott; amint kiszabadult a teremből, azonnal hazament. A többiek közül is sokan széledni kezdtek. De soknak hosszú volt a képe és sötét a pillantása.

A nazarénus Punka Zsuzska megesküdött Kántor József józanságára és szorgalmára...

15.

Vilonyai Ferenc le s fel járkált a kisebbik ivóban s csak nagynénja pillantott a vele szemben mosolygó Göllnerre. Odakint alkonyodóra hajlott a nap, aranypiros sugarai mint aranyhalak villogtak az ablaküvegek zvaros vizén. A kis ivóban még jelen volt az egész rokonság, egyik sarokban gunnyasztott Kántorné talpig feketében és nyögött, sóhajtozott, mellette ültek a lányai szintén feketében s különösen Márika iparkodott olyannak látszani, mint társaságbeli iparosasszonyhoz illik: kezeit mereven tartotta, kidüllesztette tokáját s hang alig jött ki a torkán. Juliska fáradt volt, görnyedt és tépelődő. Heldmannak volt csak meg a kellő kedve, forgolódott, magyarázott, fekete zakójának elegáns mozdulatokkal adott bájt és siket, diplomata arcára legfinomabb, legúribb mosolyát erőltette, noha izgatott volt s szeretett volna minél messzebb lenni. Üzletember volt ma is, az uraknak nem számított ugyan sokat az ebédért (azt nem tehette a bíró miatt), de a sofőrnek olyan iszonyú összegért tálalt, amely felülmulta legképtelenebb számításait is.

— Ez a rántottcsirke, amit én ma megettem, — magyarázta Göllner olyan ragyogó képpel Vilonyainak, mintha üdítő forrás lett volna számára a tárgyalás és megfiatalodva, a biztos győzelem esélyeivel jött volna ki belőle, — az a csirke igen jól esett nekem. Mit gondolnak, én fizetem? Nem, maguk fizetik. A bor is igen izlett, szeretem a bort és tudom élvezni, főképpen, ha nem a saját zsebemre megy. Mert mindezt, kedves Vilonyai uram, maga fizeti. Maga.

A géplakatos törödött volt, egész nap nem evett semmit, zöldesbarna ruhája gyűrött, inggallérja piszkos, arca mosdatlannak látszott. Göllner megállapította, hogy mióta ő látta, tehát a hagyatéki tárgyalás óta, legalább hat kilót fogyott. Lapos szeme fáradtan tekintett ki a sötétkék karikák gyűrűjéből, haja csapzottan homlokába bullt. Pipáját rágta.

— Nem ölég, hogy áputam az öregőt, — mondta nagykeserűen, de már fáradtan a sokszor elismételt mondatot, — most még pörűjem a magamét. Micsoda fölfordulás vót itt máma is... Milyen szégyön... Nem möhetök végig az uccán...

A néhai örökhagyó becsülete tisztára mondta nagykeserűen, de már fáradtan, a sok-Vilonyai mégis úgy érezte, hogy arról a csúcsról, ahová ő ma feljutott, csak bukni lehet. Előtte volt az ucca képe, a nyargaló gyerekhad, a bámuló parasztok, a kapukban ácsorgó, szennyesnyelvű asszonyok, a por, az egész veszszőfutás...

És neki ott kellett menni Heldmann úrral, ezzel az úri majommal, meg Márikával, az ostoba tehénnel, aki csak bajt hozott a nyakára, Kántornéval, a jajgató, hazug vénasszonnyal... Aki az ő becsületéu él...

— Nézzék, — mondta Göllner s hanyagul cigarettára gyujtott, — én bármikor szívesen lejövök ide autón ráutott csirkét enni. Akár repülőgépen is. Mert azt csak sejtik, úgy-e, hogy akár a kúriáig visszük az ügyet, mi az nekünk, hiszen, látják, ide is autón jöttünk. Az én barátom, a Sándor, félzsebéből kifizeti magukat. Nekem mindegy.

Göllner arra számított, hogy Kistót Samu érvei hatottak a társaságra. Mert ő beszélt Kistóttal s a kevésszavú ember, akit szintén megviselt a szégyenletes felvonulás, összeget is mondott.

— Jaj, jaj, hát a lányom, az Irén csak nem együtt el. Azt hittem, most má csak meglátham a legkedvesebb lányomat! — jajgatott a vénasszony egészen összeomolva a szomorú csalódástól s az egész napi izgalmaktól.

— Nekem csak bizonyítványt küldött, hogy nem jöhet, — mondta Göllner. — És én per abszolúte nem erőszakoltam, hogy jöjjön, ha egyszer nem akar...

A géplakatos tovább keringett a szobában. Lepergett előtte az egész dolog, kezdve a végrendelet írásától egészen eddig a hercehurcáig. Összeszámolta magában pontosan, mennyi pénzébe is került már eddig az ügy. Heldmann alig támogatta valamivel s ezután se fogja. Vigye ő a pert, az ő háza forog veszélyben, az ő lakbérét követelik tizenkét évre visszamenőleg, ha elveszti, mindegy, az ő házrésze megvan, a földjei megvannak, legfeljebb a lakbérből kap ő is egyharmadot, aztán vége. De mi lesz vele, Vilonyaival, mi lesz, koldusbotra jut, elveszti üzletfeleit, ráfizeti minden pénzét, adósságokba veri magát...

S vajjon meg fog-e esküdni másodszor is a nazarénus, vajjon ha Fentős ellen vizsgálatot indítanak a bizonyítványért, s a maga érdekében mégis be fogja bizonyítani, hogy az öreg csakugyan alkoholista volt, vajjon... Ha azok, akik most mellette vallottak, megfordítják a ködmönüket s éppen az ellenkezővel állanak elő...

Majdnem valamennyi tanú bizonyította,

1926. febr. 6.

hogy néhai Kántor József gondos, józan gazda volt, szorgalmas, fáradozó, a község ügyeiben résztvett, mindenki tisztelte, mindenki becsülte... Olyan ember volt, amilyennek az elemiiskolában leírják a könyvek a vendégszerető, csendes, józan, bölcs, erős és tiszta magyar parasztot... Mindazt, amit az iskolában tanultak, előhordták a tanuk. Kántor József makulátlan tisztaságban áll a biróság és a nép előtt. Emléke mocsoktalan...

— Na, hát szegény papa kegyeletét hiába akarták megfosztani az izé ... — jegyezte meg legszebb basszusán Heldmann s kifelé ment az ajtón. Úgy jött ez a mondás, mintha valamenynyiük gondolatát fejezte volna ki. — Nem is volt szép attól a lánytól, hogy a saját apját, aki nevelte, táplálta, akit az egész község tisztelt . . .

— Ösztán még csak el se gyütt ... Még mamá se gyütt el ... — jajgatta a vénasszony, aki csak a lányára gondolt, legkedvesebb, legkisebb lányára, mintha most született volna fényben, tisztaságban s ő nem láthatja. Az az előbbi Irén, aki annyiszor dúlta fel az életét s akinek betegségeit is tulajdonította, akit másállapotban kitaszított s el akart tépni a férjétől: meghalt, soha nem is volt . . .

Vilonyai megállt a szoba közepén, ráhullt az alkonyati nap aranyos sugara, mintha a dicsőség, a győzelem fénye hullott volna rá a hegytetőn, ahová ma felérkezett. De arca gyűrött volt, inge piszkos, szemei árkokkal voltak körülvéve és az arca csak mosdatlanabbnak, szeme csak kiégettebbnek és keserűbbnek látszott.

— Hát ... viszontlátásra az ítélethirdetésen, — mondta vidáman Göllner, mert indulnia kellett, az auto már készen állt a kocsma kapuja előtt. Magára öltötte porköpönyegét. Gyermekes, bohém arca ragyogott, világos szeme mosolygott, barátságos volt, fölényes, fiatal és az elveszett per már csak mulatságos oldalait ragyogtatta feléje, a tapasztalatokat, melyek felhemzsegtek előtte ezen a napon.

— Kiegyezök. — jegyezte meg Vilonyai lassan, kivette szájából a pipát s megállt az ügyvéd előtt .. — Mer ... Mer nem akarok tönkremenni ...

Olyan volt, mintha nedvesen úszna a szeme és arca egészen elsötétedett.

A lenyugvó nap szikrázott az ablaküvegeken s odakint felhangzott az auto berregése.

VÉGE.

380

Hamis eskü

Bármilyen hihetetlenül is hangzik, de valóban úgy van s ebben igazat adhat nekem akármelyik vidéki jogászember, hogy a nép körében ma már az esküneк alig van valamelyes értéke. Bíróságok előtt a tanu vajmi ritkán szorítható rá, hogy a tiszta igazat vallja és semmit el ne hallgasson, azzal hogy utána megesketjük. A legnagyobb hidegvérrel, nyugalommal, cinizmussal esküsznek meg valótlanságokra, vagy arra, hogy semmit el nem lepleztek.

Különösen így van ez olyan ügyknél, amelyekben bizonyos falvak összeszövődött anyagi és rokoni érdekei kerülnek boncкés alá, illetve ilyen dolgokban dönt a bíróság. Konkrét esettel állok elő: egy drávamenti faluban tanukihallgatásokat feganatosított a törvényszék. Megidéztek vagy huszonöt tanut a községházára. Arról volt szó, hogy a falu egyik elhalt öregebb polgára alkoholista volt-e, avagy nem, mert a végrendeletet ehez képest tartotta volna érvényben levőnek a bíróság, vagy nem. Az orvos bizonyítványa szerint, ez az orvos évtizedek óta élt az elhalttal egy faluban s kezelte, ha beteg volt, — szóval az orvos szerint megrögzött alkoholista volt, aki többszörös agyvérzéstől szenvedett s halála is ennek következménye volt. Már most előállt a húsz-huszonöt tanu s egytől-egyig azt vallotta, hogy szerette ugyan a bort, de két decinél többet nem ivott, soha nem részegeskedett, józan, dolgos, értelmes ember volt... S erre meg is esküdött például egy vén nazarénus asszony is, aki először nem is esküdhetett volna, másodszor pedig nem hamisan.

Mi ennek az erkölcsi meglazulásnak az oka? Mondhatnánk, hogy a háború. Amikor a legképtelenebb dologra eskették meg az embereket s aztán kényszerítették az eskü megszegésére. Mondhatnánk, hogy talán szisztematikusan rombolták le az igazmondásba vetett hit és az eskü szentségének alapjait. Minden be nem tartott képviselői program, minden meg nem valósított ígéret, minden levegőbe kiáltott frázis egy-egy követ bontott ki abból a kemény épületből, amely az állam erkölcsi alapját adja. Így lassanként az önmagáért való erkölcs, az etikum helyébe a pénz és gyomor napról-napra változó, napról-napra más formában megnyilatkozó, de örökké egylényegű erkölcse, vagy erkölcstelensége lépett. A szent egoizmus soba nem képzelt és soha nem tapasztalt nihilje.

Most már aztán ott tartunk, hogy különböző polgári ügyekben a megesketés alig-alig jelenti az igazság megerősítését s a valóság kiderítéséhez semmivel sem járul hozzá, sőt, minthogy a bíróság az esküt ma ép olyan komolyan veszi és mérlegeli, mint ennekelőtte, még a való elferdítését jelenti, olyan sűrű és erős pókhálószövevényét a hazugságnak, amelyet éppen azért nehéz, sőt gyakran lehetetlen kibogozni, mert keresztülkasul eskük kötözik össze.

A bűnügyeknél már gyökeresen más a helyzet, mert legtöbbnyire mindenkinek érdeke, hogy a gyilkos vagy utonálló elvegye büntetését, az élet- és vagyonbiztonság evidens érdekei rászorítják a tanukat, hogy a tiszta igazat vallják és semmit el ne hallgassanak. Az ilyen dolgokkal szemben a nép sokkal jobban megőrizte a gyilkosságok tíz esztendejében régi kemény intaktságát s habozás nélkül áll az igazság és igazságszolgáltatás érdekében talpra.

Kodolányi János.

Magyarország 1925. nov. 3.

248. 17. 9.

1925. nov. 8. 381

Fátyol

A mindenható és az asszony útjai valóban kiszámíthatatlanok. Milyen meglepetés azok számára, akik a »haladásban«, a józan ész diadalában, a tudományban s más efféle becsületes és puritán dologban hittek, milyen nevetséges és groteszk meglepetés: őnagysága megint fátyolt borít fehér arcára, fátyolt, a tudomány, higiéne, józan ész ellenére...

Mert kezdetben vala a mieder, a hatméteres uszály, a krinolin, a sonkaujj, a füligzárt nyak, a csuklóig szoros ujj, a malomkerék kalap, a feirerakott méhkas, a kotlósalja csibe- vagy galambdúc, a [illegible]-szerű kalaptű, mely a monstrumokat és állatseregleteket megtartotta őnagysága nem nagy, de elég súlytalan koponyáján, aztán következett a »tudomány diadala«, mely lassú volt ugyan, de teljesnek látszott, mert íme behódolásra kényszerítette a nőket is. Következett a lassú derengés kora, miután beleúntak a háborús évek tekercses lábszárvédőibe, a térdigérő csizmacipőkbe, a katonakabáthoz hasonló kosztümökbe, sőt a forradalmi tányérsapkába és piros cipőfűzőbe is. Következett a fűző alkonya, a kényelmes, bő, rövid és egyszerű ruházkodás, őnagysága büszkén mutatott rá szellemi fejlettségére s talán joggal. Sőt tovább ment: egy szép nap levágatta dús, nehéz haját s megjelent a bubifrizura, a nagynénik és vénkisasszonyok legnagyobb keserűségére, sőt a ruhák már majdnem a haj rövidségét érték el, kibukkantak a bájos térdek. Őnagysága megfiatalodott, megújhodott, kivirult, fiatal lányokká váltak a nők, fürgékké, kacérakká, közvetlenekké, életörömtől ragyogókká. Mindezt pedig a modern divatnak köszönhették, melyről némelyek naivul olyasmit álmodoztak, hogy lényegben nem fog már változni, legfeljebb jelentéktelen formákban.

Őnagysága dicsekedett, hogy mindez a felvilágosodás, a nő felszabadulásának következménye s nem múló divat. Végre »belátták«, hogy a földigérő klepetus gyűjtőtelepe a szemétnek, a mikróbáknak, a betegségeknek valóságos melegágya s mi sem természetesebb, mint hogy ez után a »belátás« után már csak a hosszú zsákok azonnali levetése következhetett. A nők »belátták«, hogy a fűző epekövet, vesebajt és gyomorbántalmakat okoz, — *magától értetődik*, hogy azonnal tűzbe vágták az átkozottat. Belátták a nők továbbá a kalapok éktelen nagyságának hátrányait, sőt esztétikailag csúf voltát is, a méhkasok, a kotlóstyúkok és malomkerekek tarthatatlanságát, valamint a veszedelmes kalaptűk fölöslegessé tételének fontosságát, — mi sem természetesebb, hogy a logikus nők azonnal áttértek a kis kalapok divatjára, — nem, nem divat volt ez már, hanem a tudomány diadala! S végül belátták a rövid haj és hosszú ész előnyeit is, a tisztántarthatóság, az egyszerűség, a józan praktikusság s a modern gépkorszaknak megfelelő könnyedség győzött... Íme a nők nem alacsonyabbrendűek a férfiaknál, csak meg kellett mutatni a helyes utat s már tódulnak rá, a tudomány diadala teljes, megindult a letisztulás folyamata, meglátszik a nőkön is, hogy modern század gyermekei s egyenrangú munkatársai a férfinak a kultúrmunkájában...

Megjelent a női ész, a női belátás, női józanság, könnyedség, egyszerűség, merészség, üdeség diadala: az Eton...

Magyarország 1925. nov. 8. 253. sz.

12.

Most már aztán ne tovább!

Hogy néhol világító harisnyát viseltek, meg keresztrejtvénycipőt, meg arcképet a térden, meg villanylámpát a harisnyakötőn... az elvégre természetes. Mindig lesznek nők, akik a tudományos belátást, a józanságot és egyszerűséget túlzásba viszik, de a többség... a többség! Lám, a többség bebizonyította, hogy...

S most, most persze itt a csalódás. Ki meri még állítani, a nők józan belátásból s nem puszta divatból hódoltak a modern, higiénikus ruházatnak? Ki meri állítani most, hogy megint felbukkant a látóhatáron a — fátyol?!

Mert hiába rontja a szemet, hiába gyűjti a port és piszkot az orr és szái előtt, hiába fogja fel a párás lehelletet, hiába csúfítja el a vonásokat, hiába hagyták el már a török nők is, hiába, hiába... S hiába látta be a nő a tudomány igazságait, az orvosi tanácsok hasznosságát, az egyszerűség és egészség párhuzamának elválaszthatatlanságát, hiába látta be a nő azt is, hogy ő már okos, modern, józan, esze is van, hosszú esze s a férfinak, mint illik a felszabadított nőhöz: egyenrangú társa...

Mindennek ellenére itt a fátyol, újra itt van s ha őnagysága akarja: itt lesz újra a többi is: a fűző, a slepp, a sonkaujj .. a krinolin...

S azoknak lesz igazuk, akik világéletükben, konokul, azt állították, hogy a nők hiába vágják rövidre a hajukat, semmi sem lesz odabent ettől hosszabb, hiába látják be a saját szabadságukat, okosságukat, észszerűségüket, modernségüket... Végeredményben okosak is, szabadok is, józanok is, higiénikusak is, sőt: fiatalok, frissek és egészségesek is csak akkor lesznek, amikor — divat.

Nyugodjunk bele: legközelebb a bécsi repülőgépen krinolinos, malomkerék-kalapú, fátyolba kötözött, sonkaujjú madárijesztők fognak szorongani... S mi, férfiak, akkor is szaladni fogunk utánuk.

Kodolányi János

383

1925. nov. 11.

A nagy kibékülés

Irta: Kodolányi János

(Utánnyomás tilos)

A rettenetes összeütközés ott kezdődött, hogy a vadóci gőzmalom ifju tulajdonosa, Weiss Márton, elutazott a menyasszonyához a megszállt Felvidékre. Igen nagy volt a szerelem, amely ilyen távoli vidékek felé üzte. Márton nem tekintette a házasságot csupán üzletnek, nemcsak a szokolokra volt szüksége a malom számára, hanem egyéb szempontokat is kalkuláció tárgyává tett. Tudnüllik azt, hogy a menyasszony szép, vagy legalább is csinos legyen, de feltétlenül intelligens és okvetlenül tudjon zongorázni. Szeresse Adyt s általában tudjon a legutolsó divat szerint öltözködni. Ne mondja majd, hogy ebben az undok vadóci sárban nem érdemes öltözködni, kinek, minek, hiszen a parasztasszonyok nem pukkadnak a ruhákon. Hát ezeket a szempontokat vette kalkulációba s meg is találta Eszternél, a szép, barna, intelligens és gazdag leánynál. Különös előnye volt a leánynak az, hogy árva volt. Erre nem is kalkulált Márton. Csak nagyobb volt tehát a szerelme, mint egyébként lehetett volna.

Márton ur nem volt már éppen harminccéves, de a malmot esztendők óta maga vezette, apja, az öreg Weiss Mór már csak sétálgatott feketé, elegáns ruhájában s csak az irodaajtó előtt merte megvizsgálni néha a parasztok buzáját s onnan küldözgette el a rossznak látszó üzleteket, ha fia nem látta. Nem volt modern ember az öreg Weiss, ez meglátszott fehér szakállán s némethez szokott beszédén is. Azért a fiát alaposan lenézte.

De ez nem ide tartozik. Elég annyi, hogy Márton urnak a menyasszonya levelet mutatott, melyet pont Vadócról küldött neki valami névtelen jóakarója. Márton ur növekvő dühvel, sápadtan s pirosan olvasta a cirkalmazott betűket:

— Tisztelt Nagyságd! Egy jóakarója, aki Weiss Márton urat, az ön vőlegényét csecsemőkora óta ismeri, figyelmezteti Önt egynémely dologra, amely bizonyára elkerülte az Ön fennkölt nemességü lelkivilágát s alaposan becsapódhatik. A kedves vőlegény urnak van egy roskadozó malma, azaz van ám az apjának, aki viszont olyan roskadónak, rogyónak látszik, mint a malom, de annál sokkal szilárdabb. A malom hamarosan összeomlik. Ön akkor kenyértelenül vándorolhat, ha ugyan agyon nem veri a falu józan népe, amely erősen becsapatva érzi magát Weissék által s akkor Önnel sem tesznek kivételt. Hát igy áll a dolog. De az ifju vőlegény is hamarosan elpusztul, ha agyon nem veretik, mert tetőtől-talpig beteg, csak nem mutatja. Én sajnálom magát ismeretlenül is, azért figyelmeztetem. Becsületes eljárásomért

Magyarság 1925. nov. 11. 255. sz. 2–3.

hálát nem kivánok, nekem elég boldogság lesz az Ön részéről, ha ebbe a házasságba nem lesz beugorva. Teljes tisztelettel jegyzek: Egy vadóci jóakarója, mint Ismeretlen.

Weiss Márton, aki sok meglepetésre volt elkészülve ugyan, ami a házasságát illeti, ilyent mégse várt s amit várt, nem innen várta. Egy darabig elgondolkozva állott, kezében az ékes stilusu levéllel. Ki irhatta? — tünődött. Csak kereskedelmi képzettségü ember lehet, aki szabatosan tudja magát kifejezni. De viszont ellensége is egyszersmind. Vajjon melyik lehet?

Weiss Márton nem hagyta annyiban a dolgot, hanem az esküvő után, amit mindenesetre biztositott, elment egy irásszakértőhöz s elvitte hozzá a kaligrafikus irást, meg még vagy tizenöt vadóci uriember irását. Az irásszakértő kezébe vette nagyitóüvegét s azonnal megállapitotta:

— Ezt a levelet csak ez és ez irhatta.

Igy derült ki. A Vadóci Takarékpénztár, mint Szövetkezet könyvelője, Konrád Willibáld tüzoltóparancsnok a tettes. Ezt gyanitotta is Márton ur, hiszen a faluban irodalmi képzettsége csak Konrádnak volt, aki ezért a jótékonycélu előadásokat is rendezte, de igy megbizonyosodva hiedelmében, tüzet ivott és bikavért ivott. Most leszámol azzal az urral.

Kezében a levéllel tört be egy szép délelőtt a takarék hivatalnoki szobájába s vérbenforgó szemével a könyvelőt kereste. Ott ült az az ur, nyugodtan, ugyis, mint könyvelő, ugyis, mint tüzoltóparancsnok, teljes nyugalom és biztonság pózában, tételeket jegyzett a főkönyvbe, cigarettázott s néha lehuzogatta mellénye csücskét, amely felesuszott összegyürt pocakja miatt. Széles arcán zsirosan ragyogott az irodalmi képzettséggel vegyes ártatlanság.

Weiss ur ráront ott. Meglobogtatta a levelet. A könyvelő felállt, elfutotta a szemérmes pir. Mindketten kidüllesztették mellényüket, a könyvelő még pocakját is. S többről-többre orditozván, válogatás nélkül vagdalták egymáshoz a válogatott szavakat. Megállt a munka.

— Fogjanak meg, mert összetöröm ezt a poesék lisztkukacot! — Orditotta Konrád s bár alig fogták a kabátját, mégis sikerült megfékezniök.

— Fogjatok, a mindenit, — bömbölte Weiss Márton is jogos haragjában s valóban, nagyon meg kellett volna fogni, ha szavának áll. De még igy is megdöbbentő volt az urak felháborodása s alig lehetett elviselni a nagy hangot a hőségben.

Mindenki megnevezte segédeit.

És itt kapcsolódott bele az elfajult ügybe a párbajkódex s a falu lovagias érzésü polgársága is. A dolog világos volt. De ki a sértett? Ez nem volt világos. Konrád Willibáld tüzoltóparancsnok-e, akit fontos társadalmi pozíciójában ért a támadás, avagy a gőzmalom ifju

1925, nov. 11.

tulajdonosa, boldog házas és leendő apa, aki szerelmében méltán megbántva a felduló levél által, elégtételt vett a könyvelőn. Elég az, hogy a segédek, Zöldy Pál jogász és Lóránt Lajos lódoktor, a malomtulajdonos részéről viszont a malom két tisztviselője déli tizenkettőre adtak találkát semleges helyen, a vendéglő kis ivójában, hátul balra. A jogász megigérte, hogy elviszi a párbajkódexet, is amely neki, tudvalevőleg mint jogásznak, meg is kellett, hogy legyen. S pontosan megjelentek a segédek. Mindnyájan megrendelték a maguk rendes hosszulépését s hozzáfogtak a tisztázáshoz. Az állatorvos ragaszkodott hozzá, hogy a könyvelő a sértett, viszont a két tisztviselő kijelentette, hogy az ő felük az, hiszen az ő menyasszonyán esett először sérelem. Ezen az alapon kijelentették, hogy Weiss Márton csak a legsulyosabb feltételü kardpárbajba mehet bele, lovassági kardokkal, bandázs nélkül, szurás megengedve, végkimerülésig. Viszont a jogász is hangoztatta, hogy csak a legsulyosabb feltételek mellett állhat ki fele a porondra, elvégre egy tüzoltóparancsnok nem kockáztathatja erkölcsi reputációját. Anyaszült meztelenen kell kiállniok, ha van bátorsága Weissnek, ha férfi. Erre is voltak már precedensek a párbajok történetében. A kódex ugyan nem irja ezt elő kötelezőleg, de uriember ilyen természetü sértésenél nem tehet másként. A kódexet véletlenül otthon felejtette.

Nagyon szomornak voltak tehát a kilátások, amelyek a vadóci társadalom e két reprezentativ man-jét fenyegették. A sajnálatos incidenst nem lehetett enyhébb mederbe terelni.

A református iskola kissé görcsös padlóján kellett dobogni a lábaknak s a fehér meszelt falra kellett freccsenni a férfiak sürü vérének, talán éppen azokra a békés képekre, amelyek most a napfényben olyan szépen mutatják a tevét, a házinyulat, a sertést, a házi ebet és a sárgarigót.

Egyik sarokban az egyik, másikban a másik fél öltözött. Illetve vetkezett. Sáppadt nyugalom tükröződött rajtuk. A malomtulajdonos jól kimüvelt, sovány, de ruganyos tagjaival rettentette el a könyvelőt, a könyvelő, illetve parancsnok pedig rengő mellével, iszonyu nyakával s széles lábaival. Bandázst nem vettek fel. Csak egy kis nadrág s vékony öv volt rajtuk, amikor szembeállítak. A jogász kardot választatott velük, az állatorvos, aki a kötözést is elvégezi majdan, ha ugyan életben marad valamelyiük, elöszedte kötszereit. Elhangzottak a vezényszavak. Odakint, az iskola ablakában, kandi gyerekfejek vigyorogtak a látványosságra.

Ekkor felcsapódott az ajtó s egymásután berohant a két asszony, a kemény férfiak ijedt, csipogó, féltő s lágyszivü feleségei.

S a verekedők, illetve verekedni akarók közé álltak

— Hagyj most drága, — mondta

szemoruan, de a riválisra vasvilla szemeket hajigálva Márton ur elegáns, esinos barna nejének. — Ide nem valók asszonyok.

— Menj innen a fenébe! — orditotta viszont temperamentumának s huszévi boldog házasságának megfelelően sokkal magasabb hangon Konrád. — Ehhez neked semmi közöd.

Hatalmas tumultus keletkezett. Mindegyik asszony a maga emberének nyakába kapaszkodott s nem lehetett onnan lekérlelni őket. Erre a segédek, minthogy egyebet nem tehettek, beszüntették a párviadalt.

Diadalmenetben vonult ki a csoport az utcára. Bebizonyitotta bátorságát a két haragos, bebizonyitotta segédi képességeit ugy az állatorvos, mint a jogász s a két szerény tisztviselőcske, de bebizonyitotta békitő hatalmát a két asszony is, akik tulajdonképpen hibásak voltak a véres ügyben, mert hiszen a parancsnokot nem csupán a maga esze bizgatta a bünre s a menyasszony is már puszta létével kihivta a sors játékát.

Utjuk a Weiss-féle házba vezetett, ahol sértő és sértett, a község békés társadalmának örömére, hajnálig együtt volt a segédekkel együtt. Sőt cigányt is hivattak. Azóta a lelkek egyensulya nem bomlott meg Vadócon s a párbajkódexet a jogász elzárta fiókja mélyére a következő párbajig.

A jegyzőkönyvet egyébként a *Vadóci Sajtó* közölte le vasárnapi számában.

1925. nov. 20.

KÖNYVESPOLC

Börtön

Kodolányi János új könyve

Már Hamlet fölpanaszolta: milyen börtön a világ, »mennyi rekesz, órnely és dutyi van benne«. Börtön minden vágy, indulat, akarat és szenvedély, amely életünk fölé feszülve, elhatalmasodik rajtunk. Rabjai vagyunk álmainknak és gondolatainknak s a bölcs épúgy foglya fixa ideájának, mint az őrült monomaniájának. A művész érvényesülési kedve és a paraszt földéhsége egyképpen békó, szorító gúzs, cella, börtön, amelyből nincs szabadulás. Legfeljebb a halálba. Ez a pesszimista megismerés adja filozófiai alapját az irodalmi realizmusnak, amely enélkül puszta stílus-kérdés, formaprobléma lenne. A realista írók nem véletlenül jutnak világszemléletükben lehangoló eredményekhez. Oktalan és felületes tehát a vád, amely az élet »csunya« oldalaival való foglalkozást veti szemükre s értelmetlen a reklamáció, amely a »szép«, derűs és megnyugtató tények optimisztikus beállítását sürgeti, várja tőlük.

Kodolányi János realista író s ebben a vonatkozásban: szükségszerűen pesszimista. Novelláinak zöme és *Szép Zsuzska* című regénye után most új könyve, a *Börtön* tesz erről hiteles tanúbizonyságot. A szimbolikus cím mögött az életnek börtön-valósága komorlik, belesűrítve egy földéhes, ormánsági paraszt mosolytalan, zord történetébe. Nagy Varga János életfogytiglan elítélt rabja annak a hat hold földnek, amelyet az apja nem őrá, hanem a lányára hagyott s amelyet a megdühödött paraszt a nihilizmus »nincs apa, nincs fiú« elvére támaszkodva, elvakult kegyetlenséggel perel ki a gyámoltalan öregtől. Majdnem tragikus ez a sötét, mániákus figura, — csupán a *nagysága* karakterisztikonja hiányzik belőle, — ezért telik be sorsa is végzetszerűen, szinte iskolás példáját szolgáltatva a biblikus intés igazságának: ki miben vétkezik, abban bűnhődik. Ezt a belső témát bajos lett volna másfajta emberen keresztül kivetíteni. Kodolányi hőse az anekdotikus parasztnak csupán azt a vonását őrizte meg, hogy jobban szereti a lovát — a feleségénél. De ez a másnál humor enyhületében feloldódó motívum is milyen démonikus erejűvé, sivárrá és visszadöbbentővé válik itt. Az író érezhetően halmozott és túlzott, drámaian tömörített *egy* alakba egy egész osztályt, uralkodó szenvedélyének kiemelésével.

És ez sem véletlen. A jellemzésnek ez a relief-szerű, nem teljesen plasztikus módja: a téma drámai elgondolásának kényszerű velejárója. A *Börtön* ugyanis igazában nem regény, hanem maupassanti értelemben vett elbeszélés, kiadósabb novella. Története három nap alatt játszódik le, egyetlen nekilódulásban, novellisztikus, szóval drámai akció egy-szálát követve. Nagy Varga János belső életét tehát csak a földéhség szenvedélyén át mutathatja meg az író. Apjához, fiához, feleségéhez, lányához, rokonaihoz és »loajához« való viszonylata mélvén *ez* a döntő, megkötő és szorító determináns. A kompozíció ilyen tömöttségében aztán megsűrűl a levegő s az éles sugártörésben felfokozódnak az arányok. A realista eltérését a »valóságtól« így többször észrevehetjük. De valami mást is. Az írónak azt a lappangó szubjektivitását, amely Flaubert bovzsoafőbiáfával rokon. Kodolányi lírája: ellenszenv az emberekkel szemben. Nemcsak a paraszt, az úr is, alig titkolható visszatetszést kelt benne. Jobbnak szeretné látni a falu és város lakóit, mint amilyenek s mert nincs velük megelégedve: lenézi, utálja valóságával bántja őket. Ez a türelmetlen *moralista* önkéntelen áruló jegye nála. Rajza, mihelyst embert ábrázol, fagyos, kemény, darabos lesz. Az állatok, a nemgondolkozó természet élete sokkal több szimpátiát kelt benne. Egy éjszaka, egy lóistálló vagy vihar leírása költői színeket, melegséget sugároztat át stílusán, amely különben egyáltalán nem törekszik »szép« mondatok kiformálására. Szinte »magától lett« a *Börtön* prózája s e tekintetben erősen elüt a *Szép Zsuzska* egyéni nyelvétől. Személytelen próza ez, akár Maupassanté, ha nem is olyan pregnánsan kifejező és klasszikussá hűvösödött.

A novellisztikus zártságot Kodolányi új munkája az utolsó fejezetben váratlanul felbontja s a regényszerű »általános idő« bekapcsolásával kiszélesíti a történet végét. A *Börtön* tehát korántsem olyan egységes, töretlen és harmonikus egész, mint előző regénye volt. Viszont keményebb markolású. Mélyebbre nyúl és többet ad. Birkózás érzik benne, újabb és izgatóbb írói feladatokkal. S bizonyosra vehetjük, hogy utána teljes győzelem következik.

A könyv az *Athenaeum* kiadásában jelent meg.

Kárpáti Aurél

Pesti Napló 1925. nov. 20. 263. sz. 9.

A paraszt

Irta: Kodolányi János

Jánosnak hítták őt is, mint a többit, ez nem fontos. Nevük rendesen nincs. Az arca is olyan volt ennek a Jánosnak, mint a többi Jánosé, bozontos bajusszal-szőrrel benőtt barna, csontos arc, kissé görnyedt váll és durva, rozsdaszínű csizmák a lábán. Nagyon megfontolt és lassújárású ember volt János, igaz, hogy a kenyere javát, — ha volt java annak a kenyérnek, — megette, az is igaz, hogy sok fene baj állott belé az utóbbi időkben, azonban a nyugalma mégis inkább erőt, mint halált jelentett. Mindössze egy hold földje volt Jánosnak a vár alatt a hegyoldalban, búzát nem igen lehetett bele vetni, inkább csak krumplit, kendert termelt rajta, a búzát meg úgy szerezte meg, hogy egyik lányával aratást vállalt, a másikat elszerezte az urasághoz sommásnak, így aztán, apránként összekerült az a kis búza, ami kenyérhez kellett, hiszen a fiú évre szegődött egy dunakeszi birtokra s ott pusztítja az élelmet, arra hát nincs gond.

János a háborúban katona volt, öreg népfelkelő, máig is nyomja a lelkit az a szörnyű két év. Akkor sikerült magát fölmentetni az erdőre, oda szegődött fadöntögetőnek s egész télen döntögette a hegyekben a nagy szálfákat, forgatta a villogó fejszét s hallgatta mennydörgését a kiroppanó órjásoknak. Egy ilyen lezuhanó fa sudara derékon legyintette egyszer úgy, hogy végigvágódott a havon s moccani se tudott. Az atyafiak úgy vitték haza a kis putriba, ágyba fektették s a kuruzslóasszony alig-alig tudott belőle embert faragni, azóta is eldagad a feje, ha sokáig kell lehajolnia. János nem tudott írni-olvasni, hát a betegségét se fi[illegible]thatta könyvekből, megelégedett avval, hogy járni, tenni-venni tudott, szegény embernek haszontalan az orvos és a patika, távol van tőle a kórház, elérhetetlenül távol...

Azonban még haszna is lett volna a legyintésnek: legalább most bizonyos, hogy nem lesz katona. Csak az esett rosszul neki, hogy az uraság egy fillért se adott neki betegsegélyezés okából, sőt avval vigasztalta, hogy örüljön a fölmentésnek, nem Jézus Krisztus ő, hogy minden szegény embert istápoljon.

No, elég az, hogy meggyógyult úgy-ahogy. Csak a szíve fájt csöndesen. Minden álma, kívánsága az volt, hogy lenne neki már vagy kétháróm hold földecskével többje, a fiú is hadd lehetne otthon, öregségére hadd ehetne egy kicsit fehérebb kenyeret, hadd telne ki az adó, most a téli tüzelőjét kellett eladni, hogy az adót megfizethesse, pedig... s a kényszerkölcsön is, meg a jóisten tudja még mi nem, a bün-

Magyarország 1925. nov. 22. 265. sz. 2.

1925. nov. 22.

tetéssel is tartozik még, amit a jegyző úr kirótt rá, mert a fiú egy vasárnap nem volt a Levente-egylet gyakorlatán, hiszen ki nem érti, hogy fáradt az a szegény gyerek, ha egész héten dolgozik s nincs neki arra pénze, hogy cipőt-ruhát szakgasson a fiú vasárnaponként, a sárban hasaljon, törje-tépje magát! De hát azért ötvenezer koronát szabtak ki rá büntetésül, máig is tartozik vele. Csak a felesége...

János felesége összetört vénaszszony volt, nem tudott egy szót magyarul, tótul beszéltek otthon valamennyien, sovány képén ezer ránc, rongyos kendője alól bizalmatlanul csillogtak kiégett szemei, egész nap a szentképek alatt ült a kemence sarkán, mert állandóan fázott. Nyolc gyereket szült erre a nehéz világra, ötöt eltemetett. Néha édesbús tót énekeket zengett a boldogságos Máriáról s vasárnap áhítattal csoszogott a templomba az emberével. Most már csak azt hangoztatta valami különös búbánattal, nyugalommal, hogy meg fog halni hamarosan, érzi a halált. János ilyenkor legyintett, de csöndes nyugalmát nem zavarta meg semmi. A remény, hogy talán mégis sikerül egy kis földecskéhez jutni, elhessegette a halál gondolatát. Hallotta, hogy törvényt hoztak volna arról, hogy a földnélküliek-nek földet kell adni, főkép a hadviselteknek... Nem nagyon hitte, de hátha mégis megtörténhet egyszer, hogy a szegényeknek hoznak valami jó törvényt? S csakugyan, egy nap összeírták a jegyzői irodában az igénylőket János is odaballagott az ünneplő ruhájában, tiszta csizmájában s fölíratta az igényét. Aztán elaludt a dolog, beszélték, hogy a püspök nem akarja engedni a földet s igaza is van, hiszen a papi földek az isten földjei... még a templomban is azt beszélte a plébános úr. De mégis, mégis, talán a jóisten is örülne, ha egyszer, csak egyetlen egyszer, a szegény ember kapna a földjeiből...

Tavasszal meghalt az asszony. Pontosan azon a napon, mikor Jánosnak átadták a félhold földet. A szegény asszony nem érhette meg. Örök birtokokat vett át a mennyek országában. János könnyezett is, de meg örült is a földnek. S a temetés után, amikor az üres kis odúban magára maradt, valami furcsán elfacsarodott benne: akivel hosszú éveken át együtt örült és szomorkodott, már nem örülhet vele a kicsi földnek... Lassan leült a felesége helyére a kemence sarkára s elnézte a két malacot, melyek elő másztak az ágy alól s csizmáját szagolgatták... A maszatos ablakon besütött a tavaszi nap.

Sóhajtott s elindult ki az utcára. A faluból ki a földre. S megállt a parcellácska végében. Végre kapott hát földet... akkorát, mint egy sírhely. De a lelke mélyén boldog melegség ömlött el: az övé.

Harc a Nagyurral

Irta: **Kodolányi János**

(Utánnyomás tilos)

János lassan lépkedett föl a G.-palota széles lépcsőin, melyekre halványzöld és vörös félhomályt hintettek az üvegmozaik-ablakok. Tisztelettel nézte ezeket az ablakokat János. Egyik mozaik Kossuth Lajost ábrázolta férfiszépsége és barna szakálla díszében. Különben az egész lépcsőház olyan komoly, áhitatos, diszkrét és törtfényü volt, oly néma és néptelen, mint egy templom. *Pénz* öistensége egyik temploma, nagy magyarok arcképeivel az ablakokon, mintha ezek az ő szentjei lettek volna. János bármennyire kiabálta is magában, hogy mindezt lenézi, megveti, mégsem tudott szabadulni valami érthetetlen meghatottságtól, mely érezteté vele, hogy potentátum elé megy.

A csengő diszkréten csilingelt s a barátságos, nagybajszu portás udvariasan kérte meg, hogy foglaljon helyet, az igazgató ur fontos tanácskozáson van a pénzügyminiszternél.

— Megint vámfelpénzeket akarnak emelni, — gondolta undorral János. Leült egy kis asztal mellé, szerényen behuzta a lábát s azon töprengett, vajjon becsületes dolog-e *ezen* a helyen és *ilyen* embertől kérni kenyeret, akinek már a puszta létjogát is tagadja, akit káros és közveszélyes ragadozónak bélyegez. Nem, semmiesetre sem becsületes. Megalkuvás ez, kompromisszum, erőteljes fejszecsapás a számtalan kisebb-nagyobb között, amellyel saját erkölcsi bázisát napról-napra gyengiti a pénz harcában. De keserűen lebiggyesztette az ajkát. Most arról van szó, hogy egyenek s mi jobb: hősi gesztussal éhenhalni, mint a következetesség ökre, vagy jóllakni s aztán elbánni az ellenséges körülményekkel? Az szebb... és egyetlen követhető álláspont: — *ez* jobb, tehát igy cselekszik...

— *Rossz hátgerincem százszor hajlott,* — jutott ismét eszébe a verssor, mely mostanában egyetlen Miatyánkja lett. Ezeken a megaláztatásokon át kell esni.

Férfiak jöttek-mentek s tüntek el a szárnyas ajtók mögött, vagy a lépcsőház felé. Szinte valamennyi elegánsan volt öltözve, bundájukon ordas prémgallérral, kezükön bőrkesztyüvel, hosszu, pökhendi francia cipőben, kalapjukat a tejükön hagyták, könyökükkel a hónuk alá fogták a disznó- és krokodilbőr irattáskákat s vastag ajkuk duzzadtan tapadt a szivarra. Fölényesen évődtek a csinos, elegáns telefonoslányokkal és kacéran jövő-menő gépirónőkkel. Voltak, akik üres kiviteli és behozatali engedély-blankettákat töltöttek ki János mellett az asztalon s ezrek életszükségleti javai felett két füstkarika eloszlása között határoztak s elvezték a tömegnyuzás monopóliumát. Mások az irodákból fontoskodva kirohanó urakkal eredtek szóba, kereskedelmi kérdéseket vitattak meg, panaszkodtak, sérelmeket boncolgattak reszkedő tokával, udvariasan köhögtek, csoszogtak s duskáltak a lipótvárosi magyar nyelv szóvirágaiban. Majd közös ismerősökről emlékeztek meg „társalgási modorban", találkákat beszéltek meg s „viszontlátásra este az Operában", vagy „a Vigben", avagy „a klubban" kijelentéssel bucsuztak. Egy sötétkék-zakkós ur nagy léptekkel sietett át az előszobán s a többiek ugy sürögtek felé, mint a tátogató halak.

— Drága Kánitzer ur!...

— Ohh, kedves Kánitzerkém...

— Az igazgatóval, kérlek alássan...

— Oppardon, Leókám, ha lehetne!...

A kékzakkós fölemelte égő szivarját s görbe orra vidáman konyult az ajka fölé. Nevetett a támadáson:

— Kérlek, kérlek, annyi a dolgom, isten bizony! He-he-he! A direktor, kérlek alássan, éppen most telefonált, hogy félkettőkor jön... Ez a textildolog most annyi bajjal jár, ugy éljek, az ember szivesebben elmenne... was soll' ich sagen... követ törni az országutra... Én ugy éljek...

— Mondd csak, Leó, mi van a Spódiummal?

— Hát mi van? Valaki elereszlett egy link hirt, a többi átvette, elkezdtek adni, adni és adtak s lecsuszott... De két hét alatt kiugrik...

— Magának jó, Kánitzer ur, maga eladta...

— Mi az, hogy eladtam? Hát eladtam? Hiszen ha eladtam volna!

— Leó, te csak itt adod, he-he-he, pedig megint kimásztál, én ugy éljek, he-he-he!

Magyarország 1925. nov. 25. 267. sz. 2-3.

1926. nov. 25.

Itt fontos dolog, hogy veszteltél, mennyi a dolgod...

— Hát ugy nézek én ki, mint egy finánczszemi? — nevetett teleszájjal s lassan lépkedett egy szárnyasajtó felé. — Hiszen bohém vagyok, még most is irok cikkeket a *Tőzsdé*-be, nem olvastad? Tulajdonképpen iró vagyok, he-he-he!

S a bohém iró pózában eltünt.

Sok volt a huszonhárom-huszonnégy éves fiatalember: ragyogó elegánsan, a hivalkodó, hiu elegáncia izléstelen csillogásában jöttek-mentek, fölvetett fejjel, derékban szük, alul szoknyaszerüen bő télikabátokban, a portással nyers, parancsoló modorban beszéltek s állandóan tapintatlan módon taszigálták és surolták a szegény, szegény, kopott Jánost. Áradt belőlük a Kölniviz s más parfümök illatfellege, duzzadtak a jólét, a pénz, egészség, morális korlátlanság világában, gögösek, cinikusak, mohók és kéjsóvárak voltak, mint az asszonyok s erőszakosak a törtetésben és marcangolásban. János elnézte ezt a sok és sokféle embert, akik itt tenyerébe támasztott arca előtt megfordultak. Összehuzott keserü szeme szigoruan megfigyelte minden vonásukat. Hus- és véremberek, fájdalmaik, örömeik, gyermekeik és vén szüleik vannak; mind más és mégis mind ugyanaz. Hogy irhatna János *ezeknek*? Hogy alakithatná át *ezeket*, hiszen éppen ki kellene forditani őket a visszájukra, mint a kesztyüt. Hogy látnák be ezek valaha is, hogy az életük rablás és hazugság, mikor nem tudják: mi a rablás és mi a hazugság? És ha volna is etikai tudatuk: meggyőződésük rég megölte már és a fosztogatás, adásvétel, hossz-besszkontremin, munkabércsökkentés, szerelemhajsza ezer apró pókhálófonala bogozza körü! szivüket... Ha azok irányitanák a népek sorsát, akikben elevenen él az Isten országának eszménye, ezek az emberek itt minden alkalmas eszközzel, gyilkossággal és vérfürdővel akadályoznák meg az igazi kultura megszületését s szereznék vissza hatalmukat. Mi legyen hát övelük? Diszitsük föl a lámpavasakat tetemeikkel, mint Szalontai mondta — s legyünk hozzájuk hasonlók a gyilkosságban? *Nem békét hoztam én a földre, hanem harcot* — mondja Jézus. — Mondta-e?

Mélyen eltöprengett, tenyerébe hajtott fejjel. Vergődött a dilemmában, egészen megfeledkezett a maga kiálló bajairól: nagy mélyről jövő fájdalom ömlött el lelkében. Rettenetesen magyarnak érezte magát, szinte matematikai formulában tudta volna megállapitani, hogy miképpen ássa alá a kereskedelem a magyar faj erkölcsi alapjait, életét, teszik ezek a kereskedők nagykereskedővé: tehát erkölcstelenné, vagy passzivvá: tehát koldussá. Ó, az az iskolákban magasztalt kiegyezés! Amerikai tempó! Civilizáció! Föllendülés! A magyar faj utjai messze esnek ezeknek az utjaitól. Olyan messze, amilyen messze esik a földdel, állattal együttélő primitiv ember erős egyenessége a kufárkodó, kereskedő, számolgató görbe utaktól. Eszébe jutott két régebbi sora: „A templom csarnokából mind elüztük korbáccsal a kaján kufárokat..." — s nagy fölindulással érezte, hogy fajának és az Isten országának érdekei azonosak. *Most* látta igazán és lázadón, hogy magyar.

Honnan bukkantak elő a sötétségből ezek az emberek, hogy sem multjuk, sem tradiciójuk nincs? Kik ezek? Mi a céljuk? Pusztán csak az, hogy megéljenek ott, ahol éppen vannak: de azon tul? Hova tartoznak? Mi a közös céljuk, utjuk, rendeltetésük, ideáljuk?

Elnézte a sürgő-forgó embereket, hallgatta tülekedésüket, német és pesti-magyar hadarásukat, az egész céltudatos rideg zürzavart, szaggolta szivarfüstjüket és parfümillatukat s mig zsebéből szórakozottan huzott ki egy szál *Magyar* cigarettát és rágyujtott, hogy éhségét elverje, valami olyasfélét érzett, hogy legjobb lett volna el se jönni ide s most bemocskolódott, árulást követett el, lealjasult, hasonlóvá lett ezekhez s egy kötelessége van mindenekelőtt: azonnal és szó nélkül menni innen. De csak szivta a rossz dohányt, elnézte az imbolygó füstöt s nem volt annyi energiája, hogy fölkeljen s meggyőződését kövesse. Tehetetlen dühhel, bénultan ült a széken, ólomnehéz tagjai elnyujtóztak s csak gondolkodni tudott, de cselekedni a körülmények *ellen* — nem.

Nagyon sokáig töprengett igy ezerféle dolgon, az idő lassan mult, mig végre mégis csak megjelent az igazgató fekete kabátban, kemény kalappal a fején s átsietett az előszobán. Egyszerre többen loholtak utána s törték egymást a keskeny ajtó résén.

Jánoshoz odalépett a jóravaló portás és udvariasan figyelmeztette, hogy fáradjon be a másik szobába s foglaljon helyet, majd bejelentik.

Dobogó szivvel, nyugalmat erőszakolva magára, bement s ott, egy hosszu, zöld posztóval takart tanácskozó-asztal előtt ismét leült. Még két ur járt le-föl a teremben s bizalmatlanul méregették hol egymást, hol a szomoruan kopott, fáradt, sovány fiatalembert. Egymást azért, mert féltették elsőbbségüket (és az órájukat is minduntalan elővonták s türtetőleg nézegették), Jánosról pedig mérföldnyi távolból lerit, hogy miért jött ide s mégis gunyosan és kihivóan tekintett rájuk. Köröskörül pedig embermagasságban tölgyburkolat takarta a terem falait, néhány banális tájkép sötétlett a gipsz fehér az aranyos cirmai között, a sulyos csillár hidegen villogtatta sárgaréz- és üvegszineit s a nagy tükörablakokon csak halkan, távoli dübörgéssel és cincogással verődött be a villamosok zaja. János most minden figyelmét arra fordította, hogy rövid, tömör, értelmes, szerény és mégis büszke formában megfogalmazza, amit elmondani akar. Most már nem voltak erkölcsi aggályai. Ült ott, mintha roulette-nél ülne s lesné a fekete-vörös számokat s a köztük ugráló figurát: sajátmagát. Mennyit ad? Mit ad? Milyen állást? Ad-e még pénzt is? A mecenás, a legelőkelőbb irodalmi folyóirat finanszirozója, irók jóbarátja, dusgazdag ember, ipari potentátom... S mit szól Margit? Hogy örül majd, végre, végre megszünik minden baj, elmulik minden keserüség s uj életet kezdenek, elölről egészen, uj szerelemmel s már gyermekük is lesz...

Meghatottságát és izgalmát alig tudta legyőzni.

S mikor legmélyebben merült el gondolataiba s teljesen megfeledkezett magáról és a helyről, ahol volt, nem számitott senkire és semmire a szétzilált gondolatai szana-széjjel kalandoztak, megnyilt az igazgató ajtaja, az imént becsusszanó ur elsietett s az igazgató kissé kemény, de udvarias hangon szólt:

— Tessék.

János fölugrott, elpirult, a sánta emberek félszegségével hajtotta meg magát s dörmögött valamit. Elindult az igazgató felé, botját, kalapját a széken hagyva.

Fényképen látta már ezt az alacsony, vézna, kissé hajlottvállu fekete embert, aki sötétkék ruhában állott előtte s nagyon komoly mozdulattal az iróasztal mellett levő bőrfotel felé intett. Alig volt magasabb Jánosnál. Baloldalt elválasztott haja kissé kopaszodó halántékaira simult, értelmes homloka alatt apró fekete, szurós, nyugtalan szempár csillogott, orra nem volt nagyon hajlott, ajkát azonban érzékivé tette fölül a kis fekete nyirott bajusz, alul pedig az állán benyomintott gödröcske. Sok volt rajta a sötétkék: borotvált arca is kékes árnyalatu volt. Nyugtalanitó ellentét lappangott amögött, amit az arca és tüző szeme takargatott s udvarias, betanult, közvetlennek látszó mozdulatai mutattak.

János dadogva bemutatkozott s lesüppedt a hatalmas karosszékbe. Igy, mihelyt nem kellett állnia, sokkal biztosabbnak érezte magát. S mig vele szemközt az igazgató is leült s ceruzátt vett vékony, ideges ujjai közé, hadarva mondta el, hogy nincs kenyere, hónaposszobában lakik, felesége más állapotban van... segitséget kér, valami állást...

— De hát mi a foglalkozása? — emelte rá az arcát kiváncsian.

— Ér... én... semmi sem vagyok... — dadogta János, kinos megdöbbenéssel.

— Akkor hát nem értem...

— Izé... iró lennék, de... ugyanis küldtem már be verseket mindenhová, napilapokhoz, folyóiratokhoz is, csakhogy... Egyedül az *Uj irodalom* közölt tőlem verset, tessék, el is hoztam, az az... De bizony nem fizetett érte semmit és sokáig tart még, amig én ebből megélek. Csak lélekzethez szeretnék jutni... — Sebesen hadart, szégyenében nem mert a kutató, fekete szemekbe nézni s miközben ügyetlenül cibálta elő kabátja belső zsebéből a kis vékony füzetkét, mely megakadt, mintha odaragadt volna a rongyos béléshez, érezte, hogy háta mögött a Kánitzernek nevezett ur, előtte pedig az igazgató figyeli félszeg kinlódását, veritékcsöppek gyöngyöztek ki halántékán s végül is ugy tépte ki zsebéből a lapot, hogy lehasadt.

— Már eladtuk minden holminkat, — motyogta fakón-magában, — de szégyenében, dühében, tehetetlenségében hisztérikus zokogás fojtogatta a torkát s ez megint olyan tragikomikus volt: a mosolygó

száj és elcsukló torok — ez is, ami rajtam van, az egyetlen, bizony feslik és jön a tél és nincs se télikabátunk, se cipőnk, se tüzelőnk nem lesz... De mindezt én nem is bánnám, mert nekem mindegy, én csak az asszonyt, meg a gyereket... azok miatt...

Elhallgatott. Pillanatig nyomott csend zuhant a szobára, aztán Kánitzer ur köhögött a másik asztalnál s az igazgató vontatottan, elgondolkozva megszólalt:

— Na, igen... és... miket ir?

— Amint mondtam, — magyarázta most erős hangon János és szavában egy csöpp lekicsinylés csengett — verseket irok, itt van, tessék, ez ugyan gyöngébb, még nagyon modoros, nem találtam meg a formámat, azt hiszem ugyanis, hogy logikusan szét kell bontani a formákat s az igy megtalált elemekből uj stilust kell alkotni...

Jobbkezével rövid, magyarázó gesztusokat szabdalt a levegőbe, haja homlokába omlott s arcán a lelkes meggyőződés sugara ragyogott. Ugy magyarázott, olyan kerek mondatokban, könnyen és szinesen, mintha ismét az otthoni lelkes fiatalember lett volna. Észre sem vette az igazgató gunyosan lebiggyesztett ajkát és türelmetlen szemeit, csak akkor vágta ketté a mondatot, mikor a kis fekete ember legyintett és fölállt.

— No, igen... Majd meglátjuk... mi lesz ebből. — Belső zsebébe nyult, kivette vastag fekete tárcáját. — Itt van, — mondta olyan hangsulyozással, mintha koldusnak adott volna két krajcárt s nagyon kellemetlenül érintené, hogy megint adnai kell. Elővett egy rozsdavörös százkoronást és elháritó mozdulattal nyujtotta. — Tessék. Fogja.

János egy pillanatig értetlenüt rámeredt a kinyujtott kézre és az alamizsnára. Azután elvörösödött és ugy érezte, mintha arculköpték volna. Megalázottságában oly hihetetlen dühre lobbant, hogy már-már torkonragadta a vele szembenálló nyomorult embert s képébe verte az értéktelen bankó rongyait. De aztán hideg vizként zuhant rá a világosság: megint nincs semmi, egy napra jó lesz az a száz korona is, egy napra... S ez csak következménye annak az aljas elhatározásának, hogy *ide* jött... Elvette a pénzt, de nem tudta megállni, hogy rekedten, gögös arccal, összehuzott szemmel ne kérdezze:

— Igazgató ur... ez harisnyapénz?!

A vékony ember rá se pillantott, nyugodtan odatartotta szivarját az elektromos gyujtóhoz és rágyujtott.

János szó nélkül, összecsikoritott foggal ment ki az ajtón.

* * *

Odakint, a Dunaparton, megkönnyebbülten föllélegzett. Mintha a G..... palotát levették volna a melléről. Kiköpött, rágyujtott egy szál *Magyar* cigarettára, összevonta magán zöld köpönyegét, szemére huzta sárga kalapját s lassan sántikált a villamosmegálló felé. Érezte, hogy ez a délelőtt nagyon aláásta a szeretetről, megbocsátásról, jóságról vallott nézeteit: gyülölt, gyülölt, mint még tán soha életében, gyülölt minden arculvert embert, minden lealamizsnázott éhező, minden kifizetett zseni és félrerugott jóindulat nevében. Határtalannak, lángolónak érezte ezt a gyülöletet. Gyilkossá vált ebben a gyülöletben, gyujtogatóvá, cárrá, istenné, a tomboló pusztitás, vérfürdő, bosszu, felelősségre-vonás istenévé s ugyanakkor valami hisztérikus szánalom, jóság, szeretet ömlött el benne a szegények és elnyomottak iránt. Keserü könnyek szöktek a szemébe, könnyek, amelyek a gyülölet és szeretet könnyei voltak egyszerre s torkát fojtogatta a mérhetetlen fájdalomvihar.

Pillanatra sem tünt el szemei elől a kis fekete arc, fekete, szuró pillantásával, fekete angolbajuszával és alul benyomintott állával. Végtelen, éles párbeszédeket folytatott vele. Elmondta neki, hogy ki ő, *ki lesz még ő* s egyszer visszafizeti neki ezt a megaláztatást. Egyszer..., egy egész világ szemeláttára. Halál utáni hatalommal. És nem adja meg magát, ha összecsik: akkor sem, ha mezitelenül didereg is a hidak jegén: akkor sem. Igazságot akar, igazságot adni és kapni és az ugy lesz a poklok ellenére is.

A templom csarnokából mind elüzzük
Korbáccsal a kaján kufárokat...

villant eszébe ismét a régebbi vers két sora. Szinte elgázolta egy sarat frecskelő autó. Ismét utálattal köpött. A főkapitányság épülete előtt rendőrök ácsorogtak...

A szabad kritika

Különös ügy foglalkoztatja az utóbbi időben Csehország közvéleményét.

Mióta a munkanélküliség odaát is erősen megnövekedett, ostromolják a hatóságokat útlevélért azok, akik az ipari válság folytán munka nélkül maradtak. A cseh kormány elsősorban a tót munkásokat juttatta útlevélhez s nem a cseheket, mégpedig nem azért, mintha azoknak a helyzetén akarna elsősorban könnyíteni, hiszen minél több a munkanélküli, annál alacsonyabb a munkabér. Nem ez fájt tehát a cseh kormánynak sem. Tudnunk kell, hogy a szomszédból is legfőképpen Franciaországba csalták és csalják a munkásokat. De mikor a marokkói háború mind tetemesebb méreteket öltött s ugyanolyan mértékben csökkent a rommálott területek ujjáépítési munkája, a szegény tótocskák (s magyarok) ismét munka nélkül maradtak az idegen államban. De a francia kormányzat sem esik kétségbe, ha munkanélküli tömegek lézengenek szanaszét az országban ugyanakkor, amikor meg Marokkóban ugyancsak szükség van emberre, mégpedig *lehetőleg nem francia* emberre. A munkanélküli, nyomorgó tót munkásoknak felajánlották tehát, hogy elviszik őket Marokkóba, ellátásuk fejedelmi, fizetésük pazar lesz, dolgozniok jóformán semmit sem kell s még csak veszélyben sem forog életük és egészségük. A tótok aztán tömegesen hajóztak Marokkó felé, ahol a beszülöttek fegyverei és az embertelen nélkülözések és fáradságok ezrével végeztek velük.

Ez eddig még csak felháborító politikai lelketlenség. Mert tény, hogy a cseh kormány, mely túlontúl jó viszonyban van Franciaországgal, a tót kisebbséget akarja gyengíteni ilyen eszközökkel.

De ami meglepő: ezeket a dolgokat *a tót lapok egészen nyiltan, szabadon, kertelés nélkül pertraktálták!* S azok az elnyomó csehek türtek ezt, akik amúgy is tele vannak a nemzeti kisebbségek okozta gondokkal.

Mert *nem mindennapi intelligencia kell ahoz*, hogy tétlenül nézze egy kormányzat azt a hirlapi hajszát, amit a fent vázolt dolgokkal kapcsolatban ellene folytattak. Tegyük át a mi határaink közé az esetet: ha ilyen embertelenségre vetemedne nálunk egy kormány, vajjon irhatnának-e arról a lapok olyan hangon s olyan tendenciával, mint ahogy azok teszik odaát? Mi abban a naiv hitben vagyunk, hogy az ország okvetlenül összedőlne, ha bátor és őszinte kritikát mernénk gyakorolni valamiről, ami a kormányzat szájaize szerint való. Azt hisszük, a végítélet lenne, ha a kritikára azonnal le nem csapnánk s a kritikát gyakorlót el nem némítanók.

Be kell pedig látnunk, hogy Magyarországnak *nem árthat a kritika*, mert csak a kritika, mégpedig igaz, *őszinte kritika* segítségével lehet lerázni az állam testéről azokat, akik a zavart, a felfordulást hirdetik a béke, a rend, a munka és a szabadság helyett. S éppen a kritika elfojtásával biztosítják pozicióikat. Igaz, hogy éppen ez ártana a politikai kalandoroknak... Mert a legkeményebb kritikát is meg lehet szokni, de *halálos betegségeket okozhat a ki nem fejezett, ki nem öntött bajok és sérelmek visszafojtott mérge.*

Kodolányi János.

Magyarország 1925. nov. 25: 267. sz. 4.

1925. nov.-dec. 395

NYELVMŰVELÉS.

A nép nyelve az irodalomban. Igazi népnyelvi irodalmunk alig van. Olyan elbeszélésekre, regényekre, színművekre gondolok, melyek a nép életét rajzolva, az illető vidék nyelvjárását szólaltatják meg, amint ezzel a német, francia, olasz irodalomban gyakran találkozunk. Ott egy-egy vidék nyelvjárásának megvannak a maga írói, a maga komoly, számottevő irodalma. A mi irodalmunkban a nyelvjárás csak kuriózum, rendesen csak tréfás, mulattató céllal kerül bele az irodalomba. A vidéki lapokban találkozunk néha egyes vidám alakokkal, akiknek szájába adják, több vagy kevesebb tudással és ügyességgel az illető vidék tájszólását. Ilyen alak volt pl. a debreceni lapokban néhány évtizeddel ezelőtt Bugyi Sándor, „a hírneves talyigás". Egyébként népszínműveink, népies elbeszéléseink csak a tájszavak és egyes népies szólások használatával jelzik, hogy a nép fia beszél. S aki nem ismeri pontosan egy valamely vidék nyelvét, ne is próbálja meg, hogy hamis nyelven, nevetséges módon beszéltesse népies alakjait. Gárdonyi Géza népszerű Göre Gábora nem egy valamely vidék nyelvjárásán beszél, hanem különböző vidékek nyelvi sajátságaiból alkotott tréfás, népies nyelven. Gárdonyi inkább arra törekedett, hogy Göre Gáborban a falusi gondolkodás vidám tipusát teremtse meg s kevésbé törődött azzal, hogy nyelve egy valamely vidék nyelvjárásának egységes képét nyujtsa.

Móricz Zsigmond egyik-másik regényében már arra törekszik, hogy személyei a maguk vidékének nyelvén beszéljenek, de ő sem akar következetes lenni. A „Tündérkert"-ben néha erdélyies nyelven beszélteti személyeit, csakhogy nem találja el mindig az erdélyi népnyelv eredeti, finom szórendi sajátosságait. A debreceni nyelvjárást sokkal jobban ismeri s a „Pillangó"-ban ügyesen és találóan alkalmazza a népnyelv hangtani és szókincsbeli sajátosságait a főszereplők beszélgetéseiben. De itt sem törekszik következetességre, sem arra, hogy nyelvjárási szöveget nyujtson.

Egy falu nyelvjárásának következetes és tudatos használatát látjuk Kodolányi János két kis regényében: „Szép Zsuzska" és „Börtön". A Duna és Dráva összeszögellése zárja magába az Alföldi nyelvjárásterület legnyugatibb vidékét, a török hódoltság előtti kor nagy öző nyelvterületének ezt a szélső maradványát. Alsódrávai nyelvjárásnak nevezzük ezt a kis szögletet, melynek nagyrészt református lakossága az alföldi nyelvjárás legfontosabb sajátságainak megőrzése mellett, némileg hozzásimult a dunántúli nyelvjáráshoz, mellyel nyugat és észak felé érintkezik. Egy ilyen kis drávaközi község Kodolányi regényeinek színhelye. A szereplő személyek szavaiban teljes hűséggel igyekszik feltüntetni a vidék nyelvjárását. Kodolányinak anyanyelvjárása lehet ez, olyan pontos és hű a kiejtés feltüntetése, a nyelvtani alakok és a tájszavak használata. Csak a „rosseb" emlegetése megy túlzásba. S nem is teljesen egyforma az egyes alakok nyelve; Kodolányi igyekszik egyéni szinezetet adni nekik. Az öreg Varga, aki katonáskodott, egy-egy rosszul használt idegen szóval tarkítja beszédjét; fia pedig, aki latin iskolába is járt s a családi körben a hamisítatlan tájszólást beszéli, épúgy mint a többi, ha urakkal beszél, nem használja a tájszólást, hanem az ő nyelvükön beszél. Kodolányi érdekes kísérlete mutatja, hogy a nyelvjárás, ízléssel és hozzáértéssel használva, nagyon szépen emelheti a népies elbeszélések igazi népiességét.

BALASSA JÓZSEF.

Magyar Nyelőőr 1925. nov.-dec., IX–X. füz. 148–149.

Halandó emberek, örök igazságok

Legújabb regényemmel — sajnos — nagyon sok érzékenységet kavartam fel s nem volt számomra meglepetés az első hatalmas terjedelmű fenyegetőlevél. Tagadhatatlan, hogy egynémely figurámban sokak magukra ismerhetnek s bármilyen fájdalmas is legyen ez a körülmény azokra, akik elé így szinte tükröt tartottam, mégis meg kell lennie. Mert százszor is nekem van igazam és mindig az írónak van igaza, aki *nem formálhat meg légüres térben lebegő ködalakokat*, hanem azok közül a vérből húsemberek közül választja ki hőseit, akik ebben a szomorú és mocskos életben körültáncolják.

Szerintem az nem is kérdés, hogy van-e joga az írónak ahoz a kegyetlen és következetes ítélethez, amelyet írásaiban az emberek és önmaga felett gyakorol. Minthogy magamról van szó s a magam dolgát egyszersmind közérdeknek érzem, nyugodtan kell a fenyegetőleveket is abba a ládikába zárnom, amely haszontalan emlékeimet őrzi. Mert az emberek halandók, de örökkévalók azok az igazságok, *amelyeket halandó testük magába zár.* Az író ezeket a rejtett igazságokat s azoknak különböző összefüggését hüvelyezgeti ki regényeiben s nem mondhat le arról a hivatásáról hogy a halandó emberek elmúlása után is hathatóvá és világossá ne váljék az igazság. Az a Fentős Manó körorvos, aki regényemben feketéjét kevergeti és puritánságát hangoztatja, *meghal, de megmarad az esendő testen túli örök igazság,* amely inkarnálódott benne s tovább él a kinyomtatott könyvek lapjain. Az az egymásba fonódó zürzavaros érdek, rokonság, vágy, hasson és félelem, amely az eredeti díszpéldányokat egymáshoz kötözte, elmúlik és kiegyenlítődik a halálban, *de örökké él és hat a szellem, amely őket mozgatta* s amely szellemet az író megörökített. Mit csináljon tehát, amit a fenyegetőlevelek írói nem tudnak megbocsátani? Örökkévalóvá teszem, egyetemessé alakítom azt, ami az ő életükben esetleges, individuális volt. Látniok kell, hogy napról-napra változó és a halál felé bukdácsoló alakjukban milyen örök szellem nyilatkozik meg s *ők akkor sem szabadulhatnak meg tőle, ha a sírban porladnak,* mert az író alkotásában kárlelhetetlenül és kegyetlenül össze vannak kötözve, láncolva mindörökké a logika erejével és a szigorú, elfogulatlan ítélet bilinceseivel.

Mindnyájan tudjuk, hogy Mikszáthnak is akadtak kellemetlenségei egy-egy megörökített embertípus miatt. Itt van aztán Strindberg esete, akiről feljegyezték, hogy eredeti koncepcióiban még a modellül választott egyének neveit is meghagyta s csak később változtatta meg, mert érezte, hogy minden ember, minden egyéniség kozmikus, önmagában zárt egység lévén, még a név is szigorúan determinált valami s fontos az egyén sorsának és jellemének karakterisztikumai között. De Strindberg őszintesége és nyiltsága még ennyivel sem elégedett meg. Naplószerű feljegyzéseiben, a híres *Egy lélek fejlődése* c. műben a legnagyobb meztelenséggel tárta embertársai elé minden intim és fontos mozzanatát életének s nem hallgatott el semmit sem hiúságból, sem félelemből. Számtalan kellemetlensége volt emiatt, de ki merné állítani, hogy *Strindbergnek nem volt igaza?* Hiszen mindazok, akiket műveiben feldolgozott, meghaltak már, elporladt a kéz is, amely papírra vetette életük folyását, de ma is él és élni fog még sokáig az igazság, amely *megnyilvánult a halandó emberek halandó porhüvelyének lárváján keresztül.* Elültek a fenyegetőzések, a keserűségek, a tükörben magukat meglátók dühöngései, mint ahogy megszűnt földi életük. Ami esetleges, individuális volt: meghalt, ami örök: él és élni fog.

A mostanában nálunk is ismeretessé vált kiváló angol író: S. Maugham egyik regényében egy Kínában élő angol nagykövet viselt dolgait tárgyalja s az író mégsarra sem vett fáradságot magának (mint mondani szokás), hogy az eredeti neveket megváltoztassa. Országos botrány lett a regény nyomán, a bíróság kötelezte Maughamet arra, hogy a neveket megváltoztassa s az meg is történt.

A példákat úgy a magyar, mint a külföldi irodalomból a végtelenségig idézhetném. Felsorolhatnék *nagy festőket,* akik kóruk egy-két férfiát akaratuk ellenére megörökítették vásznaikon, *sőt templomok falain,* vagy oltárképen. De a példák feleslegesek a belső meggyőződés mellett: az író igenis megörökítheti mindazokat az arcokat és jellemeket, akikkel valaha találkozott s akik különösképpen jellemzik az életét s azt a kort, amelyet megörökít. Arról pedig én csakugyan nem tehetek, hogy mindeddig *szinte kizárólag* olyan emberekkel találkoztam életem évszakain, akik joggal borzadhatnak vissza saját ábrázatukról, arról sem tehetek, hogy a kor, amelyben élni szerencsés vagyok, szörnyű és borzalmas, arról sem tehetek, hogy minden igaz dolog, mihelyt megkopogtattam: rothadt hazugságnak bizonyult és minden szent, akit tollammal megérintettem: szánalmasan összeomlott. Nem tehetek róla, hogy hazámban lépten-nyomon elkeserítő

Pesti Napló 1925.
dec. 1. 272. sz. 27.

1925. dec. 1.

és szégyenletes dolgokra bukkanok s kénytelen vagyok mindezt meg is látni, sőt *megörökíteni*. Hiszen számomra nem kellemes állandóan érezni a rámcsattogó farkasfogakat és hallani a farkasok üvöltését, nagy lélekterő és önbizalom kell ahoz, hogy kétséglbe nem esem embertársaim ostobaságán és cinizmusán, amely a látható világok eme legkedvesebbjét kormányozza s amely engem is megfojtott volna egy kanál vízben, — ha hagyom. Nagy lélekesedés kell ahoz, hogy a szélmalmok ellen még don Quijote után is harcoljak. Istenemre mondom, undoron és csömörön át vissz az én utam, mióta megértettem az első emberi szót és az első emberi pillantást...

Ezzel a törvénnyel szemben pedig nincs törvény. Hiába követelik az úgynevezett poézist, a szépséget, a harmóniát. *Hiába fenyegetnek* azok is, akik felbőszülnek a maguk elszomorító hiúságuknak cseppet sem hízelgő ábrázolásokon, melyeket papírra vetek. Aki magára ismer: *dühöngjen*. Aki dühös: dühösködjék. Az én törvényem az, hogy meglássam és kifejezzem az igazságot. Senki sem kívánhatja tőlem, hogy a tőviseket, amelyek megszaggatták ruháimat és felvéreztek az emberszőrben, észre ne vegyem s emlékezetemből kitöröljem. *Nincs erre törvény* és nincs hatalom. Mert az én belső törvényem és igazságomnak hatalma örök, egyetemes emberi törvény és igazság.

Azért a fenyegetések csak dokumentumai annak, hogy szavaim célba találtak, szíveket értek és mutatják a helyes utat, amelyet követnem kell s amely nyílegyenesen vezet keresztül minden hazugságon.

Kodolányi János

KODOLÁNYI JÁNOS: BORTON

(Athenaeum-kiadás.)

1.

Kodolányi új regényének megint rossz ember a hőse.

Jó! Magunk is tele vagyunk rosszasággal és csak az olyan regényhősben ismerünk magunkra, aki szintén tökéletlen és gyenge. Dosztojevszkij és Ady is nyilván azért ráz meg bennünket egyebek közt, mert mindketten tudták, milyen sötét démonok laknak a lélekben és mennyivel nehezebb jónak lenni, mint ahogy naivan idealisztikus írók elképzelték.

A gonoszság ábrázolásánál azonban érdekes probléma merül fel: mi legyen az író álláspontja a sötét erőkkel szemben? A lírikusnak nincs meg ez a problémája: ő megengedheti magának azt a luxust, hogy tajtékzó szájjal elutasítsa magától az alacsonyságot. Hiszen a versnek azt kell csak lehetővé tennie, hogy a költő lelkébe beleélhessük magunkat. A regénynél más a helyzet: ez nem az író, hanem a mű alakjainak a lelkébe akar bevezetni bennünket Ha a lírikus azt mondhatja tehát a gonoszságnak: gyűlöllek, távozz tőlem, — a regényíró nem zárkózhat el ridegen a gonoszság előtt sem, át kell élnie, meg kell értenie ezt is. A lírikus élhet magában, kéjeleghet vélt tisztasága gőgjében: a regényírónak azonban fel kell fedeznie, hogy minden emberi rokon vele.

Nyugat 1925. dec. 1. 22. sz. 455-456. és K. A.: Táguló irodalom. Cs. I. 1967. Magvető. 287-289. / Elvek is utak /

399

1925. dec. 1.

2.

Kodolányi új regényének az a nagy baja, hogy az író egy pillanatra sem változott át a hősévé. Utálattal és haraggal nézi Varga Nagy Jánost, akinek az „undor és megvetés" a legtermészetesebb s állandóan jelentkező mozdulata, ellenségesen és kívülről nézi, Varga János gimnáziumot járt, meghasonlott fia szemével.

Kodolányi mindjárt az első oldalakon megkap a dolgok preciz ismertetésével és főleg dialógusainak finom jellegzetességével. Nincs egyetlen elnagyolt jelenete, amelyben érzelmes vagy halandzsás frázisokkal kibujna a dolgok megrajzolása elől. Gazdag emlékezete és ereje tudatában vállalja a legnehezebb helyzeteket is és exaktul megrajzolja mind.

S mégis: hidegek maradunk. Mert csak nézzük Varga Nagy Jánost, de nem változunk — hogy is mondjuk? — ővé. Dosztojevszkij gyilkosaival és beteg megalázottjaival azonosítjuk magunkat, a „Bűn és bűnhődés" elolvasása után még napokig ottrezeg az ember lelke mélyén egy bizonytalan félelem és önvád, hogy: én voltam a gyilkos, — a „Börtön" hősére azonban kívülről tekintünk, mint egy megszállott, elvakult, kellemetlen parasztra, egy furcsa figurára. Az eszünkkel egy szavába sem tudunk belekötni. De mikor megdöglik a lova és a mániákusan kapzsi, kemény paraszt a „loaja" mellett hirtelen Istent kezdi emlegetni, mosolyognunk kell. Megrázó kellene hogy legyen, de csak groteszk és inkább vígjátéki, mint tragikus hatású.

Kodolányi nem élte bele magát Varga János lelkébe s így mi sem tudjuk beleélni magunkat. De ha nem éljük a hőssel az életét, nem éljük át az élete megrendülését és tanulságát sem. Hideg nézők maradunk.

3.

Pedig Kodolányi nagyot akart. Nem a földéhes, komisz paraszt alakjának felfedezése a célja, ami Zola és Maupassant után kissé megkésett vállalkozás is volna, hanem — túlmenve azon a ponton, ahol a naturalizmus megállott: a paraszt lelketlen önzésének ábrázolásán — meg akarta mutatni az önző élet tragikus tarthatatlanságát.

Varga János körül lassan kinyílik a pénzszerzés és gyűlölködés börtöne, amibe bezárta magát. Azazhogy pontosabban: összeomlik és maga alá temeti rabját. A regény menete nagyjából párhuzamos a „Szép Zsuzská"-val, Kodolányi első munkájával. *Mindkét esetben az derül ki, hogy az önző, állati élet nem vezet jóra.* Szép Zsuzska az érzékiségnek adja oda magát — belepusztul: a regény végén ott látjuk őt a faluvégi mocsár szélén, piócák közt, összeomoltan, megsejtve az Isten hatalmát. Nagy Varga János a vagyonszerzésnek adta oda magát. Szívtelen gonoszságában és gőgjében pört indít tehetetlen, öreg apja ellen, ki akarja túrni ezt a földjéből. De a tárgyalás napján megbetegszik Varga János felesége és lova s pár nap mulva mindkettő el is pusztul. A hitetlen, dacos paraszt ekkor meglátja vagyonszerző élete értelmetlenségét, — megjelent előtte a halál s ő nem érzi többé magáénak a földet: „kié a föld?" kérdi. Összetört, nem bír élni többé. Felakasztja magát.

Ha a könyvet betéve, elgondolom a koncepcióját: meglepetve eszmélek fel. Összetörni a regény hősében élő önző állatot, megmutatni a megrendült embernek, hogy az igaz élethez csak úgy juthat el, ha kilép magánossága börtönéből (s megmutatni ezt egyuttal a megrendült olvasónak is, aki érzi, hogy ő sem különb a hősnél): valóban szép és hatalms feladat. A megvalósítása azért nem sikerülhetett teljesen, mert ahhoz — Kodolányinak is ki kellett volna lépnie elfogultsága börtönéből.

Komlós Aladár

Az adós

Irta: Kodolányi János

Tóthné leánya, a csinos, barna, kemény Mariska, bálba szeretett volna menni... Szegény kis lány már egész héten dolgozni sem tudott, annyira ott járt az esze a kocsmában, a cigánymuzsikára ringó táncosokon, a fülledthangú legényeken, annyira ott járt, hogy valóságos álomkóros beteg lett belőle. Amikor aztán elérkezett a vasárnap este s megkezdődött a lányok s legények vándorlása a kocsma felé, szegény Mariska sápadtan turkált a ruhái között, még a hétköznapiakat is föltúrta, noha egyetlen fehér ruhája egész nap rajta volt. Reszketve gondolt rá, hogy apja egész nap a kocsmában ült mai ünnepének örömére, tetejébe névnapja is volt, valamennyi mesterember volt a faluban, mind az ő heti keresetét itta. Miből fizeti meg a báli belépődíjat? Meg aztán mesterlány létére nem is mehet mulatságba egyetlen fillér nélkül.

Elkezdte hát rágni anyja fülét.

— Édesanyám, én nem élem túl... Én nem megyek ki többet az utcára... Én a Dunába ölöm magam. Ott lesz mindenki, az egész világ, csak én nem...

— A fene a pofádat, — csillapította az anyja, — ulucs itthon egy garas se, miből veszünk holnap kenyeret, te takonyos, te meg flangálni akarsz! Majd kihozom a képedet a divatból!

Azonban mégis csak meg kellett gondolni a dolgot, hiszen a lány apja asztalos volt, szerepet vitt a faluban, nagybajuszú, tekintélyesen politizáló fekete úr, mi lenne, ha Mariska csakugyan nem menne bálba? Milyen szégyen? Hogy mondaná mindenki: na, ezek a nyomorultak is inkább megisszák a keresményüket, azért kuksol otthon a lányuk...

Már este volt, a kocsmából kihallatszott a cigányok cincogása, a bőgő brummogása, amikor Tóthné nyakába kanyarította a kendőt s elindult kölcsönért a faluba.

Az ujján elszámolta, hogy kitől is kérjen. Az a baj, hogy mindenki ismeri már az ő lehűtő urát, ismeri a megbízhatatlanságát, tudja, hogy az ugyan inkább megissza az ingét, semhogy a szavát megtartsa s visszafizessen vala-

Magyarország 1925. dec. 6. 277. sz. 2.

1925. dec. 6.

mit. De mégis meg kell próbálni, Mariska nem maradhat otthon, ebben igaza van a lánynak... Hopp, itt vannak a mérnökök, azok nemrégiben költöztek ide, nem tagadhatják meg...

S már be is sietett a sötét udvarra s igen udvariasan, szerényen, ájtatosan, hosszú képpel, felöltve legtragikusabb ráncait, leült a konyhában s elsirta szomorú életének minden tragikumát, minden gondját és keresztjét. De mindenen lehet még segíteni, ha a nagyságos asszony... igazán szégyenli, de hova, kihez menjen, ki mentse ki ebből a súlyos helyzetből?

— Holnap kell a férjemnek munkába menni, ma este meg kell váltani a hetijegyet, (csakugyan, jegyet kellett váltani), mivelhogy ünnep van, nem kapta ki a fizetését, olyan nehéz dolog ez, higyje meg, most hová forduljak, csak reggelig tessék már adni, az Isten megáldja, kilenere, legkésőbb tízre visszahozom...

Adtak neki ötvenezer koronát, már csak azért is, hogy ne könyörögjön.

Mariska elmehetett a bálba!

Másnap természetesen nem vitte vissza a pénzt az asszony. Úgy gondolkozott, hogy annak, akinek van pénze kölcsön, van arra is, hogy nélkülözni tudja. Elvégre, a mérnök majd segít magán. Egye fene a büdös burzsiját. Még is irigyli is tőle...

Másnap már dühösen gondolt arra, hogy amiatt a piszkos mérnökné miatt el kell most kerülni a túlsó sorra, hogy meg ne lássák, le kell sütni a szemét s homlokába kell húznia a kendőjét. Mégis csak útálatos emberek ezek a mérnökök, ő mindig mondta, irigy kutyák, kivennék a falat más szájából...

Egy hét múlva az asszony mesélte az utcasarkon, hogy a mérnökné nem fizeti meg a varrónője bérét s adós maradt a zsidónál öt kiló liszt árával...

Halálos gyülölet fakadt benne, úgy érezte, hogy a falu levegőjét meg van mérgezve, a mérnökék levegőjét, hellete megrontotta s gyülölete annyira felborzolódott benne, hogy még a házra se tudott többé rá nézni, ahol a mérnök lakott.

Szegény asszony. Becsületes, gondtalan, tiszta, vallásos, egyszóval szíve nem tűrte a piszokunak, gonoszságnak még csak a szagát sem!

Állami gyermekgondozás

Elgondolhatjuk, hogy nem lehet olyan, mint amilyen az édesanyáé. Még olyan sem, mint a spártai gyermekgondozás volt. De ha nem is olyan ez a szeretet, mint amilyen az anyai szívben lakozik, mégis lehetne emberségesebb. Elvégre a magyar gyermek ügye megérdemli, hogy ambícióval törődjenek vele azok, akikre tartozik. Talán valamennyi fajvédelem is lehet a dolog mögött, hiszen az állami gyermekmenhelyen elhelyezettek magyar anyák gyermekei és annál jobban törődni kellene velük, minél árvábbak, minél szegényebbek.

De a szegény ember valóban mindent inkább lát az állam hivatalos képviselőiben, csak éppen édesanyát és istápot nem. Konkrét példa erre éppen az állami gyermekmenhely körül adódik. Ha egyszer alapos vizsgálatot tartanának az Üllői út 86. szám alatt, *meglepő dolgokat tapasztalhatnának.*

Mindenki tudja, hogy azt a csecsemőt, akit a sors arra ítélt, hogy az állami gyermekmenhelyen cseperedjék fel, kiadják családokhoz kosztba. Rendesen éppen olyan földhözragadt, szegény emberek veszik magukhoz a gyermeket, mint amilyen maga a gyermek. Mert csak olyanok adják fejüket az elhagyott kicsinyek nevelésére, akik földhözragadtságukban még azt a havi 180.000 koronát is két kézzel markolják meg, amit a menhely ad a kiadott csecsemőkért kétéves korukig. Természetes, hogy ilyen körülmények között a gyermek jövője egyáltalán nincsen biztosítva, de még az élete is alig. Mert ott, *ahol hatan-heten alszanak, laknak egy szobában, ahol télen nincs mivel fűteni s nincs jóformán hetekig betevő falat, a kis árva is csak teng-leng, sínylődik* s legtöbb esetben sötét, de névtelen adattá pusztul *a halálozási statisztikák oszlopában.* Azután az a havi 180.000 korona, ami nagy pénz a nyomorgó embernek, elenyészően csekély a gyermek szükségleteire s a legtöbb esetben nem is a gyermek, hanem a nevelőszülők szükségleteit fedezi. Nem is lenne szabad a csecsemőt olyan helyre kiadni, ahol a nevelőnek magának nincs mit ennie. A legszomorúbb azonban az, hogy *ezt a kis havidíjat is gyakran féléven át nem szolgáltatják ki azoknak, akik a gyermeket gondozzák.*

Két konkrét esetet tudunk iratokkal is bizonyítani.

A dolog a következőképpen történik. Az állami gyermekmenhely, (Budapest, Üllői út 86.), kiküldi a nyugtát 180.000 koronáról, ezt a nyugtát *kitöltve és aláírva be kell küldeni.* Most azután elkezdődik a reménytelen várakozás. A rongyos, szegény, földhözragadt emberek, akik sóváran néznek a morzsára is, heteken, sőt hónapokon keresztül várják a pénzt hiába. Nem egyszer megtörtént, hogy *a nevelőszülők kénytelenek voltak ügyvédhez fordulni* s formálisan behajtani járandóságaikat, amely tulajdonképpen a gyermek járandósága volt. De megtörténik az is, hogy a hathónapi járandóságról előre beküldött, aláírt nyugtákra *csak három hónapi díjat kapnak meg,* — természetesen megfelelő várakozás után, — *a másik háromhónapi díjat valamilyen ürüggyel, egyszerűen visszatartják.* Előáll tehát az a helyzet, hogy a pénztárban kitöltött és aláírt nyugták tanúsítanak olyan kifizetéseket, amelyek a nevelőszülőkhöz soha el nem érkeztek.

— Miért van ez így? — kérdezhetnék a nyomorgó emberek, akik mindent olyan nehezen értenek meg. Elkeseredett panaszok hangzanak mindenfelől, ez ellen a lehetetlen állapot ellen. Mert azt aztán megmagyarázni, hogy *miért kell a kitöltött nyugta és miért nem érkezik meg a pénz,* miért kell érte utazni, ügyvédhez fordulni segítségért, megmagyarázni nem lehet. Miért nem utalja ki ezeket a szerény összegeket a menhely, hiszen a hivatalnoknak, akinek van ideje elküldeni a nyugtát és kihelyezni

Magyarország 1925. dec. 16. 284. sz. 10.

1925. dec. 16.

a gyermeket, föltétlenül kell idejének lenni arra is, hogy a neveltetési költséget pontosan, havonta elküldje, hiszen ez fontosabb a nyugtánál. Sajnos, a hivatal többnyire ilyen kellemetlen formákban nyilatkozik meg a nép előtt, belé. jük oltja a bizalmatlanság, szeretetlenség lassú mérgét, pedig ugyanazzal a fáradsággal, ellenkezőképpen is történhetne. Ilyenformán a gyermekekből, úgy mint a nevelőszülőkből is, kigyomlálják a humánus gondolkodás csíráit is, mert ennek az eljárásnak csak a gyermekek isszák meg a levét. Hiszen azok, akik az elmaradt pénzek következtében még a rendesnél is nyomorúságosabb ellátásban részesítik az árvákat, formálisan bűnösöket nevelhetnek az erkölcsök számára kissé süppedékes otthonban, mert a gyermek gondozói csak szomorúsággal gondolhatnak saját államukra, amely azt sem fizeti ki nekik, *amiért hónapokkal előbb a szabályosan kitöltött nyugtákat már bekövetelte.*

Ilyenformán talán jobb is lenne, ha egyáltalán nem volnának ilyen intézmények, mert menhelyet alapítani, felszerelni s a gyámoltalanok szívébe reményt önteni egyfelől, másfelől pedig a legnyugodtabb hanyagsággal szinte nélkülözésre kényszeríteni azokat, akiknek táplálására hivatott az intézmény, valóban bántó és csak az álhumanizmus korában képzelhető el.

Felhívjuk a figyelmét azoknak, akiket illet, arra, hogy itt *gyermekekről van szó*, árvákról, elhagyottakról, akiket menhely nélkül is kötelesség volna gyámolítani, gondolják meg, hogy ezek a dolgok nem válnak sem díszére, sem hasznára az országnak s *azonnal tegyék felelőssé azokat, akik hibásak lehetnek a dologban*, akik felelősek minden el nem küldött fillérért. Mert ők felelősek minden elhangzott panaszért, ami az elkeseredett emberek lelkében megfogan.

Kodolányi János.

Fellázadt gépek

Irta: Kodolányi János

Az első híradás egy mozdony lázadásáról április első betében járta be a sajtót. Arról rebesgettek, hogy Dedóháza és Magyartor között a vicinális mozdonya este négy óra tizenhét perekor, pontosan azon a helyen, ahol a bakter sertésólja kiszögell a kukoricaföldre, hirtelen kiugrott a sínekről, valami sóha nem hallott s nyerítéshez hasonló hangon belesüvített a tavaszi alkonyatba, megrázkódott, levetette magáról a gépészt s a fűtőt, aztán bodor füstfelhőt s fehér gőzkarikákat eregetve belerohant a zöldelő fűbe. Akkoriban mindenki arról beszélt, hogy a dolog tulajdonképpen a berúgott gépész fantáziájában s nem a valóságban történt meg, ha pedig igen, — s ez kétségtelennek látszott — hát egyszerű kisiklásról van csak szó, egészen egyszerű, veszélytelen kisiklásról. A mozdony aztán belesüppedt a pocsolyába, mert a tavaszi esőzések megvetett területen elárasztották a [illegible] s megfeneklett néhány lépésre a [illegible]itéstől. De még ott is úgy [illegible], izzadt, hányokolódott és süvített, mintha a gonosz lélek szálta volna meg, vagy mintha elsőosztályú expresszmozdonynak képzelte volna magát s szégyenében meg akart volna pukkadni a sárban. Legalább is így beszélték a parasztok, akik körülállták a balcset színhelyét s a bakter felesége még azt is látta, hogy a kis szögletes mozdonyka fortyogását haragos lámpapislogással kísérte.

A lapok mindenesetre kitértek a babonás nép ilyetén szóbeszédeire, amikor a kisiklást tárgyalták. De ha meggondolta volna valaki a dolgot már akkor, rá kellett volna jönnie, hogy semmiképpen sem volt természetes a mozdony kisiklása. Mert sem olyan őrült sebességgel *éppen azon a helyen* nem haladt, lévén szokásban, hogy a bakter napszámos lányát a bakterház előtt lassú menettel leszállni segítse, másrészt meg ott a bakter tyúkjai és malacai veszélyeztetni szokták a pályát. Hogy mégis megtörtént a kisiklás, azt mindenki csak a mozdony megvadulásának tulajdoníthatta. A gépész határozottan érezte a rúgó mozdulatot, mellyel a gép fara fölemelkedett s ledobta magáról őt és a fűtőt.

De az ország maga akkor még nevetett.

Később, ahogy a tavaszi idő kinyílt s az orgonabokrok rügyezni kezdtek, talán éppen evvel összefüggésben más hírek jelentek meg mozdonyok megbokrosodásáról. Az újabb eset sokkal súlyosabb volt, mint az első. Az történt ugyanis, hogy a fővárostól nem messze levő vadóci fűtőházban egy óvatlan pillanatban elindult egy nagy, 1903-as típusú hegyimozdony, kéményén furcsa és félelmetes nyerítő hangot adva kirobogott a forgatókorongra, átfutott az állomáson, folyton növekvő vad iramban rohant egy vakvágányra s kitörve az ütközőbakot, hatalmas ívben átröpült a töltésen s kivágódott a nyílt mezőre. Ott még jó néhány métert rohant a fűben, fortyogott, süvöltött, orrát belefúrta a bokrokba s szinte megrészegedve a mámortól hatalmas detonáció közepette szétrobbant.

Azonnal vizsgálatot indítottak, hogy a katasztrófáért kit terhel a felelősség. Ámbár a mozdony gépésze égre-földe esküdözött, hogy minden a legszabályosabb volt a gépen, a fékek, zárószelepek jól működtek, nem volt túlfűtve a kazán s normális gőznyomás mellett várta, hogy üzembe helyezzék, mégis le kellett tartóztatni szegény embert, mert erős volt a gyanú, hogy rosszindulatú machináció a dolog, nyilván bosszú műve s nem hederítettek a tanukra, akik akkor a fűtőházban dolgoztak s azt vallották, hogy valamennyi gépen bizonyos izgatottságot, titokzatos és megmagyarázhatatlan túlfűtöttséget, valami félelmet keltő remegést és izzadást észleltek, sőt egy gépet, a szerencsétlenség pillanatában alig lehetett megfékezni már a kapuban.

Magyarország 1925. dec. 25. 292. sz. 16.

1925. dec. 25.

Jöttek aztán a többi esetek. Akkor már senki sem kételkedett abban, hogy egészen újszerű s érthetetlen jelenséggel állunk szemben. A tavasz kibontakozásával egyidőben napról-napra történtek szerencsétlenségek. Megtörtént például, hogy a Pusztakenyeretlen felé nyílt pályán robogó gyorsvonat mozdonya váratlanul csontfagyasztó s yelöthasító süvöltésben tört ki, hatalmas ívben ledobta magáról a gépészeket s eltépve a kocsisor vontatókészülékét, átrepült a Kuruttyó vashidján s belezuhant a folyóba. Amennyire borzalmas volt ez az eset, annyira szép is és nagyszabású: a gép óriási ívben vetette át magát a korláton, szörnyű fekete teste, mint pokoli vadállat süvöltött át a levegőn, hatalmas füstsörénye kéménye mögé vágódott, mintha paripa lenne, két kerek lámpája felvillant s a következő pillanatban rettenetes dörgés, nyerítő sivítás és morgás közepette bukfencezett bele a Kuruttyó sástengerébe.

Azonnal segédvonat ment ki s megállapították, hogy a gépen minden rendben működött. Normális feszültségű gőzmennyiség, víz és kifogástalan szerkezeti kondíció, érthetetlen volt a katasztrófa. Azonban a dolog java csak most következett. A segélyvonat gépészmérnöke, sovány, csikkeres, kissé mekegőhangú úr, éppen az összetört mozdony romjai körül forgolódott a folyó partján, amikor a segélyvonat mozdonya is megremegett, kéményén fekete füst, gőz és szikraeső tört fel a magasba, elbődült, mint a bivaly, süvített és nyerített, majd kivágta maga alól a sineket, elindult mint az őrült s dermesztő biztonsággal és fékezhetetlen erővel átrohant a hídon, lesiklott a rétre, bele a dús búzavetésbe s rohant, rohant a földeken át, mint az Apokalipszis fantasztikus lovai.

Mindenki rémülten s halálsápadtan meredt utána. Aztán összenéztek s megindult a kétségbeesett vita: mi itt a teendő? Mi a dolog magyarázata?

— Bizonyos, — mondta a dijoni püspök, aki éppen ezen a vonaton utazott s akit lelke mélyéig megrendített az esemény — hogy misztikus és megoldhatatlan probléma előtt állunk. Ime, szemünk láttára vetette át az egyik vonat mozdonya a gépész úr akarata ellenére magát a Kuruttyó hídján, a másik pedig elszabadulva a rétekbe és vetésekbe vágtatott. Vajha ennek a sokat próbált országnak nem kellene újabb szerencsétlenségeket megérnie! Mert itt a nyugati kultúra bomlásáról van szó s ezt a bomlást minden eszközzel meg kell akadályoznunk, az emberiség sorsa és boldogulása forog kockán . . .

— Azonnal táviratozni kell a térparancsnokságra s el kell rendelni az ostromállapotot — recsegte egy tábornok s egyik lábáról elvesztvén a papucsot, mert kényelembe helyezte magát a vonaton, mezitlábát dideregve emelgette a másikra. — Itt szervezett politikai merényletekről van szó. Minden szigor megmagyarázható, sőt szükséges. A püspök úr igen helyesen mutatott rá, hogy az emberiség sorsa forog kockán.

Egy riporter ceruzát s jegyzetet vett elő, azonban a tábornok parancsára kordont vontak a szerencsétlenség színhelye körül s nem engedték oda a sajtó képviselőjét. Mindazonáltal a másnap megjelenő lapokban nemcsak az események és nyilatkozatok bő leírása jelent meg, hanem ennél még sokkal több.

Ezután az események már haladtak a maguk útján tovább.

A fent leírt katasztrófa után csakhamar három mozdony va-

dult meg a nyílt pályán s vetette át magát minden korláton és irányításon. Beleszáguldottak a vetésbe, a bokrok és csalitok közé, borzalmasan üvöltöttek és süvítettek, mintha más égitestről ideszabadult fékezhetetlen lovak lettek volna, egyikük maga alá temette a gépészt, a másik a vonat egy részét is magával rántotta a mélységbe s mindazokat, akik a kritikus pillanatban ott voltak, kegyetlenül összegázolta útjában. Füstölgő romok s összetört hullák, szétfolyt agyvelők jelezték a fellázadt gépek útját. S a tudomány tehetetlenül állt. Nem tudott megokolni, megmagyarázni semmit. Kifejtették a tudományos folyóiratok cikkei, hogy a gépek természete az, hogy dolgozzanak, robogjanak, irányíttassák magukat mindaddig, amíg ócskavasként a lomtárba, vagy az olvasztókemencébe nem kerülnek. Az, ami itt történik, teoretice és logice *meg se történik tulajdonképpen* s legokosabb, ha a híreket egyszerűen kicenzurázzák a lapokból. Azonban . . .

Azonban a mozdonyok lázadása egyre tovább harapózott.

Az Orient Express közvetlenül a Nyugati pályaudvar előtt ment tönkre. A hatalmas mozdony egyszer csak megveszett, nem engedett a kétségbeesett gépész és fűtő együttes erőfeszítéseinek, a fékek szikrázva pattogtak le róla s az egész szerelvény, étkező és hálókocsijával, előkelő utasaival, a kereskedők és diplomaták seregével, szép asszonyok selymeivel és habtestével együtt irtózatos dörejjel és sivítással kirohant az épületből, áttörte az uccára vezető üvegajtókat s borzasztó ívben kirobbant az uccára, belegázolt a villamosokba, szilánkokká törte a lépcsőket és ablakokat, romhalmazzá változtatta az üzletket. rémült jajgatás, sikoltozás és robbanás rázta meg az egész környéket, ablakok kihullottak keretelkből, egy kövér ékszerest pont a lámpavasra hajított a robbanás és egy pillanattal később csak fekete romok, üvegek, bársonyok és eléktelenitett, vízben-sárban-salakban úszó holttestek hevertek egymáson.

A pánik leírhatatlan volt. A mozdonyvezetők mind letették a szerszámot, odahagyták a gépeket, valamennyi pályaudvar órák alatt kiürült, katonaság vette körül a fűtőházakat, az utasok nem is gondolhattak a mentésre, hanem megostromolták a pénztárakat s megváltott jegyeik árát követelték, sokan síránkoztek, hogy halaszthatatlan üzleti ügyeik vannak, a zürzavar általánossá vált. De ami azután következett, az örökké emlékezetes marad az emberiség történetében. Egy csapásra, mintha összebeszéltek volna, az ország valamennyi mozdonya elindult s robogva, száguldva, vágtatva, dübörögve, sípolva és nyerítve rohant ki a szabad pályára, levetették magukat a töltésről, átnyargaltak a réteken, szörnyű sistergéssel beleszáguldottak a vizekbe, mámoros, fekete, véres és salakos örömükben egymásra ugráltak, mint a legelőn párzó szarvasmarhák, a tűz bömbölve égett bennük, letéperték és meghengergették egymást, hatalmas gyorsvonati gépek apró vicinális mozdonyokat kergettek, ráugrottak, tomboltak rajtuk, vén, kimustrált tolatómozdonyok feketén, vörösen és szutykosan zörögve, csikorogva, csöpögve törtettek a bokrok közé, a napsugaras májusban, a virágos rétek ezer virágát taposva tavaszi tombolásban élték ki száz év lefojtott örömét, tüzét, feszültségét és rabságbatört rohanó kedvét. A borzasztó kergülést néhol reszkettető detonációk szaggatták meg, de az összeomlottak romjai fölött újabbak és újabbak rohantak el, estek egymásnak s törték, tépték egymást valami túlvilági, irtózatos és utolsó szerelmi őrületben.

Sokan azok közül, akiket a megvadult s fellázadt gépek kitörő életujjongásuk közben utolértek, meghaltak, a hullák ezrei lepték el az állomások környékét s a sebesültek száma akkora volt, hogy a kórházak nem tudták befogadni őket. S szerteszét a felszaggatott sínek összekunkorodott szálai gomolyodtak, mint egy ország felszaggatott és vérző erei.

Mikszáth, Az Est és Kodolányi János.

Nagyot néznek bizonyára azok, akiknek ez igénytelen irásra vetődik tekintetük. Hogyan jön össze a három név?

Azok részére, akik nem kisérik figyelemmel az ellenkező irányu lapokban folyó „konszolidáló" munkát (mert hát egy kissé meg lettek zavarva ökelmék és még most is konszolidálódnak), azonnal megmondjuk: Az Estben Kodolányi János irt egy riport-tanulmány felét Mikszáthról, illetve az ő jó palóczairól, akik közé Esték most kiküldték Kodolányit „tanulmányozni." S a beszámolójában ugyancsak elbánik az uj iró (mert az) Mikszáth tal is, meg a népével is. Megirja, hogy a nép együgyü, buta, alapjában piszkos, de cifrálkodó, nyugalmes petyhüdségben, szegényes gondtalanságban élő, amelynek vágya nincs; maradi, nem törtető — egy szóval elmaradott. Olyan elmaradott, hogy a nép már is leveszi a kalap ját, keresztet vet a számos Krisztusszobor kép előtt.

S mind ez elmaradottságért biró Kodolányi János szegény Mikszáthot „okolja", aki ugy feldicsérte a népét, hogy a hivatalos körök azóta is magasra taksálják őket és mitsem tettek és tesznek a kulturájuk emelése érdekében. Mikszáth büne, hogy idealizált, hogy csak a szépet mutatta be, pedig az igazi nagy irónak a *való* bemutatása a kötelessége. S mindjárt párhuzamot is von az ő népe a Somogy sarki ormánságé között és büszkélkedik, hogy az mennyire fejlett.

Mielőtt azonban erre térnénk át, megmagyarázzuk, hogy miért is akaszkodtunk egy eléggé ismeretlen nevü irónak furcsa irásába: Kodolányit Fehérvár adta a magyar kulturának. Néhány év előtt — tán 1919 ben — itt végezte be iskoláit, miután négy éven át innen szivta a lelkébe a magyar ég pirkasztásának vágyát. Akik ismerték őt: gyönge, törékeny testét és a mélytüzü szemein át izzó lelkét, jövőt jósoltak neki. Kodolányi tehetség, sőt remélni lehet: nagy tehetség. Erőtől duzzadó hajtása a magyar törzsnek.

És e derék ifju, aki már diákkorában sem volt ment holmi koravénitő „felsőbbrendü" racionalisradikális filozófiától, mert mendegélt a maga érvényesülést kitipró u ján előre és kisded irásainak kopogtatására megnyiltak az Esték kapui, amelyen a magyar tehetség bukva bukott be. Szegény volt az ifju, nagyon szegény, most bizonyára jobb a módja. Hisz' Esték hetes riport utakra küldik.

Ez az iró irt egy regényt az Ormánság vidékéről. Erről irja a Napkelet kritikusa megérdemelt dicsérő elismerése mellett: „Az exotikusnak tulságos hangsulyozása és az undoritóig fokozott rajza, higyje el az iró, ma már annyira nem uj, hogy inkább unalmas és általában nem lehet feladata az igazi, egészséges-lelkü művésznek! . . Ahogyan Kodolányi az ormánsági kálvinista parasztokat rajzolja, az részleteiben lehet igaz, de a maga egészében tulzottan sötét és vigasztalan kép. Csak állati érzékiséget, alantas gondolkozást, pénzvágyat és rut önzést látunk a falujában . . . Talán a Kodolányi falujában is akad még vallásosság, emberszeretet, becsületesség, tisztaság nemcsak erkölcsi züllés, vérbaj és egyke? Ha akad, miért nem rajzolja? A novellájának igy az a tanulsága, hogy ha ilyen a magyar falu, akkor hiába szavalunk Magyarország feltámadásáról."

Ime az ujabbkori — egy-két évtizedes — magyar tragédia. Biztató tehetségei bűvkörébe kerülvén x kisérteties lángnak, a mindent perzselő, sorvasztó dekadens szellemi irányzatnak, maguk irtják vágják az őserdő, ahelyett, hogy egyengetnék benne az utat, ápolván, fejlődésükben segitvén a terebélyesedő fákat, mely megvédje a nemzetet idegen szelek süvitő, dermesztő áramlatait ól. Kiszikkad igy a magyar talaj, elpusztul, sivárrá lesz a fátlan anyaföld. Idegen sarkok fogják tapodni a sirt, melyben egy nagy nemzeti kultura ékességeit döntögetik mostani óriásaink. Nincsen jól ez igy! Meg kell a magyarságnak menteni a magyar tehetségeket. Régi szólam ez, de mégis gondolkodjunk rajta, hogy hogyan?

Fejér megyei Napló Vasárnapi Melléklete

1925. febr. 8. 6. o.

lásd 223

1917

Diák-toll	Nov.15.

1921

Kiáltás. V.	Febr.
Ellenségeim üdvözlése. V.	Jun.
Az ősz elébe. V.	Szept.
A nap fiai. V.	"
Székely Jenő: A hazugkirály. Krit.	Nov.
Az Erő himnusza. V.	Nov.-dec.
Jöjjön el a te országod. V.	Dec.

1922

Raith Tivadar: K.J. Üzenet enyéimnek	Febr.
Borbély Andor: Üzenet enyéimnek	Máj.
Szabó Lőrinc: K.J.: Üzenet enyéimnek	Jun.16.
Sötétség. E.	Szept.1.
Nagy János halála. E.	Dec.
Kóródy Imre: K.J.: Üzenet enyéimnek	"

1923

A kutyánk. E.	Febr.16.
Utközben. E.	Máj.23.
Éjféli mise. E.	Jul.15.
A mozdonyvezető. E.	"
A régi óra. V.	Jul.2.
Ballada. V.	Jul.31.
Visszatérés. E.	Aug.15.
Különös nevetés. E.	Szept.8.
A bumbékos szüle. E.	Szept.15.
Lámpás Jóska. E.	Szept.18.
Fáradtság. E.	Szept.21.
Rettegés. E.	Okt.28.
A gyürük. E.	Nov.25.
Anyaság. K.	Dec.2.
Orsós Léni. E.	Dec.

1924

A mérleg. E.	Jan.1.
Falun. K.	Jan.5.
Elviszik Valdit. E.	Jan.9.
Furcsa vásár. E.	Febr.2.
A tüznek nem szabad kialudni. Krit.	Febr.15.
Kerekes bucsuja. E.	Febr.24.
Testvérek. E.	Márd.9.
K.J.: Börtön.	Márc.30.
Börtön. R.	Ápr.6.
A csányi harang. E.	Máj.8.
Regina néni. E.	Jun.17.
Szabó Lőrinc: K.J.	Jun.29.
A vén ember. E.	Jun.29.
Bosszu. E.	Jul.13.
Pörpatvar. E.	Jul.27.
Édes Fiam! K.	Jul.31.
Árnyékok. E.	Aug.17.
Öregek. E.	Aug.31
Gergely Sándor: K.J. regénye. /Szép Zsuzska/	Nov.9.
A kádi tanácsa. K.	Szept.21.
Egy szeptemberi estén. E.	Szept.28.
A szobor. E.	Okt.
A megölt mese. E.	Okt.12.
Számüzöttek. K.J. nyilatkozik első szindarabjáról	Okt.17.
Mikes Lajos: Szép Zsuzska	Okt.26.
Nehéz álom. K.	"
Jano tragédiája. E.	Nov.1.
Bábel. E.	Nov.9.

Kárpáti Aurél: Szép Zsuzska. K.J.regénye	Nov.11.
Szilágyi: Két fiatal költő /K.J.: Szép Zsuzska/	Nov.16.
Kati megszökik. E.	Nov.30.
Utközben. E.	Dec.7.
A táncos bácsi. K.	Dec.14.
/Barabás Gyula/ b.gy.: Szép Zsuzska	Dec.20.
A két Peti. E.	Dec.25.

1925

Harminc grádus. K.	Jan.1.
Elnémult falvak. K.	Jan.2.
Irénke. E.	Jan.6.
Höndő János szerelme. E.	Jan.18.
Mikszáth népe. Ly.	Jan.21.
/Halmay Elemér/ -y-r: Könyvek. Szép Zsuzska.	Jan.-febr.
/Császár Elemér/ -r-r"	"
Szinnyei Ferenc: Szép Zsuzaka.	Febr.
Várkonyi Nándor: Szép Zsuzska	Febr.
Tavaszi napsugár. K.	Febr.8.
Az utolsó mohikán. E.	Márc.8.
A szobrász. E.	Márc.15.
Kötelező vizit. E.	Márc.25.
Nagy Lajos: K.J.: Szép Zsuzska.	Ápr.1.

Anyai sziv. K.	Apr.5.
A tavasz csókja. E.	Apr.12.
A kiváncsi Éva. E.	Apr.19.
Nyaralási kilátások. K.	Apr.29.
Vizparton. K.	Máj.3.
Vihar előtt. E.	Máj.10.
Mi urunk: a pénz. K.	Máj.14.
A tanitó házassága. E.	Máj.17.
Aki már semmire se emlékszik. E.	Máj.27.
A szobor szerelmese. E.	Jun.4.
Pünkösdi dáridó. E.	Jun.7.
Prédikáció. K.	Jun.21.
Kötelező miniszterség. K.	Jul.4.
Felőllem járhat darócban. E.	Jul.5.
"Hajlandó-e a miniszter ur..." K.	Jul.9.
Próféták Ormánságban. R.	Jul.15.
A nagymama. K.	Jul.16.
Kedves ismeretlen. K.	Jul.19.
Nem szabad megmondani. K.	Jul.21.
Vicinális. K.	Jul.23.
Divatba kell hozni... K.	Jul.24.
Rosszkor örülünk. K.	Jul.28.
Pillangó (Móricz Zsigmond könyve). Krit.	Aug.1.
A balek. E.	Aug.2.
Őnagysága és a spiritizmus. K.	"
Lórugta szerelem. E.	Aug.2/8.
Molter Károly: K.J.: Szép Zsuzska.	
A megvakult iró. Lr.	Aug.4.

Mailáth György módszere. K.	Aug.5.
Agnes temetése. E.	Aug.6.
Csodák, doktorok, csodadoktorok. K.	Aug.8.
Megszólalnak az őszikék. K.	Aug.9.
Esztendők óta nem lehet épitkezni a Duna mentén. Perpatvarok a Migazzi körül. Rip.	Aug.12.
Szanatórium helyett - pusztuló müemlék. Rip.	Aug.13.
Megtagadott ölelés. E.	Aug.19.
Egy férfi naplójából. K.	Aug.22.
A hiu asszony. E.	Aug.23.
A könyvelő esete. E.	"
Látogatás egy vak irónál. Iv.	Aug.23/29.
Egy férfi naplójából. K.	Aug.30.
Fecskék és fürdővendégek vonulása. Rip.	Szept.2.
A bucsu. E.	Szept.3.
Kenyér. E.	Szept.13.
Alkohol. K.	Szept.24.
Aurél. K.	Szept.27.
Öreg menyecske. E.	Okt.1.
Terike, a csábitó. E.	"
Huzelka Mátyás esete. E.	Okt.4.
Az ideál. E.	Okt.11.
Orvosi lakásvizsgálat. K.	"
Levél az öreg fiatalokról. K.	Okt.25.
Öregember. K.	Nov.1.
Az asszony, a szerelem és a müvészet. Iv.	Nov.1.
Kántor József megdicsőülése. Rip.	Nov.3.
Hamis eskü. K.	"
Fátyol. K.	Nov.8.

A nagy kibékülés. E.	Nov.11.
Kárpári Aurél: Börtön. K.J. uj könyve	Nov.20.
A paraszt. E.	Nov.22.
Harc a Nagyurral. E.	Nov.25.
A szabad kritika. K.	"
Balassa József: A nép nyelve az irodalomban.	nov.-dec.
Halandó emberek, örök igazságok. L.	Dec.1.
Komlós Aladár: K.J.: Börtön.	"
Az adós. E.	Dec.6.
Allami gyermekgondozás. R.	Dec.16.
Fellázadt gépek. E.	Dec.25.